

Praeclarissimum opus diui

Isidori Hyspalensis, quod ęthimologiarum inscribitur. Nec te fallat opinio studiose lector quũ titulũ aspicies, quasi in hoc volumine solũ de re grãmatica, atq; vocabulorũ ĩterpretationibus mẽtio fiat. quũ in eo tãtarum altissimarũq; rerum noticia recondita sit, vt nusquã alibi maior digniorq; ĩueniatur. Quicquid enim cognitionis in cæteris scriptoribus cũ grecæ tum latinæ historię reperitur vniuersis, in hoc vnico libro vtili quadam breuitate inuenies. Quod si perlegeris cum varietate historiarum, tum rerum magnitudine non minus proficies, q̃ oblectaberis.

Vænale habetur in vico sancti Iacobi sub signo Lilij Aurei.

¶Incipit epistola Isidori iunioris hispalensis episcopi ad Braulionem Cesaraugustum episcopum.

DOMINO Meo et dei seruo Baulioni episcopo, Isidorus. Omni Desiderio desideraui nunc videre faciem tuam, & vtinam aliquendo impleret deus votum meū / anteq̄ moriar. Ad presens autē deprecor, vt cōmendes me deo orationibus tuis, et vt in hac vita spem meam impleat, et in futuro beatitudinis tuę consortium mihi concedat. Et manu sua. Ora pro nobis beatissime domine et frater.

¶Braulio ad Isidorum.

DOmino meo & vere domino, Christoq; electo Isidoro episcopoꝝ summo. Braulio seruus inutilis sanctoꝝ dei. O pie domine & virorum prestantissime, sera est īquisitio, & tarde data ē mihi secribēdi optio, quia pctis meis exigētib⁹ nō tātūmō sterilitati svꝰ iopię malo, verūetiā pestis mortalitatis luis& hostilitatis quo min⁹ īquirerē horribili sū ꝑpedit⁹ incursu. Nūc aūt & si mille necessitatib⁹ & mille curis attrit⁹ post longū miserię tēp⁹ veluti ab īprobi soporis (vt ita dixeri) grauedine suscitat⁹. isti⁹ meę suggestiōes affatib⁹ depēdere p̄sumo salutis obsequiū, & cordis& corpis humilitate ꝓstrat⁹, imprecās excellētissimā tuę beatitudinis potestatē, vt peculiarē famulū quē pio illo sacrę dignationis ītuitu sēper habuisti susceptū, vsq; ifinē habere iubeas cōmēdatū. Nā & ego (xp̄s nouit) graui dolore discutior ꝙ emēso tpe tā ꝓlixo vel nūc vestrum nō mereor videre cōspectū, sed spero in illū qui nō obliuiscitur misereri, nec repellit in finē quia exaudiet precē pauperis, et vestro me miserū rep̄sentet aspectui. Suggero sane & omnimoda supplicatione deposco, vt librū ętymologiarū quē iam fauente dn̄o audiuim⁹ cōsūmatū, ꝓmissionis vestrę memores seruo vestro dirigere iubeatis, quia vt mihi sum cōsci⁹ magna ibi ex parte serui tui postulatione sudasti. Et ideo in me primū existe munific⁹, sic in sanctorū cętib⁹ et foelix habearis & prim⁹. Gesta etiā synodi i qua sitauri⁹ exanimis vestri igne, & si nō purificat⁹, inuenit̄ tn̄ decoct⁹, queso vt vestro instictu a filio vestro dn̄o rege, nobis dirigāt̄ cito Nā & nostra eius sic flagitauit gloriā suggestio, quia multū in cōcilio ꝓ inuestig ida op⁹ ē veritate. Decetero creatoris altissimi pietatē efflagito vt coronā beatitudinis vestrę ꝓ itegritate fidei & statu ecclesię suę lōgo tpe precipiat cōseruare, neq; inter oblatrantia p̄sētis mūdi varia & īnumerabilia discrimina munitū reddat tuę intercessionis gratia, ac recōditū in gremio memorię tuę tutuȝ ab omni tēpestate peccati oratu vestro efficiat trinitas sacratissima. Et manu sua. Ego seru⁹ dn̄i Braulio Isidoro in dn̄o, fruar te lucerna ardens & non marcescens.

¶Isidorus ad Braulionem.

DOmino meo & dei seruo Brauliōi ep̄o. Isidor⁹. Quia te icolumē cognoui, gr̄as xp̄o ęgi, et vtinā cui⁹ cognoui salutē, i hoc corpore aspicerē & visionē. Quod autē mihi euenit ꝓ peccatis meis manifestabo, quia fui dign⁹ tua perlegere eloquia, stativt accepi pictatiū tuū, puer regi⁹ ad me venit, dedi cubiculario meo illud pictatiū, & cōfesti ābulaui ad pricipē vt postea ꝑlegē rescriberemq;. Reuers⁹ e palatio regis, nō solū scripta tua nō inueni, sed etiā quicquid aliud i castris fuit piit, & id circo scit dn̄s, luxi meritū meū, quia nō ꝑlegi eloquium tuū sed rogo vt q̄cūq; occasio euenerit, rescribe michi. Et gratiam verbi tui non auferas, vt quod ex meo delicto ꝑdidi, iterum gratia tua recipiam. Et manu sua. Ora pro nobis beatissime domine.

¶Braulio ad Isidorum.

DOmino meo & vere dn̄o christoq; electo Isidoro ep̄oꝝ sūmo, Braulio seruus inutilis sanctoꝝ dei Solet repleri lęticia hō interior, ac spiritalis, cū inquisitione fungit̄ amātis. Ob id velle meū ē mi dn̄e reuerēdissie, nisi culparū maceria mearū obsitat et benigne te īquisitionē meā āplecti, & q̄relarū calūniā patiēter accipe. Vtrūq; eni ago, & officiū inquisitiōis psoluo, & ibi cōtra te causarū mearū necessitates dirigo quid, vt benignissime tuo auditui admittas in igressu hui⁹ dictationis portuq; ꝓstrat⁹ peto a culmine vestri apostolat⁹, vt q̄q̄ vacillet calūnię obiectio vbi lachrimarū ē itercessio, cū lachrymę nō sit signa calūnię, tn̄ sint opto & lachrymabiles calūnie, & calūniabiles lachrymę, sȝ vtrūq; ꝓ licētiosa amoris p̄sūptiōe, nō autē ꝓ arrogātię temeritate sȝ iā causā exordiar. Septē nisi falor ānorū se tpa gyrāt, ex quo me memini libros ad te cōditos originū postulasse & vario diuersoq; mō p̄nte me frustratū eē, & absēti nil ide te rescripsisse, sed subtili dilatiōe modo necdū eē perfectos, mō necdū scriptos, modo meas lr̄as intercidisse, aliaq; multa opponēs ad hāc vsq; diē ꝑuenim⁹, & sine petionis effectu anim⁹ perdurat. Ob hoc, & ego vertē p̄ces ī q̄relā, vt quod supplicatione nequiui vel calunnia lacessādo valeā adipisci. Sępe nāq; solet mendico ꝓdesse vociferatio. Quocirca cur q̄so te dn̄e nō tribuas quod rogaris? Vnū scias, vt nō dimittā quasi fingens me nolle negata, Sed querā, & instāter q̄rā, quousq;, aut accipiā, aut eliciā piissimo redēptore iubēte. Quęrite & inuenietis & adiiciente, pulsate & aperietur vobis. Quęsiui & q̄so, etiā & pulso Vnde & clamito, vt apias. Nā hui⁹ argumenti me cōsolatur inuentio, quia qui cōtēpsisti postulanteȝ exaudies forte calūniātem. Hinc ergo sciētię tuę ingero quę nec stulti iactationem nouit, aliquod suggerere insipiens profecto presumo. Nec tn̄ erubesco ipit⁹ disertissimo loqui, ap̄lici memor p̄cepti

quo p̄ceperit libēter ſufferre inſipientē. Quāobrē
accipe clamores calūnię. Cur rogo talētorū diſtri
butionem, & cibariorū diſpenſationē tibi creditā
hucuſq; retētas? Iā ſolue magnū, iptire familiis, ne
inopia pereant famis noſti quid creditor venięus
repoſcat a te. Nō minuet̄ tibi quicquid dederis no
bis. Memor eſto ꝑuis panib⁹ multitudinē ſatiatā,
& ſupeſſe reliquias fragmentoꝝ magnitudine pa
nū. An putas donum tibi collatū ꝓ te ſolomō eſſe
datū? Et veſtrū eſt, et noſtrū cōmune eſt, nō priua
tū. Et quis dicere vel iſan⁹ p̄ſumat, vt priuato tuo
gaudeas, qui de cōmuni tm̄ inculpabiliter gaude
re ſcias? Nā cū de⁹ tibi ęconomiā ſui theſauri, & di
uitiaꝝ ſalutes ſapiētiæ et ſciētię tenere cōceſſerit
cur larga manu nō effūdis, quod dando nō minu=
es? An cū i mēbris ſuperni capitis vnuſquiſq; quod
non accepit, ſic in altero poſſideat, vt alteri quod
habet poſſidendum ſciat, tu forſitan, iō nobis par
cus exiſtis, quia quod mutuo a nobis reſumas nō i
uenis. Sed ſi habenti das ab illo mercedis fructuꝫ
reportas. Sin vero nō habēti tribuis, p̄ceptis euan
gelicis ſatiſfacis, vt reddat̄ tibi i retributiōe iuſto
rū. Proinde et ego remordeor cōſciētia, eo ꝙ i me
cōmunicabile nichil boni ſentiā. Quō iubemur ꝑ
charitatē ſeruire inuicē, & vnuſquiſq; quā accepit
gratiam i alterutrum illam adminiſtrare ſicut bo
ni diſpenſatores multiformis gratiæ dei, atq; vni=
cuiq; ſicut diuiſit deus mēſurā fidei in vno cōpage
mēbrorum debeat ea cæteris ꝑtibus cōmunicare,
quia hęc oīa operat̄ vnus atq; idē ſpūs diuidens ſi
gulis ꝓut vult, ſed ad vnū ac peculiare ſubſidium
quod p̄miſi recurro ad inopportunitatē ſcilicet a=
micā amicitia deſtitut⁹, ac nulla membrorum ho=
neſtorum gratia decoratus. Idcirco audi vocē me
ām tot interiacentibus terris, Redde redde quod
debes. Nā ſeru⁹ ſeru⁹ es xp̄i & xp̄ianoꝝ, vt illis ſis
maior omniū noſtrum et quia noſtri cauſa tibi col
latam pręſētis gratiā, ſitientibus animis ſciētięq;
fame cruciatis iptiri nō dedigneris. Non ſunt ſal/
tim ꝑes qui ad iniūcta diſcurrēs poſſim aluo eccle
ſiæ membrorum. ſ. iudici obediētiæ diſcurſu pare
re. nec principatui capitis impetranti obſequēdo
placere. Quin et ſi de ihoneſtioribus mēbris me eſ
ſe sciā ſufficiat. quia quę te cōſtat a capite ꝑcepiſ=
ſe ꝑ me eſt dignum egere. nec me te nō egere q̄uis
minimū xp̄i tn̄ ſanguine redēptū. Nā non dicit ca
caput pedibus non eſtis michi neceſſarii, quō q̄ vi=
dentur membra corporis ifirmiora eſſe neceſſario
ra ſunt et quæ putātur ignobiliora eſſe corporis
membra his honorem abundantiorem circunda=
mus & quæ i honeſtiora ſunt noſtra maiorem ho
neſtatem habent. Sic itaq; creator noſter ac diſpē=
ſator cūcta diſpenſat vt cum in altero alteri dona
dīna q̄ in ſe nō ꝑcipit poſſidenda tribuuntur cha=
ritas cumuletur. Deniq; tūc bene multiformis gra
tia diſpenſatur qn̄ acceptū donū et eis qui hoc nō
habēt credit̄ qn̄ ꝓpter euꝫ cui impēdit̄ datū puta
tur. Hoc apoſtoli capitulū a nobis i parte p̄miſſū
optime nouit prudētia charitatis veſtrę huic regi
cōgruere totum & quicquid ſūmati tetigi te ꝓcul
dubio noſſe melius latet nullū. Itaq; hoc ſolū ſupe
reſt quod & magnopere peto vt p̄ſtes poſtulata & ſi
nō ꝓ me ſalti ꝓ iꝑa charitate diuinit⁹ iptita. Pro
qua iubemur & noſſe & p̄ſtare oīa & ſine qua nihil
ſūt oīa. Sed & ſi qua ſuꝑflua ſi qua negligenter ſi
qua minus humiliter aut inutiliter potius effudi q̄
dixi cūcta queſo benigne ſuſcipias cūcta ignoſcas
cuncta ores vt de⁹ ignoſcat. Ergo et hoc inoteſco
libros ętymologiarū quos a te dn̄o meo poſco & ſi
detrūcatos corroſoſq; iā a multis haberi ide rogo
vt eos mihi trāſcriptos integros emendatos & be=
ne coaptatos digneris trāſmittere ne rapt⁹ auidi
tate in ꝑuerſum cogar vitia ꝓ virtutibus ab aliis
ſumere. Ego aūt opto q̄uis nulli⁹ egeas & vltro=
neę dicāt̄ putere mercedes vt dignatio veſtræ be
nignitatis iperet nobis i id quod & poſſum⁹ & va=
lemus tm̄ vt obſequio noſtro vtaris imo charitate
quæ deus eſt ꝑfruaris. His igitur expletis erāt mi
chi q̄ſtiones de ſacris diuiniſq; paginis quarū mi=
chi expoſitionē cordis veſtri lumen aperiret ſi tn̄
& nobis iubes reſplendere et diuinę legis obſcura
reſerare. Nec ſi iſta quæ peto ꝑcepero de illis ſile=
bo, ſed viā reſeras capiēdę fiducię. Cum in hac pri
ma fronte non me confodieris ſtimulis verecun=
dię & ignauię meæ locū dederis venię ꝙ quē dili
gebas q̄libet imeritū non iuſſeris reprobare. quia
ignominioſum valde videtur ac vile ſi nec dum ſa
tiatus qui charitate ab eo quē amabat inuenitur
recedere. Obſequio autem meæ ſeruitutis impēdo
iura ſalutis; & queſo pietatem ſanctiſſimæ veſtræ
poteſtatis vt ꝓ me orare digneris quatenus quot
tidie fluctuentem animā in malis et tuo interceſſu
lucreris et ad portum tranſquillitatis ęterne per=
ducas erutā a miſeriis et ab ſcādalis. Dulce michi
fuit diu ad te loqui. quaſi corā poſitus vultū vide=
re tuę faciei. Ideo nec verboſitatem caui. & temeri
tatem fortaſſis incurri ſꝫ aut hoc aut aliud agere
debui, tantum vt quod noluiſti per humilitatē ſal
tem tribuas per tumultuantem improbitatē. Ec=
ce quantam audaciam dedit michi gratię veſtræ
beniuolentia. Et iō ſi quod in hoc diſplicuerit ſibi
imputet quę tantum amat, vt timorem tollat. Naꝫ
perfecta charitas foris mittit timorē. Speciali quo
q; gratia fret⁹, ſpeciali dn̄o in quo vires ſanctę ec=
cleſię cōſiſtūt ſuggero, vt quia euſebi⁹ noſter me=
tropolitan⁹ diſceſſit, habeas miſericordie curā. Et
hoc filiolo tuo noſtro domino ſuggeras, vt illū illi
loco pręficiat, cui⁹ doctrinę ſanctitas ceteris ſit vi
tæ forma. Hunc autem filium pręſentē beatiſſimæ
potęſtati veſtrę per omnia commendo, & tam de
his quæ hic ſuggeſſimus quam etiam de his quæ
ſupra queſti ſumus eloquio veſtro per eum illuſtra
ri mereamur.

¶ Iſidorus ad Braulionem.

DOmino meo et dei seruo Braulioni epo, Isidorns. Tuę sanctitatis epistolę me in vrbe toletana inuenerūt. Nā p motus fuerā cā cōcilij Sed q̄uis iussio principis in itinere positum remeare me āmonuisset, ego tñ qa propinquior eram pręsentię ipsius q̄ religioni, malui potius cursum itineris non intercludere. Veni ad pręsentiam principis inueni p̄sentem diaconū tuum, per eū eloquia tua suscipiēs amplex⁹ sū, et legi, et de salute tua deo gratias egi desiderio omni desiderās, q̄uis debilis atq; fess⁹, fiduciā tñ habens per xpm in hac vita videndi te quia spes nō confunditur p charitatē q̄ diffusa est in cordib⁹ nostris Codicē ętymologiarū cū alijs codicib⁹, de itinere trāsmisi, et licet emēdatū p̄ ualitudine tamē tibi modo ad emendatū statuerā offerre si ad destinatū cōcilij locū peruenissem. De cōstituēdo autē epo taraneīsi nō eam quam petisti sensi sententiā regis, sed tñ & ipse adhuc vbi certius cōuertat animū illi manet incertū. Peto aūt vt pro meis peccatis apud dñm existere digneris itercessor, vt impetratu tuo deleātur delicta mea, & remittātur facinora. Item manu sua. Ora pro nobis beatissime domine et frater.

¶ Item Isidorus ad Braulionem.

EN tibi sicut pollicitus sum nisi opus de quarumdā rerū origine ex veteris lectionis recordatione collectū, atq; ita ī quibusdam locis annotatum sicuti extat conscriptum stilo maiorum.

¶ Incipit liber primus ętymologiarum sancti Isidori Hispalensis epi.

¶ De disciplina et arte. Cap. I.

DIsciplina a discēdo nomē accepit. Vñ & sciētia dici pōt. Nā scire dictū est a discere, quia nemo nostrū scit nisi quia discit. Aliter dicta disciplina. quia dicitur plena ars vero dicta ē q artis pręceptis regulisq; consistat. Alij dicūt a gręcis hoc tractū esse vocabulū απο της αρετης. i. a virtute, quā sciētiā vocauerunt. Inter artem & disciplinam plato & Ari. hanc differentiam esse voluerunt, dicentes artē esse in his q̄ se & aliter habere possunt, disciplina vero ē q̄ de his agit quę aliter euenire nō possūt. Nā qñ veris disputationib⁹ aliquid differit. disciplina erit, qñ aliquid versimile atq; opinabile tractatur nomen artis habebit.

¶ De septem liberalibus disciplinis Cap. ii.

DIsciplinę liberaliū artiū septē sunt. Prima grāmatica. i. loquēdi pitia. Secunda retorica quæ propter nitorē et copiā eloquētiæ suę maxima in ciuilibus q̄onibus necessaria existimatur. Tertia dialectica cognomento logica, quæ disputationibus subtilissimis vera secernit a falsis. Quarta arithmetica quę continet numerorum casus ac diuisiones. Quīta musica, q̄ in carminibus cantibusq; consistit. Sexta geometria, quæ mensuras terrę dimēsionesq; complectitur. septima astronomia, quę continet legem astrorum.

¶ De litteris cōmunibus. Cap. iii.

PRimordia grāmaticę artis litteræ cōmunes existūt, quas librarij et calculatores sequuntur, quarum disciplina velut q̄dā grammaticę artis īfātia ē, vñ & eā Varro litteratione vocat, Litterę aūt sunt īdices rerū, signo verborū, quib⁹ tāta vis est, vt nobis dicta absentiū sine voce loquāt̄. Verba eī p oculos nō p aures introducuntur. Vs⁹ litterarū rept⁹ ē pter memoriā reꝝ, Nā ne obliuione fugiāt, lr̄is alligāt̄. In tāta eni rerū varietate nec dici audiēdo poterant oīa nec mēoria cōtineri. Litterę aūt dictę quasi legiterę, q iter legētib⁹ p̄stēt, vel q in legēdo iterēt̄ Lr̄ę latinę & grecę ab hebreis videt̄ exortę. Apd̄ illos eni pri⁹ dictū ē Aleph. deīde ex simili enūciatiōe apud grecos tractū ē Alpha. ide apud latinos A, Translator enim ex simili sono alteri⁹ liguę litterā cōdidit, vt nosse possim⁹ līguā hebraicā oīū līguarū, ac lr̄aꝝ eē matrē. Sed hebrei vigīti duob⁹ elemētis lr̄arū scd̄ꝫ veteris testamēti libros vtunt̄ Greci vero. xxiiii. Latini iter vtrāq; līguā pgrediētes. xxiii. elemēta habēt. Hebreoꝝ litteras a lege cepisse p moysē. Syroꝝ aūt & caldeorū per abrahā. Vñ & cū hebreis & numero & sono cōcordant solis characterib⁹ discrepāt. Egiptiorū lr̄as Isis regina inachis filia, de gręcia veniēs ī ęgyptū reppe rit, & ęgyptijs tradidit. Apud ægyptios autē alias habuisse litteras sacerdotes, alias vulg⁹. Gręcarū litterarū vsum primi phœnices iuenerūt. vnde, & Lucan⁹, Phœnices primi magni si credit̄ ausi, Mā surā rudib⁹ vocē signare figuris. Hic ē q & phęniceo colore libroꝝ capite scribūt̄ quia ab ip̄is litteræ initiū habuerūt. Cadmus agenoris fili⁹ grecas litteras a phęnice ī gręciā. xvii. prim⁹ attulit, αβγ δεζικλμνποροτφ. His palamedes troiano bello tres adiecit ηχω. Post quē Simonides similiter tres alias adiecit ξθφ. y litterā Pythagoras sami⁹ ad exēplū vitę hūanę prim⁹ formauit. Cui⁹ virgula superior primā ętatē significat, incertā quippe et q̄ adhuc se nec viciis nec virtutibus dedit. Biuiū autē quod supest ab adolescētia īcipit, cui⁹ dextra psardua ē sꝫ ad beatā vitātēdēs, sinistra facilior. sꝫ ad labē iteritūq; deducens. De qua sic Persius ait. Et ibi quę samos deduxit littera ramos, Surgētē dextro mōstrauit limite calē. Quiq; autē esse apd̄ grecos mysticas litteras. Prima. y. quę humanā vitā significat, de qua nunc dixim⁹ Secūda theta. θ q̄ mortē significat Nā iudices eādē litterā thetā apponebāt ad horū nomia quos supplicio afficiebāt et dicit̄ theta απο του θανατου. i. a morte. Vnde et habet p mediū telū. i. mortis signū, de qua q̄dā sic ait. O multū ante alias infęlix littera theta. Tertia thau. τ. figurā demōstrās dñicæ crucis. Vñ & hebraice signū iterp̄tat̄, de q̄ dictū ē ī ezechiele

angelo transi per mediã hierusalẽ et signa thau i
fronte virorũ gemẽtiũ & dolentiũ. Reliquas vero
duas summã & vltimã sibi vendicat xp̄s. Ipse est e
nim principiũ & finis dicens. Ego sũ alpha & ω.
Concurrentib⁹ ei in se inuicẽ. α. ad. ω. vsq; deuo=
luitur, & rursus. ω. ad α. replicat̃. vt ostenderet i se
domin⁹, et initii decursum ad finem, et finis decur
sum ab initiũ. Om̄s autẽ litteræ apd̄ grecos, et ver
ba cõponunt, & numeros faciũt. Nam alpha. α. lit
tera apud eos vocatur innumeris vnum Vbi au=
tẽ scribunt betha. β. vocatur duo vbi scribũt gam
ma. γ. vocãt i numeris ipsoꝝ tria. vbi scribunt del
ta. Δ vocatur quattuor, et sic oẽs litterę apud eos
numeros habent. Latini autẽ numeros ad litteras
non cõputãt sed sola verba cõponunt. exceptis a=
liquibus quę numeros figura demonstrant, vt. i. ꝑ
vno, c, pro centũ. d. pro quingentis. l. pro quinqua
ginta. m. pro mille. v. pro quiq;, &. x. pro decẽ litte=
ra quæ & i figura crucẽ significat, et i numero de=
cẽ demõstrat. Latinas litteras carmentis nympha
prima italis tradidit. Carmẽtis aũt dicta quia car=
minib⁹ futura canebat. Cęterũ proprie vocata ni=
costrata. Litterę aũt aut sũt cõmunes aut libera=
les. Cõmunes dicte, quia multi eis vtuntur i cõmu
ne vt scribe re & legere, liberales, qa eas tm̃ illi no
uerũt, qui libros cõscribunt, recte loquẽdi dictãdi=
q; rõnẽ nouerũt. Litterarũ duplex modus est. Di=
uiduntur eni pricipaliter in duas ptes, i vocales et
cõsonãtes. Vocales sunt q̃ directo hiatu fauciũ si=
ne vlla collisione varie emittũtur, & dictę vocales
q̄ p se vocẽ ipleãt, & p se syllabã faciãt, nulla adhe
rente cõsonãte. Cõsonãtes sunt quę diuerso motu
lingue vel ipressiõe labioꝝ efficiũt, & vocatę cõso
nãtes quia p se nõ sonãt, sed iũctis vocalib⁹ cõsonãt
Hę in duabus partib⁹ diuidũtur, in semiuocalibus
et in mutis. Semiuocales dictę eo q̄ quidã semiso=
nũ de vocalib⁹ habeãt, Ab. e. qdẽ vocali icipiũt, &
desinũt in naturalẽ sonũ, vt. f. l. m. Mutę aũt dictę
quia nisi subiectis sibi vocalib⁹ nequaq̃ erũpũt. Si
de eis extremũ vocalis detraxeris sonũ iclusũ lit=
teræ murmur sonabit. vt. b. c. d. Vocales aũt. & se=
miuocales, & mute a veterib⁹ sone, & semisone, & i
sone dictę sunt, Inter vocales aũt i & u apud grã=
maticos varias habent significationes. Nã modo
vocales sunt, mõ semiuocales, modo mediæ sunt,
Vocales ideo sunt, quia solę positę syllabas faciũt
et aliis cõsonãtib⁹ cõiungũtur. Cõsonãtes ideo ha
bentur, quia interdũ habẽt post se vocales in eius
dem syllabis cõstitutas, vt iuno vates & habẽt pro
cõsonãtibus. Medie aũt idcirco dicũt̃. qm̃ natutali
ter sole mediũ sonũ habent, vt illius vnius. Cõiun
cte aliis pingui⁹ sonant, vt ianus vanus. Sole enim
posite aliter sonant, aliter iuncte, I vero ꝑpterea
iterdũ duplex dicit̃, quia quotienscũq; in metro in
ter duas vocales inuenitur, ꝓ duab⁹ cõsonãtibus
habet̃. vt troia. Geminat̃ eĩ ibi son⁹ ei⁹. V quoq; lit
tera ꝓ ide iterdũ ẽ nichil, quia alicubi nec vocalis,
nec cõsonãs ẽ, vt quis, Vocalis em̃ nõ est, quia. i. se=
quitur, cõsonãs non est, quia q precedit, ideoq; qñ
nec vocalis nec cõsonãs ẽ sine dubio nichil est. Ea
dẽ & digãmon a græcis vocatur, qñ sibimet aliisq;
vocalib⁹ iũgitur, q̃ ideo digãmon dicitur, quia du
plex est i star. f. littere que duplex gãma habet ad
cuius similitudinẽ cõiunctas uocales digãmõ ap=
pellari grãmatici uoluerunt. ut uotuз uirgo. Inter
semiuocales, aut quedã liquide dicũtur ꝑpterea,
quia interdũ i una syllaba postposite aliis cõsonã
tibus deficiũt, & a metro excludũt̃, ex quib⁹ due
apud latinos liquescunt. l. &. r. ut fragor et flatus.
reliquem & n apud grecos liquescunt ut mnestus.
Decem et septem autẽ latinis litteris uet⁹ scriptu
ra constabat. Vnde & latine nominantur illa rati=
one scilicet q̄ ab eo uocali incipiũt, & in mutũ so
nũ desinũt, ut sunt semiuocales uel q̄ a suo sono i
cipiũt, & in uocalem e desinũt, ut sunt mute. Fue=
rũt aũt i pricipio. xvii. id ẽ a b c d e f g i l m n o p r s
t & u. H aũt littere pro sola aspiratione adiecta ẽ
est po sea. Vnde & a plerisq; aspiratio putatur esse
non littera, quæ proinde aspirationis nota dicitur
quia uocẽ eleuat. Aspiratio eni est son⁹ uberius e=
leuat⁹ cui cõtraria est prosodia, son⁹ equaliter fle
x⁹. R litteram, Saluius Ludi magister postea lati=
nis adiecit, ut in sono discrimẽ faceret duarũ litte=
rarũ. c. &. q. q̃ ideo superuacua dicitur quia exce=
ptis kalendis supflua iudicatur per c. eni uniuersa
exprimimus. Q litterã nec greci resonant nec he=
brei, exceptis eni latinis hanc nulla alia lingua ha
bet, hęc pri⁹ non erat, unde & ipsa superuacua est
uocata quia per c cuncta ueteres scripserũt. X litte
ra usq; ad augusti tempora, nõdũ apud latinos e=
rat, sed pro ea c & s scribebant, unde et duplex vo
catur, qa pro c & s ponitur unde et ex eisdem litte
ris compositum nomen habet. A grecis duas litte
ras mutuauit latinas, y. &. ʒ. propter nomina. s. gre
ca, & he apud romanos usq; ad Augusti tẽpus nõ
scribebantur, sed ꝓ з duo ss ponebãt, ut hilarissat
ꝓ y uero i scribebãt, unicuiq; aũt literæ tria acci=
dũt, nomẽ quomõ uocet̃ figura, quo charactere si
gnetur potestas, que vocalis, que consonans habe
atur. Potestatẽ natura dedit voluntas ordinem A
quibusdã & ordo adiicitur. i. que p̄cedat, que seq=
tur, vt prior sit. sequens b. A autem in omnib⁹ gen
tib⁹ ideo prior est litterarũ pro eo q̄ ipsa prior na
scentibus vocẽ aperiet. Nomina autẽ litterarũ gẽ=
tes ex sono proprie lingue dederũt notatis oris so
nis, atq; discretis. Nam postq̃ eas aiaduerterũt, et
nomina illis & figuras iposuerũt. Figuras aũt par
tim ex placito partim ex sono litterarũ formaue=
runt, vt puta. I & o quarũ vnius sicut exilis sonus ẽ
ita tenuis virgula, alteri⁹ pinguius sonus, sicut et
plena figura. Inter figuras litterarũ & apices vete
res distixerũt. Apicem autẽ dictũ ꝑ eo q̄ lõge sit
a pedib⁹, sed in cacumine litterarũ opponit̃. Est e
nim linea iacens super litterram equaliter ducta.

¶ De grammatica Cap.iiii.

GRammatica est sciētia recte loquēdi, scribēdiq; ratio, origo et fūdamētū liberaliū artiū. Hec i disciplinis post lrās cōmunes iuenta est, vt iam qui didicerūt lrās per eam recte loquēdi rationē sciant. Grāmatica aūt a lrīs nomen accipit. Grāmata eni greci litteras vocant. Ars vero dicta est ꝙ artis pręceptis regulisq; cōsistat. Alii dicunt a græcis hoc tractū esse vocabulū, apotes aretes. i. a virtute, quā scientiā vocauerunt. Oratio dicta est, quasi oris ratio. Nam orare est loqui, et dicere. Est aūt oratio contextus verborū cū sensu. Contextus autē sine sensu non est oratio, quia non est oris ratio. Oratio autē plena est sensu voce & littera. Diuisiones autem grammaticę artis a quibusdam .xxx. dinumerantur. i. partes oratiōis .viij. vox articulata, littera syllaba, pedes, accēt⁹ positurę, notę, orthographia, analogia, etymologia, glosę, differentiæ. barbarismi, soloecismi vitia. methaplasmi, schemata, tropi, prosa, metra fabule, historiæ.

De ptib⁹ orōnis. Cap.V.

PArtes orationis primus Aristoteles duas tradidit nomen, et verbū. deinde donat⁹ octo definiuit, sed oīs ad illa duo pripalia reuertūtur. i. ad nomen & verbum, que significant personā & actū. Reliquę appendices sunt, et ex his originē trahunt. Nā pronomen ex noīe nascitur, cuius officio fungitur, vt orator ille. Aduerbiū de noīe nascitur, vt doctus docte. Participium de nomine & verbo, vt lego legens Coniunctio vero & præpositio vel interiectio in cōplexu istarum cadunt. Ideo et nonnulli quinq; partes definierunt, quia iste superflue sunt.

¶ De nomine Capitu. VI

NOmen dictū quasi notamen ꝙ nobis vocabulo suo res notas efficiat Nisi enim nomen scieris cognitio rerum perit. Propria nomina dicta sunt, quia specialia sunt Vnius eni tm̄ personam significant. Species propriorum nominuȝ quattuor, sūt prenomen, nomen, cognomen, et agnomen Prenomen dictū eo ꝙ nomini pręponitur, vt Lucius quintus Nomen vocatū, quia notat genus, vt cornelius Cornelij ei omnes in eo genere dicebantur Cognomen, quia nomini coniūgitur, vt scipio Agnomen vero quasi accedens nomini vt Metellus creticus, quia cretā subegit. Extrinsecus enim venit agnomen ab aliqua ratione Cognomentum autem vulgo dictum eo ꝙ nomini cognitionis causa supadijciatur, siue ꝙ cū nomine est Appellatiua nomina inde vocantur, quia communia sunt. & multorum signitatiōe consistūt Hæc in. xxvii spēs diuidūtur, ex quibus corporalia dicta, quia vel videntur vel tanguntur vt cælum, terra. Incorporalia quia carēt corpore vnde nec videri nec tāgi possūt, vt veritas, iusticia Generalia quoq; quia multarum rerum sunt, vt animal Nam & homo et equu⁹ et auis animalia sūt Specialia, quia ptē demōstrāt, vt homo Species ei aīaliū homo Principalia, quia primā positionē habēt nec aliūde nascūntur, vt mons fons. Deriuatiua, eo ꝙ ex alio nomie deducūt. vt a mōte montan⁹ Diminutiua. qa nomināt sensu, vt grecul⁹ scholasticul⁹ a scolastico Sono diminutiua. qa sic sonāt sicut diminutiua, sed intellectu principalia sūt, vt tabula fabula Tota græca, quia ex toto gręce declinant, vt calisto calypso. Sic enim græc⁹ et latinus dicit. Tota latina, quia ex toto i latinū vertūtur græc⁹ dicit odysseus, latinus vlixes Media dicta, qa ex parte græca sūt, ex parte latina Eadem et nota qa corrūpunt vltimas syllabas manentib⁹ prioribus, vt apud græcos alexandros, apud latinos vero elexander menāder Dicta autem notha quemadmodum nothus dicitur qsqs de dispari genere nascitur Synonima hoc est plurinomia eo ꝙ sit in pluribus nominib⁹ significatio vna vt terra, hum⁹, tell⁹, idē enim sūt nomina Omonyma, hoc est vninomia eo ꝙ sit in vno nomine significatio plurima, vt tumul⁹ nūc mons breuis est. nunc tumens tellus, nunc sepulchrum, Est enim in vno nomine significatio diuersa Relatiua dicta, eo ꝙ ad aliam referantur personam, vt magister dominus pater Illa autem quę dicūtur ad aliqd aliter se habentia a contraria significatione dicta sūt, vt dexter Dici enim dexter non potest nisi sinister fuerit Porro qualitatis nomina ex eo dicta, quia per ea q̄lis quisq; sit ostenditur, vt sapiens, formosus, diues Quantitatis, quia a mēsura trahuntur, vt longus breuis. Patronymica dicuntur eo ꝙ trahuntur a patribus, vt titides tidei filius, eneius, enee filius, q̄uis a maioribus et matribus ducantur. Cretica id est possessiua a possessiōe, vt euādrius ensis Epitheta que latine adiectia vel superposita appellantur, eo ꝙ ad implendā sui significationē nominibus adijciantur, vt magnus doct⁹. Adicis ea personis, vt magnus philosophus, doctus homo, et plenus est sensus. Actualia ab actu descendunt, vt dux, rex, cursor. nutrix. orator. Gentes a gente veniunt, vt græcus romanus. Patriæ a patria descendūt. vt atheniensis thebanus, Loci a loco vt suburbanus. Verbalia dicuntur quia de verbo nascūtur vt lector. Participalia que sic sonant sicut pticipia vt clemēs prudēs. Verbi similia a verbi similitudine dicta vt cōtēplator. Nā et verbū ē iperatiui modi futuri tēporis et nomē quia cōparationē recipit He oīes species a nominū appellatiōe descēdūt Secūda pars noīs Comparatio dicta qa ex alteri⁹ cōparatiōe alterꝝ pfert. Cui⁹ grad⁹ tres sūt. positiu⁹ cōparatiu⁹ & superlatiu⁹ Positiu⁹ dict⁹ qa prim⁹ ponit i cōparationis gradu vt doct⁹. Cōparatiu⁹ ab eo ꝙ positiuo pfertur illi vt doctior plus enim doctior nouit q̄ doctus. Superlatu⁹ eo ꝙ cōparatio superferatur vt doctissimus plus enim nouit q̄ doctior. Genera dicta sūt eo ꝙ generēt vt ma

sculinū et femininū, Cætera non sunt genera, sed hoc nominum ratio et auctoritas voluit. Neutruʒ dictum, quia nec hoc est nec illud. i. nec masculinū nec femininū. Cōmune dictū ꝙ duob⁹ generibus nominū cōmunicat, vt hic & hęc canis. Cui cōtrariū est epicęnon, quia vtrūq; sexū sub vno genere enunciat, vt hic piscis. Est eni iccrti generis, quod nec natura, nec oculis discernitur, sed sēsus tantū peritia, Oīe genus dictū, quia cunctis generibus seruit, masculino & fęminino & neutro cōmuni et oīni. Numer⁹ dict⁹, quia per eum vel singularia vl' plurima nomina ostendūtur. Figura, quia vel simplicia vel composita sunt. Casus a cadendo dicti, p eos eni inflexa nomina variantur et cadunt. Noīatiu⁹ casus dictus, quia per eundē aliquid nominamus, vt hic magister. Genitiu⁹, quia eū per genus cuiuscūq; querim⁹, vt hui⁹ magistri filius, vel ꝙ rē significam⁹ hui⁹ magistri. Datiu⁹ quia per eū nos dare alicui demonstram⁹, vt da huic magistro. Accusatiu⁹ qa per eū aliquē accusam⁹, vt accuso hūc magistrū. Vocatiu⁹. quia per eum aliquē vocamus vt o magister. Ablatiu⁹, quia per eum nos auferre aliquid cuiq̄ significam⁹, vt auferā a magistro Hexaptota nomina dicta, quia per sex casus varietates habēt, vt est vnus. Pentaptota ꝙ tm̄ in quinq; casibus variantur, vt doctus. Tetraptota ꝙ tm̄ in q̄ttuor casib⁹ declinātur vt latus. Triptota ꝙ tātū in tribus, vt templum. Diptota ꝙ tm̄ in duob⁹, vt iupiter. Monoptota ꝙ vno tm̄ casu vtuntur, vt frugi.

ℂ De pronomine. Cap. VII.

PRonomen dictū, quia pro vice nominis ponit̄, ne fastidiū faciat nomen ipsū dū iterat̄. Nā cū dicimus Vir. scripsit bucolica, addimus ꝓnomen, ipē scripsit & georgica, sic q; varietas significatiōis et fastidium tollit, & ornatū inducit. Pronoīa aūt aut infinita. Finita pronomina dicta, eo ꝙ definiūt certam personā, vt ego, me enim statim intelligis. Infinita dicūt̄, quia non sūt certę personę. De abscētib⁹ eē̄ dicūt̄ & incertis, vt qs, que, quod. Min⁹ q̄ finita appellant̄, quia cōmemorationē faciūt notę personę vt ipse, iste. Certū est eē̄ de quo dicitur. Possessiua vocant̄, eo ꝙ nos aliquid possidere ostēdūt. Nam cum dico me⁹, tuus, definio aliquid meum esse vel tuū. Relatiua dicunt̄, qa ad iterrogationē referūt̄ vt quis est, respōdetur is est. Demonstratiua, eo ꝙ habēt demonstrationis significationē, Aliquē eī p̄sentē his demōstramus, vt hic hec hoc. Quę tria & articuli nominantur articuli aūt dicti ꝙ noīb⁹ artantur. i. colligantur, cum dicim⁹ hic orator. Inter articulum autem et pronomen hoc interest, ꝙ articulus tunc est quando nomini iungitur, vt hic sapiens, cū vero nō cōiungitur. demonstratiuū pronomen est, vt hic & hęc & hoc. Omnia aūt pronomina, aut primogenia sūt, āt deductiua. Primogenia dicta sūt qa aliūde originē nō trahūt. Hęc. xxi sūt Finita tria, ego tu ille. Infinita septē, quis. q̄lis, talis, quantus, tātus, quotus, totus. Minus, q̄ finita sex, iste, ipē, hic, is, idē. sui Possessiua quinq;, meus, tu⁹ suus, nr̄ et vester. Reliqua autē deductiua dicūt̄ qa ex illis deducta atq; cōposita existūt. vt quispiā aliquis et reliqua.

De verbo Cap. viii.

VErbū dictū, eo ꝙ verberato aere sonat vel ꝙ hęc pars freq̄nter in oratione versēt̄. Sūt aūt verba mentis signa quibus hoīes cogitationes suas iuicē loq̄ndo demōstrāt. Sicut aūt nomē significat psonaʒ, ita verbū factū dictumq; personę. In persona verbi agentis & patiētis significatio est. Nam scribo, personę factū est. Item scribor personę factum indicat sed eius a quo patit̄. Verborū genera duo sūt, grammaticorum atq; rhetorū Grammaticorum in tria cadunt tempora, preteritū, instans & futurum, vt fecit, facit, faciet. Rhetorum autem vniuersa oratio verba dicūtur, veluti verbis bōis nos cepit verba bona habuit. Vbi nō tm̄ verba quę i tria cadūt tempora, sed vniuersa oratio est, Verborum species, sunt, formę, modi, cōiugationes, et genera. Forme verborum inde dictę, eo ꝙ nos ad vnāquāq; rē informent, per has enim ostendimus quid agam⁹ Perfecta forma dicitur a perficiendo vt lego, tūc enim dicendū est quādo in præsenti tempore legimus Meditatiua dicta sūt a meditantis sensu vt lecturio. i. legere meditor. Inchoatiua post meditationem ab inchoantis indicio vt calesco. Frequentatiua a sepius agendo, vt lectito, clamito. Forme enim sensum tenent modi declinationem. Nam nescis quid sit declinatio, nisi pri⁹ didiceris quid sit sensus. Modi dicti ab eo quemadmodū sint i suis significationibus. Indicatiuus eē̄ mod⁹ dicitur, qa significationem indicantis habet vt lego. Imperatiuus quia sonum habet imperandi vt lege. Optatiuus quia per ipsum optamus aliquid agere vt vtinem legerem. Cōiunctiuus quia ei coniūgitur aliquid vt locutio plena sit. Nam quādo dicis cū clamem pendet sensus ꝙ si dicam clamem quare putas ꝙ taceam plenus est sensus. Infinitiuus dicitur eo ꝙ tempora definiens personam verbi non definit vt clamare, clamasse. Cui si adiungas personā clamare debeo debes debet fit quasi finitū. Impersonalis dicitur quia indiget persona nominis vl' ꝓnominis vt legitur addis personam a me a te ab illo et plene sentitur. Sed infinitiuus modus persona tm̄ verbi eget. Impersonalis vero vel pronominis psona vel nominis. Coniugatio dicitur eo ꝙ p eam ad vnū sonum multa coniungūtur. Docet enim in quam syllabam exeat futurū tēpus ne per imperitiā quis dicat legebo pro legam Harū prima et secunda mittunt futurū tempus in bo & in bor tertia in am & in ar. Genera verborū ideo dicta quia gignunt naʒ actiuo a dijcis r & gignit passiuum rursum passiuo adimis r & parit actiuū. Ip-

sa autem actiua dicuntur quia agũt vt verbero et passiua quia patiunť vt verberor Neutralia quia nec agunt nec patiũť, vt iaceo sedeo. His si r. litterã adijcis non sonãt latina. Cõia aũt dicũť qa & agũt & patiũtur, vt amplector. Hæc similiter deposita r littera latina non sũt. Deponentia vero dicũtur quia deponũt futuri temporis pticipiũ a significatione passiua quod exit in dus vt gloriandus.

¶ De aduerbio. Cap. IX.

Aduerbiũ dictũ ẽ eo ꝙ verbis accedat vt puta bene legi. Bñ aduerbiũ ẽ, legi verbum. Inde ergo aduerbiũ ꝙ semp verbo iunctũ adimpleať. Verbũ eñ solũ sensũ implet vt scribo. Aduerbiũ aũt sine verbo non habet significationẽ plenã vt hodie. Adijcis illi verbũ hodie scribo, & iuncto verbo implesti sensum.

De participio. Cap. X.

Participiũ dictũ ꝙ nõis et verbi ptes capiat, q̃si pticapiũ. A noie.n. vẽdicat sibi genera et casꝰ a verbo tempora & significationes, ab vtroq; numerum et figuram.

¶ De cõiũctione. Cap. XI.

Coniunctio dicta, eo ꝙ sensꝰ sententiasq; coniũgat. Hęc eni p se nihil valet, sed in copulatiõe sermonũ q̃si quoddã exhibet glutinũ, aut enim noia sociat, vt Aug. & Hiero. ãt verba, vt scribit & legit. Vna aũt vis omniũ siue copulẽt siue disiũgãt copulatiue aũt cõiũctiones dictę, eo ꝙ sensũ vł psonas cõiũgãt, vt ego & tu eamꝰ ad foꝝ, ipm & sensũ cõiũxit. Disiũctiuę dictę qa disiũgũt res & psonas vt ego aut tu faciamꝰ. Subiũctiuę dicũť, quia subiũgũtur vtq;. Dicimꝰ eñ regiq; hoiq; deoq;. Explectiuę dictę qa explẽt ppositã rẽ, vt puta si hoc non vis saltem illud fac. Cõmunes noianť, quia vbi vim pręponunť et subiũgunť, vt igiť hoc faciã, hoc igitur faciã Causales dicũť a cã, eo ꝙ aliqd cogitẽt facere, vt puta occido illũ qa habet aurũ. Rationales dicũť a ratione q̃ quisq; vtiť i faciẽdo. vt quomodo eũ occidã ne agnoscar, veneno an ferro?

De ꝑpositione. Cap. xii.

Prępositio dicta ꝙ nominibꝰ ꝑponať & verbis Accusatiuę ꝑpositiões. a casibꝰ quibus seruiũt dictę. Loquelares vero qa loquelis. i. verbis sẽper coherẽt, nec aliquid valent solę positę. vt di. dis, Cõiunctę vero verbis figuram faciunt, vt diduco distraho.

¶ De interiectione Cap. xiii.

Interiectio est vocata, quia sermonibꝰ interiecta. i. interposita affectum commoti animi exprimit, sicut cuꝫ dicitur ab exultãte va, a dolẽte heu, ab irascẽte he, a timẽte hei. Que voces quarunc ũq; linguarum proprię sunt. nec in aliaꝫ linguaꝫ facile transferuntur.

¶ De voce. Capitu. xiiii.

Vox est aer ictus sensibilis auditu, quantum in ipso est. Omnis vox, ãt articulata est aut confusa Articulata est hominum, confusa animalium Articulata est quæ scribi potest cõfusa quæ scribi non potest.

¶ De syllaba. Capi. XV.

Syllaba gręce. latinę cõceptio siue complexio dicit. Nã syllaba dicta απο του συλλαμβανειν. i. a conceptione litterarum. συλλαμβανειν enim dicitur cõcipere. Vnde & vere illa est syllaba quę ex pluribus nascitur litteris. Nam vnam vocalem pro syllaba abusiue non proprie dicimus quę nõ tam syllaba dicenda est, q̃ ratio temporum, Syllabę autem aut breues sunt ãt longę, aut comunes. Breues vocatę qa nunq̃ produci possũt. Longæ quia semper producuntur, & nũq̃ corripi possũt. Communes aũt quia pro scribentis arbitrio cum necessitas cogit et producuntur & corripiũtur. Lege donatum, Ideo aũt syllabę longæ breuesq; dicuntur, quia per varias vocũ moras aut dupla aut simpla spacia tẽporis habere videť. Diphthõge syllabę gręco noie dictę ꝙ i eis binę vocales iũgãtur. Ex his apud nos veras esse scimus quattuor. ae. oe. au. eu. Ei vero apd maiores tantum celebrata fuit. Syllaba autẽ apud metricos ideo semipes nominatur ꝙ sit dimidius pes Nam pes duabus constat syllabis. Cum ergo syllaba vna est, quasi dimidiꝰ pes est Dyonisiꝰ lintius syllabarũ omniũ singulas formas: aptissimas fecit, & ob id statua honoratꝰ est.

¶ De pedibꝰ Cap. xvi.

Pedes sũt qui certis syllabarum temporibus isistũt nec a legitimo spacio vnq̃ recedũt, Pedes dicti eo ꝙ per ipsos metra ambulẽt. Nã sicut nos pedibꝰ icedimꝰ ita metra quasi pedibꝰ gradiũtur. Pedes aũt oẽs. cxxiiii. sũt, dissylabi, quattuor, trisyllabi octo tetrasyllabi. xvi. pentasyllabi. xxxiii. hexasyllabi. lxiiii. Vsq; ad q̃ttuor aũt syllabas pedes dicuntur, reliquæ siʒigie vocãtur. Ipsi autem pedes habent speciales causas nominum quare ita vocentur. Pirrichius dictus est quia hic assidue vel incertamine vel in ludo pueri ll sepius frequentabatur, Spondeus dicitur, quia tractim sonat. Nam spondeus tractus quidam dicitur i. sonus qui fũdebatur. circa aures sacrificantium, Vnde & hi qui tibijs canebant in sacris gentilium spondiales nominabantur, Trocheus vero ab eo dictus est quod celebrem conuersionem faciat cantilenæ, & quasi tota velociter currat in metris. Trochos enim græce rota dicitur Iambus dictus est quod ιαμβιζειν græci detrahere dixerũt. Huiusmodi eniꝫ carmine oẽs iuectiones vł detractiones iplere poetæ sũt soliti, dictũ autem nomen ab eo ꝙ veluti venenũ quodãmodo maledicti aut liuoris infundat. Tribrachus quia et chorꝰ

appellat̃ dictus quia sit ex tribus breuibus. Mollo sus dictus a saltatione molosoꝝ quã exercuerunt armati. Anapestus grece dicit̃ repercussus, Greci enim anapestim repercussionem dicunt, Qui ideo dr̃ repercussus eo ꝙ repcutiatur a dactylo, Est eni illi cõtrarius, dactylus a digito dictus ꝙ a longiore nodo inchoans in duas desinat breues, Sic & iste pes iuncturã vnã habet longam & duas breues Vnde et manus expãsa palma dicit̃, & pẽdẽtes digiti dactyli, Amphibracus ꝙ ĩ vtraq; parte breuẽ habeat, lõga in medio interiacẽte, Brachis, n, breuis dicitur, Amphimacrus, ꝙ duę hinc & ĩde lõge hẽant in medio ĩclausam breuẽ, Macros, n, grece lõg⁹ dicitur Bachius appellat⁹ est, eo ꝙ isto pede bachia. i. liberi sacra celebrabant, Antibachius vl̃ palimbachius dictus quia tractus a bachio est, Proceleusmaticus, eo ꝙ sit ad celeuma canentiuꝫ aptus, Dispõdeus aũt & ditroche⁹ & dijãbus dicti ꝙ geminis cõstent iãbis spõdeis vel trocheis Antipastus ꝙ sit ex cõtrarijs syllabis, ex breui. s. & lõga ex lõga & breui, Coriãb⁹ vero qa ex hoc pede con positũ carmẽ choris aptissimũ sit, Ionici sane propter nũerorũ inęqualẽ sonũ dicti, hñt, n, binas longas syllabas binasq; correptas, Peones dicti ab inuentore Cõstãt ipi ex vna longa & trib⁹ breuibus, q̃ longa iuxta noĩa eoꝝ variatim est constituta Epitriri vocati ꝙ semper tres lõgas habeant syllabas & vnã breuẽ. Syzigiæ aũt sunt pẽtasyllabi et hexasyllabi pedes, dicti apud græcos sizigiæ qua q̃dã declinationes. Sed hi non sunt pedes, sed appellant̃ pẽtasyllabi & hexasillabi quia vltra' quinq; & sex syllabas nõ ꝓcedũt, vnde non oportet in carmine has syllabasquodlibet excedere nomen. vt carthaginesiũ, hierosolymitanorum, & cõstantinopolitanoꝝ. Accidũt vnicuiq; pedi arsis & thesis. i. eleuatio & depositio vocis. Neq;. n. iter vocis pedes dirigere poterunt, nisi alterna vice leuet̃ & deponãt̃, vt arma, ar eleuatio est, ma depositio. In his duobus per diuisionem pedes legitimi colligũtur. vt duo ad duo. Equa diuisio ẽ quotiẽs arsis et thesis æquali tẽporum diuisione cędũtur, vt quattuor ad duo. Dupla quotiẽs ex his vnum alterum duplo vicit, Sesculpa vero est quotiens vnũ alterũ sescuplo, sũpat, dimidietate numeri vt tria ad duo In simpla enim eius parte vnum plus inuenitur, in dupla vno minus habetur. Sescuplum enim dimidium dupli dicitur Triplum est quãdo maior pars ter continet totum minus. i. tria et vnum, Epitritũ est quando minus continetur a maiore, et eius tercia pars. Cędũt̃ vero pedũ mẽbra vl̃ p ęq̃litatẽ vl̃ p duplũ vel p sescuplũ vel p triplũ vel p epitritũ Partimur ergo ĩ æqua hos pedes. Pirrichiũ .vi.vi. vt fuga ęqua. Spõdeũ.‒.ii.‒.ii. vt ęstas, ęq̃. Dactylũ.‒.ii.vi.vi. vt męnal⁹, ęqua. Anapestũ.vi.vi.‒.ii vt erato, ęqua. Dispõdeũ.‒.ii.‒.ii.‒.ii.‒.ii. vt oratores, eq̃, Proceleusmaticum. vi.vi.vi.vi. vt auicula. Diiambũ .vi.‒.ii.vi.‒ vt ꝓpĩqtas, ęqua. Ditrocheum ‒.ii.vi.‒.ii.vi. vt cantilena, ęqua. Antispastum .vi. ‒.ii.‒.ii.vi. vt salonin⁹. ęqua. Coriãbuꝫ.‒.vi.vi.‒.ii vt armipotẽs, ęqua. Item indupla partimur hospedes. Trocheũ.‒.ii.vi. vt meta. dupla. Iambum. vi.‒.ii. vt parens. dupla. Molosum.‒.ii.‒.ii.‒. vt æneas dupla. Tribrachũ. vi.vi.vi. vt macula dupla. Ionicum maiorẽ.‒.ii.‒.ii.vi.vi. vt iunonius dupla. Ionicũ minorẽ. vi.vi.‒.ii.‒.ii. vt diomedes. dupla. Vn⁹ vero tantum est qui tripla partitiõe diuiditur. quę est maxima, atq; ideo minime metris adest. Amphibrach⁹. vi.‒.ii.vi. vt carina triplex Sescupli autem hi sũt. Amphimacrus.‒.ii.vi.ii. vt insulę. sescuplũ Bachius. vi.‒.ii.‒.ii. vt achates. sescuplum. Antibachi⁹.‒.ii.‒.ii.vi. vt natura sescuplum. Pęon primus.‒.ii.vi.vi. vt legitimus, sescuplũ. Pęon secũd⁹.vi.‒.ii.vi.vi. vt colonia. sescuplũ Pæon tertius. vi.vi.‒.vi. menedemus. sescuplum. Pęon quartus. vi.vi.vi.‒.ii. vt celeritas. sescuplum. Restant quos epitrita partitione diuidimus. Epitritus primus. vi.‒.ii.‒.iii.‒.ii. vt sacerdotes. epiter Epitrit⁹ secũd⁹.‒.ii.vi.‒.ii.‒.ii. vt cõditores epiter Epitritus tertius.‒.ii.‒.ii.vi.‒.ii. vt demosthenes. epiter. Epitritus quartus.‒.ii.‒.ii.‒.ii.vi. vt fescẽninus. epiter. Sunt igitur hi. inquit .x. dupli vero, vi. triplus vn⁹, sescupli. vii. epitriti quattuor ũerus autem syllabarũ in pedibus a duobus vsq; ad sex protẽditur, vlterius enim non ꝓcedit quia vsq; ad sexsillabas tanduntur pedes Tempora in pedib⁹ sunt, vt quãta vnusquisq; pes habeat Rosolutio est pedum quando pro vna longa duę breues ponuntur, aut pro duabus longis quattuor breues ponũtur. vt sectaq; intexũt abiete costas, abiete nũc resolutio est spondei in ꝓceleumatico, in qua resolutione semper synalepham sequitur Virgili⁹ Ex vna autem longa duæ breues fiunt, ex duabus autem breuibus lõga nunq̃ fit. Findi enim solida possunt, solidari scissa non possũt. Figura est cui⁹ nota syllabę agnoscuntur Vbi enim circuli partem i inferiorem bis positam aspicis pirrichius est, ‒‒. vbi geminatam iacentẽ spondẽs ‒‒ Nam notã breuis. inferior semicirculus est v notalonga iacens ẽ. ‒ Metra pedibus accidunt, vt a trocheo trochaicũ a dactylo dactylicum, a iambo iambicũ, de quib⁹ paulo post dicendum est.

¶ De accentibus Cap. xvii

Accẽtus qui gręce prosodia dicitur ex gręco nomẽ accepit Nã græce pros latine, ad oden græce. latinæ cantus est Hoc enim nomẽ deverbo ad verbũ expressum est Latini aũt habent et alia nomina Nam acentus et tonos & tenores ipsi dicunt, quia ibi sonus crescit & desinit Accentus autem dictus ꝙ iuxta cantum sit, sicut aduerbiuꝫ quia iuxta verbum est, Acutus accentus dictus quod acuat et erigat syllabam, grauisquod deprimat et deponat. Est enim contrarius

acuto circūflexus quia de acuto & graui cōſtat. In cipiēs enim ab acuto i grauem deſinit, atq; ita dū aſcendit et deſcendit, cunflexus efficitur. Acutus aūt & circū flexus ſimiles ſunt. Nam vtraq; leuat ſyllabam. Grauis contrarius ambob⁹ videtur. Nam ſemper deprimit ſyllabas cum illi leuent, vt vnde venit titan, & nox vbi ſidera condit, vnde hic grauis eſt. min⁹ enim ſonat quam acuſatus et circūflexus. Monoſyllaba autem pars orationis ſi naturaliter breuis eſt vt vir, aut poſitione lōga vt ars, acutum accentū habebit. Si vero naturaliter longa vt res, circūflexuȝ. Diſſylaba pars orationis ſi priorem naturaliter longam habet, & vltimam breuē, circunflectitur vt muſa. Aliter acuitur. Triſyllaba pars oratiōis, ſi mediam breuem habet vt tibia, tūc primam acuim⁹. Si vero naturaliter longam habet ſecundam, & vltimam breuem, vt metellus, tunc mediam circūflectimus. Tetraſyllaba autem & pentaſyllaba ratione triſyllabarum retinentur, Grauis accentus cum vno accētu poni poteſt in dictione vna. cum vtriſq; nunq̄ vt catulus. In cōpoſita in dictione vnus accentus eſt vt armipotens omnipotens. Accentus autem reperti ſunt vł propter dictionem, vt viridiq; in littore conſpicitur ſus, ne dicas. vrſus vel propter prouūciationē, ne dicas meta breuiter, & non producte meta, vel diſcernendę ambiguitatis cauſa vt ergo. Nam cū producitur go, cauſam ſignificat, cum corripitur coniunctionem.

¶ De figuris accentuū. Cap. xviij.

Figure accentuum. x. ſunt, quæ a grammaticis pro verborum diſtictionibus opponuntur.

Oxia id eſt acutus accentus, linea a ſiniſtra parte in dextram partem ſurſum ducta fit ita.

Baria id eſt grauis linea a ſummo ſiniſtræ in dextram depoſita fit ita.

Periſpomene id eſt circūflexus, linea de acuto et graui facta exprimitur ita.

Macra autem id eſt longa virgula iacens eſt ita.

Brachia id eſt breuis pars circuli inferior iacens eſt ita.

Hyphen. i. cōiunctio qa duo verba cōiungit ſubiecta virgula verſui circunflexa fit ita.

Diaſtole. i diſtictioq; ecōtrario ſeparat dextra pars circuli ſuppoſita verſui fit ita Apoſtrophos pars item circuli dextra et ad ſūmā litterā appoſita fit ita. Quā noſta deeſſe oſtenditur in ſermone vltimas vocales vt tribunal ꝑ tribunale.

Daſiā quod interpretatur aſpiratio. i. vbi h. littera poni debet tali figura notatur.

Pſile quod interpretatur ſiccitas ſiue purū id eſt vbi h. littera eē nō debet tali nota oſtenditur.

Quorū duorū accētuū figuram latini ex ipſa littera aſpirationis fecerūt. Vnde ſi iūgas has facis eandem aſpirationis notam. Rurſū ſi mediū eius apicem ſcindis daſi an & pſillen facis.

Depoſitura. Cap. XIX

Poſitura eſt figura ad diſtinguēdos ſenſ⁹ per cola & commata et periodos, quæ dū ordine ſuo opponitur, ſenſum nobis lectionis oñdit, Dictę autē poſiturę. vel qa pūctis poſitis annotanť. vel quia ibi vox ꝑ interuallo diſtinctionis deponitur. Has græci theſis vocant latini poſituras. Prima poſitura ſubdiſtinctio dicitur, eadem et cōma. Media diſtinctio ſequens ē ipſa & cola. Vltima diſtinctio quę totam ſententiam claudit, ipſa eſt periodus, cuius vt diximus partes ſūt cola et cōma, quarum diuerſitas pūctis diuerſo loco poſitis demōſtratur. Vbi enim in initio prōnūciationis nec dū plena ſenſui pars eſt & tamen reſpicere oportet, fit comma. i. pericula ſenſus pūctuſq; ad vnam litteram ponitur, & vocatur ſubdiſtinctio ab eo ꝙ punctū ſubtus. i. ad vnam litteram accipit vbi autem in ſequentibus iam ſententia ſēſū pręſtat ſed adhuc aliquid ſupereſt de ſententię plenitudine, fit cola mediam litteram pūcto notamus & mediam diſtinctionem vocamus, quia pūctum ad mediam litteram ponimus. Vbi vero iam per gradus pronūciando plenam ſententiæ clauſulam facimus, fit periodus punctūq; ad caput litteræ ponimus, & vocatur diſtinctio, id eſt diſiunctio, quia integram ſeparat ſententiam. Hoc quidem apud oratores. Cęterum apud poetas vbi in verſu poſt duos pedes ſyllaba remanet comma eſt quia ibi poſt ſcanſionem præciſio verbi facta ē. Vbi vero poſt duos pedes de parte orationis nichil ſupereſt, colon eſt Totus autem verſus periodus eſt.

Præterea quædam ſcripturarum notæ apud celeberrimos auctores fuerunt, quaſq; antiqui ad diſtinctionem ſcripturarum carminibus & hyſtoriis appoſuerūt. Nota eſt figura propria in litteræ modū poſita ad demonſtrandam vnā q̄q; verbi ſniarumq; ac verſuū rationem Notæ autem verſib⁹ apponūtur

numero.xxvi.quæ ſunt nominibus infra ſcriptis.
Aſteriſcus opponitur in his quæ omiſſa ſunt vt illuceſcant per eam notam quæ deeſſe videtur. Sella eni αστηρ gtæco ſermone dicitur, a quo aſteriſc⁹ eſt deriuatus.

Obelus.i.virgula iacens opponitur in verbis vel ſententiis ſuperflue iteratis, ſiue in his locis vbi lectio aliqua falſitate notata eſt, vt quaſi ſagitta indulget ſuperuacua atq; falſa confodiat. Sagitta enim græce obelus dicitur.

Obellus ſuperne appunctatus ponitur in his de quibus dubitatur vtrum tolli debeant necne apponi.

Limmiſcus.i.virgula inter geminos pūctos iacens opponitur in his locis quæ ſacræ ſcripture interpretes eodem ſenſu ſed diuerſis ſermonibus tranſtulerunt.

Antigraphus cum pūcto opponitur, vbi in tanſlationibus diuerſus ſenſus habetur.

Aſteriſcus cū obelo, hoc proprie ariſtarchus vtebatur, in his verſib⁹ qui non ſuo loco poſiti erant.

Paragraphus ponitur ad ſeparandas res a rebusquæ in connexu cōcurrunt, quemadmodum in catalogo loca a locis, & regiones a regionibus, in agone præmia a premijs, certamina a diuerſis certaminibus ſeparantur.

Poſitura eſt figura paragrapho contraria, & ideo ſic formata quia ſicut ille principia notat, ita iſta fines a pricipijs ſeparat.

Criphia circuli pars inferior cū pūcto ponitur in his locis vbi queſtio dubia & obſcura aperiri vel ſolui non potuit

Antiſigma ponitur ad eos verſus quorum ordo permutandus eſt, ſicut & in antiquis auctoribus poſitum inuenitur.

Antiſgma cum puncto ponitur ĩ his locis vbi in eodem ſenſu duplices verſusſunt et dubitatur qpotius eligendus ſit.

Diple, hanc ſcriptoresnoſtri apponūt in libris eccleſiaſticorum virorum ad ſeparandavel demonſtranda teſtimonia ſanctarum ſcripturarum.

Diple periſtichon. hanc prim⁹ leogaras ſyracuſanus poſuit homericis verſib⁹ ad ſeparationem olimpi a cęlo.

Diple periſtigme.i.cum geminis punctis hæc antiqui in his apponebant, quem enodothus epheſius non recte adiecerat, aut detraxerat aut permutauerat, in his, et noſtri ea vſi ſunt.

Diple obeliſmene interponitur ad ſeparandosin comediis vel tragedijs periodos. Auerſe quotiens ſtrophe et antiſtrophus infertur.

Auerſa cum obelo ad ea ponitur quæ ad aliquid reſpiciunt. vt nosne tibi fluxas phrygie res vertere fundo conamur, nos an miſeros qui troas achiuis obiec.

Diple ſuperne obelata ponitur ad cōditiones locorum ac temporum perſonarum mutatas.

Recta et aduerſa ſuperne obelata ponitur finita loco ſuo, monade ſignificante ſimilem ſequentem quoq; eſſe.

Ceraunium ponitur quotiēs multi verſus improbantur, nec per ſingulos obelentur.

Ceraunium enim fulmen dicitur.

Chriſanon. hec ſola ex voluntate vniuſcuiuſq; ad aliquid notanduum ponitur.

Phietro.i.fortis, hec vbi aliquid obſcuritatis eſt ob ſollicitudinem ponitur.

Anchora ſuperior ponitur, vbi aliqua res magna omnino eſt.

Anchora inferior vbi aliquid viliſſime aut inconuenientius denunciatum ē.

Cronis tantum in fine libri opponitur.

Alontes nota que ad mendas adhibetur Fuerunt et aliæ notę librorum ꝓ agnoſcendis his, quę per extremitates paginarum exponuntur, ut ibi lector in liminari huiuſmodi ſignum inuenerit ad textuꝫ recurrens eiuſdem ſermonis vel verſiculi ſciat eſſe expoſitionem cuius ſimilem ſuper iacentem notam inuenit.

¶ De notis vulgaribus. Cap.XXI

VVlgares notas ennius primus mille et centum inuenit. Notarum vſus erat, vt quicquid per contentionem, aut in iudicijs diceretur, librarij ſcriberent complures, ſimul aſtantes diuiſis iter ſe partib⁹ quot quiſq; verba, & quo ordine exciperet. Rome prim⁹ tullius, tyro ciceronis libertus commentus eſt notas, ſed tantum prępoſitionum. Poſt eum tercius perſannius, pylargyrus, & aquila, libertus mœcenatis alias addiderunt. Deinde ſeneca contracto omniū digeſtoq; & aucto numero opuseffecit in quiq; milia. Notę autem dictę eo quod verba, vel ſyllabas prefixis characteribus notent, et ad noticiam legentium reuocent, quas qui di-

dicerunt proprię iaȝ notarii appellantur.

¶ De notis iuridicis. Cap.xxii.

Quædam autem litteræ i libris iuris verborũ notę sunt, quo scriptio celerisbreuiorq; fiat. Scribebatur enĩ verbi gratia per b et per .f. bonum factum per.f.& per.c.senatus consult⁹ per r.& per p.respublica, per p.& per r.popul⁹ roman⁹ per d. & per t.dumtaxat, per r supinã / m / litterã mulier, p p.secundam naturam pupillus, per r.verso capite pupilla, per vnum.k.caput per duo cappa iuncta, calumnie causa, per i.et e.iudex esto, p d.& m.dolum malũ Cuius generis plurimæ consimiles notæ in libris antiquis inueniuntur. Has iuris notas nouitii imperatores a codicibuslegum abolendas sanxerunt, quia multos p has callidi ingenio ignorantes decipiebant atq; ita iusserunt scribendas i legibus litteras, vt nullos errores nullas ambages afferrent, sed sequenda et vitanda aperte demonstrent.

¶ De notis militaribus. Cap.xxiii.

In breuiculis quoq; quibus militum nomina continebãtur propria, nota erat apud veteres, qua inspiceretur, quanti ex militibus superessent quãtiq; i bello cecidissent. T. thau nota i capiteversiculi supstitite designabat θ. Theta vero ad vniuscuiusq; defuncti nomẽ apponebatur Vnde et habet per mediũ telũ.i.mortis signũ. De qua Persi⁹ ait, Et potis est nigrum vitio prefigere theta. Cum autẽ pueriicia significare vellent. λ.lauda littera vsi sunt sicut morteȝ significabãt, cum ponebant thetam ad caput. In stipendiorum quoq; largitione proprię erant notę.

¶ De notis litterarum. Cap.xxiiii.

Notas etiam litterarum inter seveteres faciebant, vt quicquid occulte inuicem in scripturis significare vellent mutuo scriberẽt. Testis est brutus qui in his litterisea q̃ acturus erat notabat .ignorantibus aliis quid sibi vellẽt hæ litteræ. Cæsar quoq; augustus ad filium, q̃ inquit innumerabilia incidunt assiduęque scribi alterutrum oporteat et esse secreta habeamus iter nos notas si vis tales. vt cũ aliquid notis scribendum erit pro vna quaq; littera scribamus sequẽtem hoc modo. Pro a b. pro b c. et deinceps eadem ratione cæteras. Pro.ȝ.autem littera redeundũ erit a duplex aa. Quidam etiam versis verbis scribunt.

¶ De notis digitorum. Cap.xxv.

Svnt quædam et digitorum notę. sunt & oculorum quibus secum taciti procul distantes colloquuntur sicut mos est militaris, vt quotiens consẽtiat exercitus, quia voce nõ põt manu pmitat. Alij quia voce non pñt gladiorũ motu salutant. Ennius de quadamimpudica quasi in choro pila ludens, datatim dat sese, et cõmunem facit. Alium tenet. alij nutat. alibi manus est occupata. alii puellit pedẽ alii dat ãnulũ expectãdũ a labris, alium inuocat, cũ alio cãtat. at tamẽ aliis dat digito litteras. Et salomon. Annuit oculo terit pede, digito loquitur.

¶ De ortographia. Ca.xxvi.

Orthographia grece latine recta scriptura iter pretatur. Ortho eni grece recta graphia scriptura dicitur. Hęc disciplina docet. quem ad modũ scribere debeam⁹. Nam sicut ars tractat de partium declinatione. ita ortho graphia de scribendi pitia vt puta ad cũ est prepositio.d.litterã.cũ est coniunctio.t.litterã.accipit Haud qñ aduerbium ẽ negãdi d littera terminatur. et aspiratur i capite. qñ aũt coniũctio disiunctiua ẽ p t.litterã sine aspiratione scribitur. Apud propositio per d scribitur, sicut ad vt apd patrem, qm̃ veteres sępe apud p ad vsi sũt duabus ex his mediis lr̃is subtractis. Interdum autẽ alię litteræ i locũ aliarũ litterarũ rite ponũt. B & p.litteris q̃dã cognatio est. Nã p byrrho dicim⁹ pyrrhũ. C.et.g.quãdã cognationẽ habẽt Nã cũ dicim⁹ cẽtum et trecẽtos, postea dicim⁹ quadrigẽdos g ponẽtes p c Porro c.&.q.q̃dã cognatio est nã huiuscemodi p c. cuiusq; p.q.scribim⁹. Cuȝ aũt p̃põ p.c. scribẽda ẽ. si aũt aduerbiũ fuerit p q. Dicim⁹ enim cũ lego. De⁹ p e.solã. Dæmõ per ę. dyptongon est notand⁹. Equ⁹ quod ẽ aĩal p e.solã scribẽd⁹, ęquus quod est iust⁹ per ę dipthõgon ẽ scribendus Exul addita.s. debet scribi. quia exul dicit qui extra solũ ẽ. Exultat meli⁹ sine.s.lr̃a scribit Nã cum ipa x. c.&.s.cõstat. quõ cũ i ea sit, s.rurs⁹ ei addit alia. ęquor p diphtõgõ scribẽdũ, quia nõ ab aqua sed ab ęqualitate nomẽ ẽ factũ. Positã p n.i sine scribendũ, quia itegrũ ei⁹ ẽ. si forte tãdẽ. Fed⁹ quod ẽ de formis per e solã scribẽdũ. fęd⁹ quod ẽ pactũ cũ ę. diphthõgo scribẽdũ. Formosussine.n.scribit. quia a forma vocat. Gnat⁹ quod ẽ fili⁹. p.g.scribẽdum. quia facit gñat⁹. H.q̃ aspiratiõis littera ẽ. i latinis tm̃ vocib⁹ iungit, vt honor, hõ, hum⁹. Aspirat autẽ & cõsonãtib⁹ sed i gręcis & hębreis noĩbus. Heus aũt & hen iteriectiones per h.scribende. i litterã iter duas vocales cõstitutã. bis scribi quidam existimabãt vt troia maia, sed hoc ratio non permittit. Nunq̃ enim tres vocales in vna syllaba scribuntur. sed. i.littera inter duas vocales constituta pro dupla habetur. Id pronomen neutri generis per d. scribitur ab eo quod est is ea id, quia facit idem. Quod si verbum est tertiæ personæ, per t .notabimus ab eo ꝙ est eo is it, quia facit itur. k.litteram antiqui præponebant quotiens a sequebatur vt kaput. Kanna kalamus. Nunc autem kartago et kalende per eandem tantum scribuntur. Omnia autem græca nomina qualicunq; sequente vocali per.k sunt scribenda. Lætusper ę diphthon scribitur, quia lætitia a latitdinæ vocata est, cui cõ

traria est tristicia q̄ angustiā facit L. autē littera i=
terdum pro d. littera vtimur. vt latum ꝓ datum &
calamitate ꝓ cadamitate. a cadendo eniꝫ nomen
assumpsit calamitas Maxumus an maximus & si
qua similia sunt qualiter scribi debeant quesitum
est. Varro tradidit cesarē p i. eiusmodi verba enū
ciare solitū esse & scribere. inde ꝓpter auctoritatē
tanti viri consuetudinē factā. vt maximus, optim⁹
pessimus / scribatur. Malo per vnum. l. scribēdum
quia est magis volo. Malle per duo. ll. magis scri=
bendū quia ē magis velle. Nolo quoq; p vnū. l. vel
le & nolle per duo. ll. Nolo enim ne volo est. nolle
ne velle. Os si vultū aut ossa significat per o solaꝫ
scribēdum est si personaꝫ. h / preponanda est. Ora
finiū p. o hora diei per. h / scribendum. Onus si de
onere venit. per o solam scribēdū si de honore cū
h aspiratione. Præpositio & preterea per diphthō
gon scribendum. Pene vero quod est cōiūctio p e.
pena quod est supplicium per ę. Q. littera tunc re
cte ponitur cum illā statim. u. littera sequitur et a=
lia quelibet vna plures ve vocales iungūtur ita vt
vna syllaba fiat. Cetera per. c. scribuntur. Quę ꝓ=
nomen per ę / scribendū / q̄ cōiūctio p e. Quid per.
d. littera scribitur cū pronomē est p t. cum verbum
cuius positio prima est queo quis quit / & in cōposi
tione nequeo nequis nequit. Quod quādo ꝓnomē
est p d. scribendū quādo numerus per t. quia toti=
dem per t. scribitur. Quotidie per q. scribendū, nō
per c. vt sit quot diebus. R. littera cōmunionē ha=
bꝫ cū. s. lr̄a. Itaq; apud ātiquos honos labos arbos
dicebatur nunc honor labor arbor. Sat per t scri=
bi oportet quia integrum eius facit satis. Sed p d.
oportet scribi apud antiquos eni sed sedū diceba=
tur nos finales duas litteras abscindimus. Tāt⁹ si=
cut & quātus in medio m. habebant Quā eni et tā
vnde et quantitas quantus tantus. Vę interiectio
p ę scribēda ve cōiūctio per e. Christus quia grecū
est p ch scribendū ita & chrisma. y. & ꝫ littera sola
greca nomina scribūtur. Nā cū iustitia litterę c so
num exprimat tn̄ quia latinū est per t scribēdum
est. Sic militia malitia nequitia et cætera similia.
In dubiis quoq; verbis consuetudo veterū erat vt
cū eadē littera aliuꝫ itellectum correpta aliū pro
ducta haberet lōgę syllabę apicē apponebāt vt pu
ta populus an arborē significaret an hoim multi=
tudinē apice distingvebāt sic et vbi litteræ conso=
nātes geminabāt sicilicū supponebāt vt scella ser
ra asseres. Veteres eni nō duplicabant litteras sed
supra sicilicū apponebāt qua nota admonebatur
lector geminandam esse litteram.

¶ De analogia Cap. xxvii.

ANalogia grece latine similiū cōpara=
tio siue ꝓportio noīat Cui⁹ hęc vis ē vt
quod dubiū ē ad aliquid simile q̄ non
ē dubiū referat vt incerta certis ꝓbēt
Octo aūt modis cōpatio analogię col
ligitur s qualitate comparatione genere nume=
ro, figura, casu, extremitatib⁹ similiū syllabarū, &
similitudine temporū. Siquidē de his vnū defue=
rit, iam non ē analogia id est similitudo, sed est a=
nomalia id est extra regulā, vt lupus et lepus, totū
conuenit, sed dissentiunt casu, facit enī lep⁹ lepo=
ris. Nam regulariter est dum queris vtrum trames
masculinū an femininum sit, similis est illi in om=
ni declinatione limes, & erit masculinum. Item fu
nis si incerti generis esse credis, similis est illi pa=
nis in declinatione; & erit masculinum, Item ex cō
paratione positiuorum, vt dicas doct⁹, magn⁹, po
sitiui sunt, & sui similes. Fit et per diminutionem,
vt puta, funē masculinū esse funiculus ostendit si=
cut marmor neutri generis esse marmusculū indi
cat. Nam quod genus i pricipalitate est, idem esse
solet in diminutione, sed hoc non semper vt pistri
num pistrella. sed scire debem⁹ ex positione. i. pri
mitiuo declinationem & ex diminutione gen⁹ col
ligere

¶ De ętymologia Ca. XXVIII.

¶ Aetymologia est origo vocabulorum cum vis
verbi vel nominis per interpretationē colligitur.
Hāc aristoteles symbolon, cicero annotationē no
minauit, quia nomina, & verba rerū nota facit ex
emplo ꝓposito, vt puta flumen quia fluendo cre=
uit, a fluendo dictum. Cui⁹ cognitio sępe vsum ne
cessariū hꝫ iterpretatione sua Nam cum videris
vnde ortū est nomen, citius vim ei⁹ itelligis. Omis
ei rei ispectio ætymologia cognita planior est. Nō
autē omnia nomina a veteribus secundū naturaꝫ
imposita sūt, sed quedā & secūdū placitū, sicut &
nos seruis & possessionib⁹ iterdum secūdū q̄ pla=
cet nostrę voluntati nomina damus. Hinc est q̄
omnium nominū ętymologię nō reperiuntur, quia
quedā non secūdū qualitatē qua genita sūt, sed se
cūdū arbitriū humanę voluntatis vocabula acce
perūt. Sūt autē ętymologię noim, aut ex causa da
tę, vt reges a recte agēdo, aut ex origine vt homo
quia sit ab humo, aut ex contrariis vt a lauādo lu
tum dum lutum non sit mundū. & lucus, quia vm
bra opacus parum luceat. Quædā etiam facta sūt
ex nominū deriuatione, vt a prudentia prudens.
Quędā etiā ex vocibus vt a garrulitate garrulus
Quædam ex gręca ętymologia orta & declinata
sunt in latinum, vt silua domus. Alia quoq; ex no=
minibus locorum vrbium vel fluminum traxerūt
vocabula. Multa etiaꝫ & de diuersarum gentium
sermone vocantur, vnde & origo eorum vix cerni
tur. Sunt enim plæraq; barbara nomina incogni=
ta latinis & græcis.

¶ De glosis. Cap. xxix

¶ Glosa gręca interpretatione linguæ sortitur no
men. Hanc philosophi aduerbium dicunt, quia vo
cem illam de cuius qualitate requiritur vno & sin
gulari verbo designat Quid enim illud sit in vno
verbo positum declarat, vt conticescere est tacere
Item latus haurit aprum, haurit percutit. Item cū
terminum dicimus finem, aut populatas interpre
tamur esse vastatas, & omnino cum vnius vrbi reꝫ

vno verbo manifestamus.

¶ De differentiis. Cap. XXX.

¶ Differentia est spẽs diffinitionis quam scriptores artium de eodem & de altero nominãt. Hec ei duo quadam inter se cõione confusa, coniecta differentia secernuntur per quẽ quid sit vtrumq; cognoscitur, vt cũ queritur quid inter regem sit & tyrãnum, adiecta differentia quid vterq; sit diffinit vt rex modest⁹ & tẽperans, tyrannus vero crudelis. Inter hæc eni3 duo differentia cũ positafuerit, quid sit vtrumq; cognoscitur, sic &c.

¶ De barbarismo. Cap. xxxi.

¶ Barbarism⁹ est verbũ, corruptua littera vel sono enunciatum, littera vt floriet, dũ florebit dicere oporteat, sono si ꝓ media prima sillaba ꝓducatur, vt latebræ tenebræ Appellatus autẽ barbarimus a barbaris gentibus, dum latinæ orationis integritatẽ nescirent. Vnaqueq; ei gẽs facta romanorũ cũ opib⁹ suis, vicia quoq; & verborũ & morũ romã trãsmisit. Inter barbarismũ aũt & barbarolexi hoc iterest, ꝙ barbarism⁹ ĩ verbo latino fit dum corrũpit, qñ aũt barbara verba latinis eloquijs inseruntur, barbarolexis dicitur. Itẽ qñ ĩ prosa viciũ fit sermonis barbarismus vocatur, qñ in metro methaplasm⁹ dicit Barbarism⁹ autẽ fit scripto & ꝓnũciatiõe Scripto. iiii. modis, si quisi verbo litterã vel sillabam adiiciat, mutet, transmutet vel minuat. Pronũciatiõe autẽ fit, in tpib⁹, tonis aspirationib⁹ et reliquisq̃ sequũt. Per tpa quippe fit barbarism⁹, si ꝓ lõga sillaba breuis ponat / aut ꝑ breui longa. Per tonos, si accent⁹ in alia syllaba cõmutetur Per aspirationem, si adiiciatur .h. littera vbi nõ debet, aut detrahatur vbi esse oportet. Per hiatũ quotiẽs ĩ ꝓnũciatione scidit vers⁹ anteq̃ cõpleat siue quotiẽs vocalis vocalẽ sequit, vt musę aonides. Fit barbarism⁹ & p metacismos iotacismos & labdacismos. Metacism⁹ est quotiẽs. m. littera3 vocalis sequitur, vt bonum aurum, iustum amicu3 s3 hoc viciũ, ãt suspẽsiõe. m. littere, aut detractiõe vitam⁹. Iotacism⁹ est quotiẽs in iota littera duplicatur sonus, vt troia maia, vbi earũ litterarum adeo exilis ꝓnũciatio, vt vnũ iota nõ duo sonare videatur. Labdacismus ẽ, si ꝓ vno. l. duo pronuncientur vt aphri faciunt, sicut colloquium ꝓ cõloquium, vel quotiens vnũ. l. exilius duo largius proferimus quod contrarium est. Namvnum largius duo exilius proferre debemus. Collisio est quotiens nouissime syllabe finis in alteri⁹ principio est, vt mater terra.

¶ De soloecismo. Cap. XXXII.

¶ Soloecism⁹ ẽ plurimoꝝ verboꝝ iter se icõuenięs cõpositio, sicut barbarism⁹ vni⁹ verbi corruptio Verba eni non recta lege cõiuncta soloecism⁹ est, vt si quis dicat, inter nobis ꝓ iter nos, aut date veniam sceleratoꝝ ꝓ sceleratis Dict⁹ autẽ soloecism⁹ a ciuib⁹ cicilib⁹ qui ex vrbe soloe q̃ nũc põpeiopolis appellat ꝓfecti, cũ apud Italos commorantes, suã & illorũ linguã vitiose icõueniẽterq; cõfũderẽt, soloecismo nomẽ dederũt, Vñ & similiter loq̃ntes soloecismos facere dicunt. Soloecism⁹ ãt apud pœtas schema dicit, quotiẽs iuersu necessitate metrificat⁹ iuenit Cũ aũt nõ iuenit necessitas ꝑmanet soloecismi culpa. Soloecismus fit duobus modis, aut ꝑ ptes orõnis, aut ꝑ accidẽtia ptiũ orationis. Per ptes orõnis, si alterã ptẽ ꝓ altera ponam⁹, vt puta si ꝑpositiões aduerbiis applicem⁹. Per accidentia fit. i. p ea q̃ accidũt ptibus orõnis, vt puta ꝑ qualitates, genera, numeros, figura, & casus. Per ista igit oia fiũt soloecismi, sicut donat⁹ exposuit, fiunt præterea & plurimis modis. Nã lucilius centũ genera soloecismoꝝ dixit, quas oms vitare poti⁹ q̃ sequi debet qui regulã recte loquẽdi tenere studet.

¶ De ceteris vitiis. Cap. XXXIII.

¶ Vitia apud grammaticos illa dicũtur quę ĩ ęloquio cauere debem⁹. Sũt autẽ hic, barbarism⁹, soloecism⁹, acyrologia, cacephatõ et reliqua. Barbarism⁹ ẽ corruptio verbi vni⁹, vt si tertiã sillabã quis ꝓducat ĩ ignoscere. Soloecismus cõpositio vitiosa verboꝝ vt si aliquis dicat, inter hominib⁹ pro inter hoies. Acyrologia nõ ꝓpria dictio vt liceat sperare timẽti. Propriũ aũt timẽti est formidare non sperare, et gramineo in cãpo. Propriũ est autẽ graminosũ dicere cãpũ, nõ gramineũ. Cacephatõ dictio obscęna vel icõposite sonãs. Obscęna, vt his animã a rrecti dictis, Incõposita, vt iuuat ire et dorica castra videre. Mala eñ cõpositio fit ab ea syllaba incipere q̃ superior finierat, s3 & si alio modo quolibet icõposita dictio ꝓferat, cacepha tõ dicit Pleonasmos adiectio vni⁹ verbi supuacua, vt hãc ten⁹ aruoꝝ cultus et sidera cęli. Neq; eñ alibi nisi ĩ cęlo sunt sidera. Perisologia adiectio plurimorũ verborũ supuacua, vt viuat rubẽ et nõ moriat dũ nõ sit aliud viuere q̃ nõ mori. Macrologia longiloquiũ res nõ necessarias cõprehẽdẽs vt legati nõ ipetrata pace retro vñ venerãt domũ reuersi sunt. Tãtologia id est eloquiũ vt si fata virũ seruãt siue scitur aura ętherea neq; adhuc crudelibus occupat vmbris. Totũ eñ qđ rẽpetit vna res ẽ s cz crebro sermone annũciata. Eclipsis ẽ defect⁹ dictiõis ĩ quo necessaria verba desũt vt cui pharetra ex auro deest eñ erat. Tapinosis ẽ hũilitas statũ rei magnę dictis ĩfirmans vt apparẽt rari nãtes ĩ gurgite vasto. Gurgitẽ posuit ꝓmari. Catosyntheton viciosa compositio vt Ve rsaq; iuuencum terga fatigamus hasta. Amphibologia ambigua dictio quæ fit aut per casum accusatiuũ vt illud responsum Apollinis ad pirrhum Aio te eacida romanos vicere posse in quo nõ est certũ quẽ in illo versu monstrauerit eẽ victorẽ. Fit & ꝑ ĩcerrã distictionẽ vt Bellũ igẽs geret Italia. Incerta distictio vtrũ bellũ ingẽs an igẽs Italia. Fit & ꝑ cõmune verbũ vt depcat cato calũniat cicero ꝑstolat brut⁹ dedignat ãtoni⁹ nec ostẽdit ĩ hac ãbiguitate vtrũ ipi alios an alii ipos deꝑcati sit aut calũniati. Fit per omony-

ma q̄n vno noīe multa significātur, vt acies, & non addas aut ferri aut oculorum, aut militum.

De metaplasmis. Cap. xxxiiii.

Metaplasm⁹ græca lingua latina trāsformatio dicitur. Qui fit in vno verbo ꝓpter metri necessitatē, & licentiā poetarū. Cui⁹ spes hę sunt. Prothesis appositio i ptincipio verbi, vt gnato pro nato. Epenthesis appositio in medio, vt relliquias ꝓ reliquias, et maneāt in relligione nepotes ꝓ religione. Paragoge appositio i fine, vt admittier ꝓ admitti, & potestur ꝓ pōt. Apheresis abscisio de principio vt tēno ꝓ cōtēno. Syncope, abscisio de medio, vt forsan ꝓ forsitan. Apocope, abscisio de fine, vt sat pro satis. Ectasis, productio contra naturā, vt Italiā fato profugus. Et exercet diana choros. Systole, est correptio contra naturā, vt Aquosus orio, & vrbeq; fidenā, cū prima syllaba ꝓduci debeat. Dięresis, discisio syllabę in duas, vt diues pictai vestis, pro pictę, & albai longai. Episynaliphe, conglutinatio duarum in vnā, vt pariete pro pariete, et genua ꝓ genua, phæton pro pheton. Synaliphe, collisio vocalium iuncta vocalibus, vt atq; ea diuersa penit⁹ dū parte gerūtur. Echlipsis, collisio consonātiuꝫ cū vocalib⁹ vt multū ille et terris iactatus et alto. Antithesis, cōtrapositio literæ ꝓ alia litera, vt impete pro ipetu, & olli pro illi. Metathesis, transpositio literæ, vt euandre ꝓ euādet, timbre pro timber. Inter barbarismū & lexim hoc est latinā et pfectam elocutionem. Metaplasmus est, qui in vno sermōe fit ratione vicios⁹. Itē inter soloescismū et phrasin. i. perfectā cōnexionem sermonū figura ē quæ fit cōtextu sermonū rōne viciosa. Ergo methaplasmi et schemata media sūt. et discernuntur peritia et imperitia. Fiunt autē ad ornatū.

De schematibus Cap. xxxv.

Schemata ex græco in latinum eloquiū figure interpretantur, quæ fiunt in verbis vel sententiis ꝑ varias distinctionum formas propter eloquii ornatum. Hec cuꝫ multa sint, apud grammaticos ista inueniuntur. Prolepsis est pręsumptio vbi ea que sequi debent anteponunt, vt interea reges igenti mole latin⁹. Debuit eni sic dicere. Interea reges ingenti mole, & statim adiicere quod sequitur procedunt castris, deinde dicere latin⁹ &c. sed facta ē ꝓ ornamento præsumptio rei, & qui sequi debuere reges interpositi sunt in septeꝫ versibus et postea additum est, procedunt castris. Et de inde pręsumptio, quia antepositā sūt que sequi debuere. Zeugma ē clausula, cum plures sens⁹ vno verbo claudūtur, quę fit tribus modis. Nam aut in primo aut in postremo aut in medio id verbuꝫ ponitur quod sētentias iungit. In primo, vt vertit œnophori fundus snīa nobis. In medio, vt græcia sulpitio sorti data, gallia cotte. In postremo vt nāq; hoc tpe obsequiū amicos, veritas odium parit. Hypozeuxis est figura superiori contraria vbi in singulis sensibus propria vnicuiq; clausula est. vt regē adit et regi memorat nomenq; genusq;. Syllepsis est in dissimilib⁹ clausulis aut pluralis dictio singulari verbo finita, vt sociis et rege recepto, aut sigularis dictio plurali verbo expleta, vt sunt nobis mitia poma, castaneę molles et pressi copia lactis. Fit autē syllepsis non soluꝫ per partes orationis sed et per accidentia partiuꝫ orationis. Nam vbi et ꝓ multis vnus, et pro vno multi ponuntur, syllepsis est. Pro multis vn⁹, vt ē illud vterūq; armato milite cōplent, cum non vno, sed multis militibus. Item pro vno multi, vt in euangelio. Latrones qui crucifixi erant cū eo improperabant, vbi pro vno vterq; inducitur blasphemasse. Anadiplosis est quando ab eodem verbo quo prior versus finiuit, sequens versus incipit, vt est illud. Certēt & cygnis vlulę, sic tityrus orpheus. Orpheus in siluis. inter delphinas orion. Anaphora est repetitio eiusdem verbi per principia versuum plurimorum, vt Nos te dardania incensa tuaq; arma secuti. Nos tumidum sub te permensi classibus ęquor. Epanaphora est in vno versu per principia sensuum eiusdem verbi repetitio. vt te nemus angitie, vitrea te fucinus vnda Te liquidi fluere lacus Epizeuxis est in vno sensu cōgeminatio verbi, vt sic. Sic iuuat ire sub vmbras Epanalepsis ē sermonis in principio versus positi, eiusdem i fine replicatio, vt est illud, Crescit amor nūmi quantū ipsa pecunia crescit. Paranomasia ē in significatione diuersa dictio pene ipsa, vt illud, Abire an obire te cōuenit. i. exulem fieri an mori. Schesis onomaton, multitudo nominum cōiunctorum quodā ambitu copulata, vt, Nubila nix grando, procellę fulmina venti. Paramęon est multitudo verboꝝ ex vna litera inchoantiū, quale est apud Enniū, O tite tute tati tibi tāta tyrāne tulisti. sed hoc bene temperat Virgili⁹, dum non toto versu vtit hac figura vt Enni⁹, sed nūc i principio versus tm̄. vt est illud, Seua sedes super arma, nūc in medio, vt Quæq; lacus late liquidos quæq; aspa dumis. nūc autē i fine, vt, Sola michi tales cas⁹ cassandra canebat Homęoptoton, est cū plurima nomina per vnum casum denunciantur, vt est illud, Sed neq; currētē, necse cognoscit euntē. Tollentē q; man⁹ saxūq; immane mouentem. Homęoteleuton, est cū vno modo verba plurima finiuntur, vt abiit, abscessit, euasit, erupit. Polyptoton, est cū diuersis casibus snīa variatur, vt, Ex nihilo nihil in nihilum nil posse reuerti, Marcida est mappa marco spondente recurras. Marcus dixit, Ita est assigna marce tabellas Hirmos, est sententia cōtinuatę orationis tenorem suum vsq; ad vltimum seruans vt, est In secessu longo locus insula portū, et reliqua. Hinc enim in longum vadit sensus vsq; ad illud. Desuper horentiq; atrū nem⁹ iminet vmbra Polysyntheton, est dictio multis concatenata coniunctionibus, vt, Tectumq;, laremq;, armaq;, amycleumq; canem. Dialyton, vel asyntheton, est figu-

ra quę ecōtrario sine cōiūctionibꝰ solute,ac sīplici
ter effertur,vt venimꝰ,vidimꝰ,placuit. Antithetō,ē
vbi cōtraria cōtrarijs opponūť,& sentētie pulchri
tudinē reddūt,vt illud,Frigida pugnabāt calidis
humentia siccis,Mollia cū duris,sine pōdere ha=
bētia pōdus,Hypallage,est quotiēscūq; per cōtra
riū verba ītelligūtur,vt Dare classibꝰ austros Cū
ventis naues demus,non nauibus ventos.

❡De Tropis. Cap.xxxvi

❡Tropos gręco nomine grāmatici vocant qui la
tine modi locutionū interpretantur. Fiunt autē a
ꝓpria significatiōe ad nō propriam similitudine.
Quorū omniū nomina difficilimū est annotare,sꝫ
ex omnibꝰ donatꝰ.iꝫ.vsui tradēdo cōscripsit. Me=
taphora,est verbi alicuius vsurpata translatio, si=
cut cū dicimus. Fluctuare segetes gemmare vites
Dū in his rebus fluctus,& gemmas non inuenimꝰ
in quibus hec verba aliūde transferūť. Sed hę at=
q; alię tropicę locutiones ad ea que intelligēda sūt
ꝓpterea figuratis amictibꝰ obtegūť,vt sensuꝫ le=
gentis exerceant, Et ne nuda atq; in prōptu posi
ta vilescāt. Fiunt autem metaphorę modis quat=
tuor. Ab aīali ad animale vt, Aligeros conscendit
equos. Metaphorice loquens miscuit quadrupedi
alas auis. Et quo cursu deserta petiuerit. Miscuit
volatili cursum quadrupedis, Ab inaīali ad aīale,
vt pōtū prius arat sulcū ꝑmit alta carina. Miscuit
vsum terre aqs,dū arare &sulcum premere,ad ter
ram pertineat nō ad mare. Ab ianimali ad anima
le,vt florida iuuentꝰ.mascuit flores inanimales iu
uentuti,q̄ animam habet. Ad animali ad inanima
le,vt tu neptune pater cui tempora cana crepan
ti,Cincta salo resonant,magnus cui perpete mēto
Profluit oceanus & flumina crinibus errant. Men
tū enim et tēpora et crines non ad oceanum perti
nēt,sed ad homines. Sic et alia reꝝ nomina de lio
genere in aliud genꝰ decētissime decoris grā trāſ=
ferūtur. vt oratio perorneť. Metaphora autē āt p
tis vnius ē,vt fluctuare segetes,nō pōt dicere sege
tare fluctus,aut ātistropha est,id est reciproca, vt
remigiū alarū. Nam & alę nauiū et alarum remi=
gia dicuntur Catachresis est alienę rei nomen ap
positū,et eo a metaphora differt,ꝙ illa vocabulū
habenti largitur,hec quia non habet propriū alie
no vtitur,vt faciemq; simillima lauro,et centaurus
nunc vna ambę iunctisq; feruntur fontibꝰ et longe
sulcāt vada salsa carine,dum facies et frons tm̄ a=
nimaliū et hominuꝫ sint. Quod nomē si poeta nō
apposuisset naui,quid proprium eidem parti dice
ret non haberet. Metalepsis ē tropus a pręceden=
te indicans quod sequitur, vt Inq; manꝰ charte no
dosaq; venit arundo. Nā per manū verba. per arū
dinē,littere significate sunt. Metonomia transno=
minatio ab alia significatione ad aliā proximita=
te translata. Fit autē multis modis,aut enim p id
quod continet,id quod continetur ostendit vt the=
atra plaudūt,prata mugiūt,dū illic homines plau
dāt hic boues mugiant,āt contra per id quod con
tinetur id quod continet, vt iam proximus ardet
vcalegon,dum non ille,sed domꝰ eiꝰ arderet. Itē p
inuentorē id quod inuētū est,vt sine cerere et libe
ro friget venus,et cōmixtā vulcanꝰ mittit ad astra
fauillā. Vult eni per cererē frumenti īuentricē ītel
ligere panem,per liberū inuētorē vitis vinū,p ve=
nerē libidinem per vulcanū ignē. At contra per in
uentū inuentorem demonstrat,vt vinū precamur
ꝓ libero q vinū apud grecos inuenit. Item p efficiē
tem id quod efficiť sicut pigrum frigꝰ ꝙ pigros ho
mines faciat,et timor pallidus eo ꝙ pallidos homi
nes reddat, At contra per id quod efficitur efficiēs
vt iungit equis curru genitor spumātiaq; addit frę
na feris. Spumātia fręna dixit cū vtiq; nō ipsa faci
ant spumas sed equꝰ q ea gerit spumis conspergat
infusis. Antonomasia est pro nomine.i.vice nomi=
nis posita vt maia genitus pro mercurio. Qui tro=
pus fit tribus modis. Ab aio,vt magnanimusq; an
chisiades,a corpore,vt ipse arduꝰ,extrinsecus, vt
infęlix puer atq; impar cōgressus achilli. Epithe=
ton supranomen,ꝑponitur eni proprio noī,vt al=
ma ceres obscęniq; canes,iportunęq; volucres. In
ter antonomasiam autē et epitheton hoc differt.ꝙ
ātonomasia ꝓ vice noīs ponitur,epitheton auteꝫ
nunq̄ sine noīe est. Quibꝰ duobꝰ tropis,vel vitupe
ramus aliquē vel ostendimus vel laudamꝰ. Synec
doche est conceptio,cum a parte totum,vel a toto
pars intelligitur. Eo eni et per speciem genus,et p
genꝰ species demonstratur,sed species pars est,ge
nus autē totum. A toto eni pars intelligiť,vt q̄ mul
tę glomerantur aues,vbi frigidus annus transpon
tum fugat. Non enim totus annus est frigidus,
sed pars anni.i.hyems. At contra a parte totum
vt flammas cum regia puppis extulerat , vbi
non solum puppis sed nauis & non nauis,sed qui
in ea, & non omnes sed vnus flammas extulit.
Onomatopeia est nomen fictum ad imitandum so
nū vocis cōfuse,vt stridor valuarū,hinnitꝰ equoꝝ
mugitꝰ boū,balatus ouiū. Periphrasis ē circūlo=
quiū,dū res vna plurimis verbis significať,vt au=
ras vitales carpit. Significauit.n.p copulationem
verborū vnā rem,hoc est,viuit. Hic aūt tropus ge
minꝰ est. Nā aut veritatē splēdide pducit,aut fœ=
ditatē circuitu euitat. Veritatē splēdide ꝓducit, si
cut,et iam prima nouo spargebat lumine terras.
Tithoni croceū linquēs aurora cubile. Vult enim
dicere,iā lucescebat āt dies ortꝰ erat. Fęditatē cir
cuitu euitat,sicut placidūq; petiuit cōiugis infusis
gremio per membra soporē,hoc.n.circuitu euitat
obscęnitatē et decēter ostēdit cōcubitū. Hypbatō
ē trascensio cū verbū aut snīa cōmutať. Huiꝰ spēs
qnq; sunt,anastrophę,hysterō protherō parenthe
sis,temesis,synchesis. Anastrophæ verborū ordo
ꝑposterꝰ,vt littora circū,ꝓ circū littora. Hysterō=
protherō snīa ordine mutata vt postq̄ altos tetigit
fluctꝰ & ad ęquora venit,ante.n.ad ęquora venit,

& sic tetigit fluctꝰ. Parēthesis vbi interponimꝰ sententiā nostrā, q̄ ex medio remota, integer sēsꝰ ꝑdurat, vt ęneas (neq;.n. partiꝰ cōsistere mētē passꝰ amor) tepidū ad naues p̄mittit achathen. Est.n. ordo, ęneas rapidum p̄mittit achathen. Nā illud in medio parēthesis est, Temesis est sectio vniꝰ nomis p interpositionē verborū, vt multū nebulę circum dea fudit amictū. ꝑ circūfudit. Synchesis ē vbi ex oī parte cōfusa sūt verba, vt illud, Iuuenes fortissima frustra pectora, si vobis audēdi extrema cupido ē certa seq, q̄ sit rebꝰ fortuna videtis, excessere oms adytis arisq; relictis dij qbꝰ iperiū hoc steterat, succuritis vrbi incēsæ, moriamur et i media arma ruamus, ordo talis est. Iuuenes fortissima pectora, frustra succurritis vrbi incensę, qa excessere dii quibus hoc iperiū steterat. vnde si vobis cupido certa est me seq audentē extrema, ruamꝰ i media arma, et moriamur. Hypbole ē excelsitas fidē excedēs vltra q̄ credēdū ē vt sidera verberat vnda, et terrā inter fluctꝰ aperit. Hoc.n. mō vltra fidē aliqd augeť, nec tn̄ a tramite significādę veritatis errať, q̄uis verba quibꝰ indicatur excedāt, vt voluntas loquētis non fallētis appareat. Quo tropo non solū nō augeť aliqd sed & minuiť. augetur, vt velocior aura, minuiť, vt molior pluma, durior saxo. Allegoria est alieniloquiū, aliud.n. sonat, & aliud intelligiť, vt tres littore ceruos cōspicit errātes, vbi tres duces belli punici, vel tria bella punica significātur. Et in bucolicis. Aurea mala decē misi. i. ad augustū. x. eglogas pastorū. Huiꝰ tropi plures sūt species, e qbus eminent septē ironia, antiphrasis, enigma charientismos, paręmia, sarcasmos, asteismos. Ironia est s̄nia ꝑ ꝓnūciationē cōtrariū habēs itellectū. Hoc eni tropo callide aut per accusationē, aut ꝑ insultationē aliquid diciť, vt est illud, Vestras eure domos illa se iactet i aula Eolus. et clauso ventoꝝ carcere regnet. Et quomō aula si carcer ē? Soluitur em̄ ꝓnūciatiōe. Nā carcer ꝓnūciatio est, iactet in aula ironia est, & totū per cōtrariā ꝓnūciationē annūciať ꝑ ironiæ speciē, q̄ laudēdo deridet. Antiphrasis est sermo ecōtrario intelligēdus, vt lucus quia caret luce propter nimiā nemorū vmbrā & manes. i. mites & modesti cū sint terribiles & immanes & parce. & eumenides furię ꝙ nulli percāt vel bene faciēt. Hoc tropo & nani atlentes & cęci vidētes & vulgo ęthiopes argētei appellanť. Inter ironiā aūt & antiphrasin hoc distat ꝙ ironia ꝓnūciatione sola indicat quod intelligi vult sicut cū dicimꝰ homini agēti male bonū ē qd facis. Anphrasis vero non uoce ꝓnūciatis significat cōtrariū sed suis tm̄ verbis quoꝝ origo cōtraria est. Enigma ē q̄stio obscura q̄ difficile itelligiť nisi aperiať vt ē illud De comedente exiuit cibꝰ & de forti egressa ē dulcedo significās ex ore leonis fauū extractū, Inter allegoriā aūt & enigma hoc iterest, ꝙ allegoria bis gemina ē & sub re alia aliud figuraliter idicat. Enigma vero sensꝰ tm̄ obscurꝰ ē et per q̄sdā imagines adūbratꝰ. Charientismos ē tropꝰ quo dura dictu gratius ꝓferūť veluti cū iterrogātibꝰ nūquid nos q̄sierit aliqs respōdeť bōa fortuna vnde itelligiť neminē nos q̄sisse. Paręmia ē rebꝰ & tēporibꝰ accōmodatū ꝓuerbiū. Rebꝰ vt cōtra stimulū calces, dū significať aduersis resistēdū. Tēporibus vt lupus infabula Aiūt.n. rustici vocē hoiez perdere si eū lupus prior viderit, vnde & subito tacēti diciť istud ꝓuerbiū, lupus infabula. Sarcasmos est hostilis irrisio cū amaritudine, vt refere s ergo hęc & nūciꝰ ibis pelidę genitori illi mea tristia facta, degenerēq; neoptolemū narrare memento. Huic cōtrariꝰ est asteismos. i. vrbanitas sine iracūdia, vt id. Qui bauiū nō odit amet tua carmina meui. Atq; idē iūgat vulpes, & mulgeat hircos. i. q bauiū nō odit, ꝑ pęna ei contingat diligat meuiū. Fuerūt aūt meuius & bauiꝰ poetę pessimi & inimici virgilij. Qui hos ergo diligit, faciat quæ cōtra naturā sūt. i. iūgat vulpes & mugeat hircos. Omoesis est q̄ latine iterp̄tať similitudo per quaz minꝰ notę rei, ꝑ similitudinē eius q̄ magis nota est pādiť demonstratio. Huius species sunt tres, icon. parabolæ, paradigma. i. imago, cōpatio exēplum Icon est imago cum figuram rei ex simili genere conamur exprimere, vt oīa mercurio similis, vocēq; colorēq; et crines flauos et mēbra decora iuuēta. Cōgrua.n. ē similitudo de specie cuius ꝑsona iduciť. Paralola ē cōparatio ex dissimilibus rebus vt q̄lis inaruis est fere libye visus leo cominus hostē cōsedit, vbi leoni cęsarē cōparauit, nō ex suo sz ex alieno gn̄e similitudinē faciēs. Paradigma vero est exēplū dicti vł facti alicuius, aut ex simili, āt dissimili gn̄e, couenīēs ei quā ꝓponimꝰ rei, ita. Tā fortiter perijt apud hyponē scipio q̄ vtice cato. Similitudo autē tribus modis, fit, a pari, a maiore a a minore A pari, ac veluti magno in populo cū sępe coorta est seditio. A maiore ad minus. q̄liter ex ꝑsū vētis per nubila fulmē, A minore ad maius, si potuit manes arcessere coniugis orpheus, threicia fretus cythara fidibusq; canoris q̄si dicat. re parua et breui. i. si ille cythara fretꝰ ego pietate.

De prosa. Cap. xxxvii.

PRosa est producta oratio & a lege metri soluta. Prosa em̄ ātiqui ꝓductū dicebant & rectū, Vn̄ ait Varro, Apud plautū prosis lectis significari rectis. Vn̄ etiam q̄ nō ē perflexa numero sz recta, prosa oratio dicitur i rectū producēdo. Alij prosam aiūt dictā ab eo ꝙ sit profusa vel ab eo ꝙ spaciosius ꝓdeat & excurrat nullo sibi termino p̄finito, Præterea tā apud græcos q̄ apud latinos lōge antiquiorē curā fuisse carminū q̄ ꝓsę. Oīa.n. prius versibus cōdebātur. Prosę aūt studiū sero viguit. Primus apud græcos pereydes syrus soluta oratiōe scripsit, apud romanos aūt Appius cęcus aduersus pyrrhū solutā orōnez primus exercuit. Iā ex hinc & cęteri prosę ęloquētia cōtēderūt.

¶ De metris. Cap. xxxviii.

Metra vocata, quia certis pedũ mensuris atq; spaciis terminãtur, neq; vltra dimẽsionẽ tẽporũ cõstitutã ꝓcedũt. Mãsura ei græce metrũ dicit̃. Vers⁹ dicti ab eo ꝙ pedib⁹ i ordine suo dispositis, certo fine moderãtur p articulos, q cęsa & mẽbra nominãtur. Qui ne lõgius ꝓuoluerentur q̃ iudiciũ possit sustinere, modũ statuit ratio vñ reuerteret̃, et ab eo ipso versũ vocatũ dicũt ꝙ reuertit̃. Huic adhęret rhithm⁹ q nõ est certo fine moderatus, sꝫ tñ rõnabiliter ordinatis pedib⁹ currit, q latine nichil aliud q̃ numerus dicit̃, de quo est illud, Nũeros memini si verba tenerẽ. Carmẽ vocat̃ quicquid pedib⁹ cõtinet̃. Cui datum nomẽ existimãt, seu ꝙ carptim ꝓnũciaret̃ vñ hodie lanã quã purgãtes discerpunt carminare dicim⁹, seu ꝙ q illa canerẽt, carere mẽte existimabãtur. Metra vel a pedibus nũcupata vel a rebus q̃ scribũt̃, vel ab iuẽtorib⁹ vel a frequẽtatorib⁹ vel a nũero syllabarũ. A pedib⁹ metra vocata, vt dactylica. iãbica, trochaica. A trocheo ei trochaicũ metrũ nascitur, a dactylo dactylicũ, sic et alia a suis pedib⁹. A numero vt hexametrũ, pentametrum, trimetrũ. Naꝫ senarios versus nos ex numero pedũ vocam⁹. Hos græci qa geminos ferũt trimetros dicunt. Hexametros autẽ latinos primum fecisse Enni⁹ tradit eosq; lõgos vocat. Ab iuentoribus metra vocata dicũtur vt anacreõticũ, sapphicũ, archiloicũ. Nam anacreontica metra, anacreon composuit. Sapphica sappho mulier edidit. Archiloicum, archilochus quidã scripsit. Colophoniũ colophonius quidã exercuit. Sotadeorũ quoq; repertor est sotades genere cretẽsis. Simonidia quoq; metra, simonides poeta lyricus cõposuit. A frequentatoribus, vt asclepiadea. Non enĩ ea asclepius inuenit, sed proinde ita vocata ꝙ eis frequẽtissime & elegantissime vsus sit. A reb⁹ quę scribũtur vt heroicũ, elegiacũ. bucolicũ. Heroicũ em̃ carmẽ dictũ, ꝙ eo virorum fortiũ res & facta narrat̃. Nã heroes appellantur viri quasi aerei & cęlo digni ꝓpter sapiẽtiam & fortitudinẽ, quod metrum auctoritate cætera metra precedit vnũ ex omnib⁹ tam maximis operibus aptũ q̃ paruis suauitatis & dulcedinis ęque capax Quibus virtutibus nomen solum obtinuit, vt heroicũ vocaretur, ad memorandas. s. heroũ res. Nam et prę cęteris simplicissimũ habetur, cõstatq; duobus pedib⁹ dactylo & spondeo, ac sępe pene vel ex hoc vel ex illo, nisi ꝙ tẽpe ratissima sit vtriusq; mixtura, q̃ si istruat̃ a figulis. Oib⁹ quoq; metris prius ẽ. Hoc primũ moyses i cãtico deuteronomii, longe añ phereciden & homerũ cecinisse ꝓbatur. Vñ et apparet antiquius fuisse apud hebreos studiũ carminũ q̃ apud gẽtiles. Si quidẽ & iob moysi tẽporib⁹ adeq̃t⁹ hexametro versu dactylo spondeoq; decurrit. Hoc apud gręcos achates milesi⁹ fertur primus cõposuisse, vel vt alij putant pherecides syrus quod metrum ante homerũ pythiũ dictũ est, post homeꝝ heroicũ nominatũ. Pythiũ autem vocatum noluit. eo ꝙ hoc genere metri oracula apollinis sint edita. Nã cũ i parnaso monte phythonẽ serpẽtẽ in vindictam matris sagitis isequeretur, accolę delphici hoc illum metro hortati sunt dicentes vt ait terentianus. Elegiacum autẽ dictum eo ꝙ modulatio eiusdẽ carminis cõueniat miseris Terẽtianus hos elegos dicere solet, ꝙ clausula talis tristibus vt tradũt aptior esset modis. Hoc aũt vix oino cõstat a quo sit iuẽtũ nisi, qa apud nos Ennius eo prior vsus est. Nam apd̃ grecos sic adhuc lex grammaticoꝝ pendet, & sub iudice res religata sit. Nã quidam eoꝝ colophoniũ quẽdã, quidã archilochũ, auctorẽ atq; inuẽtorẽ volunt. Bucolicũ. i. pastorale carmen plęriq; syracusis primũ cõpositũ a pastorib⁹ opinãtur, non nulli lacedęmone. Nãq; trãseũte in thraciã xerxe rege persaꝝ, cũ spartanę virgines sub hostili metu neq; egredi vrbem auderẽt, neq; pompam chorum ꝙ agresten dianæ de more exercere possent turba pastorum ne religio pręteriret, idẽ in cõditis cãtibus celebrarũt. Appellat̃ autẽ bucolicũ de maiore parte, q̃uis opilionũ caprariorũq; sermones, in his & cãtica inserantur. Hymnos primuꝫ dauid ꝓpheta i laudẽ dei cõposuisse, ac cecinisse manifestum est. Deinde apud gentiles prima mnemia timotoe facit in apollinẽ et musas quę fuit temporibus ennij longe post dauid. Hymni autẽ ex gręco i latinũ laudes interp̃tantur. Epithalamia sunt carmina nubẽtiũ quę cantantur a scolasticis in honorẽ sponsi et sponsę. Hæc primũ salomõ edidit i laudem ecclesiæ & christi Ex quo gẽtiles sibi epithalamiũ vẽdicarunt et istius generis carmẽ assũptũ est. Quod genus primũ a gẽtilibus in scœnis celebrabatur, postea tm̃ nuptiis hesit Vocatum auteꝫ epithalamiũ, eo ꝙ in thalamis cantetur. Trenos quod latine lamẽtum vocamus primus hieremias versu composuit super vrbẽ hierusalem & populum quando captiuu⁹ duct⁹ ẽ. Post hunc apud græcos simonides poeta lyricus. Adhibeantur autẽ funebrib⁹ atq; lamentis, similiter & nunc est. Epithaphyum græce latine supra tumulum. est enim titulum mortuorum qui in dormitione eorũ fit qui iã defũcti sunt. Scribitur em̃ vita & mores & ętas eorũ. Poesis dicit̃ græco noĩe opus multorũ librorũ pœma vni⁹, ind ilion paucorum versuũ, disticon duorũ, monosticõ vnius. Epigramma est titul⁹ quod in latinũ superscriptio interp̃tatur. Epi em̃ super grãma littera vel scriptio nomiatur. Epodõ in pœmate clausula breuis Dictũ aũt epodon qd̃ assimilatur ad speciẽ elegiaci, vbi præmisso vno longiore, alter breuior cõponitur, atq; i figulis qbusq; maioribus seq̃ntes minores, q̃si clausulę recidunt Clausulas aũt lyrici appellãt, q̃si p̃cisos versus integris subiectos, vt est apud Horatiũ, Beat⁹ ille qui ꝓcul negociis, deide sequitur p̃cis⁹ vt prisca gẽs mortaliũ. sic et deinceps. Alterni quib⁹ aliq̃ ps deẽ, & ipsi prędentibus similes sed minores Cẽtones apd̃ grã

maticos vocari solēt qui de carminibus homeri vł virgilij ad propria opera more cētenario, ex multis hincinde cōpositis in vnū sarciūt corpus. ad facultatē cuiusq; materię. Deniq; proba vxor adelphi, centonē ex virgilio de fabrica mūdi & euāgelijs plenissime expssit, materia cōposita scđm vers⁹. & versib⁹ scđm materiā cōcinatis. Sic quoq; et qdā pōponius. ex eodē poemate inter cetera stili sui ociatytirem in Christo honorem composuit, similiter et eneidos.

De fabula Cap. xxxix.

FAbulas poete a fando noïauerūt qa non sūt res factæ. sed tm̄ fando fictę. Quę ideo sūt iductę, vt ficto mutorꝝ aïaliū iter se colloquio imago quędā vite hominū nascereť. Has prim⁹ iuenisse tradiť alemō crotoniēsis appellāť ęsopicę, qa is apd phrygiā ihac repoluit. Sūt aūt fabulę, āt ęsopicę, āt lybistice. Esopicę sunt, cum aïalia muta inter se sermocinasse figūť vł q̄ animā nō habēt, vt vrbes/ arbores/ mōtes/ petrę flumina. Libysticę aūt, dū hoïm cū bestiis, aut bestiarū cū hoïb⁹ fingiť vocis esse cōmertium fabulas poetę quasdā delectādi causa finxerūt, quasdā ad naturas rerū. nōnullas ad mores hoïem interpraetati sunt. Delectādi causa, vt eas quas vulgo dicūt, vel quales Plaut⁹ et Terentius composuerunt. Ad naturā reꝝ fabulas fingunt. vt Vulcanus Claudus, qa p naturā nunq̄ rectus est ignis, vt illa triformis bestia. pria leo. postrema draco. media ipsa chymera .i. caprea ętates hoïꝫ p eā volētes distiguere quaꝝ ferox & horrēs prima adolescētia, vt leo, dimidiū vitę tēp⁹ lucidissimū vt caprea, eo ꝙ acutissime videat. Tūc fit senectus casib⁹ iflexis vt draco. Sic & hippocētauri fabulā esse confictam. i. hominē equo mixtū ad exprimmendā humane vitæ velocitatē, qa equū cōstat esse velocissimū. Ad mores vt apud Horatiū. Mus loquitur muri, & mustela vulpeculę, vt per narrationē fictā ad id quod agiť, verax significatio referatur. Vñ & ęsopi tales sunt fabulę ad morū finem relatę, vel sicut i libro iudicū ligna sibi regē reqrūt et loquūtur ad oliuā & ad ficū, & ad vitē, & ad rubū, quod totum vtiq; ad mores fingiť, vt ad rē q̄ itēditur ficta quidē narratiōe, sed veraci significatiōe veniatur, Sic & Demosthenes orator fabula vs⁹ est aduers⁹ philippū q cū ab atheniēsib⁹ postularet, vt sibi decē oratores darētur & discederet, finxit ille hāc fabulā, qua dissuaderet dicēs. lupos aliqñ pastorib⁹ quorū diligentiam decipere voluissent suasisse, vt in amicitiā conuenirent, ea tñ cōditione vt canes in quib⁹ erat causa iurgiorum iure illis traderentur annuisse pastores, et in spem securitatis dedisse canes, quos ouiū suarū vigilātissimos custodes habebāt Tunc lupi adēpta oï fortitudine, oē qđ in gregib⁹ illis erat, nō p societate tm̄, verūetiā pro libidine lacerauerūt. philippū quoq; principes populi postulare, quo facili⁹ possit opprimere spoliatā custodibus vrbem.

De vocabulo historię. Cap. XL.

HIstoria est narratio rei gestę per quā ea q̄ i preterito facta sūt dinoscūtur. Dicta autē grece historia, apo tu istorin. i. videre vł cognoscere. Apud veteres em̄ nemo conscribebat historiam nisi is qui iterfuisset, & ea quę scribeda erant vidisset. Melius em̄ oculis quę fiūt deprehendim⁹, q̄ ea q̄ auditione colligimus. Quæ em̄ vidētur sine mēdatio proferuntur. Hęc disciplina ad grāmaticā pertinet, quia qcqd lignū memoria est litteris mādatur. Historię aūt ideo monumēta dicūť, eo ꝙ memoriā tribuātrerū gestaꝝ. Series autē dicta p trāslationē a sertis florū iuicēcōphēsoꝝ.

De primis auctoritatib⁹ historiaꝝ. Ca. xli

HIstoriā aūt prim⁹ apud nos moyses de initio mūdi cōscripsit. Apud gentiles vero primus dares phrygi⁹ de grecis et troianis historiā edidit quā in folijs palmarū ab eo consciptā esse ferunt. Post daretem autē i grecia herodotus historiographus prim⁹ habitus est, posť quē pherecides claruit, his tēporib⁹ quib⁹ esdras legē conscripsit.

¶ De vtilitate historię Cap. xlii.

HIstoriæ gētium non impediūt legētes in his q̄ vtilia dixerunt. Multi enim sapientes preterita hoïm gesta, ad institutionem pręsentium historijs indiderunt. Siqdē & per historiā summa retro temporꝝ annorꝝq; supputatio comprehenditur, & per consulum regumq; successū multa necessaria perscrutantur.

¶ De generibus historiæ. Cap. xliii.

GEnus historiæ triplex est. Ephimeris nāq; appellaŧ vni⁹ diei gestio. hoc apud nos diarium vocatur. Nā quod latini diarū, græci ephimerida dicūť. kalēdaria appellāť quæ i menses singulos digerūtur. Annales sunt tres singulorū annorꝝ. Quæq; enim digna memoriæ domi militieq; mari ac terrę per annos icōmētariis acta sūt ab anniuersariis gestis annales nominauerūt. Historia autem multorum annorum vel temporum est, cuius diligentia annui commentarii i libris delati sunt. Inter historiam autem et annales hoc interest ꝙ historia est eorum temporum q̄ vidimus. Annales vero sunt eorum annorum quos ętas nostra non nouit, vnde Salusti⁹ ex historialibus, Eusebius & hieronim⁹ ex annalib⁹ & historia cōstant Inter historiam & argumentum & fabulam interest. Nam historię sunt res verę quę factę sūt argumenta sunt quæ & si facta non sūt fieri tamen possunt, fabulę vero sunt quæ nec factę sunt nec fieri possunt quia contra naturam sunt.

¶ Finis primi libri.

¶ Incipit liber scđs. De rhetorica & ei⁹ noïe. Ca. I

RHetorica est bene dicendi scientia in ciuilibus quæstionibus ad persuadenduꝫ iusta & bona in rerum personarumq; negocio. Dicta autem rhetorica græca appellatione apotis rhesis id est a copia locutionis.

Rhesis em̃ apud grecos locutio dicit rhetor orator. cõiũcta est autem grãmaticæ arti rhetorica In grãmatica em̃ scientiam recte loquẽdi discim⁹. in rhetorica vero percipim⁹ q̃liter ea q̃ didicim⁹ proferemus.

¶ De inuentoribus rhetorice artis. Cap. II.

Hec autẽ disciplina a grecis inuẽta ẽ. a gorgia, aristotele, hermacora, et trãslata in latinum a Tullio videlicet & Quintiliano. sȝ ita copiose ita varie vt eam lectori admirari i prõptu sit cõphẽdere impossibile. Nã mẽbranis retentis, q̃si adherescit memorię series dictiõis. ac mox repositis, recordatio omnis elabitur. Huius disciplinę perfecta cognitio oratorem facit.

¶ De noĩe oratoris & partib⁹ rhetoricę Ca. III.

Orator igitur ẽ, vir bonus dicẽdi peritus. Vir bon⁹ cõsistit natura. moribus. vita. artibus. Dicẽdi perit⁹ cõsistit artificiosa eloquentia que cõstat partibus quinq;. inuensiõe. dispositione elocutiõe. memoria ꝓnũciatione, & fine officij. q̄d est aliquid persuadere. Ipsa autẽ peritia dicẽdi i tribus rebus consistit. natura. doctrina. vsu. Natura i genio, doctrina scientia, vsu assiduitate. Hęc sũt ei quæ nõ solũ in oratore, sed i vno quoq; homine artifice expectantur vt aliquid efficiant.

¶ De tribus generibus causarum. Cap. iiii.

Genera causarum tria sunt, deliberatiuum. demonstratiuum. iudiciale deliberatiuum genus est, in quo de quibuslibet vtilitatis vitę, quid aut debeat, aut nõ debeat fieri tractatur. Demonstratiuum, in quo laudabilis ꝑsona aut rep̄hensibilis ostenditur. Iudiciale, in quo de ipsi⁹ persone facto, aut penę, aut premij sententia dat. Dictum aũt iudiciale, eo ꝙ iudicet hominẽȝ et sentẽtia sua ostendat vtrũ laudabilis p̄mio dignus sit, aut certe reus condennari, liberariq; supplicio. Deliberatiuum genus vocatur, eo ꝙ de vna quaq; re i eo deliberatur. Huius genus duplex est, suasio & dissuasio. i. de expetendo & fugiendo. i. de faciendo et non faciendo. Suasoria autem in tribus locis diuiditur, honesto. vtili. & possibili. Hec differt aliquid a deliberatiua, quia suasoria eget altera persona. deliberatiua interdum & apud se agit. In suasoria autem duę sunt quę plus valent. spes et met⁹ Demonstratiuum dictum. quod vnamquanq; rem aut laudando aut vituperãdo demonstrat. Quod genus duas huius species, laudem & vituperatiõnẽ. Laudis ordo tribus temporibus distinguitur ãte ipsum. in ipsum. post ipsum. Ante ipsum, vt quære tam lęta tulerunt sæcula. In ipsum. vt o sola infando troiæ miserata labores. Post ipsum. vt infreta dum fluuij current dum montibus vmbrę. Lustrabunt conuexa polus dum sidera poscet. Semp honos nomenq; tuum laudesq; manebunt. Pari ordine econtrario et in vituperatione hominis hæc forma seruanda est, ante hominẽȝ, in hominẽ, post hominem. Locus cõis ad demõstratiuum vituperationis gen⁹ pertinet. quod tñ ab eo in aliquo differt. Nã vituperario q̃ cõtraria est laudi specialicialiter ad certã facientis personam adhibet. Comunis, vero locus generaliter id facti crimine præponitur. Vnde & cõis locus dicitur quia abscente persona, non tantum in homine quantum in ipsuȝ crimen exponitur. Omne enim vicium, non in vno tantum, sed etiam cõmune in pluribus inuenitur.

¶ De gemino statu causarum. Cap. V.

Status apud rhetores dicitur ea res in qua causa consistit. i. cõstitutio. Greci enim statũ a cõtẽtione stasin dicũt. latini aũt nõ solũ a pugna per quam expugnẽt ꝓpositionem aduersarii, sed ꝙ i eo pars vtraq; cõsistat. Fit autẽ ex itentione et depulsione. Status autẽ causarũ duo sunt, rõnalis, & legalis. De rationali oriunt coniectura. finis, qualitas, translatio. De fine iuridicialis & negocialis. De iuridiciali, absoluta, & assumptiua. De assumptiua, concessio, remotio criminis, relatio criminis, compensatio. De concessione. purgatio & dep̄catio. Coniecturalis status est; cũ factũ quod alij obijcit ab alio pnegatur. Diffinitiu⁹ stat⁹ est cũ id q̄d obiicitur non hoc esse contenditur, sed quid illud sit adhibitis diffinitionib⁹ approbarur, Qualitas est dum qualis sit res q̃ritur & qa de vi & gñe negocij controuersia agitur constitutio gñalis appellatur. Translatio est cũ causa ex eo pendet ꝙ non, aut is agere videtur quẽ oportet, aut nõ apud quos, quo tẽpore, qua lege quo crimine. qua pœna oporteat. Trãslatiua cõstitutio ẽ ꝙ actio translationis et comutationis indigere videtur Iuridicialis est in qua æqui et recti natura ãt p̄mij aut penę ratio queritur. Negocialis est i qua q̄d iuris & ciuili more & æquitate sit cõsideraf. Assumptiua est q̃ ipsa ex se nihil dat firmi ad recusationem, foris autẽ aliq̄d defensionis assumit. Concessio est cũ reus nõ id quod factuȝ est defendit, sȝ vt ignoscatur postulat, quod nos ad pœnitentes ꝓbam⁹ pertinere. Remotio chrimis est, cũ id crimẽ q̄d ifertur a se & ab sua culpa, vi & potestate in alium reus dimouere conatur. Relatio est crimis est, cum ideo iure factum dicitur, ꝙ aliquis añ iniuria lacessitus sit, Cõparatio est cum aliud aliquod alterius factũ, honestum aut vtile cõtenditur, quod vt fieret illud quod arguitur, dicitur esse commissũ. Purgatio est cum factum quidem conceditur, sȝ culpa remouetur. Hæc parteshabet tres imprudentiaȝ casum necessitatem. Dep̄catio ẽ cũ & peccasse se & cõsulto peccasse reus confitetur & tamẽ vt ignoscatur postulat quod genus perraro põt accidere. Itẽ ex legali statu hęc oriũtur, id est scriptũ et volũtas, leges cõtrarię, ambiguitas collectio siue ratiocinatio, & diffinitio legalis. Scriptũ & volũtas est q̃n verba ip̄a videtur cũ sententia scriproris dissidere. Legis cõtrariæ stat⁹ ẽ, q̃n inter se duę leges aut plures discrepare noscũtur. Ambiguitas ẽ cũ id quod scriptũ est, duas aut plures res signifi-

care videtur. Collectio vel rōcinatio est quando ex eo quod scriptum est, aliud quoq; quod nō scriptū est inuenitur. Diffinitio legalis ē cū vis verbi quasi in diffinitiua cōstitutiōe i qua posita sit sequit̃. Stat⁹ ergo tā rōnales q̄ legales, a qbusdā certi⁹ .xviii. cōnumerati sūt ceterū scd̄m rhetoricos tullij .xix. reperiūtur ꝑpterea qa translationē iter rōnales pricipaliter affixit status. Inde seipsū etiā cicero reprehēdēs, trāslationem legalibus statibus applicauit.

¶ De tripartita controuersia. Cap. VI.

TRipartita controuersia iuxta Ciceronem aut simplex est, aut iūcta. Et si iūcta erit cōsiderandū est vtrū ex plurib⁹ q̄stionib⁹ iūcta sit, an ex aliqua cōparatiōe. Cōtrouersia simplex est q̄ absolutā cōtinet vnā q̄stionē hoc mō. Corinthiis bellū indicamus an nō. Iuncta est ex pluribus q̄stionib⁹ in q̄ plura q̄rūtur hoc pacto. vtrū carthago diruatur, an carthaginensibus reddatur, an eo colonia deducatur. Ex cōparatiōe i qua per cōtētionē vtrū poti⁹ aut qd potissimū q̄ritur. ad hūc modū. Vtrū exercitus i macedoniā cōtra philippū mittatur, qui sociis sit auxilio, an teneatur in italia vt maxime contra hannibalem copię sint.

¶ De quattuor partibus orationis. Ca. vii.

PArtes orationis i rhetorica arte quattuor sūt, exordium, narratio, argumentatio, cōclusio. Harū prima auditoris animū ꝓuocat. Secūda res gestas explicat. Tertia fidē assertionibus facit. Quarta finē totius orationis cōplectit̃. Inchoādū est itaq; taliter vt beniuolū, docilē, vel attentū auditorē faciamus. Beniuolū, precādo, docilē instruendo, attētū. excitando. Narrādū est ita vt breuiter atq; aperte loquamur. Argumentandum ita, vt primum nostra firmemus dehic aduersa cōfringamus. Concludendum est ita vt cōsitemus animum audientis implere quę dicimus.

¶ De quinq; modis causarum. Ca. viii.

SPecies causarū sunt quīq;. i. honestū, admirabile, humile anceps obscurū. Honestum cause genus est, cui stati sine orōne nostra fauet animus auditoris. Amirabile est. quo ē alienatus animus coruʒ q auditurі sunt. Humile est quid negligitur ab auditore et non magnopere attendendū videtur. Anceps est in quo aut iudicatio dubia est, aut causa honestatis et turpitudinis particeps vt et beniuolentiā pariat et offensā. Obscurū in quo aut tardi auditores sūt. aut difficilioribus q̄stiōib⁹ ad cognoscēdū negociū cā cernit̃ iplicata.

¶ De syllogismis. Ca. ix.

Syllogismus gręce latine argumētatio appellatur. Argumentatio aūt dicta est quasi argute mentis oratio qua inuentū probabile exequimur. Syllogism⁹ igitur ē ꝓpositionis et assūptionis cōfirmationisq; extrema cōclusio aut ex ambigentis in certo aut ex fiducia cōprobātis. Cōstat enıʒ tribus ꝑtibus, propositiōe, assūptione, conclusione, propositione, vt puta qd̄ bonū est turpē vsū habere nō pōt, cōsentit audiēs assūpsit ille pecunia turpē vsū habet. Cōcludit̃, ergo pecunia bonū nō est. Syllogism⁹ aūt nō solum rhetores sʒ maxime dyalectici vtunt̃. licet ap̄ls sępe proponat assumat, cōfirmet. atq; cōcludat. que vt diximus proprie artis dyalecticę atq; rhetoricę sūt. Syllogismoꝝ apud rhetores principaliter gn̄a duo sūt inductio & ratiocinatio. Inductiōis membra tria sūt. Pria propositio. Scd̄a illatio, q̄ & assūptio dicit̃. Tertia cōclusio. Inductio ē q̄ reb⁹ nō dubiis captat assentionē eius cui instituta et siue iter phōs siue iter rhetores siue iter sermocinātes. Propositio iductiōis ē que similitudines cōcedēde rei necessario vnius iducit aut pluriū. Illatio iductionis est. q̄ & assūptio dicit̃ q̄ rem de q̄ cōtenditur et cui⁹ causa similitudines habitę sūt introducit. Cōclusio iductionis est que aut concessionem illationis confirmat, aut quid ex ea cōficiatur declarat. Ratiocinatio est oratio, qua id quo est questio cōprobatur. Enthymema igtur latine interpretatur mentis cōceptio quam imperfectū syllogismum solēt artigraphi nūcupare. Nā i duob⁹ partib⁹ eius argumēti forma cōsistit, qn̄ id quod ad fideʒ pertinet faciēdā, vtitur syllogismoꝝ lege ꝑterita vt est illud Si tēpestas vitāda est, nō est igitur nauigādū. Ex sola em̄ ꝓpositione cōstat esse ꝑfectū, vn̄ magis rhethorib⁹ q̄ dyalecticis cōuenire iudicatū est. Rōcinatiōis modi sūt duo. Primus enthimema q̄ est iperfect⁹ syllogism⁹ atq; rhetoricus. Scd̄s epicherema q̄ ē in rhetoricis latior syllogism⁹. Enthymematis mēbra sūt quīq;. Primū cōuicibile. Secūdū ostentabile. Tertiū sententiale. Quartū exemplabile. Quītū collectiuū. Cōuincibile ē quod euidenti rōe cōuicitur sicut fecit cicero ꝓ milone, ei⁹ igitur mortis seditis vltores cui⁹ vitā si putetis per vos restitui posse nolitis. Ostentabile ē quod certa rei demonstratōe cōstrigit. sicut cicero in catilina. Sic tn̄ viuit. imouiuit et iā i senatū venit. Sētētiale est. quod snīa gn̄alis adiicit, vt apud Terētiū, obsequiū amicos, veritas odiū parit. exemplabile ē qd̄ alicui⁹ exēpli cōparatione euētū similē cōminat̃, sicut Cicero i philippicis. te miror antoni, quorum exēpla imitaris. eorū exit⁹ nō pertimescere. Collectiuū est, cū in vnū q̄ argumenta sūt colliguntur, sicut ait Cicero ꝓ milone. Quē igitur cū gratia noluit. hūc voluit cū aliquoꝝ querela. quē iure, quē loco quē tp̄e non est ausus, hūc iiuria alieno tp̄e cuʒ periculo capitis nō dubitauit occidere. Preteria secūdū Victorinū ēthymematis, est altera diffinitio ex sola prepositiōe. sicut iam dictū est, q̄ ita cōstat. Si tempestas vitāda est, non est nauigatio regrēda ex sola assūptiōe. vt est illud. Si iimicus est occidit, inimic⁹ aūt ē. Et qa illi de est cōclusio enthymema vocat̃. Sequit̃ epicherema descēdēs de rōcinatiōe latior et executior rhetoricis syllogismis latitudie distās & ꝓductiōe sermonis a dyalecticis syllogismis, ꝑpter qd̄ rhetorib⁹ datur. Hic aūt cōstat mo=

dis trib⁹.Prim⁹ mod⁹ tripartit⁹ ē.Scđs q̄dripartit⁹ Terti⁹ quiq;partitus,Tripartit⁹ epicheramaticus syllogism⁹ est,q cōstat mēbris trib⁹.i.ꝓpōne,assū ptione,cōclusiōe.Quadripartit⁹est.q cōstat ex mē bris q̄ttuor pria ꝓpōne,secūda assūptione.et vna ꝓpōnis siue assūptionis cōiūcta.tertia ꝓbatiōe et cōclusione.Quiq;ptit⁹ est q cōstat ex mēbris quiq; i.prima ꝓpōe,secūda ei⁹ probatione.tertia ei⁹ as sūptione.quarta ei⁹ ꝓbatiōe.quīta cōclusiōe, hūc Cicero ita facit in arte rhetorica. Si deliberatio & demōstratio gn̄a sūt causaꝝ,non pn̄t recte partes alicui⁹ gn̄is causę putari.Eadē.n.res alij gen⁹ alij pars esse pōt.eidē gen⁹ & pars eē nō pōt.& cętera quousq; syllogismi huius membra clanduntur.

¶ De lege. Cap.x.

Lex et constitutio ppl̄i, quā maiores natu cū plebib⁹ sanxerūt. Nā qđ rex vel ipera tor edicūt,cōstitutio vel edictū vocat̄.In stitutio ęquitatis duplex est,nūc i legib⁹ nūc i mo rib⁹.Inter legē aūt et mores hoc iterest, ꝙ lex scri ptura est.mos vero est vetustate probata cōsuetu do siue lex non scripta.Nam lex a legendo vocata quia scripta est.Mos aūt lōga cōsuetudo ē de mo ribus tracta tantūdē.Cōsuetudo aūt ē ius quoddā morib⁹ istitutū,qđ ꝑ lege suscibit̄ cu3 defficit lex. Nec differt scriptura an rōne cōsistat qn̄ et legē rō cōmēdat.Porro si rōne lex cōsistat, lex erit oē iam quod rōne cōstiterit, dūtaxat qđ religiōi cōgruat, qđ disciplinę cōueniat,qđ saluti proficiat. Vocata aūt cōsuetudo qa in cōiest vsu.Oīs aūt lex aut per mittit aliqd,vt vir fortis petat premium aut vetat aut sacrarū virginū nuptias nulli petere liceat,aut punit,vt q cędē fecerit,capite plectatur. Facte sūt aūt leges vt eaꝝ metu hūana coerceatur audatia, tutaq; sit inter iprobos innocentia,& in ipsis ipro bis formidato supplicio,refrenet̄ nocēdi facultas. Legis.n.p̄mio aut pœna vita moderatur hūana. Erit aut lex honesta,iusta,ppl̄is,scđ3 naturā scđm consuetudinē patrię,loco tēporisq; conueniēs ne cessaria.vtilis,magnifesta quoq; ne aliquid per ob scuritatē in captionē cōtineat,nullo priuato com modo,sed pro communi ciuiū vtilitate cōscripta.

¶ De sententia. Cap.xi.

Sententia ē dictū ipsonale,vt obsequiū ami cos,veritas odiū parit. Huic si psōa fuerit adiecta,chria erit.ita,offendit Achilles aga mēnonē vera discēdo.Methophanes ꝓmeruit gra tiā mitridatis obsequādo.Nā iter chriā & sn̄iā hoc iterest, ꝙ sn̄ia sine psōa ꝓfert̄.Chria sine psōa nūq̄ dicit̄.Vn̄ si sn̄ię psōa adiiciat̄,fit chria,si detrahat̄ fit sn̄ia.

¶ De catasceua & anasceua.Ca.xii.

Catasceua est confirmatio positę rei anasce ua aūt cōtraria superiori est.Reuicit,n.nō fuisse,aut nō esse qđ natū aut factū aut di ctū esse ꝓponitur,vt si quis chymerā neget fuisse aut fuisse cōfirmet.Inter has & thesim hoc iterest ꝙ thesis q̄uis & ipse hēat disputatiōnē in vtrāq; p tē ,tn̄ icertę rei q̄si qđā deliberatio vel cohortatio est Catasceua aūt et anasceua i his reb⁹ q̄ verisil̄es nō sūt,s3 ꝑ veris ponūt̄ plerūq; versat̄. Anasceuę pria diuisio ē icōueniēs & mādaciū.Icōuenientis sp̄es sūt,qđ ihonestū est,& qđ iutile ē.Itē ihonestū tractat̄ aut i dictis aut i factis.In dictis vt si qs ide cora & nō rn̄dētia auctoritati dixisse dicat̄,velut si aliqs ifamet catonē illū cēsoriū,iuuētutē illā ad ne gtiā & luxuriā cohortatā.in factis vt si qs abhorrēs aliqd ad sāctimonia & noīe suo fecisse dicat̄,vt ē fa bula de adulterio martis & veneris.Mēdaciū tres habet sp̄es,icredibile est quod factū nō esse credat̄ vt adolescentē q de siculo littore igrediētes africā classes viderit. Impossibile ē,vt clodi⁹ insidias mi loni fecerit,et idē occis⁹ sit a milōe.cōtrariū ē. Nā si isidias fecit occidit.Occis⁹ ē nō fecit isidias. hęc distributio i cōtrariū reformata catasceuę prode rit,Oportebit tn̄ principia sic ordinari,vt aut cre dēdū esse veteꝝ auctoritati, aut fabulis fidē nō ha bēdā esse dicamus,Et ad postremū i anasceua re quiram⁹ ne qd aliud significare voluerint qui ista finxerūt,vt scyllā nō marinā, sed maritimā fœmi nā,nec succinctam canibus sed rapacem aliquam et inhospitalem venientibus extitisse.

¶ De prosopopœia. Cap.xiii.

Prosopopœia est cū in aīaliū rerū,& psō na & sermo fingitur,sicut Cicero in Cati linā.Eteni si mecū patria mea q̄ mihi vi ta mea multo est mihi carior, loq̄ret̄ di cēs &c. Sic & mōtes & flumina vel arbores loquē tes inducim⁹,psonā imponētes rei q̄ nō habet na turā loquēdi,quod & tragœdis vsitatū ē ,& oratio nibus frequentissime inuenitur.

¶ De ethopæia. Cap.xiiij.

Ethopęiā vero illā vocam⁹ i qua hoīs ꝑ sonā fingim⁹, ꝑ exprimēdis affectibus ętatis,studij,fortunæ, leticię,sex⁹ me roris,audacię,Nā cū piratę psona su scibitur audax abrupta,temeraria erit oratio,cū feminę sermo simulat̄,sexui debet cōue nire simulatio,iam vero adolescentis & senis & mi litis,& iperatoris,& parasiti,& rustici,& phi diuer sa est ratio dicēdi.Aliter eni loquimur gaudio affe ct⁹,aliter vulnerat⁹,in quo gn̄e dictionis illa sunt maxime cogitāda quis loquatur,& apud quē,& de quo,& vbi,& quo tp̄e,quid egerit,quid acturus sit aut quid pati possit,si hæc consulta neglexerit.

¶ De generibus questionum. Cap.xv.

Genera questionum duo sunt,quorum vnū est finitum alterum infinitum. Finitū hy potesis grece,latine causa dicit̄,vbi cū cer ta psona cōtrouersia est.infinitū q grece thesis la tine ꝓpositum nominat̄,hoc personā non habet tertiā nec inest in aliqua certa circunstantia.i.nec locus nec tempus.in causa vero certa omnia sunt, vnde quasi pars causæ est propositum

¶ De elocutione Cap.xvi.

IAm vero in elocutionibus illo vti oportebit, vt res, locus persona audiẽtis efflagitat, ne prophana religiosis, ne iuerecũda castis, ne leuia grauib⁹, ne lasciua serijs, ne ridicula tristib⁹ misceant̃ latine aũt & pspicue loq̃ndũ. latine aũt loqtur qui verba reꝝ vera & naturalia persequit̃ nec a sermone atq; cultu pręsentis tẽporis discrepat Huic nõ sit satis videre qd dicat, nisi id quoq; suauiter & apte dicere, ne id qdẽ tñ, nisi id quod dicat & facere

¶ De trimodo genere dicendi. Cap. XVII.

DIcenda sunt quoq; summissa leniter, incitata grauiter, inflexa modorate. Hoc est enĩ illud trimodũ gen⁹ dicẽdi, hũile, mediũ, grãdiloquũ. Cum magna dicim⁹ grãditer proferẽda sũt. cũ pua dicim⁹ subtiliter, cum mediocria tẽperate Nã ĩ puis causis nihil grãde, nihil sublime dicẽdũ ẽ. sed leni ac pedestri more loquendum. In causis autẽ maioribus vbi de deo vel hoĩm salute referimus, plus magnificẽtie & fulgoris est exibendum. Intemperatis vero causis vbi nihil agit̃ vt agat, sed tantum modo vt delectetur auditori, inter vtrumq; est moderate dicendum, sed et q̃uis de magnis rebus quisq; dicat, non tamem sẽper granditer docere debet sed summisse cum docet, temperate cum aliquid laudat vel vituperat, granditer cum ad conuersionem auersos animos prouocat. Vtẽda tñ verba in summisso genere sufficiẽtia. in tẽperato splẽdẽtia, in grãdi vehemẽtia.

¶ De colo, commate, et periodis. Ca. XVIII.

COmponitur autem instruiturq; omnis oratio verbis comma, colum, periodon, Cõma particula est sniȩ. Colõ mẽbrum. Periodus ãbitus vel circuitus. Fiat ãt ex cõiunctione verborum cõma, ex cõmate colõ, ex colõ periodus. Comma est iuncturȩ finitio, vt puta, et si vereor iudices ecce vnum cõma, sequitur et aliud cõma, ne turpe sit pro fortissimo viro dicere, et factum est colon. i. membrum, quid intellectum sensui prestat, sed adhuc pendet oratio, sicq; deinde ex pluribus membris sit periodus. i. extremȩ sniȩ clausula. Ita veterem iuditiorum morem requirunt Periodus aũt lõgior esse non debet, q̃ vt vno spiritu proferatur.

¶ De viciis lr̃aꝝ et verboꝝ et sniaꝝ cauẽdis. C. xix.

PReterea purum et honestum oratoris eloquium carere debet omnibus viciis tam ĩ litteris q̃ in verbis q̃ etiã in sententiis. In litteris vt iunctura apta et conueniens sit et sic obseruandum, ne precedentis verbi extrema vocalis in eãdã vocalem primam incidat verbi sequentis vt fęminę ęgiptię. Quę instructura melior fit, si consonantes vocalibus applicet̃. Triũ quoq; consonantiũ que se incidentes stridere et quasi rixari videtur. vitanda iunctura est. i. r. s. x, vt ars studioruз. rex xerses error romuli. Fugienda est et cõsonans. m. illisa vocalibus, vt verum eni̇̃ Preterea carere debet oratio omnibus viciis, que inter prima grammaticorum studia cognoscuntur.

¶ De iuncturis verborum. Ca. XX.

IN verbis quoq; cauenda sunt vicia, vt non impropria verba ponantur q̃ gręci acyrologiam vocãt Amãda ẽ ergo ꝓprietas sic tñ vt nõ aliq̃n ꝓpter hũilitatẽ sordidi aut spurci vocabuli trãslatis noibus sit vtẽdũ, non tñ lõge accitis sed vt veris proxima et cognita videãtur, Fugienda etiã hyperbata lõgiora q̃ fieri sine aliorũ sẽsuũ cõfusione nõ pñt. Ambiguitas quoq; et viciũ illud cauẽdũ, cũ qdã iactatiõe eloquẽtię ducti, quod vno aut duobus verbis significare poterant, interpositis inanibus vocibus, longua circunplexa ãbages cõcludũt, quod viciũ perisologia vocatur. Cui cõtrarium criminis viciũ est, et breuitatis studio etiã necessaria verba furari. fugiẽda sunt quoq; in litteris et verbis. ita et sententiis vitia, q̃ inter prima grãmaticorũ studia cognoscũtur. Sunt autẽ cacephaton, tantologia. eclypsis, acyrologia. macrologia. perissologia. pleonasmos et his similia. At cõtra orationẽ extollit & exornat energia. cum ẽphasis quȩ plus quiddã q̃ dixerat intelligi facit, vt si dicas ad gloriã scipionis ascendet. et Vir. dimissum lapsi per funem. Cum enim dicit lapsi. altitudineз imaginis suggeret. Huic contraria virtus est verbis minuere. quȩ natura sua magna sunt.

¶ De figuris verborum et sniarum. Ca. XXI.

SVnt aũt et quedã figure verborũ in pceptis eloquẽtię. quibus auget̃ et ornat̃ orõ ẽt figuris verborũ ac sniarũ Nã quia directa et perpetua oratio fatigationem atq; fastidiũ tã dicẽdi q̃ audiẽdi creat, flectẽda est et in alias versanda formas. et vt dicentẽ reficiat et ornatior fiat et iudicẽ diuerso vultu audituq; deflectat De quibus plurimȩ supius a donato in schematib⁹ artis grãmaticȩ ãnotatȩ sũt. Vnde tantũ illa hic ĩterpõi oportuit q̃ ĩ poemate aut nũquã aut difficulter fiũt. ĩ orõnȩ aũt liberȩ fiũt. Anadiplosis est cõgeminatio verborũ, vt hic tñ viuit imo viuit et iã in senatũ venit. Climax est gradatio cũ ab eo verbo quo sensus superior terminatur inferior incipit. ac de hic quasi p grad⁹ dicẽdi ordo seruatur vt est illud africani Ex ĩnocẽtia nascit̃ dignitas, ex dignitate honor, ex honore ĩperiũ. ex ĩperio libertas Hãc figurã nõ nulli catenã apellãt, ꝓpter q̃ aliud in alio quasi nascit̃ noĩe, atq; ita res plures ĩ geminatiõe verboꝝ trahũt̃ Fit aũt hoc schema nõ solũ in singulis verbis. sed etiã ĩ cõtextu verboꝝ vt apud grecũ. Pueritia tua adolescẽtię tuę ĩhonestamẽtũ fuit. adolescẽtia senectutis decoramẽtũ, senect⁹ reipublicę flagitiũ. sic est apud sciptionẽ. Vi atq; gratis coact⁹ cũ illo spõsionẽ feci facta spõsione ad iudicẽ adduxi. adductũ primo cętu dãnaui, dãnatũ ex volũtate dimisi. Antithet a q̃ latie cõtra posita appellãtur q̃ dũ ex aduerso ponuntur, et in ornamẽto locutionis decẽtissima existũt vt cicero. Ex hac pte pudor expugnat, illic petulẽtia, hic ou

dicitia,illinc stuprũ hinc fides,illic fraudatio,hinc
pietas,illinc scell⁹,hinc constantia,illinc furor,hic
honestas,illinc turpitudo,hinc continẽtia,illinc li=
bido,hinc deniq; equitas,temperantia, fortitudo,
prudentia,&.virtutes oṁs certant,cũ iiquitate lu
xuria,ignauia cũ temeritate & cũ vicijs omnibus
Postremo copia cũ egestate,bona ratio cũ ꝑdita,
mens sana cuꝫ amentia,bona deniq; spescũ omni
um rerum despatiõe cõfligit .Inhuiusmodi certa
mine ac prælio huius locutionis ornamento liber
ecclesiasticus vsus est dicens Contra malũ bonuꝫ
& cõtra mortẽ vita,sic cõtra piũ peccator.& sic in
tuere in oia opera altissimi bina & bina,vnũ cõtra
vnum Synonima est quotiens in connexa o ratio=
ne.pluribus verbis vnã rem significamus vt ait Ci
cero.Nihil agis,nihil moliris,nihil cogitas. Itẽ nõ
ferã,non patiar,non sinam.Epanodos quã regres
sionẽ nostri vocant.Principiũ dignitas erat pæne
par nõ par sortasse eoꝝ qui sequebãt̃ An' apodo=
sis,quotiẽs media primis & vltimis cõueniũt vt ibi
Vestrũ etiã hoc factũ reꝑhendo patres conscripti
nõ meũ ac pulcherrimũ qdẽ factũ verũ vt dixi nõ
me sꝫ vest.ũ.Paradiastole est,quotiens id quod di
xim⁹ interpretatione discernim⁹,cũ te ꝓ astuto sa
pientẽ appellas,ꝓ incõsiderato fortẽ,ꝓ illiberali
diligentẽ.Antanaclasis,ẽ que eodẽ verbo cõtrariũ
exprimit sensũ.Querebat̃ qdã de filio suo cur mor
tẽ suã expectaret,respõdẽte nõ expecto,immo pe=
to iquit vt expectes Antimetabole ẽ cõuersio ver=
bo rũ,quæ ordine mutato cõtrariũ efficit sensum.
Nõ vt edã viuo.sꝫ vt viuam edo Et illud.Si consul
antoni⁹ brut⁹ hostis.Si cõseruator rei publicę bru
t⁹ hostis antoni⁹.Exochẽ quis eos appellauit Api
us.Quis ꝓduxit.Api⁹.Nũc figuras sẽtẽtiarũ quas
opeꝑciũ ẽ cognoscere ꝓseqmur.Sniaẽ dictũ imp
sonale vt obsequiuꝫ amicos,veritas odium parit.
Huic si ꝑsona fuerit adiecta chriã erit,ita Offen=
dit achilles agamẽnonẽ vera dicẽdo. Metropha=
nes promeruit gratiã mitridatis obseqẽdo.Nam
inter chriam & sniam hoc inter est,ꝙ snia sine ꝑso
na ꝓfert̃,chriã sine ꝑsona nũquã dicitur,vñ si snię
ꝑsona adiiciat̃ fit chriã,si detrahatur fit sententiã.
Sniaꝝ spes multæ sunt.Alię eni sũt idicatiuę alię
ꝓnũciatiuę.vt nusquã tuta fides.Alię impatiuę vt
vade age natę vaca ꝫephiros & labere pẽnis.Alię
admiratiuę,tantũ ne animis cęlestib⁹ ire.Aliæ cõ
patiuavt est si vico & ꝑeo qd ibi me vincerę ꝑstat?
Alię suplatiuę cũ aliquo motu aĩ & idignatiõe ꝓ=
mũt̃ vt ibi,qd non mortalia pectora cogis auri sa=
cra fames?Alię iterrogatiuęvt iuuenes q̃ cã subbe
git ignoras tantare vias?q genus?vñ domo?pacẽ=
ne huc fertis,an arma?Alię responsiuę vt illinc i=
stinc.Alię deꝑcatiuę,vt eripe me his inuicte malis
Alię ꝑmissiuę vt pce metu cytherea manẽt imota
tuoꝝ.Alię cõcessiuę,q̃ cũ ipulsiõe ꝓhibeãt vt I seq
re italiã vẽtis,pete regna p vndas,q̃ tñ ne nõ itelle
cta sit ꝑsuasio pmixta sũt aliq̃ q̃ vetẽt latẽter.vt vẽ

tis p vndas.Aliæ demõstratatiuę, vt en ecce.Aliæ
optatiuę vt o mihi ꝑteritos referat si iupiter ãnos.
Alię derogatiue vt neq̃q̃.Alię cũ exclamatiõe ꝓfe
rũt̃.vt qs furor o ciuespacẽ cõuertit i arma?& cice
ro.O dij imortalesvbi nã gẽtiũ sum⁹ Alię exhorta
tiue,cũ ad sniam ꝓuocam⁹,vt aude hospes cõtẽ=
nere opes.Alię dehortatię,cũ a cõtrario vicio pec
catoq; reducim⁹. Sũt & affirmatię vt qd ni qppe.
Pręceptiuę vt nud⁹ ara,sere nud⁹et habedis frigo
re messes.Vetatiuę vt ne ve iter vites corylũ sere,
ne ve flagella sũma pete.Negatiuę vt nõ minime
Sũt et miratiuę,vt pape viuere nõ licet ;& fornica
ri libet.Dolẽtis,vt hei mihi ꝙ nullisamor ẽ sanabi
lis herbis.Similitudinis sic,vt Creta fert̃ quõdã la
byrit⁹i alta.Admonẽtisirridẽtis ,gemẽtis,flẽtis,ex
hortatiuę.cõsolatiuę,cõmiserãtis,quoꝝ quot sunt
gña vł figurę,tot & i ꝓnũciãdo voces. Sũt & ãphi
dotę quaꝝ pshonesta,vt nõ ẽ tua tutavolũtas,ma
gna petis phẽton Sũt & alię,ꝓcatalepsis cũ id qđ
nobis obiici poterat añ ꝑsumim⁹ ad diluẽdũ,vt si
qs vestrũ iudices,aut eoꝝ q̇ assũt forte mirãt̃.Sũt
& aporię,dubitatio simulãtis nescire seq̃ scit, aut
quõ dicat̃.Cęnonesis ãt dr̃ cõmunicatio consilij cũ
iudicib⁹ aut aduesarijs,vt si dicas vos cõsulo iudi
ces,aut vos aduersarii,quid me facere conuenerit
aut quid vos facturi fuissetis.Paradoxõ ẽ, cũ dici=
m⁹ iopinatũ aliqd accidisse,vt ꝓ flacco.Cicero cu
ius laudis ꝑdicator eẽ debuerit,ei⁹ piculi deꝑcato
rẽ esse factũ. Epitrope.i ꝑmissio,cũ aliqua ipisiudi
cib⁹,aut aduersarijs p mittim⁹existimãda,vt calu⁹
i vatinio.Perfrica frontẽ,& dicte digniorẽ q̃ pretor
fieres q̃ catonẽ Parisia est oratio libertatis & fidu=
cię plena,vt ibi,occidi non spuriõ meliũ,& cetera.
Qua figura caute vtẽdũ ẽ,vt Cicero ꝑmisit enĩ rõ
nẽ Ethopęia ẽ cũ sermonẽ ex aliena ꝑsona iduci=
m⁹,vt ꝓ Celio Tulli⁹ facit apiũ cęcũ cũ clodia lo=
quẽtẽ Energia est reꝝ gestaꝝ,aut quasi gestarum
sub oculisiductio,de qua locuti iã sum⁹ Methathe
sis ẽ q̃ mittit aios iudicũ i res ꝑteritas aut futuras.
hoc modo.Reuocate mẽtes ad spectaculũ expu=
gnate miserę ciuitatis,& videre vos credite icẽdia
cędes.rapinas,direptiões,liberoꝝ corpoꝝ iiurias
captiuitates matronaꝝ trucidatiões senũ.In futu
rũ aũt ãticipatio eoꝝ q̃ dictur ⁹ ẽ aduersari⁹,vt tul
li⁹ ꝓ milone,cũ mittit aios iudicũ i eũ reipublicæ
statũ q futur⁹ ẽ etiã si occiso milone clodi⁹ viueret
Aposiopesis ẽ cũ id qđ dicturi videbamur silẽtio i
tercipim⁹,ita.Quos ego,sed motos ꝑstat cõpone
re.Epanalepsis ẽ digressio,ita Tulit calor me dicẽ
di &dignitas reꝝpaulo lõgi⁹q̃ volebã sꝫ redeo ad
causã anaminisis ẽ cõmemoratio ei⁹ rei cui⁹ obli=
tos fuisse nos figim⁹apętesis ẽ cũ id qđ aiosiudicũ
quasi deposueramus oportune reposcimus.
Etiologia est cum proponimus , oportune re=
poscimus aliquid eiusq; causam & rationem red
dimus Caracterisinus est descriptio figuræ alicui⁹
expressa vt omnia mercurio similis vocemq; colo

rēq; et crines fluos et mēbra decora iuētę Epitrochasmos,cū p̄les sensus breuiter expeditos ī vnū locū coaceruat,& cū quadā festinatione decurrit, vt cicero sic. Rēpublicam queritis vitāq; oīz vestrū bona,fortunas,cōiuges,liberosq; vsus & cętera.Ironia ē,cū p simulationē diuersū q̄ dicit itelligi cupit. Fit aūt aut cū laudamus eū quē vituparevolum⁹,aut vitupamus quē laudare volumus.Vtriusq; exemplū erit,si dicas amatorē reip.catilinā. hostē reipublicę scipionē.Diasismos,ea quæ magna sūt verbis minuit,aut mima extollit.Epimone ē quotiens in eodē sensu diuti⁹ imoramur,sic.Cui tādez pepcit cui⁹ amicitię fidē custodiuit,cui bono inimic⁹ nō fuit.qñ nō aut accusauit aliquem aut verberauit aut ꝑdidit.Epangelia ē ꝓmissio qua iudicez attētum facim⁹,pollicētes nos aliqua magna,aut mima dicturos Prosopopęia ē cū i aīaliū & ꝑsona & sermo fingitur.Cicero ī catilina Et eī si mecū patria mea q̄ mihi vita mea multo est charior loqueret dicēs,&c.Parathesis ē,cū quasi deponimus aliquid īperfectū ,apud memoriā iudicū,repetituros nos dicētes cū oportunū fuerit.Pensis.i.soliloquiū cū ad interrogata ipsi nobis respōdem⁹.Sinerosis ē cū differim⁹ aliquid,vt petētes aliud interim nos non permittant dicere inter figuras sententiarū.

¶ De dialectica Cap.xxii.

DIalectica ē disciplina ad discernēdas rerū causas iuēta Ipsa ē philosophię spes q̄ logica dr̄ id est rōnalis diffiniēdi q̄ren di et discernendi potens Docet eni i plurib⁹ generib⁹ quæstionū quēadmoduz disputando vera & falsa di iudicentur.Hanc quidem primi philosophi ī suis dictionib⁹ habuerūt.nō tñ ad artis redegere pitiā.Post hos Aristoteles ad regulas q̄sdam doctrinę argumēta ꝑduxit.& dialecticā nūcupauit ꝓ eo ꝙ ī ea de dilectis disputaī.Nā lecton dictio dicitur.Iō aūt post rhetoricā disciplinā dialectica sequiī,quia imultis vtraq; cōmunia existūt.

¶ De dr̄ia dialecticę et rethoricę artis. Cap.xxiii.

DIalecticā vero & rhetoricā varro ī nouē disciplinarū libris tali similitudie diffiniuit. Dialectica et rhetorica ē ꝙ ī manu hominis pugnus astrictus,& palma distensa.illa verba contrahēs.ista distēdēs Dyalectica siquidē ad disserēdas res acutior,rhetorica ad illa q̄ nititur docēda facūdior.Illa ad scholas nōnūq̄ venit,ista iugiter ꝓcedit in foꝝ.illa reqrit rarissimos studiosos hec frequēter & populos.Solēt aūt phisici añq̄ ad isagogē veniāt exponēdā diffinitionē philosophię oñdere , quo facili⁹ ea q̄ ad eā ptinēt demōstrētur.

¶ De diffinitione philosophię. Cap.xxiiii.

PHilosophia est rerū humanarū diuinarūq; cognitio cum studio bene viuēdi coniūcta.Hæc duob⁹ ex reb⁹cōstare videī scia & opinatiōe Scia ē cū res aliqua certa ratione percipitur.Opiatio aut cum adhuc incerta res latet,& nulla rōe firmata videtur,vt puta sol vtrū ne tātus quant⁹ videī an maior sit q̄ oīs terra Itē luna globosa sit an cōcaua,& stellę,vtrū ne ad hęreant cælo an p aerē libero cursu ferāī,cęlū ipsum qua magnitudine.qua materia cōstet.vtrū qetū sit &imobile.an icredibili celeritatevoluaī.quāta sit terrę crassitudo aut quib⁹ fundamētis librata & suspēsa ꝑmaneat.Ipm aūt nomen latine iterꝑtatū amorē sapię ꝓfiteī.Nā gręci philō amorē, sophiā sapiam dicūt.Philosophiæ species triptita ē vna naturalis q̄ gręce phisica appellaī in qua de naturæ iquisitiōe disseriī.altera moralis q̄ græce ethica diciī ī qua de moribus agiī,tercia rōnalis q̄ gręco vocabulo logica appellaī ī qua disputatur quēadmodum in rerū causis vel vitę moribus veritas ipsa queraī.In physica igī causa q̄rēdi,ī ethica ordo viuēdi,ī logica rō itelligēdi versaī.Physicaz apud gręcos prim⁹ pscrutat⁹ ē thales milesi⁹ vn⁹ ex septē illis sapiētib⁹.Hic eī añ alios cæli causas atq; vim reꝝ naturaliū cōtemplata rōne suspexit quā postmodū Plato in quattuor diffinitiones distribuit.i.arithmeticā.geometriā. musicam.astronomiam.Ethicā socrates prim⁹ ad corrigēdos cōponendosq; mores istituit,atq; oē studiū ei⁹ ad bñ viuēdi disputationē ꝑduxit diuidēs eā in quattuor virtutes aīę.i.prudētiā.iusticiā fortitudinē. tēperātiā.Prudētia ē in reb⁹ qua discernūī a bonis mala fortitudo qua aduersa equanimiter tolerātur.temperentia qua libido cōcupiscētiaq; rerū frenatur, iusticia qua recte iudicanda sua cuiq; distribuūtur Logicā quę rationalis vocatur plato subiūxit.per quā discussis rerū morūq; causis vi eaꝝ rationabiliter perscrutatus est diuidens eam in dialecticā & rhetoricā.Dicta aūt logica.i.rationalis . Logos eni apud gręcos et sermonē significat et rationē. In his quippe tribus generibus philosophię etiā eloquia diuina cōsistūt.Nam aut de natura disputare solēt .vt ī genesi & ecclesiasten,aut de moribus vt in ꝓuerbiis et oībus sparsim libris,aut de logica ꝓ qua nostri theologicā sibi vendicāt,vt ī cāticis cantico rum et in euāgeliis.Item aliqui doctorum philosophiam in nomine et ptibus suis ita diffinierunt.

¶ Quid sit philosophia.Cap.xxv.

PHilosophia ē diuinarum hūanarūq; rerū ī q̄tū hoī possibile ē ꝓbabilis scia.Aliter philosophia ē ars artiū & disciplina disciplinarū.Rursꝰ Philosophia ē meditatio mortis qđ magis cōuenit xp̄ianis,q̄ sęculi ābitiōe calcata cōuersatione disciplinabili similitudine futurę patriæ viuūt.Philosophia diuiditur ī duas ptes,in ispectiuā & in actualē.Alii diffinierūt philosophię rōnē in duabus cōsistere partibus quaꝝ prior ispectiua ē altera actualis. Inspectiua diuidiī ī naturalē doctrinalē & dīnalē.Doctrinalis diuiditur ī quatuor ptes,in arithmeticā musicā geometriā,& astronomiā. Actualis diuiditur imoralē dispensatiuā & ciuilē.Inspectiua dī qua super-

gressi visibilia,de diuinis aliquid & celestibus cõtẽplamur,eaq; mẽte solũmodo aspicim⁹ q̃ corporeũ supgrediũt obtutũ.Naturalis dicitur,vbi vniuscuiusq; rei natura discutitur, quia nihil gñatur i vita cõfusũ,sed vnũ quodq; his vsib⁹ deputatur, i quib⁹ a creatore diffinitũ est,nisi forte cũ volũtate dei aliquod miraculũ ꝓuenire mõstretur.Diuinalis dr̃,qñ aut ineffabilem naturã dei aut spiritales creaturas ex aliqua pte ꝓfundissima qualitate disserimus.Doctrinalis dr̃ scia q̃ abstractã conside rat quãtitatẽ.Abstracta eni quantitas dr̃,quã intellectu a materia sepantes.vel ab aliis accidẽtibus, vt est par, impar,vel ab huiuscemodi,in sola ratiocinatione tractam⁹.Cuius species sunt quattuor, arithmetica geometria.musica,astronomia.Arithmetica ẽ disciplina magnitudinis imobilisq; & formaꝝ.Musica ẽ disciplina q̃ de numeris loquiẽ qui ad aliquid sunt his qui iueniũtur in sonis Astronomia ẽ disciplina quę cursus cęlestiũ siderũ figuras q; cõtẽplatur oẽs.& habitudines stellarũ circa se, & circa terrã idagabili rõne pcurrit Porro actualis dr̃ q̃ res ꝓpositas operationib⁹ suis explicat.Cuius ptes sũt tres.moralis,dispẽsatiua,&ciuilis.Moralis dr̃ per quã mos viuẽdi honest⁹ apetitur, & instituta advirtutẽ tendentia p̄parantur.Dispẽsatiua dr̃,cũ domestica ꝝ reꝝ sapienter ordo disponitur.Ciuilis dicitur per quã totius ciuitatis vtilitas administratur.

¶ De isagogis porphyrii. Cap.xxvi.

Post philosophię diffinitiones i qb⁹ gñaliter oia cõtinẽtur nũc isagogas porphyrij expediam⁹ Isagoga quippe grece,latine itroductio dr̃ eoꝝ.s. qui philosophiam icipiũt,cõtinẽs in se demõstrationẽ primaruȝ rõnũ de qualibet re quid sit,suaq; certa,ac substãtiali diffinitiõe declaratur.Nã posito primo genere deinde species et alia q̃ vicina esse possũt subiũgim⁹,ac discretis cõionib⁹ separam⁹ tãdiu iterponẽtes drãs quousq; ad propriũ ei⁹ de quo q̃rim⁹ signata ei⁹ expressiõe pueniam⁹,vt puta, hõ ẽ aial rõne,mortale terrenũ,bipes,ris⁹ capax.Gen⁹ aial cũ dictũ est,substãtia hois declarata ẽ.Est eniȝ ad hoiem gen⁹ aial,sȝ qa late patebat adiecta ẽ spẽs terrenũ,& iã exclusum est id quod aut ęthereũ ãt humidũ.Differẽtia vero vt bipes,q̃ propter aialia posita ẽ q̃ multis pedib⁹ initũẽ,Itẽ rõnale propter illa q̃ rõe egẽt.Mortale autẽ ꝓpter id q̄ nõ ãgelus ẽ. Postea discretis atq; seclusis adiectũ est propriũ i parte postrema,ris⁹ capax Est ei nõ solũ hois q̄ ridet.Sic perfecta ẽ oi ex parte diffinitio, ad hoieȝ declarãdũ.Cuius disciplinę diffinitionẽ plenã .existimarũt Aristoteles et Tullius et genere & differẽtiis cõsistere.Quidã postea pleniores i docẽdo,ei⁹ perfectã substãtialẽ diffinitionẽ i q nq; partibus velut i mẽbris suis diuiserũt quarũ pria ẽ de genere secũda de spẽ,tertia de differẽtia q̄rta de proprio q̄nta de accidẽte.genus vt aial,ẽ ei vocabulũ generale & cõmune oim aiam habẽtiũ.Spẽs vt hõ,ẽ eni spalitas q̃ separatura cęterisanimãtibus.Differẽtia vt rõnale mortale.His eni duobus differt hõ a cęteris.Cũ eni dicitur rõnale discerniẽ ab irrõnalibus & mutis quæ non habent rationem. Cum mortale discerniẽ ab ãgelis q nesciũt mortẽ Propriũ vt risibile hõ ẽ ei quod ridet& hoc p̄ter hoieȝ nulliusaialis ẽ.Accidẽsvt color i corpore doctrina in aio.Hęc ei tẽporũ varietate & accedũt & mutãtur.& est ex oibus his quiq; partibus oratio plenæ snię,ita.Hõ est aial rõnale mortale. risibile. boni maliq; capax.Sic etiã i oi oratiõe substãtiali tãdiu iterponere debemus spẽs & differentias q̃diu seclusis oibus q̃ hoc idẽ esse possũt ad id perueniaẽ, vt ꝓprietas iã certa teneaẽ.Isagogas autẽ ex greco in latinũ transtulit.Victorinus orator cõmentũ q; eius quinq; libris boetius edidit.

De cathegoriis aristotelis. Cap.xxvii.

Sequũt aristotelis cathegoricę q̃ latine p̄dicamẽta dicũẽ quibus per varias significationes ois sermo cõclusus est.Instrumẽta cathegoriarũ sũt tria,id est pria equiuoca,secũda vniuoca.tertia denominatiua.Equiuoca sũt qñ multarũ reꝝ nomẽ vnũ ẽ sed nõ eadẽ diffinitio vt leo.Nã quãtũ ad nomẽ pertinet verus & pictus celestis leo diciẽ.quantuȝ ad diffinitionẽ pertinet, aliter verus diffiniẽ aliter pictus aliter celestis.Vniuoca sunt qñ duaꝝ aut plurimaruȝ reꝝ vnũ nomen ẽ & diffinitio,vt celestis.Nã & birr⁹ et tunica nomẽ vestis possũt accipere &eius diffinitionẽ.Ergo hoc vniuocũ i generibus eẽ itelligiẽ,quia et nomẽ & diffinitionẽ dãt formis suis.Denoiatiua id ẽ deriuatiua dicuntur,q̃cunq; ab aliquo solo differẽtię casu secundũ nomen habẽt appellationẽ, vt a bonitate bonus a malicia malus. Cathegoriarum autẽ spẽs decẽ sũnt,id est substãtia quãtitas .qualitas relatio.situs.locus.tẽpus.habitus agere & pati.Substãtia est q̃ ꝓprie & pricipaliter dr̃ q̃ neq; de subiecto p̄dicaẽ neq; i subiecto ẽ vt aliquis hõ vel aliquis equ⁹.Secundę aũt substãtię dicuntur i quibus spẽbus illę q̃ pricipaliter substãtię primo dictę sunt i sunt atq; claudunẽ,vt i hoie Cicero. Quãtitas ẽ mẽsura per quã aliquid vl̃ magnũ vel minus oñdiẽ,vt longus breuis.Qualitas,ẽ vt q̃lis sit orator,an rusticus,niger ãt cãdidus.Relatio ẽ q̃ refertur ad aliq̃d.Cuȝ.n.diciẽ fili⁹ demõstraẽ & p̃r.Hęc relatiua simul icipiunt.Nãq; seruus.ac dñs vno tẽpore exordiuȝ nois sumunt nec aliquãdo inueniẽ dñs prior seruo nec seruus dño.Aliter.n.alteri p̄eẽ nõ põt.Porro situs a positiõe dictus ẽ,vt qs aut stet ãt sedeat,ãt iaceat.Locus ẽ vbi,sit i foro i platea Loci autẽ motus partes sex habet dextrã,& sinistrã,ãte & retro.sursuȝ atq; deoꝝ Partes quoq; istę sex duo habẽt lõge & ꝓpe.Tẽpus vt hodie heri Habitus ab abendo aliquid dictus vt habere scientiam in mente virtutem in corpore,circa cor

dũtur.iã vero agere et pati ab agẽtis & patiẽtis si
gnificatione cõsistũt.Nã scribo vocis actũ habet.
qm̃ faciẽtis rem indicat.Scribo patiẽtis ẽ.qm̃ pati
se ostendit In his eni nouẽ generibus quoꝝ exẽpli
gratia quędam posita sunt vel in ipso substãtię ge
nere quod est vsia,innumerabilia repiuntur,nã et
ea q̃ itellectu capim⁹ id ad alterũ hoꝝ decem ꝑdi
camentoꝝ sermone vulgamus.Plena ei sententia
de his ita ẽ.Augustin⁹ magnus orator filius illius
stans in tẽplo.hodie ifulatus,disputãdo fatigatur
Vsia aũt substãtia est.i.ad ꝓpriũ quę cęteris sub-
iacet,reliqua nouẽ accidẽtia sũt.Substãtia aũt dr̃
ab eo q̄ ois res ad seipsam subsistit.Corp⁹ eni sub
sistit et ideo substãtia est.Illa vero accidẽtia q̃ i sub
sistẽte atq; subiecto sunt substãtię non sũt,qa non
subsistũt,ſʒ mutanť,sicut color vel forma.De sub
iecto autẽ et in subiecto,quasi de ipso & in ipso.V-
bi eni dr̃ de subiecto substãtia est,quasi dicatur de
substãtia.Vbi autẽ dr̃ in subiecto,accidẽtia sunt.i.
que accidunt in substantia,vt quãtitas qualitas,vł
figura.De subiecto igitur genera et spẽs,in subie-
cto accidẽtia sũt.Ex his nouẽ accidẽtibus tria in-
tra vsiã sũt,quãtitas,q̃litas,& sit⁹.Hæc enim sine
vsia eẽ nõ pñt.Extra vsiã vero sũt,locus,tẽpus,et
habitus,itra et extra vsiã,relatio facere &pati.Ap
pellatas aũt cathegorias constat, quia nõ possunt
nisi ex subiectis agnosci.Quis eni quid sit hõ pos-
sit agnoscere.nisi aliquem hominẽ sibi ponat an-
te oculos,quasi subiectum nomini.Hoc op⁹ Aristo
telis itelligẽdũ est qñ sicut dictũ est,quicqd homo
loquitur iter decẽ ista predicamẽta habetur.Profi
ciet etiã ad libros itelligẽdos,q sine rhetoribus si-
ue dialecticis applicantur.

¶ De perihermeniis Aristotelis. Cap.xxviii.

SEquitur dehinc liber perihermenias.subti
lissim⁹ nimis & per varias formas iteratio
nesq; cautissim⁹,de quo dr̃.Aristoteles quã
do perihermenias scriptitabat, calamum
in mente tingebat.Pręfatio perihermeniarũ.Om
nis quippe res quę vna est,et vno significabat ser-
mone aut per nomen significať .aut per verbũ ,q̃
duę partes orationis interꝑtantur totũ qcquid cõ
ceperit mens ad eloquẽdum.Ois ei elocutio con-
ceptę rei mẽtis iterpres est.Hanc Aristo.vir in reꝝ
expressiõe et faciẽdis sermonib⁹ peritissim⁹,pĩher
meniarũ noiat,quã iterpretationẽ nos appellam⁹
s.q̄ res mẽte cõceptas ꝓlatis sermonib⁹ iterprete
tur,ꝑ cataphrasin, & apophrasin.i.ꝑ affirmatio-
nem et negationem. Per affirmationem vt homo
currit.per negationẽ vt hõ nõ currit.In his itaq; pi
hermeniis supradict⁹ phũs de septẽ sp̄eb⁹ tractat
.i.de noie,de verbo,de orõe,de enũciatione,de af
firmatione,de negatiõe,de contradictiõe.Nomen
ẽ vox significatiua scdʒ placitũ sine tpe,cui⁹nulla
ps ẽ significatiua sepata,vt Socrates.Verbũ ẽ qd̃
significat tp̄s cui⁹ ps nihil extra significat,ſʒ sẽp
eoꝝ q̃ de altero dicũť ẽ nota,vt cogitat, disputat.
Oratio ẽ vox significatiua,cui⁹ ptiũ aliqd separa-
tim,significatiuũ ẽ,vt socrates disputat. Enũcia-
tia orõ est vox significatiua de eo qd̃ est aliqd vel
non est,vt socrates est socrates non est Affirmatio
est enũciatio alicuius de aliquo,vt socrates ẽ.Ne-
gatio ẽ alicui⁹ ab aliquo,vt socrates non est.Cõtra
dictio ẽ affirmationis& negatõis oppõ,vt socrates
disputat.socrates nõ disputat.Vtilitas pihermeni
arũ hęc ẽ.q̄ ex his iterꝑtamẽtis sillogismi fiũt,vñ
& analectica ꝑ tractãtur.

¶ De syllogismis dialecticis. Cap.xxix.

SEquũtur dehic dialectici syllogismi,vbi
toti⁹ eius artis vtilitas &virt⁹ oñdiť quoꝝ
cõclusio pꝛimũ adiuuat lectorẽ ad verita
tẽ iuestigãdã.tñ vt absit illi error decipiẽ
di aduersariũ ꝑ sophismata falsaꝝ cõclõnũ.For-
mulę cathegoricorũ.i.ꝑdicatiuoꝝ syllogismorum
sũt tres.Prię formulę modi sũt nouẽ Prim⁹ mod⁹
ẽ q cõducit.i.q colligit ex vniuersalib⁹ dedicatiuis
dedicatiuũ vniuersale directi,vt oẽ iustũ honestũ,
oẽ honestũ bonũ,oẽ igiť iustũ bonũ.Secũd⁹mod⁹
ẽ q cõducit ex vniuersalib⁹ dedicatiuis &abdicati
uis,abdicatiuum vniuersale directim vt omne iu-
stũ honestũ.nullũ honestũ turpe,nullum igitur iu
stũ turpe.Terci⁹ mod⁹ ẽ q conducit ex dedicatiuis
pticulari &vniuersali,dedicatiuũ particulare dire
cti,vt quoddã iustum honestũ,oẽ honestum vtile,
quoddam igiť iustũ vtile,Quart⁹ mod⁹ ẽ q condu
cit ex particulari dedicatiua et vłi abdicatiua de
dicatiuum pticulare directim vt quoddã igr̃ iustũ
honestũ,nulllum honestũ turpe.quoddã igr̃ iustũ
nõ est turpe.Quint⁹modus est q cõducit ex vłibus
dedicatiuis pticulare dedicatiuũ ꝑ reflexionẽ,vt
omne iustũ honestũ,oẽ honestũ bonũ .quoddã igi
tur bonũ iustũ.Sext⁹ mod⁹ ẽ q cõducit ex vniuer-
sali dedicatiua & vłi abdicatiua abdicatiuum vłe
ꝑ reflexionem vt oẽ iustũ honestũ,nullũ honestuʒ
turpe,nullũ igitur turpe iustũ.Septim⁹ modus ẽ q
cõducit ex pticulari et vłi dedicatiuis dedicatiuũ
pticulare ꝑ reflexionẽ vt qddã iustũ honestũ, oĩe
honestũ vtile,quoddã igiť vtile iustũ.Octau⁹ mo-
d⁹ est,qui conducit ex vłib⁹ abdicatia & dedicati
ua,pticulare abdicatiuũ ꝑ reflexionẽ,vt nullũ tur
pe honestũ oĩe honestũ iustũ,quoddaʒ igr̃ turpe
nõ ẽ iustũ.Non⁹ mod⁹ ẽ qui cõducit ex vłi abdica
tiua & pticulari dedicatiua ꝑ reflexionẽ dedicati-
uũ particulare vt nullũ turpe honestum, quoddã
honestũ iustum,quoddã igr̃ iustum non est turpe.
Formulę scđi modi sunt quattuor Prim⁹ mod⁹ est
qui cõducit ex vłib⁹ dedicatiua & abdicatiua,ab-
dicatiuum vłe directim,vt oẽ iustũ honestũ,nullũ
turpe honestũ,nullũ igiť turpe iustũ.Scđs mod⁹ ẽ
q cõducit ex vłib⁹ abdicatia,abdicatiuũ vłe dire-
ctim vt nulluʒ turpe honestuʒ,oẽ iustum honestuʒ
nulluʒ igr̃ turpe iustuʒ.Terti⁹mod⁹ ẽ q cõducit ex
particulari dedicatia & vłi abdicatiua abdicatiuũ
ptic̃lare directi,vt quoddã iustũ honestuʒ, nulluʒ

turpe honestū qđ dā igiř iustū nō est turpe. Quartus modus est qui cōduxit ex vlī dedicatiua et perticulari abdicatiua. abdicatiuum perticulare directum, vt oṁe iustum ē turpe. quoddā malū non est turpe quoddā igř malū nō est iustū Formulę tercij modi sunt sex Primus modus est q̄ cōducit ex dedicatiuis vlibus dedicatiuū particulare tā directi q̄ reflexim vt oē iustū honestum, oē honestū iustum, oē iustū bonū, quoddā igř honestū bonū, quoddā bonū honestum. Secūdus mod⁹ est qui cōducit ex dedicatiuis perticulari et vlī dedicatiuū perticulare directi, vt quoddā iustū honestū, oē iustū bonū, quoddā igř honestū bonū. Tertius modus est q cōducit ex dedicatiuis vlī & particulari, dedicatiuū particulare directi, vt oṁe iustuʒ honestum, quoddā iustum bonū, quoddā igitur honestum bonum. Quartus modus est qui cōducit ex vlī dedicatiua et particulari abdicatiua, abdicatiuum particulare directum, vt oē iustum honestuʒ, nullū iustū malū quoddā igř honestū nō ē malum. Quintus modus est qui cōducit ex dedicatiua particulari et abdicatiua vlī, abdicatiuū vniuersale directi, vt quoddā iustū honestū, nullū iustum malum, quoddā igitur iustum non est malū. Sextus modus est qui conducit ex dedicatiua vlī et abdicatiua pticulari abdicatiuū particulare directi, vt oē iustū honestū qđ dā iustū nō est malū qđ dā igř honestū nō ē malū. Has formłas cathegoricoꝝ syllogismoruʒ q plene nosse đsiderat librū legat q̄ iscribiř perihermenias apalei et subtilius que sunt tractata cognoscit. Disticta eni atq; considerata ad magnas intelligētię vias lectorē prestante domino vtiliter introducūt Nūc ad hypoteticos syllogismos ordine sequenti veniamus Modi syllogismorū hypoteticorū qui fiunt cum aliqua cōclusione sūt septē. Prim⁹ modus est si dies est, lucet, est aūt dies, lucet igř. Secūdus modus est, si dies est lucet, nō lucet aūt, non est igitur dies. Tertius modus est ita, non est dies, et non lucet, et quia dies est, lucet igitur. Quart⁹ modus est ita, aut dies est aut nox, aut quia dies ē, nox igiř non est. Quintus modus est ita. aut dies ē aut nox vtiq; nox non est dies igiř est. Sextus modus est ita non est dies, et non lucet dies aūt est, nox igitur nō est. Septimus modus est ita, nō est dieset nox, vtiq; nox non est dies igitur est Modos aūt hypoteticorum syllogismorum si quis plenius nosse desiderat librum legat. Marii victorini qui inscribitur de syllogismis hypoteticis. Hic ad dialecticas diffinitionū species accedamus que tanta dignitate pręcelunt vt possint iuditiorum aperte manifestationes, et quędam indicia dictionum ostendere.

¶ De diuisiōe diffinitionum ex Marij Victorini libro abbreuiata. Cap. xxx.

Diffinitio est philosophorum quę in rebus exprimendis explicat qd res ipsa sit, qualis sit. et queādmodum mēbris suis cōstare debeat Est enim oratio breuis, vniuscuiusq; naturam rei a communione diuisā propria significatione cōcludens. Diuisio diffinitionum in partes. xv. habetur. Prima species diffitionis est ουσιωδης. i. substātialis, que ꝓprie et vere dicitur diffinitio, vt est homo animal rationale, mortale, sēsus disciplinęq; capax. Hęc eni diffinitio per species et differentias descendens venit ad proprium et designat plenissime quid sit homo. Secunda species diffinitionis est quę grece εννοιωματικη dicitur latine notio nūcupatur, quā notitionē cōmuni non proprio nomine possumus dicere. Hęc isto modo sēper efficitur. Homo est quo rationali conceptione exercitio pręest aialibus cunctis. Non eni dixit quid sit homo. sed quid agat, quasi quodā signo in notitiam deuocato. Ista eni et reliquis noticia rei profertur, non substantialis explicatio declaratur. et quia illa substantialis est. diffinitionuʒ oīm obtinet principatum. Tercia species diffinitionis est quę grece ποιοτης dicitur, latine qualitatiua vocatur quia ex qualitate nomē accepit pro eo ꝙ quale sit id quod queritur euidenter ostēdit. Cuius exemplum tale est. Homo est qui ingenio valet, artibus pollet et cognotione rerum, aut quod agere debet eligit, aut aiaduersione quid iutile sit contēnit. His enim qualitatibus expressus ac diffinitus est homo. Quarta species diffinitionis ē quę gręce υπογραφικη latinea Tullio descriptio nominatur, qua adhibita circuitiōe dictorū factorū q; rem q̄ sit discriptione declarat, Queritur enim quid sit auarus, quid crudelis qd luxuriosus, et vniuersi luxuriori, auari et crudelis natura describiř, vt si luxuriosum volumus diffinire, dicimus luxuriosus est victus nō necessarij, sed sumptuosi et honoris apparentes, in delicijs affluens, i libidine prōptus. Hęc et alia diffiniunt luxuriosum, sed per descriptioneʒ diffiniūt. Quę species diffinitionis aratoribus magis apta est q̄ dialecticis, quia latitudines habet, quę simili modo in bonis rebus ponitur et malis. Quinta species diffinitiōis est. quam gręce κατα αντιλεξιν latine aduerbiū dicim⁹. Hęc vocem illam de cuius requęritur alio sermōe designat. vno et singulari, et quodāmodo quid illud sit in vno verbo positū, vno verbo aliud declarat, vt conticescere et tacere. Item cū terminū dicem⁹ finem. aut populatas interpretamur esse vastatas. Sexta species diffinitionis est quam gręci cata diaphoram, nos per differentiā dicimus, scriptores vero artiū de eodem & de altero nomināt. vt cū quęritur quid sit inter regē et tyrannū, adiecta differentia quid vterq; sic diffinitur id est rex est modestus et tēpatus tyrannus vero impius et imitis. Septima species diffinitionis est quā gręci cata metaphorā. latini per trāslationem dicunt. vt Cice. in topicis. Littus est quo fluct⁹ elicit. Hoc varie tractari potest, Modo eni vt moueat, modo vt designet, modo vt laudet aut vituperet, Vt moueat, nobilitas virtutis maiorum est apud posteros sarcina, vt

designet apex est arx corporis vt laudet adolescẽtia et flos ętatis.vt vituperet.diuitię sunt breuis vitę longum viaticũ.Octaua species diffinitionis est quã gręci cata aphęresivocãt απο τουεν αντιου latiui per priuantiam contrarij eius quod diffinit dicunt.Bonũ est quod malũ non est iustũ est quod iniustũ nõ est,& his similia.hoc autem genere diffinitionis vti debemus,cũ cõtrariũ est notũ.vt si bonũ est quod prodest cũ honestate. id quod tale nõ est malũ est.Nona species diffinitionis est quã gręci cata hypotyposin,latini per quãdã imaginationem dicunt,vt æneas est veneris et anchise filius. Hęc semper in indiuiduis versatur quam gręci atoma appelãt.Decima species diffinitiõisẽ quã gręci κατα εκλειψιν ολοκληρου ομοιογενουσ latini per indigentiam pleni ex eodẽ genere dicũt vt si queratur quid sit aial,respõdeat vt homo,rez eni quesitã per dictũ declarauit exẽplum. Hoc est autẽ propriũ diffinitionis.quid sit illud quid queritur declarare. Vndecima species diffinitionis est. quã gręci cata analogiã, latini iuxta proportionẽ dicunt,vt si q̃ratur quid sit thesis, respondeaturq; cui vis deest vt sit arsis.Duodecima species diffinitionis est,quã gręci cata epęnõ.id est per laudẽ,vt tullius pro cluentio,lex est mens et consiliũ et animus et sentẽtia ciuitatis,Et aliter.Pax est trãsquilla libertas Fit et per vituperationẽ,quã gręci psogon vocant vt seruitus est postremũ oĩm malorum non modo bello sz morte quoq; repellẽda. Terciadecima speciesdiffinitionis ẽ quã gręci cato prosti latini ad aliquid vocant vt est illud pater est cui est filius,dñs est cui est seruus.Quartadecima species diffinitionis est grece cato tonoron,latine generalis.vt Cicero in rethoricis,genus est q̃ plures amplectitur partes.Itẽ pars ẽ quę subest generi.Quitadecima species diffinitiõisest quã gręci cata ętiologian.latini secundum rei rõnem vocant, vt dies est sol supra terras,nox est sol sub terris. Scire autem debemus predictas species diffinitionum topicis merito esse sociatas,qm̃ inter quędã argumẽta sũt positę,et nõnullis locis cõmemorantur in topicis.Nunc aũt ad topica veniamus quæ sũt argumentoꝝ sedes,fontes sẽsuũ et origines dictionũ.

¶ De topicis Cap.XXXI.

Topica est disciplina inueniẽdorũ argumẽtoꝝ.Diuisio topicorũsiue locoꝝ ex qbus argumẽta ducũt triplex est.Nã alia in eo ipso de quo agitur herent,alia q̃ dicuntur effecta, quodãmodo ex rebus aliis tracta⁹nosciitur, alia q̃ assumũtur extrisecus,Argumenta q in alio ĩpo de quo agitur herẽt,in trib⁹ diuisa sũt.Pria a toto,secũda a pte.tercia a nota.Argumẽtũ a toto, cũ diffinitio adhibet ad id quod q̃ritur,sicut ait Cicero. Gloria ẽ laus recte factoꝝ magnorũq; ĩ republica fama meritorum.A partibus est argumẽtũ,cũ his qse deffẽdit,aut negat factũ,aut factũ esse iure defendit.A nota est argumẽtũ,cũ et sui nominis argumẽtum aliquid dicitur,vt Cicero consulem inqt que rebã.quẽ in isto maiali inuenire nõ poteram. Effecta argumenta sunt quę quodammodo ex rebus aliis tracta noscuntur . Sunt autem numero. xiiii.i.primum a coniugatis argumentuz est cũ declinatur a nomine et fit verbũ,vt Cicero verrẽ dicit euertisse prouinciam,vel nomen a verbo cũ latrocinari dicitur latro.Nomen a nomine.Terẽtius Nam inceptio est amentium haud amantiuz dum modo distet vnius appellatiõis postremitas in alia vocis declinatio ne formata.Secundum argumentum a genere est,cum de eodem genere sententia dicitur,vt virgilius,varium et mutabile semper fęmina.Tertium a specie argumentum est,cum generali questioni fidẽ species facit,vt at nõ sic phrygi⁹ penetrat lacędemona pastor,A simili argumẽtum est,quando rebus aliquibus similia proferuntur vt suggere tela mihi.nã nulluz dextera frustra torserit in rutulos,steterint quæ in corpore graiium iliacis campis.A differentia argumentum est, quãdo per differentiam aliqua separantur, vt Virgilius,non diomedis ęquos nec curtũ certus achillis.Acõtrariis argumentum dicitur,quãdo res discrepãtes sibimet opponuntur,vtVirgilius, mortali ne manu factę immortale carinę fas habeãt,certusq; incerta pericula lustret ęneas?A consequentibus argumentum dicitur.quando positaz rem aliquid ineuitabiliter. cõsequitur,vt Virgilius, non ea vis aio nec tanta superbia victis.Ab antecedentibus argumentum est,qñ aliqua ex his quæ prius gesta sunt comprobãtur,vt Cicero pro milone.cũ non dubitauerit aperire quid cogitauerit,vos potestis dubitare quid fecerit dubitare? A repugnantibus argumentum est,quãdo illud quod obiicitur aliqua contrarietate destruitur,vtCicero.Is igitur non mõ de tali piculo liberatus.sed honore amplissimo ditat⁹ domite iterficere voluisset. A cõiugatis argumentumest cũ probabiliter ostẽdit qd sit ex re quaq; venturũ,vt Virgilius. Nos si pellãt nihil ab fore credunt qui omnem hesperiã sua sub iũga mittant.A causis argumentuz est,qñ consuetudine cõmuni res queq; tractetur, vt Terentius, Ego non nihil veritus suz dudũ abs te daue,ne facere quod vulgus seruoꝛũ solet dolisvt me deluderes .Ab effectis argumentũ est,cũ ex his quę facta sũt aliquid approbat.vt Virgili⁹.Degeneres animos timor arguit. A comparatione argumẽtũ est quando per collationem personarum siue causaꝝ sententię ratio sub imputatione formatur,vt Virgilius.tu potes ęneam manibus subducere graiuz Nos aliquid contra rutulos iuuisse nephanduz est Ita argumenta que ducuncur extrinsecus q̃ gręce ατεχνουσ.i.artis expertes,vocãt, vt est testimonium.Testimoniũ vero cõstat re,et diuiditur quiq; modis.id est primo ex persona secũdo ex naturæ auctoritate.tertio ex tpibus auctorita tuz. quarto ex dictis factisq; maiorum quinto ex tormentis.

Tertius ergo superior modus qui est ex tēporibus in octo species deriuatur. Prima ingenio, secunda opibus, tertia ætate, quarta fortuna, quinta arte, sexta vsu, septima necessitate, octaua concursiōe fortuitornm. Testimoniū oē est, quod ab aliqua externa resumitur ad faciendā fidē, persona nō qualiscūq; est testimonii pondus habet ad faciendā fidē, sed mo℞ probitate debet esse laudabilis. Naturæ auctoritas est quę maxima virtute consistit. Testimonia multa sunt, quę afferunt auctoritatē. i. ingeniū, opes, ętas, fortuna, ars, vs⁹, necessitas, et cōcursio re℞ fortuitarū. A dictis / factisq; maio℞ petiť cū prisco℞ dicta factaq; memoranť. A tormentis fides prębetur post q̄ nemo creditur velle mentiri. Ea vero quę tractātur cū tēpore, quia suis noībus plana sunt, diffinitione nō indigent. Memorię quoq; condendū etiā Topica oratoribus, dyalecticis poetis et iurisperitis, cōmuniter quidē argumēta prestare, sed quādo aliquid specialiter probant ad rhetores, poetas, iurisperitos pertinēt, q̄n vero generaliter disputāt ad philosophos attinere manifestū est. Mirabile plane genus operis in vnū potuisse colligi quicqd nobilitas varietas humanę mētis in sensib⁹ exquirēdis per diuersas causas poterat inuenire cōclusū ac volūtariū intellectū. Nam quocūq; severterit, quascūq; cogitationes intrauerit, in aliquid eorum quæ prædicta sunt necesse est cadat ingenium.

¶ De oppositis. Cap. xxxii.

Contrario℞ genera quatuor sūt quę Aristoteles αντικιμενα. i. opposita vocat propter ꝙ sibivelut ex aduerso videntur obsistere, vt cōtrarie, nec tn̄ oīa quę sibi opponūtur contraria sunt, sed oīa cōtraria opposita sunt. Primum genus est cōtrariorū, quod iuxta Ciceronē diuersuꝫ vocatur ꝓ eo ꝙ tm̄ cōtraria sibi opponūtur, vt nō eorū sint quibus opponūtur, vt sapiētia, stultitia, ꝙ genus in tres species diuidiť. Nā sunt quędā eiusmodi quæ medium habent, et sunt, quæ sine medio sunt, et quędam sunt quę habent mediū et tamen sine noīe sunt nisi vtrūq; ei vocabulū creet. Candidū et nigrū mediū habēt, quia inter eos sæpe color pallidus vel fuscus inuenitur, sine medio sunt quotiēs vnū de duobus accidit, vt sanitas vel infirmitas ho℞ nihil est, mediū. Ea aūt quo℞ media sine nomine sunt, vt felix infelix mediū habēt non felix. Secundum genus est relatiuorū quę ita sibi opponuntur vt ad se conferantur sicut duplū simplum. Ho℞ solū oppositorū genus ad se referť Non enim est maius nisi ad minus referatur, et simplum nisi ad duplum aut eius cui opponitur. Nam relatiuum ipsi relatiuo ita opponitur, vt hoc ipsuꝫ quod apponitur, aut eius sit cui opponitur, aut ad id quocūq; modo referatur. Dimidium enī opponitur duplo eiusq; dupli mediū est, sed ita illi opponitur vt eius sit cui opponitur. Sic et paruū opponitur magno, ita vt ipsum paruū ad magnum cui opponitur sit paruū. Nam superiora quę dicuntur contraria, ita sibi opponuntur vt eorū non sint quibus opponūtur, nec ad ea quocūq; mō referantur Siquidē iniquitas iusticię ita cōtraria est vt nō eius dē iusticiæ iniquitas sit, aut ad illam sit iniquitas. Tertium genus est opposito℞, habitus vel orbatio quod genus Cicero priuationē vocat qua ostendit aliquid quēpiā habuisse vnde priuatus est. Cui⁹ species sunt tres, quarū prima est in re, secūda in loco tertia in tēpore cōgruo. In re vero vt cecitas et visio in oculis. In loco vt cecitatis et visionis in oculis locus est. In tēpore congruo vt infantē nō dicere sine dentib⁹ eū cui dentib⁹ adhuc parua ętas negauit. Non enī est priuatus dentib⁹ quos nōdū habuit. Quartū vero genus ex confirmatiōe et negatione opponitur, vt socrates disputat. Hęc a superiorib⁹ ideo differūt, ꝙ illa sigillatim dici possunt, hęc nisi cōnexe dici nō possunt. Quod gen⁹. Quartum apud dialecticos multum habet conflictum et appellatur ab eis, valde oppositum, siquidem et tertiū nō recipit. Nā ex illis quędā habere tertium possunt, vt in cōtrariis cādidū et nigrū. Tertiuꝫ eius nec candidū nec nigrum, sed fuscū vel pallidū. In latinis quoq; vt multa et pauca. Tertium ē nec multa nec pauca sed mediocria. In habitu vel orbatione, vt visio et cęcitas. Tertium eius, nec cęcitas nec visio, sed lippitudo. Hic ergo legit et non legit, tertium nihil habet.

¶ Finit liber secundus.

¶ Incipit prefatio ad quattuor sequētib⁹ disciplis

Mathematica latine dicitur doctrinalis sciētia q̄ abstractā cōsiderat q̄titatē. Abstracta enī quātitas est, quā intellectu a materia separantes vel ab aliis accidentibus, vt est par ipar, vel ab aliis huiuscemodi in sola ratiocinatione tractamus. Cuius species sunt quatuor. i. arithmetica, musica, geometria, et astronomia. Arithmetica est disciplina quātitatis numerabilis secundum se Musica est disciplina q̄ de numeris loquiť. qui inueniuntur in sonis. Geometria est disciplina magnitudinis et formarū. Astronomia est disciplina, quę cursus syderū cęlestiū atq; figuras contemplatur atq; omnes habitudines stellaruꝫ. Quas disciplinas, deinceps paulo latius indicabimus vt earum causę competenter possint agnosci.

¶ Incipit liber tertius.

¶ De vocabulo Arithmeticę disciplinę. Cap. I.

Arithmetica est disciplina numerorū. Greci enī numerū rithmon dicunt. Quā scriptores secularium litterarum inter disciplinas mathematicas ideo primā esse voluerunt, q̄m ipsa vt sic nulla alia indiget disciplina, musica aūt et geometria et astronomia quę sequūtur vt sūt atq; subsistant, istius egent auxilio.

¶ De auctoritatibus eius. Cap. II.

¶ Numeri disciplinam apud grecos primū Pythagoram autumant conscripsisse, ac deinde a Nico

macho diffusius esse compositā quā apud latinos primus apuleius, deinde boetius trāstulerunt.

¶ Quid sit numerus, et vnde dicatur. Cap. iii.

Numerus autē est multitudo ex vnitatibus constituta. Nam vnum semen numeri esse non numerū volūt. Numero aūt nummus nomen dedit, & a sui frequentatione nomen indidit. Vnus ex greco nomen trahit. Greci enī ενα dicunt, sic duo & tres, quos illi Δυο & τρια appellāt Quatuor vero a figura quadrata nomen sumpserunt. Quinq; aūt nō secūdū naturam sed secundū placitū voluntatis vocabulū acceperūt, ab eo q nu meris noia indidit. Sex aūt et septē a greco veniūt In multis enī nominib⁹ que in greco aspirationē habent, nos pro aspiratione. s. ponim⁹. Inde p hex sex, pro hepta septem, sicut pro herpillo herba serpillum. Octo vero per translationē, sicut illi οκτω et nos octo, ita illi εννεα. nos nouē. illi Δεκα nos decem Dicti aūt greca ethymologia, eo q ligēt et cōiungant infra iacentes numeros. Nam Δεσμευειν cōiungere vel ligare apud eos dicit. porro viginti dicti q sint decē bis geniti. u. p. b. litera posita. Triginta q a ternario denario gignantur. sicvsq; ad nonaginta. Centū vero vocati a canto. quod ē circulus. Ducēti a duo & centū, sic & reliqui vsq; ad mille. Mille aūt a multitudine, vnde & militia qua si multicia. Inde & milia quæ græci mutata litera i. r. p. l. μυριαδας vocant.

¶ Quid prestant numeri. Cap. iiii.

Ratio numerorū cōtēnenda non est. In multis enī sanctarū scripturarū locis quantū mysteriū habeant elucet. Non enī frustra in laudibus dei dictū est. Oīa in mēsura & numero & pondere fecisti. Senarius nāq; qui partib⁹ suis perfectus est perfectionē mundi quadā numeri sui significatione declarat. Similiter & .40. dies quib⁹ moyses & helias & ipse dominus ieiunauerūt sine numerorū cognitione non intelligūtur. Sic & alij in scripturis sanctis numeri existunt, quorū figuras nō nisi noti hui⁹ artis sciētie soluere possunt. Datū est etiā nobis ex aliqua parte sub numerorū consistere disciplina, qū horas per eā discim⁹, qū de mēsium circulo disputamus, qū spacium anni redeuntis agnoscim⁹. Per numerū siquidem ne cōfundamur instruimur. Tolle numerū in rebus oībus et oīa pereūt. Adime seculo calculi cōpotū & cuncta ignorantia ceca cōplectitur, nec differri potest a ceteris aīalibus quæ calculi nesciunt rationem

¶ De prima diuisione pariū et imparium. Cap. v.

Numerus diuiditur, paribus et imparibus. Par numerus diuiditur in his. Pariter par pariter impar, & impariter par, & impariter impar, Impar numerus diuiditur in his. primū & simplū, secundū & cōpositum, tertiū mediocre qui quodā modo primus & incōpositus est. alio vero mō secundus & cōpositus est, Par numerus ē q i duabus equis partibus diuidi potest, vt duo. & quatuor, & octo. Impar vero numerus est qui diuidi æquis partibus nequit. vel deficiente vel superante, vt. 3. 5. 7, 9. & reliqua. Pariter par numerus est qui secundū parem numerū pariter diuiditur, quousq; ad indiuisibilē perueniat vnitatē, vtputa saxaginta quatuor habet medietatē. xxxii. hic aūt. xvi. xvi vero octo octonari⁹. iiii. quaternari⁹. ii. binari⁹ vnū qui singularis indiuisibilis est. Pariter impar est q in partes æquas recipit sectionem, sed partes eius mox insecabiles permanent, vt. vi. et. ix. triginta & quinquaginta. Mox enim si hunc numerum diuiseris, incurris in numerum quem secare non possis Impariter par numerus est, cuius partes etiam diuidi non possunt, sed vsq; ad vnitatem non perueniunt, vt vigintiquatuor. Hi enim in medietate diuisi. xij. faciunt, rursumq; in aliam medietatem. vi. deinde in aliam tres, et vltra diuisionem non recipit sectio illa, sed ante vnitatem inuenitur termin⁹ quem secare non possis. Impariter impar est quo ab impari numero impariter mensuratur, vt. xxv. xlix. qui dum sint impares numeri ab imparib⁹ etiā paribus diuiduntur, vt septies septē, quadragies noni, et quinquagies quini. Imparium numerorū alij simplices sunt, alij cōpositi, alij mediocres. Simplices sunt qui nullā partem habent nisi solā vnitatem vt ternarius solam tertiam, et quinarius solam quintā, & septenarius solā septimā, his eī vna pars sola est. Cōpositi sunt qui non solū vnitatē metiūt sed etiā alieno numero procreātur, vt. ix. xv. &. xxi Dicimus enī ter terni, & septies terni, ter quini, et quinquies quini. Mediocres numeri sunt qui quodāmodo simplices et imcompositi esse videntur, alio vero modo et compositi. verbigratia. nouē ad xxv. dū cōparatus fuerit primus est et incōpositus qui non habet communem numerum nisi solū monadicū. Ad. xv. vero si cōparatus fuerit secundus ē et cōpositus, qm inest illi cōmunis numerus preter monadicū. i. ternarius numerus qui nouē mensurat ter terni et quindecim ter quini. Item pariū numerorum alii sunt superflui, alii diminutiui, alii p fecti, Superflui sunt quorum partes simul ductæ plenitudinem suam excedunt, vtputa duodenari⁹ habet enim partes. v. duodecimā quod est vnū. sextā quod duo. quartam quod tria, tertiam quod q̃tuor, dimidiā quod sex, vnū enī et duo et tria et q̃tuor et sex simul ducta. xv. faciunt. & longe a duodenario excedunt, sic et alii similes plurimi, vt duodeuicesim⁹, et multi tales. Diminutiui numeri sūt qui partibus suis cōputati, minorem summam efficiunt, vtputa denarius cui⁹ partes sunt tres, decima quod est vnū, quinta quod duo. dimidia quod quinq;. Vnū enī & duo et quiq; simul ducta octonariū faciūt longe a denario minorē. Similis est huic octonarius et alij plurimi qui in partes redacti infra consistunt. Perfectus numerus est qui suis partibus adimpletur vt senarius. habet enim tres partes, sextam, tertiam, et dimidiā. Sexta enim eius v-

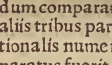
num est.tertia duo.dimidia tres.Hæ partes in sũmam ductæ.i.vnum et duo et tria.simul eundẽ cõsummant perficiuntq; senarinm.Sunt autem perfecti numeri intra denarium sex. intra centenariũ xxviii.intra millenarium quadringenti nonaginta sex.

De secunda diuisione totius numeri. Cap.vi

Omnis numerus aut secundum se consyderatur,aut ad aliquid.Iste diuiditur sic.Alij enim sunt equales,alij inequales.Iste diuiditur sic.Alij sunt maiores,alij sũt minores . Maiores diuiduntur sic.i.multiplices.ii. superparticulares.iii.superpatientes.iiii.multiplices superparticulares.v.multiplices superpatientes.Minores diuidũtur sic.i.submultiplices ii. superparticulares iii.superpatientes.iii.sabmultiplices.superparticulares.v.submultiplices subsuperpatientes. Per se numerus est qui sine relatione aliqua dicitur vt.iii iiii.v.vi.et cæteri similes.Ad aliquid est numerusq relarione ad alios comparatur.vt verb.gratia.iiii. ad.ii.dum comparatus fuerit duplex dicit.&multiplex sex ad.iii.vii. ad.iiii.x.ad.v.et iterum tresad vnum triplex sex.ad.ii.ix.ad.iii.et cęteri. Equales numeri dicuntur qui secundum quantitatem ęquales sunt,ver.gratia.ii.ad.ii.iii.ad.iii.x.ad.x.c.ad.c. Inæquales vero numeri sunt qui adinuicem comparati inæqualitatem demonstrãt, vt.iii.ad.ii.iiii. ad.iii.v.ad.iiii.x.ad.vi.etvniuersaliter maior minori,aut minor maiori huiusmodi dum comparatns fuerit inęqualis dicitur.Maior numerus est qui habet in se illum minorem numerum ad quem comparatur,et aliquid plus,vtver.gratia.Quinariꝰ numerus ternario numero fortior est,eo ꝙ habet quinarius numerus in se trinarium,et alias partes eiꝰ duas,et reliqui tales.Minor numerus est qui continetur a maiore ad quem comparatur cum aliqua parte sui,vt ternariusad quinarium,continetur ei ab eo cum duabus partibus suis.Multiplex numerus est qui habet in se illum minorem numerũ, bis aut ter aut quater aut multipliciter,vt ver.gratia. Duo ad vnum dum comparati fuerint duplex est, iii.ad.i.triplex.iiii.quadruplex et reliqui. Econtra submultiplex numerus est qui intra multiplicẽ cõtinetur bis aut ter aut quater aut multipliciter vt ver.gratia vnus a duobus bis continetur a tribus ter a quatuor quater,a quinq; quinquies,et ab aliis multipliciter.Superparticularisnumerus est dũ fortior continet infra se inferiorem numerum circa quem comparatur,similiter et vnam partez eiꝰ vt ver.gratia.iii. ad.ii.dum comparati fuerint,cõtinent intra se duos,et alium vnum qui media ps est duoꝝ.Quatuor ad tres dum comparati fuerit continent in se.iii.et aliuz vnum qui est tertia pars trium.Iterum quinq; ad quatuor dum comparati fuerint habent in se quaternarium numerum et alium vnum qui quarta pars dicitur esse quaternarii numeri et cęteri tales. Superpatiens numerus est qui in se inferiorem uumerum totum continet. et super hoc alteras partes eius duas,aut.iii . aut. iiii.aut.v.aut alias.vtver.gratia.v.ad.ii.dum comparati fuerint habet in se quinarius numerus ternarium.et super hoc alias partes eius duas.Septẽ ad quatuor dum comparati fuerint habent in se iiii.et alias eius partes.iii.nouem ad quinq; dũ cõparati fuerint,habent in se quinq; et alias quatuor partes eius.Subsuperpatiens numerus est qui continetur in numero superpatienti,cum aliquibus ꝑtibus suis duabus aut tribus aut pluribus vt verbi gratia.iii.continetur a.v.cum aliis duabus partibus suis. Subsuperparticularis numerusest minor qui continetur in fortiori numero cum aliqua parte sua aut media,aut tertia,aut quarta,aut quinta vtver.gratia.ii.ad.iii.iii.ad.iiii.iiii.ad.v . et cæteri. Multiplex superparticularis numerus est qui duz comparatus ad inferiorem sibi numeruz fuerit,cõtinet in se totum inferiorem numerum multipliciter cum aliqua parte eius ,vt verbi gratia.v.ad.ii. dum comparati fuerint continent in se bis bini.iiii et vnam partem eius.Nouem ad quatuor dum cõparati fuerint continent in se bis quaterni,etvnaz partem eius.Submultiplex superparticularis numerus est qui dum comparatus ad inferiorem sibi numerum fuerit,continet eum multipliciter cuz aliis partibus eius,vt verbigratia.viii.ad.iii.dũ cõparati fuerit in se bis terni cum aliis duabus partibus eius.xiiii.ad.vi.dum comparati fuerint, continent in se bis seni,cum aliis duabus partibus eius. xvi.ad.vii.dum comparati fuerint continent in se bis.viii.cum aliis duabus partibus eius.xxi. ad.ix. dum comparati fuerint continent in se bis.ix.cũm aliis tribus partibus eius. Submultiplex superpartionalis numerusest qui dum ad fortiorem sibi cõparatus fuerit continetur ab eo multipliciter cum aliquibus partibus suis. vt verbi gratia.iii.ad.viii. continetur bis in duabus partibꝰ suis.iiii.ad.xi. cõtinetur bis cum tribus partibus suis.

De tertia diuisione totius numeri. Cap.vii.

Numeri aut discriti sunt, aut continentes. Iste diuiditur sic.I.linealis.ii. superficiosi iii.solidi.Discretus numerꝰ est,qui discretis monadibus continetur. vt verbi gratia.iii.iiii.v vi.et reliqui.Cõtinens nũerus est qui coniũctis monadibus continetur vt ver.gratia. Ternarius nũerus in magnitudine intelligitur.i.linea,aut spaciũ aut solidum dicitur.Continens similiter vt quaternarius et quinarius numeri.Linealis numerus est qui inchoans a monade linealiter describitur ad infinitum.Vnde alpha ponitur pro significatione linearum,quoniam hęc litera vnum significat apud gręcos.Superficialis numerus est qui non soluz lõgitudine,sed et latitudine continetur,vt trigonus

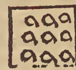

quadratus quinquangulus vel circulares nũeri,et cęteriq semꝑ ĩ plano pede.i.sũꝑficie cõtinentur.

¶Trigonus numerus est ista.

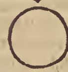
¶Quadratus numerus est ista

¶Quinquangulus est ista.

¶Circularis est ista.

¶Qui dum semel multiplicatus fuerit a se inchoans ad se conuertitur. vt verbi gratia. Quinquies quini vicies quinquies ita.

¶Solidus numerus est qui longitudine et altitudine continetur, vt sunt pyramides qui in modum flammę cōsurgunt ita.

¶Cub⁹ vt sunt tessere ita

¶Sphęrę quibus est æqualis vndiq; rotunditas ita.
¶Spęricus autem numerus est qui circulato nūero multiplicatus a se inchoās et in se conuertitur, quinquies quini vicies quinq; es. Hic circulus dum in seipso multiplicatus facit sphęram. i. quinquies. xxv. cxxiii.

¶De differentia arithmeticę geometrię et musicæ. Cap. viii.

INter arithmeticam autem et geometriam et musicam hoc interest, vt medium inuenias in arithmetica. Primo sic quæris. Coniungis extrema et diuidis et facis mediū. vtputa fac extrema eē. vi. et. xii. simul iungis et faciunt. xviii. partiris media et facis. ix. quod est analogicum arithmeticæ, et medius quot monadibus superat primum, his superetur ab extremo. superant enim, ix. vi. tribus monadibus his superatur a. xii. Secundum geometriam vero iam quæris. Extrema multiplicata tantum faciunt quantum et media multiplicata vtputa. vi. et. xii. multiplicata facient septuagesies dipōdius. media. viii. &. ix. multiplicata tantundem faciuut. Secundum musicaʒ ita. Qua parte superat medius primum, eadem parte superatur medius ab extremo. vtputa. vi. et. viii. duabus partibus superant quæ duæ partes tertia media. viii. superat ab vltima, nona vel decima secunda.

Arithmetica medietas.
vi. ix. xii.
Geometria medietas.
vi viii. ix. xii.

¶Quod numeri infiniti existunt. Cap. ix.

NVmeros autem infinitos esse certissimum est, quoniam in quocunq; numero fineʒ faciendum putaueris. i. ipse non dico vno addito augeri, sed quemlibet ingentem multitudinē continens, in ipsa ratione atq; scientia numerorū non solum duplicari. verumetiam multiplicari potest. Ita vero suis quisq; numerus proprietatib⁹ terminatur. vt nullus eorum par esse cuicunq; alteti possit. Ergo et dispares inter se atq; diuersi sunt. et singuli quiq; finiti sunt et omnes infiniti sunt.

¶Quid sit geometria, et de inuentoribus et devocabulo eius. Cap. x.

GEometriæ disciplina primum ab ægyptiis reperta dicitur, quia inundante nilo et omnibus possessionibus eius limo obductis initium terræ diuidendæ per lineas et mensuras nomen arti dedit. Qui deinde longius acumine sapientiuʒ producta, et maris et cęli et aeris spacia metiuntur. Nam prouocati studiosi cęperunt post terræ dimensionem et cęli spacia quęrere quanto interuallo luna a terris, a luna sol ipse distaret, etvsq; ad verticem cęli quanta se mansura distēderet sicq; interualla ipsa cęli orbisq; ambitum per nūerum stadiorum ratione probabili distinxerunt. Sʒ quia ex terræ dimensione hęc disciplina cępit ex initio sui et nomen seruauit. Nam geometria & terra et de mensura nuncupata est. Terra enī græce γη vocatur. μετρον. mensura. Huius disciplinæ ars continet in se liniamenta iteualla, magnitudines et figuras, dimensiones et numeros

¶De quadripartita diuisione geometrię, Cap. xi.

GEometrię quadripartita diuisio est, in planum in magnitudinem numerabilem, in magnitudinem rationalē et figuras solidas. Planę figurę sunt quę longitudine et latitudine continentur quę sunt iuxta platonem numero quinq;. Numerabilis magnitudo est quę numeris arithmeticę diuidi potest. Magnitudiues rationales sunt quarum mensuram scire possumus. Irrationales vero quarum mensurę quantitas cognita non habetur.

¶De figuris Geometrię. Cap. xii.

FIgurę solidę sunt quę longitudine et latitudine et altitudine continentur, vt est cubus cuius species quinq; in plano. Quarum prima plano pede circulus est figura plana ita, quę vocatur circunducta, cuius in medio punctus est quo cuncta conuergunt, quod centrū geo

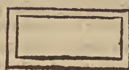
metrici vocant,latini punctum circuli nuncupant,plano pede ita.

¶Quadrilatera figura eſt in plano quadrata,quę ſub quatuor rectis lineis iacet ita.

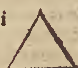
¶Dianatheton grammaton figura plana ita.

¶Orthogonium ideſt rectiangulum,figura plana in plano pede. Eũ enim triãgulum et habet angulum rectum ita.

¶Iſopleros figura plana recta ac ſubtiliter conſtituta in ſolidum ita.

¶Shęra eſt figura in rotundum formata ita partibus cunctis ęqualibus in ſolidum.

¶Cubus eſt figura propria ſolida, quę longitudine et latitudine et altitudie cõtinetur in ſolidum ita.

¶Cylindrus eſt figura quadrata habẽs ſuperius ſemicirculum in ſolidum ita

¶Conon eſt figura quę ab amplo in anguſtum finit ſicut orthogonium ita.

¶Pyramis eſt figura quę in modũ ignis ab amplo in acutum conſurgit ita. Ignis enim apud gręcos appellatur.

¶Sicut autem infra io.omnis eſt numerus,ita infra hunc circulum omnium figurarũ concluditur ambitus.

¶Prima autem figura huius artis punctus eſt, cuius pars nulla eſt.Secunda eſt linea pręter latitudinem longitudo.Recta linea eſt quę ex quo in ſuis pũctis iacet.ſuperficies vero quod longitudines et latitudines ſolas habet.Superficiei vero finis lineę ſunt.Quorum formę ideo in ſuperioribus.io. figuris poſitę non ſunt,quia intra eas inueniũtur.

¶De numeris ſecundum geometriam querendis Cap. xiii.

NVmeros autem ſecundum Geometriam ita quęris.Extrema quippe eius multiplicata tantum faciunt quantum et media duplicata.vtputa.vi.et.xii.multiplicata faciunt ſeptuageſies dipondius media.8.et.9.multiplicata tantundem faciunt.

¶De muſica et eius nomine. Cap.xiiii

MVſica eſt peritia modulationis ſono cantuq; conſiſtens,et dicta muſica per deriuationem a muſis. Muſę autem appellatę.A πο του μοσαι.i.a quęrendo ꝙ per eas ſicut antiqui voluerunt vis carminũ et vocis modulatio quęreretur.Quarum ſonus qa ſenſibilis res eſt,et pręterfluit in pręteritum tempus imprimiturq; memorię.Inde a poetis Iouis et memorię filias muſas eſſe confictum eſt Niſi enim ab homine memoria teneantur ſoni pereunt.quia ſcribi non poſſunt.

¶De inuentoribus eius. Cap.xv.

MOyſes dicit repertorem muſicę artis fuiſſe Tubal qui fuit de ſtirpe cayn ante diluuium.Græci vero Pythagoram dicunt huius artis inueniſſe primordia ex malleorum ſonitu et cordarum extenſione percuſſa. Alij Linum thebeum et cęthuz et amphion in muſica arte primos claruiſſe ferunt.Poſt quos paulatim directa ẽ pręcipue hęc diſciplina,et aucta in multis modis. eratq; tam turpe muſicam neſcire q̃ literas.Interponebatur autem non modo ſacris.ſed et omnibꝰ ſolemnibus omnibuſq; lętis vel triſtioribus rebus vt enim in veneratione diuina hymni,ita in nuptijs hymenei et in funeribus threni,et lamenta ad tibias canebantur.In conuiuijs vero lyra et cythara circunferebatur,et accumbentibus ſingulis ordinabatur conuiuiale genus canticorum.

¶Quid poſſit muſica. Cap.xvi.

NVlla itaq; ſine muſica diſciplina poteſt eſſe perfecta.Nihil enim eſt ſine illa.Nam et ipſe mundus quadã armonia ſonorum fertur eſſe compoſitus,et celum ipſum ſub armoniæ modulatione reuolui. Muſica mouet affectus prouocat in diuerſum habitum ſenſus.In prælijs quoq; tubæ concentus pugnãtes accendit,et quanto vehemẽtior tubę fuerit clangor tanto fit ad certamen animus fortior.Siquidem et remiges cantus hortatur ad tolerandos quoq; labores,muſica animum mulcet,et ſingulorum operum fatigationem modulatio vocis ſolatur.Exci-

tatos quoq; animos musica sedat, sed de Dauid legitur quia a spiritu immundo Saulem arte modulationis eripuit. Ipsas quoq; bestias necnon & serpentes volucres atq; delphinos, ad auditum suæ modulationis musica prouocat. Sed et quicquid loquimur vel intrinsecus venarum pulsibus commouemur, per musicos rithmos, armoniæ virtutibus probatur esse sociatum.

¶ De partibus musicæ. Cap. xvii

MVsicæ sunt tres. id est armonica, rithmica metrica. Armonica est quæ decernit in sonis acutum et grauem. Rithmica est quæ requirit incursionem verborum vtrum bene son⁹ an male cohereat. Metrica est quæ mensuram diuersorum metrorum probabili ratione cognoscit vt verbi gratia. heroicum, iambicum, elegiacum. et cætera.

¶ De triformi musicæ diuisione. Cap. xviii.

AD omnem sonum qui materies cantilenarum est, triformem constat esse naturam. Prima est armonica quę ex vocum cantibus constat. secunda organica, quę ex flatu consistit. tertia rithmica quę in pulsu digitorum numeros recipit. Nam aut voce editur sonus per fauces aut flatu, sicut per tubam vel tibiam, aut impulsu, sicut per cytharam, aut per quodlibet aliud quod percutiendo canorum est.

¶ De prima diuisione musicę quę armonica dicitur. Cap. xviii.

PRima diuisio musicę quę armonica dicitur. id est modulatio vocis pertinet ad comœdos tragœdos. vel choros, vel ad omnes qui voce propria canũt. Hæc ex animo et corpore motu3 facit et ex motu sonum, ex quo colligitur musica quę in homine vox appellatur. Vox est aer spiritu verberatus, vnde et verba sunt nuncupata. Proprie autem vox hominum est seu irrationabiliũ animantium. Nã ĩ aliis abusiue non proprie sonum vocem vocari, vt vox tubæ fremuit fractasq; littore voces. Na3 proprium est vt littorei sonent scopuli. et At tuba terribilem sonitum procul ære canoro. Armonica est modulatio vocis et concordantia plurimorum sonorum vel coaptatio. Symphonia est modulatiõis temperamentum ex graui et acuto concordantibus sonis, siue in voce siue in flatu siue ĩ pulsu. Per hanc quippe voces grauiores acutioresq; concordant. ita vt quisquis ab ea dissonuerit sensum auditoris offendat. Cuius contraria est diaphonia, id est voces discrepantes vel dissonę. Euphonia ẽ suauitas vocis et hęc et melos a suauitate et melle dicta. Diestema est vocis spacium, ex duobus vel pluribus sonis aptatum. Diesis est spacia quędã & deductiones modulandi. atq; vergentes de vno in alterum sonum. Tonus est acuta enunciatio vocis. Est enim armonię differentia et quantitas quę in voce accentu vel tenore consistit, cuius genera in. xv. partibus musici diuiserunt. ex quibus primus hyperlidius, nouissimus et acutissimus hypodori⁹ omnium grauissimus. Cantus est inflexio vocis. Nam sonus directus est, pręcedit autem sonus cãtum. Arsis est vocis eleuatio hoc est initium. Thesis vocis positio, hoc est finis Suaues voces sunt subtiles et spissę, clarę, atq; acutę, Perspicuę voces sunt, quę longius protrahuntur, ita vt omnem impleant continuo locum sicut clangor tubarũ. Subtiles voces sunt quib⁹ nõ est spiritus qualis est infantium vel mulierum vel egrotantium, sicut in neruis. Quę enim subtilissimæ cordæ sunt, subtiles ac tenues voces emittũt. Pingues sunt voces quando spiritus multus simul egreditur, sicut viuorum. Acuta vox est tenuis alta, sicut in cordis videmus. Dura vox est quæ violenter emittit sonos, sicut tonitruum, sicut incudis sonus, quotiens in durũ malleus percutitur ferrum. Aspera vox est rauca et q̃ dispergitur per minutos et in dissimiles pulsus. Cęca vox est quæ mox vt emissa fuerit conticescit. atq; suffocata nequaq̃ longius producitur, sicut est ĩ fictilibus. Vinnola vox est mollis atq; flexibilis. et vinnola dicta a vino hoc est cincino molliter flexo Perfecta autem vox est alta suauis et clara. Alta vt in sublimi sufficiat, clara vt aures impleat. suauis vt aures audientium blandiat.

¶ De secunda diuisione quę organica dr̃. Cap. xx.

SEcunda diuisio organica est, in his quę spiritu reflante completa, in sonum vocis animantur. vt sunt tubę, calami, fistulę, organa pandoria, et his similia instrumenta. Organum vocabulum est generale. vasorum omnium musicorum. Hoc autem cui folles adhibentur, alo græci nomine appellant. Vt autem organum dicatur. magis ex ea vulgaris est græcorum consuetudo. Tuba primum a tyrrhenis inuenta de quibus Virgilius. Tyrrhenusq; tubę mugire per æthera clangor. Adhibebatur autem non solum in prælijs, sed et in omnibus festis diebus propter laudis vel gaudij claritatem. Vnde et in psalterio dicitur. Canite initio mẽsis tuba in die insigni solemnitatis vestrę Pręceptum enim fuerat Iudæis vt initio nouæ lunæ tuba clangerent, quod etiam hucusq; faciunt. Tibias excogitatas in phrygia ferunt. Has quide3 diu funeribus tantum adhibita mox et sacris gentilium. Tibias autem appellatas putant q̃ primu3 de ceruinis tibiis cruribusq; hinnulorum fieret. vñ p abusionẽ ita cęptas vocari etiã quę nõ de crurib⁹ ossibusq; essent. Hinc et tibicen quasi tibiarũ cãt⁹.

Calamus nomen proprium arboris a caledo.i. fundendo voces vocatus. Fistulam quidam putant a Mercurio inuentam alij a fauno quam Græci vocant panna. Nonnulli eam ab Idi pastore agrigentio ex sicilia. Fistula autem dicta ꝙ vocem emittat Nam græce fos vox stalęsa missa appellatur. Sãbuca in musicis species est symphoniarum. Est enim genus ligni fragilis vnde et tibiæ componũtur. Pandorius ab inuentore vocatus de quo Virgilius. Pan primus calamos cæra coniungere plures Instituit, pan curat oues, ouiumq; magistros. Fuit enim apud gentiles deus pastoralis, qui primus dispares calamos ad canum aptauit et studio sa arte composuit.

¶ De.iii.diuisiõe q̃ rithmica nũcupat. Cap.xxi.

¶ Tertia est diuisio rithmica pertinens ad neruos et pulsus, cui dantur species cythararnm diuersarum. Tympanũ quoq; cymbalum sistrũ acytabula ænea et argentea, vel alia quæ metallico rigore ꝑcussa reddũt cum suauitate tinnitum, etcætera huiusmodi. Cytharæ ac psalterii repertor Tubal vt ꝑ dictum est perhibetur. Iuxta opinionem aũt græcorum cytharę vsus repert⁹ fuisse ab apolline creditur. Forma cytharæ initio similis fuisse traditur pectori humano quo velutivox e pectore ita ex ipã cant⁹ ederetur, appellatamq; eadem de causa. Nã pectus dorica lingua cythara vocatur. Paulati aũt plures eius species extiterunt, vt psalteria lyrę barbitæ, phænices et pectides et quæ dicuntur indicę et feriuntur a duobus simul. Item aliæ atq; aliæ & quadrata forma vel trigonali cordarum etiam numerus multiplicatus est et commutatũ genus. Veteres autem cytharam fidiculamvel fidicem nominauerunt. qui tam concinnunt inter se cordæ eius q̃ bene conueniunt, inter quos fides fit. Antiqua autem cythara.vii.cordis erat vnde et Virgilius. Septem discrimina vocum. Discrimina autem ideo ꝙ nulla corda vicinæ cordæ similem sonum reddat. sed ideo septem cordæ vel quia totam vocem implent, vel quia septem motibus sonat cęlũ. Cordas aũt dictas a corde, quia sicut pulsus est cordis i pectore, ita pulsus cordæ in cythara. Has prim⁹ mercurius excogitauit idem prior in neruos sonũ strixit. Psalterium quod vulgo cãticum dicitur. a psallendo nominatum quod ad eius vocem chorus cõsonando respondeat. est autem similitudo cytharę barbarice in modum Δ deltę literę. Sed psalterij et cytharæ hęc differentia est ꝙ psalterium lignũ illud concauum vnde sonus redditur superius habet, et deorsum feriuntur cordæ et desuper sonãt. Cythara vero econtra concauitatem ligni inferi⁹ habet. Psalterio autem hebręi decacordon vsi sũt propter numerum decalogum legis. Lira dicta a po tu litin.i.a varietate vocum, ꝙ diuersos sonos efficiat. Liram primum a mercurio inuentam fuisse dicunt, hoc modo. Cum regrediens nilus in suos meatus, varia in campis reliquisset animalia relicta etiam testudo est, quæ cum putrefacta esset & nerui eius remansissent extenti intra corium percussa a mercurio sonitum dedit. Ad cuius speciem mercurius liram fecit. et orpheo tradidit qui eius rei maxime erat studiosus. Vnde et estimatur eadem arte non feras tantum, sed et saxa atq; siluas cantus modulatione applicuisse. Hanc musici ꝑpter studii amorem et carminis laudem. etiam inter sydera suarum fabularum commentis collocatam esse finxerunt. Tympanum est pellis vel coriũ ligno exvna parte extentũ. Est enim pars media symphoniæ, in similitudinem cribri. Tympanũ autem dictũ ꝙ mediũ est. Vnde et margaritũ mediũ tympanum dicitur, et ipsum vt symphonia, ad virgulam percutitur. Cymbala et acitabula quædaꝫ sunt, quæ Percussa inuicem se tangunt et sonuꝫ faciunt. Dicta autem Cymbala, quia cum ballematia simul percutiuntur. Ita enim græci dicunt cymbala ballematia. Sistrum ab inuentrice vocatum. Isis enim regina ægyptiorum id genus inuenisse probatur. Isis et irato feriat mea lumina sistro. Inde et hoc mulieres percutiunt, quia inuenttix huius generis mulier extitit. Vnde et apud Amazonas sistro ad bellum fœminarum exercitus vocabatur. Tintinabulum de sono vocis nomen habet sicut et plausus manuum, stridor valuarum. Symphonia vulgo appellatur lignum cauum ex vtraq; parte pelle extenta, quam virgulis hinc et ĩde musici feriunt. Fitq; in ea ex concordia grauis et acuti suauissimus cantus.

¶ De musicis numeris. Cap.xxii.

NVmeros autem secundum musicam ita q̃ris Positis extremis vtputa sex. et decies dipondius, vides quot monadibus superetur. vi.a.xii.et est.xi.monadibus ducis per quadratum, sexies seni faciunt triginta sex. Coniungis extrema illa prima sex ad duodecim simul efficiunt octodecim. Partitis tricies sexies per deciesocto efficitur dipondius. Hos iungis cum summa minore id est sexies erunt.viii.et erit medium inter.vi.et. xii. Quapropter octo superant sex duabus monadibus.i.est tertia de sexies, et superantur.viii.a.xii. iiii.monadibus tertia portione. Qua parte ergo superat, eadem superatur. Sed hæc ratio quemadmodum in mundo est ex volubilitate circulorum, ita et in microcosmo Et in tantum præter vocem valet vt sine ipsius perfectione etiam homo symphoniis carens non constet, eiusdem musicę ꝑfectione etiam metro consistunt in arsi et thesi.i. eleuatione et positione.

¶ De astronomia Cap.xxiii.

AStronomia est astrorum lex, quæ cursus syderum & figuras et habitudines circa se & circa terram indagabili ratione percurrit.

¶ De inuentoribus eius. Cap.xxiiij.

Astronomiam primi ęgyptij inuenerunt. Astrologiam vero et natiuitatis obseruātiā chaldei primi docuerunt. Abraham autē instituisse ægyptios astrologiam, Iosephus auctor asseuerat. Gręci autem dicunt hanc artez ab athalante prius excogitatam, ideoq; dictus est sustinuisse cęlum. Quisquis autem illę fuit motu cęli et ratione animi excitatus per temporūvices, per astrorum ratos diffinitosq; cursus, per interuallorū spacia moderata consyderauit dimensiones quasdaz et numeros, quæ diffiniendo ac secernendo in ordinem nectēs Astrologiā reperit.

¶ De scriptoribus Astronomię. Cap.xxv.

IN vtraq; autem lingua diuersoruz quidem sunt de Astronomia scripta volumina, inter quos tamē Ptolomęus rex Alexandrię apud Gręcos habetur pręcipuus, hic etiam et Canones instituit q bus cursus astrorum inuenitur.

¶ De differētia Astronomię & Astrologię. C.xxvi.

INter astronomiam autem et astrologiam aliquid differt. Nam astronomia cęli conuersionem, ortus, obitus, motusq; syderū continet vel qua ex causa ita vocentur. Astrologia vero partim naturalis partim superstitiosa est. Naturalis dum exequitur solis et lunę cursus vel stellaruz certasq; temporum stationes. Supersticiosa vero ē illa quam mathematici sequuntur, qui in stellis augurantur, quiq; etiam.xii.cęli signa per singula animę vel corporis membra disponūt, syderūq; cursu natiuitates hominuz et mores pręducare conāt

¶ De Astronomię ratione. Cap.xxvii.

Astronomię ratio, modis pluribus constat, Diffinit enim quid sit mundus, quid cęlū, quid sephherę situs et cursus, quid axis cæli & poli, quę sint climata cęli, qui cursus solis et lunæ, atq; astrorum &c.

¶ De mundo & eius nomine. Cap.xxviii.

MVndus est is qui constat ex cęlo & terra ex mari cunctisq; syderibus. Qui iccirco mūdus est appellatus quia semper in motu ē. nulla enim requies eius elementis cōcessa est.

¶ De forma mundi. Cap.xxix.

¶ Formatio mundi ita demonstratur Nam quem admodum erigitur mundus in septentrionalē plagam, ita declinatur in australem Caput autem eiꝰ et quasi facies orientalis regio est, vltima pars septentrionalis est.

¶ De cęlo et eius nomine. Cap.xxx.

Cælum philosophi rotundum volubile atq; ardens esse dixerunt, vocatūq; hoc nomine eo ꝙ tanquā vas cęlatū impressa signa habeat stellarum. Distinxit enim id deus claris luminibus & impleuit sole.s.& lūa orbe fulgenti, et astrorū micantium splendentibus signis adornat Hoc autem gręce biranos dicitur a po tu oran.i.a videndo, eo ꝙ aer perspicuus sit, et ad speculandum purior.

¶ De situ spherę cęlestis. Cap.xxxi.

SPhera cęli est species quędam in rotūdum formata, cuius centrum terra est, ex omnibus partibus ęqualiter conclusa. Hanc spęram nec principium habere dicunt nec terminum ideo ꝙ in rotundum quasi circulus incipiat, vł vbi desinat, non facile comprehenditur. Philosophi autem mundi.vii.cęlos.i.planetas globorum cum sono motu introduxerunt, quorum orbibusconnexa memorant omnia quos sibi innexos et velut insertos versari retro, et econtrario certis motibus suis ferri arbitrantur.

¶ De motu eiusdem. Cap.xxxii.

SPhęrę motus duobus axibusvoluit. Quorum vnus est septentrionalis. qui nunquā occidit, appellaturq; boreus. Alter australis qui nunquā videtur et astronoteus dicitur. His duobus polis moueri sphęram cęli dicūt et cum motu eius sydera in ea fixa ab oriente vsq; in occidentem circuire. septentrionibus breuiores gyros iuxta cardinem peragentibus.

¶ De cursu eiusdem sphęrę. Cap.xxxiii.

SPhera cęli ab oriente et occidente semel in die et nocte vertitur.xxiiii.horarum spaciis quibus sol cursum suum supra terras et sub terras sua volubilitate concludit.

¶ De celeritate cęli. Cap.xxxiiii.

TAnta celeritate cęli sphęra dicitur currere vt nisi aduersus pręcipitez eius cursum astra currerent quę eum remorarent, mūdi ruinam faceret.

¶ De axe cęli. Cap.xxxv.

AXis est septentrionalis linea recta quę per mediam pilam sphęrę tēdit, et dicta axis ꝙ in ea sphera vt rota voluitur, vel quia ibi plaustrum est.

¶ De cęlestibus polis. Cap.xxxvi.

POli sunt circuli qui currunt per axē. Horum alter est septentrionalis qui nunquā occidit, appellaturq; boreus, alter australis qui nunquāvidetur et austronotus dicitur, et dicti poli ꝙ sint axium cycli, ex vsu plaustrorum a poliendo.s.nominati, sed polus boreus semper videtur. austronotus nunquam, quia dextra cęli altiora sunt pressa austri.

¶ De cardinibus cęli. Cap.xxxvii.

CArdines cæli extremæ partes sunt axis. & dicti cardines eo ꝙ per eos vertitur cęlum vel quia sicut cor voluuntur.

¶ De conuexis cęli. Cap.xxxviii.

COnuexa autem cęli extrema eiꝰ sunt a curuitate dicta, vt est illud. Conuexum quotiēs claudit nox humida cęlum. Conuexum eni curuum est, quasi conuersum seu inclinatum et ad modum circunflexum.

¶De ianuis cęli. Cap.xxxix.

IAnuę cęli duę sunt oriens et occasus. Nam vna parte sol procedit.alia se recipit.

¶De gemina cęli facie. Cap.xl.

FAcies cęli vel caput orientalis regio est, vltima septentrionalis De qua Lucan⁹, Sic mũdi pars ima iacet. quam zona niualis. perpetuęq; prẹmunt hyemes.

¶De quattuor partibus cęli. Cap.xli.

CLimata cęli.i.plagę vel ptes quattuor sunt ex quibus prima pars orientalis est vnde aliquę stellę oriuntur. Secunda occidẽtalis vbi nobis aliquę stellę occidunt. Tertia septẽtrionalis vbi sol peruenit in diebus maioribus. Quarta australis. vbi sol peruenit noctibus maioribus. Oriens autem ab exortu solis est nuncupatus. Occidens ꝙ diem faciat occidere et interire. Abscondit enim lumen modo et tenebras super iducit. Septentrio autem a septem stellis axis vocatus. quę ĩ ipso reuolutę rotantur. Hic proprie et vertex dicitur eo ꝙ vertitur. Meridies autem vocatur. vel q̇a ibi sol facit medium diez, quasi medidies, vel quia tunc purius micat ęther. Merum enim purum dicitur. Sunt et alia septem climata cæli. quasi. vii. lineę ab oriente in occidente. sub quibus et mores hominum dispares atq; animalia specialiter diuersa nascuntur, quæ vocata sunt a locis quibusdam famosis, quorum primum est meroes. secundũ syenes. tercium catacoras. i. africa. quartum rhodus. quintum hellespontus. sextum mesopontus. septimum brustenus.

¶De hemisphæriis. Cap.xlii.

HEmisphærium dimidia pars sphære est, h emisphęrion supra terras, et ea pars cęli quæ a nobis tota videtur. hemisphęriõ sub terra est, quæ videri non potest q̃diu sub terra fuerit.

¶De quinq; circulis cęli. Cap.xliii.

zOnę cæli quinq; sunt quarum distinctionibus quædam partes temperie sua incoluntur, quędam immanitate frigoris aut caloris inhabitabiles existunt. Quę ideo zonæ vel circuli appellantur, eo ꝙ in circunductione sphæræ existunt. Quorum primus circulus ideo arcticus appellatur. ꝙ inter eum arcturi signa, inclusa prospiciuntur. Secundus circulus therinos, qui et tropicus dicitur, quia in eo circuiens sol, aquilonis finibus ęstatem facit. et vltra eum circulum non transit. sed statiz reuertitur. et inde tropicus appellatur. Tercius circulus himerinus, qui a latinis ideo ęquinoctialis appellatur. eo ꝙ sol cũ ad eum orbem peruenerit ęquinoctium facit, himerinus enim latine dies dicitur atq; nox quo circulo dimidia sphæræ pars constituta perspicitur. Quartus circulus antarcticus vocatus. eo ꝙ contrarius sit circulo quem arcticon nominamus. Quintus circulus chimerinus tropicus, qui a latinis hyemalis siue brumalis appellatur. ideo quia sol cum ad eum circulum peruenerit. hyemem his qui ad aquilonem sunt facit et ęstatem his qui in austri p̄tibus commorantur.

¶De zodiaco circulo. Cap.xliiii.

zOdiacus autez circulus est qui ex linearuz quinq; angulis et ex vna linea constat.

¶De candido circulo. Cap.xlv.

LActeus circulus via est que ĩ sphæra videtur a candore dicta, quia alba est. quam aliqui dicunt viaz esse qua circuit sol. et ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

¶De magnitudine solis. Cap.xlvi.

MAgnitudo solis fortior est terrę, vnde et eodem momento quo oritur, et orienti simul et occidenti, ęqualiter apparet, ꝙ vero tanq̃ cubitalis nobis videtur, cõsiderare oportz quantum sol distat a terris, quę longitudo facit vt paruus videatur a nobis.

¶De magnitudine lunę. Cap.xlvii.

MAgnitudo quoq; lunę, minor fertur esse q̃ solis. Nam dum sol superior sit a luna, et tamen a nobis maior q̃ luna videatur iaz si prope nos accessisset, multo maior q̃ luna conspiceretur. Sicut autem fortior est sol terra, ita terra fortior est luna, per aliquam quantitatem.

¶De natura solis. Cap.xlviii.

SOl dum igneus sit, pre nimio motu conuertionis suę amplius incalescit. Cuius ignem dicunt philolophi aqua nutriri et econtrario elemento virtutem luminis et caloris accipere. Vnde videmus eum sepius madidum et rorantem.

¶De cursu solis. Cap.xlix.

SOlem per se ipsum moueri, non cũ mũdo verti dicunt, Nam si fixus cęlo maneret, oẽs dies

et noctes equales existerēt. sed cum alio loco cras occasurū,alio occidisse hesterno videmusapparet eum per seipsum moueri , non cum mundo verti. Spaciis enim inequalibus orbes annuosconficit ꝑpter temporibus mutationes.Oriensdiem facit occidens noctem inducit. Nam vadens longius ad meridiem hyemem facit, vt hibernis humoribus ac pruinis terra pinguescat . Accedēs propius ad septemtrionem,ęstatem reddit,vt fruges maturitate durentur,et quę sunt in humidis incocta,feruefacta mitescat.

¶ De defectu solis. Cap.L.

SOl orieus diem facit.occidēsnoctē inducit.Nam dies est sol super terras , nox est sol sub terra. Ex ipso enim sunt horę,ex ipso dies cuꝫ ascenderit ex ipso etiam nox cuꝫ occiderit,ex ipso menses et anni numerant̄ ex ipso vicissitudines fiūt temporum.Quando autem per meridiem currit, vicinior terrę est,quando vero iuxta septētrionem sublimis attollitur. Cui ideo deus diuersos cursus constituit.loca et tempora.ne dum semper in iisdē moraretur locis quotidiano vapore eius vniuersa consumerentur,sed vt Clemēs ait,cursus diuersos accipit,quibus aeris temperiespro ratione temporum dispensetur, et ordo vicissitudinum permutationumq; seruetur.Nam dum ad superiora cōscēderit vel temperat.vbi autem ad summum cęli venerit, estiuos accendit calores, descendens rursus autūno temperius reddit. vbi vero ad inferiorem reddit circulum, ex glaciali compage cæli rigorē nobis hiberni frigoris derelinquit.

¶ De itinere solis Cap.LI.

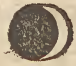
SOl oriēs per meridiē iter habet,qui postq̄ ad occasuꝫ venerit,et oceano se intinxerit,per incognitas sub terra vadit. et rursus ad orientem recurrit.

¶ De lumine lunę Cap.lii.

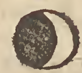
LVnam quidam philosophi dicūt propriū lumen habere,globiq; eius vnam partem esse lucifluā,aliā vero obscuram,et paulatim se vertendo diuersas formas efficere.Alii econtra aiunt lunam non suum lumen habere.sed solis radiis illuminari.Vnde et eclipsim patitur.si inter ipsam et solem vmbra terre interueniat.Sol enim illi loco superior est.Hinc eueuit vt quando sub illo est parte superiore luceat . inferiore vero quam habet ad terras obscura fit.

¶ De formis lunę Cap.liii.

Prima figura lunę bicornis est ita.

Secunda sectilis habet ita.

Tertia dimidia habet ita.

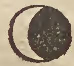
Quarta plena ita.

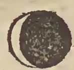
Quinta iterum dimidia ex maiore ita.

Sexta iterum sectilis ita.

Septima bicornis ita

¶ Septima autē semis,et vicesima secūda semis ī suo orbe medię sunt Cæterę proportionales sunt.

¶ De interlunio lunæ. Ca.liiii.

INterluniuꝫ lunę est tempus illud inter dificientem et nascentem lunaꝫ. Est autem.xxx.dies quo luna non lucet.Quę ideo videri nō potest,qa soli couiuncta obscuratur,sed eodem momento renascens paulatim ab eo recedendo videtur.

¶ De cursu lunę Cap.lv.

LVna amissi ac recepti luminis vicibus mēstrua ī cētro spacia moderatur.Quę ideo incidit obiquo et non recto cursu vt sol.s.e nincidat in centrum terrę.vt frequēter patiatur eclipsim.Vicinus enī est eius circulꝰ terrę. Crescēs autem orientem cornibus spectat,decrescens occidentem merito, quia occasura et amissura ē lumē.

¶ De vicinitate lunę ad terras Cap.lvi.

LVna terris vicinior ē q̄ sol,ide et breuiori orbe celerius peragit cursū suuꝫ. Na iter qd ī diebus.ccclxv.sol peragit,ista p,xxx, dies percurrit.Vnde et antiqui menses in luna, annos autem in solis cursu posuerunt.

¶ De eclipsis solis Cap.lvii.

EClipsis solis est quotiens luna.xxx.ad eandem lineaꝫ qua sol vehitur peruenit,eiq; se obiiciens solē obscurat. Nā deficere nobis sol videtur,dum illi orbis lunę opponitur.

¶ De eclipsi lunę Cap.lviii.

EClipscis lunę est quotiens in vmbrā terrę luna incurrit. Non enim suum lumē habere, sed a sole illuminari putatur.vnde et defe=

ctum patitur si inter ipsam et vmbram et solē vmbra terrę interueniat. Patitur autem hoc. 25. luna eousq; q̄diu centrum atq; vmbram obstantis terræ exeat, videatq; solē vel a sole videatur.

¶ De differentia stellarū syderū & astro℞. Cap. lix

Stellę et sydera et astra inter se differunt. Nam stella est quęlibet singularis. Sydera vero sunt stellis plurimis facta. vt hyades, pleiades. Astra aūt sunt stellę grādes vt orion, bootes. sed hęc nomina scriptores cōfundūt, et astra pro stellis, et stellę pro syderibꝰ ponūt.

¶ De lumine stellarum. Cap. lx.

¶ Stelle non habere proprium lumen, sed a sole illuminari dicunt, sicut et luna.

¶ De situ stellarum. Cap. lxi.

Stellę immobiles sunt, et cum cęlo fixę perperuo motu feruntur, neq; cadunt per diez sed a solis splendore obscurantur.

¶ De cursu stellarum. Cap. lxii.

Sydera aut feruntur, aut mouentur. Ferunt quę cęlo fixa sunt, et cum cęlo voluuntur, mouentur vero quędam sicut planete. i. erraticę. quę cursus suos vagos, certa tamen diffinione conficiunt.

¶ De vario cursu stellarum. Cap. lxiii

Stellę pro eo ꝙ per diuersos orbes cęlestiū planetarum feruntur. Nam quędam celerius exortę serius occidunt. quędā tardius exortę citius ad occasum perueniunt. alię pariter oriuntur et non simul occidūnt. omnes aūt in suo tempore ad suum cursum proprium reuertuntur.

¶ De interuallis stellarum. Cap. lxiiii.

Diuersis interuallis inter se stellę distant a terra, propterea dispari claritate magis minusve a nostris oculis apparent. Nam multę maiores sunt his quas videmus conspicuas, sed longius positę paruę videntur a nobis

¶ De numero circulari stellarum. Cap. lxv.

Numerus circularis stellarum est, per quez cognoscitur in quanto tempore circulum suum vnaqueq; stella percurrat, siue p longitudinem siue per latitudinē. Nam luna octo annis fertur explere circulum suuz. mercurius annis. 20. lucifer annis. 9. sol annis. 19. vesper. 15. pheton annis. 12. saturnus. 30. Quibus peractis ad reuersionem circuli sui iisdem signis et partibus reuertuntur. Quędam sydera radiis solis prępedita, anomala fiūt, aut retrograde, aut stationaria, iuxta quod et poeta meminit dicens. Sol tempora diuidit eui, mutat nocte diem, radiisq; potentibus astra Ire vetat, cursusq; vagos ratione moratur.

¶ De stellis planetis. Cap. lxvi.

Quędam stellę ideo planetę dicuntur. i. errantes, quia per totum mundum vario motu discurrunt. Vnde pro eo ꝙ errant, retrogradę dicūtur vel anomala efficiuntur. i. qn̄ particulas addūt et detrahunt. Cęterum quando tantum detrahunt retrogradę dicuntur, stationem autem faciunt quando stant.

¶ De pręcedētia & antegradatiōe stella℞. C. lxvii

Pręcedentia vel antegradatio stella℞ ē dū stella motū suum cōsuetum agere videtur et aliquid pręter consuetudinem pręcedit

¶ De remotiōe vel retrogradatiōe stella℞ C. lxviii

Remotio vel retrogradato stellarum, est in qua stella dum motum suum agat, simul & retrorsum moueri videtur.

¶ De statu stellarum. Cap. lxix.

¶ Satus stellarum est, quia dum stella semper mouetur, tamen in aliquibus locis stare videtur.

¶ De nominibus stellarum quibus ex causis nomina acceperunt. Cap. lxx.

Appellatus est Sol eo ꝙ solus appareat, obscuratis fulgore suo cunctis syderibꝰ. Luna dicta quasi lucina, ablata media syllaba de qua Virg. Casta faue lucina. sumpsit aūt nomen per deriuationem a solis luce, eo ꝙ ab eo lum̄ accipiat, aceptūq; reddat. Stellę dictę a stando, qa fixę stant semper in cęlo nec cadūt. Nā ꝙ videmꝰ e cęlo stellas quasi labi. non sunt stellę, sed igniculi ab ęthere elapsi, qui fiunt dū ventus altiora petēs ęthereū ignem secum trahit. qui tractu suo imitat̄ stellas cadentes. Nā stellę cadere non possunt. Immobiles enim vt prędictū est sunt. et cū cęlo fixę feruntur. Sydera dictaq; ꝙ ea nauigantes consyderando iter dirigunt ad cursus cōsiliū. ne fallacibꝰ vndis aut ventis alibi deducantur. Quędā aūt stellę iccirco signa dicuntur, quia eas nautę obseruāt ī gubernandis remigiis, cōtēplantes aciē fulgorēq; eorū, quibus rebus status cęli futurus ostendit. Sed et oēs homines ea intendunt ad pręuidenduz aeris qualitates, per ęstatē et hyemē vernalēq; tēperiē. Ortu eni vel occasu suo, certis stationibꝰ tēporū qualitates significāt. Signorum primꝰ arcton qui in axe fixus. 7. stellis in se reuolutis rotat̄. nom̄ est grecū quod latine vrsa dicitur, quę quia in modū plaustri vertitur. nostri eam septētrionem dixerunt, Triones enim sunt proprię boues aratorii eo ꝙ terram terant, quasi teriones. Septētriones aūt non occidere, axis vicinitas facit, quia i eo fixę sūt Arctophylax dicitur, quod arcton id est elicen vrsā sequit̄. Eundem quoq; bootem dixerūt. eo ꝙ plaustro hęret signū multis spectabile stellis, īter quas et arcturus est. Arcturus sydus est post caudā maioris vrsę, positū in signo bootis. vnde et arcturus dictus est quasi αρκτου ουρα quia bootis pręcordiis collocatus est. Oritur aūt autūnali tēpore. Orion astrū ante tauri vestiga fulget, et dictus orion abvrina. i. ab inundatione aquarū. Tēpore eni hyemis obortus mare & terras aquis et tēpestatibꝰ turbat. Hunc latini iugulā vocant eo ꝙ sit armatꝰ vt gladius, et stellarū luce terribilis atq; clarissimus. In quo si hęc fulgent omnis serenitas portenditur si obscuratur huius acies tēpestas cernitur immi-

nere. Hyades dictę ἀπο του υειν.i.a succo et pluuiis. Nam pluuię grece υετοι dicuntur. Ortu quippe suo efficiunt pluuias. vnde et eas latini succulas appellauerunt, quia quando nascũtur pluuiarum signa monstrantur, de quibus Virgilius. Arcturuz pluuiasq; hyadas, sunt aũt in fronte tauri septem et oriũtur tẽpore vernali. Pleides pluralitate dictę quia pluralitatem gręci πλειοτητα appellant. Sunt autẽ stellę septem ante genua tauri, exquib⁹ 6. videntur. Nam latet vna. Has latini vergilias dicunt, a temporis significatione quod vere exoriuntur Nam occasu suo hyemẽ, ortu ęstatem. Primęq; nauigationis tẽpus ostendũt. Canicula stella quæ et syrius dicit, ęstiuis mensibus in medio centro cæli est, et dum sol ad eam ascenderit, coniuncta cũ sole duplicatur calor ipsius, & dissoluuntur corpora et vaporãtur, vnde et ex ipa stella dies caniculares dicuntur, quando et molestę sunt purgationes. Cuius aũt vocatur propterea quod corpora morbo afficiat, siue propter flammę candorem eo quod eiusmodi sit, vt pręceteris lucere videatur. Itaq; quo magis eam cognoscerent, syrion appellasse. Commetes stella dicta est eo quod cõmas luminis ex se fũdat Quod genus syderis quando apparuerit, aut pestilentiã, aut bella significat. Cõmetes autẽ latine crinite appellantur, quia admodũ crinium flammas spargunt, quas stoici dicunt esse vltra. 30. quarũ nomina et effectus quidam astrologi scripserũt Lucifer dictus eo quod inter omnia sydera plus lucez ferat. Est aũt vn⁹ ex planetis. Hic proprie et iubar dicitur, eo quod iubas lucis ex se fundat, sed et splendor solis ac lunę et stellarum iubar vocatur. quod in modum iubę radii ipsorum extendantur. Vesper⁹ est stella occidentalis, quam cognominatam perhibent a vespero hispanię rege. Est aũt et ipsa ex. 5. stellis planetis, noctem ducens et solem sequens. Fertur aũt quod hęc stella oriens luciferum, occidẽs vesperũ. De qua stati⁹. et alterno deprenditur vn⁹ in ortu. Planetę stellę sunt quę non sunt fixę in cælo vt reliquę sed in aere feruntur. Dictę aũt planetę ἀπο της πλανης.i.ab errore. Nam interdũ in austrũ, interdum in septentrionem, plerumq; cõtra mundum nonnũquã cuz mundo feruntur. quarũ nomina gręca sũt. Phęton, phęnõca, pyrion, hesperus, stylbon. Has romani nominibus deorũ suorũ.i. iouis/saturni/martis/veneris/atq; mercurij sacrauerunt. Decepti enĩ et decipere volẽtes in eorum adulationem, qui sibi aliquid secundum amorem pręstitissent, sydera ostendebant in cælo, dicẽtes quod iouis esset illud sydus & illud mercurii, et cõcepta est opinio vanitatis. Hanc opinionẽ erroris diabolus confirmauit, Christus euertit. Iamvero illa quæ ab ipsis gentilibus signa dicuntur, in quib⁹ animantium imago de stellis formatur, vt arcton/aries/taurus/libra et huiusmodi alia, hi qui sydera præuiderunt, in numerum stellarum speciẽ corporis superstitiosa vanitate permoti finxerunt, ex causis quibusdam deorũ suorum imagines et nomina conformantes. Nam arietẽ primum signum cui vt libræ mediam mundi lineam tradunt propter ammonẽ.i. iouem vocauerunt. quia in eius capite qui simulacra faciunt arietis cornua fingunt. Quod signum ideo gentiles inter signa primũ cõstituerunt, quia in mense martio qui est anni principium solẽ in eo signo cursum suum peragere dicunt. Sed et taurũ inter sydera collocant, et ipsum in honorem iouis eo quod in bouẽ sit fabulose cõuersus quãdo europem transuexit. Castorez quoq; et pollucẽ post mortẽ inter notissima sydera constituerunt, quod signum gemini dicunt. Cancrũ quoq; inde dixerũt, eo quod cum ad id signum mense iunio sol venerit retrograditur in modũ cancri breuioresq; dies facit. Hoc enim animal incertam habet primam partem. Deniq; ad vtrãq; partẽ gressum dirigit, ita vt prior pars sit posterior & posterior prior. Leonẽ in gręcia igentẽ hercules occidit, et propter virtutem suam hanc inter. xii. signa constituit. Hoc signũ sol cũ attigerit nimium calorez mundo reddit, & annu⁹ flatus etesias facit. Virginis etiã signũ iccirco inter astra collocauerunt. propter quod hisdẽ diebus in quibus per illud sol decurrit, terra exusta solis ardore nihil pariat. Est enim hoc tempus caniculariũ dierum, Libram aũt vocauerunt ab æqualitate mensis ipsius. quia. viii. kal. octobris sol per illud signum currens. æquinoctiũ facit, vnde lucanus. Ad iuste pondera libræ. Scorpiũ quoq; et sagittarium propter fulgura mensis ipsius appellauerunt. Sagittarius vir equinus cruribus deformatus, cui sagittã et arcũ adiungũt vt ex eo mensis ipsius fulmina demõstrentur. Vnde et sagittarius est vocatus. Capricorni figuram ideo inter sydera finxerunt propter captam iouis nutricẽ, cuius posteriorẽ partem corporis in effigiem piscis ideo finxerunt, vt pluuias eiusdem mensis designarent, quas solet idẽ mensis plerũq; i extremis habere. Porro aquarium & pisces, ab ibribus temporum vocauerunt, quod hyeme quãdo in his signis solvertitur, maiores pluuiæ profunduntur. Et miranda dementia gentilium, qui non solũ pisces, sed etiam arietes et hircos & tauros, vrsasq; et canes, cancros & scorpiones in cælum transtulerunt, Nam & aquilam & cygnũ propter iouis fabulas inter cęli astra eius memorię causa collocauerunt. Perseũ quoq; & vxorem eius andromedaz posteaquã sunt mortui in cęlũ receptos eẽ crediderũt. ita vt imagines eorum stellis designarent eorũqz appellare nominib⁹ nõ erubescerẽt. Aurigã etiã erithoniũ in cęli astra collocauerũt. propterquod vidissent eũ primũ quodrigã iunxisse. Mirati sunt enĩ ingeniũ eius ad imitationẽ solis accessisse. & propter hoc nomẽ eius post mortẽ inter sydera posuerunt. Sic calisto lychonis regis filia dũ a ioue compressa, & fabulose ab iunone inursę fuisset speciez cõuersa, quã gręce arcton appellat, post interfectio-

nem ipsius nomen eius iouis cũ filio in stellis septẽtrionalibus trãstulit,eaq; arcton,filiũ aũt eius arctophylax appellauit. Sicq; lyra pro mercurio i cęlũ locata,sic centaurus chiron propter ꝙ nutrierat esculapiũ & achillẽ inter astra dinumeratus est. sed quolibet modo superstitiones hæ ab hominibꝰ nũcupentur,sunt tñ sydera quę deus in mũdi principio cõdidit ac certo motu distinguere tẽpora ordinauit. Hoꝝ igitur signorum obseruationes vel geneses vel cętera superstitiosa quę se ad cognitionem syderũ coniungunt.i.ad noticiam fatoꝝ & fidei nostrę sine dubitatiõe contraria sunt,sic ignorari debent a christianis,vt nec scripta esse videantur. Sed nõnulli syderũ pulchritudine et claritate perlecti,in lapsu stellaꝝ cecatismentibꝰ corruerũt ita vt per supputationes noxias quę mathesis dicitur,euentus rerũ prescire posse conentur,quos nõ solum christianę religionis doctores,sed etiã gentiliũ plato aristoteles atq; alij veritate cõmoti,concordi sententia dãnauerunt dicentes cõfusionẽ rerũ potius de tali suasione generari. Nam sicut genus humanũ ad varios actus nascendi necessitate prẽmeretur,cur aut laudẽ mereantur boni,aut mali legũ percipiant vltionem. Et quamuis ipsi nõ fuerint cælesti sapientiæ dediti, veritatis testimonio errores eorũ merito pertulerunt. Ordo aũt iste septẽ seculariũ disciplinarum,ideo á philosophis vsq; ad astra perductus est,scilicet vt animos seculari sapientia implicatos a terrenis rebus abduceret, et i superna contemplatione collocaret.

ℭ Incipit liber quartus.

De medicina. Cap.i.

Medicina est quæ corporis vel tuetur vel restaurat salutem. Cuius materia versatur i morbis et vulneribus. Ad hanc itaq; pertinent non ea tantũ quę ars eoꝝ exhibet qui ꝓprie medici nominantur. sed etiã cibus & potus regimẽ et tegmen,defensio deniq; omnis atq; munitio qua sanũ nr̃m corpꝰ aduersꝰ externos ictꝰ casusq; seruat.

ℭ De nomine eius. Cap.ij

Nomen aũt medicinę a modo.i.a temperamẽto impositum estimaᷓ, vt non satis sed paulatim adhibeatur. Nam in multo contristatur natura,mediocri aũt gaudet vnde & qui pigmẽta & antidota satis vel assidue biberint vexantur. Immoderatio eĩ oĩs salutẽ sed periculũ affert.

ℭ De inuentoribus eius. Cap.iij.

Medicinæ aũt artis auctor ac repertor apd grẽcos perhibetur apollo. Hanc filiꝰ eius esculapius laude et opere ampliauit, sed postq̃ fulminis ictu ęsculapius interijt,iterdicta fertur medẽdi cura,& ars simul cũ auctore defecit latuitq; ꝑ annos pene quingentos vsq; ad tẽpus artaxerxis regis persarum. Tunc eam reuocauit ad lucem Hippocrates. asclepio patre genitus in insula coo.

ℭ De tribus heresibus medicorum. Cap.iiii.

Hi itaq; tres viri totidem hereses inuenerunt Prima metodica inuẽta est ab apolline quę remedia sectatur et carmina. Secũda empirica.i.experientissima,inuenta est ab esculapio, quę non indiciorũ signis,sed solis constat experimẽtis. Tertia logica.i.rationalis inuẽta ab hyppocrate. Iste enĩ discussis ętatũ regionũ vel ęgritudinuꝫ qualitatibꝰ,artis curã rationabiliter perscrutatus est. Emperici enĩ expetientiam solam sectantur,logici experientiæ rationẽ adiungunt Metodici nec elementoꝝ rationẽ obseruãt,nec tẽpora nec ætates,nec causas,sed solas morborũ substantias.

ℭ De quatuor humoribus corporum Cap.V.

Sanitas est integritas corporis et tẽperantia naturæ ex calido et humido,quod est sanguis vnde et sanitas dicta est, quasi sãguinis statꝰ Morbi generali vocabulo omnes passiones corporis cõtinentur,ꝙ inde veteres morbum nominauerunt.vt i psa appellatione mortis vim q̃ ex eo nascitur demõstrẽt. Inter sanitateꝫ aũt et morbum media est curatio,quę nisi morbo cõgruat nõ perducit ad sanitatẽ. Morbi oẽs ex quatuor nascuntur humoribus.i.sanguine et felle, melancolica & flegmate. Ex ipsis enĩ reguntur sani, ex ipsis ledũtur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturę creuerint,ęgritudines faciunt. Sicut aũt quatuor sunt elementa,sic & quatuor humores et vnusquisq; humor suum elementum imitatur,sanguis aerẽ,colera ignẽ,melencolia terraꝫ flegma aquã. Et sũt quatuor humores sicut quatuor elementa quę cõseruant corpora nostra. Sãguis ex gręca ętymologia vocabuluꝫ sumpsit ꝙ vegetetur et sustentetur et viuat. Coleram gręci vocauerunt ꝙ vnius diei spacio terminetur. vnde & colera.i.fellicula nomiata est. hoc est fellis effusio. Grẽci enĩ fel colẽ dicunt. Melẽcolia dicta,eo ꝙ sit ex sãguinis nigri fece admixta abũdantia fellis. Græci enĩ melã nigrũ dicunt. fel aũt colã appellant. Sanguis latine vocatus ꝙ suauis sit,vnde et hoĩes quibus dñatur sanguis dulces & blandi sunt. Flegma aũt dixerunt ꝙ sit frigida,gręci enim frigus flegmonẽ appellant. Ex his quatuor humoribus regũtur sani,ex ipsis leduntur infirmi. Dum enim amplius extra cursum naturæ creuerint. egritudines faciunt. Ex sanguine aũt et felle acutæ passiones nascuntur,quas gręci oxias vocant. Ex flegmate vero et melancolia veteres cuasæ procedunt quas græci cronia dicunt.

ℭ De acutis morbis. Cap.Vi.

Oxia est acutus morbus qui aut cito transit aut celerius interficit,vt pleuresis,phrenesis. Oxi enĩ acutũ apud gręcos et velocẽ significat, Chronia est prolixꝰ corporis morbus, qui multis tẽporibꝰ remoraᷓ,vt podagra phthisis. Chronon eĩ apud gręcos tẽpus diciᷓ. Quędã aũt passiones ex ꝓprijs causis nomẽ acceperũt. Febris a feruore dicta est,est eĩ abũdãtia caloris. Phrenesis ap

pellata siue ab impedimento mētis,quia grçci mē tem frenas vocant,seu quia dentib⁹ frēdent. Nam frendere est dētes concutere. Est aūt perturbatio cū exagitatione & dementia ex colerica vi effecta Cardia vocabulū a corde sumpsit dum ex aliquo timore aut dolore afficitur. Cor enim græci cardiā vocāt. Est enim cordis passio cū formidabili metu Litargia a sōno vocata,est ei oppressio cerebri cū obliuione & sōno iugi veluti stertentis. Synancis a continentia spūs et prçfocatione dicta. Græci enī synechi continere dicunt. Qui enī hoc vicio labo= rant,dolore fauciū prefocantur. Flegmon est fer= uor stomachi cū extensione atq; dolore. Flegmon est inquietudo cū rubore & dolore & extēsiōe & du ritia et vastitate. Quç cū ceperit fieri , inquietudo et febris consequitur. Vnde et dicta est flegmon a po tu phlegō.i.inflāmans,sic enī sentitur , et inde nomē accepit. Pleuresis est dolor lateris acutus cū febre & sputo sanguinolēto. Lat⁹ enim græce pleu ra dicit̄. Vnde & pleuretica passio nomen accepit Peripleumonia est pulmonis viciū cum dolore ve= hemēti & suspirio, Grçci enī pulmonē pleumon vo cant,vnde & egritudo dicta est. Apoplexia est su= bita effusio sanguinis,qua suffocati intereunt. Di= cta aūt apoplexia eo ꝙ ex letali percussu repenti= nus casus fiat. Græci enī percussionē apoplexin vo cant. Spasm⁹ græce latine cōtractio subita partiū aut neruorū cū dolore nimio. Quā passionē a cor= de noīatam dixerunt. quia in nobis principatū vi= goris habet. Fit aūt duob⁹ modis, aut ex repletio ne aut ex inanitione. Titanus maior est contractio neruoꝝ a ceruice ad dorsum. Telū lateris dolor .ē Dictū aūt ita a medicis, ꝙ dolore corpus transuer beret quasi gladius. Ileos dolor intestinorū , vnde ilia dicta sunt. Grçce enim ειλειν obuoluere di= citur, ꝙ se intestina præ dolore inuoluant. Hi & tor minosi dicūtur. ob intestinorū tormenta. Hydro= phoba.i.aquç metus. Grçci enī hydor aquā vocant phobon timorē dicunt, vnde et latini hunc morbū ob aque metum lymphaticū vocāt. Fit aūt aut ex canis rabidi morsu, aut ex aeris spuma in terrā pro iecta, quā si homo vel bestia tetigerit, aut demen= tia repletur, aut in rabiē vertit̄. Carbunculus dict⁹ ꝙ in ortu suo rube⁹ fit vt ignis, postea niger vt car bo extinctus. Pestilentia est contagiū quod dū vnū apprçhenderit, celeriter ad plures transit. Gignit̄ aūt ex corrupto aere & in viscerib⁹ penetrādo mit titur. Hoc & si plerūq; per aereas potestates fiat, tamen sine arbitrio oīpotentis dei omnino non fit Dicta aūt pestilentia quasi pastulentia ꝙ veluti in cendiū depascat, & toto descendit corpore pestis. Idē & contagium a contingendo, quia quem teti= gerit polluit. Ipsa & inguinaria ab inguinum per= cussione. Eadem & lues, a labe & luctu vocata, quç tanto acuta est vt non habeat spacium temporis quo aut vita speretur, aut mors, sed repentinus lan gor simul cum morte venit.

De chronicis morbis. Cap. vii.

Chronica est prolixus morbus qui multis tē porib⁹ remorat̄, vt podagra phthisis. Chro nos enī apud grçcos tēpus dicit̄. Cephalea ex causa vocabulum habet, capitis ei passio est, et græci cephalin vocāt. Scothomia ab accidēti no= men sumpsit ꝙ repētinas tenebras ingerit oculis cū vertigine capitis. Vertigo aūt est quotiēscūq; vē tus cōsurgit & terrā in circuitū mittit, sic & in verte tice hoīs, arterię et venæ vētositatē ex resoluta hu mectatione gignūt, et in oculis gyrū faciūt. Vn̄ et vertigo nūcupata est. Epilepsia vocabulū sumpsit ꝙ mentē apprçhendens, pariter etiaꝫ corpus pos sideat. Grçci enī apprehensionē epilepsin vocant. Fit aūt ex melēcholico humore quotiēs exubera= uerit, & ad cerebrū cōuersus fuerit. Hçc passio et caduca vocatur eo ꝙ cadens eger spasmū patiat̄. Hos etiā vulgus lunaticos vocat ꝙ per lunę cursuꝫ comitet̄ eos insania dęmonū. Idē & laruatio. Ipse est morb⁹ & comitiat̄.i. maior & diutin⁹ quo cadu= ci tenent̄. Cui⁹ tāta vis est, vt hō valēs cōcidat spu= metq;. Comitialis aūt dict⁹ ꝙ apud gētiles cū co= mitioꝝ die cuiq accidisset, Comitia dimittebātur. Erat aūt apud romanos comitioꝝ dies solemnis in kal̄. ianuarijs. Mania ab insania vel furore voca ta. Nā grçcoꝝ vetustas furorē maniā appellabat, siue ab iniquitate, quā grçci maniā vocauerūt. siue a diuinatiōe, quia diuinare grçce mani vocāt. Me lācolia dicta est a nigro felle. Grçci enī nigrū melā vocāt, fel aūt colē appellāt. Epilepsia aūt ī phāta sia fit, melācolia in rōne, mania in memoria. Typi sunt frigidę febres q̄ abusiue typi appellabant̄ ... herba q̄ i aqua nascit̄ quę latine forma atq; stat⁹ di cit̄. Est ei accessionū vel recessionū reuolutio p sta tuta tēpoꝝ interualla. Reuma grçce, latine erup= tio siue fluor appellat̄. Catarrus est fluor reumę iu gis ex narib⁹, qui dū ad fauces venerit brāchos vo catur, dū ad thoracē vel pulmonē phthisis dicitur. Chotiꝫa est quotiēs infusio capitis in ossa venerit nariū, & p̄focationē fecerit cū sternutatiōe vnde & chotiꝫa nomē accepit. Brāchos est prçfocatio fau ciū cū frigido humore. grçci eī guttur brāchos di cūt circa quē fauces sunt, quas nos corrupte bran chias dicimus. Raucedo amputatio vocis est, Hæc & artheriasis vocatur eo ꝙ vocē raucā reddat ab arteriaꝝ iniuria. Suspiriū nomē sumpsit, quia in= spirationis difficultas est, quā grçci dyspniā dicūt. i. suffocationē, Peripleumonia a pulmone nomen accepit. Est pulmonis tumor cū spumaꝝ sangui= neaꝝ effusiōe, Emoptois emissio sāguis p os, vn̄ & nomē accepit, hçma eī sanguis dr̄. Phthisis est vlce ratio & tumor ī pulmonib⁹ q ī iuuenib⁹ facili⁹ eue nire solet. Phthisis aūt apud grçcos dicta ꝙ sit to= ti⁹ corporis cōsūptio. Tussis grçce ab altitudine vo cat̄ ꝙ a p̄fūdo pectoris veniat. Cui⁹ cōtraria ē su= perior ī faucib⁹ vbi vua distillat. Apostema a colle= ctiōe nomē accepit Nā collectōes grçci apostemas

vocāt. Empis dicta ab apostemate intrinsecus vel in latere vel in stomacho cū dolore & febrib⁹ & tussi, et abūdātibus spumis et purulētis. Epatic⁹ morbus a iecoris passione nomē accepit. Greci enim iecur ηπαρ vocāt. Lienosis a splene nomē sumpsit. Greci eni splen lien dicūt. Hydropisis nomē sūpsit ab aquoso humore cutis. Nā greci hydor aquā vocauerūt. Est enī humor subcutane⁹, cū inflatione turgēte, & anhelitu fetido. Nephresis a renū lāgore nomē accepit, renes enī greci nephrasin dicunt. Paralysis dicta a corporis īpensatiōe facta ex multa infrigidatione, aut in toto corpore aut in parte. Caxecia nomē sūpsit a corporis iiuria. Cacexiā eī malā vexationē greci vocauerūt. Fit aūt hec passio ex intēperantia egrotātis, vel curatiōe mala medicaminis. aut post egritudinē tarda resūptio. Atrophia nomē accipit a diminutione corporis Nā greci nutrimēti cessationē atrophiā dicūt. Eū eī tenuitas corporis ex causis latētib⁹ & paulati conualescentib⁹. Sarcia nē superfluū carnis incremētum, quo vltra modū corpora sagināntur. greci enī carnē sarca vocant, Ischiasis vocata a parte corporis quā vexat. Nā vertebroꝝ ossa, quoꝝ sūmitas ilioꝝ initio terminatur, greci Ischia vocāt. Fit aūt de flegmate quotiēs descēderit in recta ossa & efficit ibi glutinatio. Podagrā greci a retētiōe pedū dicunt noiatā & a feriali dolore, Siqdē oē quod īmite fuerit, abusiue agreste vocam⁹. Arteric⁹ morb⁹ ab articuloꝝ passiōe vocabulū sumpsit. Calcul⁹, lapis ē qui ī vesica fit; vñ & nomē accepit. gignit aūt ex materia flegmatica. Strāguria dicta est eo ꝙ stringat vrinaꝝ difficultatē. Satyriasis iuge desyderiū veneris cū extēsione naturaliū locoꝝ, dicta passio a satyris. Diarria iugis vētris cursus sine vomitu. Dysenteria est diuisio cōtinuatiōis. i. vlceratio ītestini Dys. eni diuisio ē, entera intestina. Fit aūt ancedēte fluore, quā greci diarriā vocāt. Lynterria dicta ꝙ cibū tāq̄ꝑ lineā intestini nullis obstātib⁹ faciat ꝑlabi. Colica passio nomē sūpsit ab ītestio, quod greci colon appellāt. Ragadie dicūtur eo ꝙ fissure sit rugis collecte circa orificiū. hec & hemorroide a sāguis fluore dicte. greci eī sanguinē hema dicunt.

¶ De morbis qui ī sŭpficie cutis vidētur. Cap. viii.

Alopecia est capilloꝝ fluor circūscriptis pilis fuluis aeris qualitatē habētib⁹. vocata hoc nomie a sīlitudine aīalis vulpecule quā greci alopeciā vocāt. Parotidæ sunt duricie vł collectiōes q̄ ex febrib⁹ aut ex aliquo alio nascunt ī auriū vicinitate, vnde & parotide sunt appellatæ Ota eī grece auricule dicūt. Lētigo ē vestigia maculaꝝ puula ī rotūditatē formata, a specie lēticule dicta. Hierisipira ē quā latini sacrū appellāt. i. ex cecrādū, ꝑ ātifrasim. Siqdē ī sŭpficie, rubore flammeo cutes rubescūt. Tunc moto rubore quasi ab igne vicina inuadūt loco, ita vt etiā febris excitet. Serpedo ē rubor cutis cū pustularū extātia, & nomē sūpsit a serpēdo, eo ꝙ serpat ꝑ mēbra. Impetigo ē sicca scabies ꝓminens a corpore, cū asperitate & rotūditate forme. Hāc vulg⁹ sarnaȝ appellat. Prurigo vocata a perurēdo & ardēdo. Myctalmus ē passio q̄ ꝑ diē visus patentib⁹ oculis denegat, et nocturnis irruētib⁹ tenebris reddit, aut versa vice vt pleriq; volūt, die reddit, nocte negat. Verruce aliud sūt, phthiriasis aliđ verruce sigillati sūt, phthiriasis vero vna fortior, & circa ipam plures īueniūt Scabies & lepra vtraq; passio ē aspitas cutis cū pruritu & squamatiōe, sed scabies tenuis asperitas et squamatio ē. Hic deniq; nomē accepit, q̄ ita veluti purgamēta amittat. Nā scabies quasi squamies. lepra vero cutis asperitas squamosa lepide herbe similis, vñ et nomen sumpsit. Cuius color nunc ī nigredinē vertit, nūc in alborē, nūc ī luborē. In corpore hois ita lepra dinoscit, si variati īter sanas cutis partes color diuers⁹ appareat, aut si ita se vbiq; diffundat, vt oia vni⁹ coloris quāuis adulteri faciat Elephātiacus morb⁹ dī ex sīlitudine elephātis, cuius naturaliter dura pelle & aspera, nomē morbo in hoibus dedit quia corpis sŭpficiē similem facit elephantorū cui siue quia īgens passio est, sicut animal ipm ex quo deriuatū ducit nomē. Icteris greci appellāt a cuiusdā aīalis noīe, ꝙ sit coloris fellei Hūc morbū latini arcutū dicūt a similitudine cælestis arcus. Aurigīnē vero Varro appellari ait a colore auri. Regiū aūt morbū ide estimāt, dicūtꝙ vino bono & regalib⁹ cibis facili⁹ curet. Cācer a similitudine maritimi aīalis vocatū vuln⁹ sicut medici dicūt nullis medicamētis sanabile. Ergo p̄cidi solet a corpore mēbrū vbi nascit, vt aliquātū viuat, tñ inde morteȝ quālibet tardi⁹ affuturā. Hordeol⁹ est puissima ac purulenta collectio in pilis palpebrarū cōstituta, ī medio lata & ex vtroq; conducta hordei granū similās, vñ & nomē accepit. Furūculus ē tumor ī acutū surgens dict⁹ ꝙ ferueat, quasi ferūcul⁹, vñ & grece antrax dī ꝙ sit igne⁹. Oscedo est quia īfantū ora exulcerāt, dicta ex langore oscitātiū. Frenuscu li vlcera circa rictū oris, similia his q̄ fiūt iumentis aspitate frenorū. Vlc⁹ putredo ipa vuln⁹ quod ferro fit. quasi vi & vlcus, quod dolet quasi vlc⁹, vñ et vlcera. Pustula est in superficie corpis turgens veluti collectio. Papula est puissima cutis erectio circūscripta cū rubore, & ideo papula dicta quasi papula. Sanies dicta, quia ex sanguine nascit. excitatio eī calore vulneris sanguis in saniē vertit. Nā sanies nō fit in quocūq; loco, nisi vbi sanguis aduenerit. quia oīe quod putrescit nisi calidū & humidū fuerit, quod est sanguis putrefieri nō potest. Sanies aūt & tabes sibi differūt. Fluere enī sanie viuorū est, tabe vero mortuorum. Cicatrix est obductio vulneris. naturalē colorē ptib⁹ seruās, dicta ꝙ obducat vulnera atq; obcæcat.

¶ De remediis et medicaminibus. Cap. ix.

Medicine curatio nō est spernenda. Meminim⁹ enī & Esaiā Ezechie languenti aliquid medicinale mendasse. & Paul⁹ apo=

ſtolus Timotheo modicū vinum prodeſſe dixit. Curatio aūt morborum trib⁹ generibus cōſtat. Pharmatia quam latini medicamina vocant. Chirurgia quā latini manuū operationē appellant. manus ei apud græcos chir vocatur. Dieta quā latini regulā nuncupant, eſt enī obſeruatio legis et vitæ. Sūt aūt oīs curationis ſpecies tres. Primū genus dieticū, ſecundū pharmaceuticū, tertium chirurgicum Dieta eſt obſertio legis ac vitę. Pharmacia eſt medicamentorū curatio. Chirurgia eſt ferramentoꝝ inciſio. Nā ferro incidūtur quæ medicamentorum nō ſenſerunt medicinā. Antiquior autē medicina herbis tm̄ et ſuccis erat. Talis enim medendi vſus cępit, deinde ferro & cęteris medicamētis. Omnis aūt curatio aut ex cōtrariis aut ex ſimilibus adhibetur. Ex cōtrariis vt frigidū calido humido ſiccū ſicut & in hoīe ſuperbia ſanari non poteſt niſi humilitate fauetur. Ex ſimilibus vero ſicut ligamētū vel rotundo vulneri rotundū vel oblongo oblōgū apponitur. Ligatura īpenſa non eadēz mēbris & vulneribus oībus, ſed ſimilis ſimili cooperat, quæ duo etiā ipſa adiutoria nominibus ſuis ſignificant Nā antidotum gręce latine ex contrario datū dicitur. Contraria enī cōtrariis medicinæ ratione curantur. At cōtra ex ſimili, vt picra quod interprætatur amara, quia guſtus eius amarus eſt. Ex conuenienti enī nomen accepit, quia amaritudo morbi amaritudine ſolui ſolet. Oīa autem medicamenta ex ꝓpriis cauſis habent vocabula. Hiera enī dicta quaſi diuina. Arteriaca ꝙ apta ſint gutturis meatui, & tumores fauciū et arteriarum leniant. Tiriaca eſt antidotū ſerpentinum quo venena pelluntur, vt peſtis peſte ſoluatur. Cathertica gręce latine purgatoria dicūtur. Catapodia eo ꝙ modicū potetur ſeu inglutiatur. Diamoron a ſucco moræ nomē ſumpſit ex quo conficitur. ſicut diacodion, quia ex codia id eſt ex papauere fit, ſicut diſpmatō quia ex ſeminibus cōponitur. Electuariū vocatū eo ꝙ molle ſorbeatur. Trochiſcus dictus, quia i modū rotulę deformatur. Trochos enī græce rota dicitur. Collyria latino ſonant ꝙ vicia oculorū detergant. Epithema eo ꝙ ſuperponatur aliis adiutoriis prędentib⁹. Cataplaſma eo ꝙ inductio ſola fit. Emplaſtrū eo ꝙ inducatur. Malagma eo ꝙ ſigne igne maceretur et cōpræhēdatur, Anema gręce latine relaxatio dicitur. Peſſariū dicta ꝙ int⁹ iniiciantur. Medicinā iumentorum chiron quidā græcus inuenit, inde pingitur dimidia parte homo dimidia equus. Dictus autem chiron απο τισ χειρουργικησ, quia chirurgicus fuit appellat⁹. Creticos dies medici vocant, quibus credo ex iudicio infirmitatis hoc nomen impoſitum eſſe, ꝙ quaſi iudicent hominem ex ſententia ſua aut puniant aut liberent.

❡ De libris medicinalibus Cap. x.

AForiſmus eſt ſermo breuis integrū ſenſū rei propoſitę ſcribens. Prognoſtica pręuiſio ægritudinū, vocata a prenoſcēdo. Oportet enī medicū & ꝑterita agnoſcere & ꝑſentia ſcire, & futura præuidere. Dynamidia poteſtas eſt herbarū. i. vis & poſſibilitas. Nā i herbarū cura vis ipſa dynamis dicitur. Vnde & dynamidia nūcupatur. vbi eoꝝ medicinę ſcribuntur. Butanicū herbariū dicitur. ꝙ ibi herbæ notentur.

❡ De inſtrumentis medicorum. Cap. xi.

ENchiridion dictū ꝙ manu ſtringatur, dum plurima cōtineat ferramēta. Chir enī græce manus vocatur. Flebotomū ab inciſione vocatū. Nā iciſio gręce tomi dicitur. Similaria angiſtrū ſpatomele. guuia quę a latinis a ſimilitudīe cucurbitę a ſuſpirio vētoſa vocatur. Deniq; animata ſpiritu per igniculū, dehinc præciſo corpori ſuppoſita. omne quod inter cutem vel altius ęſtuat, ſiue humorē ſiue ſanguinē vocat in ſuperficiē. Cliſtere eſt inſtrumentū quod anema iniiciuntur. Pila a pinſendis ſeminibus. i. terendis. Hinc & pigmenta eo ꝙ in pila & pilo agūtur quaſi piligmenta. Eſt enī pila vas cōcauum & medicorum aptum vſui, in qua proprie tipſanę fieri & pigmenta concidi ſolēt Varro aūt refert pilumnū quēdā in italia fuiſſe, q piſendis præfuit aruis. vnde & pilumni & piſtores Ab hoc ergo pilum & pilā inuenta quib⁹ far pinſit et ex eius nomine ita appellata. Pilū aūt eſt vnde contunditur quicquid in pila mittitur. Mortarium ꝙ ibi iam ſemina in puluerem redacta & mortua cōdiantur. Citicula eſt in qua circūducta collyria reſoluuntur, erit enī lenis. Nam aſpera frangi potius q̄ reſolui collyrium facit.

❡ De odoribus et vnguentis. Cap. x[ii].

ODor vocat⁹ ab aere. Thymiana lingua gręca vocat ꝙ ſit odorabile. Nā thymo dicitur flos qui odorē refert, de quo Virg. Redolēt ꝗ; thymo fragrātia mella, Incenſū dictū, quia igne cōſumit dum offertur. Tetraidos, formulę incenſi in longitudinē porrectę, quę fiunt ex quatuor pigmētis. Quatuor ei gręce terra, formula idos dicit. Stactę eſt incēſum quod ex preſſura manat, dictū a grecis απο τουσταζειν quod eſt manare ſiue diſtillare. Myrobolanū quia fit ex glande odorata de quo Orati⁹. Et preſſa tuis balanus capillis. Oleum eſt purū nulliq; rei admixtū. Vnguētū vero eſt oē quod ex cōmuni oleo confectū, aliarū ſpecierū cōmixtione augetur. odoris iucunditatē ſumēs, & longi⁹ redolens. Vnguenta aūt quędā dicuntur a locis, vt telinū. cui⁹ Iulius cęſar meminit dicēs. corpuſq; ſuaui telino vngimur. Hoc cōficiebatur in inſula telo. quę ē vna ex cycladib⁹. Sunt et quędā ab inuētoꝝ noīe vt amaracinū. Nā quidā tradūt regium quēdā puerū amaracū noīe. cōplura vnguētorū genera ferentē caſu prolapſum eſſe & maiorez ex cōmixtione odorē creaſſe. vñ nūc optima vnguēta amaricina dñr. ſunt aūt ex genere florū. Itē alia quę a materię ſuę qualitate dicūtur. vt roſaceū a roſa, cyprinū a flore cypri quę proīde & ꝓprię ma

teriæ odorē referunt. Ex his quędā simplicia vnguenta sunt quę ex vna tm̄ specie existūt, vn̄ & suo noīe referunt odoratū. vt anetinū, est eni sincerum ex oleo et aneto tm̄. cōposita aūt sunt, quę a pluribus admixtis fiunt. vn̄ et nois sui odorē non habēt quia obtinentib⁹ aliis quę admiscentur, īcertū odorē inducūt. vt cerotū, calcasticum, marciacum.

¶ De initio medicinę. Cap. xiiii.

QVeritur a quibusdā quare inter cęteras liberales disciplinas medicinę ars non cōtineatur? Propterea quia ille singula res cōtinent causas. ista vero oim. Nā et grāmaticā medic⁹ scire iubet. vt intelligere vel exponere possit quę legit. similiter & rhetoricā, vt veracibus argumentis valeat diffinire q̄ tractat. necnō et dyalecticā propter infirmitatum causas rōne adhibita perscrutandas atq; curādas Sic & arithmeticā propter numerū horaꝝ in accessionib⁹ & periodis dierū, nō aliter & geometriā ꝓpter qualitates regionū et locoꝝ situs in quibus doceat quid quisq; obseruare debeat. Porro musica incognita illi nō erit. Nā multa sunt q̄ ī ęgris hominib⁹ ꝑ hanc disciplinā facta legūtur, sicut de dauid legit Qui a spiritu immūdo Saulē arte modulationis eripuit. Asclepiades quoq; medic⁹ phreneticū quendā per symphoniā pristinę sanitati restituit. Postremo & astronomiā notā habebit, per quā contēpletur rationem astrorū et mutationes tēporum. Nā sicut ait quidā medicorū, cū ipsorū qualitatibus et nostra corpora cōmutantur. hinc ꝙ medicina secunda philosophia dicitur. Vtraq; eni disciplina totum hominem sibi vendicat. Nam sicut per illam anima, ita per hanc corpus curatur.

¶ Incipit liber quintus.

¶ De auctoribus legum Cap. I.

MOyses gentis hebreę primus oīm diuinas leges sacris literis explicauit. Ptolomæus rex grecis primus leges iudiciaq; cōstituit Mercuri⁹ trimegistus primus leges ægyptijs tradidit. Solon prim⁹ leges atheniensib⁹ dedit. Licurg⁹ prim⁹ lacedæmoniis iura legū ex apollinis auctoritate cōficit. Numa pōpili⁹ qui romulo successit in regno prim⁹ leges romanis edidit. Deinde cū populus seditiosos magistratus ferre nō posset decēuiros legibus scribēdis creauit, qui leges ex libris Solonis in latinū sermonē translatas. xii. tabulis exposuerūt. Fuerut aūt hi Appius claudi⁹. T. genutius. P. festius. L. veturius. G. iulius. A. manlius. P. sulpiti⁹. P. curiati. T. remuli⁹. Sp. posthumi⁹. Hi decēviri legū cōscribendarū electi sunt. Leges autē redigere in libris prim⁹ consul pompeius instituere voluit, sed non perseuerauit obtrectatoꝝ metu. Deinde cęsar cepit id facere, sed ante interfect⁹ est. Paulatim aūt antiquæ leges vetustate et icuria exoluerunt, quarū et si nullus iam vsus est. noticia tñ necessaria videtur. Leges nouæ a Constantino cæsare ceperunt & reliquis succedentib⁹, erantq; permixtę et inordinatę. Postea Theodosius minor augustus ad similitudinē gregoriani & hermogeniani codicem factum constitutionum a constantini temporibus sub proprio cuiusq; imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianū vocauit.

¶ De legibus diuinis et humanis. Cap. ij.

OMnes autem leges aut diuinæ sunt aut humanę. Diuinæ natura, humanę morib⁹ constant, iōq; hæ discrepant, quoniam aliæ aliis gentibus placent. Fas lex diuina est. ius lex humana. Transire per agrum alienum fas est, ius nō est.

¶ Quid differunt inter se ius leges & mores Capitulum. iij.

IVs generale nomen est. Lex autem iuris est species. Ius autē dictum. quia iustum est. Omne autem ius legibus et moribus constat. Lex est constitutio scripta. Mos est vetustate probata consuetudo. siue lex non scripta. Nam lex a legendo vocata, quia scripta est. Mos autem longa consuetudo est, de moribus tantummodo tracta. consuetudo autem est ius quoddam moribus institutum quod pro lege suscipitur cum deficit lex, nec differt scriptura an ratione consistat quando et ratio legem conmendat. Porro si ratione lex constat, lex erit omne iam quod ratione constiterit, dumtaxat quod religioni congruat, quod disciplinæ conueniat, quod saluti proficiat vocata autem consuetudo, quia in cōmuni vsu est.

¶ Quid sit ius naturale. Cap. iiij.

IVs autem naturale est, aut ciuile, aut gentium. Ius naturale est comune omnium nationum eo ꝙ vbiq; instinctu naturæ, non constitutione aliqua habetur, vt viri et fœminæ coniunctio, liberorum successio et educatio, cōmunis omnium possessio, et omnium vna libertas, acquisitio eorum quæ cœlo, terra mariq; capiuntur. Item depositę rei vel commodatę pecunię restitutio, violētiæ per vim repulsio. Nam hoc aut si quid huic simile est nunq̄ iniustum, sed naturale ęquumq; habetur.

¶ Quid sit ius ciuile. Cap. v.

IVs ciuile est, quod quisq; populus vel quęq; ciuitas sibi propriū, humana diuinaq; causa constituit.

¶ Quid sit ius gentium. Cap. vi.

IVs gentium est sedium occupatio, edificatio, munitio, bella, captiuitates, seruitutes, postliminia, fędera pacis inducię, legatorū non violandorum religio, connubia inter alienigenas prohibita. et inde ius gētium, quia eo iure omnes fere gentes vtuntur.

¶ Quid sit ius militare. Cap.vii.

I Vs militare ē belli īferēdi solēnitas,fœderis faciēdi nex⁹;signo dato cōgressio ī hostē vł cōmissio itē signo dato receptio,Itē flagitii militaris disciplina,si locus deseratur.Item stipendiorum modus,dignatum gradus,præmioruʒ honor,veluti cum corona vel torques donantur.Item prędę decisio,& ꝓ personarū qualitatib⁹ et laboris iusta diuisio,ac principis portio.

¶ Quid sit ius publicum. Cap.viii.

¶ Ius publicum est in sacris,et in sacerdotibus,et ī magistratibus.

Quid sit ius quiritum. Cap.ix.

IVs quiritum est proprie romanorum, quod nulli tenent nisi quirites.i.romani,tanq̄ de legitimis hęreditatib⁹ , decretionibus,de tutelis,de vsucapionib⁹ quę iura apud nullū populū reperiunť sed ꝓpria sunt romanorū & in eosdem solos cōstituta.Cōstat aūt ius qritū ex legib⁹ & plebiscitis & constitutionibus prīcipum,et edictis siue prudentium responsis.

¶ Quid lex. Cap.x.

LEx est cōstitutio populi,qua maiores natu simul cum plebibus aliquid sanxerunt.

¶ Quid scita plebium. Cap.xi.

¶ Scita sunt,quæ plebes tm̄ cōstituunt, et vocata scita ꝙ ea plebs sciat,velꝙ sciscitať & rogat vt fiāt

¶ Quid senatusconsultum. Cap.xii.

SEnatusconsulum est,ꝙ tantum senatores populis consulendo decernunt.

¶ Quid cōstitutio & edictū. Cap.xiii.

¶ Constitutio vel edictum,quod rex vel imperator constituit vel edicit.

¶ Quid respōsa prudentium. Cap.xiiii.

REspōsa sunt,quę iuriscōsulti respōdere dicunť cōsulentib⁹,vñ et respōsa Pauli dicta Fuerūt ei quidā prudentes et arbitri æquitatis qui cōstitutiōes ciuiles iuris cōpositas ediderūt ,quib⁹ dissidentiū lites contētionesq; sopirent.

¶ De legibus consularibus et tribunitiis . Cap.xv.

QVędā etiā leges dicunť ab his qui condiderīt.vt cōsulares,tribunitię iulię cornelię.Nā & sub Octauiano cęsare suffecti cōsules.Papi⁹ & Pōpei⁹ legē tulerūt q̄ a noībus eorū appellať papia pōpeia cōtinens patrū pręmia ꝓ suscipiendis liberis. Sub eodē quoq; īperatore Falcidius tribunus plebis legē fecit,ne quis plus extraneis in testamento legaret q̄ vt quarta pars superesset hęredibus,ex cuius nomine lex falcidia nuncupata est.Aquilius quoq; legem condidit,quæ hactenus aquilia nūcupať

¶ De lege satyra. Cap.xvi.

SAtyra vero lex est,quę de pluribus rebus simul loquitur.dicta a copia rerū,quasi a satietate,vnde & satyrā scribere & poemata varia cōdere,vt Oratii Iuuenalis & Persii.

¶ De legibus rhodis. Cap.xvii.

¶ Rhodiæ leges naualium commertiorū sunt ab insula Rhodo cognominatæ,in qua antiquit⁹ mercatorum vsus fuit.

¶ De priuilegiis. Cap.xviii.

¶ Priuilegia autem sunt leges priuatorum , quasi priuatæ leges.Nam priuilegium inde dictum ꝙ in priuato feratur.

¶ Quid possit lex. Cap.xix.

OMnis aūt lex , aut permittit aliquid,vt vir fortis petat premiū,aut vetat,vt sacrarū virginū nuptias nulli petere liceat, aut punit vt qui cędem fecerit capite plectatur,eius enim p̄mio aut pœna vita moderatur humana.

¶ Quare lex facta sit. Cap.xx.

FActę sunt aūt leges vt earū metu humana coerceatur audacia,tutaq; sit inter improbos innocentia,et in ipsis improbis formidato supplicio refrenetur nocendi facultas.

¶ Qualis debeat fieri lex. Cap.xxi.

ERit aūt lex honesta iusta possibilis secundū naturā,secundū patriæ cōsuetudinē,loco tēporiq; cōueniens ,necessaria,vtilis,manifesta quoq;,ne aliquid ꝑ obscuritatem in captione cōtineat,nullo priuato commodo , sed pro communi ciuium vtilitate conscripta.

¶ De causis. Cap.xxii.

PRagma græcum est,quod latine causa dicitur,vnde & pragmatica negocia dicunť et actor causarum et negociorum pragmaticus nuncupatur.

¶ De testibus. Cap.xxiii.

TEstes sunt a quibus quæritur veritas in iudicio.Quos quisq; ante iudicium sibi placitis alligat nec cui sit postea liberum aut dissimulare,aut subtrahere se,vnde et alligati appellantur.Item testes dicti ꝙ testamento adhiberi solent,sicut signatores qui testamentum signant.

¶ De instrumentis legalibus. Cap.xxiiii

VOluntas est generale nomen omnium legalium iustrumentorum,quæ quia nō vi sed voluntate procedit. ideo tale nomen accepit,Testamentum vocatum,quia nisi testator mortuus fuerit, nec confirmari potest nec sciri qd in eo scriptum sit.quia clausum et obsignatum est inde dictum Testamentum quia nō valet nisi post testatoris monumentum.vnde et Apostolus . Testamentum inquit in mortuis confirmatur. Testamentum sane in scripturis sanctis non hoc solum dicitur quod non valet nisi testatoribus mortuis sʒ omne pactum et placitum testamentum vocabant. Nam laban et iacob testamentum fecerunt. quod vtiq; etiā īter viuos valeret.Et in psalmis legiť,ad uersus te testamentū disposuerūt.hoc ē pactū &innumerabilia talia.Tabulę testamēti īde appellatę sunt quia añ chartę & mēbranarū vsum, in dola-

tis tabulis nō solum testamenta, sed etiam epistola rū alloquia scribebantur. Vnde & portitores earū tabellarii vocarētur. Testamentū iuris ciuilis est quinq; testim signis subscriptione firmatū. Testamentū iuris prętorij est septem testiū signis firmatū, sed illud apud ciues fit, inde ciuile illud ad prætores inde iuris ptorij. Testamentū autem signare notare est. i. vt notum sit q scriptum est. Holographū testamentū est manu auctoris totum conscriptum, atq; subscriptum. vnde et nomē accepit Gręci eni holon totum, graphin literam vocant, Irritū testamentū est, si is qui testatus est, capite diminutus est, aut si non rite factum sit, Inofficiosum testamentū est, quod frustra liberis exheredatis sine officio naturalis pietatis in extraneas personas redactum est. Ruptū testamentum inde vocatum eo q nascente posthumo, neq; exheredato nominatim, neq; hærede instituto dirūpitur. Suppressum testamentū est, quod in fraude heredum vel legatariorū seu libertorum non est palam prolatum, quod si non latet, tamen si prædictis personis non profe ratur, supprimi tn̄ videtur, Nuncupatio est quū in tabulis cerisq; testator recitat, dicēs. Hæc vt in tabulis cęrisq; scripta sunt, ita dico, ita lego, itaq; vos ciues romani mihi testimoniū perhibere & hoc dicitur nūcupatio. Nuncupare eni est in palam noīare & cōfirmare. Ius liberorū est coniugium sine liberis inuicem pro loco pignoꝝ hęreditatis alterna conscriptio. Codicillum, vt veteres aiunt sine dubio ab auctore dictum, qui hoc scripturæ genus instituit. Est aūt scriptura, nulla indigens solennita[te] verboꝝ, sed sola testatoris voluntate, qualiscunq; scripturæ significatione expressa. Cuius beneficio voluntatibus defunctorum cōstat esse subuētū propter legalium verborum difficultatē, aut certe propter necessitatem adhibendorū solemniū, ita vt qui scribit titulū eiusdē scripturę codicillum vocet. Sicut aūt codicillus fit vice testamenti, ita epistola vice codicillorum. Cretio est certus dierū nu rus, in quo institutus hæres aut adit hæreditatem aut finito tēpore creationis excluditur, nec liberū est illi vltra capiendę hæreditatis. Crecio appellata est quasi decretio. i. decernere vel constituere, vt puta ille hæres mihi esto. additurq;, cernitoq; ifra dies tot. Adeundarū autem hæreditatum centesimus statutus erat dies quibus non est crecio addita. Fideicommissum dictum, vt fiat quod a defuncto cōmittitur. Nam fides dicta eo q fiat, quod tamen non directis verbis, sed præcatiuis exposcitur Pactū dicitur inter partes ex pace cōueniēs, scriptura, legibus, ac moribus cōprobata, & dictum est pactū quasi ex pace factū, ab eo q est pango, vñ & pegigit fœdus. Placitū quoq; similiter ab eo q placeat. Alii dicūt pactum esse quod volens quisq; facit, placitū vero etiā nolēs cōpellitur, veluti quando quisq; paratus sit in iudicio ad respondendum q nemo potest dicere pactum sed placitum. Man datum dictum q olim in cōmisso negocio alter alteri manum dabat. Ratum vero quasi rationabile & rectū, vnde & qui pollicetur dicit ratum me esse profiteor, hoc est firmum atq; perpetuum, rite aūt esse non recte, sed ex more. Chirographū, cautio vel conscriptio duarum instar chartarum, græce enim manu scriptum dicitur cautio. Emptio & venditio est rerū commutatio atq; contractus, ex conuenientia veniens. Emptio autē dicta, q a me tibi fit, venditio quasi venūdatio. i. a nundinis. Donatio est cuiuslibet rei transactio, Dictum autē dicunt donationem, quasi doni actionem, & dotem quasi do item. Pręcedente enim in nuptiis donatione, dos sequitur. Nam antiqus nuptiarum erat ritus, quo se maritus et vxor inuicem emebant, ne videretur vxor ancilla, sicut habemus in iure. Inde ē q præcedēte donatione viri, sequitur dos vxoris. Donatio vsufructuaria ideo dicitur, quia donator ex ea vsumfructum adhuc retinet, seruato cui donatum est iure. Donatio directa ideo nuncupatur, quia & iure & vsu statim transit in alterū, nec vltra aliquid inde ad ius donatoris retorquetur. Conditiones propriæ testium sunt, & dictę conditiones a cōdicendo quasi condictiones, quia nō ibi testis vnus iurat, sed vel duo vel plures. Nō enim in vnius ore, sed in duorum aut trium testiuꝫ stat omne verbum, Item conditione q inter se conueniat sermo testium quasi cōdictiones. Stipulatio est promissio vel sponsio. vnde et promissores stipulatores vocātur. dicta autem stipulatio a stipula. Veteres enim quando sibi aliquid promittebant, stipulam tenentes frangebant, quam iterum iungentes sponsiones suas agnoscebant, siue q stipulum iuxta Paulum iuridicum firmum appellauere. Sacramētum est pignus sponsionis, vocatum autem sacramentum quia violare quod quisq; promittit perfidiæ est.

De rebus. Cap. xxv.

Hereditas est res quę morte alicui⁹ ad quēpiā puenit, vel legato testō vel possessione retēta. Dicta aūt hęreditas a reb⁹ aditis, siue ab ęre quia qui possidet agrū & cēsum soluit, inde & res. Res sunt quæ in nostro iure consistunt. Iura autē sunt, quę a nobis iuste possidentur, nec aliena sunt, Dicta autem res a recte habendo, ius a iuste possidendo. Hoc enim iure possidetur quod recte, hoc recte quod bene. Quod autem male possidetur alienum alienum est. Male autem possidet q vel suis male vtitur vt aliena presumit. Possidet autem iuste, qui non irritetur cupiditate. Qui autē cupiditate tenetur possessus est, nō possessor. Bona sūt honestorum seu nobilium, quę proinde bona dicūtur, vt non habeant turpē vsum, sed ea hoīnes ad res bona vtantur. Peculium proprie minoꝝ ē personarū siue seruorum. Nam peculiuꝫ est quod pater vel dñs filiū suū vel seruū pro suo iure tractare patitur, Peculium autē a pecudibus dictum, in qui

busveterũ constabat vniuersa substantia. Bonorũ possessio est ius possessionis,certo ordine certoq; titulo acquisita. Intestata hęreditas est,quę testamẽto scripta nõ est,aut si scripta sit,iuretamen nequaq̃ est edita. Caduca inde dicuntur,quia eius heredes ceciderunt. Familiæ hercifcundę est diuisio hęreditatis inter heredes. Hercifcundę enĩ apudveteres diuisio nũcupatur. Cõmuni diuidundo est inter eos quibus cõmunis res est,quæ actio iubet postulantibus his arbitrũ dari,cuius arbitratu res diuidantur. Finium regundorum actio dicta eo ꝙ per eam regantur fines vtriq; ne dissipẽtur, dũ modo non angustiore quinq; pedũ loco ea controuersia sit. Locatio est res ad vsu m data,cũ diffinitõe mercedis. Conductio est res invsum accepta cum cõstituta mercede. Res credita est quę in obligationeʒ ita deducta est. vt ex tempore quo contrahebatur certũ sit eam deferre. Vsura est incrementuʒ fenoris,abvsu eris crediti nuncupata. Cõmodum est id quod nostri iuris est,et ad alios tẽporaliter translatum est,cum modo tẽporis quãdiu apud euʒ sit. vnde et cõmodũ dictũ est Prẹcarium est dũ prẹce creditor rogatus permittit debitorẽ in possessione fũdi sibi obligati demorari,et ex eo fructus capere. Et dictum prẹcarium. quia prẹce auditur,quasi ꝑcadium r pro d litera cõmutata. Mutuum appellatum est. quia id quod a me tibi datur ex meo tuum fit Depositum est pignus cõmendatum ad tempus quasi diu positum. Deponere autem quis videtur cum aliquid metu furti incendii, naufragii, apud alium costodiæ causa deponit. Interest autẽ in loquendi vsu inter pignus et arram. Nam pignus est quod datur ꝓpter rem creditã quę dum redditur statim pignus aufertur. Arra vero est quę primum pro re bonefidei cõtractu empta ex parte datur & postea cõpletur. Est enĩ arra cõplenda, nõ auferẽda. vnde qui habet arram non reddit sicut pignus sed desyderat plenitudinẽ,& dicta arra a re ꝓ qua tradit̃. Itẽ inter pign⁹ et fiduciã et hypothecã. hoc ĩterest. Pignus enĩ est quod ꝓpter rem debitã obligatur. cuius rei possessionẽ solam ad tempus consequitur creditor,cęterum dñium penes debitorem est. Fiducia est. cũ res aliqua sumẽdę mutuę pecuniæ gratia vel mãcipatur,vel in iure credit̃. Hypotheca est,cũ res aliqua cõmodatur sine depositione pecunię vel pignoris. pacto vel cautione sola ĩteruenienite. Momentũ dictum a tẽporis breuitate vt tam cito quã statim saluo negocio reformetur. nec in vllam moram produci debeat quod repetit̃ sicut necvllũ spaciũ est momenti,cuius taʒ breuis est temporis punctus vt in aliquã morã nullo modo producat̃. Instrumentũ est vnde aliquid cõstruimus vt cultrus / calamus / ascia. Instructũ quod per instrumentũ efficit̃. vt baculus,codex,tabula. Vs⁹ quo in re instructa vtimur. vt in baculo inniti. in codice legere. in tabula ludere, sed & ipse fruct⁹ agrorũ quia eo vtimur vsusvocatur. Hęc sunt illa tria. Vsufructus aũt vocatur quia solovsu habetur eius fructus,manẽte apud alium iure. Vsucapio est adẽptio dominij,per cõtinuationem iustę possessionis vt biennii aut alicui⁹ temporis. Mancipatio dicta ẽ quia manu res capitur. Vnde oportet eum qui mãcipium accipit,cõprẹhendere idipsuʒ quod de mãcipio datur. Cessio est propriẹ rei cõcessio sicut est illud,cedo iure propinquitatis. Cedere enĩ dicim⁹ quasi concedere. i. quę propria sunt Nam si aliena restituim⁹,non cedim⁹,Nam cedere proprie dicit̃ qui cõtraveritatẽ alteri consentit. vt Cicero. Cessit inquit amplissimiviri auctoritati vel potius paruit Interdũ est quod a iudice non imperpetuũ sed pro reformando momẽto ad tẽpus,interim dicitur,salua propositione actionis ei⁹. Preciũ vocatum eo ꝙ prius illud dam⁹,vt pro ei⁹ vice,rem quam appetimus possidere debeam⁹. Cõmertiũ dictũ a mercibus quo nomine resvenales appellamus. Vnde et mercat⁹ dicitur cetus multorũ hominũ, qui res vẽdere vel emere solent, Integri restitutio est causę vel rei reparatio. Causa redintegratur,quę vi potestatis expleta non est, Res redintegratur,quę vi potestatis ablata atq; exorta est.

¶ De criminibus in lege constitutis. Cap. xxvi.

Crimen a carendo nomen habet vt furtuʒ falsitas & cętera quę nõ occidũt,sed infamãt. Facin⁹ dictũ a faciẽdo malũ quod noceat alteri. Flagitiũ a flagitando corruptelã libidinis qua noceat sibi. Hęc sunt duo genera omniũ peccatorũ. Vis estvirtus potestatis,per quam causa siue res vel aufertur vel extorquetur. Vis priuata est si quisq; ante iudiciũ armatis hoib⁹ quẽquã a suo deiecerit vel expugnauerit. Vis publica est si quis ciuẽ ante populũ vel iudicẽ vel regem appellantẽ necauerit,aut torserit siue verberauerit, vel vinxerit. Dolus ẽ mẽtis calliditas,ab eo ꝙ deludat Aliud enim agit,& aliud simulat. Petronius aliter estimat dicens. Quid est iudicis dolus? Nimirũ vbi aliquid factum est,quod legi dolet,habetis dolum accipite nunc malum. Calumnia est iurgium alienę litis,a caluendo. i. decipiendo dicta. Falsitas appellata a fando aliud q̃ʒ verum est. Iniuria est iniusticia. Hinc est illud Virgilij. Cum turni iniuria matrẽ admonuit. Iniuria est qui audet aliquid contra ordinẽ iuris. Seditio dicitur dissentio ciuium,ꝙ seorsum alij ad alioseunt. Nam hi maxime turbatione rerum & tumultu gaudent. Sacrilegiũ proprie est sacrarum rerum furtum,postea & in idolorum cultu hesit hoc nomen. Adulterium est illusio alieni coniugij,ꝙ quia alter alterius thorum commaculauit,adulterij nomẽ accepit. Stuprum,rapt⁹ ꝓpriẽ ẽ illicit⁹ coitus,a corrũpẽdo dictus Vnde Virgilius. Rapto potit̃. i. stupro fruitur. Homicidij vocabulũ compositum est ex homine & cede. Qui ei cedẽ in hominẽ fecisse compertus erat homicidaʒ veteres appellabãt. Parricidii actio nõ solũ ĩ eũ dabatur qui parentẽ. i. qui patreʒ vel matrẽ interemis

ſet,ſed et in eum qui fratem occiderat, et dictum parricidiũ quaſi parentis cędium. Interneciei iudiciũ in eum dabatur.qui falſum teſtamentum fecerat et ob id hominem occiderat. Accuſatorem eiuſ bonorũ poſſeſſio ſequebatur. Interneciei autem ſignificatio eſt quaſi hominis quędam enecatio. Nã prępoſitionem interpręponebant ne. Neui⁹. Mare interbibere.et Plautus. Interluere mare.i.ebibere & eluere. Furtũ eſt rei alienæ clandeſtina cõtrectatio,a furuo.i.fuſcovocatũ,quia in obſcuro fit. Furtũ autem capitale crimen apud maiores fuit, ante pœnã quadrupli. Perſuaſio eſt rei alienæ manifeſta pręſumptio. Furtũ aũt earundem rerũ fit, quæ de loco in locũ trãſferri poſſunt,perſuaſio autem et earꝝ quę transferuntur et earũ quæ immobilia ſunt. Inficiatio eſt negatio debitę rei cũ a creditore depoſcitur. Idem et adiuratio.i.rei creditę negatio. Ambitus iudiciũ in eo eſt q largitione honorem capit & ambit,amiſſurus dignitatem quã munere inuadit. Peculatus iudiciũ ĩ eos datur q fraudeꝫ ærario faciũt,publicãq; pecuniam interuertũt Nam pecunia peculatum eſt iudicium. Non autem ſi iudicatur furtum rei publicæ ſicut rei priuatæ. Nam ille ſic iudicaur vt ſacrilegus,quia fur eſt ſacrorũ. Repetundarum accuſatus qui pecunias a ſocijs cępit. In hoc iudicio reus ſi ante moriatur in bona eius iudiciũ redditur. Inceſti iudiciũ in virgines ſacratas vel propinquas ſanguine conſtitutũ eſt. Qui enim talibus miſcentur inceſti.i. incaſti habentur. Maieſtatis reatu tenentur hi qui maieſtatem regiam leſerũtvel violauerunt. vel qui rem publicam prodiderũt,velcũ hoſtibus conſenſerũt Piaculũ dictum pro eo ꝙ expiari poteſt,commiſſa ſunt enim quę erant quoquo ordine expianda.

¶ De pœnis in legibus conſtitutis. Cap.xxvii.

SVpliciter malũ appellatur, vnũ quod homo facit,alterũ quod patiť. Quod facit peccatũ eſt, quod patitur pœna. Malum aũt tunc plenum eſt cum et pteritũ eſt.et impeditvt ſit et dolor&metus. Pœna dicta ꝙpuniat. Eſt aũt epitheton nomẽ et ſine adiectione non habet plenũ ſenſuꝫ,adiicis pœnam carceris,pœnam exilij,pœnam mortis et imples ſenſum, Suppliciũ proprie dicitur non qui quoquo modo punitur,ſed qui ita damnãturvt bona eius conſecrantur,et in publicũ redigẽtur. Nã ſupplicia dicebantur ſupplicamenta,et ſuppliciũ dicitur de cuius dãnatione delibatur aliquid deo, vnde et ſupplicare. Octo genera pœnarũ inlegib⁹ contineri Tullius ſcribit.i.damnũ,vincula,verbera,talionem.ignominiũ,exilium,ſeruitutẽ.et mortem. His namq; pœnisvt indicatur omne perpetratũ peccatum. Damnum a diminutione reivocatuꝫ Vincula a vinciendo.i.artando dicta.eo ꝙ conſtringant,atq; retineant,vel qui a vi ligant colla Compedes dicti,quia continent pedes. Pedicę ſunt laqi quibus pedes illaqueantur,dictę a pedibus capiẽdis. Catenæ autem ꝙ capiendo teneant vtraq; veſtigia ne progrediengtur. Item catenę ꝙ ſe capiendo teneant plurimis nodis. Manicæ ſunt vincula quibus manus capiuntur,licet et manicę tunicaꝝ ſint. Neruus eſt ferreũ vinculum,quo pedesvel etiam ceruices impediũtur. Boia eſt torques damnatorũ quaſi iugum bouum,ex generevinculorũ eſt Carcer eſt in quo cuſtodiũtur noxii,et dict⁹ carcer ꝙ eo hoĩes cóerceantur,includanturq;, quaſi arcer ab arcendo.ſ.Locum aũt in quo ſeruantur noxii carcerem didicimus numero tantũ ſingulari. vndevero emittũtur quadrigę carceres vocamus. numero tantũ plurali. Verbera dicta,quia cũagitantur aeremverberant. Hinc flagra et plagæ et flagella,quia cũ flatu et ſtrepitu in corpore ſonãt Nam plagæ quaſi flagæ,ſed plagæ et flagra primę poſitionis ſunt,flagella aũt per diminutioneꝫ dicta. Anguilla eſt qua cohercentur in ſcholis pueri,quęvulgo ſcutica dicitur. Fuſtes ſunt quibus iuuenes pro criminibus feriuntur,appellati ꝙ pręfixi in foſſis ſtent quos palos ruſtici vocant. Vectes dicti ꝙ manibus vectẽtur,vnde oſtia ſaxaq;vellun tur,ſed hi ad pœnas legum non pertinent. Virgæ ſunt ſummitates frondiũ arborumq;,dictę ꝙvirides ſint,vel ꝙ vim habeant arguendi,quæ ſi lenis fuerit virga eſt,ſi certe nodoſa vel aculeata, ſcorpio rectiſſimo nominevocatur,quia arcuatovulnere in corpus infigitur. Ictus proprie flagelloꝝ ſũt. ab agitando vocati. Vngulę dictę ꝙ effodiant. Hę et fidiculę,quia his rei in aculeo torquentnr vt fides inueniatur. Ecule⁹ aũt dictus ꝙ extẽdat. Tormentavero ꝙ torquendo mentem inueniãt. Eſt et lautumnũ ſupplicii genus ad verberandum aptũ inuentũ a tarquinio ſuperbo ad pœnas ſceleratorũ. Iſte enim prior lautumnastormenta,fuſtes,metalla atq; exilia adinuenit,et ipſe prior ex regibus exiliũ meruit. Talio eſt ſimilitudo vindictę vt aliter quis patiatur vt fecit. Hoc cum et natura et lege& inſtitutum,vt ledentem ſimilis vindicta ſequatur. vnde et illud eſt legis.oculum pro oculo, dentem pro dente. Talio autem non ſolum ad iniuriam referendam,ſed etiam pro beneficio reddendo ponitur. Eſt enim communis ſermo et iniuriæ et beneficentiæ. Ignominium dictum eo ꝙ deſinat habere honeſtatis nomen is qui in aliquo crimine deprehenditur. Dictum autem ignominium quaſi ſine nomine,ſicut ignarus ſine ſcientia,ſicut ignobilis ſine nobilitate. Hoc quoq; et infamium,quaſi ſine bona fama. Fama autem dicta,quia fando.i.loquendo peruagatur,per traduces linguaruꝫ,& aurium ſerpens. Eſt autem nomen et bonarum rerũ et malarum. Nam fama felicitatis interdum eſt, vt illud eſt. Illuſtris fama,ꝙ laus eſt malarum. vt Virgilius. Fama malum quo non aliud velocius vllum. Famæ autem nomen certi locum minime hꝫ,quia plurimũ mendax ẽ adiiciẽs multa vel demutãs deveritate,quę tandiuviuit,ꝙdiu nõ pro

baf. At vbi ꝓbaueris esse fama cessat, & exide res noiaf, nō fama. Exiliū dictū, quasi extra solū. Nā exul dicitur, qui extra solū est. Vnde postliminio redeūtibus hoc est de exilio reducēdis, qui sicut eiecti in iniuriā idest extra limā patriæ. Diuiditur aūt exiliū in relegatis & deportatis. Relegatus ē quē bona sua sequūtur. deportatus quē nō sequuntur. Proscriptio exilij ꝓcul dānatio, quasi porro scriptio. Itē proscript⁹ quia palā script⁹. Metallū est vbi exules deputanf ad eruendā venā, marmoraq; secanda in crustis. Seruit⁹ a seruando vocata apud antiquos enī qui in bello a morte seruabanf, serui vocabātur. Hęc est sola maloꝝ oīm postrema, quę liberis oī supplicio grauior est. Nā vbi libertas perijt, vna ibi perierūt & oia mortiū vero diuersi casus, ex quib⁹ crux vel patibulū in quo hoīes appensi crucianf vel patiunf, vnde & noia habent, patibulū eni vulgo furca dicif, quasi ferens caput, suspensum eni & strangulatū hęc exanimat. sed patibuli minor pœna q̄ȝ crucis. Nā patibulū appensos stati exanimat. crux aūt suffixos diu cruciat. vnde et in euāgelio latronib⁹ vt morerenf et de ligno ante sabbatū deponerenf crura cōfracta sunt quia ligno suspēsi cito mori nō poterāt. In ispo quoq; gñe necis differūt. Crudeli⁹ est enī in aqua spm̄ torquētis extingui, ignibus vri, frigore & fame necari, canib⁹ et bestijs exponi. Nā ferro mori, ętas quoq; maior optauit. Gladius enī sine grauiori cruciatu cōpendiosa morte vitā finire nouit. Culleū est parricidale vasculū ab occulēdo. i. claudēdo dictū. Est aūt vter ex corio factus, in quo parricidę cuȝ simia & gallo & serpēte inclusi in mare pręcipitanf. Oiȝ aūt istaꝝ mortiū gen⁹ aīaduersio noiaf. Aīaduersio enī est, quādo iudex reū punit, et dr̄ aīaduertere. i. animū illuc vertere, intēdere vtiq; ad puniendū reū quia iudex est. Ideo aūt romani aquam et ignē interdicebāt quibusdā dānatis, quia aer et aqua cūctis patēt, et oib⁹ data sunt, vt illi non fruerentur quod omnibus per naturam concessum est.

¶ De chronicæ vocabulo. Cap. xxviij.

Chronica grece dicitur quę latine tēporum series appellatur, quale apud grecos eusebius cesariensis episcop⁹ edidit & Hieronym⁹ presbyter in latinā linguā cōuertit. Chronos eī grece latine tempus imterpretatur.

¶ De momentis et horis. Cap. xxix.

Tempora aūt momētis, horis, diebus, mēsib⁹, annis, lustris, seculis, ętatib⁹ diuidunf. Momētū est minimū atq; angustissimū tēpus, a motu syderū dictū. Est eī extremitas horæ ī breuib⁹ interuallis, cū sol aliquid sibi cedit atq; succedit. Hora grecū nomē est et tamen latinū sonat Hora enī finis est temporis, sicut et orę sunt fines maris, fluuiorum et vestimentorum.

¶ De diebus. Cap. xxx.

Dies est p̄sentia solis, siue sol super terras, sicut nox sol sub terris. Vt enī dies aut nox sit, causa est, q̄a aut supra terram sol, aut sub terris Dies legitim⁹. xxiiij. horarū est, vsq; dū dies et nox spacia sui cursus ab oriente vsq; ad aliū orientalem solē cęli volubilitate concludat. Abusiue aūt dies vnus est, spacium ab oriente sole vsq; ad occidentem. Sunt aūt diei spacia duo, interdianum atq; nocturuū et est dies quidem horarum. xxiiii. spaciū autem horarum. xii. Vocatus autem dies, a parte meliore. vnde et in vsu est vt sine commemoratione noctis, numerū dicamus dierum sicut et ī lege diuina scriptū est, factum est vespere et mane dies vnus. Dies secūdum ægyptios inchoabat ab occasu solis, secūdum persas ab ortu solis, secundum Athenienses a sexta hora diei, secūdum romanos a media nocte. Vnde et tunc galliciniuȝ est quorum vox diei ostendif, pręconium quando et mesonyctius afflatus fit. Dies dicti a diis, quoꝝ nomina romanis quibusdam syderibus sacrauerunt. Primū enim diem a sole appellauerunt, qui princeps est omniū sydernm, sicut et idem dies caput est cunctorum dierū. Secundum a luna quæ soli et splendore et magnitudine proxima est, et ex eo mutuat lumen. Tertiū a stella martis, quæ vesper vocatur. Quartū a stella mercurij, quam quidem candidum circulum dicūt. Quintum a stella iouis, quam phætontem aiūt. Sextum a veneris stella, Quam luciferum asserūt, quę inter omnia sydera plus lucis habet. Septimū a stella saturni, quæ sexto cælo locata. xxx. annis fertur explere cursum suū. Proinde autem ex his. vii. stellis nomina diebus gentiles dederūt, eo q̄ per eosdem aliquid sibi effici æstimarent, dicentes habere a sole spi[illegible] a luna corpus, a mercurio ingenium et linguam, a venere voluptatem, a marte sanguinem, a ioue tēperantiam, a saturno humorem. Talis quippe extitit gentilium stulticia, qui sibi finxerūt tam ridicula figmenta. Apud hæbreos auteȝ dies prima, vna sabbati dicitur, qui apud nos dies dominic⁹ est quē gentiles soli dedicauerūt. Secunda sabbati, secunda feria quem sæculares diem lunæ vocant. Tertia sabbati, tertia feria, quem illi diem martis vocāt. Quarta sabbati, quarta feria, qui mercurii dies dicitur a paganis. Quinta sabbati, quinta feria est. i. quint⁹ a die dominico, qui apud gentiles iouis vocatur. Sexta sabbati, sexta feria est, qui apđ eosdem paganos veneris nuncupatur. Sabbatum autem septimus a dominico die est quem gentiles saturno dedicauerunt et saturnum nominauerūt Sabbatum autem ex hebreo in latinum requies ī terpretaf, eo q̄ deus in eo requieuisset ab omnib⁹ operib⁹ suis. Meli⁹ autem in vocabulis dierū deore Christiano ritus loquendi ecclesiastic⁹ procedit. Tamen si quem forte consuetudo traxerit vt illud exeat ex ore quod improbat corde, intelligat illos omnes de quorū nominib⁹ appellati sunt hi dies, hoīes fuisse & propter beneficia quædā mortaliū quia plurimū potuerūt et eminuerūt ī hoc sęculo

delati sunt eis ab amatorib⁹ suis diuini honores & in diebus & in sideribus, sed primum a nominibus hominum sidera nūcupata, & a siderib⁹ dies sunt appellati. A fando autem ferię nuncupatę sunt q̃ in eis nobis sit tempus dictionis.i.in diuino / vel humano officio fari, sed ex his festi dies hominū causa instituti sunt, feriati causa diuinorum sacrorū. Partes diei tres sunt, mane. meridies & suprema. Mane lux matura & plena / nec iam crepusculum. Et dictum mane a manu, manum enim antiqui bonum dicebant. Quid enim melius luce? Alij mane existimant vocari a dijs manibus, quorū conuersatio a luna ad terrā est. Alij putant ab aere quia manus.i.rarus est / atq; pspicuus. Meridies dictus quasi medidies. hoc est medius dies / vel quia tunc purior dies est. Merum enī purum dicitur. In toto enī die nihil clarius meridie, qñ sole medio cælo rutilat. & omnem orbem pari claritate illustrat. Suprema est postrema pars diei, quando sol cursum suū in occasum vertit, dicta eo q̃ superest ad partē vltimam diei. Serum vocatum a clausis seris, quando iam nox venit, vt vnusquisq; somno tutior sit. Hodie quasi hoc die / & quotidie non cotidie, vt sit quot diebus. Cras quod est postea. Hesternum est pridie, & dictum hesternum ab eo q̃ iam dies ipse sit a nobis extraneus & pretereundo alienus. Pridie autem quasi priori die. Perendie.i.per ante die vel in antecessu.i.prius.

¶ De nocte. Cap.xxxj.

Nox a nocendo dicta. eo q̃ oculis noceat. Quæ iccirco lunæ / ac siderum lucem habet ne indecora esset, & vt consolarent̄ homines nocte operantes, & vt quibusdam animantibus quæ lucem solis ferre nō possunt. ad sufficientiam tēperaretur. Noctis autem & diei alternatio propter vicissitudinem dormiendi vigilādiq; effecta est, & vt operis diurni laborem / noctis requies temperaret. Nocte autem fieri / aut quia longo itinere lassatur sol, & cum ad vltimum cęli spacium peruenerit elanguescit / ac tabefactus efflat suos ignes / aut quia eadem vi sub terras cogit, qua super terras protulit lumen / & sic vmbra terrę noctē facit. Vnde & Virgilius. Ruit oceano nox inuoluēs vmbra magna terrāq; polūq;. Noctis partes septē sunt.i.vesper crepusculum / conticinium / intempestum / gallicinium / matutinum / diluculum. Vespera stella occidentali vocatur / quę solem occiduum sequit̄, & tenebras sequētes precedit. De qua Virgilius. Ante diem clauso cōponit vesper olympo. Tenebras aūt dictas q̃ teneant vmbras. Crepusculum est dubia lux. Nam creperū dubium dicimus / hoc est inter lucem & tenebras. Conticinium est. quando omnia silent. Conticescere enim silere est. Intēpestum est medium & inactuosum noctis tempus, quando agi nihil potest & omnia sopore quieta sunt. Nam tēpus per se non intelligitur nisi per actus humanos, medium autem noctis actu caret. Ergo intēpesta inactuosa quasi sine tēpore hoc est sine actu per quē dignoscit̄ tp̄s, vnde est. Intēpestiue venisti. Ergo intēpesta dicitur, quia caret tpe.i. actu. Gallicinīū pter gallos lucis pnūcios dictū. Matutinū est inter abcessum tenebrarū & aurore aduentū, & dictum matutinū q̃ hoc tp̄s inchoāte mane sit. Diluculū, quasi iam incipiens parua diei lux. Hęc et aurora quæ solē precedit. Est aūt aurora diei clarescētis exordiū, et primus splēdor aeris qui grece eoos dicit̄, quē nos per deriuationē auroram vocamus; quasi eurorā. Vnde est illud. Et letus eois eurus equis. Et iterum. Eoasq; acies.

¶ De hebdomada. Cap.xxxij.

Hebdomada dicta a nūero dierū septē quorum repetitione et mēses et anni et sæcula peragunt̄. Hepta enī græci septē dicū hāc nos septimanā vocamus. quasi septē luces. Nā mane lux est. Octauus aūt dies.i.primus est. ad quē reditur, et a quo rursus hebdomadis series orditur.

¶ De mensibus. Cap.xxxiij.

Mensibus nomen est grecū de lunę nomine tractum. Luna enī mene græco sermone vocatur. Vnde & apud hebreos menses legitimi nō ex solis circulo, sed ex lunę cursu enumerātur, quod est de noua ad nouam. Egyptij autem primi pter lunæ velociorem cursum, & ne error cōputationis eiusve locitate accideret. ex solis cursu diem mensis adinuenerūt. quo tardior solis motus facilius poterat cōprehendi. Ianuarius mensis a iano dictus, qui fuit a gentilibus cōsecratus / vel quia limes & ianua sit anni. Vnde & bifrons idē ianus pingit̄, vt introitus anni & exitus demonstret̄. Februaris nuncupatur a februo.i.plutone. cui eo mense sacrificabatur. Nam ianuariū dijs superis / februarium dijs manibus romani cōsecrauerunt. Ergo februarius a februo.i.a plutone. non a febre id est ægritudine nominatur. Martius appellatur propter martem romanę gētis auctorem / vel q̃ eo tempore cuncta animantia agantur ad marem & ad concubendi voluptatē. Idem appellatur & mēsis nouorum quia anni initium mensis est martius. Idem & nouum ver indicijs.s.germinum. quia in eo virescentibus fructibus nouis transactorum pbatur occasus. Aprilis pro venere dicit̄, quasi aphroditi, græce enim aphroditi venus dicitur / vel quia hoc mense omnia aperiūtur in florem, quasi aperilis. Maius dict⁹ a maia matre mercurij / vel a maioribus natu, qui erant principes reipublice. Nam hunc mēsem maioribus, sequentē vero minoribus romani cōsecrauerūt, vnde & iunius dicitur. Ante enī populus in cēturias seniorū & iuniorū diuisus erat. Iulius vero & augustus de honoribus hominū iulij & augusti cęsarum nūcupati sunt. Nam prius quintilis & sextilis vocabant̄, quintilis, qa quintus erat a martio, quē principē anni testant̄ esse romani, sextilis sit̄ q̃ sextus sit. Septēber nomen habet a numero & imbre, qa septimus est a martio & im=

bres habet. Sic & October / nouēber / atq; decēber ex numero & imbribus acceperunt vocabula, quē numerum decurrētem decēber finit, pro eo ꝙ denarius numerus precedentes numeros claudit. Calendas autem & nonas / & idus propter festos dies romani instituerunt / vel propter officia magistratum. In his enim diebus cōueniebatur in vrbibus. Quidam autem calendas a colendo appellari existimant. Apud veteres enim omnium mensium principia colebātur, sicut & apud hebreos. Idus autem pleriq; latinorum ab edendo dictum putant, ꝙ hi dies apud veteres epularum essent. None a nūdinis vocatę, nundinę enim sunt publicę conuentiones / siue mercimonia.

℄ De solsticijs & equinoctijs. Cap. xxxiiij.

Solsticium dictum quasi solis statiū, ꝙ tūc sole stante crescāt dies / vel noctes. Equinoctium appellatū ꝙ tunc dies & nox horarum spacio ęquali consistunt. Duo sunt autem solstitia, vnum estiuum octauo kalendas iulias, de quo tēpore remeare sol ad inferiores incipit circulos / aliud hyemale, octauo kalēdas ianuarias, quo tempore sol altiores incipit circulos petere. Vnde & hyemalis solsticij dies minimus sicut estiui maximus inuenitur. Item duo sunt equinoctia, vnum vernale / & aliud autūnale. quae graeci ισομεριασ vocant. Sunt autem haec equinoctia die octauo kalēdas aprilis, & octauo kalēdas octobris, quia annus olim in duas partes tantum diuidebatur, hoc est in estiuū & in hyemale solstitium et in duo hemisperia.

℄ De temporibus anni. Cap. xxxv.

Tempora anni sunt quattuor, ver / ęstas / autūnus / & hyems. Dicta sunt autem tempora a cōmunionis tēperamēto, ꝙ inuicem se humore siccitate, calore & frigore temperent. Hęc & curricula dicuntur, quia non stant / sed currunt. Constat autem post factum mundum ex qualitate cursus solis tempora inter nos menses fuisse diuisa. Quorum tēporum talem veteres discretionem faciunt, vt primo mense ver nouum dicatur / secundo adultū / tertio preceps. Sic & ęstas in suis tribus mensibus / noua / adulta / & praeceps, sic & autūnus / nouus / adultus / & preceps. Item hyems noua / adulta / & praeceps / siue extrema. Vnde est illud Virgilij. Extremę sub casum hyemis. Ver autem dictum ꝙ vireat. Tunc eni post hyemē vestitur tellus herbis, & in florem cuncta prorūpunt. Estas dicitur ab estu. i. a calore, & ęstas quasi vesta. i. exusta & arida, nam calor aridus est. Autūnus a tēpestate vocatus, quando & folia arborum cadunt & omnia maturescunt. Hyemē autem ratio hemispherij nūcupauit, quia tunc breuiori sol soluitur circulo. Vnde & hoc tempus brumā dicitur quasi βραχειαημερο. i. breuis dies / vel a cibo, ꝙ maior tūc sic vescendi appetitus. Edacitas eni grece bruma appellatur. Vnde & imbrumari dicunt quibus fastidium est ciborū. Hibernus aūt inter hyemem & vernum est, quasi hiuernus qui plerūq; a parte totam hyemē significat. Hęc tēpora. singuli etiā cęli partibus ascribuntur. Ver quippe orienti datur, quia tūc ex terris omnia oriūtur. aestas vero meridiano, eo ꝙ pars eius calore flagrantior sit. hyems septētrioni eo ꝙ frigoribus & perpetuo gelu torpeat. Autūnus occiduo. eo ꝙ graues morbos habeat. Vnde & tunc omnia folia arborum defluūt. Vt autem autūnus abundet morbis, facit hoc confinium frigoris & caloris / & compugantia inter se contrariorum aerum.

℄ De annis. Cap. xxxvj.

Annus est solis anfractus, cum peractis trecentis. lxv. diebus ad eadē loca siderū redit. Annus aūt dictus, quia mensibus in se recurrētibus voluitur. Vnde & annulus quasi annuus. i. circulus ꝙ in se redeat, vt Virgilius. Atq; in se sua per vestigia voluitur annus. Sic enim apud egyptios indicabatur ante inuentas litteras, picto dracone. caudam suā mordēte, quia in se recurrit. Alij annum dicunt απο του ανανεουσθαι. i. ab innouatione, renouatur eni semper. Tria sunt autem genera annorum. Aut eni lunaris annus est. xxx. dierum / aut solstitialis qui. xij. cōtinet menses / aut magnus omnibus planetis in eūdem locum recurrentibus, qui fit post annos solstitiales plurimos. Era singulorum annorum constituta est a caesare augusto quando primum censu excogitato romanum orbem descripsit. Dicta aūt era ex eo ꝙ omnis orbis ęs reddere professus est reipublicę.

℄ De olympiadib9 & lustris & iubileis. Ca. xxxvij.

Olympias apud grecos cōstituta apud elidē grecię ciuitatem, elijs a gētibus agonem & quinquēnale certamē, quattuor medijs annis vacātibus & hoc ob elidum certaminis tempus olympiadem vocauerunt, quadriēnio in vna olympiade supputato. Lustrum vero est pēteteris, id est quinquēnium, quod quinto anno dicitur cōdi propter olympiadas a romanis, adhuc enim cōsules / adhuc aera nondum erant. Est enim quinquēnale tēpus. Ideo vero sic vocat eo ꝙ censu per quinquēnium in republica peracto vrbs roma lustrabatur. Iubileus interpretatur remissiōis annus. Est enim hebraicus & sermo & numerus qui septēnis annorum hebdomadibus. i. xl. & ix. annis texitur in quo clāgebatur tubis, & ad omnes reuertebatur antiqua possessio, debita resoluebantur / confirmabantur libertates. Hunc numerum etiā in diebus pentecostē & ipsi celebramus post domini resurrectionem remissa culpa, & totius debiti chirographo euacuato, ab omni nexu liberi / suscipientes aduenientem in nos gratiam spiritus sancti.

℄ De seculis & etatibus. Cap. xxxviij.

Secula generationibus cōstant, & inde secula ꝙ sequant. Abeūtibus eni alijs alia succedūt. Hunc quidā quinquagesimum an=

num dicũt,quem hebrei iubileũ vocant. Ob hanc causam & ille hebręus qui ꝑpter vxorẽ & liberos amans dñm suũ, aure pertusa / seruitio subiungatus / seruire iubetur in sęculũ,hoc est vsq; ad annũ quinquagesimum. Etas plerũq; dicitur & pro vno anno vt in annalibus / & pro.7.vt hominis / & pro centũ / & pro quouis tẽpore. Vnde & ætas tempus quod de multis sęculis instruit. Et dicta ętas quasi ęuitas.i.similitudo ęui. Nam æuũ est ætas perpetua,cuius neq; initiũ / neq; extremũ noscitur.quod græci vocant enoas / quod aliquãdo apud eos pro sęculo / aliquãdo pro ęterno ponitur.vnde,& apud latinos est deriuatum. Etas autem ꝓprie duobus modis dicitur / aut enĩ hominis, sicut infantia / iuuentus senectus / aut mũdi,cuius prima ętas est ab adam vsq; ad noe / secunda a noe vsq; ab abrahã / tertia ab abraham vsq; ad dauid / quarta a dauid vsq; ad trãsmigrationem iudæ in babylonẽ / quinta deinde vsq; ad aduẽtum saluatoris in carnem / sexta quę nũc agitur vsq;quo mũdus iste finiatur. Quartũ decursus per generationes & regna. primus ex nostris iulianus africanus sub imperatore marco aurelio antonino simplicis historię stilo elicuit. Dehinc eusebius episcopus cæsariensis / atq; sanctę memorię. Hieronymus presbyter chronicorum canonẽ multiplicem ediderunt, historiam regnis simul / & temporibus ordinatam. Dehinc alij atq; alij,inter quos precipue victor turoneñ.ecclesie episcopus recensitis priorum historijs,gesta sequentiũ etatum vsq; ad consulatũ iustini iunioris imperatoris expleuit. Horũ nos temporũ summã ab exordio mũdi ad augũsti Eraclij imperatoris / vel sumptilani regis gotthorum, quãta potuimus breuitate notauimus tẽpora,adiacẽte e latere descendente linea temporum, cuius indicio summa preterita sęculi cognoscatur.Quarũ decursus per generationes & regna ita inspicitur.

¶De discretione temporum. Cap.xxxix.

PRima ętas cõtinet in exordio sui creationem mũdi. Primo enĩ die deus in lucis nomine cõdidit angelos. Secũdo in firmamenti appellatione cęlos. Tertio in discretionis vocabulo speciem aquarum & terrę. Quarto luminaria cęli. Quinto animantia ex aquis. Sexto animantia ex terra & hominem quem appellauit Adam.

ADam anno. 230. genuit Seth. a quo filij dei.230. Seth an. 205. genuit Enos.qui primus cepit inuocare nomen dñi. 435. Enos an.190.genuit caynan.625.Caynã an.170. genuit malaleel.795.Malaleel an.165.genuit iareth.960.Iareth an.162.genuit enoch qui translatus est.1122.Enoch an.165.genuit matusalam. 1287. Matusalã an.167. genuit lamech.1454. Lamech an.188.genuit Noe. Archa edificat.1642. Noe aũt an.600.factũ est diluuium. 2242.

¶Secunda ętas.

SEm post diluuium.11.anno genuit arfaxat a quo chaldei.2244. Arfaxat an.135.genuit sala a quo antiqui samarite & indi fuerũt.2379.Sala an.10.genuit heber a quo hebrei. 2509.Heber an.134.genuit falech.Turris edificatur.2643.Falech an.130.genuit ragau.Dij primum adorantur. 2773.Ragau an.132.genuit seruch.Regnum inchoat scytharum.2905.Seruch an.130. genuit nachor. Regnum egyptiorum nascitur.3035. Nachor an.79.genuit tharam. Regnum assyriorum sycimorũq; exoritur.3114.Thara an. 70. genuit abraham. Zoroastes magicam repperit.3184.

¶Tertia ętas.

ABraham an.c.genuit Ysaac ex Sara libera.Nam prius & Ismael,a quo & Ismaelite.3284.Ysaac an.60.genuit iacob.Argiuorum regnum inchoat.3344.Iacob an.91.genuit ioseph. Phoroneus græcie leges dedit.3435. Ioseph an.110. vixit. Gręcia segetes habere cepit. 3545.Hebreorum seruitutis in ægypto an.144. Athlas astrologiam inuenit.3689. Moyses anno. 40. rexit populum in heremo. Hebrei legem & litteras habere ceperunt. 3729.Iosue anno.27. Erichthonius in troia primus quadrigam iunxit. 3756. Othoniel an.40. Cadmus litteras græcis dedit.3796.Aoth an.80.Fabule ficte sũt.3876. Delbora an.40. Apollo medicine artem inuenit et cytharam repperit.3916.Gedeon an.40. Mercurius liram repperit & orpheo tradidit. 3856. Abimelech an.3. Chorus in græcia inuentus est. 3959.Tola an.22.Priamꝰ regnauit ĩ troia.3981. Iair an. 22. Carmentis latinas litteras repperit. 4003. Iepte an.6. Hercules flammis se iniecit. 4009.Abessan an.7. Alexãder helenam rapuit. 4016. Abdon an.8. Troia capta est, & æneas in Italiam venit.4024.Sanson an.20. Ascanius albam condidit ciuitatem aqua albani.4044.Heli sacerdos an.40. Archa testamenti capitur.4084.Samuel & Saul an.40. Homerus fuisse putatur.4124.

¶Quarta ętas.

DAuid an.4.Carthago a didone conditur. Gad Nathan & Asaph prophetauerunt. 4164.Salomõ an.40. Tẽplũ hierosolymis edificat.4204.Roboã an.17. Regnũ israel & iuda diuiditur. 4221. Abia an.3. sub quo achimelech pontifex fuit.4224. Asa an.41. Achias amos iehu iohel & azarias ꝓphetauerunt.4265. Iosaphat an.25.Prophetauit helias & heliseus abdias & micheas.4290.Ioram an.8. Prophetauit helias & helisẽꝰ.4298.Ochozias an.1. Helias rapit.4299.Athalia an.7.Ionadab filiꝰ rachab sacerdos claruit & ioiada põtifex 4306.Ioas an.40 Zacharias ꝓpheta occidit iter tẽplũ & altare.Heliseus morit.4346.Amasias an.29. Carthagirẽ

quidam hoc tempore asserunt conditam, alij non vt supra. 4457. Ozias an. 52. Olympias a græcis instituitur, assyriorūq; regnum in medos transfertur. 4427. Ioathan an. 16. Remus & Romulus nascuntur. 4443. Achaz an. 16. Roma cōditur. 4459. Ezechias an. 29. Senatus romę fit. 4488. Mansses an. 55. Sibila samia claruit. 4543. Amon an. 12. Census primum agitur. 4555. Iosias an. 32. Thales philosoph⁹ agnoscitur. 4587. Ioachim an. 11. Nabuchodonosor iudeam capit. 4598. Sedechias an. 11. Templum hierosolymis incensum est. Sapho mulier diuerso poemate claruit. 4609.

Quinta ętas.

Hebreorum captiuitas an. 70. Iudith historia conscribitur. 4679, Darius an. 34. Iudeorū captiuitas resoluitur. 4713. Xerxes an. 20. Sophocles & euripides tragędi celebrant insignes. 4733. Artaxerxes an. 20. Esdras incensam legē renouat. 4773. Darius q & nothus an. 19. Hęc ętas habuit platonē & gorgiā primū rhetorē. 4792. Artaxerxes an. 40. Hester historia scribit. 4832. Artaxerxes q & ochus an. 26. Demosthenes & aristoteles predicant. 4858. Xerxes an. 4. Xenocrates illustris habet. 4862. Darius an. 6. Alexāder hierosolymā cepit. 4868. Alexāder magn⁹ an. 5. Asiā obtinuit. 4873. Ptolemęus an. 40. Machabeorū liber inchoat primus. 4913 Philadelphus an. 38. Septuaginta interp̄tes agnoscunt. 4951. Euergetes an. 26. Iesus sapiētiæ librum cōposuit. 4977. Philopater an. 17. Ab isto iudęi prelio victi. 40. milia corruerūt armatorum 4994. Epiphanes an. 24. Machabeorꝝ secūda libri historia cōponit. Romani gręcos obtinuerūt 5018. Philometor an. 35. Scipio africā vicit 5053. Euergetes an. 29. Brut⁹ hispaniā subegit. 5082. Sother an. 17. Thraces romanis subijciūt. 5099. Alexāder an. 10. Syria romanis subiecta est. 5109. Ptolemęus an. 8. Rhetorica ars romę cępit. 5117. Dionysi⁹ an. 30. Pōpeius iudęā capit. 5147. Cleopatra an. 2. Egypt⁹ romanis subdit. 5149. Iulius cæsar an. 5. Hic primus monarchiā tenuit. 5154.

Sexta ętas.

Octauianus an. 56. Christus nascit. 5210. Tiberius an. 23. Christus crucifigitur. 5233. Caius galicula an. 4. Mattheus euangeliū scripsit. 5237. Claudius an. 14. Marcus euāgeliū edidit. 5251. Nero an. 14. Petrus & Paulus necantur. 5265. Vespasianus an. 10. Hierosolyma a tito subuertit. 5275. Titus an. 2. Hic facūdus & pius fuit. 5277. Domitian⁹ an. 16. Ioānes in pathmos relegatur. 5293. Nerua an. 1. Ioānes ephesum redijt. 5294. Traianus an. 19. Ioānes apostolus requiescit. 5313. Adrian⁹ an. 21. Aquila interpres habetur. 5334. Antoninus pius an. 22. Valētinus & Marcion agnoscūtur. 5356. Antoninus verus an. 19. Catafrigarum heresis oritur. 5375. Cōmodus an. 13. Theodocion tertius interpres habet. 5388. Elius pertinax an. 1. Nihil habet historiæ. 5389. Seuerus an. 18. Simmachus interpres quartus habetur. 5407. Antoninus caracalla an. 7. Quinta editio hierosolymis inuenit. 5414. Macrinus an. 1. Huius breuitas vitæ nihil gestorū habet. 5415. Aurelius antoninus an. 4. Sabellij heresis oritur. 5419. Alexander an. 13. Origenes insignis habetur. 5432. Maximus an. 3. Iste germanos vicit. 5435. Gordianus an. 7. Iste de parthis & persis triumphauit. 5441. Philippus an. 7. Hic primus christianus imperator fuit. 5448. Decius an. 1. Antonin⁹ monachus claruit 5449. Gallus an. 2. Nouatus heresim condidit. 5451. Valerianus an. 15. Cyprianus martyrio coronatur. 5466. Claudius an. 6. Iste gotthos ab illirico expulit. 5468. Aurelianus an. 5. Iste christianos ꝑsequit 6474. Tacitus an. 1. Huius breuitas vitæ nihil habet historię. 5475. Probus an. 6. Manich eorum heresis orta est. 5481. Carus an. 2. Iste de persis triumphauit. 5483. Diocletianus an. 20. Iste diuinis libris adustis martyria facit. 5503. Galerius an. 2. Huius breuitas vitæ nihil dignum historię contulit. 5505. Constantinus an. 30. Nycena synodus congregatur. 5535. Constantius an. 24. Antropomorphitarum heresis oritur. 5559. Iulianus an. 2. Hic ex christiano paganus effectus est. 5561. Iouinianus an. 1. Iste iterum christianus effectus est. 5562. Valens an. 14. Gotthi heretici efficiuntur. 5576. Gratianus an. 6. Priscillianus agnoscitur. 5582. Valentinianus an. 7. Hieronymus in bethleem predicatur. 5589. Theodosius an. 3. Ioānes anachorita claruit. 5592. Archadius an. 13. Ioannes chrisostomus floruit. 5605. Honorius an. 15. Augustinus episcopus claruit. 5620. Theodosius an. 27. Nestorius heresiarches extitit. 5647. Marcianus an. 6. Calcedonensis synodus agitur. 5653. Leo maior an. 16. Egyptus errore dioscori latrat. 5669. Zenon an. 17. Acephalorum heresis orta est. Corpus Barnabæ apostoli & euangelium Matthei repertum est. 5686. Anastasius an. 27. Fulgentius episcopus predicatur. 5713. Iustinus an. 8. Acephalorum heresis abdicatur. 5721. Iustinianus an. 29. Vvandali in africa a Belisario extinguntur. 5760. Iustinus an. 11. Armeni fidem Christi suscipiunt. 5771. Tiberius an. 7. Longobardi Italiam capiunt. 5778. Mauritius an. 21. Gotthi catholici effecti sunt. 5799. Focas an. 8. Romani ceduntur a persis. 5807. Eraclius an. 27. Huius quinto & quarto religiosissimi principis sisepuți in hispania iudęi baptizātur. Residuū sextę ætatis tempus soli deo est cognitum. 5857.

Incipit liber sextus.

¶Incipit liber sextus.

¶De veteri et nouo testamento. Cap.I.

VEtus testamentũ ideo dicitur, quia veniẽte nouo cessauit. De quo apostolus meminit dicẽs. Vera transierũt, et ecce oĩa noua facta sũt. Testamẽtũ aũt nouũ ideo nũcupatur, quia innouat. Non enĩ illud discũt nisi hoĩes renouati ex vetustate p gratiã, et ptinẽtes iam ad testamentũ nouũ, quod est regnũ cęlorũ. Hębrei aũt vetꝰ testamẽtũ Esdra auctore iuxta numerũ litterarũ suarũ in.xxii.libris accipiũt. diuidentes eos in tres ordines.legis.s.et prophetarũ et agiographorũ. Primꝰ ordo legis in quinq; libris accipitur, quorũ primus ẽ bresith quod est generis. scds elesmoth, quod est exodus. tertius vagecra, quod est leuiticus. quartꝰ vagedaber, quod est numerus. quĩtus elleaddabari, qđ ẽ deuteronomiũ Hi sũt quĩq; libri moysi, quos hebręi thorat vocãt latini legẽ appellãt, Proprie aũt lex appellatur, qa per moysem data est. Scđs ordo est ꝓphetarum in quo cõtinẽtur libri octo, quorũ primꝰ iosue bennũ q latine iesu naue dicitur. secũdus sopthi. quod est iudicũ. tertius samuel. q est regũ primꝰ. quartꝰ malachim, qui est regũ secũdus, quĩtus esaias, sextus hieremias. septimꝰ ezechiel. octauꝰ taresra, q dicit̃ 12. prophetarũ qui libri quia sibi ꝓ breuitate ad iũcti sũt pro vno accipiũtur. Tertius est ordo agiographorũ. i. sancta scribentiũ, in quo sũt libri nouẽ, quorũ primꝰ iob. secũdus psalteriũ. tertiꝰ masloth, quod est ꝓuerbia salomonis. Quartꝰ coeleth quod est ecclesiastes. quintus syrrasirim, quod est ĩ cantica cãticorũ. sextus daniel. septimus dabreiamin, quod est verba dierũ hoc est paralypomenon qui est cristonicon. q in duos libros diuiditur apud grecos et latinos. octauꝰ esdas. nonꝰ Hester, qui simul oẽs. 5. 8. &. 6. fiũt. 22. sicut superius cõprehẽsi sũt. Quidam aũt ruth et cinoth, quod latine dicitur lamẽtatio hieremie, agiographis adiiciũt &. 24. volumina testamẽti veteris faciũt iuxta. 24. seniores q ante cõspectũ dñi assistũt. Quartꝰ est apud nos ordo veteris testamẽti eorũ librorũ q ĩ canone hebraico non sũt. Quorũ primꝰ saprentiæ liber est secũdus ecclesiasticꝰ. tertiꝰ tobie. quartꝰ iudith. quintꝰ et sextus machabeorũ, quos licet iudęi inter apocrypha separet, ecclesia tñ xp̃i inter diuinos libros & honorat et prędicat. In nouo aũt testamẽto duo sũt ordines. primꝰ euãgelicꝰ, in quo sũt mattheꝰ, marcus, lucas, et Ioannes. secũdus apostolicus, in quo sũt paulus in. 14. epistolis. petrꝰ ĩ duobus. ioannes in tribus. iacobus et iudas in singulis actus apostolorũ et apocalypsis ioanis Sũma aũt vtriusq; testamẽti trifarie distĩguitur idest in historia, in moribꝰ, in allegoria, Rursus ista tria multifarie diuidũtur, id est qđ a deo, qđ ab angelis vel ab hoĩbus gestũ dictũq; sit. quid a prophetis nũciatũ de cristo et corpore eius, quid de dyabolo et membris eiꝰ. quid de veteri et nouo populo, qđ de præsenti sæculo et futuro regno atq; iudicio

¶De scriptoribꝰ et vocabulis sctõꝝ libroꝝ, Ca.ii.

VEteris testamenti secũdũ hebreorũ traditionẽ hi perhibẽtur auctores. Primꝰ moyses diuinę hystorię cosmographiã in quĩq; voluminibꝰ edidit, quod pentateucũ noĩatur Pentateucum autem a quinq; voluminibꝰ dicitur. Pẽta enĩ gręce quinq; teucen volumẽ vocatur Genesis liber inde appellatur, eo ꝙ exordiũ mũdi et generatio sęculi in eo cõtineat̃. Exodꝰ vero exitũ ab ęgipto vel egressũ populi israel digerit, et ex ea causa nomen accepit Leuiticꝰ appellatur eo ꝙ leuitarũ ministeria et diuersitatẽ victimaꝝ exequit̃, totusq; in eo ordo leuiticus annotat̃ Numerorũ liber vocat̃ eo ĩ egressæ de egypto tribꝰ dinumerãrur, et. xl. duarũ per heremũ mãsionũ in eo descriptio continet̃. Deuteronomiũ gręco sermone appellat̃, quod latine interpretatur secũda lex idest repetitio et euãgelicę legis ꝑfiguratio, q̃ sic ea habet quę priora sunt vt tñ noua sint oĩa q̃ in eo replicãt̃, Iosue liber nomẽ accepit a iesu filio naue cuiꝰ historiã cõtinet, scriptorẽ vero eiꝰ eũdẽ iosue hebręi asseuerãt, in cuiꝰ textu post iordanis trãsitũ regna hostiũ subuertũtur, terra victori populo diuidit̃ et per singulas vrbes viculos mõtes atq; cõfinia ecclesię cęlestisq; hierusalẽ spiritualia regna ꝑfigurantur Iudiciũ noĩat̃ a principibꝰ populi, q pręfuerũt in israel post moysen et iosue anteq̃ dauid & cęteri reges existerent Hũc librũ et ruth, edidisse creditur samuel Liber samuel eiusdẽ samuelis natiuitatẽ et sacerdotiũ et gesta describit, iccirco et ab eo nomen accepit Et quis hic liber saul et dauid historiã cõtineat vtriq; tñ ad samuel referunt̃, qa ipse vnxit saul in regnũ ipse dauid in regẽ futurũ. Cuius libri primã partẽ cõscipit idẽ samuel, sequẽtia vero eius vsq; ad calcem scripsit dauid Malachim liber ꝓinde appelatur eo ꝙ reges iudę israhelitıcę gentis gestaq; eorũ per ordinẽ digerat tempoꝝ. Malachim enim hebraice latinę regũ interpretatur. Hũc librũ hieremias primꝰ in vnũ volumẽ coegit. Nã antea sparsus erat per singulorũ regũ historias. Paralypomenõ gręce dr̃ ꝙ nos ꝑtermissorũ vel reliquorũ dicere possumus, qa ea quę in lege vel regũ libris, vel omissa, vel nõ plene relata sũt in isto summatim et breuiter explicantur. Librum iob quidam moysen scripsisse arbitrãtur, alii vnũ ex prophetis nonnulli vero eundem iob post plagã sue passionis scriptorẽ fuisse exestimãt, arbitrantes, vt q certamina specialis pugne sustinuit, ipse narraret quas victorias expediuit. Principia aũt et fines libri Iob apud hebreos prosaica oratione texta sũt, media aũt ipsiꝰ ab eo loco ĩ quo ait. ꝑeat diesĩ qua natꝰ sũ, vsq; ad eũ locũ. Iccirco ego me reꝑhẽdo et ago penitẽtiã. oĩa heroico metro discurrunt. Psalmoꝝ liber gręce plalteriũ. hebraice nablũ, latĩe organũ dicitur.

Vocatus aūt liber psalmoꝝ ꝙ vno ꝓpheta canē- te psalteriū chor⁹ cōsonādo respōderit. Titul⁹ aūt in psalmis hebraicis ita est. quod interpretat̄ volumen hymnoꝝ. Auctores aūt psal moꝝ sunt quæ ponuntur in titulis moyses.s. & Da uid,& Salomō,asaph.ethan, & iditū & filij choræ heman ezraite & reliquorū, quos esdras vno volu mine cōprehendit. Oēs autē psalmi apud hebreos metrico carmine cōstant esse cōpositi. Nā in more romani flacci & græci pindari, nūc alij iābo currūt nūc elegiaco ꝑsonā, nunc sapphico nitēt trimetro vel tetrametro pede incedētes. Salomon fili⁹ Da- uid regis israel iuxta numerū vocabuloꝝ suorum tria volumina edidit, quorum primus est hebraice masloth, quē græci parabolas, latini ꝓuerbioꝝ no mināt, eo ꝙ in ipo sub cōparatiua similitudine figu- ras verboꝝ & imagines veritatis ostenderit, ipam aūt veritatē ad intelligēdum legētib⁹ reseruauit. Scd̄m librū coeleth vocauit, q græce ecclīasten di- cit̄, latine cōcionator, eo ꝙ sermo ei⁹ nō specialiter ad vnū sicut in ꝓuerbijs, sed ad vniuersos gn̄aliter dirigat̄, docēs oīa quę in mūdo sunt caduca esse & breuia, & ob hoc minime appetenda. Tertiū librū sirasirim p̄notauit, q in latina lingua vertit̄ cātica cāticoꝝ, vbi p epitalamiū carmē coniūctionē xp̄i & ecclīę mystice canit. Dictū aūt cāticū canticoꝝ eo ꝙ oībus canticis p̄feratur quæ in scripturis sacris habentur, sicut quędā in lege dicunt̄ sancta, quib⁹ maiora sunt sancta sanctoꝝ. Horum aūt trium li- brorū Carmina, Hexametris, & pētametris versi- bus apud suos cōposita phibentur, vt Iosephus & Hieronymus scribunt. Esaias euangelista potius q̄ ꝓpheta edidit librū suum, cuius & oīs textus elo quētiæ ꝓsa incedit, canticū vero hexametro & pē tametro versu discurrit. Hieremias similiter edi- dit librū suū cū threnis suis, quos nos lamētavoca mus, eo ꝙ in tristioribus reb⁹ funeribusq; adhibeā tur, in quibus quadruplex diuerso metro cōposuit alphabetū. Quoꝝ duo prima quasi sapphico me- tro scripta sunt, qa tres versiculos qui sibi nexi sūt et ab vna tm̄ littera incipiūt, heroicū cōma cōclu- dit. Tertiū alphabetū trimetro scriptū est. & a ter- nis litteris.i.terni versus incipiūt. Quartū alpha- betū simile primo & secūdo habetur. Ezechiel & Daniel a viris, quibusdā sapiētibus scripti esse phi bent̄, quorū Ezechiel principia & fines, multis ha bet obscuritatibus inuoluta. Daniel vero claro ser mone regna orbis ꝓnūciat & tp̄s aduētus xp̄i ma nifestissima p̄dicatione annotat. Hi sunt quattuor prophetę qui maiores vocant̄ quia ꝓlixa volumi- na cōdiderunt. Liber aūt. 12. ꝓphetarū auctorum suoꝝ noībus p̄notat̄, qui ꝓpterea dicunt̄ minores, quia sermones eorum breues sunt. Vnde & cōnexi sibimet inuicē in vno volumine continētur, quorū nomina sunt, osee / iohel / amos / abdias / ionas / mi cheas / naū / abachuc / sophonias / / aggeus / zacha rias / & malachias. Esdræ liber auctoris sui titulo prenotatur, in cuius textu eiusdē esdræ neemięq; sermones pariter cōtinentur. Nec quēq̄ moueat ꝙ vnus esdræ dicit̄ liber, quia secūdus terti⁹ & quar tus nō habentur apud hebreos, sed inter apocry- phos deputātur. Hester librū esdras creditur con- scripsisse, in quo eadem regina sub figura ecclesię dei populū a seruitute & morte eripuisse scribitur atq; interfecto hoste aman qui interpretat̄ iniqui- tas, diei celebritas in posteros mittit̄. Liber sapien tię apud hebreos nusq̄ est, vnde & ipse titulus græ cam magis eloquentiā redolet. Hunc iudęi philo- nis esse affirmāt, qui ꝓinde sapiētię nominat̄, quia in eo xp̄i aduētus qui est sapientia patris & passio eius euidenter exprimit̄. Librum aūt ecclesiasticū certissime Iesus filius syrach hierosolymita nepos Iesu sacerdotis magni cōposuit, cuius meminit & zacharias, qui liber apud latinos ꝓpter eloquij si- militudinē salomonis titulo prenotat̄. Dictus autē ecclesiasticus eo ꝙ de totius ecclesiæ disciplina re ligioseq; conuersationis magna cura & ratione sit editus. Hic liber apud hebreos reperitur, sed inter apocryphos habet̄. Iudith vero & tobias siue ma- chabeorū libri, quibus auctorib⁹ scripti sint mini- me cōstat. Habent aūt vocabula ex eorū nomini- bus, quorum gesta scribuntur. ¶ Quattuor libros euangeliorū quattuor euāgeliste singulariter con scripserūt. Primus mattheus cōscripsit euangeliū litteris hebraicis & sermonibus in iudæa, initians euangelizare ab humana xp̄i natiuitate, dicēs. Li ber generationis Iesu xp̄i filij dauid filij abraham significans descendisse corporaliter ex semine pa- triarcharum xp̄m, sicut ꝓmissum erat in ꝓphetis per spiritū sanctū. Secūdus marcus plenus spiritu sancto scripsit euangeliū xp̄i eloquio græco in Ita- lia, secutus petrū vt discipulus. Is initium a spiritu prophetali fecit, dicēs. Vox clamātis in deserto pa rate viā dn̄i, & reliqua, vt ostenderet xp̄m post as- sumptionē carnis, euangeliū predicasse in mūdo. Ipse eni xp̄s & propheta dictus est, sicut scriptum est. Et ꝓphetam in gentibus posui te. Tertius lu- cas inter oēs euangelistas græci sermonis eruditis- simus, quippe vt medicus in græcia euāgeliū scri- psit theophilo ep̄o, initiās a sacerdotali spiritu, di cens. Fuit in diebus herodis regis iudeæ sacerdos quidam noie zacharias, vt manifestaret xp̄m post natiuitatē carnis & predicationē euāgelij hostiam fuisse effectū pro salute mūdi. Ipse est eni sacerdos de quo dictū est in psalmis. Tu es sacerdos in ęter- num scd̄m ordinem melchisedech. Vbi eīm xp̄s ad uenit sacerdotiū iudęorum obmutuit, lex & ꝓphe tia cessauit. Quartus Ioānes scripsit euangeliū vl timus in Asia. incipiēs a verbo, vt ostēderet eundē saluatorē q pro nobis dignat⁹ est nasci & pati, ip̄m ante sęcula dei verbū esse ipsum a cęlo venisse, & post mortē iterū ad cælū remeasse. Hi sunt quat- tuor euangelistæ / quos per ezechielē sp̄us sanctus significauit in quattuor aīalibus. Propterea autē

quattuor aīalia,qa per quattuor mundi partes fides xp̄ianę religionis, eorū predicatione dissemīnata est. Animalia aūt dicta sunt,qm̄ ꝑpter aīam hoīs per eos predicatur euangeliū Christi. Nam & oculis plena erāt intus & foris,qm̄ preuidēt ea euāgelica quę dicta sunt a ꝓphetis,& quę ꝓmiserāt in priori tp̄e. Cura aūt eoꝝ recta,quia nihil prauum in euāgelijs est. Et alas senas tegentes crura & facies suas,reuelata sunt enī q̄ tegebant̄ in aduentu xp̄i. Euangeliū autem interpretatur bona annunciatio. Grece enim eu bonū,angelium dicit̄ annūciatio. vnde & angelus nūcius dicitur. Paulus apostolus scripsit epistolas. 14. e quibus nouē septem ecclījs scripsit,reliquas discipulis suis, Timotheo, Tito & Philemoni. Ad hæbreos autem epistola a plærisq; latinis eius esse incerta est propter dissonantiam sermonis,eandēq; alij Barnabam cōscripsisse, alij a Clemente scriptam fuisse suspicantur. Petrus scripsit duas nominis sui epistolas quæ canonicæ,ideo nominantur,quia non vni tantum populo vel ciuitati, sed vniuersis gentibus generaliter scriptæ sunt. Iacobus & Ioannes & iudas suas scripserunt epistolas. Actus apostolorum primordia fidei christianę in gētibus & nascentis ecclesiæ historiam digerit. Actuū apostolorum scriptorem Lucam esse constat euangelistam in quo opere nascentis ecclesiæ infantia texitur, & apostolorū historia continetur. Vnde & actus apostolorum dicitur. Apocalipsin librum Ioannes euangelista scripsit eo tēpore quo ob euangelii predicationē in insula pathmos traditur relegatus. Apocalypsis aūt ex greco in latinū reuelatio interpretatur Reuelatio enī dicit̄ magnifesta eorū quę abscondita erāt iuxta qd̄ et ipse Ioānes dicit, Apocalipsin iesu xp̄i quā dedit illi deus palam facere seruis suis. Hi sūt scriptores sacrorū librorū qui per spiritū sāctū loquentes ad eruditionē nostrā,et precepta viuendi et credendi regulā cōscripserūt. Preterea hęc alia volumia apocripha nōcupātur. Apocripha aūt dicta.i. secreta,qa ī dubiū veniūt. Est enī eorū occulta origo,nec patet partib⁹ a qb⁹ vsq; ad nos auctoritas veraciū scripturarum certissima et notissima successiōe ꝑuenit. In his apocriphis, et si iuenit̄ aliqua veritas,tamen propter multas falsa nulla ē in eis canonica auctoritas quę recte a prudentib⁹ idicantur non esse eorum credēda quibus ascribunt̄ Nam multa et sub nominibus prophetarum,et recentiora sub nominibus apostolorum ab hereticis proferuntur, quæ omnia sub nomine apocriphorum auctoritate canonica diligenti examinatione remota sunt.

De bibliothecis. Cap.iii.

Biblioteca a greco nomēaccepit,eo q̄ ibi recōdantur libri. Nā biblio librorū, thecare positio interpretatur. Bibliothecaꝫ veteris testamēti esdras scriba post incensam legēꝫ achaldeis dum iudęi regressi fuisset in hierusalē,diuino afflatus spiritu reparauit,cunctaq; legis ac phophetarum volumina quę fuerūt a gētibus corrupta correxit,totumq; vetus testamentuꝫ in. 22. libros constituit,vt tot libri essent in lege quot habebantur et litteræ. Apud græcos autem bibliothecam primus instituisse Pisistratus creditur atheniensium tyrānus,quā deinceps ab athenienisibus auctā Xerxes incēsis athenis euexit in persas,lōgoq; post tp̄e Seleucus nicanor rursus in greciam rettulit. Hinc studiū regibus vrbibusq; ceteris natum est comparandi volumina diuersarum gentium,et per interpretes in grecā linguam vertendi. De hinc magnus Alexander vel successores eius instruendis oīuꝫ librorū bibliothecis aiuꝫ intenderunt,maxime Ptolemeus cognomēto Philadelphus,omnis litteraturę sagacissimus,cū studio bibliothecarum Pisistratū emularetur, non solum gentiū scripturas,sed etiā et diuinaꝫ litteras in bibliothecam suam contulit Nam. 70. milia librorū huius temporibus alexādrię inuenta sunt.

De interpretibus. Cap.iiii

Hic etiā et Eleaꝫaro pontifice petēs scripturas veteris testamenti,in grecā vocē ex hebraica lingua per septuaginta interpretes trāsferre curauit,quas ī alexādria bibliotheca habuit. Si quidē singuli ī singulis cellulis separati,ita oīa per spiritū sāctū iterpretati sūt,vt nihil in alicuius eorū codice inuentū esset qd̄ ī ceteris vel in verborū ordine discreparet. Fuerunt et alii interpretes,q̄ ex hebraica ligua in grecū sacra eloquia trāstulerūt sicut aquila,simachus et theodotiō,sicut etiā et vulgaris illa interpretatio, cuius auctor nō apparet. et ab hoc sine noīe interpretis quinta editio nūcupatur. Preterea sextam et septimā editionē. Origenes miro labore repperit. et cū ceteris editionib⁹ cōparauit, Presbyter quoq; Hieronim⁹ triū linguarū peritus,ex hebreo in latinum eloquiuꝫ easdē scripturas couertit eloqueterq; trāsfudit. Cuius interpretatio merito ceteris anteferturr, Naꝫ est et verborum tenatior,et per ꝑspicuitate sententię clarior,atq; vt pote xp̄iana iterpretatio verior.

De eo qui primum romam libros aduexit. Cap.v.

Rome primus librorū copiam aduexit Emilius paul⁹,perse macedonuꝫ rege deuicto deinde Lucill⁹ epōtica preda. Post hos cæsar dedit marco varroni negocium causa maxime bibliothecæ cōstruendæ Primū aūt romę bibliothecas publicauit. Pollio grecas simul atq; latinas additis auctoruꝫ imaginibus in atrio quod de manubijs magnificentissimum instruxerat.

Qui apud nos bibliothecā instituerūt Ca.vi.

Apud nos quoq; Pāphilus martyr,cuius vitam Eusebius cesariensis conscripsit Pisistratum in sacrę bibliothecę studio primus adequare contendit. Hic enim in bibliotheca sua ꝑpe. 30. voluminū

milia habuit. Hyeronimus quoq; ac Gennadius ecclesiasticos scriptores toto orbe quęrentes ordine prosecuti sunt, eorumq; studia in vno voluminis indiculo comprehenderunt

¶ Qui multa scripserunt. Ca.vii.

MArc⁹ terētius varro apud latinos innumerabiles libros scripsit. Apud gręcos quoq; calciter⁹ miris attollitur laudib⁹ ꝙ tātos libros edidit quantos qsq; nostrū alienus scribere ꝓpria manu vix possit. De nr̄is quoq; apd̄ graecos Origenes ī scripturarū labore tā gręcos q̄ latinos operū suorū numeros separauit. Deniq; Hieronimus sex milia librorum eius legisse fatetur Horuꝫ tñ oiꝫ studia Augustin⁹ ingenio vel scientia sua vicit. vñ tāta scripsit vt diebus ac noctib⁹ nō solū scribere libros ei⁹ qsq̄, sed nec legere quidē occurrat.

¶ De generibus opuscululorum. Cap.viii.

OPusculorum genera sūt tria. Primum gen⁹ excepta sunt, quę gręce scholia nūcupātur in quibus ea que vidētur obscura vel difficilia, sūmatim ac breuiter perstinguntur. Secunduꝫ genus omelię sunt quas latini verbū appellāt q̄ ꝓferunt in populis. Tertiū tomi, quos nos libros vel volumina nūcupam⁹. Omelię autem ad vulgus loquuntur, tomi vero. i. libri maioris sūt disputatiōis Dialogus est collatio duorum vel plurimorū, quē latini sermonē dicūt. Nam quos gręci dialogos vocāt, nos sermones vocamus. Sermo autē dict⁹ quia inter vtrūq; seritur Vnde et ī Virgilio. Multa inter serebāt. Tractatus est vni⁹ rei multiplex expositio eo ꝙ trahat sēsū in multa sētiēdi cōtrectādo secū. Differt autem sermo. tractatus, et verbum. Sermo enim altera eget persona, tractatus specialiter ad seipsum est, verbū autem ad oēs. Vnde et dicitur. Verbum fecit ad populum. Cōmentaria dicta quasi cum mēte. Sunt enim interpretationes, vt commenta iuris, commenta euangelij. Nam quicquid breuiter componitur cōmentarium dicitur, quod vero elongatur expositio nominatur. Apollogeticum est excusatio in quo solent quidā accusantib⁹ respondere. In defentione enim aut negatione sola positum est, et est nomen gręcuꝫ. Panegyricum est licentiosum et lascius inum genus dicēdi in laudibus regum in cuius compositione homines multis mendaciis adulantur. Quod maluꝫ a gręcis exortum est, quorum leuitas instructa dicendi facultate et copia incredibili multas mendatiorum nebulas suscitauit. Fastorum libri sunt, in quibus reges vel consules scribūtur a fastibus dicti. i. potestatibus. Vnde et Ouidii libri factorum dicuntur, quia de regibus et consulibus editi sunt. Proęmia est initium dicendi. Sunt enim proęmia principiū librorū, quę ante causę narrationem adinstruēdas audientiū aures coaptantur cuius nomen pleriq; latinitatis periti sine translatione posuerunt. Hoc autem vocabulum apud nos interpretatum præfatio nuncupatur, quasi prelocutio. Præcepta sunt quæ aut quid faciēdum, aut quid non faciendum, sit docens. Quid faciendum, vt dilige dominum deum tuum, et honora patrem tuū et matrē tuaꝫ. Quid non faciendum, vt non męchaberis, non furtum facies. Similiter et gentilium pręcepta vel iubent vel vetant, Iubent faciendum, vt nudus ara, sere nudus. Vetant vt neue inter vites coriluꝫ sere neue flagella, summa pete. Primus autē pręcepta apud hebræos moyses scripsit, apud latinos martius vates primus precepta cōposuit. Fx quibus est illud, postremus dicas, primus taceas. Parabolę et problemata nominibus suis indicant alterius se ꝑscrutari oportere. Parabola quippe alicuius rei similitudinem præsegerit, quo licet sit vocabulum gręcum, iam tamen pro latino vsurpatur. Et notū est ꝙ in parabolis que dicūtur per rerum similitudines rebus de quibus agitur cōparantur. Problemata autem quę latine appellātur propositiones, quęstiones sunt habentes aliquid quod disputatione soluendum sit. Quęstio autem est cum queritur an sit, an quid sit, aut quale sit. Argumentum vero dictum quasi argutum, vel ꝙ sit argute inuentum ad comprobandas res, Epistolā proprie gręci vocant, quod interpretatur latine missa. Stola enim siue stoli, missa vel missi. Antechartę et membranarum vsum in dolatis ex ligno codicillis epistolarum eloquia scribebātur, Vnde et portitores earū tabellarios vocauerunt.

¶ De cęris. Cap.ix.

CEręlitterarum materies paruulorū nutrices, ipsę dant ingeniū pueris primordia sensus, quarum studium primi gręci tradidisse produntur Gręci enim et tusci primum ferro in cęris scripserūt, postea romani iusserūt ne graphium ferreum quis haberet. Vnde et apud scribas dicebatur, Cęram ferro ne cędito. Postea institutum est vt cęram ossibus scriberēt sicut indicat atta, in satyra dicens, Vertamus vomerē in cęram mucroneq; aremus osseo. Graphium autem gręce, latine scriptoriū dicitur. Nam graphi scriptura dicitur.

¶ De chartis. Cap.x.

CHartarum vsum primuꝫ ęgyptus ministrauit. cęptū apud mēphiticā vrbem. Mēphis enim ciuitas ęgyptiorū est vbi chartę vsus inuentus est primum. sicut ait Lucanus, Conficitur bibula mēphitis charta papyro. Bibulā autē papyrum dixit, ꝙ humorē bibat. Charta autē dictat ꝙ capti papyri tegmē decerptum glutinatur. Cuius genera q̄ plura sūt. Pria et ꝑcipua augustea regia maioris formę in honorē Octauiani augustini appellata. Secūda libyana ob honoreꝫ libyę prouintię. Tertia hieratica dicta eoꝙ ad sacros libros eligebatur. similis augusteę sed subcolorata. Quarta teneotica a loco alexandrię qui ita vocatur vbi filebat. Quinta saltica ab oppido salo. Sexta cornelìana a Cornelio gallo prefecto ęgypti primum

cōfecta. Septima emporitica ꝙ ea merces inuoluū tur cum sit scripturis minus idonea.

¶ De pergamenis. Cap.xi.

PErgameni reges cū cartha indigerēt mēbrana primi excogitauerūt. Vnde & pgamenarū nomen hucusq; tradēte posterita te sibi seruatū est. Hęc & mēbrana dicunť quia ex mēbris pecudū detrahūtur. Fiebant enī primum coloris lutei.i.crocei. Postea vero romę cādida mē brana reperta sunt, ꝙ apparuit inabile esse, ꝙ & facile sordescāt, aciēq; legētium ledant, cū peritio res architecti neq; aurea lacunaria ponēda in bibliothecis putent / neq; pauimenta alia q̄ carysteo marmore. ꝙ auri fulgor hebetat, & carysti viriditas reficiat oculos. Nam & qui nūmulariā discunt denariorum formis in myrteos pānos subijciūt, & gēmarum sculptores, scarabeorum terga quibus nihil est viridius subinde respiciunt, & pictores idē faciunt, vt laborē visus eorum viriditate recreent. Membrana autē aut candida / aut lutea / aut purpurea sunt. Candida naturaliter existunt. Luteum membranum bicolor est, quod cōfectore vna tingi tur parte.i.crocať, de quo Persius. Iam liber & positis, bicolor mēbrana capillis. Purpurea vero infi ciuntur colore purpureo in quibus aurū & argentum liquescens patescat in litteris.

¶ De libris conficiendis. Cap.xij.

QVędam genera librorū apud gētiles certis modulis conficiebātur, breuiore forma carmina atq; epistolę. At vero historię ma iore modulo scribebātur, & nō solum in cartha vel mēbranis, sed etiā & in momētis elephātis textilibusq; maluarū folijs atq; palmarū. Cuius generis Cinna sic meminit. Hęc tibi areteis multū inuigilata lucernis. Carmina quis ignes nouimꝰ aereos, Leuis in aridulo maluę descripta libello. Prusiaca vexi munera nauiculā. Circūcidi libros sicilię primum increbuit. Nam initio pumicabātur, vnde & Catullus ait. Cui dono lepidum nouū libellum, ari do modo pumice expolitum.

¶ De librorum vocabulis. Cap.xiij.

COdex multorū librorū est, liber vnius voluminis. Et dictus codex p translatione a codicibus arborum seu vitium, quasi caudex ꝙ in se multitudinē librorꝝ quasi ramorꝝ cōtineat Volumē liber est a voluēdo dictus, sicut apud hebreos volumina legis, volumina ꝓphetarū. Liber est interior tunica corticis q̄ ligno cohæret, in qua antiqui scribebāt, de quo Virgilius sic, alta libera ret in vlmo. Vnde & liber dr̄ in quo scribimꝰ, quia ante vsum chartę vel mēbranarū de libris arborū volumina fiebāt.i.cōpaginabātur, Vnde & scripto res a libris arborū librarios vocauerunt.

¶ De librarijs & eorum instrumētis. Cap.xiiij.

LIbrarios constat ante bibliopolas dictos. Librum enī greci biblum vocāt. Librarij aūt idem & antiquarij vocanť, sed librarij sunt qui & noua & vetera scribunt, antiquarij qui tantūmodo vetera, vnde & nomen sumpserunt. A scribēdo autē scriba nomen accepit, officiū exprimēns vocabuli qualitate. Instrumēta scribę, calamus / & pēna. Ex his enī verba paginis infigūtur, sed calamus arboris est, pēna auis. cuius acumē in duo diuidiť, in toto copore vnitate seruata, credo propter mysterium, vt in duobus apicibus vetus & nouū testamentū signaretur, quibus exprimiť verbi sacramentū sanguine passionis effusum. Dictus aūt calamus ꝙ liquorē ponat, vnde & apud nautas calare ponere diciť. Pēna aūt a pendēdo vocata.i.volādo. Est enī vt diximus auium. Folia autē librorum appellata / siue ex similitudine foliorum arborū / seu quia ex follibus fiūt.i.ex pellibus quæ de occisis pecudibꝰ detrahi solēt, cuius partes paginę dicunť, eo ꝙ sibi inuicē cōpingantur. Versus aūt vulgo vocati, quia sic scribebant antiqui sicut aratur terra. A sinistra enī ad dextrā primum deducebāt stilum, deinde conuertebātur ab inferiore, rursus ad dextram versus, quos & hodie rustici versus vocāt. Scheda est quod adhuc emendatur, et necdum in libris redactum est, & est nomē græcum, sicut & tomus.

¶ De canonibus euangeliorum. Cap.xv.

CAnones euangeliorum Ammonius alexandrię episcopus primus excogitauit, quem postea Eusebius cęsariēsis secutus plenius cōposuit. Qui ideo facti sunt, vt per eos inuenire & scire possemus qui reliquorū euāgelistarum similia / aut ꝓpria dixerunt. Sunt aūt numero decem, quorum primus cōtinet numeros in quibus quattuor eadē dixerunt, Mattheus / Marchus / Lucas / et Ioānes. Secundus in quibꝰ tres, Mattheus / Marchus / Lucas. Tertius in quibꝰ tres, Mattheus / Lucas / & Ioānes. Quartus in quibꝰ tres, Mattheus / Marchus / Ioannes. Quintus in quibus duo, Mattheus / Lucas. Sextus in quibus duo, Mattheus / Marchus. Septimus in quibꝰ duo. Mattheus / Ioānes. Octauus in quibꝰ duo, Lucas / Marchus. Nonus in quibꝰ duo, Lucas / Ioānes. Decimus in quibus singuli eorum ꝓpria quædā dixerūt, quorum expositio hæc est. Per singulos enī euāgelistas numerus quidā capitulis affixus adiacet, quibus numeris subdita est æra quędā, minio notata quę indicat in quoto canone positus sit numerꝰ, cui subiecta est æra, verbi gratia. Si est æra prima in primo canone / si secūda in secūdo / si tertia in tertio / et sic per ordinē vsq; ad decimū perueniens. Si igitur aperto quolibet euāgelio placuerit scire qui reliquorum euāgelistarum similia dixerunt assumes adiacētem numerū capituli, & requires ipsum numerum in suo canone quem indicat, ibiq; inuenies qui & quid dixerūt, & ita demū in corpore inquisi ta loca quę ex ipsis numeris indicātur per singula euangelia, de eisdem dixisse inuenies.

¶ De canonibus conciliorum. Cap.xvj.

CAnon autē grece latinæ: regula nuncapatur. Regula aūt dicta ꝙ recte dicit, nec aliquādo aliorsum trahit. Alij dixerunt regulam dictā vel ꝙ regat / vel ꝙ normam recte viuēdi prebeat / vel ꝙ dictorū paruūq; quid corrigat. Canones aūt generaliū cōciliorum a tēporibus constantini cęperūt. In pręcedētibus nāq; annis persecutione feruēte, docendarū plebiū minime dabat facultas. Inde christianitas in diuersas hereses scissa est, quia nō erat licētia episcopis in vnū cōuenire nisi tpe supradicti imperatoris. Ipse enī dedit facultatē xpianis libere cōgregari. Sub hoc etiā sancti patres cōcilio. Niceno de omni orbe terrarum cōuenientes iuxta fidē euangelicā & apostolicam, scđm post apłos symbolū tradiderūt. Inter cętera aūt cōcilia quattuor esse scimus venerabiles synodos quę totam principaliter fidē cōplectunt, quasi quattuor euāgelia / vel totidem paradisi flumina. Harū prima nicea synodus. 318. epōrū cōstantino augusto imperāte pacta est. In qua arrianę pfidiæ cōdēnata blasphemia. quā de inęqualitate sanctæ trinitatis idē arrius asserebat, cōsubstātialem deo patri deum eadem sancta synodus per symbolum diffiniuit. Secunda synodus. 150. patrum sub theodosio seniore constantinopoli congretata est quæ macedonium spiritum sanctum deum esse negantem condēnans, consubstantialem patri et filio spiritum sanctum demonstrauit, dans symboli formam quam tota grecorum et latinorum confessio in ecclesiis prædicat. Tertia synodus ephesina prima ducentorum episcoporum subiuniore theodosio augustino edita est. quæ nestorium duas personas in christo asserentem iusto anathemate condēnauit, ostendens manere in duabus naturis vnam domini nostri iesu christi personam. Quarta synodus calcedonensis. d. c. xxx. sacerdotū sub martiano principe habita est in qua euticen constantinopolitanum abbatem verbi dei et carnis vnam naturam pronunciantem, et eius defensorem dioscorum quondam alexendrium episcopum, et ipsum rursum nestorium cum reliquis hereticis vna patrum sententia prędamnauit pręd icans eadem synodus, christum dominum de virgine sic natum, vt in eo substantiam diuiuæ et humanæ confiteamur naturæ. Hæc sunt quattuor, synodi principales, fidei doctrinam plenissime prædicantes. sed et si qua sunt consilia que sācti patres spiritu dei pleni sanxerunt, post istarum quattuor auctoritatem omni manēt stabilita vigore, quorum gesta in hoc opere condita continentur Synodum autez ex grę co interprętari comitatum vel cœtum. Concilii vero nomen tractum ex more romano. Tempore enim quo cause agebantur, conueniebant omnes in vnum communiq; intentione tractabant. Vnde et concilium a communi intentione dictum quasi cōsilium. Nā cilia occulorū sūt, vnde et cōsiliū, id est cōsiliū. d. in. L. litteram transeunte. Cœtus vero cōuentus est vel congregatio a coeundo, id est conueniendo in vnum vnde et conuentus est nuncupatus, sicut a conuentu cetus, ita & concilium a societate multornm in vnum.

¶ De cyclo pascali. Cap. xvii.

PAscalem cyclum hyppolitus episcopus tēporibus alexandri imperatoris primus cōscripsit. Post quam probatissimi auctores Eusebius cæsariensis, theophilus alexandrius prosper quoq; natione aquitanus atq; victorinus amplificatis eiusdem festiuitatis rationibus, multiplices circulos ediderunt. Cuius quidem rationē beatissimus Cyrillus alexandrinæ vrbis episcopus in nonaginta quinq; annos, per quinquies decennouies calculans, quoto kalendas vel luna debeat pascalis solēnitas celebrari summa breuitate notauit. Cyclus autem vocatus eo ꝙ in orbe digestus sit, et quasi in circulo dispositum ordinem complectatur annorum sine varietate et sine vlla arte Vnde factum est vt cuiusq; materię carmina simplici fo rmitate facta, cyclica vocarētur. Hinc et latinæ cyclum dictū ꝙ ordinem habeat stratū annorum.

Primus cyclus.

B	c. 2. idus	aprilis	20.
	c. 6. kał.	aprilis	16.
	E. 16. kał.	maij	17.
	c. 6. idus	aprilis	20.
B	c. 9. kał.	aprilis	15.
	E. 2. idus	aprilis	16.
	c. 2. noñ.	aprilis	19.
	E. 8. kał.	maii	20.
	c. 5. idus	aprilis	16.
B	c. 2. kał.	aprilis	18.
	E. 12. kał.	maij	19.
	c. noñ.	aprilis	15.
	c. 5. kał.	aprilis	17.
B	E. 16. kał.	maii	18.
	c. 6. idus.	aprilis	21.
	c. 9. kał.	aprilis	17.
	c. idus	aprilis	17.
B	c. 2. noñ.	apiilis	20.
	E. 8. kał.	maii	21.
	Secundus	cyclus	
	c. 5. idus	aprilis	18.
	c. 2. kał.	aprilis	20.
	E. 12. kał.	maii	21.
	c. noñ.	aprilis	17.
	c. 5. kał.	aprilis	20.
	E. 16. kał.	maii	20.
B	c. kał.	aprilis	16.
	E. 11. kał.	maii	17.
	c. idus	aprilis	20.
	c. 5. kał.	aprilis	15.
B	E. 15. kał.	maii	16.
	c. 5. kał.	aprilis	19.

	c.8.kal.	aprilis	15.
B	E.idus	aprilis	15.
	c.non.	aprilis	18.
	c.5.kal.	aprilis	21.
	E.4.idus	aprilis	15.
	c.kal.	aprilis	17.
B	E.11.kal.	maii	18.
	Tertius	cyclus	
	c.8.idus.	aprilis	15.
	c.4.kal.	aprilis	18.
B	E.15.kal.	maij	18.
	c.5.idus	aprilis	21.
	c.8.kal.	aprilis	17.
	E.18.kal.	maij	18.
B	c.non.	aprilis	20.
	E.7.kal.	maij	21.
	c.4.idus	aprilis	17.
	c.4.non.	aprilis	20.
B	E.11.kal.	maij	20.
	c.8.idus	aprilis	16.
	c.4.kal.	aprilis	19.
	E.14.kal.	maij	20.
B	c.4.non.	aprilis	15.
	c.8.kal.	aprilis	18.
	E.18.kal.	maij	19.
	c.3.kal.	aprilis	15.
B	E.14.kal.	maij	15.
	Quartus	cyclus	
	c.3.idus	aprilis	19.
	c.7.kal.	aprilis	15.
	E.17.kal.	maii	16.
B	c.8.idus	aprilis	18.
	c.4.kal.	aprilis	21.
	E.3.idus	aprilis	16.
	c.3.non.	apiilis	18.
B	E.10.kal.	maii	18.
	c.18.kal.	maij	21.
	c.3.kal.	aprilis	17.
	E.13.kal.	maij	18.
B	c.4.idus	aprilis	20.
	c.7.kal.	aprilis	16.
	E.17.kal.	maii	17.
	c.7.idus	aprilis	20.
B	c.11.kal.	aprilis	15.
	E.3.idus	aprilis	16.
	c.3.non.	aprilis	16.
	E.9.kal.	maij	20.
	Quintus	cyclus	
B	c.7.idus	aprilis	16.
	c.3.kal.	aprilis	19.
	E.13.kal.	aimj	20.
	c.2.non.	aprilis	16.
B	c.7.kal.	aprilis	17.
	E.17.kal.	maij	19.
	c.2.kal.	aprilis	15.
	E.12.kal.	maij	16.
B	c.3.idus	aprilis	18.
	c.3.non.	aprilis	21.
	E.16.kal.	maii	15.
	c.6.idus	aprilis	18.
B	c.3.kal.	aprilis	20.
	E.13.kal.	maii	21.
	c.2.non.	aprilis	17.
	c.6.kal.	aprilis	20.
B	c.17.kal.	maii	20.
	c.2.kal.	aprilis	16.
	E.12.kal.	aprilis	17.

A Conditione mūdi vſq; ad hunc nouiſſimum cyclum cōputantur anni. 5920. Poſt cuius expletionē ad primum exordium recurrendū eſt. Antiquitus eccleſia paſca.14. luna cum iudeis celebrabat quocūq; die occurreret. Quem ritū ſancti patres in nicena ſynodo ꝓhibuerunt, cōſtituentes nō ſolū lunam paſchalē & menſem inquirere, ſed etiā & idem reſurrectionis dn̄icæ obſeruare, & ob hoc paſca.14.luna vſq; ad.21.extēderūt, vt dies dn̄icus nō omitteretur. Paſcę aūt vocabulum nō grecum, ſed hebraicū eſt / nec a paſſione, qm̄ paſchin grece dicit̄ pati, ſed a trāſitu hebreo verbo paſca appellatum eſt, eo ꝙ tunc populus dei ex ęgypto trāſierit. Vnde & in euāgelio, cū vidiſſet inquit Ieſus quia venit hora, vt trāſiret de mūdo ad patrē. Cuius nox ideo peruigil ducitur ꝓpter aduentum regis ac dn̄i noſtri, vt tēpus reſurrectionis eius nos non dormiētes, ſed vigilātes inueniat, cuius noctis duplex ratio eſt / ſiue ꝙ in eadē tūc vitā recepit cū paſſus eſt / ſiue ꝙ poſtea eadē hora qua reſurrexit ad iudicādum venturus eſt. Eo aūt modo agimus paſca, vt non ſolū mortem & reſurrectionem chriſti in memoriā reuocemus, ſed etiā cætera quę circa eum atteſtat̄ ad ſacramentorum ſignificationē inſpiciamus. Propter initiū eni noue vitę, & ꝓpter nouum hominē quem iubemur induere & exuere veterē, expurgamus vetus fermētum vt ſcimus noua cōſperſio, qm̄ paſca noſtrū immolatus eſt Chriſtus. Propter hāc ergo vitæ nouitatē primus mēſis nouorum in anni mēſibus celebrationi paſcali myſtice attributus eſt, ꝙ vero tertiæ ebdomadæ die paſca celebrat̄.i.qui dies occurrit a quintadecima luna vſq; in viceſimā primā, hoc ſignificat, quia in toto tēpore ſæculi quod ſeptenario dierū numero agitur, nūc tertiū tēpus hoc in ſacramētum apparuit. Primum eni tēpus eſt ante legē. Secūdum ſub lege. Tertiū ſub gratia, vbi iam manifeſtatum eſt ſacramētum prius occultū in ꝓphetico enigmate. Ideo & ꝓpter hęc tria ſęculi tēpora reſurrectio dn̄i triduana eſt, ꝙ vero a quartadecima luna vſq; ad 21.per dies.7.paſcalis dies queritur, hoc fit ꝓpter ipſum numerū ſeptēnariū quo vniuerſitatis ſignificatio ſępe figurat̄, qui etiā ipſi eccleſiæ tribuitur propter inſtar vniuerſitatis, vnde & Ioānes apoſtolus i apocalypſi ad ſeptē ſcribit eccleſias. Eccleſia

vero in ista adhuc mortalitate carnis cõstituta ꝓ=
pter ipsam mutabilitatẽ lunę nomine in scripturis
significatur. Varia aũt obseruãtia opinionũ pasca
lis festiuitatis, interdũ errorem gignit. Latini nãq;
a.3.noñ. martias vsq; in.3.noñ. Aprilis primi mẽsis
lunam inquiruut, et si.15.luna die dñico ꝓuenerit
in alio die dñico pasca ꝓtrahunt. Gręci primi men
sis lunam ab.8.idus martias vsq; in diẽ noñ. apri=
lis obseruãt, et si.15.luna die dñico incurrerit, san
ctum pascha celebrant. Huiusmodi ergo dissensio
inter vtrosq; pascalẽ regulã turbat. Cõmunis an=
nus dicitur qui.12.tantum lunationes hoc est dies
cccliiij.habet. Dictus aũt cõmunis, quia sæpe duo
ita cõiuncti incedũt, vt inuicẽ se in pascali solẽnita
te sequãtur. Nam embolisinus annus est semp so=
lus. Embolismus annus est qui.13.mẽses lunares.i.
ccclxiiij.dies habere monstraꝝ. Ipse est annus san=
cto Moysi diuinitus reuelatus, in quo iubentur hi
qui longius habitãt, in secũdo mẽse pasca celebra
re. Embolismus aũt nomen gręcũ est, quod inter=
pretaꝝ latine super augmentum, eo ꝙ expleat nu=
merum annorũ cõmunium quibus.xj.lunares dies
deesse cernunꝝ. Embolismi autẽ anni et cõmunes,
sic inueniũtur. Si eni a.14.luna pasce precedentis
vsq; ad.14.sequẽtis.ccclxiiij.dies fuerint. Embo=
lismalis annus est, si.cccliiij.cõmunis. Bissextus est
post annos.4.vnus dies adiectus. Crescit enim per
singulos annos quarta pars assis. At vbi quarto an
no assem cõpleuerit bissextilem annũ facit. Dictus
autem bissextus quia bis sexies ductus assem facit
quod est vnus dies, sicut quadrãtem ꝓpter quater
ductũ quod est bissextus, quẽ super dierũ cursum
in annũ sol facit / siue ꝙ nequeat annũ sub introdu
cere nisi bissexto noñ. mar. cõputaueris, hoc est et
primo die sexto noñ. mar. et addito bis sexto alio
die sexto noñ. mar. iteraueris. A sexto autem noñ.
mar. vsq; in diẽ pridie kaꝉ. ianuarias in lunæ cursu
bissextus apponiꝝ / atq; inde detrahitur. Intercala
res aũt dies iccirco vocanꝝ, quia interponũtur, vt
ratio lunæ solisq; cõueniat. Calare eni ponere dici
tur, intercalare interponere. Epactas gręci vocãt,
latini adiectiones annas lunares, quę vndenarium
numerũ vsq; ad tricenariũ in se reuoluunꝝ. Quas
ideo ęgyptij adijciũt, vt lunaris emẽsio rationi so=
lis equetur. Luna eni iuxta cursum suũ.29. semis
dies lucere dinosciꝝ et fiũt in annum lunares dies.
cccliiij. remanẽt ad cursũ anni solaris dies.xj. quas
ægyptij adijciunt, vnde et adiectiones vocantur.
Absq; his nõ inuenies lunam quota sit in quolibet
anno et mẽse et die. Iste epacte semp.xj.kaꝉ. aprilis
reperiunꝝ in eadẽ luna quę fuerit in eo die. Conti=
nentur aũt circulo decẽnouenali, sed cum ad.29.
epacta ꝓuenerint, qui & circulus decẽnouenalis,
iam sequenti anno nõ addes super.29.xj. vt.x. an=
nuncies detractis.30. sed inde reuerteris, vt.xj. ꝓ=
nuncies.

De reliquis festiuitatibus. Cap̃.xviij.

FEstiuitas dicta a festis dieb⁹, quasi festiditas,
eo ꝙ in eis solares diuina fit. Quibus cõtra=
rij sunt fasti in quibus ius fatur.i.diciꝝ. Solẽnitas a
sacris diciꝝ ita suscepta, vt mutari ob religionem
non debeat a solito.i.firmo atq; solido noĩata / vel
ex eo ꝙ soleat fieri in anno. Celebritas aũt nomi=
naꝝ ꝙ nõ ibi terrena, sed cęlestia tm̃ aganꝝ. Pasca
festiuitatũ omniũ prima est, de cuius vocabulo iaz
superius dictũ est. Pentecostes sicut & pasca apud
hebreos celebris dies erat quod post quinq; deca=
das pasche celebraꝝ, vnde et vocabulum sumpsit.
Penta eni gręce quinq;, in quo die scd̃m legem pa
nes ꝓpositionis de nouis frugib⁹ offerebãt. Cuius
figuram annus iubileus in testamẽto veteri gessit,
quę nũc iterũ per figurã repromissionis ęternã re=
quiem pręfiguraꝝ. Epyphania gręce latine appa=
ritio / siue manifestatio vocaꝝ, eo eni die Christus
sideris indicio magis apparuit adorandus. Quod
fuit figura primitiæ credentiũ gentiũ. Quo die et
dñici baptismatis sacramentũ, et permutatę in vi
num aquę factorũ per dñm signorũ principia exti
terũt. Duæ sunt aũt epyphaniæ, prima in qua na=
tus est Christus et pastoribus hebreorũ angelo nũ
ciãte apparuit, secũda in qua ex gentium populo,
stella indice, persepis cunabula magis adoraturis
exhibuit. Scenophegia solẽnitas hebreorũ de grę‑
co in latinũ tabernaculorũ dedicatio interpretaꝝ,
quę celebraꝝ a iudeis, in memoriã expeditionis cũ
ab ęgypto ꝓmoti in tabernaculis agebãt / et ex eo
scenophegia. Sceno eni gręce, latine tabernaculũ
diciꝝ. Quę solẽnitas apud hebreos septẽbrio mẽse
celebrabaꝝ. Neomenia apd̃ kalẽde, apud hebreos
aũt quia scd̃m lunarem cursum mẽses supputanꝝ,
et gręce mene luna appellaꝝ, inde neomenia.i.no=
ua luna. Erant eni apud hebreos ipsi dies kalẽda=
rum, ex legali institutione solẽnes, de quib⁹ in psal
terio diciꝝ. Canite in initio mensis tuba, in die insi=
gnis solẽnitatis vestræ. Encenia aũt est noua tẽpli
dedicatio. Gręce eni cenon diciꝝ nouũ. Quãdo eni
aliquid nouũ dedicaꝝ encenia dicitur. Hanc dedi=
cationis tẽpli solẽnitatem iudei octobrio mẽse ce=
lebrabãt. Dies palmarũ ideo diciꝝ, quia in eo dñs
et saluator noster sicut ꝓpheta cecinit hierusalem
tendẽs asellũ sedisse perhibeꝝ. Tunc gradiẽs, cum
ramis palmarũ multitudo plebiũ obuiã ei clama=
uerũt. Osanna, benedictus qui venit in nomine dñi
rex israel. Vulgus aũt ideo hũc diem capitaliuium
vocat, quia in eo tũc mos est lauandi capita infan=
tium, qui vngẽdi sunt, ne obseruatione.xl. sordida=
ta ad vnctionem accederẽt. Hoc aũt die, symbolũ
confitentibus tradiꝝ, ꝓpter cõfinem dñicę pasche
solẽnitatem, vt qui iam ad dei gratiã percipiẽdam
festinant, quam confiteãtur fidem agnoscãt. Cæna
dñica dicta est. eo ꝙ in eo die saluator pasca cum
suis discipulis fecerit, quod & vsq; hodie sicuti est
traditũ celebraꝝ, sanctũq; in eo chrisma cõficitur.
Sabbatũ ab hebreis ex interpretatione vocabuli

ſui requies nominatur, ꝙ deus in ipſo perfecto mũdo requieuiſſet. Siquidẽ & eo die requieuit dñs in ſepulchro vt quietis illi⁹ myſteriuꝫ cõfirmaret, quod iudęis obſeruandũ, in vmbra futuri pręceptum eſt Sed poſtq̃ Chriſtus in ſepultura ſua eius figurã adipleuit, obſeruatio eius quieuit, Dominic⁹ dies ꝑinde vocatur, quia in eo reſurrectiõis dñi noſtri gaudiũ celebraẗ. Qui dies nõ iudęis ſed Chriſtianis in reſurrectione domini declaratus eſt, & ex illo habere cepit feſtiuitatẽ ſuã. Illis enim ſolũ celebranduꝫ ſabbatũ traditũ eſt, qui erant antea requies mortuorũ, reſurrectio aũt illi⁹ erat qui reſurgẽs a mortuis iã nõ moreret. Poſtq̃ aũt facta eſt talis reſurrectio i corpore dñi, vt pręiret i capite eccleſię, quod corpus eccleſię ſperaret ĩ fine. iam dies dominicus i. octauus, qui et primus celebrari cœpit.

¶ De officijs. Cap. xix.

Officiorũ plurima genera ſunt, ſed pręcipuum illud, quod i ſacris diuiniſq; reb⁹ habeẗ. Officiũ autem ab efficiẽdo dictum quaſi efficiũ, propter decorem ſermonis vna mutata litera, vel certe vt quiſq; illa agat quæ nulli officiant. ſed proſint omnibus. Veſpertinum officium eſt in noctis initio, vocatum a ſtella veſpere, quæ ſurgit oriente nocte. Matutinum vero officium eſt in lucis initio, a ſtella lucifero appellatũ, quę oritur incho ante mane, Quorum duorũ temporum ſignificatione oſtenditur vt die ac nocte ſemper deus laudetur. Miſſa tempore ſacrificii eſt, quando cathecumini foras mittũtur. clamante leuita, ſi quis cathecuminus remãſit exeat foras & ide miſſa, quia ſacramentis altaris intereſſe nõ poſſunt qui nondum regenerati noſcuntur. Chorus eſt multitudo ĩ ſacris collecta, & dictus chorus ꝙ initio in modum coronę circũ aras ſtarent, & ita pſallerent. Alii chorũ dixerunt a concordia, quę in charitate conſiſtit quia ſi charitatem non habeat, reſpõdere conuenienter non poteſt. Cũ autem vnus canit, gręce monodia, latine ſinciniũ dicitur. cum vero duo canũt, biciniũ appellatur. cum multi chorus. Nam chorea ludicrũ cantilenę, vel ſaltationes claſſium ſũt Antiphora ex gręco, interpretatur vox reciproca. duobus. ſ. choris alternatim pſallantib⁹ ordine cõmutato, ſiue de vno ad vnum. Quod genus pſallẽdi gręci inueniſſe tradũtur. Reſponſorios itali tradiderũt. Quos inde reſpõſorios cantus vocant, ꝙ alio deſinẽte, id alter reſpondeat. Inter reſponſorios aũt & antiphonas hoc differt, ꝙ in reſponſoriis vnus verſum dicit, in antiphonis aũt verſib⁹ alternant chori. Lectio dicitur, quia non cantatur vt pſalmus vel hymnus, ſed legitur tatũ. Illic eniꝫ modulatio. hic ſola pronunciatio quæritur. Canticum eſt vox cantantis in lęticia. Pſalmus autem dicitur quia cãtatur ad pſalteriũ, quo vſũ eſſe Dauid prophetã in magno myſterio ꝓdit hiſtoria. Hæc autẽ duo in quibuſdã pſalmoꝝ titulis. iuxta muſicã artem, alternatim ſibi apponuntur. Nam canticum pſalmi eſt cum id quod organum modulatur, vox poſta cantãtis eloquitur. Pſalmus vero cãtici, quod humana vox pręloquiẗ, ars organi modulantis imitatur. Pſalm⁹ aũt a pſalterio dicitur, vnde nec mos eſt ex alio opere eum componi. Tres autem grad⁹ ſunt in cantãdo, primus ſuccentoris, ſecundus incentoris, tertius accentoris. Diapſalma quidã hebreum verbũ eſſe volunt. quo ſignificatur ſẽper. i. ꝙ illa quibus hoc interponitur, ſempiterna eſſe cõfirmet. Quidã vero gręcuꝫ verbũ exiſtimant quo ſignificatur interuallũ pſallẽdi, vt pſalma ſit quod pſallitur. diapſalma vero interpoſitũ in pſallendo ſilentiũ, vt quemadmodum ſimpſalma diciẗ vocis copulatio in cantando, ita diapſalma diſiunctio earum. vbi quędã requies diſtincta continuatiõe oſtẽdiẗ. Vnde & illud probabile eſt, non contingendas ſentẽtias in pſallendo vbi diapſalma iterpoſita fuerit, quia ideo interponitur, vt cõuerſio ſenſuuꝫ vel perſonarũ eſſe noſcatur. Hymnus eſt canticũ laudantiũ, quod de gręco in latinũ laus interpretatur ꝓ eo ꝙ ſit carmẽ leticię & laudis. Proprie aũt hymni ſunt cõtinentes laudem dei. Si ergo ſit laus & nõ ſit dei, nõ eſt hymnus. ſi ſit & laus & dei laus & nõ canteẗ, nõ eſt hymn⁹. Si ergo & in laudẽ dei dr̃, & cãtatur, tũc eſt hymn⁹. Cui cõtrarium eſt threnum quod eſt lamẽti carmen & funeris. Alleluia duoruꝫ verborum interpretatio eſt, hoc eſt laus dei, et eſt verbũ hebreũ. iã eni vnũ eſt de. x. noibus quib⁹ apud hebręos deus vocatur. Amen ſignificat vere ſiue fideliter, quod & ipſum hebręũ eſt. Quæ duo verba, amen & alleluia, nec gręcis nec latinis nec barbaris licet in ſuã linguã omnino transferre vel alia lingua annunciare. Nã quãuis iterpretari poſſint, ꝓpter ſanctiorẽ tñ auctoritatẽ, ſeruata eſt ab apoſtolis ĩ his ꝓprię lingue antiqtas Tãto enim ſacra ſunt noĩa. vt etiã ioãnes in apocalypſi referat ſe ſpũ reuelãte vidiſſe & audiſſe vocẽ cęleſtis exercit⁹, tãquã vocẽ aquarũ multarũ & tonitruũ validorũ dicentiũ amẽ & alleluia, ac ꝑ hoc oportet ĩ terris vtraq; dici ſicut ĩ cęlo reſonãt. Oſanna ĩ alteri⁹ linguę iterꝑtationẽ in toto trãſire nõ põt, Oſi eni ſaluifica interpretatur. anna interiectio eſt, motum animi ſignificãs ſub deprecãtis affectu. integre aũt diciẗ oſianna, quod nos corrupta media vocali litera & eliſa dicimus oſanna, ſicut fit in verſib⁹ quãdo ſcandimus. Litera eni prima verbi ſequẽtis extremam prioris verbi veniens excludit, & dr̃ hebraice oſanna quod interpræetatur ſaluifica, ſubaudiẽdo vel populũ tuũ vel totum mundũ. Offertorium tali ex cauſa ſumpſit vocabulũ. Fertũ eniꝫ dicitur oblatio quæ in altari offerẗ & ſacrificaẗ a põtificibus a quo offertoriũ noĩatum, quaſi ꝓpter fertum Oblatio vocatur quia offerẗ. Dona ꝓprie dei dicuntur. munera hominũ. Nam munera dicuntur obſe quia quę pauperes diuitibus loco munerũ ſoluunt itaq; munus homini datur. donũ deo. vnde etiã in tẽplis donaria dicimus. Munera aũt vocãtur, quia

manibus vel accipiuntur vel dantur. Duo sunt aũt
quę offerũtur, donũ & sacrificiũ, Donũ dicitur qc
quid auro argẽtoq; aut qualibet alia specie efficit
Sacrificiũ aũt est victima, & quęcũq; in ara ponũt
seu cremantur. Oẽ aũt quod deo datur, aut dedica
tur, aut cõsecratur. Quod dedicatur dicẽdo datur.
vnde & appellatur, vnde & errãt qui dedicationẽ
cõsecrationẽ putant significari. Immolatio ab an=
tiquis dicta, eo ꝙ in mole altaris posita victima cæ
deret, vnde & mactatio post imolationez est; nunc
aũt imolatio panis & calicis conuenit. Libatio aũt
tñmodo calicis oblatio est. Hinc est illud. Et liba=
uit de sanguine vuę, sicut et seculariũ quidã poeta
rũ, nunc inquit pateras libate ioui. Libare enĩ pro
prie fundere est, sumptũq; nomen de libero quodã
qui in gręcia vsum repperit vitis. Hostię apud vete=
res dicebãtur sacrificia quę fiebant anteq̃ ad hostẽ
pergerent Victimę vero sacrificia, quę post victoriã
de uictis hostib⁹ imolabãtur. Et erant victimę maio
ra sacrificia, q̃ hostię. Alij victimã dictã putauerunt
quia ictu percussa cadebat, vel quia vincta ad aras
ducebatur. Holocaustũ illud est, vbi totũ igne cõ=
sumitur quod offertur. Antiqui eniz cũ maxima sa
crificia administrarent, solebãt totas hostias in sa=
crorum cõsumere flãma. et ipa erant holocausto=
mata. Holo enĩ græce totũ dicitur, caustis incensio
et holocaustũ totũ incensus. Cerimoniæ apud lati
nos dicũtur sacrę oĩa quę apud gręcos orgia vocã
tur. Proprie aũt visum est doctorib⁹ a carendo a p=
pellari cęrimonias quasi carimonias, eo ꝙ ea quæ
in sacris diuinis offerunt, in suo vsu his carerẽt ho=
mines, quod etiã nomen in vsu est sanctarũ literaꝝ
Alii cerimonias ꝓprie obseruationibus iudęorum
credũt, abstinentiã scz quarundã escarum, secũdũ
veterem legẽ eo ꝙ obseruantes carebant his reb⁹
quibus se abstinuerũt. Sacrificiũ dictũ quasi sacrũ
factũ. quia prece mystica consecratur, in memoriã
ꝓ nobis dñicę passionis. Vñ hoc eo iubente corpus
Christi & sanguinẽ dicimus. quod dũ sit ex fructi=
bus terræ, sanctificatur & fit sacramentũ, operan=
te inuisibiliter spũ dei. cuius pacis & calicis sacra=
mentũ gręci eucharistiã dicunt, quod latine bona
gratia interpretatur, Et quid melius corpore & sã
guine Christi? Sacramentũ est in aliqua celebratio
ne, cũ res gesta ita fit vt aliquid sacrificare intelli=
gat, quod sancte accipiendũ est. Sunt aũt sacramẽ
ta, baptismũ & Chrisma, corpus et sanguis Chri=
sti quę ob id sacramenta dicunt, quia sub tegimen
to corporaliũ rerũ, virtus diuina secretius salutem
eorũdẽ sacramentorũ operatur. Vnde & a secre=
tis virtutib⁹ vel sacris sacramenta dñr. Quę iõ fru
ctuose pœnes ecclesiã fiunt, quia sanctus in ea ma
nens spũs, eorũdẽ latenter sacramentorũ operat
effectũ. vnde seu per bonos, seu p malos ministros
intra dei ecclesiã dispenset, tñ quia spiritus sanct⁹
mystice illa viuificat, qui quõdã apostolico in tẽpo=
re, visibilibus apparebat operib⁹, nec bonorũ me
ritis dispensatoruz amplificãtur hęc dona, nec ma
lorum attenuantur, quia neq; q plãtat est aliqd ne
q; qui rigat, sed qui incrementum dat deus. Vnde
et græce mysterium dicitur quod secretam et re=
conditam habeat dispensationem. Baptismuz gręce. latine tinctio interpretatur, quæ iccirco tinctio
dicitur quia ibi homo spiritu gratiæ in melius im=
mutatur, & longe aliud q̃ erat efficitur. Prius enim
deformitate peccatorum fœdi eramus. in ipsa in=
tinctione reddimur pulchri dealbatione virtutum.
Vnde in canticis scribitur canticoruz. Quæ est ista
quæ ascendit dealbata? Cuius mysterium non ali=
ter nisi sub trinitatis designatione id est patris et
filii & spiritus sancti cognominatione completur.
dicente domino ad apostolos. Ite docete omnes gẽ
tes baptizantes eos in nomine patris & filii et spiri
tus sancti. Sicut enim in tribus testibus stat om=
ne verbum. ita hoc sacramentum confirmat terna=
rius numerus nominum diuinorum. ꝙ autem per
aquam baptismum datur, hæc ratio est, Voluit enĩ
dominus vt res illa inuisibilis per congruentem, sz
profecto contrectabilem rem visibile impendere=
tur elementum, super quod etiam in principio fe=
rebatur spiritus sanctus, sicut aqua purgatur exte
rius corpus ita latenter eius mysterio per spiritum
sanctum purificatur et animus. Cuius sanctificatio
ita est. Inuocato enim deo descendit spiritus san=
ctus de cęlis & medicatis aquis sanctificat easde se
ipso, & accipiunt vim purgationis vt in eis et caro
et anima delictis inquinata mundetur. Chrysma
græce latine vnctio nominatur, ex cuius nomine et
Christus dicitur & homo post lauacrum sanctifica
tur. Nam sicut in baptismo peccatorum remissio
datur, ita per vnctionem sanctificatio spirit⁹ adhi
betur, & hoc de pristina disciplina, qua vngi in sa=
cerdotium & in regnum solebant, ex quo & aaron
a moyse vnctus est. Quę dum carnaliter fit, spiri=
tualiter proficit, quomodo et in ipsa baptismi gra
tia visibilis actus est ꝙ in aqua mergimur, sed spi=
ritalis effectus quod delictis mundamur. Hoc signi
ficat illud vnguentum, quod peccatrix mulier su=
per pedes & ea quę dicitur nõ fuisse peccatrix sup
caput Iesu fudisse describitur. Manus ĩpositio ideo
fit vt per benedictionem aduocatus inuitetur spiri
tus sanctus, Tunc enim ille paraclytus, post mun=
data et benedicta corpora libens a patre descen=
dit. & quasi super baptismi aquam tanq̃z super pri
stinam sedem recognoscens requiescit. Nam legi=
tur ꝙ in principio aquis superferebatur spiritus sã
ctus. Exorcismus græce latine coniuratio siue ser=
mo increpationis est, aduersus diabolum vt disce=
dat, sicut in zacharia. Et ostẽdit mihi Iesum sacer
dotem magnum stantem coram angelo domini, &
sathan stabat ad dextris eius vt aduersaretur ei. &
dixit Dominus ad sathan. Increpet Dominus in te
sathan, et increpet Domin⁹ in te qui eligit hierusa
lẽ. Hoc est exorcism⁹, icrepare & cõiurare aduer=

ſus diabolũ. Vnde ſciendũ q̄ nõ creatura dei in infantib⁹ exorcizatur aut exſufflatur, ſꝫ ille ſub quo ſunt oẽs qui in pctõ naſcũtur. Eſt enim pricepspeccatorũ. Symbolũ per linguam grecã ſignuꝫ vel cognitio interpretatur. Diſceſſuri eni apoſtoli ad euangelizãdũ in gẽtibus, hoc ſibi p̄dicatiõis ſignũ vel indiciũ poſuerunt. Continet eni confeſſionẽ trinitatis & vnitatẽ eccleſię, & oẽ chriſtiani dogmatis ſacramentũ. Quod ſymbolũ fidei & ſpei noſtrę nõ ſcribitur in charta et atramento, ſed in tabulis cordis carnalibus. Oratio, petitio dicitur Nã orare eſt petere, ſicut exorare ipetrare. Conſtat aũt oratio loco et tẽpore. Loco, quia nõvbiq;, cũ prohibeamur a Chriſto orare in publico, ſedvbi oportunitas dederit, aut neceſſitas iportauerit. Neq; ei contra pręceptũ reputatur ab apoſtolis factũ, quia in carcere audientibus cuſtodib⁹ orabant et canebãt deo. De tẽporevero dictum eſt, ſine intermiſſione orare, ſed hoc ſingularibus. Nã eſt obſeruatio quarũdam horarũ cõmunium, quę diei interſpacia ſignant. tertia, ſexa. nona. ſimiliter & noctis, ſed ideo hę orandi horę diuiſę ſunt, vt ſi forte aliquo fuerimus opere detẽti, ipſum ad nos officiũ temp⁹ admoneat, quę tẽpora in ſcripturis inueniunť. Primũ enim ſpiritus ſanctus cõgregatis diſcipulis hora tertia infuſus eſt. Petrus qua dievisionẽ cõmunicationis in illovaſculo expertus eſt, ſexta hora orandi gratia aſcenderat. Idem etiã cum Ioanne hora nona templũ adiit, quando clauduꝫ ſanitati reformauit. Sed et Danielem legimus hæc tẽpora i oratione abſeruaſſe, etvtiq; ex iſraelis diſciplinavt neminus q̄ꝫ ter in die adoremus. Debitores enim ſumus triũ perſonarum, patris et filii & ſpirituſſancti, exceptis vtiq; et aliis legitimis orationibus quę ſinevlla admonitione debentur i ingreſſu lucis ac noctis, ſiue vigiliarum, ſed et cibum nõ prius ſumere q̄ interpoſita oratione debemus. Priora eni habenda ſunt ſpiritus refrigeria quia priora cęleſtia q̄ terrena. Qui aũtvult orationem ſuamvolare ad dñm faciat illi duas alas ieiunium et elemoſynam et aſcẽdet celeriter & exaudietur. Ieiunium ẽ parſimoniævictus, abſtinẽtiaq; ciborum, cui nomen eſt inditũ ex quadam partevíſcerum tenui ſemper et vacua. quodvulgo ieiuniũvocatur. vnde ieiunii nomen creditur deriuatũ, q̄ ſui inedia viſceravacua et exinanita exiſtant. Ieiuniuꝫ aũt et ſtatio dicitur Statio aũt de militari exemplo nomen accepit, ꝓ eo q̄ nulla leticia obueniẽs caſtris ſtationẽ militũ reſcindat. Nã leticia libẽtius triſticia ſollicitius adminiſtrat diſciplinã. Vñ & milites nũq̄ꝫ imemores ſacramẽti magis ſtationibus parẽt. Diſcernũt aũt quidã inter ieiuniũ & ſtationẽ. nã ieiuniũ eſt indifferẽter cuiuſlibet diei abſtinẽtia nõ ſecũdũ legẽ ſꝫ ſecũdũ ꝓpriãvolũtatẽ. Statio aũt eſt obſeruatio ſtatutoꝝ dierũ vł tẽpoꝝ. Dierũ, vt quartę ferię & ſextę ieiuniũ, exveterilege pręceptũ, de qua ſtatione in euãgelio dixit ille, ieiuno bis in ſabbato id ẽ quarta et ſexta ſabbati. Temporum aũt quæ legalibus ac ꝓpheticis iuſtitutionibus terminatis tẽporibus ſtatuta ſunt. vt ieiuniũ quarti quinti ſeptimi & decimi menſis, vel ſicut in euangelio. Dies illi in quibus ablatuseſt ſpõſus, vel ſicut obſeruatio quadrageſimę quæ invniuerſo orbe inſtitutione apoſtolica obſeruatur, circa cõfinium dñicę paſſionis His tertiũ genus quidã adiiciunt, quam xerophagiã dicũt abſtinentiã ſcilicet ciboꝝ humentiũ. Vnde et nomen hoc datũ, eo q̄ ſiccis quidam eſcis vtantur. Penitentia appellata quaſi punitentia, eo q̄ ipſe homo in ſe penitẽdo puniat quod male admiſit. Nam nihil aliud agũt quosveraciter pœnitet, niſivt id quod male fecerunt impunitũ eſſe nõ ſignant. Eo quippe modo ſibi non parcentibus ille parcit, cuius altũ iuſtumq; iudicium nullus contẽptor euadit. Perfecta eſt autem pœnitentia pręterita deflere & futura non admittere. Hæc ſecunda in ſimilitudine fontis eſt, vt ſi forte impugnante diabolo aliquod peccatũ irrepſerit, huius ſatiſfactione purgetur. Satiſfactio autẽ eſt, cauſas peccatorum et ſuggeſtiones excludere, etvltra peccatum non iterare. Recõciliatiovero eſt quę poſt cõplementũ penitentię adhibetur. Nã ſicut conciliamur deo, quando primum a gentilitate conuertimur, ita reconciliamur quando poſt peccatum pœnitendo regredimur. Exomologeſis græco vocabulo dicitur, quod latine confeſſio interprætatur, cuius nominis duplex ſignificatio eſt. Aut enim in laude intelligitur confeſſio ſicut eſt, confiteor tibi pater dñe cęli et terræ, aut dum quiſq; confiteť ſua peccata ab eo indulgenda, cuius indeficiens eſt miſericordia. Ex hoc ergo græco vocabulo, exprimitur et frequentatur exomologeſis, qua delictũ noſtrum dño confitemur, non quidẽvt ignaro, cui⁹ cognitioni nihil occultũ eſt, ſed confeſſio eſt rei ſcilicet eius quæ ignoratur profeſſa cognitio. Vtile ei ſibi ac iocũduꝫ quiſq̄ eẽ exiſtimauerat, rapere adulterari, furari, ſed vbi hęc æternæ dãnationi obnoxia eſſe cognouit, cognitis his confitetur errorem Confeſſio autem erroris, profeſſio eſt deſinendi. Deſinendum ergo a peccatis eſt dum confeſſio eſt Cõfeſſio aũt ãncedit, remiſſio ſeqť. Cęterũ extra veniã ẽ q pctm̃ cognoſcit, nec cognitũcõfiteť. Itaq; exomologeſis ꝓſternẽdi & hũilificãdi hoisdiſciplia ẽ hitu atq; victu, ſacco & cinere icubare, corp⁹ ſordib⁹ obſcurare, aim merorib⁹ deiicere illa q̄ peccauit triſti tractatiõe mutare. Letanię gręco noie appellãť, q̄ latine dicũť rogatiões. Inter letanias vero & exomologeſin hoc differt, q̄ exomologeſis ꝓ ſola cõfeſſiõe pctoꝝ agiť, letanievero dicũtur ꝓpter rogãdũ dñm & ipetrãdũ in aliquo miſericordiam ei⁹ Sꝫ nũc iãvtrũq; vocabulũ ſubvna ſignificatiõe habeť, nec diſtatvulgovtrũ letanie, an exomologeſis dicãť. Supplicatiõis aũt nomeꝫ quodãmõ ex gẽtilitate retineť. nã ferię aut legitimę erãt apđ eos, aut idictę. Indictę aũt qa pauptas antiqua ro=

manorũ,aut ex collatione sacrificabat ,aut certe de bonis damnatorum Vnde supplicia dicunt̃ supplicationes quę fiebant de bonis passorum supplicia. Sacrę enim res , de rebus execrandoꝝ fiebãt.

¶ Explicit liber sextus.

¶ Incipit liber septimus.

¶ De deo. Cap.I.

Beatissimus Hieronymus vir eruditissim⁹ & multarũ linguarũ peritus hebræoruꝫ noĩm interpretationẽ primus in linguaꝫ latinã cõuertit. Ex quibus ꝓ breuitate p̃termissis multis,quędã huic operi adiectis interp̃tatiõibus interponẽda studui. Vocabuloꝝ eniꝫ expositio satis indicat quid velint intelligi. Habẽt eni quędã ex ꝓprijs caussis noĩm rationẽ. In principio aũt decẽ noĩa ponim⁹,quib⁹ apud hebręos de⁹ vocatur. Primũ apud hebręos dei nomẽ El dr̃, quod alij deũ,alij æthymologiã eius exprimentes Ischyrios.i.fortẽ interpretati sunt. iõ ꝙ nulla infirmitate prĕmitur,sed fortis est & sufficiẽs ad oĩa ꝑpetranda. Secundũ nomen Eloi est. Tertiũ Eloe,qđ vtrũqꝫ in latinũ deus dicitur. Est aũt nomẽ in latinũ, & græca appellatiõe transſlatũ. Nã deus gręce Theos dr̃,quasi Deos,id est timor,vñ tractũ est nomẽ deus,ꝙ eũ colentibus sit timor. Deus aũt ꝓprie nomen est trinitatis pertinẽs ad patrẽ & filiũ & spiritũsctm̃,Ad quã trinitatẽ etiã reliqua q̃ in deo ĩfra sunt posita vocabula referũtur. Quartũ nomẽ dei dr̃ sabaoth,quod vertitur in latinũ exercituũ siue virtutũ,de quo ĩ psalmo ab angelis dr̃. Quis ẽ iste rex gloriæ,dñs virtutũ. Sunt aũt in huiusmodi ordinatione virtutes multę,vt angeli,archãgeli,pricipatus,& potestates,cunctiq; cęlestis militię ordines quoꝝ tñ ille est dñs. Oẽs eni sub ipso sunt, eiusqꝫ dominatui subiacent. Quintũ nomen Elion qđ interp̃tatur in latinũ excelsus,quia supra cęlos est, sicut scriptum est de eo. Excelsus dñs, supra cęlos gloria eius. Excelsus aũt dictus ꝓ valde excelsus. Ex eni pro valde ponitur,sicut eximis quasi valde eminens. Sextũ nomen Eieie id est qui est. De⁹ eni solũ quia æternus est,hoc est,quia exordiũ non habet.essentię nomẽ vere tenet. Hoc enim nomen ad sanctũ Moysen ꝑ angelũ est delatũ. Quereñti enim quod esset nomẽ ei⁹ qui eũ ꝑgere p̃cipiebat ad populũ ex ægypto liberãdũ,r̃ndit. Ego sum qui sum & dices filijs israel q ẽ misit me ad vos,tanq̃ ĩ ei⁹ cõparationẽ,qui vere ẽ,quia ĩcõmutabilis ẽ,ea q̃ commutabĩa facta sunt,quasi nõ sint. Quod eniꝫ dicit̃ fuit,non est,& quod dr̃ erit, nõdũ est. Deus aũt eẽ tm̃ nouit,fuisse & futurũ esse nõ nouit. Solus enim pater cũ filio & spiritu sancto veraciter est. Cuius essentię cõparatũ esse nostrũ,nõ esse est. Vñ & ĩ colloquio dicim⁹ . Viuit de⁹ / qa essentia vita viuit,quã mors nõ habet. Septimum adonay,quod gñaliter dñs iterp̃tat̃,ꝙ dominet̃ creaturę cũctę,vel ꝙ creatura oĩs dñatui ei⁹ deseruiat. Dñs ergo & de⁹ vel ꝙ dominet̃ oĩb⁹,vel ꝙ timeat̃ a cũctis. Octauum la , quod in deo tantũ ponitur quod etiã in alleluya in nouissima syllaba sonat. Nonuꝫ Tetragrãmaton, hoc est quatuor literaꝝ,quod ꝓprie apud hebræos in deo ponit̃,iode iode. i.duab⁹ ia.q̃ duplicata ĩeffabile illud & gloriosũ dei nomẽ efficiũt. Dicitur aũt ineffabilis,non quia dici nõ põt,sed quia finiri sensu & intellectu hũano nullatenus potest,& ideo quia de eo nihil dignũ dici potest,ineffabilis ẽ. Decimũ Saddai.i.oĩpotens. Vocatus aũt oĩpotẽs, eo ꝙ oĩa potest,sed a faciẽdo ꝙ vult,non a patiendo quod nõ vult. Quod si ei accideret,nequaq̃ esset oĩpotens,facit eni quicquid vult,& inde oĩpotẽs. Iteꝫ oĩpotẽs,quia ĩpius sunt oĩa q̃ vbiq; sunt. Sol⁹ eni totius mũdi habet ĩperiũ. Dicũtur aũt & alia q̃dam in deũ substãtialiter noĩa,vt ĩmortalis,incorruptibilis,ĩcõmutabilis,æternus. vñ & merito cunctę p̃ponitur creaturæ. Immortalis sicut de eo scriptuꝫ est qui sol⁹ habet ĩmortalitatem ,quia in ei⁹ natura nulla est cõmutatio. Nã oĩs mutabilitas nõ inconuenienter mortalitas dicitur. secũdũ quã & anima mori dr̃,nõ quia in corp⁹ vel ĩ aliquã alterã substãtiã mutat̃ & vertit̃,sꝫ in ĩpa sua sustãtia qcq̃d alio mõ nũc ẽ aut fuit. secũdũ id quod destitit eẽ qđ erat mortalis vtiq; dep̃hẽdit̃,ac ꝑ hoc sol⁹ de⁹ dr̃ immortalis quia sol⁹ ĩcõmutabilis. Incorruptibilis appellat̃ quia corrũpi & dissolui non põt nec diuidi. quicq̃d ei capit diuisionẽ & ĩteritũ capit. Ille nec diuidi põt nec iterire,ĩde ĩcorruptibilis ẽ. Incõmutabilis ẽ,quia sẽp manet & mutari nescit. Nec ꝓficit quia ꝑfect⁹ ẽ. nec deficit quia ętern⁹. Etern⁹ ẽ,quia sine tpe ẽ. Nõ eni habet initiũ neq; finẽ. Hic & sẽpitern⁹,eo ꝙ sit semp ętern⁹. A q̃busdã ętern⁹ ab æthere credit̃ dict⁹,qm̃ cęlũ sedes ei⁹ habet̃,vñ ẽ illđ Cęlũ cęli dño. & hęc ista quatuor vnũ significãt. nã vna eadẽq; res dr̃,siue dicat̃ ętern⁹ de⁹ siue ĩmortalis siue ĩcorruptibilis,siue ĩmutabilis. Inuisibilis dr̃ quia nũq̃ꝫ ꝑ substãtiã suã apparuit oculis mortaliũ trinitas,nisi ꝑ speciẽ subiectę creaturę eiusdẽ corporę. Nã nemo põt ĩpam maiestatẽ essentię dei videre & viuere,sicut & dictũ est moysi. Vñ & Ioannes ĩ ep̃la sua dicit. Deũ nemo vidit vnq̃. Res ẽ ei inuisibilis iõq; nõ oculo sꝫ corde q̃rẽd⁹ ẽ. Impassibilis est,quia nullis ꝑturbatiõib⁹ afficit̃,quib⁹ fragilitas humana succũbit. Nõ ei attingũt eũ vllę passiones vt libido / iracũdia / cupiditas / timor / meror / iuidia & cętera. quibus hũana mens turbat̃,sed cũ dicit̃ de⁹ irasci / aut zelare / aut dolere / nostro vsu dicitur Apud eũ ꝑturbatio nulla ẽ,apud quẽ trãq̃llitas sũma ẽ. Simplex dr̃ / siue nõ admittẽdo quod habet / seu quia nõ aliud ẽ ĩpe / & aliud qđ ĩ ĩpo ẽ / sicut in hoĩe,cui⁹ aliud ẽ eẽ,aliud sapere. Nã & eẽ põt / & sapiẽs nõ eẽ. De⁹ aũt habet essentiã / habet & sapiẽtiã / sꝫ quod habet / hoc & ẽ / & oĩa vnũ ẽ,ac ꝓinde simplex ẽ,quia nõ ĩ eo aliq̃d accidẽtis est / sꝫ quod ẽ / et quid ĩ ĩpo est essentialiter ẽ,excepto ꝙ relatiue ad quãcũq; personaꝫ est. Summe bonus,quia incõmutabilis est. Creatura vero bonũ / sed nõ summuꝫ est

quia mutabilis ē.et dū sit qdē bonū,nō tñ eē pōt & summū.Incoporeus aūt vel incoporalis ideo dicif De⁹,vt spūs credaf vel intelligatur eē,nō corpus. Nā dū dr spūs ei⁹ significatur substātia. Immēsus, quia cūcta cōcludit & ipē a nullo cōcluditur,sʒ oīa intra eius oīpotētiā coartanf.Perfect⁹ dr, quia nihil ei possit adijci.Attñ de cōsummatōe alicui⁹ facti,perfectio dr. Deus aūt q nō est factus,quō est pfectus?sed hoc vocabulū de vsu nostro sumpsit humana iopia sicut & reliqua verba,quaten⁹ id quod ineffabile est vtcūq; dici possit,qm̄ de deo nihil digne humanus sermo dicit sicut sunt & alia. Creator dict⁹,pro totius mūdi rebus ab ipo creatis.Nihil enī est,quod nō originē a deo traxerit.Ipse etvnus,quia diuidi nō pōt,vel quia nihil aliud esse nō pōt,propter quod tantūdē capiat potestatis.Hæc igitur quæ de deo dicta sunt,ad totā pertinent trinitatē,propter vnā & coæternā substantiā/siue in patre/siue in filio vnigenito in forma dei/siue i spiritu sancto. qui vnus spūs est dei patris & filij eius vnigeniti.Sūt aūt et quędā vocabula ex vsu nostro ad deū sūpta de mēbris nostris,siue de inferiorib⁹ et quia in ꝓpria natura inuisibilis et incorporeus est,p efficientijs tñ causarū in ipo rerū species ascribunf,vt more locutiōis nostræ facilius seipsuʒ insinuet,vt quia oīa videt,dicatur oculus/propter ꝙ audit oīa dicaf auris,pro eo aūt ꝙ aduertif ambulat,p eo ꝙ expectat stat,sic & i cæteris hoꝶ similib⁹ ab humanis mētib⁹ trahif similitudo ad deum sicut est obliuiscēs et memorās. Hinc est quod ꝓpheta dicit.Iurauit dñs exercituū per animā suā nō ꝙ animā deus habeat,sed hoc nostro narrat affectu.Nā et facies dei in scripturis sanctis non caro sed diuina cognitio intelligif/eadē ratione qua per faciē cōspectā quisq; cognoscif.Hoc enī in oratione dr deo.Ostēde nobis faciē tuā/ac si dicaf, da nobis cognitionē tuā.Sic & vestigia dei dicūf,quia nūc deus per speculū agnoscif. Ad perfectū vero oīpotēs reperief.dū in futuro facie ad faciē qbusq; electis presentabif,vt ipsam speciē cōtēplemur cuius nūc vestigia cōphendere conatur,hoc quem videre p speculū dñr.Nā & situs & habitus & loc⁹ & tēpus,in deo nō ꝓprie,sed per similitudinē trāslatiue dicūf Quippe sedere sup cherubin dr quod est ad sitū,& abyssus tanq̄ vestimētū amict⁹, quod est ad habitū,& anni tui nō deficiēt,quod ad tēp⁹ ꝑtinet,& si ascēdero i cælū tu ibi es.quod ad locuʒ Nā et in propheta Plaustri portātis fœnum,species ad deū ducif.Et hæc oīa per figuraʒ deus quia nihil est hoꝶ ad proprietatem substantiæ eius.

¶ De filio Dei. Cap.II.

Multis etiā modis Christus appellari i scripturis inuenif diuinis.Nā ipse dei patris vnigenitus filius dū esset æqualis patri ꝑpter salutē nostrā formā seruī accepit.Proindeq; ꝗ dā noīa in illo ex dispēsatiōe susceptę hūanitatis assūpta sunt.Christus nāq; a chrismate est appellatus,hoc est vnctus.Pręceptū ei fuerat iudæis, vt sacrū cōficerent vnguentū, quo perungi possent hi qui vocabātur ad sacerdotiū vel ad regnū.et sicut nūc regib⁹ indumentū purpuræ insigne est regiæ dignitatis,sic illis vnctio sacri vnguenti nomen ac Potestatē regiā cōferebat,et iñ Christi dicti a chrismate quod est vnctio.Nā chrisma grece,latine vnctio nūcupatur.quæ etiaʒ dño accōmodauit,facta spiritalis quia spū vnctus est a deo patre,sicut dicitur in actibus apostolorū. Collecti sunt enī in hac ciuitate aduersus sanctū filiū tuū quē vnxisti, non vtiq; oleo visibili,sed gratię dono ꝙ visibili significatur vnguento.Nō est aūt saluatoris propriū nomē Christus,sed cōmunis nūcupatio ptātis. Dum enī dr Christus,cōmune nomen dignitatis est. Dū Iesus Christus,ꝓpriū est vocabulū saluatoris.Christi enī nomē nusq̄ʒ alibi oīno nec in aliqua gēte fuit nisi tm̄ in illo regno vbi Christus ꝓphetabatur & vnde vēturus erat.Messias aūt hebraice dicif, grece Christus.latina aūt locutiōe vnct⁹.Iesus habraice,grece sother,latine aūt salutaris.siue saluator interpręetatur,pro eo ꝙ cunctis gentib⁹ salutifer venit.Ethimologiā enī noīs huius etiā euangelista significat dicēs.Vocabis nomē ei⁹ saluator.quia ipe saluū faciet populū suū. Sicut enī Christus significat regē,ita Iesus significat saluatorē.Nō itaq; nos saluos facit quicūq; rex, sed rex saluator. Quod verbū latina lingua antea nō habebat sed habere poterat,sicut potuit quādo voluit.Emanuel ex hebræo in latinū significat nobiscū de⁹.scʒ quia per virginē natus de⁹ hoībus in carne mortali apparuit,vt terrenis viā salutis ad cælū aperiret.Ad diuinitatis aūt substantiā quę pertinēt sunt ista, dñs & deus.Deus aūt dictus ꝓpter vnitā cū patre substantiā.Dñs aūt propter seruientē creaturā.Deus aūt & homo,quia verbū et caro. Vnde et bis genitus dr siue quia p eū genuit sine matre inæternitate,siue quia mater sine patre in tēpore. Vnigenit⁹ aūt vocatus secundū diuinitatis excellentiā, quia sine fratrib⁹ primo genitus est secundū susceptionē hoīs,in qua per adoptionis gratiā fratres habere dignatus est,quib⁹ esset primogenit⁹. Omousiō patri,ab vnitate substātiæ appellatus. Substantia enī vel essentia grece vsia dicif,omo vnū.Vtrumq; igitur coniunctum sonat vna substantia.Hoc enim vocatur omousion,quod est ego et pater vnum sumus,hoc est eiusdem cum patre substantię.Quod nomen et si scriptum in sanctis literis non inueniatur,in assertione tamen totius trinitatis defenditur,quia datur ratio vnde recte dici ostendatur sicut et pater in illis libris nusq̄ʒ ingenitus legitur, sed tamen dicendus esse atq; credendus non dubitatur.Omousion similis substantiæ, quia qualis Deus,talis est et imago eius. Inuisibilis Deus, et imago eius inuisibilis.Principium sine fine eo ꝙ ab ipso omnia,et quia ante eū nihil.Finis sine pricipio.vel quia dignatus est in fine tēporum humi-

liter ĩ carne nasci & mori, & iudiciũ nouissimũ ipse
suscipere. vel quia quicquid agim⁹ ad illũ referim⁹
Et cũ ad eũ peruenerimus, vltra quod q̃ram⁹ non
habebimus. Os dei est, quia verbũ ei⁹ est. Naꝫ sicut
ꝓ verbis quę per linguã fiũt sępe dicim⁹, illa et illa
lingua, ita & ꝓ dei verbis os ponitur. quia mos ẽ vt
ore verba formẽtur. Verbũ aũt ideo dicitur, quia ꝑ
eũ pater oĩa condidit siue iussit. Veritas, quia non
fallit, sed tribuit quod promisit. Vita quia creauit.
Imago dei, propter parẽ similitudinẽ patris. Figu
ra est, quia suscipiens formã serui, operũ virtutũq;
similitudinẽ patris in se imaginẽ atq; ĩmensaꝫ ma
gnitudinẽ designauit. Manus dei est, ꝙ oĩa per ip
sum facta sunt. Hinc & dextera, propter effectũ o=
ris totius creaturę quę per ip̃ꝫ formata est. Brachi
um, quia ab ip̃o oĩa cõtinẽtur. Virtus pro eo ꝙ om
nẽ potestatẽ patris in semetipso habet, & oẽm cęli
terręq; creaturã gubernet, cõtineat, atq; regat. Sa
pientia pro eo ꝙ ipse reuelat mysteria scientiæ et
archana sapiẽtiæ. Sed tñ cũ sit pater et spũsſc̃tũs
sapiẽtia & virtus & lumen & lux, ꝓprie tñ his noĩ=
bus filius nũcupatur, Splẽdor aũt appellat̃ prop=
ter ꝙ manifestat. Lumen quia illuminat. Lux, quia
veritatẽ cõtemplandã, cordis oculos referat. Sol,
quia illuminat oẽs. Oriens, quia luminis fons & il=
lustrator ẽ rerũ, & ꝙ oriri nos faciat ad vitã eternã
Fons, quia rerũ oĩm origo est, vel ꝙ satiat sitiẽtes.
Ipse quoq; alpha et o, Alpha enĩ litera nulla pręce
dit. Prima est enĩ literarũ sicut & filius dei. Ipse eĩ
se principiũ iudæis interrogantib⁹ esse respondit.
Vñ et Ioannes in apocelypsi proprie ipsam literaꝫ
ponens ait. Ego sum alpha & o, prim⁹ & nouissim⁹
Primus, quia añ eũ nihil est. Nouissimus, quia no=
uissimũ iudiciũ ipse suscipiet. Mediator, quia inter
deũ & hominẽ medi⁹ cõstitutus est vel vt homineꝫ
ad deũ ꝑduceret. Vnde & illũ gręci mesiten vocãt
Paraclytus, id est aduocatus, quia pro nobis inter=
cedit apud patrẽ, sicut & de eo dicit Ioannes. Ad
uocatum habemus apud patrẽ Iesum Christum iu
stum. Paraclytus aũt gręcũ est, quod latine dicitur
aduocatus. Quod nomen et filio & spiritui sancto
ascribitur, iuxta ꝙ & dominus in euãgelio ait. Ro
gabo patrẽ et aliũ paraclytũ dabit vobis. Intercef
sor aũt ideo vocatur, quia pro culpa nostra remo=
uẽda curã gerit, et pro abluendis nostris crimini=
bus curã ĩpẽdit. Sponsus quia descendens de cęlo
adhesit ecclesiæ, vt pace noui testamẽti essẽt duo
in carne vna. Angelus dicitur propter annũciatio=
nẽ paternę ac suę volũtatis. Vñ et apud prophetã
magni cõcilij angelus legit̃, dũ sit deus et dñs an=
geloꝝ. Missus dicit̃, eo ꝙ apparuit huic mũdo ver
bũ caro factũ, vnde & idẽ dicit. Ego a patre exiui,
& veni in hũc mũdũ. Hõ aũt dr̃ quia nat⁹ ẽ. Prophe
ta, quia futura reuelauit. Sacerdos, quia pro nobis
hostiã se obtulit. Pastor, quia custos Magister, quia
ostensor. Nazarenus vero a loco. Nazarenus a me
rito, id est sanctus siue mundus, quia peccatũ nõ fe

cit. Siquidẽ et de aliis inferioribus rebus nominuꝫ
species ad se trahit Christus vt facilius ĩtelligatur.
Dicit̃ enĩ panis, quia caro. Vitis, quia sanguine ip=
sius redẽpti sum⁹. Flos, qa elect⁹, Via, qa per ip̃ꝫ ad
dñm imus. Ostiũ, quia per ipsum ad dñm ingredi=
mur. Mõs, quia fortis, Petra, quia firmitas est cre=
dẽtiũ. Lapis ãgularis, vel qa duos parietes e diuer
so. i. de circũcisione et præputio venientes in vnam
fabricã ecclesiæ iungit. vel ꝙ pacẽ in se angelis &
hominibus facit. Lapis offensionis. quia veniẽs hu
milis offenderunt in eũ increduli hoĩes, & fact⁹ est
petra scandali, sicut dicit Apostol⁹ Iudęis quidem
scandalũ. Fundamẽtũ aũt ideo vocat̃, quia fides in
eo firmissima est, vel quia sup eũ catholica eccle=
sia cõstructa est. Nã & Christus agnus ꝓ innocen=
tia, & ouis ꝓpter patiẽtiã, & aries ꝓpter pricipatũ
& hędus propter similitudinẽ. carnis peccati. & vi=
tulus propter ꝙ pro nobis est ĩmolatus. & leo ꝓ re
gno et fortitudine, & serpens pro morte et sapien=
tia. Idẽ & vermis, quia resurrexit. Aquilla propter
ꝙ post resurrectionẽ ad astra remeauit. Nec mirũ
si vilib⁹ significationib⁹ figuretur qui vsq; ad nostra
rũ passionũ, seu carnis cõtumelias descẽdisse co=
gnoscitur. Qui cũ sit coætern⁹ dei patris añ secula
filius postq̃ venit plenitudo tẽporis propter salutẽ
nostrã formã serui accipiẽs. & factus est fili⁹ dei fi=
lius hoĩs. Inde quędã de illo ĩ scripturis sanctis se=
cundũ formã dei, quędã secundũ formã serui dicũ
tur. Quoꝝ exẽpli gratia duo quędã cõmemorant̃.
vt singula ad singula referantur. Secũdũ formam
dei, de ipso dixit. Ego et pater vnũ sum⁹, secũduꝫ
formã serui. Q̃m pater maior me est. Hoĩes auteꝫ
minus intelligẽtes quid pro quo dicat̃, ea quę pro
pter formã serui dicta sunt, volũt transferre ad for
mã dei, et rursus ea q̃ dicta sunt vt ad se inuicẽ per
sonæ referantur. volunt oĩa esse naturæ atq; substã
tię, et faciunt errorem in fide. Sic aũt de filio con=
iuncta est humana natura, vt ex duabus substãtijs
fieret vna persona. Solus igitur homo pertulit cru
cẽ, sed propter vnitatẽ personę & de⁹ dicitur pertu
lisse. Hic est quod scribit̃. Si enĩ cognouissent, nũq̃
dñm glorię crucifixissent Filiũ ergo dei crucifixũ
fatemur, nõ ex virtute diuinitatis, sed ex infirmita
te humanitatis, non ex suę naturæ permansione,
sed ex nostra susceptione.

¶ De spiritu sancto. Cap. iij.

SPiritus sanctus ideo pręedicat̃ de⁹, quia ex
patre filioq; procedit, & substantiã eorum
habet. Neq; enĩ aliud de patre procedere
potuit q̃ quod ipse est pater. Spiritus san=
ctus aũt dict⁹, secũdũ id quod ad aliquid refertur
spirãs. Spirans vtiq; spiritu ĩspiratus est, & ex eo ap
pellat⁹ spiritus est. Proprio aũt mõ quodaꝫ dicitur
spiritus sc̃tũs secundũ quod refertur ad patrẽ & fi
liũ quod eoꝝ spiritus sit. Nã et hoc nomẽ quod spi
ritus dr̃ non semp secundũ id quod refertur ad a=
liquid sed secundũ id quod aliquã naturã signifi=

cat intelligitur. Omnis enī incorporea natura spiritus in scripturis sacris appellatur. Vñ non tantū patri et filio & spiritui sancto. sed omni rationali creaturæ & animæ hoc vocabulū congruit. Ideo igitur spūs dei sanctus vocatur, quia patris & filij sanctitas est. Nā cū sit & pater spūs, & fili⁹ spiritus & pater sanctus, & filius sanctus, proprie tñ ipē vocatur spiritus sanct⁹, tanq̄ȝ sanctitas coessentialis et cōsubstantialis amborū. Spiritus sanct⁹ ideo nō dr̄ genitus ne duo in trinitate filii supplicētur. Ideo nō prædicatur ingenitus ne duo patres in ipsa trinitate credanť, Procedens aūt dicitur testionio domi dicētis. Multa adhuc habeo quę vobis loquar sed nō potestis illa mō audire. Veniet aūt spūs veritatis, q apatre procedit, et de meo accipiet, ille vobis indicabit oīa. Hic aūt non solū natura procedit. sed semp ad peragenda opera diuinitatis indeficienter procedit. Hoc aūt interest inter nascentē filiū & procedentē spiritū sanctū, q̄ fili⁹ ex vno nascit̄ spūs sanctus ex vtroq; procedit. & ideo dicit apostolus. Qui aūt spm̄ Christi nō habet, hic nō est eius, Spūs sanctus ex opere etiā angelus intelligit̄ Dictū est enī de illo. Et quę ventura sunt, annūciabit vobis. Et vtiq; angelus gręce, latine nuncius interpretatur. Vnde duo angeli apparuerūt Loth, ī quibus dñs singulariter appellat̄, quos intelligimus filiū & spiritū sanctum. Nā pater nunq̄ȝ legit̄ missus, Spūs sanctus quod dicit̄ paraclytus a cōsolatione dr̄. Paraclysis enī gręce, latine cōsolatio appellat̄. Christus enī eū apostolis lugētib⁹ misit post q̄ȝ ab eoꝝ oculis ipse in cęlū ascēdit. Cōsolator eī tristibus mittitur, secundū illā eiusdē dñi sententiā Beati lugētes, qm̄ ipsi cōsolabūtur. Ipse etiā dixit Tunc lugebunt filii sponsi cū ablatus ab ei sfuerit sponsus. Item paraclytus pro eo q̄ consolationem prestet animab⁹, quę gaudium tēporale amittunt Alij paraclytū latine oratorē vel aduocatū interp̄tantur. Ipse enim spiritus sanctus dicit. Ipse docet, per ipsum datur sermo sapientiæ, ab ipso sancta scriptura inspirata est, Spiritus sanctus ideo septiformis nuncupatur propter dona quę de vnita ei⁹ plenitudine particulatim recipientes quiq; vt digni sunt consequi promerentur. Ipse enī spirit⁹ sapientiæ & itellectus, spiritus consilij & fortitudinis spūs sciētię et pietatis, spiritus timoris dñi. Spirit⁹ aūt pricipalis in psalmo quinquagesimo legitur, vbi quia tertio spiritus repetitur, nōnulli trinitatē intellexerunt in deo, quia scriptum est. De⁹ spūs ē Quod enī nō ē corpus & tñ est, videt̄ restare vt spiritus sit. intelligūt ergo ibi nōnulli trinitatē significari in spiritu principali patrē, in spiritu recto filiū in spiritu sancto, spm̄ sanctū. Spiritus ideo donum dicitur. eo q̄ datur A dando enī donuȝ est nuncupatum. Notissimum est enī dñm iesum Christum cum post resurrectionē a mortuis ascēdisset in cęlum dedisse spiritum sanctum, quo credentes ipleti linguis oīm gentiū loquebantur. intantum autē donum dei est, inquātum datur eis, qui per eū diligunt deum. Apud se autē deus est, apud nos auteȝ donū est. sed sempiterne spiritus sanctus donū est, distribuens singulis gratiarū dona pro vt vult. naȝ & ꝓphetias quibus vult impartit, & peccata quib⁹ vult dimittit. nā pc̄tā sine spiritu sancto non domātur. Spiritus sanctus inde ꝓprie charitas nūcupat̄ vel quia naturaliter eos a quib⁹ ꝓcedit cōiungit & se vnum cū eis esse ostēdit, vel quia ī nobis id agit, vt in deo maneam⁹, & ipse in nobis. Vñ et in donis dei nihil est maius charitate, et nullū maius est donū dei q̄ȝ spiritus sanctus. ipse est et gratia, q̄ quia nō meritis nostris sed voluntate diuina gratis dat̄ inde gratia nūcupatur. Sicut autē vnicum dei verbum ꝓprie vocamus nomine sapientię, cum sit vniuersaliter et spūs sanctus & pater ipē sapiētia, ita spiritus sanctus ꝓprie nuncupatur vocabulo charitatis cum sit pater et filius vniuersaliter charitas Spiritus sanctus digitus dei esse in libris euangeliorum aptissime declaratur. Cū enī vnus euāgelista dixisset, in digito dei eijcio dęmonia, alius hoc idē ita dixit. in spiritu dei eijcio dęmonia. vnde et digito dei scripta lex est data die quinquagesimo ab occisiōe agni. et die quinquagesimo a passione domini venit spiritus sanctus. ideo autē digit⁹ dei dicitur, vt eius operatoria virtus cum patre et filio significetur. vnde et Paul⁹ ait. Hęc aūt oīa operat̄ vnus atq; idē spirit⁹ diuidēs singulis prout vult. Sicut autē p̄ baptismum in Christo morimur. & renascimur, ita spiritu signamur, quod est digit⁹ dei et speciale signaculum, spiritus sanctus iccirco in columbę specie venisse scribitur. vt natura eius per auē simplicitatis & innocentię declaretur. Vnde & dñs. Estote inquit simplices sicut columbę. Hęc eī auis corporaliter ipō felle caret, habemus tantum innocentiā & amorē. Spiritus sanctus inde nomine ignis appellat̄. ꝓpter q̄ in actibus apostoloruȝ p̄ diuisiōnē linguarum, vt ignis apparuit qui & insedit sup vnumquēq; eoꝝ. Propterea aūt diuersaꝝ linguaꝝ gratiā apostolis dedit, vt idonei efficerentur fidelium eruditione populorum. Quod vero supra singulos sedisse memoratur, id causę est, vt intelligatur p̄ plures non fuisse diuisus sed mansisse in singulis totus sicut fere ignibus mos est. Hāc eī naturā habet ignis accensus vt quanti ad crinem purpurei splendoris aspexerint, tantis visuȝ suę lucis impтiat, tantis ministerium sui muneris tribuat & ipē nihilominus in sua integritate p̄maneat, spiritus sanct⁹ noīe aquę appellatur in euangelio, domino clamante & dicente. si quis sitit veniat ad me et bibat. Qui credit in me flumina aquę viuę fluēt de vētre eius. Eeuāgelista autē exposuit vnde diceret. secutus enim ait. Hoc autem dicebat de spiritu quem accepturi erant credentes in eum, sed aliud est aqua sacramenti, aliud aqua quę significat spiritum dei. Aqua enim sacramenti visibilis est aqua spiritus sancti inuisibilis est. ista abluit corp⁹ & si=

gnificat quod fit in aia, per illum autem spiritũ sã ctum ipsa aia mundatur et saginatur. Spirit⁹ sctũs ideo vnctio dicitur. Ioanne apostolo testante. Quia sicut oleũ naturali põdere superfertur omni liquori, ita in prĩcipio superferebatur spũs sanct⁹ aquis Vñde et dominus oleo exultationis, hoc est spiritu sancto, legitur fuisse vnctus. Sed et Ioannes apostolus spm̃ sanctum vnctionem vocat dicens. Et vos i quit vnctionem quã accepistis ab eo permaneat in vobis, & non necesse habebitis vt aliquis doceat vos. sed sicut vnctio eius docet vos de omni re ipse enim spiritus sanctus vnctio est inuisibilis.

¶ De eadem trinitate. Cap. iiij.

Trinitas appellatur ꝙ fiat totũ vnum ex quibusdã tribus, quasi trinitas, vt memoria itelligẽtia, & voluntas. in quibus mens habet in se quẽdã imaginem diuinæ trinitatis. Nam dũ tria sint, vnum sunt quia et singula in se manẽt et oia in oibus. Pater igitur et filius et spiritus sanctus, & trinitas et vnitas. Idẽ eni vnum, ideꝫ et tria. in natura vnũ, in personis tria. Vnũ propter maiestatis cõmunionem, tria propter psonarum proprietatẽ. Nam alius pater, alius filius, alius spirit⁹ sanctus, sed alius quidem nõ aliud, quia pariter simplex, pariterq; incõmutabile bonũ et coeternum. Pater solus non est de alio, ideo solus appellaᷓ igenitus. Filius solus de patre est natus ideo solus dr̃ genitus. Spiritus sanctus sol⁹ de patre et filio pcedit. ideo solus amboꝝ nuncupatur spũs. in hac trinitate alia sunt appellatiua noia, alia propria sũt Propria sunt essentialia, vt deus, dñs, oĩpotens, incõmutabilis, imortalis. Et inde ꝑpria quia ipsam substantiã significant. qua vnum sunt. Appellatiua vero pater et filius & spiritus sanctus, ingenit⁹ & genitus et pcedens. Eadẽ et relatiua, quia ad se inuicẽ referuntur. Cũ eĩ deus dicitur, essentia est, quia ad seipm̃ dicitur. Cũ vero dicitur pater et fili⁹ & spiritus sanctus, relatiue dicunᷓ, quia ad se inuicẽ referunᷓ. Nã pater ad seipm̃, sed ad filiuꝫ relatiue dicitur, quia est ei filius. sic et filius relatiue dr̃, quia ẽ ei pater. sic et spiritus sanctus, quia est patris filijq; spiritus. His eni appellationibus hoc significatur ꝙ ad se referuntur nõ ipa substãtia qua vnum sũt. Proinde trinitas in relatiuis psonarum nominib⁹ ẽ Deitas nõ triplicatur sed in singularitate est. quia si triplicatur, deorũ inducimus pluralitatẽ. Nomẽ aũt deorũ in angelis et sanctis hominib⁹. ideo pluraliter dr̃ ꝑpter ꝙ nõ sint merito æquales. De quibus psalmus, Ego dixi dij estis. De patre aũt & filio & spũ sancto ꝑpter vnã & æqualem diuinitatẽ nõ nomen deorum, sed dei esse ostenditur. sicut ait Apostolus. Nobis tñ vnus deus, vel sicut voce piuina dicitur. Audi israel dominus deus tuus de⁹ vn⁹ est. scꝫ vt et trinitas sit, et vnus dñs deus sit. Fides apud græcos de trinitate hoc mõ est vna vsia. acsi dicatur vna natura aut vna essentia. Tres hypostases. quod resonat in latinum. vel tres psonas. vl̃ tres substãtias. Nã latinitas ꝑprie nõ dicit de deo nisi essentiam, substantiam vero non proprie dicit sed abusiue, quoniam vere substantia apud græcos psonam intelligitur non natura.

¶ De angelis. Cap. v.

Angeli græce vocãtur, hebraice maloth latine vero nuncij interp̃tãtur. ab eo ꝙ dñi voluntatẽ populo nunciant. Angelorũ autem vocabulum, officij nomen est nõ naturæ, semp enim spiritus sunt sed cum mittunᷓ vocantur angeli. Quibus ideo pictorũ licentia pennas facit. vt celerem eorum in cũcta discursum significet, sicut et iuxta fabulas poetarum, venti pennas habere dicuntur. ꝑpter velocitatem scꝫ. Vnde scriptura sacra dicit qui ambulat sup pennas ventorum. nouem autem esse ordines angelorũ sacræ scripturę testantur, id est angeli / archangeli / throni / dominationes / virtutes / pricipat⁹ / potestates / cherubin / et seraphin. Quorum officiorũ vocabula cur ita dicta sint. interp̃tãdo exequimur. Angeli vocanᷓ ꝑpter ꝙ de cęlis ad annunciandum hoibus mittunᷓ. Angelus eni græce latine nuncius dicitᷓ. Archangeli gręca lingua, latina summi nuncij interp̃tanᷓ. Qui enim pua vel minima annunciãt angeli, qui vero summa archãgeli nuncupanᷓ. Archangeli dicti, eo ꝙ primatum teneant inter angelos. Archos enim græce, latine princeps interp̃tatur. Sunt eni duces et principes sub quorũ ordine vnicuiq; angelorum officia deputata sunt. nam quia archangeli angelis p̃sunt. Zacharias ꝑpheta testatur dicens. Et ecce angelus qui loquebatur in me egrediebatur. & alius angel⁹ egrediebatur in occursum eius & dixit ad eum. curre & loquere ad puerum istum dicens / absq; muro habitabitur Hierusalem. Si eni in ipis officijs angeloꝝ nequaqꝫ potestates supiores inferiores disponerent. nullo mõ hoc quod homini diceret angelus ab angelo cognouisset. Quidem autẽ archãgelorum priuatis noibus appellantur. vt pvocabula ipa in opere suo quid valeant designantur. Michael hebraice in linguam nostrã vertitur / quis vel deus. Quando aliquid in mundo mire virtutis fit / hic archangelus mittitur. Et ex ipo ope nomẽ est eius / quia nemo valet facere quod facere pręualet Deus. Gabriel interp̃tatur fortitudo dei. Vbi eniꝫ potentia diuina vel fortitudo manifestatur. gabriel mittitur. Vñ & eo tpe quo erat dominus nasciturus & triumphaturus de mundo / gabriel mittitur ad Mariã / vt illuꝫ annunciaret, qui ad debellãdas aereas potestates humilis venire dignatus est. Raphael interp̃tatur curatio / vel medicina dei. Vbicunq; eni curandi & medendi opus necessarium ẽ. hic archangel⁹ a deo mittitur / & inde medicina dei vocatur. Vnde et ad tobiam idem archangel⁹ missus oculis eius curationem adhibuit / et cæcitate detersa visum ei restituit. nominis eni iterp̃tatione et angeli officium designatur. Vriel iterp̃

tatur ignis dei, sicut legimus apparuisse ignem in rubo. Legimus etiã ignem missum esse de super & implesse quod pceptum est. Throni autem et dominationes & principatus et potestates & virtutes quibus vniuersam cęlestẽ societam apostolus complectitur, ordines angelorũ et dignitates intelliguntur. & pro hac ipsa distributiõe officioruz, alii throni, alij dominationes, alij principatus, alij potestates dicũtur. pro certis dignitatib⁹ quibus inuicem distinguũtur. Virtutes angelicę quędã ministeria phibentur per quę signa & miracula in mũdo fiunt. ppter quod et virtutes dicuntur. Potestates sunt quibus virtutes aduersę subiectę sunt, et inde potestatũ nomine nuncupantur, quia maligni spirit⁹ eorꝝ potestate coercentur, ne tm̃ mundo noceant, quãtũ cupiunt. Principatus sunt hi qui angelorũ agminibus presunt. Qui pro eo ꝙ subditos angelos ad explandũ ministerium diuinum disponunt, principatus vocabulum accepe rũt Nã alij sunt qui administrant, alij qui assistunt, sicut per Danielẽ dicitur Milia miliũ ministrabant ei & decies milies cẽtena milia assistebant ei. Dñationes sunt hi, qui etiã virtutibus & principatib⁹ pemĩnẽt, qui pro eo ꝙ ceteris angeloꝝ agminibus dominantur, dominatiões vocãtur. Throni sunt agmina angelorũ qui latino eloquio sedes dicũtur. & vocati throni, quia illis cõditor psidet & per eos iudicia sua disponit. Cherubin aũt & ipsi sublimes cęloꝝ potestates, & angelica ministeria phibentur, qui ex hebręo in linguã nostrã interpretantur scientiæ multitudo. Sũt aũt sublimiora agmina angelorũ, qui pro eo ꝙ vicini⁹ positi, diuina sciẽtia cęteris amplius pleni sũt. cherubin plenitudo scientię appellãtur. Ipsa sunt duo illa aĩalia supra propiciatoriũ archæ ficta ex metallo, ppter significandum angelorum pręsentiaz in quoꝝ medio ostenditur deus. Seraphin quoq; similiter multitudo est angelorũ, qui ex hebreo ĩ latinũ ardẽtes vel incendentes interpretantur. Qui iccirco ardentes vocãtur, quia inter eos & deũ nulli alij consistunt tanto magis claritate diuini luminis inflammantur. Vnde et ipsi velãt faciẽ & pedes sedẽtis in throno dei, et iccirco cętera anglorũ turba videre dei essentiã plene non valet, quoniã seraphin eã tetigit. Hæc igitur vocabula agminũ angeloꝝ, ita sũt specialia ordinũ singulorũ vt tñ sint ex parte cõia oim. Nam dum troni sedes dei ĩ quorundam angelorum ordine specialiter designẽtur tñ per psalmistam, qui sedes super cherubin, dicit Sed ideo isti ordines angelorum priuatis nominibus appellãtur, quia hoc ipsuz officiũ in pprio ordine plenius acceperunt. Et cum sint oĩbus cõmunia pprie tamen hæc noĩa suis ordinibus deputãtur. Vnicuiq; etiã sicut prędictuz est, propria officia sunt iniũcta. quę eos pmeruisse in muudi cõstat exordio. nam quia angeli et locis & hominibus psũt per prophetam testatur angelus dicens. Princeps regni persarum restitit mihi. Vnde apparet nullum esse locũ cui angeli nõ præsint. Pręsunt enim & auspicijs operum oim. Hic est ordo vel distinctio angelorum qui post lapsum malorũ in cęlesti vigore steterunt. nã postq̃z apostatę angeli ceciderunt. hic pseuerantia ęternę beatitudinis solidati sunt. Vnde et post cęli creationẽ in principio repetit. fiat firmamentum, et vocatum est firmamentum cęlum, nimirũ ostendẽs ꝙ post ruinã angeloꝝ malorũ, hi qui pmãserũt, firmitatẽ æternæ perseuerantiæ cõsecuti sunt, nullo iam lapsu aduersi, nulla supbia cadẽtes, sed firmiter mundi amore et cõtemplatiõe manentes, nihil aliud dulce habent, nisi eũ a quo creati sunt. ꝙ aũt duo seraphin in Esaia leguntur. figuraliter veteris et noui testamenti significationẽ ostẽdũt. Faciẽ vero et pedes operiunt dei quia pterita añ mundum, & futura post mundum scire nõ possum⁹, sed media tñ eoꝝ testionio cõtẽplamur. Singulis sena salas habent, quia fabricam tñ mundi, quę in sex diebus facta est, in pręsenti sęculo nouimus ꝙ clamant ter sanctus, alter ad alterũ trinitatis in vna diuinitate demõstrat mysteriũ,

¶ De hominibus qui quodam præsagio nomen acceperunt. Cap. VI.

Plæriq; primoruz hoĩm ex propriis causis originem noĩm habent. Quibus ita prophetice indita sunt vocabula, vt aut futuris, aut pręcedentibus eorum causis cõueniant. In quibus tñ manẽte speciali sacramento nunc tantum ad literam intellectum historię prosequimur. Vbi autẽ ęthymologię interptationem nõ attingimus, solam ipsam ęthymologiã in latinum ponimus. ꝙ autem vnum nom̃ hebraicũ, aliterq; aliter interpretatur. hoc secundum accentuum & literarum euenit diuersitatem vt in varijs significationib⁹ noĩa cõputãtur. Adam sicut beatus Hieronymus tradit, homo terrenus siue terrę rubra interptatur. Ex terra eñi facta ẽ caro, et humus hoĩs faciendi materies fuit. Eua interpretatur vita, siue calamitas siue ve. vita quia origo fuit nascendi / calamitas et ve / quia p puaricatiõe causa extitit moriendi. A cadendo eñi nomẽ sumpsit calamitas. Alij autem dicunt ob hoc etiã vita & calamitas appellatã / quia sępe mulier viro causa salutis est / sępe calamitatis & mortis origo / quod est ve. Cain possessio interptatur, vñ ęthymologiam ipsius exprimens pater eius ait. Cain. i. possedi hoĩem per deũ. Idem & lamentatio / eo ꝙ pro interfecto abel interfectus sit / & pœnã sui sceris dederit. Abel luctus interptatur, quo noĩe pręfigurabatur occidendus. Idem & vanitas / quia cito solutus est atq; subtractus. Seth interptatur resurrectio / eo ꝙ post fratris interfectionez natus sit / q̃ si resurrectionez fratris ex mortuis suscitaret. Idẽ & positio / quia posuit eũ deus pro abel. Enos iuxta proprię linguę varietatẽ / homo vel vir dr̃. Et cõgrue hoc vocabulum habuit. de eo enim scriptuz ẽ Tunc eñi initium fuit vocandi nomen dñi / licz plę

riq; hebreorũ arbitrentur ꝙ tunc primum in noie domini & similitudine eius fabricata sunt idola. Enoch dedicatio. In ipsius enim noie ciuitatẽ post ea edificauit. Cain Cainã, lementatio vel possessio eoꝝ. sicut enim cain possessio, ita deriuatiuum nomẽ quod est cainam facit possessio eorum Matusalẽ interpretatur mortuus est. Euidens æthymologia nois, quidam enim eum cum patre translatum fuisse & diluuiũ præterisse putauerunt. Ob hoc signanter transfertˀ, mortuus est. vt ostenderetur eũ nõ vixisse post diluuium. sed in eodem cataclysmo fuisse defunctũ. Soli enim octo homines in archa euaserunt diluuiũ. Lamech, percutiens. Iste enim ꝑcussit & interfecit cain. Quod etiã ipse postea ꝑpetrasse vxoribus cõfitetur. Noe requies interpretatˀ, pro eo ꝙ sub illo oia retro opera quieuerunt ꝑ diluuiũ. Vnde et pater eius vocans nomen eiꝰ noe dixit. Iste requiescere nos faciet ab oibus operibꝰ nostris. Sem dr̃ nominatus, eo ꝙ nomen ex posteritatis præsagio accepit. Ex ipso eni patriarchæ et prophetæ & populi & apostoli dei. Ex eius quoq; stirpe & Christus, cuius ab ortu solis vsq; ad occasum magnũ est nomen in gentibus. Cham calidus quia ipse ex præsagio futuri cognominatus ẽ. Posteritas eni eius eam terræ partem possedit, quę vicinio sole calentior est. Vnde ægyptus vsq; hodie ægyptiorum lingua cham dicitˀ. Iaphet, latitudo. Ex eo eni populus gentiũ nascitur, et quia lata est ex gentibus multitudo credẽtium ab eadẽ latitudine iaphet dictus est. Chanaan filius cham interpretatur motus eoꝝ. Quod quid est aliud nisi opꝰ eorũ? Pro motu enim patris. i. pro opere eius male dictus est. Arfaxat, sanans depopulationẽ. Chus hebraice ethiops interpretatˀ, a posteritate sui generis nomen sortitus. Ab ipso eni sunt propagati æthiopes. Nẽbroth interpretatur tyrannus. Iste eni prior arripuit insuetã in populos tyrannidem & ipse aggressus est aduersus deũ impietatis ędificare turrẽ. Heber trãsitus, Etymologia eius mystica est ꝙ ab eiꝰ stirpe trãsiret deus, nec perseueraret i eis translata in gẽtibus gratia. Ex ipso enim sunt exorti hebrei. Falech, diuisio, cui pater propterea tale nomen imposuit, quia tunc natꝰ ẽ quãdo per linguas terra diuisa est. Thara exploratio ascensiõis Melchisedech rex iustus, rex quia ipe postea imperauit salẽ, iustus pro eo ꝙ discernens sacramenta legis et euãgelij, nõ pecudũ victimas, sed oblationẽ panis et calicis in sacrificiũ obtulit. Loth, declinans, factis eni sodomoꝝ nõ consensit, sed eorum illicita carnis incendia declinauit. Moab ex patre totũ nomen æthymologiã habet. Concepit eni eũ primogenita filia de patre. Ammõ cuius causa nomen redditˀ, filiꝰ populi mei, sic deriuatˀ vt ex ꝑte sẽsus nois, ex parte ipse sit sermo. Ammi eni a quo dicti sunt ammonite, vocatˀ populus meus. Sarai interpretatˀ princeps mea, eo ꝙ esset vnius tm̃modo domus materfamilias. Postea causa nois immutata, ablata de fine i litera dicitˀ sara. i. princeps. Oim quippe gentium futura princeps erat. sicut et dñs pollicitus fuerat abraham. Dabo tibi ex sara filiũ, & benedicã ei, & erit in gentes, sed& reges populorũ erunt ex eo. Agar, aduena vel cõuersa. Fuit eni ægyptia cõplexui abrahe diuina causa generandi data quę post cõtẽptum angelo increpante cõuersa est ad sarã. Cethura. thymiama interpretatˀ. Ismael, interprætatˀ auditio dei, sic eni scriptum est. Et vocauit nomẽ eius ismael. quia exaudiuit eum deus. Esau trinomiꝰ est / & ex ꝓpriis causis varie nũcupatˀ. Dr̃ enim Esau. i. ruffus ob coctionẽ. s. rufę lẽtis. ita appellatus cuiꝰ edulio primogenita ꝑdidit. Eodõ aũt ob ruborẽ copis dictꝰ ẽ, quod latine sanguineus dr̃. Seir vero ꝙ fuerit hispidus & pilosꝰ qñ eni natꝰ ẽ / totꝰ sicut pellis pilosus erat, atq; idẽ tribꝰ noibꝰ appellatˀ. Esau. i. rufus. Edom. i. sanguineus. Seir. i. pilosus, quia nõ habuit lenitatẽ Rebecca patientia / siue q̃ multuȝ accepit. Lia, laboriosa vtiq; generãdo. Plurimos eni dolores q̃ȝ rachel fecũditate pariendi expta est. Rachel interptatˀ ouis, ꝓ ea eni iacob pauit oues laban. Zelpha, os hiãs. Bala, inueterata. Dina trãsfertˀ i causaȝ. Iurgij ei in sichimis causa extitit. Thamar, amaritudo pro viris mortuis. Eadẽ & cõmutans. Mutauit eni se in habitũ meretricis quãdo cũ socero suo cõcubuit. Phares, diuisio, ab eo ꝙ diuiserit mẽbranulã secũdarũ diuersoris. i. phares sortitꝰ est nomẽ. Vñ & pharisei q̃se quasi iustos a ꝑp̃lo separabãt diuisi appellabãtˀ ʒara frater eiꝰ in cuiꝰ manu erat coccinũ, interptatur oriẽs, siue quia primꝰ apparuit, siue quia plurimi ex eo iusti nati sunt, vt in libro paralypomenõ cõtinetˀ, zara. i. oriẽs appellatus est. iob, in latinum vertitˀ dolens, & recte dolens ꝓpter ꝑcussionẽ carnis & passiões dolorũ Calamitates eni suas nois ęthymologia p̃figurauit. Pharao nomẽ est non hominis sed honoris sicut et apud nos augusti appellantˀ reges, cũ ꝓprijs noibꝰ censeantur. Exprimitˀ aũt in latinũ pharao, denegãs eũ, vtiq; deuȝ / siue dissipator eiꝰ. Populi eni dei fuit afflictor. iamnes / marinꝰ siue vbi est signũ eiꝰ, Cessit eni & deficit signum eius corã signis moysi. vñ & dixerunt magi. Hic digitꝰ dei est. Mãbres / mare pelliciuȝ siue mare in capite. Moyses deniq; interptatur sumptꝰ ex aqua. inuenit ei eũ ad ripã fluminis expositũ filia pharaonis / quẽ colligẽs adoptauit sibi / vocauitq; nomen eiꝰ moyses / eo ꝙ de aqua sũpsisset eũ. Aaron / mõs fortitudinis interptatur / ꝓpter ꝙ thuribulũ accipiẽs in medio supstitũ & interẽptorũ obuiã stetit & ruinã mortis quasi quidã mõs fortis exclusit. Eleazar / dei adiutoriũ. Balach / p̃cipitãs siue deuorãs. Balaã / vanus populus. Finees / ori ꝑcens / trãsfixit eni pugiõe zãbri cũ scorto madianitide & dñi furorẽ placauit vt ꝑceret / zãbri / stella lacessiens vel amaricãs. Proprie eni nomen ab amaritudine vocatuȝ ꝙ peccãdo amaricauerit populũ Raab / latitudo vel fames siue ipetus. iosue interp

taꝛ saluator. Ipe eni in figura Christi populū a deserto saluauit, & in terrā repromissiōis induxit. Calech. quasi cor aut canis. Gothoniel tēpus ei⁹ deus vel respōsio dei. Aoth / gloriosus. Berach / fulgurās Delbora / apis vel loquax. Apis / quia fuit ad bellū prōptissima, dimicans aduersus sisarā, quo perempto cecinit Canticū inde loquax. Isachel / ascensio. Gedeon / experimentū iniquitatis eoꝝ. Frequentibus ei documētis informatus est quali presagio cōtra hostes futurā victoriā expediret, ex quo futuro expimento ethymologiā noīs sumpsit. Abimelech pater meus rex. Thola vermicul⁹, vel coccinū. Iair illuminās. Iepte apetiēs vel apert⁹. Esebon, cogitatio siue vinculū meroris. Abdo, seruus ei⁹ Samsō sol eoꝝ vel solis fortitudo. Fuit eni virtute clarus & liberauit israel de hostib⁹ eoꝝ. Dalida paupcula vel situla. Booz in fortitudine, siue in quo robur. Noemi, quā interpretari possumus consolatā, eoꝙ marito & liberis peregre mortuis, nurū moabitidē in cōsolatione sua tenuit. Ruth interptaꝛ festinans. Alienigena ei erat ex populo gentili, que relicta patria festinauit trāsire in terrā israel, dicens socrui sue. Quocūq; prexeris pergā. Anna gratia ei⁹ iterptaꝛ, quia dum esset prius sterilis natura, postremo dei gratia fecūdata est. Heli, deus me⁹. Ofni, discalciatus. Filius ei fuit heli electus ī ministeriū sacerdotis, cui⁹ amissionē suo expressit vocabulo Apostolus eni ait. Calciati pedes in præparationē euāgelij pacis. Et ꝓpheta, q̄z speciosi pedes qui annūciāt pacē. Iste ergo discalciatus interpretaꝛ, vt eius noīe veteris testamenti sacerdotiū a veteri populo significareꝛ ablatū. Finees frater ofni, os mutuū interptaꝛ quo significatur sacerdotij veteris & doctrine silentiū. Samuel nomen eius Deus. Iesse, in sole sacrificiū vel incensum. Saul, petitio ī terptatur. Notū est ei quomō hebræorum popul⁹ eū sibi regē petierit, & accepit nomē, nō secūdum deū, sed secundū suā voluntatē. Dauid, fortis manu interptatur, quia fortissimus in prælijs fuit. Ipse et desiderabilis, in stirpe. s. sua, de quo dixerat propheta. Veniet desideratus cūctis gentibus. Salomon tribus noībus fuisse perhibetur. Primū vocabulū eius salomon dr. i. pacificus, eo ꝙ in regno ei⁹ pax fuerit. Secundū nomē idida, eo ꝙ fuerit dilectus & amabilis dn̄o. Tertiū vocabulū eius coleth quod grece appellaꝛ ecclesiastes, latine concionator, ꝙ ad populū loquereꝛ. Ionatham, colūbe dn̄i. Absalon, patris pax p antiphrasin, eo ꝙ bellū aduersus patrē gessisset. siue ꝙ in ipso bello dauid placatus fuisse legiꝛ filio, adeo vt etiā magno cum dolore extinctū plāgeret. Roboā, latitudo populi, & ipm per antiphrasin ꝙ decē tribubus ab eo separatis, due tantū ei relicte sint. Abia pater domin⁹, vel pater fuit. Asa, tollēs siue sustollēs. Iosaphat dn̄i iudiciū. ioram qui est excelsus. Ochozias, apphendens dn̄m. Athalia, tēpus dn̄i. ioab, spirās, vel dn̄i robur. Aazias, populū tollēs. Ozias, fortitudo Dn̄i. Azarias, auxiliū dn̄i. Ozias aūt ipse est qui & azarias duplici noīe, ipe est qui illicitū sibi sacerdotiū vēdicare conatus, lepra in frōte pcussus est. ioathan / est perfect⁹ pulchrā ethymologiā noīs habet. Fecit eni rectū in cōspectu dn̄i & portā templi edificauit excelsam. Achaz, apphendēs. Ezechias fortis dn̄s, Manasses, obliuiosus. Per multa eni scelera & sacrilegia reliquerat, & oblitus fuerat dn̄i. siue ꝙ oblitus deus peccatoꝝ illi⁹. Amon fidelis vꝛ honestus. iosias / vbi est incēsum dn̄i. Propria ethymologia noīs. iste est eni qui simulachra cōbussit. ioachā / robustus / ioachim, vbi est preparatio Eliachim / dei resurrectio. iechonias / ꝑparatio domini. Sedechias / iustus dn̄i. Hieroboā, iudicatio domini siue causa populi vel vt quidā aiūt diuisio iterptaꝛ ꝓ eo ꝙ in regno eius diuisus sit populus israel / & precisus a regno stirpis dauid. Diuisionis ei populi causa iste extitit, zambri psalmus / vel canticum meū vel hymnū. Amri crispans me⁹. Achab / frater patris. iezabel / fluxus sanguinis vel fluēs sanguie, sed meli⁹ vbi est sterquiliniū. Precipitata eni deorsum, comederūt carnes ei⁹ canes, sicut ꝑdixerat helias. Et erūt inquit carnes iezabel sicut sterc⁹ super faciē terre. Ochozias, apphendēs deū. iesu ipse vero est. ioathan robustus. Sella / vmbra ei⁹ vel petitio. Manaen cōsolās. Phaceas, aperiēs. Nabugodonosor, ꝓphetia laguncule angustę, siue ꝓphetans istiusmōi signū ꝑ somniū. s. futurorū quod vidisse narraꝛ & daniel interptatus est, siue sessio in agnitione angustie ꝑ his qui in captiuitatē ab eo ducti sunt. zorobabel apud hebræos ex tribus integris noībus traditur eē cōpositus. zo, iste, ro, magister. babel ꝓprie babiloniū sonat / & efficitur nomē zorobabel, iste magister de babylone. in babilone ei ortus est, vbi et princeps gentis iudeæ extitit.

¶ De patriarchis. Cap. vij.

QVorundā patriarchaꝝ æthymologiæ notande sunt. vt sciam⁹ qd in suo vocabulo resonent. Nā plerīq; eoꝝ ex causis ꝓpriis noīa acceperūt. Patriarcha interptatur patrum priceps. Archos eī grece princeps est. Abraā primū vocatus est, pater videns populū ꝓpter israhelitas. s. tm̄. postea appellatus est Abrahā, quod trāssertur pater multarum gentiū / quod erat adhuc p fidem futurnm. Gentiū aūt nō habetur in noīe. sed subauditur / iuxta illud. Erit nomē tuū Abraā / quia patrem multarū gentiū posui te. isaac / ex risu nomē accepit. Risit eni pater quādo ei ꝓmissus admiratus ī gaudio. Risit & mr̄ quādo p illos tres viros ꝓmissus est dubitās in gaudio. Ex hac ergo cā nomē accepit. isaac interptatur risus. Sciēdū aūt ꝙ quatuor ī veteri testamēto absq; vllo velamine noībus suis anteq̄z nascerētur vocati sunt. ismael. isaac. salomon & iosias Lege scripturas. iacob / supplātator interꝑtatur / siue ꝙ in ortu plātā nascētis fratris appāhēderit / siue ꝙ postea fratrē arte deceperit / vn̄ &

Esau dixit. Iuste vocatũ est nomen eius iacob, sup plantauit.n.me.ecce secũdo. israhel vir vidẽs deũ. Tũc eni hoc nomen accepit qñ tota nocte luctat⁹ vicit in certamine angelũ, & oriẽte lucifero benedictus est. iude ꝑpter visionẽ dei israel appellat⁹ ẽ. sicut & ipe ait. Vidi dñm facie ad faciẽ & salua facta est aia mea. Ruben interp rætat̃ visionis filius, siue vidẽs filiũ. Sic eni qñ eũ peperit lya vocauit nomen eius ruben dicẽs. quia vidit deus humilitatem meã. Symeõ interp̃tat̃ auditio dei. Sic ei dixit lya qñ eũ peperit. quia exaudiuit me de⁹. Leui addit⁹ Dixit ei lya, qñ peperit eũ non ãbigens de amore viri. Nũc mecũ erit vir meus. quia peperi ei tres filios. Iuda cõfessio dr̃. qñ eni eũ peperit lya, laudez dño retulit dicens. Nũc super hoc cõfitebor domino. & ob id vocatus est iuda. A cõfessiõe itaq; nomẽ eius est dictũ, quod est gratiaꝵ actio. Isachar interp̃tat̃ ẽ merces. is quippe dr̃ est, achar merces. hoc. aũt ideo. quia mãdragoris filij ruben, introitũ viri qui racheli debebat̃ ad se emerat lya, vnde & dũ natus est dixit lya. Dedit deus mercedẽ meã. Zabulũ interp̃tat̃ habitaculũ. Sextũ eni hunc filiũ genuerat lya, ꝑpterea iã secura dixit. Habitabit mecum vir meus. Vnde & filius ei⁹ vocatus est habitaculũ. Neptali, de cõuersatione siue cõparatiõe, cã nois eius est. vnde & dixit rachel, cũ eũ peperisset ancilla eius bala, Habitare me fecit deus habitatiõe cũ sorore mea. Dan interp̃tat̃ iudiciũ. Bala dũ eũ peperisset, dixit rachel dña eius, iudicauit me dñs et exaudiẽs dedit mihi filiũ. Causaz nois expressit. vt ab eo ꝙ iudicasset dñs, filio ancillę iudicii nomẽ imponeret. Gad ab euẽtu siue ꝓcinctu vocat⁹ est. qñ ei eũ peperit zelfa, dixit dña eius lia, in fortuna. i. qd̃ dr̃ in procinctu vel euentu. Aser, beatus dr̃. Dũ eni peperisset eũ zelfa dixit lia. Beata ego, & beatificant me mulieres. & ab eo ꝙ beata dr̃ ex ęthymologia nois beatũ vocauit, Ioseph ab eo ꝙ sibi aliũ filiũ addi mater optauerat. vocauit augmentũ Hũc pharao sapheneth appellauit quod hebraice abscõditorũ reptorẽ sonat. ꝓ eo ꝙ obscura somnia reuelauit et sterilitatẽ prędixit. Tñ quia hoc nomen ab ęgyptio ponit̃, ipsius linguę debet habere rationẽ. Interpręt at̃ ergo saphaneth ęgyptio sermone, saluator mũdi eo ꝙ orbẽ terrę ab imminente famis excidio liberaret. Beniamin interpręt at̃ filius dexteræ, quod est virtutis. Dextera eni appellatur iamin. Mater quippe eius moriens, vocauerat nomẽ eius bẽnoni. i. fili⁹ doloris mei. Pater hoc mutauit, filiũ dextrę noians. Manasses dictus ab eo ꝙ si pater eius oblit⁹ laborũ suoꝵ, Ita enim hebraice vocat̃ obliuio. Effraim eo ꝙ auxerit eũ deus & ex hoc vocabulo in linguam nostrã transfertur augmentum.

De prophetis — Cap. viij.

Quos gẽtiles vates appellant / hos nostri ꝓphetas vocãt, quasi prefatores, quia porro fantur & de futuris vera predicũt. qui aũt a nobis ꝓphete in veteri testamento videntes appellabãtur, quia videbãt ea quę cęteri non videbãt. & prospiciebãt ea quę in mysterio abscondita erãt. Hinc ẽ quod scriptũ est in samuele. Eam⁹ ad videntẽ. Hinc Esaias. Vidi inquit dñm sedentem super solium excelsũ & eleuatũ. Et ezechiel. Apti sũt cæli & vidit visiones dei. Quorundã aũt prophetarũ æthymologię noim ãnotãdę sunt. Vocabula eī eoꝵ satis ostendunt quid in futuris factis dictisq; suis p̃nunciassent. Helias interp̃tatur domin⁹ de⁹. Ex futuri igit̃ pręsagio sic vocat̃. Nã dũ altercaretur in sacrificio cũ quadringẽtis sacerdotib⁹ baal, inuocato noie dñi, descẽdit de cęlo ignis super olocaustũ. Quod cũ vidisset ois populus cecidit in faciẽ suã & ait. Dñs ipe est deus. Ex hac igit̃ cã tale prius nomẽ accepit, ꝓ eo ꝙ per eũ postea cognouerit populus dominũ deũ. Idẽ & fortis dominus interpretatur, vel ꝑpter ꝙ interfecit eosdem sacerdotes vel ꝑpter ꝙ achab aduersitatem tollerauit. Heliseus domini sal⁹ iterp̃tat̃. vocabulũ aũt & idẽ ex futuri pręsagio suscepit. Deniq; & multas virtutes fecit, & famẽ pellẽs populuz a morte saluauit. Nathan, dedit siue dãtis. Esaias interp̃tatur saluator domini. & merito. saluator ẽ ei vniuersaꝵ, gẽtiũ eiusq; sacramẽta ãplius q̃ cęteri prędicauit. Hieremias / excelsus domini, ꝓ eo ꝙ dictũ est ei. Ecce cõstitui te sup gẽtes & regna. Ezechiel fortitudo dei Daniel iudiciũ dei. siue quia in presbyterorũ iudicio sentẽtiã diuinę examinatiõis exhibuit dũ repta eoꝵ falsitate susannã ab interitu liberauit, siue ꝙ visiões & somnia quib⁹ p singula quędã enigmata futura monstrabãt, sagaci mẽte discernẽs aperuit. Hic & desyderioꝵ vir appellatus est, quia panẽ desyderij nõ mãducauit, & vinũ cõcupiscẽtię nõ bibit. Osee saluator aut saluãs. Dũ eni irã dei i populũ israel ob crimẽ idolatrię ꝓphetasset, domui iudę salutẽ ꝓnũciauit. Propter quod ezechias rex iuda sublatis idolis quę p̃cedẽtes reges cõsecrauerãt, tẽplum domini purgasse ac purificasse mõstratur. Iohel domin⁹ deus, siue icipiẽs deo vel fuit dei Hoc eni eius vocabulum resonat æthymologia incerta. Amos populus auulsus. Prophetia enim ei⁹ ad populum fuit israel, quia iã auulsus erat a domino, & aureis vitulis seruiebat. siue auulsus a regno stirpis Dauid. Naũ, germẽ siue cõsolator. Increpat eī ciuitatẽ sanguinuz, & post euersionẽ illi⁹ cõsolat̃ syon dicẽs, Ecce sup mõtes pedes euãgelizãtis & ãnunciãtis pacẽ. Abachuc ãplexãs, quia vl̃ ex eo ꝙ amabilis domino fuit vocatur ãplexatio, vel ꝙ in certamẽ cum deo cõgredit̃, ãplexantis. i. luctantis sortit⁹ ẽ nomẽ. Nullus eni tam audaci voce ausus est deũ ad disceptationẽ iusticiæ ꝓuocare / cur in rebus humanis & mundi istius tanta rerum versaret̃ iniquitas. Micheas / quis hic vl̃ quis iste. Cõminat̃ samariæ ob causam simulachroruz illo mõ de quo heliu dr̃. Quis ẽ iste iuoluẽs sententias! Sophonias speculum vel archanum domini i

terp̄taꝛ,vtrūq; ad ꝓphetā cōuenit.Ipſi enī ſciunt myſteria dei.Vñ ad Ezechielē dr̄. Speculatorē te poſui domui iſraꝭ.Et alibi.Nō facit dñs quicq̄ niſi reuelauerit ſeruis ſuis ꝓphetis.Abdias ſeruus dñi ſicut eī moyſes famulꝰ dñi,& apl̄us ſeruus Chriſti, ita iſte legatꝰ ad gētes miſſus,videt& p̄dicat quę ꝓphetali digna ſunt myſterio & ſeruitute, inde ſeruus dñi.Ionas interp̄tatur colūba ſiue dolēs.Colūba ꝓ gemitu,qñ ivētre ceti triduo fuit. Dolēs autē vel ꝓpter triſticiā quā habuit de ſalute niniuitaꝝ vel ꝓpter hederē ſubito areſcētē,cuiꝰ vmbraculo tepebatur cōtra ſolis ardorē.ip̄e ē & amathi ſarep tanę vıduę filiꝰ,vt iudęı affirmāt quē ſuſcitauit Helias,matre poſtea ad eū dicēte.Nunc cognoui qm̄ vir dei es tu,&verbū dñi i ore tuoverum ē. ob hāc cām ipſum amathivocatū.Amathı enī ex hebræo ī latinā linguāveritas dr̄,& ex eo ꝙ verū helias locutus eſt,ılle qui ſuſcitatus ē filius nūcupatus ē veritatis.zacharias memoria dñi.lxx eī annodeſolatiōis tēpli cōpleto zacharia p̄dicāte memoratus ē dñs populi ſui,iuſſuq; darij reuerſus ē dei populus & reędificata ē vrbs & tēplū.Aggeus,ī latinū feſtiuus & lętus reſonat.Deſtructū enī tēplū ędificādū ꝓphetat,& poſt luctū captiuitatis,regreſſionis lęticiā prędicat.Malachias interp̄tatur angelus domini.i.nūcius.Quicquid eī loquebaꝛ quaſi adomino eſſent mādata ita credebātur.& inde ita nomē eiꝰ.lxx.tranſtulernnt dicētes.Aſſumptio verbi dñi ſup iſrael,ī manu angeli eiꝰ.Eſdras adiutor. Neemias cōſolator a dño.Quodā enī p̄ſagio futuri nomina iſta ſortiti ſunt.Fuerūt eī ī adiutoriū &conſolationē oī illi populo redeunti ad patriā.Nā& tēplū dñi iidē reędificauerūt,& muroꝝ ac turriū opus ipı reſtaurauerūt.Anania gr̄a dei interp̄taꝛ Idē & ſidrach,lingua chaldęa,quod īterp̄taꝛ decorus meus.Azarias auxiliū dñi. Ideꝫ & abdenago, quod ī latinūvertiꝛ,ſeruiēs taceo.Miſael qui populus dñi,Ipſe & miſach,quod iterp̄tatur riſꝰ vl̄ gaudium.Azia,frater meus.Semei,audiēs dñm. Aſah cōgregās.Idithū trāſiliēs eos,ſiue ſaliēs eos.quoſ dā eī iherētes humo,curuatos in terrā& ea q̄ ī imo ſunt cogitātes,& in rebus trāſeūtibꝰ ſp̄ē ponentes trāſiliuit canēdo iſte quivocaꝛtrāſiliēs.Eman,acci piēs,vel formido eorum. Ethā robuſtꝰ.Barachia benedictus dñi,vel benedictus dominus.Olda diſtrictio ſiue diuerticulū.Iudith,laudēs vel cōfitens dño.Heſter,abſconſa.zacharias,memoria dñi.ob hoc quia canit,memoriale teſtamēti ſui ſancti. Ioānes baptiſta.dñi gr̄a,eo ꝙ ſit limes ꝓphetię,p̄nuncius gratię,ſiue initiū baptiſmatis,per quod gratia miniſtratur.Hi ſunt ꝓphetę veteris nouiq; teſtamēti,quoꝝ finis Chriſtus,cui dr̄ a patre.Et ꝓphetā in gentibus poſui te.¶Prophetiæ autē genera ſunt ſeptē.Primū genus extaſis,quod eſt mētis excessus ſicutvidit petrusvas illud ſummiſſum de cęlo in ſtupore mētis cūvarijs aīalibus.Secunduꝫ genusviſio,ſicut apud Eſaiā dicentē.Vidi dñm ſedētem ſup ſolium excelſum.Tertium genus ſomniū, ſicut iacob ſubnixam in cęlo ſcalam dormiens vidit.Quartum genus per nubem,ſicut ad moyſen, & ad iob poſt plagam loquitur deus.Quintum genusvox de cælo / ſicut ad abraham ſonuit dicens. Ne iniicias manum tuā ſuper puerū.Et apud ſaulum invia.Saule ſaule quid me perſeq̄ris? Sextum genus,accepta parabola,ſicut apud ſalomoneꝫin prouerbijs / & apud balaam,cum euocaretur a balach.Septimum genus / repletio ſancti ſpiritus / ſicut pene apud omnes prophetas.Alii tria genera viſionum dixerunt eſſe. Vnum ſecundum oculos corporis / ſicutvidıt abrahaꝫtresviros ſub ilice mābre / &moyſes ignem in rubo et diſcipuli tranſfiguratum dominum in monte inter moyſen & heliam et cętera huiuſmodi.Alterū ſecundū ſpiritū quo imaginamus ea quę per corpus ſentimus / ſicutvidit Petrus diſcum illum ſummitti de cælo cumvariis animalibus , & ſicut eſaias deum in ſede altiſſima non corporaliter ſed ſpiritualiter vidit.Nō enim deum forma corporea circumterminat / ſed quem admodum figurate / non proprie multa dicuntur / ita etiam figurate et multa monſtrantur. Tertiū genusviſiōis eſt quod neq;corporeis ſenſibus,neq;vlla parte animę qua corporaliū reꝝ imagines capiūtur,ſed per intuitū mentis.quo intellecta conſpicitur veritas,ſicut daniel prędıtꝰ mēte vidit qđ balthaſar viderat corpe . Sine quo genere, illa duo vel īfructuoſa ſunt,vel etiā in errorē mittunt.Oīa tñ hæc genera ſpiritus ſanctus moderaꝛ Habere autē prophetiā,nō ſolū bonus,ſed etiam malus poteſt.Nā inuenimus ſaulem regeꝫ propheta ſſe.Perſequebaꝛ enim ſanctum dauid,et impletus ſancto ſpiritu prophetare cępit.

¶De apoſtolis. Cap̄.ix.

Apoſtoli miſſi interpraetantur. Hoc enī eoꝝ nomē indicat. Nā ſicut gręce angeli,latine nūcijvocāꝛ,ita gręce apoſtoli,latine miſſi appellātur.Ipſos enī miſit Chriſtus euāgeliꝫare per vniuerſuꝫ mundū,ita vt quidam perſas indoſq; penetrarent docētes gentes et faciētes ī noīe chriſti magna & ī credibılia miracula,vt atteſtātibus ſignis & prodigijs crederetur illis,in his quę dicebāt et viderant. Habēt eī plęriq; eoꝝ ex his cauſas ſuorū vocabulorū.Petrꝰ a petra nomē accepit,hoc eſt a Chriſto. ſup quē fundata eſt eccleſia.Non eī a petro petra ſed petrus a petra nomen ſortitus eſt,ſicut nō chriſtus a Chriſtiano,ſed Chriſtianus a chriſto vocaꝛ. ideoq; ait dñs.Tu es petrus & ſuper hanc petram ędificabo eccleſiā meā,qa dixerat petrꝰ Tu es chriſtus filiꝰ deiviui.Deīde eī dñs,ſup hanc inq̄t petrā quā cōfeſſus es ædificabo eccleſiā meā.Petra eniꝫ erat chriſtus,ſup quod fundamētū etiā ip̄e ædificatus eſt petrus.Cephas dictus,eo ꝙ in capite ſit cōſtitutꝰ apoſtolorū.Cephalin eī gręce caput dicıꝛ

et ipsum nomē in petro syrum est. Simon bariona i linguā nostrā sonat filius colūbæ, & est nomē syrū pariter & hebreū. Bar quippe syralingua fili⁹ ione hebraice colūba, vtroq; sermone dr̄ bariona. Alij simpliciter accipiūt, ꝙ simon.i. petrus filius sit ioānis, iuxta illā interrogationē. Simon ioānis diligis me, & volūt scriptorū vicio deprauatū, vt pro bar ioāna hoc ē filio ioānis, bariona scriptū sit, vna detracta syllaba. Ioanna aūt interꝑtatur dn̄i gratia. Et fuisse cōstat petrū trinomiū, petrū, cephā, & simon bariona. Simon aūt hebraice interꝑtat̃ audiens. Saulus hebraico sermone tētatio dictus eo ꝙ prius in tētatione ecclesiæ sit versatus. Persecutor eni erat, indenomē habebat istud, qn̄ ꝑsequebatur Christianos. Postea mutato noīe de saulo factus est Paulus. quod īterꝑtat̃ mirabilis siue electus. Mirabilis, vel quia multa signa fecit, vel quia ab oriēte vsq; ac occasum euāgeliū Christi in oibus gentib⁹ prædicauit. Electus sicut in actibus apostolorum spūs sanctus dicit, segregate mihi barnabā & paulū ad opus ad quod elegi eos. Latino aūt sermone paulus a modico dictus. vnde & ipse ait Ego sum minimus oīm apostolorū. Quādo eni saulus, suꝑbus elat⁹, qn̄ paulus, humilis, modicus. Ideo sic loquimur paulo post videbo te.i. post modicū. Naꝫ quia modicus factus est, ipse dicit. Ego ei suꝫ nouissim⁹ oīm apostoloꝝ, & mihi minima oīm sanctoꝝ data est grā. Cephas aūt & saulus, ideo mutato nomine sunt vocati, vt essent etiā ipo noīe noui sicut abrahā et sara. Andreas frater petri carne, & coheres gratia. secundū hebraicā æthymologiā interꝑtat̃ decorus siue respōdēs, sermone aūt græco, a viro virilis appellatur, Ioannes quodā vaticinio ex merito nomē accepit, interꝑtatur ei, in quo est gratia vel domini gratia. Amplius eni eū cæteris apostolis dilexit Iesus. Iacobus zebedei a patre cognominatur, quē relinquens cū ioanne, verū patrē secuti sunt. Hi sunt filij tonitrui, qui etiā boanarges ex firmitate & magnitudine fidei nominati sunt. Hic est iacobus filius zebedei frater ioannis, qui post ascēsionē dn̄i ab herode manifestat̃ occisus. Iacob⁹ alphei ob distinctionem prioris cognominat⁹ qui dr̄ filius zebedei, sicut iste filius alphei. Cognomentū igit̃ ambo a patre sūpserunt. Iste est iacobus mior qui i euāgelio frater dn̄i noīatur, quia maria vxor alphei, soror fuit matris dn̄i, quā mariā cleophę ioannes euāgelista cognominat. a ꝑ atre siue a gentilitate familiæ, aut quacūq; alia cā ei nomē iponēs. Alpheus aūt hebreo sermone in latinū exprimit millesimus siue doctus. Philippus os lāpadorū, vel os manuū. Thomas, abyssus vel geminus, vn̄ græce didymus appellatur. Bartholomeus, filius suspēdentis aquas, vel filius suspendētis me, syrum est non hebreū. Matheus in hebreo donatus exprimitur. Idē & appellatus leui ex tribu a qua ortus fuit In latino autem ex opere publicani nomen accepit, quia ex publicanis fuit electus & in apostolatū translatus. Simon chananeus, ad distinctionē simonis petri, de vico galileę chana, vbi aquas dn̄s mutauit in vinum ipse est qui in alio euengelista scribitur zelotes. Chana quippe zelus īterꝑtat̃. Iudas Iacobi qui alibi appellatur lebbeus, figuratum nomen habet a corde, quod nos diminutiue corculū possumus appellare, ipse in alio euangelista. Thadeus scribitur, quē ecclesiastica tradit historia, missum edessem ad abagarū regē, Iudas scariotis, vel a vico in quo ortus est, vel ex tribu isachar vocabulū sūpsit quodā præsagio futuri in condemnationem sui. Isachar enim interpretatur merces, vt significaretur precium proditoris quo vendidit dominum sicut scriptum est. Et apprehēderunt mercedem meam. xxx. argenteos, precium quod appreciatus sum ab eis. Mathias qui inter apostolos sine cognomine solus habetur. interpretat̃ donatus, vt subaudiatur pro iuda, ipse enim in locū ei⁹ elect⁹ est ab apostolis, cum pro duob⁹ sors mitteretur. Marcus. excelsus mandato, vtiq; propter euāgelium altissimi quod prædicauit. Lucas ipse consurgens, siue ipse eleuans, eo ꝙ eleuauerit prædicationem euangelij post alios. Barnabas, fili⁹ ꝓphetæ, vel filius consolationis.

¶ De reliquis in euangelio nominibus. Cap. x.

Maria illuminatrix siue stella maris Genuit eni lumen mundi, sermone aūt syro maria dn̄a nuncupatur, & pulchre, quia dominū genuit. Helizabeth dei mei saturitas, vel domini mei iuramentū. Magdelena turris. Martha, irritans, vel prouocans vel ꝓuocās, sermone autē syro interpretatur dominās. Nathanael, donum dei, quia deus.i. simulatio, dono dei in eo non fuit, Zebedeus, donatus siue fluēs iste. zacheus, iustus siue iustificatus, siue iustificandus, syrū est nomen non hebreū. Lazarus adiutus, eo ꝙ sit a morte resuscitatus. Herodes, pelliceus, vel gloriosus clara ęthymologia. Cayphas, iuestigator aut sagax, aut vomēs ore, Iniquo ei ore suo iustū cōdēnauit, q̄uis hoc mysterio prophetali⁹ annūciasset. Pōti⁹, declinans cōciliū, vtiq; iudęorū. Accepta eni aqua, lauit man⁹ suas dicēs. Innocēs ego sū a sanguine iusti hui⁹. Pylatus os malleatoris, quia dū Christum ore suo & iustificat & cōdēnat, morte malleatoria vtraq; ferit. Barrabas filius magistri eoꝝ. absq; dubio iudeoꝝ magistri qui ē diabolus, homicidioruꝫ auctor, qui vsq; hodie regnat in eis.

¶ De martyribus. Cap. xi.

Martyres græca lingua, latine testes dicuntur vnde et testimonia græce, martyria nuncupātur. Testes aūt ideo vocati sunt. quia propter testimoniū Christi passiones sustinuerunt, et vsq; ad mortem pro veritate certauerunt. Quod vero nos non testes, quod latine vtiq; possumus dicere, sed græce martyres appellamus familiarius ecclesiæ auribus hoc græcum verbum sonat. Sicut multa græca nomina quibus pro

latinis vtimur. Martyrũ primus in nouo testamento stephanus fuit, qui hebreo sermone interpraetatur norma, q prior fuerit in martyrio ad imitationẽ fideliũ. Idẽ aũt ex graeco sermone i latinũ vertitur coronat⁹, & hoc pphetice, vt quod sequeretur in re vaticinio quodã futuri, prius in vocabulo resonaret. Passus est ei & quod vocabatur accepit. Stephanus eni corona dr̃, humiliter lapidat⁹, sed sublimiter coronatus. Duo aũt sunt martyrii gña, vnum in aperta passiõe, alterũ in occulta animi virtute. Nã multi hostis isidias tollerãtes, & cũctis carnalibus desyderijs resistẽtes, per hoc q se oĩ potẽti deo in corde mactauerũt, etiã pacis tẽpore martyres facti sunt, qui etiam si persecutionis tempus existeret, martyres esse potuerunt.

¶ De clericis. Cap. xii.

Cleros & clericos hinc appellatos, quia mathias sorte elect⁹ est, quẽ primũ per apostolos legim⁹ ordinatũ. Cleros eni greçe sors vl̃ hereditas latine dr̃. Propterea ergo dicti sũt clerici qui de sorte sunt dñi, vel quia dñi partẽ habẽt Gñaliter aũt clerici nũcupantur oẽs qui i ecclesia Christi deseruiunt. quoꝝ gradus & noĩa haec sunt. Ostiarius / psalmista / lector / exorcista / acolyt⁹ / subdiaconus / diacon⁹ / presbyter / episcop⁹. Ordo episcopoꝝ quadripartitus est. i. in patriarchis / archiepiscopis / metropolitanis, atq; episcopis. Patriarcha greca lingua summus patrũ. interpretat̃, quia primũ. i. apostolicũ retinet locũ, & ideo quia summo honore fungitur, tali noĩe censetur, sicut romanus, anthiochenus & alexandrinus. Archiepiscop⁹ greco vocabulo q sit summus episcopoꝝ. Tenet eni vicẽ apostolicã & presidet tã metropolitanis q̃ epĩs ceteris. Metropolitani aũt a mẽsura ciuitatũ vocãtur. Singulis eni prouinciis preeminẽt, quoꝝ auctoritati et doctrinae & potestati ceteri sacerdotes subiecti sunt, sine quib⁹ nihil reliquos eposagere licet, sollicitudo eni totius puincie ipie epis cõmissa est. Oẽs aũt superius designati ordines vno eodẽq; vocabulo epĩ nominãtur, sed ideo priuato noĩe quidã vtuntur ppter distinctionẽ potestatum quã singulariter acceperunt. Patriarcha patrum princeps. Archon eni princeps. Archieps princeps epõrum, sicut metropolitanus a mensura ciuitatũ Epat⁹ aũt vocabulum inde dictũ, q ille qui super efficitur. super intendat, curam. s. gerens subditoꝝ scopin enim graece latine intendere dicitur. Episcopi aũt greçe latine speculatores intepraetãrur. Nã speculator est prepositus in ecclesia dict⁹ eo q speculet̃ atq; pspiciat populoꝝ ifra se positorum mores & vitã. Põtifex princeps sacerdotũ ẽ, quasi via seqnentiũ. Ipẽ & summ⁹ sacerdos, ipẽ & pontifex maximus nũcupat̃. Ipse eni efficit sacerdotes atq; leuitas, ipse oẽs ordines ecclesiasticos disponit, ipse quid vnusquisq; facere debeat ostendit. Antea autem pontifices reges erant. Nam maiorum haec erat consuetudo, vt rex esset etiam sacerdos et pontifex, Vnde et romani imperatores pontifices dicebantur. Vates a vi mẽtis appellatos cuius significatio multiplex est. Nam modo sacerdotem modo prophetam significat, modo poetã. Antistes sacerdos dictus, ab eo q ante stat. Primus est enim in ordine ecclesiae, et supra se nullum babet. Sacerdos autem nomen habet compositũ ex greco et latino, quasi sacrum dans, sicut enim rex a regendo ita sacerdos a sacrificando vocatus est. Consecrat eni et sanctificat. Sacerdotes autem gentilium flamines vocabantur. Hi in capite habebant pileum in quo erat breuis virgula desuper habẽs lanae aliquod. quod cum per aestum ferre non possent, filo tantum capita religare ceperunt, Naꝫ nudis eos penitus capitibus incedere nefas erat, vnde a filo quo vtebãtur flamines dicti sunt, quasi filamines, verum festis diebus filo deposito pileum imponebãt pro sacerdotii emiuẽtia. Presbyter grece latine senior, interpretat̃, nõ pro etate vel decrepita senectute, sed propter honoreꝫ & dignitatem quã acceperunt, presbyteri nominentur. Vnde et apud veteres idem epĩ et presbyteri idem fuerunt. quia illud nomen dignitatis est, hoc aetatis. Ideo aũt & presbyteri sacerdotes vocãtur, quia sacrum dant / sicut et epĩ qui licet sint sacerdotes, tamẽ põtificatus apicẽ nõ habent, quia nec chrismate frontẽ signant, nec paraclytũ spiritũ dant, quod solis deberi episcopus lectio actuũ apostoloꝝ demonstrat, leuite ex noĩe auctoris vocati. De leui ei leuite exorti sunt, aq uibus in templo dei mystici sacramẽti ministeria explebãtur. Hi grece diaconi, latine ministri dicuntur, quia sicut in sacerdote cõsecratio, ita in diacono ministerii dispẽsatio habetur Hypodiacones grece quos nos subdiaconos dicimus, q ideo sic appellãtur, quia subiacent preceptis & officiis leuitarũ. Oblatiões ei in tẽplo dei a fidelib⁹ ipĩ suscipiũt, & leuitis superponẽdas altaribus deferũt. Hi apud hebreos nathinnei vocantur Lectores a legẽdo, psalmiste a psalmis canẽdis vocati, Illi eni predicãt popolis quid sequãtur, isti canunt vt excitẽt ad cõpunctionẽ animos audientiũ licet & quidã lectores ita miserãter pronũcient, vt quosdã ad luctum lamentationẽq; cõpellant. Ideꝫ etiã & pronunciatores vocantur, q porro annuncient tãta ei & tã clara erit eorũ vox, vt q̃uis longe positorũ aures adipleant. Cantor aũt vocatus, q a vocẽ modulat̃ in cãtu. Hui⁹ duo gña dicũt̃ in arte musica, sicut ea docti hoĩes latine dicere potuerũt praecẽtor et succentor. Precentor. s. qui vocem praemittit in cãtu. Succentor aũt qui subsequenter canendo respõdet. Concentor aũt dicitur quia cõsonat qui aũt non consonat, nec concinit, nec cantor nec cõcentor erit. Acolythi grece latine ceroferarii dicuntur a deportãdis cereis qñ euangelium legẽdum est aut sacrificium offerẽdum. Tunc ei accenduntur luminaria ab eis et deportãtur, non ad effugãdas tenebras, dũ sol eodẽ tẽpore rutilet, sed

ad signū lęticię demōstrādū,vt sub typo luminis corpalis illa lux ostēdaṫ. De qua i euāgelio legitur Erat lux vera q̄ illuminat oēm hoīem venietē i hūc mūdū. Exorcistę ex gręco i latinū adiurātes siue īcrepātes vocaṫ. Inuocāt ei sup cathecuminos vl'su p eos qui habēt spm̄ īmūdū, nomē dn̄i Iesu. adiurātes p eū vt egrediaṫ ab eis. Ostiarij idē & ianitores, q i veteri testamēto electi sunt ad custodiā tēpli vt nō egredereṫ eū īmūdus i oī re. Dicti aūt ostiarij, ꝙ pręsint ostijs tēpli. Ipsi eni tenētes clauē oīa intꝰ extraq; custodiūt, atq; iter bonos & malos habentes iudiciū, fideles recipiūt, & respuūt īfideles.

¶ De monachis. Cap. xiii.

Monachus gręca ęthymologia vocatus eo ꝙ sit singularis. monas ei gręce singularitas dr̄. Ergo si solitariꝰ iterp̄tatur vocabulū monachi, quid facit i turba qui solꝰ ē? Plura autē sūt gn̄a monachoꝝ, Cęnobitę, quos nos i cōeviuētes possumꝰ appellare. Cęnobiū eni plurimorū est. Anachoritę sunt, qui post cęnobialē vitā deserta petūt, & soli habitāt p deserta, & ab eo ꝙ pcul ab hominibꝰ recesserīt, tali noīe nūcupāṫ, sȝ anachoritæ heliā & ioannē, cęnobitę apostolos imitanṫ. Heremitę hi sunt q & anachoritę ab hoim cōspectu remoti heremū & desertas solitudines appetentes, Nā heremū dr̄ quasi remotū. Abba aūt syrū nom̄ significat i latinū pater quod Paulꝰ romanis scribēs exposuit dicēs. In quo clamamꝰ abba pater. in vno noīe duabus vsus linguis. Dicit eī abba syro noīe patrē, & rursus latine noīat itidem patrem.

¶ De cęteris fidelibus nominibus Cap. xiiij.

Hristianis quātū interp̄tatio ostēdit devnctiōe dr̄ siue de noīe auctoris & creatoris. A Christo eī christiani sūt cognomiati, sicut a iuda iudei, De magistri quippe noīe cognomē sectatoribꝰ datū ē. Christiani aūt o li iudeis q̄si ob opprobriū nazarei vocabāṫ, p eo ꝙ dn̄s nr̄ atq; saluator a vico quodā galileę nazarenꝰ sit appellatus. Nō se aūt glorieṫ christianū, q nomē hȝ & facta nō hȝ. vbi aūt nomē secutū fuerit opꝰ, certissie ille ē christianꝰ, quia se factis ostēdit christianū, ambulās sicut & ille ābulauit a quo & nomē traxit. catholicꝰ vniuersalis siue generalis iterp̄taṫ. Nā gręci vniuersalē catholicō vocāt. Orthodoxus ē recte credēs, & vt credit recte viuēs. Ortho ei gręce recte dr̄, doxo glorię. hoc ē vir recte glorię. Quo noīe nō pōt vocari, q aliter viuit q̄ credit. Neophytꝰ gręce latine nouellꝰ & rudis fidelis vel nup renatꝰ iterp̄tari pōt. Cathecuminꝰ dictꝰ p eo ꝙ adhuc doctrinam fidei audit, necdū tn̄ baptismū pcepit. Nā cathecuminꝰ gręce auditor dr̄. Cōpetēs vocatur qui post instructionem fidei cōpetit gratiā christi, idē & a petēdo cōpetētes vocati sunt. Laicus popularis. Laos eni gręce populus dr̄. Proselytus. i. aduena & circūcisus, qui a miscebatur populo dei, græcum est.

¶ Incipit liber octauus.

¶ De ecclesia et synagoga. Cap. I.

Ecclesia gręcū est, quod in latinū vertiṫ cōuocatio, pp̄ter ꝙ oēs ad se cōuocet. Catholica vniuersalis καταολον, id est secūdū cotū. Nō eni sicut cōueticula hereticoꝝ i aliquibꝰ regionū ptibus eo artaṫ, sed per totū terraꝝ orbē dilatata diffundiṫ. Quod etiā apostolus approbat ad romanos dicēs. Gratias ago deo meo p oībꝰ votis, quia fides vestra ānūciaṫ ī vniuerso mūdo, siue ꝙ ī vnitatē cunctos cōiūgit credētes. Hic & vniuersitas ab vno cognomiata ē, pp̄ter quod ī vnitatē colligiṫ. Vn̄ dn̄s i euāgelio. Qui mecū nō colligit spargit. Cur autē ecclesia cū vna sit a ioanne. vii. scribunt nisi vt vna catholica septiformi plena spū designeṫ, sicut et de dn̄o nouimꝰ dixisse salomonē. Sapiētia edificauit sibi domū, & excidit colūnas septē, q̄ tn̄ septeȝ vna eē nō ambigiṫ, dicēte apostolo. Ecclesia dei viui q est colūna & firmamentū veritatis. Inchoauit aūt ecclesia a loco vbi venit de cœlo spūs sanctꝰ & īpleuit vno loco sedētes Pro peregrinatiōe aūt pręsenti ecclesia syon diciṫ, eoꝙ ab huiꝰ peregrinationis lōgitudine posita, promissionē rerū cęlestium speculeṫ, & iccirco syon. i. speculatio nomē accepit Pro futura vero patrię pace, hierusalē vocaṫ. Nam hierusalē visio pacis iterp̄taṫ. Ibi eni absorpta oī aduersitate. pacē quę est Christus præsenti posside bit obtutu. Synagoga gręce latine cōgragatio dr̄ quod ppriū nomē iudęoꝝ populus tenuit. Ipsorū ei pprie synagoga dici solet, quis & de ecclesia dicta sit. Nostrā vero ap̄li nūq̄ synagogā dixerūt, sȝ semp ecclesiā, siue discernēdi cā, siue ꝙ iter cōgregationē, vn̄ synagoga, & cōuocationē vn̄ ecclesia nomen accepit, distet aliquid ꝙ. s. cōgregari & pecora solēt, quoꝝ et greges proprie dicimus, cōuocari autem magis est vtentium ratione. sicut sunt homines.

¶ De religione et fide. Cap. ii.

Dogma a putando philosophi noīauerūt, id est hoc puto esse bonū, hoc puto esse verū. Religio appellata ꝙ per eā vni deo religamus aīas nostras ad cultū diuinū, vinculo seruiendi. Quod verbū cōpositum est a religēdo. i. eligendo. vt ita latinum videbatur religio, sicut eligo. Tria sunt aūt quę religionis cultu ad colēdum deū in hoībus perquirunṫ. i. fides, spes, charitas. In fide quid credēdum, in spe quid sperandū in charitate quid sit amādū. Fides ē qua veraciter credimꝰ id quod neq̄q̄ videre valeamꝰ. Nā credere iā nō possumus quod videmus. Proprie aūt nomen fidei inde est dictum, si omnino fiat quod dictum ē aut promissuȝ. Et inde fides vocata, ab eo ꝙ fit illud quod inter vtrosq; placitum est quasi inter deum et hominem hinc et fœdus. Spes vocata ꝙ sit pes pgrediēdi q̄si ē pes. vn̄ ecōtrario despatio. de ē ei ibi pes, nullaq; pgrediēdi facultas ē, qa dūq̄sq; peccatū amat futurā gloriā non sperat. Charitas

grece latine dilectio interp̃tatur,ꝙ duos in se liget Nã dilectio a duobus incipit,quod est amor dei et proximi.de qua apostolus.Plenitudo inquit legis est dilectio.Maior est aũt hec omnibus,quia qui diligit,& credit & sperat.Qui aũt non diligit q̃uis multa bona faciat,frustra laborat.Oĩs autem dilectio carnalis,non dilectio sed magis amor dici solet.Dilectionis aũt nomen tantum in meliorib⁹ rebus accipi solet.

¶ De heresi & scismate. Cap.iij.

Heresis grece ab electione vocat̃,ꝙ.s.vnusquisq; id sibi eligat quod melius sibi esse videt̃ vt philosophi peripatetici, academici, epicurei,& stoici,vel sicut alijqui peruersũ dogma cogitantes arbitrio suo de ecclesia recesserũt.Inde ergo heresis dicta greca voce ex interpretatiõe electiõis,quia quisq; arbitrio suo ad instituẽda siue ad suscipienda quelibet ipe sibi eligit.Nobis vero nihil nostro ex arbitrio inducere lz,sz nec eligere quod aliq de arbitrio suo iduxerit,apostolos dei habemus auctores,qui nec ipi quicq̃ ex suo arbitrio quod inducerẽt elegerũt,sed acceptã a Christo disciplinã fideliter nationibus assignarũt.Itaq; si etiã angelus de celis aliter euãgelizauerit,anathema vocabit̃ Secta a sequendo & tenẽdo noĩata Nã sectas dicim⁹ habit⁹ aĩoꝝ,ac instituta circa disciplinã vel ꝑpositũ quẽ tenendo sequunt̃, lõge alia in religionis cultu opinãtes q̃z ceteri. Scisma a scissura aĩorũ nomẽ accepit.Eodẽ enĩ cultu eodẽq; ritu credit vt ceteri,solo cõgregationis delectat̃ discidio. Fit aũt scisma cũ dicũt hoĩes nos iusti sumus,nos sctificamus imũdos & cetera similia. Supstitio dicta eo ꝙ sit supflua aut supstatuta obseruatio.Alij dicũt a senibus,quia multis annis superstites ꝑ etatẽ delirant & errãt supstitiõe quadã, nesciẽtes q̃ vetera colãt,aut q̃ veterũ ignari asciscunt Lucreti⁹ aũt supstitionẽ dicit supstantiũ rerũ.i.celestiũ & diuinoꝝ q̃ sup nos stant,sed male dicit,hereticorũ aũt dogmata vt facile possit agnosci,causas eorum vel nomina demonstrare oportuit

¶ De heresibus iudeorum. Cap.iiii.

Iudei cõfessores interpretant̃. Multos eĩ ex his sequitur cõfessio,quos antea ꝑfidia possidebat.Hebrei trãsitores dicunt̃.Quo noĩe admonẽtur,vt de peioribus ad meliora transeant & pristinos errores relinquãt.Pharisei & saducei inter se contrarii sunt.Nã pharisei ex hebreo in latinũ interp̃tãtur diuisi,eo ꝙ traditionũ & obseruationũ suaꝝ quas illi deuterosis vocãt.iusticiã preferũt,vñ et diuisi vocãtur a populo quasi ꝑ iusticiã.Saducei iter p̃tantur iusti,vendicant enim sibi ꝙ non sunt, corporis resurrectionẽ negãt,& aiam interire cũ corpore predicãt,Hi quiq; tm̃ libros legis recipiunt, ꝓphetaꝝ vaticinia respuunt. Esnei dicũt ipm esse Christũ,q docuit illos omnẽ abstinẽtiã. Morbonei dicũt ipm esse Christũ,qui docuit illos in oĩ re sab batizare,Genistei dicti eo ꝙ de gñe abrahe esse se gloriant̃.Nã cũ in babyloniã venisset populus dei pleriq; reliq̃ntes vxores suas,babylõicis mulierib⁹ adheserũt.Quidã aũt israeliticis tm̃ cõiugiis contenti,vel ex eis geniti dũ reuersi essent de babylonia,diuiserũt se ab oĩ populo & assũpsert sibi hoc nomẽ iactãtie.Meristei appellati eo ꝙ separẽt scripturas,non credẽtes oĩbus ꝓphetis,dicẽtes alijs& alijs spiritib⁹ illos ꝓphetasse.Meris eĩ grece latine pars dicit̃.Samarite dicti ꝙ legẽ solaꝫ custodiant. Nã prophetas nõ recipiunt.Himero baptiste eo ꝙ quotidie vestimenta sua et corpora lauant.

¶ De heresibus Christianorum. Cap.v.

Quidã etiã heretici qui de ecclesia recesserunt ex noĩe auctoꝝ suorũ nuncupãtur,quidã vero ex causis quas eligentes instituerunt.Simoniani dicti a simone magice discipline perito cui petrus i actibus apostolorũ maledixit ꝑ eo ꝙ ab apostolis spiritus sancti gratiã pecunia emere voluisset. Hi dicũt creaturã nõ a deo,sed a virtute quadã superna creatã.Menãdrini,a menãdro mago discipl'o simonis nuncupati,qui mũdũ non adeo,sed ab angelis factũ esse asseruit.Basilidiani a basilide appellati,qui inter reliquas blasphemias passum iesum abnegauit.Nicolaite dicti a nicolao diacono ecclesie hierosolimorũ,qui cũ stephano & ceteris cõstitutus est a petro,qui propter pulchritudinem relinquens vxorẽ dixerat vt qui vellet ea vteretur & versa est in stuprũ talis consuetudo vt inuicẽ cõiugia cõmutarent̃.Quae ioannes in apocalypsi improbat dicẽs.Sed hoc abes quia odisti facta nicolaitarũ.Gnostici ꝓpter excellẽtiã scientie se ita appellare voluerũt.Animã naturã dei esse dicunt,bonũ & malũ deũ suis dogmatibus fingunt. Carpocratiani a carpocrate quodã vocãt̃, q dixit Christũ hoĩem fuisse tm̃ & de vtroq; sexu ꝓgenitum. Chirintiani a chirintho quodã nũcupati.Hi inter cetera circũcisiõnẽ obseruant mille annos post resurrectiõnẽ in voluptate carnis futuros predicant. Vnde et grece ciliaste latine miliciaste sũt appellati. Nazarei dicti qui dũ Christũ qui a vico nazaren⁹ est appellat⁹,filiũ dei cõfiteantur,oĩa tñ veteris legis custodiũt.Ophite a colubro noĩati sunt. Coluber enim grece ophi dicit̃.Colunt enim serpenteꝫ dicẽtes ipsum in paradisum induxisse virtutis cognitionẽ.Valentiniani a valentino quodam platonico sectatore vocati,qui Conas id est secula quae dam in originem dei creatoris iduxit.Christũ quoq; de virgine nihil corporis assempsisse sed per eaꝫ quasi per fistulam transisse asseruit Apellite quoꝝ Apelles princeps fuit,qui creatorẽ angelũ nescio quẽ gloriosum,superioris dei faciẽs deũ legis israel,illũ igneũ affirmãs,Apellite quorũ auctor apelles,qui dixit Christũ nõ deum in veritate, sed hominem in fantasia apparuisse.Archonciaci a principibus appellant̃,qui vniuersitatẽ quam de⁹ cõdi

dit opa esse archãgelorꝝ defẽdũt. Adamiani voca
ti ꝙ ade imitantur nuditatẽ. vnde & nudi orant, &
nudi inter se mares fęmineq; cõueniũt. Cainani ꝓi
de sic appellati qm̃ cain adorãt. Sethiani nomẽ ac
ceperunt a filio adã qui vocatus est seth, dicẽtes eũ
dem esse Christũ. Melchisedechiani vocati ꝓ eo ꝙ
melchisedech sacerdotẽ dei nõ hoĩem fuisse ꝫ vir-
tutẽ dei esse arbitrantur. Angeli vocati, quia ange
los colũt. Apꝉici hoc sibi nomen iõ ꝑsumpseruntꝗ
nihil possidẽtes propriũ nequaꝗ recipiãt eos qui a
liquid in hoc mundo vtunꝛ. Cerdoniani a cerdone
quodã noĩati, quia duo contraria principia asserꝛt.
Marcioniste a marcione stoico philosopho appel-
lati. qui cerdonis dogma secutus alterũ bonũ, alte
rum iustũ deũ asseruit, tanꝗ duo principia creato-
ris & bonitatis. Atroteritę ab oblatione vocati. Pa
nã eni & caseum offerunt, dicentes primis homini
bus oblationẽ a fructibꝰ terrę, & a fructibus ouium
fuisse celebratã. Aquarij appellati, eo ꝙ aquã solã
offerũt in calice sacramenti. Seueriani a seuero ex
orti, vinũ non bibũt, vetus testamentũ et resurre-
ctionẽ non recipiunt. Taciani a taciano quodã vo-
cati qui & encreatite dicti, quia carnes abominanꝛ
Alogij vocantur, tanꝗꝫ sine verbo. Logos eni gręce
verbũ dr̃. Deũ ei verbũ non credunt, respuantes io
annis euangeliũ & apocalipsim. Catafrigis nomẽ
ꝓuincia catafrigia dedit, quia ibi extiterũt aucto-
res eorꝝ mõtanus prisca & maximilla fuerunt. Hi
aduentũ sancti spũs, nõ apostolis sed ĩ se traditũ as
serũt. Catharoe ꝓter mundiciã ita se nominauerꝛt.
Gloriãtes eni de suis meritis negãt pœnitentibꝰ ve
niã peccatorꝝ. Viduas si nupserint tanꝗꝫ adulte-
ras dãnant. Mũdiores se cęteris prędicant. Qui no
men suũ si cognoscere vellent, mũdanos se potius
ꝗ mũdos vocarẽt. Pauliani a paulo samosateno ex
orti sunt, qui dixit nõ semp fuisse Christũ sed a ma
ria sũpsisse initiũ. Hermogeniani ab hermogene
quodã vocati qui materiã non natã introducẽs deo
nõ nato eã cõparauit, matrẽq; elementorꝝ et deaꝫ
asseruit. quos apostolus ipr obat elemẽtis seruien-
tes. Manichei a quodã pſa extiterunt qui vocatꝰ est
manes. Hic duas naturas & substãtias introduxit.
i. bonã & malã, & aĩas ex deo quasi ex aliquo fon-
te manare asseruit, testamentũ vetus respuit, nouũ
expte recepit. Canomiani. i. latine sine lege dicunꝛ
Antropomorphitę dicti ꝓ eo ꝙ simplicitate rusti-
ca deũ habere hũana mẽbra ꝗ ĩ diuinis libris scrip
pta sunt arbitrãꝛ. Antropos eni gręce latine homo
interꝑtatur. ignorãtes vocẽ dñi qui ait. Spũs ẽ deꝰ
Incorporeus est eni nec mẽbris distinguiꝛ, nec cor
poris mole censeꝛ. Hęraclitę ab auctore hæraclio
exorti. Monachos tm̃ recipiũt, cõiugia respuũt, re
gna cęlorũ paruulos habere nõ credũt. Nouatiani
a nouato romę vrbis presbytero exorti, qui aduer
sus corneliũ cathedrã sacerdotalẽ conatus iuade-
re heresim instituit, nolẽs apostatas suscipere, & re
baptizãs baptizatos. Mõtani heretici dicti, ꝙ tem
pore ꝑsecutionis in mõtibus latuerunt, qua occa-
siõe se a catholicę ecclię corpore diuiserũt. Ebioni
tæ ab ebiõe dicti, siue a pauptate. Christũ ei p ꝓue
ctũ solũ verũ iustũ putant. effectũ. Vñ cõpetenter
ebionei ꝓ paupertate intelligẽtiæ appellati sunt.
Hi semi iudęi sunt, & ita tenẽt euangeliũ vt legem
carnaliter seruẽt, aduersus quos ad galatas apo-
stolus scribens inuenitur. Fotiniani a fotino gallo
gręcie syrmie epõ nuncupati, qui ebionatarũ here
sim suscitãs asseruit Christũ a maria p ioseph nup
tiali coitu fuisse cõceptũ. Aeriani ab aerio quodaꝫ
nũcupati sunt. Hi offerre sacrificiũ pro defunctis
spernunt. Ethiani ab ethio sunt vocati. Ideq; euno
miani ab eunomio quodã dialectico ethii discipu-
lo, ex cuius noĩe magis innotuerũt. dissimilẽ patri
asserentes filiũ & filio spm̃ sanctũ. Dicũt etiã nul-
lum ĩputari pctm̃ in fide manentium. Origeniani
ab origene auctore exorti sunt. dicẽtes ꝙ nõ possit
filius videre patrẽ nec spũs sanctus filium. Animas
quoq; in mundi principio dicũt peccasse & pro di-
uersitate pctõrꝝ e cęlis vsq; ad terras lapsas diuer
sa corpora quasi vincula meruisse, eaq; causa factũ
fuisse mundũ. Noetiani a quodã noetio vocati qui
dicebãt Christũ eundẽ esse & patrem & spiritũ san
ctũ, ipsamq; trinitatẽ in officiorꝝ noĩbus non in per
sonis accipiunt. Vñ & patripassiani vocãꝛ, quia pa
trẽ passum dicat. Sabelliani ab eodẽ noetio pullu-
lasse dicũtur, cuius discipulũ perhibẽt fuisse sabel
liũ, ex cuius noĩe maxime innotuerũt, vnde et sa-
belliani vocati sunt. Hi vnã ꝑsonã patris & filij & spi
ritus sancti astruunt. Arriani ab arrio alexandrino
ꝑsbytero orti sunt, qui coęternũ patri filiũ non a-
gnoscens, diuersas in trinitate substãtias asseruit
cõtra illud quod ait dñs. Ego & pater vnũ sumus.
Macedoniani a macedonio cõstantinopolitano e-
piscopo dicti sunt, negãtes deũ esse spiritũ sanctuꝫ
Apollinaristę ab apollinare vocati sũt, dicẽtes Chri
stuꝫ corpus tm̃mõ sine aĩa suscepisse. Antidicoma
ritę appellati sunt, ꝓ eo ꝙ Mariæ virginitati cõtra
dicũt asserẽtes eã post Christũ natã viro suo cõmix
tã fuisse. Metãgismonitę ideo tale nomen acceperꝛt
quia angios gręce vas dr̃. Asserunt eni sic esse in pa
tre filiũ tanꝗꝫ vas minus intra vas maiꝰ. Patriciani
a quodã patricio nũcupati sũt qui subãꝫ hũanę car
nis a diabolo cõditã dicunt. Coliuthiani a quodaꝫ
coliuthio noĩati qui dicũt deũ nõ facere malũ con
tra illud quod scriptuꝫ est. Ego dñs creans mala.
Floriani a florino qui ecõtrario dicũt deũ creasse
mala, cõtra id quod scriptũ est. Fecit deus oĩa bõa
Donatistę a donato quodã afro nũcupati, qui nu-
midia veniens totã pene africã sua persuasione de
cepit, asserẽs minorẽ patre filiũ & minorẽ filio spi
ritũ sctm̃. & rebaptizãs catholicos. Bonosiani abo
noso quodã epõ exorti ꝓdũtur, qui Christũ filium
dei adoptiuũ nõ proprium asserunt. Circũcelliões
dicti eo ꝙ agrestes sunt, quos cotopitas vocant, su
pradictę heresis habẽtes doctrinã. Hi amore mar

tyrij semetipsos perimunt. vt violenter de hac vita discedētes martyres nominanť. Priscilianistæ a priscilino vocati. qui in hispania ex errore gnosticorũ & manicheoꝝ ꝑmixtum dogma cōposuit. Luciferiani a lucifero syrmię epō exorti qui epōs catholicos qui cōstātii ꝑsecutiōe perfidię arrianoruꝫ cōsentiētes erāt & postea correpti, redire in catholicā delegerunt, dānantes siue quod crediderāt, siue quod se credidisse simularent, quos ecclesia catholica materno recipit sinu tanꝗ petrũ post fletũ negatiōis. Hanc illi matris charitatē superbe accipiētes, eosq; recipere nolētes a cōione recesserunt. & cũ ipso lucifero auctore suo qui mane oriebať cadere meruerunt. Iouinianistę a iouiniano quodam monacho dicti, asserentes nullā nuptiarũ & virginũ esse distātiā nullũq; inter abstinētes, & simpliciter epulātes esse discrimē. Eluidiani ab eluidio nominati, qui dicunt post natuꝫ Christum alios mariā filios de viro ioseph peperisse. Paterniani a paterno quodā exorti, qui inferiores corporis partes a diabolo factas opinanť. Arabici nuncupati eo ꝙ in arabia exorti sunt. dicētes aiam cũ corpore mori atq; in nouissimo vtrũq; resurgere. Tertulianistę dicti a tertuliano presbytero africanę prouincię ciuitatis carthaginēsis, aiam imortalē eē, sꝫ corpoream ꝑdicātes, & aias hoim pctōꝝ post mortē in dæmōes verti putātes. Tesseresdecaditę dicti qđ. xiiii. luna pascha cũ iudęis obseruādũ cōtendũt. Nam tesseres quatuor deca decē significat. Nyctages a somno nuncupati, ꝙ vigilias noctis respuant, supstitionē esse dicentes, iura temerari diuina qui noctē ad requiem tribuit. Pelagiani a pelagio monacho exorti. Hi liberum arbitriũ diuinę gratię anteponũt, dicētes sufficere voluntatē ad iplenda iussa diuina. Nestoriani a nestorio constantinopolitano epō nuncupati, quia beatam virginē Mariam non dei, sed hois tm̄mō asseruit genitricē, vt aliam ꝑsonam carnis, aliam faceret deitatis, nec vnũ Christũ in verbo dei & carne credidit sed sepatim atq; seiũctim alterũ filium dei, alterum filium hoinis ꝑdicauit. Euticiani dicti ab eutice cōstātinopolitano abbate, qui Christum post humanam assumptionem negauit existere in duabus naturis. Sed solam i eo asseruit diuinam naturam esse. Acephali dicti. i. sine quē sequunť heretici, Nullus eni eoꝝ reperitur auctor a quo exorti sint. Hi trium chalcedonēsiuꝫ capituloꝝ ipugnatores duorum in Christo substātiarum ꝓprietatē negant, & vnam i eius ꝑsonā naturam ꝑdicant. Theodosiani & gaianitę appellati a theodosio & gaiano, qui tēporib⁹ Iustiniani principis i alexandria populi ꝑuersi electione vno die sunt ordinati epi. Hi errores euticetis & dioscori sequētes chalcedonēse cōcilium respuunt ex duabus vnam in Christo naturā asserunt, quam theodosiani corruptam gaianitę incorruptam esse contendunt. Gnoitę et tritoitæ a theodosianis exorti sunt. ex quib⁹ gnoitę ab ignorantia dicti quia peruersitate a qua exorti sunt id adijciunt. ꝙ Christi diuinitas ignoret futura ꝗ sunt scripta de die & hora nouissima, nō recordātes Christi ꝑsonaꝫ i esaia loquētis, dies iudicij in corde meo. Tritoitę vero vocati ꝙ sicut tres ꝑsonas i trinitate, ita quoq; tres astruunt deos eē, cōtra illud scriptuꝫ est. Audi israel dn̄s de⁹ tu⁹, deus vnus est. Sunt & alię hereses sine auctore & sine noibus ex quib⁹ alię triformē putāt deum esse, alię Christi diuinitatem passibilem dicunt, aliæ Christi de patre natiuitati initium tēporis dant, aliæ liberationē hoim apud inferos factā Christi descēsione nō credunt, aliæ aiam imaginē dei negant, aliæ aias cōuerti in dęmones & in quęcunq; aialia existimant, aliæ de mundi statu dissētiunt, alię innumerabiles mundos opinanť, aliæ aquam deo coęternam faciunt, alię nudis pedibus ambulant, aliæ cum hoibus non manducant. Hæ sunt hereses aduersus catholicam fidē exortę & ab apostolis & sctis patrib⁹ vel cōcilijs ꝑdamnatę quę dum in se multis erroribus diuisę, inuiceꝫ sibi dissentiunt cōi tñ noie aduersus ecclesiam dei cōspiraut. Sed & quicunq; aliter scripturam sanctam intelligit, ꝗ sensus spiritus sancti flagitata quo conscripta est, licet de ecclesia nō recesserit tamen hereticus appellari potest.

❡ De philosophis gentium. Cap. vi.

PHilosophi græca appellatiōe vocātur qui latine amatores sapiētię interꝑtanť. Est eni philosophus ꝗ diuinaꝝ & humanarum rerum scientiam habet. & oēm bene viuēdi tramitē tenet. Nomē philosophorum primum a pythagora ferť exortum. Nā dum antea gręci veteres sophistas. i. sapiētes aut doctores sapiēti ę semetipos iactantius noiarent, iste interrogatus quid ꝓfitereť, verecũdo noie philosophũ i. amatorē sapiētię se eē rñdit, qm̄ sapientē profiteri arrogantissimum videbať. Ita deinceps posteris placuit. vt quantalibet de rebus ad sapientiam ptinentibus doctrina quisq; vel sibi vel alijs videretur excellere, nō nisi philosophus vocaretur. Idem aũt philosophi triplici genere diuiduntur. Nā aut phisici, sũt aut æthici, aut logici. Physici dicti quia de naturis tractant. Natura quippe physis græce vocatur. Ethici quia de moribus disputant. Mos enim apud græcos ęthis appellatur. Logici auteꝫ quia in naturis et morib⁹ rationē adiungunt. Rō ei gręce logos dr̄. Diuisi sunt autē & hi in heresib⁹ suis, habētes quidē noia ex auctorib⁹. vt platonici epicurei, pythagorici, alij a locis cōuenticuloꝝ et stationum suarum, vt peripatetici. stoici, achademici. Platonici a platone philosopho dicti. Hi eni aiarum creatorem esse deum, corporum angelos asserunt, et post multos annorum circulos in diuersa corpa redire aias dicunt. Stoici a loco dicti. Porticus eni fuit athenis, quam ꝑsianactia appellabant. In qua picta erant gesta sapientium atq; virorum

rum fortiũ historiæ.In hac porticu sapientes philosophabantur,ex qua & stoici dicti sunt. Grece enĩ porticus stoa dr̃.Hanc sectã primus ʒeno instituit. Hi negãt sine virtute effici quẽq̃ʒ beatum.Oẽ peccatũ vniforme esse asserũt dicentes sic,ille nocens erit qui paleas furatus fuerit q̃ʒ qui aurũ. qui mergũ occiderit q̃ qui equũ.Nõ enĩ aial crimen sed animus facit.Hi etiã aiam cum corpore perire dicunt.Aiam quoq; virtutẽ cõtinentiæ esse negant, affectant gloriam æternã cũ se fateantur non esse æternos.Achademici appellati a villa platonis achademia athenarũ vbi idẽ plato docebat.Hi omnia incerta opinãtur.Sed sicut fatendũ est,multa ĩcerta & occulta eẽ q̃ voluit deus excedere hoĩs ĩtelligentiã,sic tã plurima esse quę possint & sensᵘ penetratione cõprehendi.Hãc sectã archesilaus cyrenaicus philosophᵘ repperit,cuiᵘ sectator fuit democritus,qui dixit tanq̃ in puteo alto,ita vt fundᵘ nullus sit,ita in occulto iacere veritatẽ. Peripatetici a deambulatiõe dicti eo q̄ Aristoteles auctor eorũ deãbulans disputare solitus esset.Hi dicũt quãdam particulã aiæ esse ęternaʒ,de reliquo magna ex p̄te esse mortalẽ,Cinici ab ĩmundicia ĩpudẽtiæ nũcupati.Cõtra humanam eni verecundiam ĩ propatulo coire cũ cõiugibus eis mos erat , censentes licitũ honestũq; esse palã cũ vxoribus cõcumbere quia cõiugiũ iustũ est,publice id pdicantes agẽdũ eẽ.vt canes in vicis vel plateis.Vñ & a canibus quorũ vitam imitabañt etiaʒ vocabulũ nomẽq; traxerũt.Epicurei dicti ab Epicuro quodam philosopho amatore vanitatis nõ sapiẽtiæ.quẽ etiam ipi philosophi porcũ noiauerũt,quasi volutãs in ceno carnalẽ voluptatẽ corporis summũ bonum asserẽs qui etiã dixit nulla puidentia diuina instructũ eẽ aut regi mundũ sed originẽ rerũ atomis.i.insecabilibᵘ ac solidis corporibᵘ assignauit,quorum fortuitis cõcursionibᵘ vniuersa nascañt & nata sint. Asserunt aũt deũ nihil agere oia cõstare corporibus,aiam nihil aliud eẽ q̃ corpus.Vnde & dixit. nõ ero postea q̃ʒ mortuus fuero.Gymnosophistæ nudi per opacas indię solitudines phibentur philosophari,adhibẽtes tm̃ genitalibus tegmina Gymnoei ex eo dictũ est,q̄ iuuenes nudi exercerentur in campo,vbi pudẽda sola tantũ operiunt,Hi & a generando se cohibent,Theologi aũt idẽ sunt qui & physici.Dicti aũt tgeologi q̃m in scripturis suis de deo dixerunt,quorũ varia cõstat opinio quid deus esset,dũ quęrerent.Quidam ei corporeo sẽsu hũc mundũ visibilẽ ex quatuor elemẽtis,deũ eẽ dixert̃ vt Dionysius stoicus.Alij vero spiritaliter intellexerũt mentẽ eẽ deum,vt Thales milesius. Quidam aim in oibus cõmanentem & lucidũ vt pythagoras.Quidam deũ sine tẽpore incõmutabilẽ,vt plato. Quidam mentẽ solutam vt Cicero.Quidam & spm̃ & mentem,vt Varro.Inuentuʒ enĩ solũmodo deũ nõ vt inuenerunt exposuerunt,quia euanuert̃ in cogitatiõibᵘ suis.Dicentes enĩ se eẽ sapiẽtes stulti facti sunt.Itẽ platonici quidem deum curatoreʒ & arbitrũ & iudicem asserunt.Epicurei ociosuʒ & inexercitatũ.De mũdo aũt platonici affirmant incorporalẽ stoici corporalẽ. Epicurus atomis , pythagoras ex numeris,heraclitus ex igne,vñ & Varro ignẽ mũdi aim dicit, pinde q̄ ĩ mũdo ignis omnia gubernet,sicut animus in nobis,q̃ʒ vanissime, qui cum est inquit in nobis,ipsi sumus,cum exit emorimur.Ergo & ignis cũ de mundo per fulgura proficiscitur ,mũdus emorit̃.Hi philosophorũ errores etiam apud ecclesiam ĩduxerunt hereses.Inde æonas & formæ,nescio quę inde apud arriũ trinitas nois,& apud valẽtinũ platonicus furor.Inde marcionis deus melior de tranquillitate, a stoicis eni venerat.& vt aia interire dicatur,epicurus obseruat̃,& vt carnis resurrectio neget̃.de vana oim philosophorũ schola sumit̃,& vbi materia cũ deo equatur Zenonis disciplina ẽ,& vbi quid de igneo deo legit̃.heraclitᵘ ĩteruenit.Eadẽ materia apud hereticos & philosophos volutatur, idem et tractatus implicantur.

¶De poetis. Cap.vii.

Poetæ inde sunt dicti,sicut ait tranqllus Cũ primum homines exuta feritate rõnẽ vitæ habere cæpissent, seq; ac deos suos nosse,cultũ modicum ac sermonẽ necessariuʒ cõmẽti sibi vtriusq; magnificentiam ad religionẽ deorum suorum excogitauerunt.Igit̃ vt tẽpla illis domibᵘ pulchriora & simulachra corporibᵘ ampliora faciebant , ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos putauerunt, laudesq; eorum & verbis illustrioribus & iocundioribus numeris extulerunt.Id genᵘ quia forma quadam efficit̃,quæ poetes dicitur,poema vocitatum est,eiusq; fictores poetæ,Vates a vi mentis appellatos Varro auctor est,vel a viendis carminibus, id est flectẽdis,hoc est modulandis,& proĩde poetæ latine vates,oli scripra eorum vaticinia dicebãtur,q̄ vi quadã & quasi vesania ĩ scribendo cõmouerẽtur vel q̄ modis verba cõnecterent̃,viere enĩ ãtiqs pro vicire ponentibus,etiã p furorẽ diuini eodẽ erãt noĩe,quia & ipsi quoq; plęraq; versibᵘ efferebãt.Lyrici poetæ dicti a potu lyrin.i.a varietate carminum.Vñ & lyra dctã . Tragœdi dcti q̄ initio canẽtibus p̄mium erat hircus,quẽ greci tragos vocãt.Vñ & Oratiᵘ.Carmĩe q tragico vilẽ certauit ob hircum.Iã dehĩc sequentes tragici multum honorem adepti sunt,excellẽtes ĩ argumẽtis fabularũ ad veritatis imaginem fictis.Comœdi appellati siue a loco quia circa pagos agebãt,quos græci comas vocãt,siue a cõmessatiõe.Solebãt enĩ pᵒ cibuʒ hoĩes ad eos audiendos venire.Sʒ comici priuatorum hoim p̄dicãt acta,tragici vero res publicas & regum historias.Itẽ tragicorum argumẽta ex rebus luctuosis sunt,comicorum ex rebus lętis Duo sunt autẽ genera comicoꝶ.i.veteres et noui. Veteres q et ioco ridiculares extiterunt.vt Plautᵘ

actius & Terentius. Noui qui et satyrici a quibus
gñaliter vicia carpuntur, vt Flacc⁹, Persius, Iuue=
nalis & alij. Hi ei vniuerso⁊ delicta corripiũt, nec
vitabaᵗ eis pessimũ queq; describere, nec cuiusli=
bet pc̄tã moresq; rep̄hendere. Vñ & nudi pinguntᵗ
eo q̄ p eos vicia singula denudãᵗ. Satyrici aũt di=
cti, siue q̄ pleni sint oĩ facũdia siue a saturitate &
copia. De plurib⁹ enĩ simul rebus loquũtur, seu ab
illa lãce que diuersis frugũ vel pomo⁊ generibus
ad tẽpla gentiliũ solebat deferri, aut a satyris no=
men tractũ, qui multa habẽt ea q̄ p vinolentiã dicũ
tur. Quidã aũt poetę theologi dicti sunt, qm̄ de di
is carmina faciebãt. Officiũ aũt poetę ĩ eo est vt ea
q̄ vere gesta sunt, in alias species obliquis figuratio
nibus cũ decore aliquo couersa trãsducant. Vñ &
Lucanus iõ ĩ numero poeta⁊ nõ ponitur quia vi=
detur historias cõposuisse nõ poema Apud poetas
aũt tres characteres eẽ dicẽdi, vnũ in quo tantum
poeta loquitur, vt est in libris Virgilij georgicoruꝫ
Alium dramaticum in quo nusq̄ poeta loquitur.
vt est ĩ comedijs et tragędijs. Tertiũ mixtũ, vt est ĩ
eneide. Nã poeta illic & ĩtroductę p̄sonę loquunᵗ.

¶ De sibyllis. Cap. viii.

SIbyllę gñaliter dñr oẽs fœmine vates lin=
gua greca. Nã syos eolico sermone Deus
belen greci mentẽ nuncupãt quasi dei mẽ
tẽ. Proinde igitur quia diuinã voluntatem
hoĩbus ĩterp̄tari solebãt. sibyllę noĩatę sunt. Sicut
eni oĩs vir p̄phetans vel vates dicitur vel propheta.
ita oĩs fœmina prophetãs sibylla vocatur. Quod
nomẽ ex officio nõ ex p̄prietate vocabuli est. Decẽ
aũt sibyllę a doctissimis auctorib⁹ fuisse traduntur
Qua⁊ prima de p̄sis fuit. Secunda libyca. Tertia
delphica, in tẽplo apollinis delphi genita, quæ an
te troiana bella vaticinata est, cuius plurimos ver
sus operi suo homerus ĩseruit. Quarta cimmeria ĩ
italia. Quintą erythrea noĩe eriphyla, ĩ babilõe or
ta, quę gręcis iliũ petentib⁹ vaticinata est, periturã
esse troiã & Homerũ mendacia scripturum. Dicta
aũt erythrea quia in eadẽ insula ei⁹ ĩuẽta sunt car
mina. Sexta samia quę phemonoe dicta ẽ a samo
ĩsula, vnde fuit cognomiata. Septima cumana no
mine amalthea quę nouẽ libros attulit Tarquinio
prisco in quibus erãt decreta romana conscripta.
Ip̄a est et cymea, de qua Virgili⁹ Vltima cymei ve=
nit iã carminis ętas. Dicta aũt cumana a ciuitate
cumas, quę est ĩ cãpania, cui⁹ sepulchrum in sicilia
adhuc manet. Octaua hellespontia ĩ agro troiano
nata q̄ scribitur Solonis & Cyri fuisse tẽporib⁹. no
na phrygia quę vaticinata ẽ ancyre. Decima tybur
tina noĩe albunea. Qua⁊ oĩm carmina efferũtur, ĩ
quib⁹ de deo et de Christo et de gẽtib⁹ multa scrip
sisse manifestissime cõprobãtur. Celebrior aũt in=
ter cęteras ac nobilior erythrea perhibetur.

¶ De magis. Cap. ix.

MAgorũ primus zoroastes rex bactrianorũ
quẽ Ninus rex assyriorũ prelio interfecit
de quo Aristoteles scribit q̄ vicies centũ milia ver
suũ ab ipso cõdita indicijs voluminũ eius declarẽ
tur. Hanc artem multa post sæcula Democri=
tus ãpliauit quando & hypocrates medicinę disci
plina effloruit. Apud assyrios autẽ magicę artes co
piosæ sunt testãte Lucano. Quis noscere fibra fa=
cta queat, quis p̄dat aues quis fulgura cæli seruet
& assyria scutetur sidera cura. Itaq; hæc vanitas
magica⁊ artium, ex traditione angelo⁊ maloruꝫ
in toto terrarũ orbe plurimis sęculis valuit, et per
q̄dã scientiam futuro⁊ et inferno⁊ & inuocatio
nes eo⁊ inuenta sunt auspicia / augurationes, et ip
sa quę dicuntur oracula & necromãtia. Nec miruꝫ
de mago⁊ prestigijs, quo⁊ intãtum prodiere ma
leficio⁊ artes, vt etiã moysi simillimis signis resiste
rent vertẽtes virgas in dracones, aquas in sangui=
nẽ. Fertur et quędã maga famosissima Circe q̄ so
cios Vlixis mutauit in bestias. Legitur et de sacri=
ficio quod Archades deo suo lyceo immolabat, ex
quo quicũq; sumerẽt, in bestiarũ formas cõuerte=
bãtur. Hic apparet nõ esse ĩ totuꝫ dubiũ qd̄ nobilis
ille poeta scripsit de quadã fęmina, q̄ magicis arti
bus excellebat. Hęc inquit se carminibus promit
tit soluere mẽtes. Quas velit ast alijs duras immit
tere curas. Sistere aquã fluuijs & vertere sidera re
tro. Nocturnosq; ciet manes, mugiᵗ videbis sub pe
dibus terrã, & descẽdere mõtibus hornos. Quid
plura? Si credere fas est de phitonissa vt prophetę
Samuelis animã de ĩferni additis euocaret, et viro
rum pręsentaret cõspectibus. si tñ aĩam prophetæ
fuisse credamus et nõ aliquã fantasmaticã illusio=
nẽ sathanę fallacia factã. Prudẽtius quoq; de mer=
curio sic ait. Traditur hic extinctas sumpto mode
ramine virge. In lucẽ reuocasse aĩas, Ast alios dam
nasse neci. Et post paululũ adiecit. Murmure naꝫ
magico tenues excire figuras. Atq; sepulchras sci
re ĩcãtare fauillas. Vita itidẽ spoliare alios ars no
xia nouit Magi sunt qui vulgo malefici ob facino
rum magnitudinẽ nũcupatur. Hi et elemẽta cõcu
tiunt, turbant mentes hominum, ac sine vllo vene
ni haustu violẽtia tantum carminis interimunt. vn
de & Lucanus. Mens hausti nulla sanie polluta ve
neni incãtata perit. Demonibus eniꝫ accitis audẽt
ventilare, vt quisq; suos perimat malis artibus ini
micos. Hi etiam sanguine vtuntur & victimis, & sę
pe cõtingunt corpora mortuo⁊. Necromãtii sunt
quo⁊ p̄cãtationibus videtur resuscitati mortui di
uinare & ad interrogata respõdere. Necro eĩ græ
ce mortuus, mãtia diuinatio nuncupatur, ad quos
suscitãdos cadaueri sanguis adiicitur. Naꝫ amare
dęmones sanguinẽ dicunt. Ideoq; quotiẽs necro=
mãtia fit, cruor aqua miscetur colore sanguinis fa
cilius p̄uocentur, Hydromãtij ab aqua dicti. Est eĩ
hydromãtia in aquę inspectione vmbras dæmonũ
euocare. & imagines vel ludificatiões eo⁊ videre,
ibiq; aliqua ab eis audire, vbi adhibito sanguine
etiã inferos p̄hibentur suscitari. Quod genus diui

nationis a persis dr̃ alatũ. Varro dicit diuinatiõis quatuor eẽ gñ̃a, terrã / aquã / aerẽ / & ignẽ. Hic geomentiã / hydromantiã / aeromantiã / piromantiã dictã cõstat, diuini dicti, quasi deo pleni. Diuinitate ei se plenos esse simulãt, & astutia quadã fraudulẽtia hoĩbus futura cõiectãt. Duo sũt aũt gñ̃a diuinatiõis, ars & furor. Incãtatores dicti sunt qui artem verbis peragũt. Arioli vocati ꝓpter quod circa aras idolorũ nefarias preces emittũt & funesta sacrificia offerũt, hisq; celebritatibus dæmonũ respõsa accipiunt. Aruspices nuncupati quasi horarũ inspectores, Dies eĩ & horas in agẽdis negociis operibusq; custodiunt. & quid per singula tẽpora obseruare debeat hõ intẽdunt. Hi etiã exta pecudũ inspiciunt, & ex eis futura prędicunt. Augures vero sunt qui volat⁹ auiũ & voces intendũt, aliaq; signa rerũ vel obseruatiões iprouisas hoĩb⁹ occurrẽtes. Idẽ & auspices. Nã auspicia sunt quę iter faciẽtes obseruãt. Dicta sũt aũt auspicia quasi auiũ auspicia. & auguria quasi auiũ garria, hoc est auiũ voces & linguas. Item auguriũ quasi auigeriũ qđ aues gerũt. Duo sunt aũt gñ̃a auspiciorum, vnum ad oculos. alterũ ad aures ptinens. Ad oculos. s. volatus, ad aures vox auiũ. Phytones a phytio apollini dicti, ꝙ is auctor fuerit diuinãdi. Astrologi dicti eo ꝙ in astris augurãtur. Genediaci appellati propter nataliũ cõsideratione dierũ Geneses eni hominũ ꝑ duodeci cęli signa scribunt, syderũq; cursu nascẽtiũ mores actus & euẽtus prędicare conãtur i. quis quali signo fuerit natus, aut quẽ effectũ habeat vitę qui nascit̃. Hi sunt qui vulgo mathematici vocãtur. cui⁹ supstitionis genus cõstellatiões latini vocãt, idẽ notatiões syderũ, quomõ se habet cũ quisq; nascit̃, Primũ aũt idẽ stellarum interpretes magi nũcupabãtur, sicut de his legit̃ qui in euãgelio natũ Christũ annũciauerũt. postea hoc noie soli mathematici. Cuius artis sciẽtia vsq; ad euãgeliũ fuit cõcessa, vt Christo edito nemo exinde natiuitatẽ alicuius de cęlo interpręt aret̃. Horoscopi dicti, ꝙ horas natiuitatis hoĩm speculãtur dissimili & diuerso fatu. Sortilegi snnt, qui sub noĩa fictę religionis per quasdã quas sanctorũ sortes vocãt. diuinatiõis scientiã profitent̃, aut quarũcũq; scripturarũ inspectiõe futura ꝓmittunt. Salisatores vocati sũt qa dũ eis mẽbrorũ quęcũq; partes salierit, aliqđ sibi exinde ꝓsperũ seu triste significare prædicunt. Ad hęc aũt oĩa ptinent & ligare execrabiliũ remediorũ q̃ ars medicorũ cõdẽnat, siue in p̃cãtatiõib⁹ siue i caracteribus vel in qbuscunq; rebus suspẽdẽdis atq; ligãdis. in quib⁹ oĩbus ars dæmonũ est ex quadã pestifera societate hoĩm et angelorũ malorũ exorta. Vñ cuncta vitãda sunt a Christiano & oi penit⁹ execratiõe repudiãda atq; dãnãda. Auguria aũt auiũ, phryges primi iuenerunt. Pristigiũ vero mercurius primus dr̃ iuenisse. Dictũ aũt p̃stigiũ ꝙ p̃stingat aciẽ oculorũ. Aruspicinę artẽ primus etruscis tradidisse dr̃ quidã sages, hic ex horis aruspicine dictauit, & postea nõ apparuit. Nã dr̃ fabulose arãte quodã rustico subito hũc ex glebis exiluisse & aruspicinã dictasse qua die & mortuus est Quos libros romani ex etrusca ligua in propriam mutauerunt.

¶ De paganis Cap̃. x.

PAgani ex pagis atheniẽsiũ dicti vbi exorti sunt, ibi eĩ in locis agrestib⁹ ex pagis gẽtiles lucos idolaq; statuerũt. & tali initio vocabulũ pagani sortiti sunt. Gẽtiles sunt qui sine lege sunt & nõdũ crediderunt. Dicti aũt gẽtiles quia ita sunt vt fuerunt geniti. i. sicuti i carne descẽderunt sub peccato. idest idolis seruiẽtes & nedũ regenerati. Proinde gẽtiles primitus nuncupãt̃, ipi dicuntur gręce ethnici. Ethnici eni ex gręco i latinũ iterpręt ãt̃ gẽtiles. Ethnos eni gręce gẽs dr̃. Post fidẽ aũt nõ debere vocari gẽtes siue gẽtiles eos qui ex gentibus credunt, sicut post fidẽ dici iã nõ potest iude⁹, testãte apostolo, & dicẽte iã Christianis. Q̃ m̃ cũ gentes essetis, hoc est ifideles. Apostatę dñr qui post baptismum Christi susceptum ad idolorum cultum & sacrificiorum contaminationes reuertuntur. Est autem nomen græcum.

¶ De diis gentium. Cap̃. xi.

QVos aũt pagani deos asserunt, hoĩes oli fuisse ꝓdunt̃, & ꝓ vniuscuiusq; vita vel merito coli apud suos post mortem cœperunt, vt apud ęgyptum isis, apud cretã iouis, apud mauros iuba, apđ latinos faunus. apud romanos quirin⁹ Eodẽ quoq; mõ apud athenas minerua, apud samũ iuno. apđ paphũ ven⁹, apud lẽnos vulcan⁹. apud naxos liber apud delos apollo. in quorũ etiã laudib⁹ accesserunt et poetę, et cõpositis carminib⁹ i cęlũ eos sustulerunt. Nã quorundã adiuẽtiões artium cultuꝫ peperisse dicuntur, vt esculapio medicina, vulcano fabrica. Ab actibus autẽ vocãt̃, vt mercurius ꝙ mercibus pręest, liber a libertate. Fuerunt etiã et quidã viri fortes aut vrbium cõditores, quib⁹ mortuis hoĩes qeos dilexerunt, simulacra sinxerunt vt haberent aliquod ex imaginum cõtẽplatiõe solatium, sꝫ paulatĩ hunc errorẽ ꝑsuadẽtibus dęmonibus ita in posteris cõstat irrepsisse, vt quos illi pro sola noĩs memoria honorauerunt, successores deos existimarẽt atq; colerẽt, Simulacrorum vsus exortus est, cum ex desyderio mortuorum cõstituerẽtur imagines vel effigies tãq̃ꝫ i cęlum receptis, pro qbus se i terris dęmones colẽdi supposuerunt, & sibi sacrificari a deceptis & ꝑditis ꝑsuaserunt. Simulachra autẽ a similitudine nuncupata eo ꝙ manu artificis ex lapide aliaue matcria eoruꝫ vultus imitãt̃. i quorum honore fingunt̃. Ergo simulachra vl̃ ꝓ eo ꝙ sunt similia, vel pro eo ꝙ simulata atq; cõficta, vñ & falsa sunt. Et notãdũ ꝙ latinus sermo sit & nõ hebreus. Apud eos. n. idolum siue simulachrum semel dr̃. iudęi dicunt ꝙ ismael prim⁹ simu

lacrũ luto fecerit. Gẽtiles aũt primũ ꝓmetheuꝫ ſi
mulacra hoĩm de luto finxiſſe phibẽt, ab eoq; na=
tã eẽ artẽ ſimulacra & ſtutuas fingẽdi. Vñ & poetę
ab eo hoĩes primũ factos eẽ cõfingũt figurate, ꝓ
pter effigies. Apud gręcos aũt cecrops, ſub quo pri
mũ i arce oliua orta ẽ. & atheniẽſiũ vrbs ex miner
uę appellatiõe nomẽ ſortita ẽ. Hic prim⁹ oĩm iouẽ
appellauit, ſimulachra repperit, ars ſtatuit, victi=
mas ĩmolauit, neq̃q̃ iſtiuſmõi reb⁹ gręcia vnq̃ viſis.
Idolatria idoloꝝ ſeruit⁹ ſiue cultura ĩterprętatur.
Nã latria gręce, latine ſeruit⁹ dr̃. q̃ quãtũ ad veraꝫ
religionẽ attinet, nõ niſi vni et ſoli deo debeẽ. Hãc
ſicut ĩpia ſupbia ſiue hoĩm ſiue dęmonũ ſibi exi=
beri vel iubet vel cupit, ita pia hũilitas vel hoĩm vł
angeloꝝ ſanctoꝝ ſibi oblatã recuſat & cui debeẽ
oſtendit. Idolũ aũt eſt ſimulacrũ quod hũana effi=
gie factũ & cõſecratũ ẽ iuxta vocabuli ĩterp̃tatio
nẽ. idos eñ gręce formã ſonat & ab eo p diminutio
nẽ idolũ deductũ, ęque apud nos formulã facit. igi
tur oĩs forma vel formula idolũ ſe dici expoſcit. in
de idolatria oĩs circa oẽ idolũ famulat⁹ & ſeruitus.
Quidã vero latini ignorãtes gręce ĩperite dicunt
idolũ ex dolo ſũpſiſſe nomẽ, quo diabol⁹ creaturæ
cultũ diuini noĩs ĩuexit. Dęmones a gręcis dictos
aiũt, quaſi δαιμονασ. i. peritos ac rerũ pręſcios
Pręſciũt eñ futura multa. Vñ & ſolẽt reſpõſa aliqua
dare. ineſt eñ illis cognitio rerũ plus q̃ infirmitati
hũanę pt̃ ſubtilioris ſenſ⁹ acumĩe, pt̃ expentia lõ
giſſime vitę, pt̃ p dei iuſſu p angelica reuelatiõe. hi
corporũ aereorũ natura vigẽt. Ante trãſgreſſionẽ
q̃dẽ cęleſtia corpa gerebãt lapſi vero ĩ aereã quali
tatẽ cõuerſi ſunt, nec aeris illi⁹ puriora ſpacia, ſed
iſta caliginoſa tenere pmiſſi ſunt, q eis q̃ſi carcer ẽ
vſq; ad tẽpus iudicij. Hi ſunt p̃uaricatores angeli.
quoꝝ diabol⁹ prĩceps ẽ. Diabol⁹ hebraice dr̃ deor
ſum fluãs. qa q̃etus ĩ cęli culmĩe ſtare cõtẽpſit, ſed
ſupbie põdere deorſuꝫ corruẽs cecidit. Gręce vero
diabolus criminator vocaẽ, vel ꝙ crimina ĩ q̃ ĩpe il
licit ad deũ referat, vel quia electoꝝ ĩnocẽtiã cri=
minib⁹ fictis accuſet. Vñ & ĩ apocalypſi voce ange
lica dr̃. Proiect⁹ ẽ accuſator fratrũ noſtroꝝ q accu=
ſabat illos ĩ cõſpectu dei nr̃i die ac nocte. Satha=
nas ĩ latinũ ſonat aduerſari⁹ ſiue trãſgreſſor. ĩpe ẽ
eñ aduerſari⁹ qui ẽ veritatis ĩimicus. & ſp ſctoꝝ vir
tutib⁹ cõtraire nitiẽ. ipſe & trãſgreſſor qa p̃uarica
tor effectus, ĩ veritate q̃ cõdit⁹ ẽ nõ ſtetit. idẽ & tẽta=
tor, qa tẽtandã iuſtoꝝ ĩnocẽtiã poſtulat, ſicut ĩ iob
ſcribiẽ. Antichriſtus appellaẽ, qa cõtra Chriſtũ vẽ
turus ẽ, nõ quõmõ q̃dã ſimplices ĩtelligũt / antichri
ſtũ iõ dictũ ꝙ añ Chriſtũ vẽtur⁹ ſit. i. poſt eũ veniat
xp̃s. Nõ ſic ſꝫ antichriſtus gręce dr̃ quod eſt latine
cõtrari⁹ Chriſto. Anti eñ gręce ĩ latinũ cõtra ſigi
ficat Chriſtũ eñ ſe mẽtieẽ dũ venerit & cõtra eũ di
micabit & aduerſabiẽ ſacramẽtis Chriſti vt verita
tis eius euãgeliũ ſoluat. Nã & tẽplũ hieroſolymis
repare & oẽs veteris legis cerimonias reſtaurare tẽ
tabit. Sꝫ & ille antixp̃s ẽ qui negat eẽ dñm Chriſtũ

Cõtrarius eñ Chriſto ẽ. Oẽs eñ q exeũt de eccleſia /
& ab vnitate fidei p̃cidunẽ & ipſi antixp̃i ſunt. Bel
idolũ babyloniũ ẽ. quod ĩterp̃taẽ ver⁹. Fuit eñ hic
belus pater nini prim⁹ rex aſſyriorũ quẽ quidã ſa=
turnũ appellãt / quod nomẽ & apud aſſyrios & a=
pud afros poſtea cultũ ẽ. Vñ & lingua punica Bal
deus dr̃. Apud aſſyrios aũt bel vocaẽ quadã ſacro=
rũ ſuoꝝ rõe / et ſaturn⁹ et ſol. Beelphegor ĩterp̃taẽ
ſimulachrũ ignominię, idolũ eñ fuit moab cogno=
mẽto Baal ſup mõtẽ phogor quẽ latini priapũ vo
cãt deũ hortoꝝ. Fuit autẽ de lãpſaco ciuitate hel
leſpõti de qua pulſus ẽ & ꝓpter virilis mẽbri ma=
gnitudinẽ ĩ numerum deoꝝ ſuoꝝ eũ græci trãſtu
lerunt & ĩ noĩe ſacrauerẽ hortoꝝ. Vñ & dr̃ pręeſſe
hortis ꝓpter eoꝝ fœcunditatẽ. Beelzebub idoluꝫ
fuit accaron, quod ĩterp̃taẽ vir muſcaꝝ. zebub eñ
muſca vocaẽ. Spurciſſimuꝫ igr̃ idoluꝫ / iõ vir mu=
ſcaꝝ vocaẽ / ꝓpter ſordes idolatrię ſiue ꝓpter im=
mundiciã. Belial ſine iugo. Belial hebraice bel dr̃
idolũ niniuitaꝝ. Behemoth ex hebrea voce ĩ lati=
nã liguã aĩal ſonat / ꝓpter ꝙ de excelſis ad terre=
na cecidit / & ꝓ merito ſuo vt aĩal brutuꝫ effectus
ſit. ĩpe ẽ & leuiathan. i. ſerpẽs de aquis / quia ĩ hui⁹
ſęculi mari volubili verſaẽ aſtutia. Leuiathan autẽ
ĩterp̃taẽ adimẽtuꝫ eoruꝫ quorum. ſ. niſi hoĩm qb⁹ ĩ
padiſo ſemel p culpã p̃uaricatiõis ĩtulit morteꝫ &
hãc vſq; ad ęternã mortẽ quotidie pſuadẽdo adij=
cit vel extẽdit. Quędã aũt noĩa deorũ ſuorum gẽ=
tiles pvanas fabulas ad rões phyſicas conanẽ tra
ducere. eaq; ĩ cauſis elemẽtoruꝫ cõpoſita eẽ ĩterp̃=
tanẽ. ſꝫ hoc a poetis totuꝫ fictuꝫ eſt / vt deos ſuos
ornarẽt aliqb⁹ figuris quos pditos ac dedecoris ĩ=
famia plenos fuiſſe hiſtoriæ cõfiteẽ. Omnino enim
fingẽdi locus vacat vbi veritas ceſſat. Saturn⁹ ori=
go deoruꝫ & toti⁹ poſteritatis a paganis deſignaẽ
Hunc latini a ſatu appellatum ferunt. quaſi ad ip
ſum ſatio oĩm ptineat rerum. vel a tẽporis lõgitu=
dine ꝙ ſaturetur annis. Vñ et eum gręci cronos no
mẽ habere dicunt. i. tẽpus / ꝙ filios ſuos ferẽ deuo
raſſe / hoc ẽ annos quos tẽpus ꝓduxerit ĩ ſe reuol=
uerit / vel eo ꝙ ſemia vñ oriuntur iterum redeunt.
Hunc cęli patris abſcidiſſe genitalia dicunt / qa ni
hil ĩ cęlo de ſeminib⁹ naſcitur. Falcẽ tenet ĩqunt ꝓ
pter agriculturã ſignificãdã vel ꝓpter tẽpora & an
nos ꝙ ĩ ſe redeãt. vel ꝓpter ſapiẽtiã ꝙ ĩt⁹ acuta ſit
in aliqb⁹ autẽ ciuitatib⁹ ſaturno liberos ſuos genti
les ĩmolabãt / ꝙ ſaturnuꝫ poetę liberos ſuos deuo
raſſe ſolituꝫ tradiderunt. iouis fertur a iuuãdo di=
ctus / & iuppiter q̃ſi iuuãs pr̃ / hoc ẽ oĩb⁹ p̃ſtas. hunc
& priuato titulo iouẽ optimuꝫ dixerẽ / duꝫ fuiſſet ĩ
ceſtor ĩ ſuis / ĩpudic⁹ ĩ extraneis / quẽ mõ tm̃ fingũt
ꝓpter europę raptuꝫ / fuit eñ ĩ naui cui⁹ ĩſigne erat
taur⁹, mõ danaes p ĩbrẽ aureuꝫ appetiſſe cõcubi=
tuꝫ, vbi ĩtelligitur pudicitiã mulieris ab auro fuiſ=
ſe corruptã, mõ ĩ ſimilitudinẽ aq̃lę fuiſſe, ꝓpter ꝙ
pueruꝫ ad ſtupruꝫ rapuerit / mõ ſerpẽtẽ / qa repta
uerit / et cygnuꝫ qa cãtauerit. Et iõ nõ figurę iſtæ

sunt,sed plane de veritate scelera. Vñ turpe erat tales deos credi,quales hoïes eē nō debeāt.ianum dicunt quasi mundi vel cęli vel mensiū ianuā.Duas iani facies faciūt propter orientem et occidentē.Cū vero faciūt eū quadrifrontē & ianū geminū appellāt,ad quatuor mūdi partes hoc referūt vel ad quatuor elemēta siue tpa.Sʒ dū hoc fingūt mōstrū nō deū faciūt.Neptunū aquas mūdi ꝑdicant & dictus ab eis neptunus quasi nube tonās. Vulcanū volūt ignē,& dictus vulcanus quasi volās cādor vel quasi volican⁹,ꝙ ꝑ aerem volet.ignis ei de nubib⁹ nascit̄ vñ etiā homer⁹ dicit eū ꝑcipitatū de aere ī terras ꝙ oē fulmē de aere cadit.iccirco autem vlcanus de femore iunonis fingit̄ nat⁹ ꝙ fulmina de imo aere nascunt̄.Claudus aūt dr̄ vulcan⁹,quia ꝑ naturā nūq̄ ē rect⁹ ignis,sʒ quasi claud⁹,eiusmōi spēm motūq; habet.iō aūt ī fabrorū fornace eundē vulcanū auctorē dicūt,qa sine igne nullū metalli genus fundi extēdiq; pōt. Plutō græce latine diespiter vel dis pater,quē alij orcū vocāt quasi receptorē mortiū.Vñ & orca nūcupatur vas quod recipit aquas.ipse & gręce charō.Liberuʒ a liberamento appellatū volūt.ꝙ quasi mares ī coeundo ꝑ ei⁹ bñficiū emissis seminib⁹ liberent̄ quod idē liber muliebri & delicato corpe pingit̄.Dicūt ei mulieres ei attributas,& vinū ꝓpter excitādā libidinē.Vñ & frōs ei⁹ pāpino cingitur,sed iō coronā vitteā & cornu habʒ,quia cū grate & moderate vinū bibitur,leticiā ꝑstat,cū vltra modū,excitat lites.i. quasi cornua dat.idē aūt & lieus apo tu lyin.i. ab hac dissolutiōe,ꝙ multo vino mēbra soluātur. iste & gręce dionysius,a mōte indię nyso,vbi dr̄ eē nutritus.Cęterū ē & nysa ciuitas ī qua colitur ideʒ liber,vñ & nyseus dictus ē.Mercurius sermo interꝑtatur.Nā iō mercurius quasi medius currens dicitur appellat⁹ꝙ sermo currat iter hoïes medi⁹ ideo & hermes gręce q̄ sermo vel iterꝑtatio quę ad sermonē vtiq; ꝑtinet hermenia dr̄.iō & mercib⁹ ꝑesse, qa intervēdentes & emētes sermo fit medius. Qui iō fingitur habere pēnas,quia citius verba discurrūt,vñ & velox et errās inducitur.Alas ei⁹ ī capite et in pedib⁹,significare volucrē fieri ꝑ aera sermonē.Nūciū dictū,qm̄ ꝑ sermonē oīa cogitata enunciātur.iō aūt hūc furti magistrū dicūt,qa sermo animos audiētiū fallit.Virgā tenet qua serpētes diuidit.i.venena.Nā ballātes ac dissidētes iterꝑtum oratiōe sedātur,vñ & secūdū Liuiū, legati pacis caduceatores dicuntur.Sicut ei ꝑ feriales bella indicebātur.ita pax ꝑ caduceatores fiebat. Hermes aūt gręce dr̄ apo tes hermias,latine iterpres q ob virtutē multarūq; artiū scientiā trimegistus.i. ter maxim⁹ noïatus est.Cur aūt eū capite canino fingunt,hęc rō dr̄,ꝙ iter oīa aïalia canis sagacissimū genus & ꝑspicax habeatur.Martē deū belli eē dicunt,& martē appellatū,quia ꝑ viros pugnatur,vt sit mars quasi mas lʒ et tria sint genera cōsuetudinū sicut scytharū,vbi et fœminę et viri ī pugnam eunt.Amaʒonū,vbi solę fœminę.Romanorū aliarūq; gētiū,vbi soli mares.itē martē dicūt,quasi effectorē mortiū.Nā a marte mors nuncupatur. Vñ et adulterū dicūt quia belli gerātib⁹ īcertus ē ꝙ vero nudo pectore stat,vt bello se qsq; sine formidine cordis obiiciat.Mars aūt apud gręcos gradiu⁹ dr̄ eo ꝙ ī bello gradū iferāt q̄ pugnāt,autꝙ impigre gradiātur.Apollinē q̄uis diuinatorē et medicū vellent,ipʒ tñ solē etiā dixerūt,quasi solū ipm titā q̄si vnū ex titānis q̄ aduersuʒ iouē nō fecit.ipm phebū quasi ephebū,hoc ē adolescentē.Vnde et sol puer pigitur,eo ꝙ quotidie oriatur et noua luce nascatur.Pythium quoq; eundē apollinē vocari aiunt. a pythone imēsę molis serpēte cui⁹ nō magis venena q̄ magnitudo terrebat.Hunc apollo sagittarum ictib⁹ sternēs / noīs quoq; spolia reportauit,vt pythius vocaretur.Vnde et ob hoc isigne victorię pythia sacra celebrāda cōstituit.Dianā quoq; sororē eius similiter lunā et viarum ꝑsidē aiunt.Vnde et virginē eā volunt,ꝙ via nihil pariat,et iō ābo sagittas habere finguntur,ꝙ ipa duo sydera de cęlo radios vsq; ad terras emittunt.Dianā autē vocatā,quasi duanā.ꝙ luna die ac nocte appareat.ipaʒ et lucinā asseuerāt,eo ꝙ luceat.Eādē et triuiā eo ꝙ trib⁹ figatur figuris.De qua virgili⁹,tria virginis ora dianę,qa eadē luna eadē diana et eadē ꝓserpina vocatur.Sed cuʒ luna fingitur,sub lustri splendet amictu,cum succicta iacit calamos latonia virgo est cum subnixa sedet solio plutonia cōiunx. Latonia autē diana,eo ꝙ latonis fuerit filia.Cererē.i. terrā a creādis frugib⁹ asserunt dictā,appellātes eā noībus plurimis.Dicunt etiā eā et opē,ꝙ opere melior fiat terra.Proserpinā,ꝙ ex ea proserpāt fruges Vestā ꝙ herbis vel variis vestita sit reb⁹ vel avi sua stādo.Eādem et tellurē,et matrē magnā finguut. turritā cum tympano et gallo et strepitu cymbalorum.Matrē vocatā ꝙ plurima pariat.magnā ꝙ cibum gignat.almā quia vniuersa aïalia fructib⁹ suis alit.Est ei alimētoruʒ nutrix terra.ꝙ simulacrū ei⁹ cum claui fingitur qa tellus hyeme clauditur vere aperitur.vt fruges nascātur.ꝙ tympanum habet significare volunt orbē terrę ꝙ curru vehitur. dr̄ qa ipsa ē terra q̄ pendet ī aere.ꝙ sustinetur rotis quia mundus rotatur et volubilis ē.ꝙ leones illi subiicunt māsuetos vt ostendāt nullum genus eē terrę tā ferum ꝙ nō subigi possit aut supari ab ea.ꝙ ī capite turritā gestat coronā ostēdit suppositas terrę ciuitates q̄si isignitas turrib⁹ cōstare.ꝙ sedes finguntur circa eā quia cum oïa moueātur ipsam nō moueri.ꝙ coribātes ei⁹ ministri cum strictis gladiis esse fingūtur vt significetur oēs ꝓ terra sua debere pugnare.ꝙ gallos huic deæ vt seruirent feceīt.significāt qui semie idigeāt terrā sequi oportere. in ea quippe oïa reperire / ꝙ se apud eā iactāt / pręcipitur inquiunt / vt qui terrā colunt / ne sedeāt / semꝑ ei esse quod agāt.Cymbalorum aūt æreoruʒ sonit⁹ ferramentoꝝ crepit⁹ ī colendis agris.et iō ęre

ꝙ terrā antiqui colebant ære prius q̄ ferrum esset
inuentū. Eandem vestam & ignem esse perhibent,
quia terrā ignem habere non dubium est, vt ex ęt-
na vulcanoq; datur intelligi. Et ideo virginē putāt,
quia ignis inuiolabile sit elementum. nihilq; nasci
possit ex eo quippe qui oīa quę arripuerit assumat
Ouidius i fastis. Nec tu aliquid vestā q̄ viuam intel
lige flammā. Nataq; de flamma corpora nulla vi-
des. Propterea & virgines ei seruire dicūtur, eoꝙ si
cut ex virgine, ita nihil ex igne nascat̄. Iunonem di
cunt quasi ianonē. i. ianuam pro purgationib⁹ fœ
minarū, eo ꝙ quasi portas matronarum pendat &
naturas nubentiū maritis, sed hoc phi. Poetę autē
iunonē iouis asserunt sororem et coniugem. Igneꝫ
enī & aerem iouem. aquam et terram iunonem in-
terpretantur. Quorū duorum permixtione vniuer
sa gignuntur. Et sororē dicunt, ꝙ mūdi pars ē. Cō
iugem. ꝙ comixta corda tundit. Vnde et Virgilius
Tū pater oīpotens fœcundit imbribus æther. Cō-
iugis in gremiū lete descendit. Minerua apud græ
cos athena dr̄. i. fœmina. apud latinos autē miner
ua vocatam quasi deam, & munus artium variarū.
Hanc enī inuentricē multorum ingeniorum perhi
bent, & inde eā artem & rationem interpretantur
quia sine ratione nihil potest cōtineri. Quæ ratio
quia ex solo aīo nascitur, animūq; esse in capite pu
tant, & in cerebro, ideo eā dicunt de capite iouis es
se natā, quia sensus sapientis qui inuenit oīa in ca-
pite est. In cuius pectore ideo caput gorgonis fingi
tur, ꝙ illic est oīs prudentia quę confundit alios, &
imperitos ac saxeos cōprobat, quod & in antiquis
imperatorū statutis cernimus in medio pectore lo
ricę propter insinuandā sapientiā et virtutem. hęc
minerua & tritonia dicit̄. Triton enim africę palus
est circa quā fertur virginali apparuisse ętate, pro
pter quod tritonia nuncupata est. Vn̄ & tanto pro
cliuius dea credita est. minus origo eius innotuit.
Pallas aūt dicta vl' ab insula pallente in thracia in
qua nutrita est. vel apo tu palleinto dory. i. ab ha-
stę cōcussione vel ꝙ pallantē gygantam occiderit.
Venerē exinde dicunt nuncupatā ꝙ sine vi fœmi-
na esse virgo non desinat. Hanc greci aphroditi vo
cant, propter spumā sanguinis generantē. Aphros
enī grece spuma vocatur, ꝙ aūt fingunt saturnum
celio patri genitalia abscidisse, & sanguinē fluxis-
se in mari, atq; eo spuma maris concreta venus na
ta est, illud aiunt. ꝙ per coitum salsi humoris sub-
stantia est, et inde aphroditi venerem dici, ꝙ coitus
spuma est sanguinis, quę ex succo viscerum liquido
salsoq; constat. Ideo aūt venerem vulcani dicunt v
xorē, quia venereū officium non nisi calore consi-
stit, vnde est. Frigidus in venerē senior, Nā ꝙ satur
nus dr̄ celio patri virilia amputasse quę ī mare ca
dentia venerē creauerūt ideo fingitur, quia nisi hu
mor de cęlo in terrā descenderit, nihil creatur. Cu-
pidinē vocatū ferunt propter amorem. Est eniꝫ dę
mon fornicationis. Qui ideo alatus pingitur. quia
nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur
Puer pingitur, quia stultus est et irrationalis amor
Sagittā & facē tenere fingitur, sagittā quia amor
cor vulnerat, facē quia inflammat. Pan dicunt grę
ci, latini siluanū deum rusticorum quam in naturę
similitudinē formauerunt. Vnde & pan dictus est. i
omne. Fingunt enī eum ex vniuersali elementoruꝫ
specie, Habet enī cornua in similitudinem radioꝝ
solis & lunę. Distinctā maculis habet pellem, prop
ter cęli sidera. Rubet eius facies, ad similitudinem
ætheris. Fistulā septem calamoruꝫ gestat, propter
harmoniam cęli in qua septem sunt soni & septem
discrimia vocū. Villosus est quia tellus conuestita ē
et agitur ventis. Pars eius inferior fœda est, prop-
ter arbores & feras & pecudes. Caprinas vngulas
habet, vt soliditatē terrę ostendat, quā volunt rerū
et totius naturæ deum, vnde et pan quasi oīa di-
cunt. Isis lingua ægyptiorū terra appellatur, quaꝫ
isim volunt esse, Fuit enī isis regina ægyptiorū ina
chi regis filia quę de grecia veniens ęgyptios litte
ras docuit. et terras colere instituit, propter quod
& terrā eius nomine appellauerunt. Serapis omni
um maximus ęgyptiorū deus. Ipse est apis rex ar-
giuorū qui nauibus trāsuectus in ęgyptū cū ibidē
mortuus fuisset. serapis appellat⁹ est ꝑpterea quia
archa in qua mortuus ponitur, quā sarcophagū vo
cant, soros grece dicitur. et ibi eum venerari, sepul
tū cœperunt prius q̄ templū eius esset instructū, ve
lut soros. Sed apis sorapis primo, deinde vna litte
ra cōmutata serapis dictus est. Apis fuit apud ęgy
ptios taurus serapi consecratus et eo ita cogno-
minatus. quā ęgyptii instar numinis colebāt, eo ꝙ
de futuris daret quędā manifesta signa. apparebat
enī in mēphis. Quē centū antistites prosequebant̄
et repēte velut lyphatici pręcinebant. Huius capi-
tis imaginem sibi in heremo videri fecerunt. Fau-
ni a fando velut apo tes phones dicti, ꝙ a voce non
signis ostendere viderentur futura. In lucis enī cō
sulebantur a paganis, et responsa illis nō signis sꝫ
vocibus dabant. Genium dicunt ꝙ quasi vim habe
ant omnium rerum gignendarum, seu a gignen-
dis liberis. Vnde et geniales lecti dicebantur a gē
tibus, qui nouo marito sternebātur. Hęc et alia sūt
gentilium fabulosa figmenta quę interpretata sic
habentur vt ea non intellecta damnabiliter tamē
adorant. Fatum autem dicunt esse quicquid dii fā
tur. quicquid iuppiter fatur. A fando igitur fatum
dicunt. i. a loquendo. Quod nisi hoc nomen iam in
alia re soleret intelligi quo corda hominum volu-
mus inclinare, rationabiliter possemus a fando fa
tum appellare. Non enim abnuere possumus esse
scriptum in literis sanctis semel locutus est deus.
duo hæc audiui, et cętera quod enim dictum est, se
mel locutus est, intelligitur immobiliter, hoc est im
cōmutabiliter est locutus, sicut nouit incōmutabili
ter omnia quę futura sunt et quæ ipse facturus est.
Tria autem fata fingūt ī colo, & fuso, digitisq; fila

ex lana torquentibꝰ,propter tria tēpora,pręteritũ quod infuso iam netũ atq; inuolutũ est, pręsẽs, qd̄ inter digitos nentis traijcitur,futurũ in lana quæ colo implicata est,& quod adhuc per digitos nētis ad fusum tanq̄ pñs ad pręteritũ traijciendum est. Parcas dicũt cata antiphrasin appellatas,ꝙ minime parcāt.Quas tres esse voluerunt,vnā quę vitaȝ hoīs ordiatur,alterā quę cõtexat,tertiā quę rũpat Incipimus ei cũ nascimur,sumus cum viuimus, definimus cũ interimus.Fortunā a fortuitis nomē habere dicunt.quasi deā quādā res humanas diuersis casibus & fortuitis illudentē.Vñ et cœcā appellant,eo ꝙ passim in quoslibet incurrēs sine vllo examine meritoꝝ & ad bonos & ad malos venit.Fatum aũt a fortuna separāt,& fortunā quasi sit ĩ his quę fortuitu veniũt,nulla palaȝ causa, Fatũ vero appositũ singulis et statutũ aiunt.Aiunt & tres furias fœminas crinitas serpētibus propter tres affectus qui in animis hominũ multas perturbationes gignunt.& interduȝ cogunt ita delinquere,vt nec famę nec periculi sui respectũ habere permittant. Ira quę vindictā cupit,cupiditas quę desiderat opes,libido quę appetit voluptates. Quæ iõ furiæ appellātur ꝙ stimulis suis mentē feriant,& quietā esse non sinant.Nymphas deas aquarum putant, dictas a nubibus.Nā ex nubibus aquę,vnde deriuatum est,nymphas aquarum deas,quasi numina lympharũ.Ipsas aũt dicũt & musas,quas & nymphas,nec imerito.Nā aquę motus musicen efficit. Nympharum apud gentiles varia sunt vocabula. Nymphas quippe montium oreades dicunt,siluarum dryades,fontiũ hamadryades,cāpoꝝ naides maris nereides,Heroas dicunt a iunõe traxisse nomē.Gręce enĩ iuno hera appellat̃.Et ideo nescio, quis secundũ gręcorũ fabulā heros fuit nũcupatꝰ hoc videlicet velut mysticũ significante fabula ꝙ aer iunoni deputetur vbi volunt heroas habitare. Quo nomine appellāt alicuius meriti animas defunctorum quasi heroas id est viros aereos & cœlo dignos ꝑpter sapiẽtiā & fortitudinē.Penates gẽtiles dicebāt oēs deos quos domi colebāt.Et penates dicti ꝙ essent ĩ penetralibꝰ.i.in secretis. Hi dii quomõ vocabāt vel q̄ noīa habuerint ignorat̃. Manes dicũtur deos mortuoꝝ quoꝝ potestatē ĩter lunā & terrā asserũt,a qbꝰ et mane dictũ existimāt ꝙ putāt habere,quia manus.i.rarꝰ est.Manes dictos siue quia late manāt ꝑ auras,siue qa mites sunt,immanibus ecõtrario noīe hoc appellatos. Apuleius aũt ait eos cata antiphrasin dici manes,hoc est mites ac modestos cũ sint terribiles & imanes,vt parcas,vt eumenides.Laruas ex hoībus factos dęmones aiũt,qui meriti mali fuerit.Quaꝝ natura esse dr̄,terrere paruulos & in angulis garrire tenebrosis.Lamias quas fabulę tradũt infantes corripere ac laniare solitas,a laniẽdo specialiter dictas. Pilosi qui gręce panite,latine icubi appellātur, siue inui ab ineundo passim cũ aīalibꝰ.Vñ & incubi dicũtur ab incubando hoc est stuprando.Sępe enim ĩprobi existunt etiam mulieribus & earũ peragunt cõcubitum,quos dęmones galli dusios nuncupāt quia assidue hanc peragunt immundiciā.Quē autē vulgo incubonē vocāt,hunc manifaunũ ficariuȝ dicunt.ad quē Oratius dicit.Faune nympharũ fugiẽtiũ amator per meos fines,& aprica rura lenis incedas.Hunc alij satyrum vocant.

¶Incipit Liber nonus.

¶De linguis gentium. Cap.I

Linguarũ diuersitas exorta est in ędificatione turris post diluuium.Nā priusq̄ superbia turris illius in diuersos signorũ sonos humanā diuideret societatem vna omniũ nationũ lingua fuit quę hebrea vocatur,qua patriarchæ & prophetę vsi sunt,non solum in sermonibus suis,verumetiā in literis sacris. Initio autem quot gentes,tot linguæ fuerunt.Deinde plures gētes q̄ linguę,quia ex vna lingua multę gentes sunt exortę.Linguę autem dictę in hoc loco pro verbis quę per linguam fiunt genere locutionis illo quo is qui efficit per id quod efficitur nominatur, sicut os dici solet pro verbis,sicut manꝰ pro literis. tres sunt autem linguę sacrę,hebrea,gręca,latina.quę toto orbe maxime excellunt.His enim tribus linguis super crucem domini a pilato fuit causa eius scripta.Vñ et propter obscuritatem sanctarũ scripturarũ,harum trium linguarum cognitio necessaria est,vt ad alteram recurratur,dum si quē dubitationē nominis vel interpretationis sermo vniꝰ linguę attulerit Gręca autem lingna inter cęteras gentium clarior habetur.Est eni & latinis & omnibus linguis sonantior,cuius varietas in quinq; partibus discernitur.Quarum prima dicitur cœnedo id est mixta,siue communis,qua omnes vtuntur. Secunda attica,videlicet atheniensis,qua vsi sunt omnes gręcię auctores.Tercia dorica quam habent ægyptii & syri.Quarta ionica.Quinta ęolia Qua se ęolisti locutos dixerunt et sunt in obseruatione gręcę linguę eiusmodi certa discrimina. Sermo enim eorum ita est dispartitus.Latinas autem linguas quatuor esse quidam dixerunt. id est priscam,latinam,romanam,mixtam. Prisca est qua vetustissimi italię sub iano et saturno sunt vsi incõdita,vt se habent carmina saliorum.Latina quam sub Latino et regibus Tusciæ cæteri in latino sunt locuti ex qua fuerunt.xii.tabulæ scriptæ . Romana quæ post reges exactos a populo romano cœpta est,quem Neuius Plautus,Ennius,Virgiliꝰ poetæ,et ex oratoribus.Graccus,Cato,et Cicero , vel cæteri oratores et poetæ effuderunt.Mixta q̄ post imperium latius promotum simul cuȝ moribus &

hominibus in romanã ciuitatem irrupit, integrita
tẽ verbi per soloecismos et barbarismos corrũpẽs
Omnes aũt orientis gentes in gutture linguam et
verba collidunt, sicut hebręi et syri. Omnes medi-
terraneę gentes in palatũ sermones feriunt sicut
gręci et asiani. Oẽs occidentis gentes verba in dẽ
tibus frangunt, sicut itali et hispani. Syrus et chal
deus, vicinus hebreo est in sermone consonans in
plerisq; et literarum sono. Quida autem arbitran
tur linguam ipsam esse chaldeã, quia abrahaз de
chaldeis fuit. q; si hoc recipẽ, quomodo in Danie-
le hebrei pueri lingua qua non nouerant doceri iu
bentur? Omnem autem lingua vnusquisq; hominũ
siue gręcã siue latinã siue cęterarũ gentiũ, aut au
diendo potest tenere, aut legendo, aut ex pręcep-
tore accipere. Cum autem omnium linguarũ sciẽ-
tia difficilis sit cuiq; nemo tamen tã desidiosus est
vt in sua gente positus suę gentis linguaз nesciat.
Nã quid alius putandus est, nisi animalium bruto
rum deterior? Illa enim proprię vocis clamorẽ ex-
primunt, iste deterior qui proprię linguę caret no-
ticia. Cuiusmodi autem lingua locutus est Deus in
principio mundi cum diceret, fiat lux difficile est ĩ
uenire. Nondum enim erãt linguę. Item qua ligua
insonuit postea exterioribus hominuз auribus ma
xime ad primum hominẽ loquensvel ad prophe-
tas, vel dũ corporaliter insonuit vox dicentis dei,
tu es filius meus dilectus. vbi a quibusdã credit il-
la lingua vna et sola quę fuit anteq̃ esset linguarũ
diuersitas. In diuersis aũt gentibus credit q̄ eadẽ
lingua illis deus loquatur qua ipsi hoĩes vtunt vt
ab eis intelligat. Loquitur autem deus hominib⁹
non per substantiã inuisibilẽ, sed per craturã cor-
poralẽ per quã etiã & hominib⁹ apparere voluit qñ
locutus est. Dicit etiã apostolus. Si linguis hoĩз lo
quar & angeloꝵ, vbi queritur qua linqua angeli lo
quant, & non q̄ angelorum aliquę linguę sint, sed
per exaggerationẽ dr̃. Item quęritur, qua ligua ho
mines in futurum loquĩt, nusq̃ reperitur. Nam di-
cit apostolus. Siue linguę cessabunt. Ideo autem
prius de linguis ac deinde de gentibus posuimus,
quia ex linguis gentes, nõ ex gentibus linguę exor
tę sunt.

De gentium vocabulis. Cap. ii.

Gens est multitudo vb vno principio orta, si
ue ab alia natione, secundum propriã col-
lectionem distincta, vt grecię asię. Hinc &
gentilitas dicit. Gens autem appellata propter ge
neratiõe familiarum. i. a gignendo sicut natio a
nascendo. Gentes aũt a quibus diuisa est terra. xv
sunt. De iafeth. xxx. & vna. de chã. xvii. de sem. xxi.
quę fiunt. lxxiii. vel potius vt ratio declarat. lxxii.
totidẽq; linguę per terras esse cœperunt queq; cre
scendo prouincias & insulas impleuerũt. Filii sem
quinq; singulariter gentes singulas procreauerũt
Quorum primus elã, a quo elamitę principes per
sidis. Secundus assur, a quo assyriorum pullulauit
imperiũ. Tertius arfaxat, a quo gens chaldeorum
exorta est. Quartus lydi, a quo lydij. Quintus arã
a quo syri. quorum metropolis fuit damascus. Fi-
lii arã nepotes sem. iiii. hus et vl & gether & mesa.
Hus traconitidis conditor qui inter palestinã & ce
lesyriam tenuit principatum. vnde fuit iob, secun-
dũ quod scriptum est Vir erat in terra hus nomine
iob. Secũd⁹ vl a quo armenii. Terti⁹ gether a quo
carmeni siue carie. Quartus mesa a quo sunt hi q
vocantur meones. Posteritas arfaxat filii sem he-
ber nepos arfaxat, a quo hebrei sunt. Iectan filius
heber, a quo gens indorum orta est. Sale filius ie-
ctan, a quo bactriani, licet eos aliis scytharum exu
les suspicentur. Ismael filius abraam, a quo isma-
helitę, qui nunc corrupto nomine saraceni quasi a
sara, & agareni ab agar. Nabaioth filius ismael, a
quo nabathei qui ab effrata in mari rubro inhabi-
tãt. Moab et ammon filii loth a quibus moabitę,
et ãmonitę. Edom filius esau, a quo idumei. Hę
sunt gẽtes quę de sem stirpe descendunt, possiden
tes terrã meridianã. ab ortu solis vsq; ad fœnices,
Filij cham quatuor, ex quibus ortę sunt gẽtes hę
Chus a quo ęthiopes progeniti. Mesraim, a quo ę
gyptij perhibentur exorti. Futh a quo libij. Vnde
& mauritanię fluuius vsq; in pręsens futh dicitur,
omnisq; circa eum regio futensis. Chanaan a quo
afri et fœnices & chananeorum decem gentes. Itẽ
ex nepotibus cham. Filij chus nepotis cham sex.
Filij chus saba & euilath sabatha rema saba cuca
Saba, a quo progeniti & appellati sabęi, de quib⁹
Virgilius. Solis est thureavirga sabeis. Hi sunt et
arabes. Euilath, a quo getuli in parte remotiris a-
fricę heremo cohęrentes. Sabatha, a quo sabate-
ni qui nunc astabari nominant. Remavero & saba
& cuza paulatĩ antiquavocabula perdideruut & q̃
nunc a veteribus habeant ignoratur. Filii rema
saba et dadã. Hic autem saba per sin literam scri-
bitur in hebreo. ille autẽ superior saba per samech
a quo appellantur sabęi vocatur autem nunc saba
arabia. Dadan a quo gens est ęthiopię in occiden
tali plaga. Filii mesraim. Labi a quo libij qui quõ
dam futhei vocabantur. Cesloim, a quo philistiim
quos veteres allophilos, nos modo corrupte pale-
stinos appellamus. De allophilis ceterę sex gẽtes
ignotę sunt, quę bello ęthiopico subuersę vsq;
ad obliuionem pręteritorum nominum peruene-
runt, Filii chanaan vndecim. ex quo chananeoruз
decem gentes, quorum terram his expulsis iudęi
possederunt. Quorum primogenitus sidon, a quo
sidones. vnde vrbs eorum in fęnicę sidon vocatur.
Secundus eth, a quo ethei. Tertius iebus, a quo ie
busei, quorum fuit hierusalem. Quartus amorre-
us, a quo amorrei. Quĩtus gergeseus, a quo gerge
sei, Sextus eueus. a quo euei. Ipsi sunt gabaonitę a
ciuitate gabaon qui in supplices venerunt ad Ie-
sum. Septimus aracheus, qui archas condidit op-
pidum contra tripolim in radicibus libani situm.

Octauus aseneus a quo asenei. Nonus aradi⁹ a quo aradei sunt. qui aradū insulā possederūt. angusto freto a fœcis littore separatā. Dicimus amareus a quo sirię nobilis ciuitas quę vocat̃ cœlis. Vñcimus amatheus. Hę sunt gentes de stirpe chā quę a sido nevsq; ad gaditanū fretū oēm meridianā partē tenent. Itē tribulus filiorū iafeth. Filii aūt iafeth. vii. nominātur. Gomer, exquo galathę. i. galli. Magog a quo arbitrāt̃ scythas et gotthos traxisse originē Madai a quo medos existere putāt. Iauan a quo iones, qui et gręci. vñ & mare ioniū. Tubal a quo hiberi qui et hispani, licet quidā ex eo et italos suspicētur. Moloch, ex quo capadoces sunt. Vñ et vrbs apud eos vsq; hodie maleca dicitur. Tiras ex quo traces, quoꝝ nō satis imutatū vocabulū est. quasi traces. Filii Gomer nepotes iafeth. assenes a quo paphlagones. Gotorma, a quo sunt friges. Filii iauan, elisa a quibus gręci elisei quivocātur eolides. Vñ et lingua quinta gręce eolis appellat̃. Tarsis a quo cilices vt iosephus arbitratur. Vñ et metropolis ciuitas eoꝝ tarsis dr̃. Cethin, a quo cithei. i. cypri a quib⁹ hodie & vrbs cithiū noīatur. Dodani, a quo rhodii. Hę sunt gentes de stirpe iafeth. quę a tauro mōte ad aquilonē mediā partē asiæ & oēm europā vsq; ad oceanū britannicū possident. noīa & locis & gētib⁹ reliquentes, de quib⁹ postea īmutata sunt plurima, cętera ꝑmanēt vt fuerūt. Nā multarū gētiū vocabula parti manserūt, ita vt hodie appareat vñ fuerant deriuata sicut ex assur assyrij, ex hebrei, parti tēporis vetustate ita mutata sūt vt vix homines doctissimi antiquissimas historias ꝑscrutantes, nec oīm, s; nec aliquaꝝ ex istis origines gentiū potuerint reperire. Nā ꝙ ex filio chā qui vocabat̃ mesraim ægyptii sint exorti, nulla hoc resonat: origo vocabuli, sicut nec æthiopū, qui dñr ad eū filiū chā pertinere qui chus appellatus est. Et si oīa cōsiderent̃, plurima tñ gentiū mutata q̄ manētia vocabula apparēt, quib⁹ postea noīa diuersa, diuersa dedit rō. Nāq; indi ab ido flumīe dicti sunt, qui ab occidētali parte eos includit. Seres a proprio oppido nomē sortiti sunt, gēs ad oriētē sita, apud quos de arborib⁹ lana cōtexit̃, de quib⁹ ē illud. Ignoti facie sed nōvellere seres. Gāgaridę populi sunt inter assyrios idosq; inhabitātes circa Gāgem fluuium vñ etiā gāgaridę nūcupati sunt. Hircani dicti sunt a silua hyrcania vbi sunt plurimę tygres. Bactriani scythę fuerūt q suoꝝ factione a sedibus suis pulsi iuxta bacton orientis fluuiū cōsederunt, ex cui⁹ vocabulo & nomē sortiti sunt. Huius gētis rex fuit zoroastes inuētor magicę artis. Parti quoq; et ipsi a scythis originē trahunt fuerunt eni eoꝝ exules, qđ etiā vocabulo eoꝝ manifestat̃. Nā scythico sermone exules parti dicūt̃. Hi similiter vt bactriani domesticis seditionibus scythia pulsi solitudinē iuxta hyrcaniā primū furtī occupauerunt, deinde plęraq; finiū etiā virtute obtinuerunt. Assyrii ab assur filio sem vocati, gēs potētissima, quę ab eufrate vsq; ad indoru; fines oēm in medio tenuit regionem Medi a rege suo cognominati putantur. Nāq; iason peliaci regis frater. a peliæ filiis thessalia pulsus est cū medea vxore sua cuius fuit priuignus medus rex atheniensium, qui post mortē iasonis oriētis plagā perdomuit, ibiq; mediā vrbem condidit. gentemq; medorum nomine suo appellauit, Sed inuenimus in genesi, ꝙ madai auctor gentis medoꝝ fuit. a quo et cognominati vt superius dictum est, Persæ a perseo rege sunt vocati. qui e græcia asiā trāsiens ibi barbaras gentes graui diuturnoq; bello perdomuit. Nouissime victor, nomē subiectę gēti dedit. Persæ aūt ante cyrū ignobiles fuerunt. & nullus inter gētes loci habebātur. Medi semp potentissimi fuerunt. Casdei qui nunc caldei vocātur a caseth filio nachor fratris abrahę cognominati sunt. Sabęi dicti απο του σηυεσθαι quod est supplicare et venerari quia diuinitatem per ipsorum thura veneramur. Ipsi sunt et arabes, quia in montibus arabiæ sunt. qui vocāt̃ libanus et antilibanus vbi thura colliguntur, Syri ab sirim vocati ꝑhibent̃, qui fuit nepos abrahā ex cethura. Quos autem veteres assyrios, nunc nos vocamus syros a parte totum appellantes. Hebręi vocati sunt ab heber. qui pronepos fuit sem, israhelitę vero ab israel filio ysaac. Nam patriarcham hebreoru; constat fuisse israel, a quo. xii. iudæorum tribus israelis vocabulū sortiti sunt. Iudæis aute; scissura decem tribuū nomina imposuit. Nā ātea hebrei siue israelitę nūcupabātur ex quo aūt ī duo regna dei populus diuisus est tunc duę trib⁹ quę de stirpe iuda reges habebāt iudeoꝝ nomen sortiti sunt. Reliqua pars decem tribuum que in samaria sibi regē constituit ob populi magnitudinē pristinum nomē retinuit israel. Samaritanorum gens sumpsit exordiū ab assyriis qui trāsmigrati habitauerūt in samaria. qui latine interpretātur custodes, eo ꝙ captiuato israel isti in terrā regionis eorum ad custodiā collocati sunt. Fenix cadmi frater de thebis ægyptioꝝ in syriā profectus apud sidonē regnauit. eosq; populos ex suo nomine fęlices, eāq; prouinciā fęniciā nuncupauit. Sidones aūt a ciuitate quę vocat̃ sidoa traxisse vocabulū ꝑhibēt̃. Saraceni dicti vel quia ex sara genitos se ꝑdicēt, vel sicut gentiles aiūt. ꝙ ex origine syroꝝ sint quasi syrigenę. Hi per āplā solitudinē habitāt. Ipsi sunt & ismahelitę vt liber geneseos docet, ꝙ sint ex ismahele. Ipsi cedareni a cedar filio ismahelis. Ipsi agareni ab agar, q vt dixim⁹ puerso noīe saraceni vocāt̃, qa ex sara se genitos gloriātur, Philistęi ipsi sunt palestini, quia. p. literā sermo hebreus non habet. sed pro eo phi gręco vtūtur. Inde philistęi ꝑ palestinis dicūtur a ciuitate vtiq; sua. Idē & allophyli. i. alienigenę ob hoc quia semp fuerūt inimici israel & longe ab eoꝝ genere ac societate saparati. Chananei appellati de chanaā filio chā quoꝝ terrā iudęi possederunt. Ex cui⁹ origine fuit emor pr̃ sichē a quo

amorrei sūt nūcupati.egygtii ab ęgypto quodā rege suovocati sunt. Nā ātea aerei dicebāt̄.Interp̄tātur aūt lingua hebraica ægyptij affligētes,eoꝗ; afflixerint dei populū prius q̄ diuino auxilio liberarentur.Armenius ex thessaliavn⁹de numero ducū iasonis,qui ad colchos ꝓfecti sunt,recollecta multitudine quę admisso rege iasone passim vagabat̄ armeniā cōdidit.gētiq; ex suovocabulo nomē dedit.Limes ē p̄ficus qui scythas ab eis diuidit, scythia cognominat⁹ a quo limite scythæ a quibusdā perhibent̄vocati,gēs antiq̄ssima semp̄ habita. Hi pthos bactrianosq;.fœminę aūt eorū amazonū regna cōdiderūt.Massagetęex scytharū origine sūt Et dicti massagetę quasi graues.i.fortes getę. Nā sic Liui⁹ argētū graue dicit.i.massas.Hi sunt qui i ter scythas atq; albanos septētrionalibus iugis inhabitgnt .amazones,dictæ sunt ꝙ adustis dexterioribꝰmāmis essent ne sagittarū iactus ip̄ediret̄, quasi ανευμαζου.Nudabāt eni quaꝫ adusserant māmā Has titianus vnimāmas dicit.Nā hoc est amazon,quasi anesmozoin.i.sine māma.Has iā nō esse ꝙ eaꝝ gentes partim ab hercule partim ab achille vel ab alexādro vsq; ad internitionē deletæ sunt i partes asiatice.Scythie gentes q̄ posteros se iasonis credūt albo crine nascūt̄ab assiduis niuibꝰ & ipsius capilli color gēti nomē dedit & inde dicūtur albani.Hoꝝ glauca oculis.i.picta inest pupilla adeo vt nocte plus q̄ die cernāt,albani aūt vicini amazonibus fuerunt.Vgnos antea hunnos vocam⁹ postremo a rege suo abares appellatos,qui prius i vltima meotide iter glacialē tanaim & massagetarū immanes populoshabitauerūt.Deinde pnicib⁹ equis caucasi rupibꝰferas gētes alexādri claustra cohibente ruperunt et orientē.xx.annis tenuerunt captiuū,& ab ægyptijs atq; æthiopibꝰ annuū vectigal exegerūt.Troianorū gens antea dardana a dardano rege noiata.Nā dardanus et iasiꝰfratres e gręcia ꝓfecti ex his iasiusad thraciā,dardan⁹ad frigiā puenit,ibiq; primus regnauit.Postquē filius eius ericthoni⁹,deinde nepos eius tros,a quo troiani nūcupati sunt.Galathę galli eē noscunt̄, qa i auxiliū a rege bithynie euocati regnum cum eo p actavictoria diuiserunt,sicq; deide gręcis admixti primū gallogręci,nūc ex antiquo galloꝝ noie galathę nūcupant̄.Gręci añ thessali a thessallo, postea a gręco rege gręci sunt nūcupati.Nā gręci ꝓprie thessali dicti sunt.Lapithas aūt gētē thessalie fuisse aiūt circa peneon amnē oli ihabitātē.a lapitha apollis filia nuncupatos.Sicyonii gręci sūt nūcupati a sicyonio rege.Hiprimū agialeivocabant̄ a rege agileo q primus sicyoniis iperauit,a quo & agialea ciuitas nūcupata est,quę nūc pelopōnes⁹ vocat̄ a pelope rege suo.Ipsi sunt & archades ab archade rege iouis & calistę filio dicti Danai a danao regevocati.Idē & argiui,ab argo cōditore cognominati.Postq̄ aūt rex gręcorū apis mortu⁹ est. huic filius argus successit i regnū, & ex eo argiui appellati sunt,qui etiā ab eis post obitūvt deus haberi cœpit,tēplo et sacrificio honoratus . Achiei q & achiui,ab acheo iouis filio dicti. Pelasgi noiati, quia cūvelis sp̄āsisverno tp̄e aduenisse italiamvisi sunt vt aues.Primo eni eosVarro italiaꝫ appulisse cōmemorat.Gręcivero pelasgos a pelasgo iouis& larisse filio perhibēt dictos.Myrmidones fuerūt achillis socij dolopes pyrri.Dicti aūt sunt myrmidones ꝓter astuciā quasi myrmicę.i.formicę. Eratosthenes aūt dicit dictos myrmidones a Myrmidone duce iouis et eury medusę filio,Cecropi atheniensiū regi successit agranus,cuius filia athis noie & regioni et genti nomē dedit.Et ex ea attici cognominati,qui sunt athenienses. Ion vir fortis ex suo noie,eosdē atheniēsesvocauit iones. Macedones a noie emacionis regis anteaemaci nūcupati sunt,postea macedones dicti a macedōe rege deucalionis materno nepote.Epyrotę a pyrro achillis filio prius pyrridę.posteavero a pyrro rege ad italiā trāsire pręsumpserunt.Dorus neptuni et ellepis fili⁹fuit.vn̄ dori originē et nomen ducūt. Sunt aūt pars gręcię gētis exquibꝰetiā cognominata est tertia lingua gręcoꝝ,quędorica appellat̄,Lacedęmones a lacedęmone semelę ac iouis filio dicti, hi diu perseuerātes in bello cōtra messenios veriti ne diuturnitate pręlij spem prolis perderent.pręceperunt vt virgines eorū cū iuuenibus domi relictiscōcūberēt,sicq; ex promiscuovirginū & maritorū cōcubitu,iuuenes de incertis parentibus nati sunt & ex nota materni pudoris spartanivocati sunt.nam ipos esse spartanos quos et lacedęmones Spartanos vero ꝓpter repentinos aduētus aduersus cadmū.quasi de terra contractos,et ex oi parte cōfluitos itavocatos.Traces ex filio iafeth quivocat⁹ est tiras,et orti et cognominati vt superius dictum est perhibētur,licet gentiles eos ex moribꝰ ita dictos existimēt ꝙ sint truces.Seuissimi eni omniū gentiū fuerunt.Vnde et multa deeis fabulosa memorantur.ꝙ captiuos diis suis litarent.et humanum sanguinem in ossibus capitum potare soliti essent. de quibus Virgilius.Heu fuge crudeles terras,fuge littus auarum,quasi crudeliū et auarorū. Istrorum gens originem a colchis ducit,qui missi ad argonautas persequendos,vt a ponto intrauerunt istrum fluuium,avocabulo amnis,quo a mari recesserant appellati sunt. Romani a romuli nomine nuncupati qui vrbem romam condidit gentiq; & ciuitati nomen dedit.Hi ante a saturno saturnij,a latino latinivocati sunt.Nam latinus italiæ rex fuit,qui ex suo nomine latinos appellauit.qui postea romani nuncupati sunt.Hi & quirites dicti.quia q rinus dictus est romulus,ꝙ semper hasta vtebatur quæ sabinorum lingua quiris dicitur.Italus quoq; et sabinus et sicanus fratres fuerunt,ex quibus nomina populis imposita et regionibus sunt. Nam ab italo itali a sabino sabini.a sicano sicani,qui et siculi cognominati sunt. Idem et sicilien-

ſes.Tuſci italiæ gens eſt a frequētia ſacroꝝ & thu
ris vocata.i.απο του θυειν Vmbri italię gēs ē,ſꝫ
galloꝝ veterum ꝓpago q apēninon mōtē incolunt
de quib⁹ hiſtorię ꝑhibent,eo ꝙ tēpore aquoſe cla=
dis ībribus ſuperfuerint & ob hoc vmbrios græce
noīatos.Marſi gēs italię,dicta a comite liberi mar
ſia qvſum illis vitiū oñdit.& ob hoc illi ſtatuā fece
runt,quā poſtea romani victis marſis tulerūt.Mar
ſos aūt gręci tuſcos vocāt, quaſi οφιουχουσ.ꝙ
multos ſerpētes habeat,& οφισ ſerpēs dicatur,il
lęſos aūt eē carminū maleficijs īhabitāt aūt plagā
apennini mōtis ſimul cū vmbris.Gotthi a magog
filio iafeph noīati putātur,de ſimilitudine vltimæ
ſyllabę quos veteres magis geſtas q̃ gotthos voca=
uerūt,gens fortis & potētiſſima corpoꝝ mole ar=
dua,armoꝝ genere terribilis.De quib⁹ Luca. Hic
dacus pręmat,inde getes occurrat hiberis. Daci
aūt gotthoꝝ ſoboles fuerūt,& dictos putāt dacos
quaſi dagos,quia de gotthoꝝ ſtirpe creati ſunt.de
quib⁹ ille.Ibis arctos ꝓculvſq; dagos.Beſſi barba=
ri fuerūt qui a multitudine boū ſic vocati credunt̄.
De quib⁹ quidā.Qui colit terrę medio vel ille diui
tis multo boue pilleat⁹ accola ripę.Gipedes pede=
ſtri prælio magis q̃ equeſtri ſunt vſi,& ex hac cauſa
ita ſunt vocati.Sarmatę patentibus cāpis armati
inequitabant priuſq̃ eos lētulus danubio prohibe=
ret,atq; inde ob ſtudiū armorū ſarmatę nuncupa
ti exiſtimantur.Lanus fluui⁹ fertur vltra danubiū
a quo alani dicti ſunt.ſicut & populi īhabitātes iux
ta lemānū fluuiū alemāni vocātur.De qbus Luca
nus.Deſeruere cauo tentoria fixa lemanuo.Lon=
gobardos vulgo ferūt noīatos a ꝓlixa barba & nō
q̃ tōſa.Vādelic⁹ ānis ab extremis gallię erūpēs,iux
ta quē fluuiū īhabitaſſe,& ex eo traxiſſe nomē vā
dali ꝑhibēt̄.Germanię gētes dictę ꝙ ſint immania
corpora inaneſq; natiões,ſeuiſſimis durare frigo
rib⁹,qui mores ex ipō cęli rigore traxerūt,feroces
animi & ſēper indomiti raptu venatuq; viuētes.ho
rū plurimę gētes varie armis diſcolores habitu,li
guis diſſonę,et origine vocabuloꝝ icertę vt tolera
tes.ſamſi,vari,quadi,tungri, marcomāni, bruteri
camaſi,blāgiani,tūbātes,quoꝝ imanitas barba=
rie etiā in ipſis vocabulis horrorē quēdā ſignificat
Sueui pars germanoꝝ fuerūt i fine ſeptētriōis,de
quibus Luca.Fundit ab extremo flauos aquilone
ſueuos,Quoꝝ fuiſſe centū pagos & populos mul
ti tradiderūt.Dicti aūt ſueui putant̄ a mōte ſueuo
qui ab ortu initiū germaniæ facit cuius loca inco
luerūt burgūdiones quōdā a romanis ſubacta ite
riore germania ꝑ caſtroꝝ limites poſiti a tyberio
ceſare in magnā cōualuerunt gentē,atq; ita nomē
ex locis ſūpſerunt,quia crebra per limites habita
cula cōſtituta burgos vulgo vocāt.Hi poſtea rebel
les effecti romanis,plus q̃ octoginta milia armato=
rū ripę rheni fluminis īſeruerūt & nomē gētis obti
nuerūt,Saxonū gēs i oceani littorib⁹ & paludib⁹
inuijs ſita virtute atq; agilitate habilis.vñ & appel

lata ꝙ ſit durū & validiſſimū geuus hoīm,& p̃ſtās
cęteris piraticis.Frāci a quodā ꝓprio duce vocari
putātur.Alij eos feritate moꝝ nuncupatos exiſti=
māt.Sunt eteni in illis mores icōditi,naturalis fe=
rocitas aīoꝝ.Britānos quidā latine noīatos ſuſpi=
cant̄,eo ꝙ bruti ſint,gēs intra oceanū iterfuſo ma
ri,q̃ſi extra orbē poſita,de quibus Virgilius. Toto
diuiſos orbe britānos.Scoti ꝓpria ligua nomē ha
bent a picto corpore eo ꝙ aculeis ferreis cū atra=
mēto variaꝝ figuraꝝ ſtigmate annotēt̄.Galli a cā
dore corporis nūcupati ſunt.Galla ei gręce lac di
cit̄.Vñ & virgili⁹ ſic eos appellat,cū ait de his.Tū
lactea colla aura innectūtur.Secundū diuerſitatē
eni cęli & facies hoīm & colores,& corporū quāti
tates & aīoꝝ diuerſitates exiſtunt. Inde romanos
graues,gręcos leues,afros verſipelles.gallos na=
tura feroces atq; acriores ingenio peruidemus, qđ
natura climatū facit.Galli aūt ſenones antiquitus
xenones dicebātur,ꝙ liberū hoſpitio recepiſſent,
poſtea.x.i.s.lr̄am cōmutata eſt.Vacca oppidū fuit
iuxta pyreneū a quo ſunt cognomiati vaccei.de q=
bus credit̄ dixiſſe poetā.Lateq; vagātes vaccei.hi
pyrenei iugis ꝑ amplā mōtis hītant ſolitudinē.Idē
et vaſcones quaſi vaccões.c.in.s.litera demutata.
quos Cneus pōpeius edomita hiſpania & ad trium
phū venire feſtinās de pyrenei iugis depoſuit,& in
vnū oppidū cōgregauit.Vñ & cōuenarū vrbs no=
mē accepit.Hiſpani ab hibero amne,primū hibe=
ri.poſtea ab hiſpalo hiſpani cognomiati ſunt.Gal=
lici a cādore dicti,vnde & galli.Reliqs ei hiſpaniæ
populis cādidiores exiſtunt.Hi gręcā ſibi originēꝫ
aſſerunt.Vnde & naturali igenio callēt.Si quidem
poſt finē troiani belli teucrū mortē aiacis fratris i=
niſum patri telamoni dū non reciperet̄ in regnum
cyprū cōceſſiſſe,ibiq; vrbē noīe antiquę patrię ſa=
laminā cōdidiſſe ide galletiā ꝓſectus expoſitis ſe=
dib⁹ ex loco nomē gēti dediſſe.Aſtures gētes hiſ=
panię vocati eo ꝙ circa iſturā flumē ſepti mōtibus
ſiluiſq; crebris inhabitāt.Cātabri gēs hiſpaniæ a
vocabulo vrbis.& hiberi amnis cui inſidūt appella
ti.Hoꝝ aīmus ꝑtinax & magis ad latrocinandum
& ad bellandū,vel ad perpetiēdū verbera ſemper
parati.Celtiberi ex gallis,celticis fuerūt,quoꝝ ex
noīe appellata eſt regio celtiberia.Nā ex flumine
hiſpaniæ hibero vbi cōſederunt,et ex gallis q celti
ci dicebātur,mixto vtroq; vocabulo celtiberi nun=
cupati ſunt.Afri appellati ab vno ex poſteris abra
hæ qui vocabatur afer qui dr̄ duxiſſe aduerſus liby
am exercitū,et ibi victis hoſtibus cōſediſſe, eiuſq;
poſteros ex noīe attaui & afros & africā nuncupaſ
ſe.Peni aūt carthaginenſes ſunt a phœnicibus nū
cupati qui cū didone profecti ſunt. Tyrios vero a
tyria vrbe phœnicū nuncupatos,de qua ꝓfecti ſūt
& i africę littus venerunt.Getuli getę dr̄ fuiſſe,q i
genti agmine a locis ſuis nauib⁹ cōſcendētes loca
ſyrtiū in libya occupauerunt,& quia ex getis vene
rāt deriuato noīe getuli cognominati ſunt. Vñ et

opinio est aqud gotthos ab antiqua cognatione mauros cõsanguinitate ꝓpinquos sibivocare. africã aũt ĩitio habuere libyes, deide, afri. post hoc getuli, post remũ mauri & numides. Mauri & numide vt afri putant, sic sũpserunt et exordiũ et vocabulũ. Nã postq̃ in hispania hercules iteriit, & exercitus ei⁹ cõpositus exvarijs gẽtib⁹ amisso duce passim sibi sedes q̃rebãt & ex eo numero medi & persæ & armeni nauib⁹ ĩ africã trãsuecti ꝓxima mari loca occupauere, sʒ persæ dũ materiã in agris pro cõstruendis domicilijs nõ ĩuenirẽt, & ignara ligua cõmertiũ ꝓhiberẽt, per patẽtes agros et diuersas solitudines vagabãt, & a papulationibus vagabũdis semetipos ꝓpria ligua numides appellauerũt i. sine oppido vagos & errãtes. Medi aũt cũ libiis se miscuerãt, qui ꝓxima hispania habitabãt quoruʒ nom̃ paulati libyes corrupere barbar a ligua mauros ꝓpter medos appellãtes lʒ mauri ob coloreʒ a grecis vocarẽt. Greci eni nigrũ mauronvocant. E stifero quippe calore afflati spẽʒatri coloris ducũt Massylia ciuitas africę ẽ nõ lõge ab atlãte & hortis hesperidũ et a qua ciuitate massylivocati sunt, quos nos corrupte massulos vocamus, de quib⁹ virgilius. Hinc mihi massyliæ gentis mõstrata sacerdos. Gaulalũ gentes sunt a meridie vsq; occeanuʒ hesperium peruagãtes. His nomẽ gauloen insula dedit quę est iuxta æthiopiã, vbi nec serpẽs nascit̃ necviuit. Garamãtes populi africę sunt ꝓpe cirenas ĩhabitãtes, a garamãte rege apollinis filio nominati qui ibi ex suo noie garama oppidũ cõdidit Sũt aũt ꝓximi gẽtibus æthiopũ. De quib⁹ virgili⁹ Extremi garamãtes. Extremi aũt quia seui & a cõsortio humanitatis remoti. Hesperijvero sunt q circa hispaniã cõmorantur, Nã hispania hesperia dr̃ Ethiopes dicti a filio cham quivocatus est chus, ex quo originẽ trahunt. Chus eni hebraica ligua ęthiops ĩterptat̃. Hi quondã ab indo flumine consurgẽtes. iuxta ægyptum inter nylũ et oceanũ. i meridie sub ip̃a solis vicinitate insederũt, quorum tres sunt populi, hesperi. garamantes. et indi. Hesperi sunt occidentis, garamãtes tripolis, indi orientis. Trogoditæ gẽtes ęthiopũ ideo nũcupati ꝙ tanta celeritate pollent, vt feras cursu pedũ assequant̃. Panphagij & hi ĩ æthiopia sunt, quib⁹ esca est quicquid mãdi põt, et oĩa fortuitu gignẽtia, vñ & appellati. Ictiophagi ꝙ venãdo in mari valeant, et piscibus tãtũ alãt̃. Hi post idos mõtanas regiões tenẽt quos subactos alexãder magnus, piscibus vesci ꝓhibuit. Antropophagi gẽs asperrima, sub regione syricuʒ sita, qui quia humanis carnib⁹ vescunt̃, iõ antropophagi noiant̃, Itaq; sicut his, ita et cęteris gẽtibus p sæcula aut a repibus, aut a locis, aut a moribus, aut ex quibuslibʒ aliis causis imutata vocabula sunt, ita vt prima origo nois eoꝝ tẽporum vetustate nõ pateat. Iãvero hi q antipodæ dñr eo ꝙ cõtrarij eẽvestigijs nostris putat̃, vt quasi sub terris positi aduersa pedib⁹ nostris calcẽtvestigia, nulla rõne credendũ est, quia nec soliditas patit̃, nec centrũ terrę, sed neq; hoc vlla historiæ cognitione firmat̃, sed hoc poetę quasi rõcinãdo coniectãt. Titanas aũt quosdã in gręcia ferunt fuisse robustos, et excellẽtes virib⁹ populos quos ferunt fabulę ob irata cõtra deos terra ad eiusvltionẽ creatos. Vnde et titanes dicti sunt id est abvltione ꝙ quasi vlciscendę matris terrę causa ĩ deos armati existerent, Quos fabulæ a ioue bello fuisse superatos atq; extinctos fingunt, propter ꝙ e cęlo iactis fulminibus interierunt.

¶ De regnis et militię vocabulis. Cap. III.

Regnũ a regibus dictũ. Nã sicut reges a regendo vocati, ita regnum a regibus. Regnũ vniuersę natiões suis queq; tẽporibus habuere, vt assyrij, medi, pſę, ægyptij, gręci, vel romani, quoꝝ vices sors tẽpoꝝ ita volutauit alteruʒ ab altero soluerer̃. iter oĩa aũt regna terrarũ duo regna cęteris gloriosa tradũtur, assyriorũ primo, deiñ romanorgvt tẽporib⁹ et locis iter se ordinata atq; disticta sunt. Nã sicut pri⁹, et hoc posteri⁹, ita illud ĩ oriente. hoc in occidente exortũ est. Deniq; ĩ illi⁹ fine, hui⁹ initiũ cõfestim fuit. Regna cętera cæteriq; reges velut appẽdicès istoꝝ habent̃. Reges a regendo vocati, sicut eni sacerdos a sanctificando, ita et rex a regendo. Nõ aũt regit qui nõ corrigit. Recte igitur faciẽdo regis nomen tenetur, peccãdo amittit̃. Vñ et apud veteres tale erat ꝓuerbium. Rex eris si recte facias, si non facias nõ eris. regiæ virtutes ꝓcipuę duę, iustitia / et pietas. Plus aũt in regibus laudat̃ pietas. Nã iustitia p se seuera ẽ. Cõsules appellati a cõsulendo. sicut reges a regendo, et sicut leges a legendo Nã cum romani reguʒ supbã dñationẽ nõ ferrent, ãnua imperia binosq; cõsules sibi fecerunt. Nã fastus regius, nõ beniuolẽtia cõsulentis, sed supbia dominãtis erat. Hinc igit̃ cõsules appellati, vel a cõsulendo ciuibus vel a regendo cuncta cõcilio. Quos tñ ideo mutandos per ãnos singulos elegerunt, vt nec isolẽs diu maneret / et moderatior cito succurreret. Inde autem duo partes, quiavnus rẽ ciuilẽ / alter rem militareʒ administrabat, Regnauerũt autem ãnis quadringẽtis saxaginta septẽ. Procõsulessubiecti erant cõsulibus / et dicti procõsules eo ꝙvice cõsulis fungerent̃ sicut ꝓcurator curatoris. i. actoris. Excõsules autẽ dicti ꝗã a cõsulatu exierint, siue discesserint peracto vicis suæ ãno. Dictatores quinto ãno post regẽs expulsos romani sibi creauerunt. dũʒ gener tarquinij ad iniuriã socerivindicãdã igentẽ aduersus romã collegisset exercitum. Hi quinquennij tẽporis iperiovtebãt̃. Plus eni erãt honore q̃ consules q ãnuas potestates tenebãt. et dicti dictatores quasi pricipes et pręceptores. Vnde et magistri populi noiabãt̃. vnde et edicta dicuntur. Cęsaruʒ nomen a Iulio cœpit. qui bello ciuili cõmoto primus romanorum singularẽ obtinuit principatum Cęsar autem dictusꝙ cęso mortuæ matris vtero

prolatus eductusq; fuerit, vel ꝙ cū cęsariæ nat⁹ sit a quo & imperatores sequētes cęsares dicti eoꝙ co mati essent. Qui eni ex secto vtero eximebant̄ cęso nes & cęsares appellabātur. Iulius aūt dictus. quia a iulio æneę filio originē duxit, vt cōfirmat virgili⁹ a magno demissum nomen iulo, Imperatorū autē nomen apud romanos eoꝝ tantū prius fuit, apud quos summa rei militaris consisteret, et ideo impe ratores dicti ab iperādo exercitui, sed dum diu du ces titulis iperatoriis fungerentur, senatus censuit vt augusti cęsaris hoc tm̄ nomen esset. eo ꝙ is disti gueretur a cęteris gentiū regibus quod & sequētes hactenus vsurpauerūt. Solet eni fieri vt primi re gis nomen etiā reliqui possideant, sicut apud alba nos ex siluij noīe oēs reges albanorū silui appella ti sunt. sicut & apud persas arsacidæ, apud ægyp tios ptolomęi, apud atheniēses cęcropide. August⁹ ideo apud romanos nomē iperij est, eo ꝙ oli auge rent rēpublicā amplificādo. Quod nomen primit⁹ senatus octauiano cęsari tradidit, vt quia auxerat terras, ipso noīe et titulo cōsecraretur. Dum autē idē octauianus iam cęsar & imperator appellaret̄. vel augustus, pastea vero dum ludos expectaret, & pronunciatū esset illi a populo vt vocaret̄ et domi nus, statim manu vultuq; aduerso indecoras adula tiones repressit et dn̄i appellationē vt homo decli nauit, atq; in sequēti die oēm populū grauissimo e dicto corripuit dn̄mq; se post hæc appelllari, ne a liberis quidē suis permisit. Fuit eni filius acrię quę nata est de sorore Iulii cęsaris. Reges aūt ob hanc causam apud gręcos basilei vocātur, ꝙ tanq̄ ba ses populū sustinent. Vn̄ et bases coronas habent Quāto ei quisq; magis pręponitur tāto āplius pon dere laborum grauatur. Tyranni gręce dicunt̄ idē latine et reges. Nā apud veteres inter regē et tyrā nū nulla discretio erat. Pars mihi pacis erat dex trā tetigisse tyrāni. Fortes eni reges tyranni voca bātur. Nā tyro fortis de quibus dn̄s loquit̄ dicens. per me reges regnāt & tyrāni per me tenent terrā. Iam postea in vsum accidit tyrānos vocari pessimos atq; improbos reges luxuriosę dn̄ationis cupidita tē et crudelissimā dn̄ationē in populis exercentes. Princeps et dignitatis mō significatur & ordinis si cut est illud virgilianū. Princeps ardentez coniecit lāpada turn⁹ pro primus, aut dictus princeps a ca piendi significatione ꝙ primus capiat, sicut muni ceps ab eo ꝙ munia capiat. Dux dict⁹, eo ꝙ sit du ctor exercitus, sed non statim quicunq; principes vel duces sunt, etiā reges dici possunt. In bello aūt melius ducē nominari cōuenit q̄ regez Nā hoc no men exprimit in prelio ducentē. Vnde et Virgilius Ducis euādri. Salustius. Quo cupidi⁹ i ore ducis se se quisq; bonū. Non dixit in ore cōsulis. Monarchę sunt qui singularem possident principatuz, qualis fuit alexander apud græcos, & iulius apud roma nos. Hic et monarchia dr̄ Monos quippe singulari tas græco noīe, archia pricipatus est. Tetrarchæ sunt quartā ꝑtem regni tenentes. Nā tetra quatu or sunt qualis fuit apud iudæā philippus. Patricij ī devocati ꝓ eo ꝙ sicut patres filijs, ita prouideant reipublicæ. Prefecti dicti ꝙ pretoria potestate prę sint. Pretores idem qui et prefecti quasi prępositores. Pręsides vero dicti, quia alicui⁹ loci tutelā pręsi dialiter teneut. Tribuni vocati ꝙ militibus siue ple bibus iura tribuunt. Chiliarchę sunt qui mille præ sunt militibus, quos nos millenarios nūcupamns. & est grecū nomen. Cēturiones dicti eo ꝙ centū ꝑ sunt militibus, sicut quinquagenarii qui in capite sunt quinquaginta militū sicut decani ab eo ꝙ de cē militibus ꝑferunt̄. Miles dictus, quia mille erāt āte in numero vno vel quia vnus est ex mille elect⁹ Romulus aūt primus ex populo milites snmpsit & appellauit. Liber vero primus militię ordinem do cuit. Miles aut ordinarius dr̄, aut extraordinarius Ordinarius est qui p ordinē militat nec adhuc ali quē cōsecutus est gradū honoris. Est enī gregari⁹ i. humilis militię. Extraordinarius est qui ob virtu tē ꝓmouetur ex ordine. Emeriti dicūtur veterani solutiq; militia, qui iā in vsu prelii nō sunt, quia me reri militare dr̄, a stipendiis scilicet quę meret̄. Idē & veterani dn̄r, quia iā in vsu prælii nō sunt, sz post multos militię labores quietis suffragiū consequū tur. Equestres milites dicti, eo ꝙ equō sedeāt. Itez militat ille in equestri ordine. Tyrones dicūtur for tes pueri ꝙ ad militiā delegātur atq; armis geren dis habiles existunt. Hi enim non ex sola professio ne natiuitatis, sed ex aspectu et valitudine corpo ris existimātur, Vnde et tyrones dicti qui quiq; an teq̄ sacramento ꝓbati fuerint milites nō sunt. Ro manę aūt militię mos fuit puberes primo exerceri armis. Nam sextodecimo anno tyrones militabāt, quo etiā solo sub custodibus agebāt, de quib⁹ Vir gilius. Et primo flore iuuētus. Seruos sane nūq̄ mi litasse constat, nisi seruitute deposita, excepto hā nibalis tempore, cum post cānense præliū in tāta necessitate fuissent romani, vt ne liberādorum qui dem seruorū daretur facultas. Desertores vocati, eo ꝙ desertis militarib⁹ officiis euagātur. Hi in ali os numeros militię nomen dare ꝓhibent̄, sed si nō magni tēporis culpā cōtraxerint, cęsi numeris suis restituuntur. sed et qui deserūt exercitū ad hostes trāseuntes, & ipsi desertores vocātur. Cōscripti mi lites dicūtur, quia in tabulis cōferuntur ab eo qui eos ducturus est, sicut trāscripti vocātur, cū de alia in aliā legionē trāseunt et inde trāscripti, quia no mine dātvt trāscribātur. Optiones dicti ꝙ sint ele cti. Nā optare eligere est, sicut est illud. Optauitq; locum regno. i. elegit. Excubitores dicuntur, ꝓ eo ꝙ excubias semper agunt. Sunt eni ex numero mi litum, & in porticibus excubāt propter regalē cu stodiā. Excubiæ aūt diurnę sunt, vigilię nocturnæ vnde & vigiles. Velites erāt apud romanos genus militię, a volitādo vocati. Lecti enim agilitate iu uenes cū armis suis post terga equitum consede

bāt,et mox cum ad hostes ventū esset,equis desi liebāt,et continuo pedites ipsi ex alia parte equiti bus per quos aduecti fuerāt dimicātibus,hostemp turbabāt. Ab his igiturvelitibus elephāti quandā hānibalis retroacti cum regi iā a suis non possent, fabrili scalpro inter aures adacto necabātur. Castra suntvbi milites steterint. Dicta aūt castra qua si casta,eo ꝙ illi castraretur libido. Nā nunq̄ his in tereat mulier. Militia autez a militibus dicta,aut a multis quasi multitia,quasi negociū multorū, aut a mole rerū,quasi moleatia. Legio sex miliū arma toꝝ est,ab electovocata quasi lecti.i. armis electi, ꝓprie aūt ligua macedonuz phallanx,gallorū ca terua,nostra legio dr̄. Legio aūt habet sexaginta centurias.manipulos.xxx.cohortes.xii.turmas du centas,choros.xv. Centuria est pars exercitus ĩ cē tenos milites diuisa. Vnde et qui his præsunt cētu riones dicuntur. Succenturiati sunt,non qui in prima sed qui in secunda centuria sunt,quasi sub pri ma centuria,tamen structi etiā ipsi & in speculis positi in bello sunt,vt si prima defecerit, isti quos sub se diximus,laborantibus primis subueniāt. Vñ & ad insidiandū ponitur succentariatus,quasi armis dolosis instructus. Manipulns ducentoꝝ ē mi lituz. Manipuli aūt dicti sunt milites,siue quia bel lū primo manu icipiebāt,siue ꝙ anteq̄ signa essēt manipulos sibi.i.fasciculos stipulę vel herbę alicu i⁹ pro signis faciebāt a quo signo manipulares mi lites cognominati sunt,de quib⁹ Lucanus. Conuo cat armatos exemplo ad signa maniplos. Turma xxx.equites sunt. Romani enim equites in vna tri bu trecenti fuerunt. De singulis enim centuriis de cem dabantur,et fiebat turma,Cohors quingētos milites habet. Tria sunt militiæ genera,sacramen tum,euocatio,coniuratio. Sacramētū in quo post electionem iurat vnusquisq; miles se non recedere a militia nisi post completa stipendia.i.militię tem pora,& hi sunt qui habent plenam militiam. Naz viginti et quinq; annis tenentur. Euocatio dum ad subitum bellum,non solum milites,sed et cæte ri euocātur. Vnde etiā consul solebat dicere. Qui rempublicā saluā esse vult me sequatur. Coniuratio,quę fit in tumultu q̄nvicinū vrbis periculū sin gulos iurare non patitur,sed repēte colligitur mul titudo et tumultuosa in ira cōflatur. Hęc et tumul tuatio dr̄. In aciæ aūt istę fere formę sunt. Exercitus classis,nodus,cune⁹,alę,cornua,agmē quę for mas et noīa ab ipsis rebus de quibus trāslata sunt mutuantur. Acies dicta ꝙ ferro armata sit & acumine gladiorum. Exercitus multitudo ex vno genere,ab exercitatione belli vocata. Classes dictæ, propter diuisiouem exercitus, qui postea manipu li dicti sunt,vnde et Virgilius. Classibus hic loc⁹ est hic acies certare solebāt. Nā postea & classi canauium dicta. Nodus proprie est densa pedituz mul titudo,sicut turma equitum. Nodus aūt dictus ꝓ difficultate ꝙ vix possit resolui. Cuneus est collecta invnum militum multitudo. Vnde propter ꝙ ĩ vnum coit, & ipsa coitio invnum cuneus nominatus est quasi conneus,eoꝙ invnum omnes cogunt̄ Alæ in exercitu.xxx.equites esse dicuntur. Alę au tem equites ob hoc dicti,quia tegunt pedites ala rūvice. Cornua vocantur extremitas exercitus ꝙ intorsa sit, Agmen dicitur cum exercitus iter facit ab agendo vocatum.id est eundo. Plautus. Quo te agis & ipse. Est enim exercitus ambulans. Nā agmen dr̄,ꝙ in longitudine directum est, qualiter so let esse cum exercitus portis procedit,quicquid fu erit aliud abusiue dicitur.

¶ De ciuibus. Cap.iiii.

DE imperiis militiæq; vocabulis exper te dictum est.deinceps ciuium nomina summati subiungimus. Ciues vocatiꝙ in vnum coeuntes viuat & vt vita cōis et ornatior fiat & tutior. Domus vnius familiæ habitaculum est,sicutvrbs vnius populi si cut orbis domicilium totius generis humani. Est autē domus genus familię siue coniunctio viri & v xoris. Incipit aūt a duobus.et est nomen græcum. Familia est liberi legibus suscepti a femore. Gen⁹ autem a gignendo et progenerando dictum,aut a diffinitione certorum prognatorum,vt nationes q̄ propriis cognationibus terminatę gentes appellā tur. Populus est humanę multitudinis iuris cōsensu et concordi cōmunione sociatus. Populus autē eo distat a plebibus ꝙ populus vniuersi ciues sunt connumeratis senioribus ciuitatis. Plebs autē reli quum vulgus sine senioribus ciuitatis. Populus er go tota ciuitas est, vulgusvero plebs est. Plebs aūt dicta a pluralitate,maior est eni numerus minorū q̄ seniorum. Populus vero dicitur id est cętus.vnde populus dictus est. Grece autem populus laos dicitur a lapidibus. Vulgus est passim inhabitās multitudo quasi quisq; quodvult.tri bus dicuntur tāq̄ curię & congregatiōes distinctæ populorum,etvocatę tribus ab eo,ꝙ in pricipio ro mani trifarię fuerunt a romulo dispartiti,in senatoribus,militibus et plebibus. Quę tm̄ tribus nūc multiplicatę,nomen pristinum retinent.. Senatui nomen ętas dedit ꝙ seniores essent. Alii a sinendo dictos accipiunt senatores. Ipsi enim agendi facul tatem dabāt. Senatusconsultus a consulendo&tra ctādo est dictus,ꝙ sic fitvt consulat & nocere non possit. Patres autemvt Salustius dicit a curę simili tudinevocati sunt. Nā sicut patres filios suos ita& illi rempublicā alebāt. Patres conscripti,quia duz romulus decem curias senatorum elegisset,nomi na eorum pręsente populo in tabulas aureas con tulit,atq; inde patres conscriptivocati. Primi ordi nes senatoruz dicunt̄ illustres.secundi spectabiles tertij clarissimi. Iā inferius quartum aliquod gen⁹ non est,q̄uis autem senatoria quisq; origine esset, vsq; ad legitimos ānos eques romanus erat, deinde accipiebat honorem senatorię dignitatis. Cen

ores apud veteres romanos erant. Est enim nomē
censoris dignitas iudicialis. Censere enim iudica=
re est. Item censores sunt patrimoniorū iudices a
censu ęris appellati. Iudices dicti quasi ius dicētes
populo. siue ꝙ iure disceptent. Iure autem discep=
tare, est iuste iudicare. Non est aūt iudex, si non est
in eo iusticia. Pręsides rectores prouincię sunt di=
cti ꝙ pręsunt. Pretores autē quasi preceptores ci=
uitatis et principes. Idem et quæstores quasi quæ
sitores, eo ꝙ quęstionibus pręsunt. Cōsilium eni et
causa apud eos est. Proceres sunt principes ciuita
tis, quasi procedes, ꝙ ante omnes honore præce=
dāt. Vnde et capita trabium quæ eminēt extra pa
rietes proceres dicunt. eo ꝙ primo procedāt. Hic
autem ad primores facta trāslatio ꝙ a cętera mul
titudine prominent. Tribuni dicti ꝙ plebi vel iura
vel opē tribuant. Constituti sunt autez sexto anno
post reges exactos. Dum enim plebs a senatu et cō
sulibus premeretur, tunc ipsa sibi tribunos quasi ꝓ
prios iudices et defensores creauit, qui eorum li=
bertatem tuerentur. & eos aduersus iniuriā nobili
tatis defenderent. Vnde et defensores dicti, eo ꝙ si
bi plebem commissam cōtra insolentiā improbo=
rum defendāt. At contra nunc quidam euersores
non defensores existunt. Numerarii vocati sunt q
publicum numerum ærariis inferunt. Functi ab eo
ꝙ fungantur offico et honore aliquo dicti. Hinc et
defūctos mortuos dicimus qui compleuerunt vitæ
officia. Nihil enim iam faciunt. Municipes in eodē
municipio nati ab officio munerum dicti, eo ꝙ pu
blica munia accipiunt, Munia eni officia sunt. vñ
immunes dicunt qui nullum gerunt officium. Mu
nicipales originales ciues et in loco officium gerē
tes. Decuriones dicti, ꝙ sint de ordine curiæ. Offi=
cium enim curiæ administrāt, vnde non est decu=
rio qui summam non intulit vel curiam participa=
uit. Curiales autem idem et decuriones. Et dicti cu
riales, quia ciuilia munera procurant et exequunt
Principales & magistratus. & duumuirales, curia
lium officiorum ordines sunt. Principales dicti ꝙ p̄
sint magistratibus. Magistratus vero ꝙ maiores
sint reliquis officijs. Duūuirales autem qui super
duos viros habent potestatem. Tabellio vocatus
eo ꝙ sit portitor tabellarum. Idem exceptor, idem
& scriba publicus, quia ea tātum quę gestis publi=
cātur scribit. Burgarij a burgis dicti, quia crebra p
limites habitacula constituta burgos vulgo vocāt
vnde et burgundionum genti nomen inhęsit, quos
quondam subacta germania romani per castra di
sposuerunt, atq; ita nomen ex locis sumpserunt.
Collegiati dicuntur, eo ꝙ eorum collegio custodi
isq; deputentur qui facinus aliquod commiserunt.
est enim sordidissimum genus hominum patre in
certo progenitum. Priuati sunt extranei ab officiis
publicis. Est enim nomen magistratum habenti
contrarium & dicti priuati, ꝙ sint ab officijs curiæ
absoluti. Mercenarii sunt qui seruiūt accepta mer
cede. idem et barones gręco nomine ꝙ sint fortes
in laboribus. Baris enim dicitur grauis ꝙ sit for=
tis. Cui contrarius est leuis, id est infirmus. Publica
ni appellantur conductores vectigalium fisci vel
rerum publicarum, siue qui vectigalia publica exi
gunt, vel qui per negocia sęculi lucra sectantur. vn
de & cognominati sunt. Villicus proprię villę gu=
bernator est. Vnde et a villa villicus nonen acce=
pit. interdum autem villicus non gubernatorē vil=
lę, sed dispensatorem vniuersę domus. Tullio iter
pretante significat, quod est vniuersaruz possessio
num & villarum dispensatorem. Actores idem &
curatores ab agendo & curando vocati. Procurato
res vero eo ꝙ vice curatoris fungātur, quasi prop=
ter curatores, sicut proconsul proconsule. Coloni
sunt cultores aduenę dicti a cultura agri. Sunt enī
aliunde venientes atq; alienum agrum locatum te
nentes ac debentes conditionem genitali solo pro
pter agriculturam sub domino possessoris pro eo
ꝙ his locatus est fundus. Coloni autem quattuor
modis dicuntur. Nam coloni aut romani sunt, aut
coloni latini, aut coloni auxiliares, aut coloni ruris
priuati. inquilini vocati quasi incolētos aliena. Nō
enim habent propriam sedem, sed in terra aliena
inhabitant. Differt autem inter inquilinum & ad=
uenam. inquilini enim sunt qui emigrant et non
perpetuo permanent. Aduenę autem vel in=
colę aduenticij perhibentur sed permanentes, & ī
de incolę, quia iam habitatores sunt, ab incolēdo
indigenę sunt inde geniti, & in eodem loco nati vbi
inhabitant. incola autem non indigenam sed ad=
uenam indicant. Peregrini dicti eo ꝙ ignorantur
eosdem parentes a quibus exorti sunt, sunt eniz de
longinqua regione. Vrbani vocant qui romę habi
tabant. Qui vero in cęteris locis, oppidani. Nā so=
la roma vrbs. cętera oppida. Famuli sunt ex pro=
pria seruorum familia orti. Serui autem vocabu=
lū inde traxerūt ꝙ hi qui iure belli possint occidi a
victorib⁹ conseruabant et serui fiebant. a seruan=
do. s. serui appellati. Ancillę a sustentaculo vocatę
Ancon enim gręce cubitus dicit, Vnde et ancone
dicim⁹. Mācipiū est quicqd manu capi subdiq; po
test, vt homo, equ⁹, ouis. Hęc enim animalia statiz
vt nata sunt, mancipiū esse putant. Nam et ea quę
in bestiarū nūero sūt, tūc vident mancipiū esse qñ
capi siue domari cœperint. ingenui dicti. quia ī ge
nere habent libertatem, non in facto sicut liberti.
Vnde et gręci eos eugenes vocant ꝙ sint boni ge=
neris. Libert⁹ aūt vocat⁹ quasi liberat⁹. Erat eniz
pri⁹ iugo seruitutis addict⁹. Liberorū aūt filij apd
antiquos libertini appellabāt, quasi de libertis na
ti. Nūc vero libertin⁹, aut a liberto fact⁹ aut posses
sus, Manumiss⁹ dicit quasi manu emiss⁹. Apud ve=
teres enim quotiens manumittebant, alapa percus
sos circūagebant et liberos confirmabant, vnde &
manumissi dicti eo ꝙ de manu mitterent. Dediti=
tij primū a deditione sūt nūcupati. Deditio enī qñ

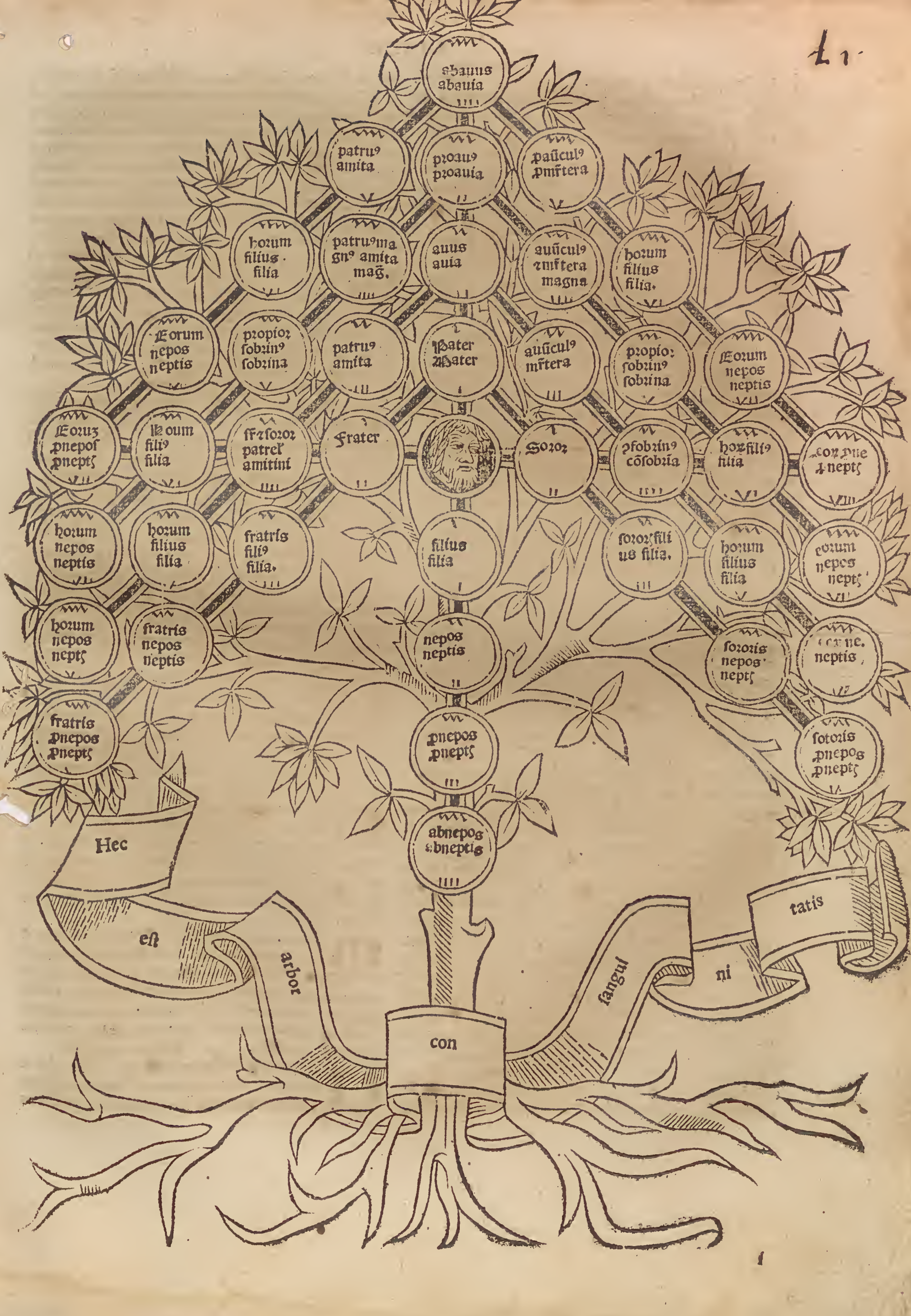
ſeuicti aut vincendi hoſtes victoribus tradunt. quibus hęc origo nominis fuit, dum quondam aduerſus populum romanum ſerui armis ſumptis dimicaſſent, victi ſe dederunt, comprænhenſiq; varia turpitudine affecti ſunt. Ex his quidaꝫ poſtea a dominis manumiſſi propter ſuppliciorū notas quasmanifeſte perpeſſi ſunt, ad dignitatem ciuium romanorum non peruenerunt. Latini ante Romam cōditam apud Latinos fiebant, nunq̄ per teſtamentū ſed per epiſtolam libertatem ſumentes. Inde quia per teſtamentum non fiebant, nec ex teſtamento aliquid capere, nec ſuos heredes facere poterant. Ciues romani poſtea ſub conſulibus per teſtamenta in vrbe romana effecti ſunt. Dicti auteꝫ ciues romani, quia teſtamento liberi effecti, in numero romanorum ciuium rediguntur. His primnm aditus erat in vrbe roma commorari, cęteris autem libertis prohibebatur, ne vel in vrbe roma vel infra ſeptimum ab vrbe miliarium commanerent.

¶ De affinitatibus et gradibus. Cap. v.

Heredis nomen impoſuit ſenſus eris, ſoluit enim tributum auctoris. In hoc enim vocabulo prima ſucceſſio eſt hereditatis et generis, vt ſunt filij et nepotes. Prohæres eſt qui loco hæredis fungitur quaſi pro hærede. Eſt enim aut inſtitutus, aut ſuſtitutus. Pater eſt a quo naſcit̃ initium generis. Itaq; his paterfamilias vocitat̃. Patratione peracta filium procreet. Patratio eniꝫ eſt rei venere ree conſummatio. Lucretius. Et bene patratio patrum. Gegnitores autem a gignendo, et parentes quaſi parientes. Idem et creatores. Crementum enim eſt ſemen maſculi, vnde animalium et hominum corpora concipiuntur, hinc creatores parentes dicuntur. Mater dicitur ꝙ exinde efficiatur aliquid. Mater enim quaſi materia, nam cauſa pater eſt. Paterfamilias autem dictus ꝙ omnibus ī familia ſua poſitis ſeruis, tanq̄ pater filijs patria dilectione conſulit, ſeruorumq; conditionem a filioꝝ affectu non diſcernit, ſed quaſi vnum membrū amplectitur. Hinc enim exortum eſt nomen paterfamilias. Qui autem inique dominātur in ſeruis hoc ſe nomine nequaq̄ reputent appellari. Materfamilias inde vocatur quia per quandam iuris ſolemnitatem in familiam tranſit mariti. Tabulæ enī matrimoniales inſtrumenta emptionis ſuę ſunt. Alias ſicut matrona eſt et mater primi pueri, id eſt quaſi mater nati, ita materfamilias illa eſt quę plures enixa eſt. Nam familia ex duobus eſſe incipit. Auus pater patris eſt, ab euo dictus, ideſt ab antiquitate. Proauus aui pater eſt, quaſi prope auum. Abauus proaui pater, iam longe ab auo. Atauus, abaui pater. Tritauus, ataui pater, quaſi tretau⁹, ideſt quartus ſupra abauum. Sed tritauus vltimuꝫ cognitionis nomen eſt Familia autem oritur a patre, terminatur in tritauo. Filius et filia a familia dicti ſunt, ipſi enim primi in ordine naſcentium exiſtunt. Vnde et cornelia familia ſtirps ipſa omnis a cornelio orta. Familię autem femore, femur enim genus ē, et ſtirps oſtenditur. Nam familia pro ſeruis abuſiue non proprie dicitur. Stirps ex longa generis ſignificatione vocatur. Gnatus dictus quia generatus. Vnde et per g ſcribitur. Soboles, eo ꝙ ſubſtitutio ſit generis. Quadripartitus eſt autem ordo filiorum ita. Vnigenitus, primo genitus medius, nouiſſimus. Vnigenitus ꝙ ſit vnicus, nec āte nec poſt vllus. Primogenitus, ante quem nullus. Medius inter omnes. Nouiſſimus poſt omnes. Idem et minimus, a monade. Nouiſſimus autem propter ꝙ nouus, quia ceteri pręcedendo antiquiores exiſtunt. Quattuor enim modis filij appellātur, natura, imitatione, adoptione, doctrina. Natura veluti cum dicuntur filij abrahę iudęi. Imitatione vt ipſius abrahę fidem imitantes ex gentibus, dicente euāgelio Potens eſt deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios abrahę, vel ſicut eoſdem iudęos dominus filios eſſe dicit diaboli, a quo non nominati vel non nati, ſed quem fuerant imitati. Adoptione quoq; quod humana conſuetudine nulli licet neſcire vel ſicut nos deo non natura, ſed adoptione dicimus, pater noſter qui es in cęlis. Doctrina, ſicut apoſtolus filios ſuos appellat eos quibus euangelium prędicauit. Filii autem ideo in legibus liberi appellantur, vt iſto vocabulo ſecernentur a ſeruis, quia ſicut ſeru⁹ in poteſtate domini eſt, ſic filius in poteſtate eſt patris. Inde etiam filio fit emancipatio. vt ſit liber a patre, ſicut fit ſeruo manumiſſio, vt ſit liberatus a domino. item liberi dicti, quia ex libero ſunt matrimonio orti. Nam filii ex libero et ancilla ſeruilis cōditionis ſunt. Semper enim qui naſcitur deteriorē parentis ſtatum ſumit. Naturales autem dicuntur ingenuarum concubinarum filii quos ſola natura genuit, non honeſtas coniugii. idem et pueri a pube. Adoptiuus filius eſt qui aut patre iuſto aut auo aut proauo cuius poteſtate per emancipationem ē traditus in alienam poteſtatem qui vtriuſq; fert nomen, vt flauius ęmilius vel ſcipio paulus. Gemini ſunt non duo tantum ſimul nati, ſed etiam plures. De geminis auteꝫ vno abortiuo, alter qui legitime natus fuerit vopiſcus nominatur. Poſthumus vocatur eo ꝙ poſt hūationem patris naſcitur ideſt poſt obitum. iſte et defuncti nomen accepit, ſic eniꝫ lex voluit vt qui de defuncto naſcitur defuncti nomine appelletur. Nothus dicitur qui de patre nobili et matre ignobili gignitur, ſicut ex concubina. eſt autem hoc nomen gręcum et in latinitate deficit. Huic contrarius eſt ſpurius qui de matre nobili & de patre ignobili naſcitur. Item ſpurius patre incerto matre vidua genitus velut tantum ſpurii filius quia muliebrē naturam veteres ſpurium vocabant velut απο τουσ πορου hoc eſt ſeminis non patris nomine. Eoſdem et fauonios appellabāt, quia quędam animalia fauonio ſpiritu hauſto concipere exiſtimantur. Vnde et hi qui non ſunt de legitimo matrimonio matrem potius q̄ patrem ſequun

tur. Latini autem spurii quasi extra puritatem. i. quasi immundi. Nepos est qui ex filio natus est. Dictus autem nepos quasi natus post. Primum enim filius nascitur, deinde nepos. Gradus enim substitutionis est. Hinc et posteritas quasi postera ætas. Nepos autem vtriusq; sexus est. Nam vt nepotis dicamus in iure est propter discretionem successionis admissum. Pronepos est qui ex nepote conceptus natusq; est. Et dictus pronepos quasi nat⁹ porro post. Ex hoc quoq; gradu incipit vocari & progenies, quasi porro post geniti. Nam filii et nepotes non sunt progenies, quia non est in eis lōga posteritas. Sicut autem inferius longe editi progenies dicuntur, ita superius proaui attauiq; progenitores appellantur, quasi porro generantes. Pronepos dictus quia propter nepotem. Abnepos, quia seiungitur a nepote, est enim inter illum et nepotē pronepos, Adnepos abnepotis filius. Trinepos adnepotis filius, quia post nepotem. quartus in ordine est quasi tetranepos. Minores autem non dicimus nisi quotiens gradum deficit nomen vt puta filius nepos pronepos abnepos adnepos trinepos. Vbi isti gradus defecerint, merito iam dicimus minores, sicut et maiores dicimus post patris aui proaui abaui attaui tritauiq; vocabulum.

Hoc loco necessarium est exponere quemadmodum gradus cognationis numerentur, Qua in re imprimis admonendi sumus ꝙ cognationum alię supra numerantur, aliæ infra aliæ ex transuerso, quæ etiam a latere dicuntur. Superior cognationem parentum. inferior liberorum. Ex transuerso fratrum sororumve, eorumq; qui ex his progenerantur, et consequenter patrui amitæ, auunculi, materteræ. Et superior quidem & inferior cognatio a primo gradu incipit, at ea q̄ ex transuerso numeratur a secundo. Primo gradu est supra pater, infra filius filia. Secundo supra auus auia, infra nepos neptis. Ex transuerso frater et soror. Tertio supra proauus proauia, infra pronepos proneptis. Ex transuerso fratris sororisq; filius filia. et consequenter patruus amita auunculus matertera. Patruus est patris frater, qui græce πατροσ vocatur. Auunculus est matris frater, qui apud græcos propie μητρασ appellatur et ꝓmiscue θειοσ dicitur. Amita est patris soror, matertera vero est matris soror, vtraq; θειϛ vel apud quosdam γηθισ appellatnr. iiii. gradu supra abauus abauia, infra abnepos abneptis. Ex trausuerso fratris sororisq; nepos neptis, et consequenter patruus magnus, amita magna. i. aui frater & soror. Consobrinus consobrina. i. qui quæve ex fratribus aut sororibus progenerantur. Sed quidam recte consobrinos eos proprie putant dici qui ex duabus sororibus progenerantur. quasi consororinos. Eos vero qui ex duobus fratribus progenerantur proprie patrueles vocari. Si autem ex duobus fratribus sorores nascantur. sorores patrueles vocantur. At eos qui ex fratre et sorore progenerantur amitinos proprie dici. Amitę tuę filii consobrinum te appellant, tu illos amitinos. Quinto gradu supra atauus atauia, infra atnepos atneptis, ex transuerso fratris sororisq; pronepos pronepotis, & cōsequenter propatruus proamita. i. proaui frater et soror. proauunculus promatertera. i. proauiæ frater & soror. Itez fratris patruelis sororis patruelis consobrini et consobrinæ, amitini et amitinæ, fili⁹ filia, propior sobrinus sobrina. Hi sunt patrui magni, amitę magnę, auunculi magni. matertere magnæ, filius filia. Sexto gradu sunt supra, tritauus tritauia, infra trinepos trineptis. Ex transuerso fratris sororisq; abnepos abneptis. et consequenter abpatruus, abamita. i. ab aui frater et soror, ab auunculus abmatertera. i. abauiæ frater et soror. Item sobrini sobrineq;. i. qui quæve ex fratrib⁹ sororibus vel patruelibus vel consobrinis vel amitinis progenerantur. Hactenus ostendisse sufficiat quemadmodum gradus cognationis numerantur Namq; ex his palam est intelligere quemadmodum vlterius quosq; gradus numerare debemus. Quippe semper narrata quæq; persona gradum adiiciat, vel longe facilius sit respondere quoto qsq; gradu sit q̄ propria cognationis appellatione quemq̄ denotari. Agnationis gradus eodem modo numerentur. Sed cum magna veritas occulata fide q̄ per aures animis hominum infigitur, ideo necessarium duximus post narrationem graduuz etiā eos in præseuti libro inscribi quatenus possint et ex auribus et ex oculorum inspectione adolescētes perfectissimam graduum doctrinam adipisci. Stemmata dicuntur ramusculi quos aduocati faciunt in genere cum gradus cognationum partiū tur, vt puta ille filius ille pater. ille auus, ille attauus et cæteri quorum figuræ hæ sunt.

abauus abauia
patru9 amita
proau9 proauia
auus auia
patru9 magn9 amita mag.
horum filius filia
horum filius filia
Eorum nepos neptis
propior sobrin9 sobrina
patru9 amita
Pater Mater
propior sobrin9 sobrina
Eorum nepos neptis
Frater
Soror
horum filius filia
horum filius filia
fratris filius filia
filius filia
sororis filius filia
horum filius filia
eorum nepos neptis
horum nepos neptis
fratris nepos neptis
nepos neptis
sororis nepos neptis
neptis
fratris pnepos pneptis
pnepos pneptis
sororis pnepos pneptis
abnepos abneptis
Hec
est
arbor
con
sangui
ni
tatis

¶ De agnatis et cognatis. Cap. vi.

Agnati dicti eo ꝙ accedāt pro natis dū de sunt filij. Qui ideo prius in gēte agnoscū tur, quia veniunt per virilis sex⁹ personas. veluti frater eodem patre natus vel fratris fili⁹ / ne pos vel ex eo. Item patruus cognati dicti, quia sunt & ipi ꝓpinquitate cognationis cōiūcti. Qui ide p⁹ agnatos habentur. quia p fœminini sex⁹ ꝑsonas ve niunt, nec sunt agnati, sꝫ alias naturali iure cogna ti. Proximus propter proximitatē sanguinis appel latus. Cōsanguinei vocati eo ꝙ ex vno sanguine, id est ex vno patris semine nati sunt. Nā semē viri spu ma est sanguinis ad instar aq̄ in scopulos collisę, q̄ spumā candidā facit, vel sicut vinū nigrū ꝙ in cali ce agitatū spumā albentē reddit. Fratres dicti. eo ꝙ sint ex eodē fructu. i. ex eodē semine nati. Germa ni vero de eadē genitrice nascēdo manētes non vt multi dicūt, de eodē germine, q tm̄ fratres vocanť, ergo fratres ex eodē fructu, germani ex eadē geni trice manentes. Vterini vocati eo ꝙ sunt ex diuer sis patribus & vno vtero editi. Nā vterus tm̄ mulie ris est. Quatuor aūt mōis fratres dñr in diuinis scri pturis, natura, gēte, cognatione, affectu. Natura vt esau & iacob, andreas & petrus, iacobus & ioānes Gēte, vt oēs iudęi fratres inter se vocāť. vt in deute ronomio. Si aūt emeris fratrē tuū q ē hebrę⁹. Et a postolus. Optabā inquit ego anathema esse a Chri sto ꝓ fratrib⁹ meis qui sunt cognati mei secunduꝫ carnē q sunt israhelitę. Porro cognatiōe fratres vo cātur qui sunt de vna familia id est patria, quas la tini paternitas interp̄tātur, cū ex vna radice multa generis turba diffundiť, vt in genesi dixit abrahā ad loth. Nō sit rixa inter me & te & inter pastores meos & pastores tuos, quia fratres sumus. Et cer te loth nō erat frater abrahę sed filius fratris eius arā. Quarto mō affectu fratres dicti, qui i duo scin dunť speciale et cōmune. speciale quo oēs Christia ni fratres vocantur. vt Ecce q̄ bonū et q̄ iocunduꝫ habitare fratres in vnū. In cōe aūt cū & oēs hoīes ex vno patre nati, pari inter nos germanitate con iūgimur, scriptura loquēte. Dicite his qui oderunt fratres nostri vos estis. Germana ita intelligitur, vt germanus eadeꝫ genitrice manās Soror aūt vt fra ter. Nā soror est ex eodē semine, dicta ꝙ sola cum fratribus in sorte agnationis habeať. Fratruꝫ filii patrueles dicti eo ꝙ patres eorū germani fratres i ter se fuerunt. Cōsobrini vero vocati q aut ex soro re & fratre, aut ex duabus sororibus sunt nati, qua si cōsobrini. Fratrueles aūt materterę sunt filii. So brini cōsobrinoꝝ filii. Thius grecū nomē ē. Patru⁹ frater patris est. quasi pater alius. Vnde et discedē te patre pupillū prior patruus suscipit, & quasi fi liū lege tuetur. Auunculus est matris frater, cuius nomē formā diminutiui habere videtur, quia ab a uo venire mōstratur. Amita ē soror patris, quasi a lia mater. Matertera est soror matris. quasi altera mater. Socer est qui filiā dedit. Gener est qui filiam duxit. Gener aūt dictus ꝙ asciscatur ad augēdum gen⁹. Socer aūt & socrus quod generū vel nurū si bi associauit. Vitricus aūt q vxorē ex alio viro filiuꝫ aut filiā habētē duxit. Et dict⁹ vitricus quasi noui tricus, ꝙ a mr̄e supducatur nouus. Priuignus est q ex alieno patre natus est, & priuignus dici putatur quasi priuigenus. q a prius genitus. Vñ & vulgo añ natus. Vocabula aūt a gēte hęc vidētur declinata, genitor genitrix agnati agnatę, cognati cognatæ ꝓgenitores ꝓgenitrices, germani germanæ. Hæc cōsanguinitas dū se paulatī ꝓpaginū ordinib⁹ di rimēs vsq; ad vltimū gradū subtraxerit, & ꝓpinqui tas esse desierit, eā rursus lex matrimonii vinculo repetit & quodā mō reuocat fugientē. Ideo aūt vs q; ad sextū generis gradū cōsanguinitas cōstitu ta est, vt sicut sex ętatib⁹ mūdi gn̄atio & hoīs stat⁹ finiť, ita ꝓpiquitas gn̄is tot gradib⁹ terminaretur.

¶ Item de prædictis affinitatibus.

Auctor mei generis pater mihi est, ego illi fi lius aut filia. Patris mei pr̄ mihi auus est. ego illi nepos aut neptis. Patris mei auus mihi proauus, ego illi pronepos aut ꝓneptis. Pa tris mei proauus mihi abauus est, ego illi abnepos aut abneptis. Patris mei abauus mihi attauus est, ego illi adnepos aut adneptis. Patris mei attauus mihi tritauus est, ego illi trinepos aut trineptis.

¶ De patruis.

Patris mei frater mihi patruus est, ego illi fratris fili⁹ aut filia. Patrui mei pr̄ mihi pa ter magnus ē, ego illi filii fratris aut filia. Patrui mei auus mihi propatruus ē, ego illi filij fi lię nepos aut neptis. Patrui mei ꝓauus mihi adpa truus ē, ego illi nepotis aut neptis filius aut filia.

¶ De amitis.

Patris mei soror mihi amita est, ego illi fra tris fili⁹ aut filia. Amitę meę mr̄ mihi ami ta magna ē, ego illi filię fratris fili⁹ aut filia Amitę meę auia mihi ꝓamita ē, ego illi neptis fili⁹ aut filia. Amitę meę ꝓauia mihi abamita ē, ego illi neptis nepos aut neptis.

¶ De auunculis.

Matris meę frater mihi auunculus est, ego illi sororis filius aut filia. Auūculi mei pr̄ ter mihi auūcul⁹ magnus ē, ego illi filij so roris filius aut filia. Auūculi mei au⁹ mihi proauū cul⁹ ē. ego illi filii nepos aut neptis. Auūculi mei ꝓ auus mihi abauūcul⁹ ē, ego illi neptis fili⁹ aut filia

¶ De materteris.

Matris meę soror mihi matertera est, ego il li sororis filius aut filia. Materteræ meæ soror mihi matertera magna ē, ego illi so roris nepos aut neptis. Auię meę soror mihi abma tertera est, ego illi sororis pronepos aut proneptis Proauiæ meæ soror mihi ꝓmatertera ē, ego illi ne ptis filius aut filia.

¶ De coniugiis.

Vir sexū significat, nō cōiugiū, nisi adiece ris vir ei⁹. Maritus vero ēt sine adiectione cōiugē sonat, & a mare marit⁹, quasi mas

Est eni nomen prime positionis, quod facit in diminutione masculus, & deriuatione marit⁹. Spōsus a spōdēdo vocatus. Nā ante vsum tabellarū matrimonii cautiōes sibi inuicē emittebant in quib⁹ spōdebāt se inuicem consentire in iura matrimonii, & fideiussores dabant. Vnde et admissum est vt sponsum dicamus virū a spondendo & spōsā similiter. Ceterū proprie spōdere velle est. Ergo spōsus non quia promittitur. sed quia spōdet & sponsores dat. Arrabo dicta, quasi arrabona. Quod eni datur ꝓ cōiugio, bñ datur coniugiū bonum est, quod vero causa fornicationis aut adulterii, malū est, iccirco arrabo nō est. Dicta aūt arra a re proqua traditur Est aūt arra nō solum sponsio coniugalis, sed etiā pro qualibet ꝓmissa re data vt cōpleatur. Proci nuptiaꝶ petitores a precādo et petendo dicti. Pronuba dicta eo ꝙ nubētibus preest. queq; nubentē virū cōiungit, & ipsa est & paranympha, nā nympha sponsa in nuptiis, & nympha pro lauationis officio quod et ad nomē nubētis alluditur. Cōiuges appellati ꝓpter iugū quod imponitur matrimonio cōiūgendis. Iugo eī nubētes subiici solent propter futurā concordiā ne separenť. Cōiuges aūt verius appellātur a prima despōsatiōis fide, q̄uis adhuc iter eos ignoreť cōiugalis cōcubitus, sicut ioseph mariæ cōiunx vocatur, inter quos nec fuerat nec futura erat carnalis vlla cōmixtio. Nuptę dictę ꝙ vult⁹ suos velēt. translatū nomē a nubib⁹ quib⁹ tegitur celum. Vñ & nuptię dictę dñrꝙ ibi primū nubētiū capita velantur. Obnubere eī cooperire est. Cui cōtraria innuba hoc est innupta, quę adhuc vultū suum nō velat. Vxores vocatę quasi vnxiores. Moris eni erat antiquitus vt nubentes puellę simul venirent ad limen mariti, & postes anteq̄ ingrederenť ornarent laneis vittis, & oleo vngerētur. Et iñ vxores dictę quasi vnxiores, quę ideo vetabātur limina calcare, ꝙ illic ianuę et coeant & separētur. Matrona est quę iam nupsit, & dicta matrona quasi mater nati, vel qa iā mater fieri potest vñ et mr̄imonium dictū. Distinguitur aūt iter matronā et matreꝫ matrēq; familias. Nā matronę, quia iā in matrimonio cōuenerunt. matres quia genuerūt, matresfamilias quia iā per quādā iuris solēnitatē in familiā mariti trāsierunt. Monogam⁹ dictus qui vni tantū nupsit. Mono eni apud grecos vnū dr̄, gamos nuptię interpretātur. Bigamus aūt et trigam⁹ a nūero vxorū vocatus, quasi duaꝶ vel triū marit⁹. Vidua vocata ꝙ cū viro vno fuerit, nec circa cōsortiū alterius viri post mortē primi cōiugis adheserit. nā q̄ alteri post mortē prioris viri nupserint, viduę nō dñr. Itē vidua dicta ꝙ sola sit, nec circa cōsortiū alterius viri coniugalia iura custodiat. Fratris vxor fratrissa vocatur. Mariti frater leuir dr̄. Duoꝶ iter se fratrū vxores ianitrices vocātur, quasi eandē ianuā terētes, vel ꝑ eādē ianuā iter habentes. Viri soror glos appellať. Sororis vir speciale nomē nō hꝫ nec vxoris frater. Matrimoniū est nobiliū iusta cōuentio & cōditio. Cōiugiū est legitimarū personarū inter se coeūdi et copulandi nuptiæ. Cōiugium est dictū quia coniunti sunt, vel a iugo quo in nuptiis copulētur, ne resolui aut separari possint. Conubiū aūt nō a nupta sed a nubēdo formatū. Dicitur aūt cōnubiū, cū equales i nuptiis coeunt, vt puta ciues romani, pari vtiq; dignitate. Cōnubiū autē nō est cū ciuis romanus cū latina iungiť. Quotiēs aūt cōnubiū nō ē filii patrē nō sequūť. Hymeneus dr̄ a quodā hymeneo qui prim⁹ ꝓspere visus ē nuptiis, vel apo tu hymeneos, quę mēbranę virginitatis ē claustrū. Cōtuberniū ē ad tēpus coeundi conuentio vñ et tabernaculū quod mō huc mō illuc ꝑfigitur. Repudiū est quod sub testimonio testiū vel presenti vel absenti mittiť, diuortiū est quotienscūq; dissoluto matrimonio, alter eoꝶ alteras nuptias seqtur. Diuortiū aūt dictū a flexu viarū, hoc ē vias in diuersa tēdentes. Friuolum est cū eo aīo separātur vt rursum ad seinuicem reuertentur. Nā friuolū est velut quassę mētis & fluxę nec stabilis. Proprie aūt friuola vocātur, fictilia vasa inutilia. Tres aūt ob causas ducitur vxor. Prima est causa prolis de qua legitur in genesi, et bñdixit eis dicens. Crescite & multiplicamini. Secūda causa adiutorii, de qua ibi in genesi dicitur. Non est bonum homineꝫ esse solū, faciamus ei adiutorium simile sibi. Tertia causa innoscētię. Vñ dicit apostol⁹, vt qui se nō continet nubat. In eligēdo marito quatuor spectari solent, virtus, genus, pulchritudo, sapientia. Ex his sapiētia potētior est ad amoris effectū. Refert hęc quatuor Virgilius de enea ꝙ his dido impulsa est in amorē eius. Pulchritudine. quē sese ore ferēs Virtute, q̄ forti pectore et armis. Oratione, heu q̄bus ille iact⁹ fatis quę bella exhausta canebat. Genere, Credo equidem nec vna fides genus esse deorum. Itē in eligēda vxore quatuor res impellūt hominē ad amorē, pulchritudo, genus, diuitię, mores Melius tñ si in ea mores querātur q̄ pulchritudo. Nunc aūt illę quęruntur, quas diuitiæ aut forma, non quas probitas morū cōmēdat. Ideo aūt fœminę sub viri potestate consistuūt, quia leuitate animi plerūq; decipiuntur. Vnde et equum erat eas viri auctoritate reprimi. Proinde et veteres voluerunt fœminas innuptas q̄uis perfectę etatis essent, propter ipsam animi leuitatē in tutela consistere.

¶ Finit liber nonus.

¶ Incipit liber decimus de quibusdam vocabulis nominum per alphabetum distinctis.

ORigo quorūdā noim. i. vnde veniant nō pene oibus patet. Proide quedā noscendi gratia, huic operi interiecimus. Licet origo nominum, vnde veniant, a philosophis eaꝫ teneat rationem, vt per dominationem homo ab humanitate, sapiens a sapientia nominetur, quia prius sapiētia deinde sapiens, tamen claret alia specialis in origine quorumdā noim causa, sicut homo ab hu-

mo.vnde proprie est appellatus ex quibus exem=
pli gratia quędam in hoc opere posuimus.
AEros vir fortis et sapiēs. Auctor ab augē=
do dictus. Auctorē fœminino gn̄e dici nō
posse. Nā quędā sunt quę in fœminino ge
nere poni non possunt vt cursor. actor ab agendo.
Alūnus ab alendo vocatus, licet & qui alit & qui a
litur alūnus dici possit. i. & qui nutrit & qui nutrit̄,
sed melius tn̄ qui nutritur. Amicus per deriuatio=
nē quasi animi custos. Dictus aūt proprie amic⁹ ab
hamo. i. a cathena charitatis, vn̄ & hami ꝙ teneāt
Amator turpitudinis, quia amore torq̄tur libidis.
Amabilis aūt ꝙ sit amore dignus. Amasius eo ꝙ
sit pronus ad amorē, Astutus ab astu vocatus, qd̄ ē
callidi & cauti nois, qui possit sine periculo forti=
ter aliqd facere, Argutus quia argumentū cito in
uenit in loquendo. Acer, in vnāquāq; formā veget⁹
ac nimius. Alacer a velocitate et cursu, quasi dice=
ret aliger. Armiger ꝙ arma gerat. Alacris, letus,
alacriter gestiēs, & nullius rei nouitate turbat⁹. A
gilis ab agēdo aliqd celeriter. sicut docilis. Aemu=
l⁹, eiusdē rei studiosus, quasi imitator & amabilis,
alias inimicus inuenitur. Aequus est secūdū natu
rā iustus, dictus ab ęqualitate hoc est ab eo ꝙ sit ę
qualis, vn̄ & ęquitas appellata ab ęqualitate qua=
dā scʒ. Aequus, eo ꝙ sit alteri ęqualis euo. i. coeta=
neus. Arrogans, eo ꝙ multū rogetur, & ille multū
fastidiosus sit. Audax proprie pro arrogāte ponit̄.
Animosus, eo ꝙ sit aīs et viribus plenus. Animat⁹
quasi aīo auctus, & quasi aīo firmatus. Aelatus, ꝓ
eo ꝙ seipsum super mensurā eleuet, dū magnus si
bi videtur de his quę agit. Attollens ꝙ se eleuet et
erigat. Ambitiosus ꝙ honores ambiat. Auidus di
ctus ab auēdo, auere eni cupere est. Hinc et auar⁹
Nā quid est auarum esse: progredi vltra q̄ sufficit.
Auarus ex eo dictus ꝙ sit auidus auri et nunq̄ opi
bus expleatur et quantū plus habuerit tantū pl⁹
cupiat. Flacci super hoc cōcordante sententia, qui
ait, Sēper auarus eget. & Salustius ꝙ neq; auari=
cia copia neq; inopia minuatur. Amarus a sapore
translatū nomen habet. Est ei insuauis, nec nouit
quēq; ad consortiū suum aliqua inuitare dulcedi=
ne. Adulter violator maritalis pudoris, eo ꝙ alte=
rius thorū polluit. Anceps huc illucq; fluctuens ac
dubius istud an illud capiat, & in qua parte decli=
net anxius. Atrox ꝙ sit tetris moribus. Abstimius
a temeto. i. vino quasi abstinēs a vino. Ablactat⁹, ꝙ
sit a lacte ablatus. æger ꝙ agatur infirmitate vel
tristicia ad tēpus. ægrotus ꝙ sit ęger frequentius,
sicut iratus & iracundus. ærūnosus, a rumine dict⁹
ꝙ per inopiā miser factus esuriat et sitiat. Auspex
eo ꝙ auium auspicia intendat. sicut auceps, et a=
ues capiat. Astrosus ab astro dictus quasi malo sy
dere natus. Aenormis eo ꝙ normā & mensuraʒ ex
cedat. abactor est fur iumentorum et pecorū queʒ
vulgo abigeū vocāt, ab abigendo. s. atramus & al=
batus, ille a veste nigra, iste ab alba. aduena eo ꝙ
aliunde adueniat, alienigena, qui ex alia gente ge
nitus est, et non ex ea vbi est. Itē alienigena ꝙ ex a
liene regionis sit et non ei⁹ vbi est. accola eo quod
adueniens terrā colat, agricola a colendo agro, si
cut siluicola, assecla eo quod sequatur aliquē lucri
causa. assiduus dicebatur apud antiquos, qui assi=
bus ad ærariū expensum conferendis pręerat, et ī
negociis quoq; publicis frequens, vn̄ et per s nō p
d scribendum est. apparitor nominatus quod ap=
pareat vt videatur, & pręsto sit ad obsequiū. atten=
tus vt aliquid audiens teneat, attonitus veluti furo
re quodā instinctus atq; stupefactus. Dictus aūt at
tonitus a tonitrui strepitu quasi tonitruo stupefa=
ctus & vicino fulgore aut tactu proximus. allectus
quod sit palā electus. abactus, quod sit ab actu re=
motus. abortiuus eo quod non oritur, sed aboriat̄,
et excidat. adoptiuus qui est palā adoptat⁹ in filiū
ambo, ab eo quod est αμφω nomen de greco lati
nū factū litera tercia demutata. alius de multis di
citur. alter vero e duobus vocatur, æquimanus ap=
pellatur qvtraq; manu gladio incunctanter vtitur.
BEatus dictus, quasi bene auct⁹. s. ab habē
do quod vult, et nihil patiendo quod no=
lit. Ille aūt vere beatus qui habet oīa quę
vult bona, et nihil vult mali. Ex his eni duobus bea
tus homo efficitur Bonus a venustate corporis cre
ditur dict⁹, postea et ad aīm trāslatum nomen. eū
autem dicimns bonum cui non pręualet malum
cumq; optimum qui peccat minimum. Benignus
est vir sponte ad benefaciendum paratus et dulcis
alloquio. Non aūt multum distat benignus a bo=
no, quia et ipse ad benefaciendum videtur exposi=
tus. Sed in hoc distat quia potest bonus esse et tri=
stior, & bene quidē facere et pręstare quod poscit̄,
non tn̄ suauis nouit esse consortio. Beniguus autē
sua cunctos nouit inuitare dulcedine. Beneficus a
bn̄faciendo alteri dictus. Vnde et beneficiū voca=
tur quia proximo prodest. Beniuolus, quia bn̄vult.
Nō tn̄ dicimus beneuolus, sicut nec maleuolus. sæ
pe eni ex duabus artibus cōpositum nomen, aut
prioreʒ aut sequentem literā corrumpit. Nam be=
neuolentia absurdum sonat, Blādus dulcis et inui
tans ad familiaritatem sui. Brutus, quasi obrutus,
quia sensu caret. Est enim sine ratione, sine prudē
tia Vnde et ille Iunius brut⁹ ex sorore tarquinii su
perbi genitus cum eundem casum timeret quē fra
ter inciderat, qui ob diuitias et prudentiam ab a=
uunculo fuerat occisus, vtilem temporis stulticiaʒ
simulauit. Vnde etiam Brutus est cognominatus.
dum vocaretur Iunius. Balbus a ballando potiusq̄
a loquendo dictus, verba enim non explicat. Inde
et blesus quia verba frangit. Bucco garrul⁹, qd̄ cę=
teros oris loquacitate non sensu exuperet. Bilosus
quod sit semper tristis ab humore nigro qui bilis
vocatur. Barburrus. stultus ineptus. Biothanatus
quod est bis mortuus. Thanatos eniʒ gręco sermo
ne mors dicitur.

CLarus a cœlo ꝙ splēdeat. Vnde & clara di
es ꝑ splēdore cœli. Cęlitus a cęlo dictꝰ ꝙ sit
sublimis & altus quasi cęlestis. Castꝰ primū
a castratione nuncupatus, postea placuit a veteri-
bꝰ etiā eos sic nominari, qui perpetuā libidinis ab
stinentiā pollicebātur. Cęles dictꝰ, quia iter sibi fa
cit ad cęlū. Cęlebs cōnubii expers qualia sunt noīa
in cęlo quę absq; cōiugibus sunt. Et cęlebs dr̄, qua
si cęlo beatus. Cęlicola, eo ꝙ cęlū colat. Est ei āge
lus. Continens nō solū in castitate dicitur, sed in ci
bo & potu, in ira quoq; et vexatione mentis et de-
trahendi libidine. Et cōtinēs dr̄ qui se a multis ma
lis abstineat. Clemēs misericors ab eo ꝙ cluat. i. ꝓ-
tegat & tueatur, sicut solet patronus clientē. Con-
cors a cōiunctione cordis est appellatus. Naʒ sicut
cōsors dicitur qui sortem iungit. ita ille concors di
citur qui corde iungitur. Cōcionator, multitudinis
allocutor. Cōsolator vnius allocutor, Et inde dictꝰ
cōsolator, ꝙ soli se applicet cui loquitur, et solitu-
dinē leuat alloquio. Hinc et solatiuʒ. Consultꝰ est
qui consulitur, cui cōtrarius est incōsultus, qui non
accipit cōsilium. Cōstans dictus, ꝙ vndiq; stat, nec
in aliquā partē dęclinari pōt. Confidens ꝙ sit ī cū
ctis fiducia plenus. Vn̄ et Cicilius. Si cōfidētiaʒ ha
bes cōfide oīa. Cautus a cauēdo dictus. Callidus,
fraudulentus quia celare nouit et male peritꝰ. cal
lidū aūt veteres non pro astuto tm̄ sed etiā ꝓ astu-
te docto ponebāt. Hunc & versutū ab eo, ꝙ animū
cito vertat. Cupidus a cupiendo multū. i. accipien-
do vocatus. Clamosus quasi calamosus, a calamo.
s. ꝙ sonet. Calūniator falsi crimis accusator, a cal-
uando. i. frustrando et decipiendo dictus. Calcula-
tor a calculis. i. lapillis minutis, quos antiqui in ma
nu tenētes nūeros cōponebāt. Compilator qui alie
na dicta suis permiscet, sicut solent pigmētarii ī pi
la diuersa mixta contundere. Hoc scelere quondā
accusabatur mātuanus ille vates cū quosdā versꝰ
Homeri transferēs suis permiscuit, et cū cōpilator
veterū ab ęmulis diceretur, ille respōdit magnarū
esse viriū clauē herculi extorquere de manu. Con-
tumax ab eo ꝙ contēnat. Chromaticus, quia nō cō
funditur nec colorē mutat. Græce enī chroma co-
lor vocat̄. Cōtumeliosus. quia velox est & tumet in
verbis iniurię. Cōtentiosus ab intentione vocatus
qui nō ratione aliqua, sed sola pertinacia vindicat
Contēptibilis, vel quia cōtēptui habilis, vł quia cō
temptus & vilis id est sine honore, Crudelis, hoc ē
crudus, quem gręci homon appellant, per trāsla-
tionē quasi non coctus nec vsui habilis. Est enī asp
& arduus. Carnifex ꝙ carnē afficiat. Cruciarius eo
ꝙ sit cruce dignus, Collega a colligatione sociatis
& āplexu amicitiæ dictꝰ. Coetaneus, quasi cōpar
ętatis. Cōplex qui vno pctō vel crimine alteri est ap
plicatus ad malū. Ad bonū vero nunq̄ dicimus cō-
plicē, Cōsors eo ꝙ ad eū pars pertinet, Nā sortem
veteres pro parte ponebant. Cōsors ergo ꝙ sit cō
munis sorte. Celer appellatus a celeritate, quia qđ
vsus exigit velocius facit. Cōfinialis ab eo ꝙ sit ge
nere vel loco affinis. Colonꝰ a Colonia. vel ab agro
colendo dictus. curator ꝙ corā ferat pueris qui ad
huc eius ętatis sunt, vt negocia sua satis admini-
strare non possint. cognitor a cognoscēdo causam
dictus. clientes, prius colētes dicebātur a colendis
patronis. captus. captiuus dr̄ quasi capite diminu
tus ingenuitatis, fortuna enī ab eo excidit, vnde &
a viris peritis capite diminutus dr̄. colonus a colū
na vocatus, eo ꝙ erectus et firmissimus sit. cōptus,
a coma dictus, ꝙ sit formosus capillis vel quia co-
mā nutrit. calamistratus a calamistro. i. acu ferreo
in calami similitudine facto ī quo crines obtorquē
tur, vt crispi sint, quē ī cinere calefacere solēt q ca
pillos crispunt, vt calamistrati sint. corpulētus ꝙ
sit corpore validus, & lētis carnibꝰ. crassus a sagi-
nato corpore, a creando carnes. comessor a come
dendo satis. Est enī gulę ac vētri īmoderate dedi-
tus. pessimus de vino aquā faciens. candidus, canꝰ
dictus a cādore, & cādidus quasi cādori datus. Stu
dio enī accedit cādor. Nā album vocari naturę est
clodus, curuus, crispus. cęcus appellatus ꝙ careat
visu est enī luminibus amisis. cęcus est qui vtroq;
oculo nō videt. caducꝰ a cadendo dictus. i. lunaticꝰ
eo ꝙ certo lunę tēpore patiatur. cōfusus a cōfusio
ne sceleris appellatus. Inde cōfusio. cōuulsus dicit̄
cui sua vi aliqua adimunt̄. Vn̄ & cōuulsꝰ nauis cui
eminētia vi tēpestatis adimunt̄. Vn̄ & Virgiliꝰ. Vix
septē cōuulsæ vndis, quasi mutilatę. cōsumptꝰ to-
tus sumptus & deuorans. cōsiliatrix ob societateʒ
flagitiosæ cōsensionis dicta eo ꝙ intercurrat alie
nūq; nūdinet corpus. Hāc etiā & lenonem vocant.
circōforanus qui aduocationuʒ causa circūfora &
cōuentus vagatur. collegiatus. carpentarius.

DOminus ꝑ deriuationem dictus quod do-
mui p̄sit & cūctę familię dominet̄. Diser-
tus doctus a disserēdo dictus, disposite ei
disserit, doctꝰ a dicēdo vn̄ & doctor. Doci-
lis nō quod sit doctus, sʒ quia doceri pōt, est ei īge
niosus et ad discendū aptus. Discipulus a discipli-
na dictus. Disciplina aūt a discēdo vocatur. Dispē
sator vocatur cui creditur administratio pecunia-
rū & iō dispēsator, quia priꝰ qui dabāt pecuniā nō
numerabāt eā sʒ appēdebāt. Diues ab ære vocatꝰ
vel diu descēs. Decorus perfectus a decē dr̄. Dul-
cis. Decēs cōpositꝰ a nūero decē dr̄. Hic & decorus
& decibilis. Directꝰ eo quod in rectū venit. dilectus
a diligētia. Hęc sūt ei signa diligēdi. Diligēs. Deli
butꝰ de oleo vnctꝰ vt arletę solēt, vel ī ceromate pu
eri. Hic & Delibutū gaudio. i. sup̄fluū vel plenum.
Delicatꝰ, quod sit delitiis pastus, viuēs in ępulis, et
nitore corporis. Defessus, semꝑ infirmus quasi diu
fessus. Debilis quod per bilem factꝰ sit fragilis. bi
lis enim humor est afficiens corpus. Decolor quod
desit ei color. Desperatus vulgo vocatur malꝰ, ac
perditus, nec iam vllius prosperæ spei. Dicitur au-
tem per similitudinem ægrorum qui affecti et sine

ſpe deponunt. Cōſuetudo aūt erat apud veteres, vt deſperati añ ianuas ſuas collocarēt, velut extremū ſpiritū redderent terræ, velut poſſent a tranſeuntibus forte curari, qui aliqñ ſimili laborauerant morbo. Degener aūt ꝙ ſit ignobilis, aut ꝙ ſit ipari gene, aut ſi dū ſit optimo gñe natus, inhoneſtæ tñ viuit. Decrepitus ꝙ morti ſit propior, & quaſi ad mortis tenebras vertat, ſicut crepuſculū tēpus noctis. Alii dicūt decrepitū, nō qui ſenectute auulſ⁹ ē ſed qui iā crepare deſierit. i. loqui ceſſauerit. Depreciatus ab eo ꝙ ſit vilis, nec aliquo precio dign⁹. Dirus pręparcus & teter, & quaſi diuina ira in id act⁹ Nā dirū dicitur quod diuina infertur ira. alias dirus manus. Dehiſcens, valde hiſcens. Hic eī de augētis eſt vt deamare deſidere. Deſpiciēs, eo ꝙ deorſum aſpiciat, vel cōtēptui habeat. Doloſus, inſidioſus vel malignus, ab eo ꝙ deludat. Vt enī decipiat occultā maliciā blādis ſermonibus ornat. Dubius incertus, quaſi duarū viarū. Delator dictus eo ꝙ detegat quod latebat. Dilator, quia differt ad ꝓferendum. Deſidioſus. tardus, piger a deſidēdo vocatus. i. valde ſedēdo. Itē & reſidens a reſidendo. De eī hic augētis eſt. Delirus mente defect⁹ ꝑ ętatē apo tu lirā, vel ꝙ a recto ordie et quaſi a lira aberret. Lira ē enī arationis gen⁹ cū agricolę facta ſemēte dirigūt ſulcos. i quos oīs ſeges decurrit. Demēs idē ꝙ amēs. i. ſine mēte, vel ꝙ diminutionē habeat mētis. Deſipiens eo ꝙ min⁹ ſapere incipit q̄ ſolebat. Dānatus & dānabilis, quoꝝ prior iā addit⁹ ē ſequēs pōt adduci. Degulator, eo ꝙ ſit gulę dedit⁹

ELoquens, ꝓfuſus eloquio. Exertus ī loquēdo expeditus. Exerere eī ꝓferre vel expedire eſt. Eruditus quia nō rudis ſꝫ iā doct⁹. Expt⁹ multū perit⁹. Ex enī hic pro valde ponit ſicut excelſus, quaſi valde celſus, & eximi⁹ quaſi valde eminēs. Efficax dictus, quia nullā difficultatē habet in qualibet re facienda. Hinc & efficiens a faciendo dic⁹. Expes ꝙ ſit ſine ſpe, Expers, quia extra ptē, caruit eī parte. Exors quia extra ſortē ē. Exul, quia extra ſolū ſuum eſt, quaſi trans ſolū miſſus, aut extra ſolū vag⁹ Nā exulare dicūtur qui extra ſolū eunt. Extorris, quia extra terrā ſuā eſt, quaſi ex terris, Sꝫ proprie exterris cū vi expulſus ſit, & cū terrore ſolo patrio eiectus. & extorris ex terra ſua expulſus. Exterris extra terrā, aut extra terminos ſuos, quia exterret Exterminator, nō ille qui vulgo dr̄ εξοριστοσ, ſꝫ qui deiicit et expellit a terminis ciuitatis. Exterminatus ab eo ꝙ ſit extra terminos terminos ſuos eiectus. Sic & extrem⁹ ab eo ꝙ ſit alienę terrę. Egēs & egenus, ſine gēte & ſine genere, indigēs & egenus. Exiguus, multū egens. ex enim pro valde ponitur. Exilis, tenuis, ꝙ poſſit q̄s per anguſtum exire, ſiue ſine iliis. Exeſus quia percomeſus. Eſt enī aridus tenuis et exilis. Exhauſtus quia cōſumptus eſt et inanis effectus. Exanguis, ꝙ ſit extra ſanguinē. Exanimis eſt mortuus. exanimis autem et exanimus dicim⁹, & ſicut vnanim⁹ et vnanimis, inerm⁹ et inermis, et hoc noſtro arbitrio ſubiacet. Exuſt⁹ dr̄ de quo nihil ſupereſt, quaſi valde vſtus. Ex enī pro valde ponitur. Exoſus ab odio dictus. Nam antiqui et odi dicebant, & exoſus ſum. Hinc eſt exoſus quo vtimur, licet iā oſus non dicamus. Exitioſus eo ꝙ multis exitio ſit. Executor ab equendo. Idē & exactor. Effrator ꝙ ſit expugnator clauſtrorum. Efferatus mēte ferina effectus, & vltra humanū modū excedēs. Effrenatus ab eo ꝙ ſit pręceps & pronus et ſine freno rationis. Eunuchus gręcuꝫ nomen eſt, quod eſt ſpado. Horū quidā coeunt, ſed tñ virtus in ſemine nulla eſt. Liquorē enī habent & emittunt, ſed ad gignendum inane atq; inualiduꝫ Effeta ab eo ꝙ ſit frequenti fętu exhauſta. Partus enim eam aſſiduus debilem reddit.

DIctus eſt facundus, quia facile fari poſſit, Facet⁹ qui iocos & luſus geſtis & factis cōmēdat a faciendo dictus. Frugilis a fruge nominatus, id eſt fructu vel parſimodia, ſiue vt alij volūt modeſtię tēperātia. Fęnerator qui pecuniaꝫ deponit apud debitorē, quaſi fęnoris actor. Nā fęnus pecunia eſt. Fęnerator aūt latine dr̄ et qui dat mutuū et qui accipit. Flamines pontifices idolorū Fęlix dr̄ qui fęlicitatem dat. fęlix qui accipit, & fęlix per quē datur fęlicitas. vt fęlix tēpus, fęlix locus Fidelis pro eo ꝙ ſit ab eo id quod dicit vel promittit bonū. Facilis a faciendo nec tardus. Firmus vnde et formoſus. Fortis quia fert aduerſa vel quecūq; acciderint, ſiue a ferro quod ſit durus nec molliatur. Formoſus a formo dictus. Formū enī veteres calidū & feruens dixerūt. Feruor enī ſanguinē mouet, & ſanguis pulchritudinē. Fędus nomē habet ab hirco & ab edo. f. littera addita. Hūc veteres in graui ſignificatione ponebāt. vt ſanguine fedāteꝫ quos ipſe ſacrauerat ignes. Fragilis dic⁹, eo quod facile frāgi poſſit. Feſſus, quaſi fiſſus, nec iā iteger ſalute, eſt aūt generale. Dicimus enī feſſus animo vt Terentius. Feſſus vale recedit. & feſſus corpore quod magis eſt proprium. & feſſus rerū a caſu morientiū. Fatigatus quaſi fatis agitatus. Formidoloſus a formo. i. ſanguine dictus cū ſe acute ad præcordia fugiens cōtrahit ſanguis. Nā timor ſanguinem gelat, qui coactus gignit formidinem vnde ē illud. Geliduſq; coit formidine ſanguis. Formidoloſus aūt cum ſit timidus, & timendum ſignificat Fatuus ideo exiſtimatur dictus, quia neq; quod fatur ipſe. neq; quod alii dicūt intelligit. Fatuos originē ducere quidam putant a miratoribus fatuæ fauni vxoris fatidicę, eoſq; primum fatuos appellatos. quod pręter modum obſtupefacti ſunt vaticiniis illius vſq; ad amantiā. Fauor ab eo quod faueat et cōſentiat. Fictor appellatus a fingendo & cōponendo aliquid, ſicut qui capillos mulierum linit & pertractat vngit & nitidat. Fallax quod fando. i. loquendo decipiat. Feruidus iracundus. Ira enim inflammat. Frendens quod mirando frāgat

dentes et comprimat. Fremens id est cũ furore voci ferans. Ferox ab eo quod ferocitatẽ exerceat vt bestia. Fur a furuo dictus est. i. a fusco. Naȝ nocturno vtitur tẽpore. factiosus inter opprobria cũ seditiosum accipi volumus, cum vero gratiosum, potentẽ et quasi magnę factionis. facinorosus a facti commisso nominat⁹, facit eni quod alteri nocet. femellarius fęminis deditus, quem antiqui mulierariuȝ appellabant. flagitiosus eo quod frequentius flagitet atq; appetat libidinẽ. furcifer dicebatur oliȝ qui ob lene delictum cogebatur a dominis ignominiæ magis q̃ supplicii causa furcã circa viã ferre, prędicãs peccatum suum, & monere cęteros ne quid simile peccarent. futilis vanus superflus loquax. Et est methaphora vasis fictilibus quę cassa et rimosa nõ tenent ea quę inieceris. fornicari⁹. fornicatrix est, cuius corpus publicũ et vulgare ẽ. hęc sub arcuatis prosternebatur, quę loca fornices dicuntur vnde & fornicarię. Virgili⁹ atq; aduerso fornicę. fęcunda a fętu dicta quasi fętu abũda. Est eĩ partu frequẽs. fęta pręgnans. Flens quasi lachrymas fluens. fugitiuus nemo recte dicitur, nisi q dominum fugit. Nã si paruulus puer a nutrice aut a scholis discesserit, fugitiuus non est.

GLoriosus, a frequẽtia claritatis dictus pro c g littera cõmutata. Gloriosus a laurea dictus que datur victorib⁹. Gnarus sciens, cui cõtrarius est ignarus nesciens. Grauis venerabilis. Vñ & cõtemptibiles leues dicimus. Grauis pro cõsilio & constãtia dictus, qui nõ leuia motu dissilit, sed fixa cõstãtie grauitate cõsistit. Grãdis. Gracilis. Grãdeuus quod sit grãdis ęuo. Gratus, graciam seruans. Sed tñ & aĩo & corpore dr̃. Gratific⁹ ab eo quod gratis faciat bonũ. Gratios⁹ quod pl⁹ vnicuiq; q̃ meretur tribuit. Garrulus proprie dicit̃ qui vulgo verbosus appellatur accedẽte lętICIA nec valens nec volẽs tacere sumptũ nomen a graculis auib⁹ quę importuna loquacitate semper strepũt, nec vnq̃ quiescũt. Ganeo luxuriosus, et tanq̃ in occultis locis & subterraneis. quę ganea gręci vocãt Glutto a gula, id est gulosus.

HVmilis quasi humo accliuis. Honorabilis q̃ si honore habilis, hoc est aptus. Honest⁹ ꝙ nihil habeat turpitudinis. Nã quid est honestas, nisi honor perpetuus: id est quasi honoris status. Humanus quod habeat circa hoĩes amorẽ & miserationis affectuȝ. vnde & humanitas dicta. qua nos inuicẽ tuemur. Habilis quod sit ad habendũ cõmodus atq; aptus. Honerosus plus q̃ honeratus, sicut scelerosus plusq̃ sceleratus. Hirsutus ab eo quod sit hirtus & pilis horridus. Hypocrita gręco sermone. in latinũ simulator interp̃tat̃. Qui dũ intus malus sit bonũ se palã ostendit̃. Hypo eĩ falsum, crisin iudiciũ interpretatur. Nomen aũt hypocritę tractũ ẽ a specie eoꝝ qui in spectaculis cõtexta facie incedunt, distinguentes vultuȝ ceruleo minioq; calore et cęteris pigmẽtis habentes simulacra foris linthea, gypsata et vario colore distincta nonnũq̃ et colla et manus creta perungentes vt ad personę colorẽ peruenirent et populũ dum i ludis agerent fallerent. modo in specie viri modo in fœminæ, mõ tonsi, modo criniti anili & virginali cęteraq; spẽ ętate sexuq; diuerso vt fallant populũ dum in ludis agunt. Quę spẽs argumenti translata est in his, qui falso vultu incedunt, & simulãt q̃ non sunt. Nam hypocritę dici non possunt ex quo foras exierint. Humatus quod sit humo tectus id ẽ sepultus.

INgeniosus dictus ꝙ intus vĩ habeat gignẽdi qlibet artẽ. Inuentor dictus ꝙ in ea q̃ querit venit. Vnde et ipsa quę appellatur inuẽtio si verbi originem retractemus, quid aliud resonat nisi quia inuenire ẽ in idvenire quod queritur? Interpres ꝙ inter partes medius sit duarum liguarum dum transfert. Sed et qui inter deũ quem interpr̃etatur & homines quibus diuina indicat mysteria intepres vocatur. Iuridicus quia legũ iura dicit. Indolis proprie est imago quędã futurę virtutis Iustus dict⁹ quia iura custodit & scd̃m legem viuit. innox ꝙ nõ noceat. innocuus cui nocitũ nõ sit, sed apud veteres vtrumq; indifferens est. ilaris gręcuȝ nomẽ est. iocũdus eo ꝙ sit semp iocis aptus, & ilaritati, a frequẽtia, sicut iracũdus. iocosus iocis vsus inclytus gręcum nomen est, Nã clyton gręci gloriosum dicũt. illustris nomẽ lęticię est ꝙ clareat multis splendore gñis, vel sapientiæ vel virtutis cui cõtrarius est obscure natus. idoneus quasi duplũ habens donũ. incolumis a colũna nomen habet, quæ si erectus fortis & stabilis. immarcessibilis incorrutus & sempitern⁹, ꝙ sit sine marcore atq; lãguore, intemeratus incorruptus & nulla temeritate violatus. infirmus, quia sine forma id est sine calore. imbecillis, quasi sine baculo fragilis et incõstans. inanis, leuis, inconstans, quia nõ est stabilis, sed quod placet ei rursus displicet. iactans vel arrogans ẽ q maiorum institutis non acquiescit, sed propriã quã dã viam iusticiæ & sanctitatis inquirit. iracund⁹ dictus, qui accenso sanguine in furorẽ cõpellit̃. Vt eĩ flãma dicitur, et ira inflammat. incentor ab eo ꝙ ĩcendat atq; inflãmet. incentor quia praua suggestione ad vicia cor aliorum succendit et persuadendo inflammat. inexpiabilis ꝙ nunq̃ expietur, nunq̃ purgetur. inlaudabilis, non quia laudatus non sit sed quia laudari non meruit. iratus, ira actus. impius, quia sine pietate religionis est. iniquus proprie dictus quia non est equus, sed inęqualis, inter impium autem et iniquum hoc distare nonnunq̃ solet quia omnis impius iniquus, non tamen omnis iniquus est impius. impius nanq; pro infideli ponitur & dictus impius ꝙ sit a pietate religionis alienus. iniquus vero dicitur pro eo ꝙ non est ęqu⁹ sed prauis operibus maculatur ne christianitatis nomine censeatur. inimicus quia non est amicus, sed est aduersarius. Duæ autem res inimicos faciunt,

fraus et terror. Terror quod timēt. Fraudis maluȝ quod passi sunt. Inuidus dictus ab īuidēdo felicitati alteri⁹. Inuidiosus est qui ab alio patiť īuidiā. Inuisus, odiosus, ab inuidia & ȝelo dict⁹. Intestabilis cuius testimoniū nōvalet, & quod dixerint irritum improbatūq; sit. Infamis nō bonę famę. Improb⁹ dict⁹ quod instat etiā prohibenti. Importunus inquetus, quia non habet portū, idest quietē, Vnde et importuni quasi in naufragiū cito ferūtur. Infrenis, hoc est qui frenis nō regitur vt numidę infreni. Infrendēs proprie est inter se cōprimens dētes. Nam & frendere significat dētibusfrāgere. Vñ nefrēdes infantes qui nec dū dentes habent. Ingluuiosus a gula & voracitate dictus. Ingloriosus quod sit sine gloria, idest sine triūphis, Itē iglorius imemor gloriæ. Informis, ingēs nō quod nō habeat formā, sed quod vltra formā magnitudinē habeat. Inueteratus, eo quod sit multi veterisq; vsus in malicia. Immanis, quia nō bonus, sed crudelis et terribilis. manū eni bonū dr̃. Vñ & cata antiphrasin, dii manes minime boni. Immunis minime munificus vt est in prouerbio veteri. Immunē ciues odere sui. Itē imunis qui nō facit munia. i. officio nō fungiť. est ei omni priuilegio vacuus. Indēnis, eo quod sine dānovi uat & sine vlla culpa atq; periculo. Iners sine arte & ob hoc ne operi quidē vlli aptus. Inermis vel sine armis, vel sine virib⁹. Nā semp arma ꝓvirib⁹ accipiuntur. ignauus ignarus viç. i. ratiōis et vitę. ignarus nō gnarus, idest insci⁹ hoc ē sine narib⁹, olfecisse eni veteres scisse dicebāt. ignarus aūt duo significat. vel qui ignorat, vel qui ignoratur. immemor qui oblitus est, perdit eni memoriā. inscius quia sine sciētia est. idiota īperitns grecū est, imperitus sine peritia. incōsultus ab eo quod nō accipiat consiliū. itē incōsultus, quia ē sine consilio & inscius rerū atq; ignarus. ineptus apto cōtrarius est, quasi i aptus. inops qui sine terra est. opē ei terrā intelligimus, quia opē fert fructificando. Alii inopem intelligunt, nō sepultum, inhumatum, cui nec animam mane habēti surrexit tumul⁹. ignobilis, eo quod sit ignotus et vilis & obscuri gñis, cui⁹ nec nomē quidē sciť. ircosus, qa sudore corporis fętido pudet. ignotus ignobilis, vel ex improuisoveniēs. improuisus dictus eo quod subito sit & nō porro ante visus index proditor, ab indicādo. indigena vocatus, qđ inde sit genitus. i. i eodē loco natus. impudens ab eo quod pudor & pudicitia procul abest. impudic⁹ a pudicevocat⁹. Pedorē ei & fetorē dicit. incest⁹ ꝓpter illicitā cōmixtionē vocatus, quasi incastus, sicuti qui virginē sacrā vel affinitati suę proximam stuprauerit, internecida ē, qui falsū testamentū fecit & ob id hominem occidit. inficiator negator q nō fatetur sed cōtraveritatē mēdaciū nititur. impostor mendax commendator. iterceptor proprie dicitur qui inter duos de medio tolliter. insidiosus quod insideat. Nā proprie īsidere est dolose aliquē expectare. Vñ & insidię noīatę sunt. incicta id est sine cinctu, quia pręcingi fortiter vterus non permittit. inuestis id est sine veste, nondum eniȝ habet stolam quod est signum maritalis virginitatis, iscura vocatur quia causa escę quemlibet conlectatur.

¶ Katholicus, vniuersalis. Gręcum enim nomen ē Karus gręcum nomen est, sicut et karitas. Vnde et eukaristia sacrificium. i. bona gratia.

Luculentus ab eo quod sit lingua carus & sermone splendidus. Lector dr̃ a legendo id est percurrendo, Vñ et nauis dr̃ legere quicquid transit. Nā legit, transit pręterit vt crebris legimus freta concita terris. item lector a colligendo animo quę legit quasi collector, sicut illud Qui legitis flores. Loquax non est eloquens. Loc⁹ a latitudine. Locuples. quasi loculis plenus. et possessionum plurimarum possessor quemadmodum docet Tullius de re publica in libro secundo, multa quæ editione ouium et boum, quod tūc erat res in pecore & in locorum possessionibus ex quo pecuniosi et locupletes vocabātur. Liberalis dictus ab eo quod libenter donet nec murmuret. Largus abundans affluens. Longus a linea dictus propter quod sit porrectus. Longęuus quasi lōgi æui & lōgi temporis. Longanimis siue magnanimis eo qđ nullis passionihus perturbatur, sed adνniuersa sustinenda patiens ē. Cui cōtrari⁹ est pusillanimis angustus & in nulla tribulatione subsistens. De quo scribiť. Pusillanimis vehementer insipiens. Leuis ob in cōstantiam vagationis appellať, quia leui motu mētis nunc ista nunc illa desiderat. Lubric⁹ ab eo quod labitur. Labēs iterdū velox vt labere nympha polo, & labere pennis. Cursus eni lapsu celerior est. Latro insessor ēviarū, a latēdo dict⁹. Meli⁹ aūt latro quasi latero a latere insidiator vię. Lanista gladiator. i. carnifex, tusca ligna appellat⁹ a laniando, scilicet corpora. Lacessitor per translationē dict⁹ a canib⁹ vel a feris, quæ solent lacerādo ꝓuocare. Leno consiliator stupri eo quod mētes miserorū blandiat, & deliniendo seducat. Libidinos⁹ ab eo quod faciat quod libet. Libidinos⁹ a libero q puellarū corpore pingitur. Luxurios⁹ quasi solut⁹ ī voluptares, vñ et membra loco mota, luxa dicūť. Lasciu⁹ dict⁹ quod sit lux⁹. idest solut⁹ et van⁹. Lymphatic⁹ quod aquā timeat quē gręci hypodrophobam vocant. Lymphatic⁹ proprie dr̃, qui viciū ex aqua cōtrahit. cui⁹ viciū ē huc atq; illuc currere, aut a furore aq̄ sūpto vicio. Sed poetæ in hoc gen⁹ nominis pro furiosis vsurpāt. Lurid⁹ ꝙ sit pallid⁹, a loro dict⁹ quod hmōi habeat cutē. Lepros⁹ a pruritu nimio ipsi⁹ scabiei dictus. vñ & per. p. scribi debet. Luscus quod lucē ex parte sciat, sicut lusciciosus q vespere nihil videt. Luscos coclites dixerunt antiqui. Vnde et cyclopas coclites legim⁹ dictos quod vnum oculum habuisse perhibentur. Lotus, lauatus, idest mundus. Lupa meretrix a rapacitate vocata quod ad se rapiat miseros et apprehendat

MIsericors a cõpatiendo alienę miseriæ vocabulũ est sortitus.& hinc appellatã misericordiã quod miserũ cor faciat dolentis alienã miseriã.Non aũt occurrit vbiq; hæc æthymologia.Nã est in deo misericordia sine vlla cordis miseria.Mactus magis auctus gloria ,et ẽ nomen tractũ a sacris.Quotiens enĩ thus aut vinum super victimam fundebatur dicebãt mactus ẽ taurus vino vel thure,hoc ẽ,cumulata est hostia & magis aucta. Munificus dicitur,quia alicui munera multa dat,vel quia munus suuꝫ,id est officiũ quod debet adimplet,sic et munifex,quia munera fert. Magnanimus ab eo quod sit magni animi et magnæ virtutis.Cui cõtrarius est pusillanimis.Manificus a magna faciendo vocabulũ traxit. Mãsuetꝰ mitis vel dñs quasi manu assuetus Modestus a modo dictus & tẽperie,nec plus quicq̃nec minus agẽs Mitis lenis & mãsuetus & cedens improbitatibus et ad substinendã iniuriã quasi tacens et mutꝰ.Mutus quia vox eius non est sermo nisi mugitus. Vocalem enim spiritũ per nares quasi mugiens emittit.Memor vel qui memoriã tenet.vel qui memoria tenetur.Magister maior in statione. Nã steron gręce latine statio dicitur.Minister,minor in statione,siue quia officium debitũ manibꝰexequit.Maior,minor,minimus a numero monadis,quod euꝫ non sit alter.Maximꝰ aut meritis,aut ętate,aut honore,aut facũdia,virtute,aut oĩbꝰmagis eximius. Modicꝰ puus sed abusiue cęterũ rationabilis. Moderatꝰ a modo.scꝫ & tẽperamẽto.Mediocris quod modicũ illi sufficiat.Miser proprie eo quod omnẽ felicitatẽ amiserit.Secũdũ aũt Ciceroneꝫ proprie mortuus,qui in tusculanis miseros mortuos vocat propter quod iam amiterũt vitã.Miserabilis quod sit miseriæ habilis.Mestus naturaliter tristis nõ casu.Est ei a natura mẽtis & animi,vñ & mestus.Mẽdicus dictus,quia minus habet vnde vitã legat,siue quia mos erat apud antiquos os claudere egenũ & manum extendere quasi manu dicere.Mendax quod mentẽ alterius fallat.Malignus quia malicię votũ ad opus peragit.Malus appellatus a nigro felle,quod gręci melan dicũt vnde et melãcolici appellãtur homines,qui et conuersationẽ hũanã refugiunt,& amicoꝶ carorum suspecti sũt. Maliciosus deterior malo,quia frequenter malꝰ.A malo aũt peior dr̃,a bono deterior.Melior dictus quasi mollior,nõ durus aut ferreus,nam melius quasi mollius.Minax a facie oculorum quando furiose ardescunt,vt amplius vidẽs pertimescat. Minator &monitor.Sed monitor dicitur cũ pręnunciat bona,minator cũ pręnunciat aduersa.mulctator, eo quod blandis verbis mulceat ad declinandũ animum.translatio a mulso id est quod acetum lenire solet fauces dolentis.aut oppletum sordibꝰ stomachũ.Metatores appellãtur qui castra designãt a metiendo,scilicet vt Lucanus.Hesperios audax veniam metator in agros.mollis quod vigorẽ sexꝰ eneruati corporis dedecoret,& quasi mulier emolliatur.Macer a macie,& macies a macia, eo quod immoderata libido macros faciat siue a maceratione,Mãcus manu añcus.Moribũdus morientisimilis,sicut vitabũdus vitanti similis. Quando enĩ dicimus moriturus est,moribundus aũt nõvere,sꝫ vere similis morienti est.Meretrix dicta quod preciũ libidinis mereatur.Inde et meritorię tabernæ Nã et milites cũ stipendia accipiunt mereri dicũtur.Morior a morte vocatus eo quod nõvigeat intellectu.Mulio dictus a mulis eo quod pręsidet iis dẽvehiculis.manifestũ dr̃ q̃d in manu ẽ promptũ.

NObilis non vilis,cuius et nomẽ& genus scitur.Nubilis ad nubendũ habilis. Nemo ab homine tractũ est,idest ne homo.quod est pro nullo.Nullus aũt quasi ne vllus.Nihil cõpositum est ex ne et illo.Hilũ aũt varro ait.significate medullam eius ferulę quam gręci ασφοΔελον vocant,& sic dici apud nos nihilum quomodo apud græcos ουΔετρυ.Neq̃ a malo plęriq; distingunt,aliũ perniciosũ,aliũ nugas existimantes vt ait monatius.Hic adolescens nequaq̃ nõ malns id est nugas perniciosus.Alii cõfundunt quasi vtrũ q;vnũ ideq; significẽt.Nequitiam ex eo quod nihil sit veteres dictum esse voluerunt. Neuter neq; ille neq; iste,quasi diceret nec vterq;.Nefarius non dignus farre,quo primo cibi genere vita hoĩm sustãtabatur.Nefandus id est nec nominandus quidem nec dicendus.Nutritor quasi neuter eruditor. Nũcius est et qui nunciat et quod nunciatur.id est angelus.καιηαΛΛεΔειο sed nunciꝰ ipse homo genere masculino id vero quod nũciatur genere neutro.vt hoc nuncium & hæc nuncia.Nazareus idest sanctus dei.Nazareus olim dicebatur qui sanctaꝫ comam nutriebat.et nihil contaminatum accipiebat,abstinens se a vino,omniq; sicera quæ mentẽ ab integra sanitate peruertit. Nugas autem hebręum nomen est.Ita enim in prophetis est expositum,vt dicit Sophonias.Nugas qui a lege recesserant vt nosse possimus linguam hebraicam omnium linguarum esse matrem.Nugigerulus appellatus ab eo quod sit turpis nuncius.Negligens quasi nec legens .Nepos dictus a genere quodam scorpionum qui natos suos consumunt excepto eo qui dorso eius insederit.Nam rursus ipse qui seruatus fuerit consumit patrem.Vnde homines qui bona parentum per luxuriam consumunt nepotes dicũtur.Hinc quoq; nepotatio pro luxuria ponit , qua certe quæq; res consumuntur. Niger quasi nubiger quia non serenus sed fusco coopertus est,vnde et nubilũ diem tetrũ dicimus.

ORthodoxus rectę gloriæ.Orator ab ore vocatꝰ/a perorãdo noiatus.i.dicẽdo. Nã orare dicere ẽ. Obaudiẽs ab aure eo ꝙ audiat i

perantē.Ospes ꝙ inſerat oſtiis pedes.Oſpes facilis aptus et oſtio patēs. Vnde et oſpitalis homo dicit̄ Oſor inimicus ab odio dict⁹,ſicut amator ab amo re et eſt gn̄is cōis.Odibilis odio habilis.Obſit⁹ ob ſeſſus.ideſt vndiq; inſidus cōuallat⁹.Obſcenus ipu re libidinis a vicio obſcuro dictus.Obtunſus hebe tior& obcluſior,quaſi ex omni parte tunſus. Obni xus cōtraniſus & cōnabūdus dr̄.Obnoxius qa obli gatus eſt nexibus culpę.Oblectator quaſi cū lacte & fraude,vt terētius. niſi me lactaſſes amantē, vn̄ et oblectare dictū eſt.Obtrectator malignus &qui obſtringillādo,officiendoq; nō ſinat quēpiā ꝓgre di et augeſcere.Orbus qui liberos non habet, qua ſi oculis amiſſis.Opifex ꝙ opus faciat aliquid.O pilio cuſtos ouium quaſi ouilio.

PRudens quaſi porrovidens,perſpicax eſt eni & incertorū pręuidet caſus,Patiēs di ctus a pauēdo,Pauere eni ferire eſt,percu titur eni et tollerat.Perfect⁹ cui nihil iam adipiſci poteſt.Huic nomini apud grāmaticos cō paratio nō adiicitur,quia ſi dixeris ille perfectior eſt,iſte perfectus non erit.Pulcher a ſpecie cutis di ctus ꝙ ē rubēs pellis.poſtea trāſiit hoc nomē ī ge nus.Nā pulchritudo hois aut invultu eſt,vt os hu meroſq; deo ſimilis,aut in capillis,vt nanq;ipſe de corā cęſariē.aut ī oculis,vt lętos oculis afflarat ho nores,aut in candore,vt quale manus addūt ebo ri decus,aut in liniamētis,vt te multo plus figura et liniamenta hoſpitis delectabant,aut in proceri tate,vt turnusvertitur in mediis,et tota vertice ſu pra eſt,Pellex a pelliciēdo. Perſpicax ſplendidus, eo ꝙ pluceat.Perpetuus perēnis.Perennis ab eo ꝙ ſit ꝑpetuus annis.Pręſulvocatus qui pręeſt ſollici tudine,Prępoſitus appellatus eo ꝙ ſit ſubiectoruꝫ ac famulantiū ordinator vel rector.Patroni a pa tribus dicti ſunt,ꝙ hm̄oi affectū clientib⁹ exhibe ant,vt quaſi patres illos regāt.Pedagogus eſt cui paruuli aſſignātur.Grecū nomē eſt,& eſt cōpoſi tū ab eo ꝙ pueros agat.i.doceat,& laſciuientē re frenet ætatē.Pręſens dictus ꝙ ſit ꝓ ſenſibus.i.co rā oculis,qui ſenſus ſunt corporis.Prior ꝙ primus ſit ordine & primus quaſi pręeminens.Prim⁹. Po ſterior.Poſtremus.Potens rebus late patens. vnde & poteſtas ꝙ pareat illi quaquavelit,et nemo iter cludat,nullus obſiſterevaleat.Pręopimus pręcęte ris opib⁹ copioſus.Pecunioſus.Tulli⁹ primū eos di ctos refert qui plurimā habuiſſent pecuniā.i.peco ra.Ita ei et antiqui eos appellabāt. Paulatī aūt ꝑ abuſionē in nomen aliud deuolutū ē,Peruicax pro prie dicitur qui in propoſito ſuo ad victoriam per ſeuerat.Antiqui eni vicia dicebāt,quam nos victo riam,credo ꝙ inde dicatur herbavitia.i. victoria lis.Pernix a pernitendo tractum eſt.i.in conatibus perſeuerendo.Alii pernicem velocē intelligūt pe dibus.Nam pernicitas pedū eſt,vt pernicib⁹ ignea plantis,ſicut celeritas pennarū eſt, vt celeriq; fu ga ſub ſydera lapſæ.Piger quaſi pedibus ęger. eſt eni tardus ad incedendū,quo d nomen pervſū trā ſit ad animū.Pernox peruigilans nocte. Perſeue rens,ardens.ſtrenuus laborioſus.Pertinax impu dēter tenens quaſi pertinens.Petulans nunc qui dē pro audace et improbo ponitur,oli autē acerbi flagitatores et proprie argētariorum coactorum pueri ꝙ precia rerū crebrius et aſperius exigebāt a petendo petulātes vocati ſunt.Procax proprie i dē quod petax.Nā procare eſt petere.Vnde et nu ptiarū petitores proci dicūtur.Prodigus ſumptuo ſus atq; conſumptor qui oīa porro agit et quaſi ꝓ iicit.Profugus proprie dicitur qui procul a ſedib⁹ ſui svagatur.quaſi porro fugatus.Peregrinus lon ge a patria poſitus,ſicut alienigena. proiect⁹ qua ſi longe et,procul iactus ſicut et ꝓduxit.quaſi por ro illū duxit,& prouocauit quaſi illū porro voca uit.proiectus quaſi pręeiectus ac proiectatus. Vn de & proiectaq; ſaxa pachynni.i.porro iactata.ꝓ ſcriptus cuius bona palam et aperte ſcribunt̄ bo niſq; fiſci agglomerantur,pręſcriptus ordinem ſi gnificat,ſicut et pręſcriptiones apud iuriſconſul tos.procinctus expeditus et armatus.Vnde & i ꝓ cinctu.i.cum belli cauſa arma ſumebant. præcin ctus eo ꝙ ante ſe ponat aliquid quo pręcingit̄. Vn de ꝙ de Dn̄o dictū eſt,præcinthus eſt lintheo & la uit pedes diſcipulorū ſuorum.prædo eſt qui popu lando alienā inuadit prouinciam.prædo ab abigē do prædas dictus,et pędo qui pędā habet. præ dator hic eſt cui de præda debetur aliquid. plagi ator apo tu plagio,ideſt obliquo.ꝙ non certa via gradiatur,ſed pelliciendo dolis. pirratæ ſunt præ dones maritimi ab incendio nauium tranſeuntiū, quas capiebant dicti,Nam pyrra ignis eſt.pugilla tor,qui de manu in manum nummorū aliquid ſub trahit.peculator,pro eo ꝙ ſit pecuniæ publicę de fraudator.proditor,pro eo ꝙ detegit.Item prodi tor perditor.vt vnius ob iram prodimur.perfidus, quia fraudulentus eſt et ſine fide,quaſi perdens fi dem.periurus,quia perpere iurat,ideſt male iurat periurus autem inverbo non habet.Nam peiero, et deiero dicimus.præuaricator,male fidei aduo catus,et qui vel in accuſando nocitura vel in defe rendo profutura prætereat,aut inutiliter dubieq; ponat mercedis gratia licet corruptus. Cicero. qd enim tam preuarnm ,ideſt valdevarum.pellax,do loſus et fallax a pelle,ideſt vultu.Foris enim vt fal lax arridet.ſed nequitiam intus gerit,profan⁹ qua ſi porro a fano.Sacris enim illi non licet intereſſe. parricida proprie dicitur interfector parentis q̄ uis quidam veteres hunc parenticidam dixerunt, qui hominem occiderat,quoniam parricidium et homicidium in quocumq; intelligi poſſit,cum ſint homines hominibus pares. Perſecutor non ſem per pro malo intelligitur.Vnde perſecutor perfe cte ſecutus. publicanus eſt ille qui vectigalia pu blica exigit,vel eſt ille qui publica negocia ſæcu li lucra ſectatur, Vnde et cognominatus eſt.pec

cator a pellice.ideſt meretricevocatus,quaſi pelli cator,quod nomēapud antiquos tm̄ flagitioſuȝ ſi gnificabat,poſtea trāſiit hoc nomē in appellatio= nē oīm iiquorū,Peccator item pectoris caterua co gnominatus,pro eo inhibi oculta delictoꝝ cōdun tur.Proſtituę meretrices a proſiliendo in meritori is i fornicibus.Pellex apud gręcos ꝓprie dr̄ in lati nis cōcubavel cōcubina.Dicta aūt a fallacia,id eſt verſutia ſub doloſitatevel mēdacio.Procuruus,q̄= ſi per lōgū curuus.Pauidus ē quēvexat trepidatio mētis habet eni cordis pulſationē, cordis motum. Nā pauere ferire eſt,vn̄ et pauimentū.Petrę autē et rupes a duricia ſaxoꝝ nominātur. Puſillanimis a puſillo aīo.Petulcus dictus ab appetēdo.Vn̄ etiā & meretrices petulcasvocamus. Productus quaſi porro ductus.Piſinnus a puſione dictus. Pellican⁹ vir ſanctus ſolitudini deditus.

QVęſtor a quęrēdo dictus quaſi q̄ſitor.Quę ſtuoſus,q̄rimonioſus Querulus,quia quæ relā īfert.Quietus ꝙ ſit ipſe ſibi aīo ſecur⁹ neminem tangens.

REligioſus ait Cicero a relegēdo appellatq̄ retractat quaſi relegit ea q̄ ad cultūdiuinū ꝑtineāt.Hi ſunt dicti religioſi ex relegēdo tanq̄ ex eligēdo eligētes,ex diligēdo diligētes. Ra tiocinator dictus vir magnus,quia de oībus rebus quas eſſe mirabiles cōſtat poſſit reddere rationeȝ Retractator repetitor.Nā retractare eſt repetere quod omiſeras.Reſipiſcens eo ꝙ mētē quaſi poſt inſaniā recipiat,aut quia reſapit qui ſapere deſie= rat.Caſtigat eni ſeipm̄ demētiæ & cōfirmat aīȝ ſu um ad recti⁹ viuēdū. Cauens ne iterū corruat.Re pentinus a repēte. Repēte aūt & aduerbiū & nom̄ pōt eē.Robuſt⁹fortis , validus a fortitudine robo= ris arboris appellatus.Rapidus velox pedib⁹. Ra ptor eo ꝙ corruptor.Inde & rapta,eo ꝙ corrupta eſt.Reus a re de qua obnoxius eſt,& reatus a reo eſt nuncupatus.Reus maieſtatis primū dict⁹ q ad uerſus rēpublicā aliquid egiſſet aut quicūq; hoſti busconfeſiſſet.Dictus aūt reus maieſtatis.quia ma ius eſt ledere patriā q̄ ciuē vnū.Poſtea aūt& hi rei maieſtatis dicti ſunt qui aduerſus maieſtatē prin= cipis egiſſeviderētur,vel qui leges iutiles reipubli cę detulerāt,velvtiles arrogauerāt.Rixoſ⁹ a rictu canino dictus.Semper enim ad cōtradicendū pa= ratus eſt.& iurgio delectatur,et prouocat conten= dentē,Ruſtic⁹dict⁹ꝙrus operetur ideſt terram.

SApiens dictus a ſapore,quia ſicut guſtus a ptus ē ad diſcretionē ſaporis ciboꝝ,ſic ſa= piēs ad dignoſcētiā rerū atq;cauſaꝝꝙvnū quodq; dignoſcat atq; ſenſu veritatē diſcernat cui cōtrarius eſt inſipiens ꝙ ſit ſine ſapore,nec alicu= ius diſcretionis vel ſenſus,Studioſus quaſi ſtudiis curioſus.Sanctus aveteri conſuetudine appellat⁹ eo ꝙ hi q purificari volebāt ſanguine hoſtię tange bātur & ex hoc ancti nomē acceperunt. Sincerus quaſi ſine corruptiōe. Cui cōtrarius eſt inſincerus viciatus corruptus.Supremus,ſummus ab eoꝙſu pereminęat.vn̄ & ſupme pater diximus. Suauis. ſublimis ab altitudine vocatus honoris.Nam pro prie ſublime dr̄ quod in alto ē,vt ſublimēq;ferēſad ſydera cęli.Specioſus a ſpecievel ab aſpectu , ſicut formoſus a forma.Solers ꝙ ſit ſollicitus in arte et vtilis.Solers eni apud antiquos dicebatur q erat oī bona arte inſtructus.Terentius. Adoleſcentē ſo lertē dabo.Supſtitioſus ait Cicero appellat⁹,q to= tos dies precabatur et immolabat vt ſibi ſui li= beri ſuperſtites eſſent.Sollicitus qui ſolers& citus atq; irrequietus.Sedulus familiareverbū Terentii hoc eſt ſine dolo.Alias aſſiduus.Sodales dn̄r q ad ſymbolū cōuenire cōſuerunt.quaſi ſuadētes,alias ſodales ꝙ ſimul ſedeant,Socii dn̄r propter pericu li aut operis ſocietatē,quaſi invna caligavl̄in vno veſtigio manētes.Stultus hebetior corde,ſicut qui dā ait.Ego meipm̄ ſtultū eſſe exiſtimo,fatuū eſſe nō opinor.ideſt obtuſis quidē ſenſibus,nō tn̄ nulliſ ſtultus eſt qui per ſtuporē nō mouetur iniuria ſe= uitiā eni ꝑfert,necvltus eſt,necvlla ignominia cō= mouetur ad dolorē.Segnis.i.ſine igne ingenio ca rens.Se aūt ſine ſignificat,vt ſedulus ſine dolo.Se curus quaſi ſine cura.i.frigidus,per quos īutilesac cepimus.Stupidus ſæpius ſtupēs.Supbus dict⁹,q̄= ſi ſuper vultvideri q̄ eſt.Qui eivult ſupergredi qđ eſt,ſuperb⁹ ē.Suſurro de ſono locutiōis appellatus quia nō in facie alicui⁹,ſed in aure loquitur de al= tero detrahēdo.Seditioſus qui diſſentionē aīoꝝ fa cit,& diſcordias gignit,quē gręci diaſtiſin dicunt. Seuerus,quaſi ſatisverus tenet eni ſine pietate iu ſticiā.Simulator dr̄ a ſimulacro.Geſtat eni ſimili= tudinē eius quod nō eſt ipſe.Suaſor decipiēs.i.i ſu am ſortē trahens.Scrupuloſus animi minuti & a= ſperi.Scrupo ē ei harena durior.Sacrilegus dicit ab eo ꝙ ſacra legit.i.furatur,Sicariusvocat̄ q ad perpetrandū ſcelus telis armatus eſt.Sica eni gla dius eſt,a ſecando vocatus.Scęuus ſiniſter atq; ꝑ= uerſus.i.a peruerſitate.Eſt eni peſſimi & crudelis animi.Scœnicus q in theatro agit.Theatrum eniȝ ſcœna ē.ſcorta q̄ a gręcis quoq; ſcythę vocabātur quo defricātur pelles,quibuscorruptela fit.ſpurc⁹ ꝙ ſit īpurus ſceleroſus ſceleribus plenus vt lapido ſus locus et harenoſus.Plus aūt ſceleroſus q̄ ſcele ratus.ſator ſeminator vel pater a ſemine. ſcurra q ſectari quēpiā ſolet cibi gratia,a ſequendo igit̄ in ſcurras cōſtat appellatos.Idē aſſecla a ſequendo. ſatelles ꝙ adhæreat alteri,ſiue a lateris cuſtodia ſuffectus in loco alterius ſuppoſitus. quaſi ſuffat⁹ Tn̄ et cōſulē ſuffectū dicimus eū qui pro alio ſub= ſtituit̄.ſecūdus quia ſecus pedes,& tractus eſt ſer= mo a ſequētibus ſeruis pediſequis.Vn̄ et ſecunda fortuna dr̄,ꝙ ſecūdū nos eſt.i.prope nos. Inde et res ſecūdę.i.proſperę.ſecūdę aūt a ſequēdo ſunt. dictę.ſtipulator promiſſor.ſtipulari eni promittere eſt,exverbis iuriſperitoꝝ qui etiā ſtipulū firmū ap pellauerūt.ſanus a ſanguine,quia ſine pallore eſt

Sospes salutis hospes. Salus a sale nomen accepisse putatur. Subtilis ab extenuatiōe dictus. Seqster dr̃ qui certantib⁹ medius interuenit, qui apud grecos omesus dr̃, apud quez pignora deponi solent. quod vocabulū ab obsequēdo factū est q̃ eius q electus sit vtraq; pars fidē sequat. Sessilis. q̃ nō videtur stare s; sedere. Surdus a sordibus humoris aure cōceptis, & q̃uis multis casibus accidat nomen, tñ eger ex predicto vicio retinet. Siccus q̃ sit exucatus. siue per antiphrasin q̃ sit sine succo. Sepultus dictus est, eo q̃ sit sine palpatione vel sine pulsu. i. sine motu. sagio ab exigēdo dictus. sutor a suēdis pellib⁹ nominatur. subulcus porcorū pastor sicut bubulcus a cura boum.

Tutor qui pupillū tuet, hoc est intuetur, de quo i cōsuetudie vulgari dr̃. Quid me mones & tutorē & pedagogū olim obrui. Testes q̃ testamēto adhiberi solēt sicut signatores q̃ testamētū signēt. Tetricus mōs i sabinis asperrimus. vñ & tristes hoies tetricos dicim⁹. Taciturn⁹ ī tacēdo diuturn⁹. Trutinator examinator, ex iudicii libra perpendēs recta trāslatiōe a trutina que ē gemina pōderū lancis. Tristis. Tenax, nūmi cupidior, q̃ teneat interdū et pertinax. Truculēt⁹, toruus terribilis, eo q̃ sit toruo vultu & turbulento aspectu vt torua leena, & cernim⁹ astātes nec quicq; lumine toruo. Turbidus terribilis. Teter ab obscura tenebrosaq; vita. Teterrim⁹ pro fero nimiū. Tetrū eni veteres pro fero dixerunt, vt enni⁹. Tetrosq; elephātes. Terribilis quia timorē habet et timet Tergiuersator q̃ aim quasi tergū vertat huc & illuc nec facile qualis sit intelligitur. Temulētus a temeto. i. vino ductus. Timidus q̃ timeat diu a sanguine, nā timor sanguinē gelat, qui coactus gignit timorē. Turpis q̃ sit informis et torpeat.

Vir a virtute. Vtilis ab vtendo bñ sua vel q̃ bñ quid vti possit, sicut docil' q̃ doceri possit. Verus a veritate. Hic & verax maior ē veritas q̃ verus quia nō veritas a vero, s; verus a veritate descēdit. Veridicus quia verū dicit, & veritatis assertor est. Verecūdus quia verū factū erubescit. Viridis vi et succo plenus quasi vi rudis. Venustus pulcher, a venis. i. sanguine. Viuēs. i. viuus. Varius, quasi nō vnius vie, s; incerte mixteq; sententie Versutus, eo q̃ eius mēs in quolibet actu ad quālibet fraudē facile vertit. Vñ & versutia dr̃ contorta sentētia. Plautus. Versutior est q̃ rota figularis. Vilis a villa, nullius eni vrbanitatis est. Versipellis eo q̃ in diuersa vultū & mētē vertat. iñ & versut⁹ & callidus. Violētus quia vim infert. Vecors mali cordis & male cōscientie. Vagus quia sine via. Vanus a venere ethymologiā trahit. Itē vanus inanis fals⁹, eo q̃ sine memoria euanescat. Vesanus porro sanus. Vinolētus q & satis bibit & difficile inebriat. Vexatus. i. portatus, ab eo q̃ est veho vexo vecto vt vexasse sit portasse. Veneficus eo q̃ venenum mortis causa parauit aut prestitit, aut vēdidit. Vector qui vehitor. Est aūt vector & qui vehit. & qui vehitur Venator quasi venabulator a venatione. s. que bestias premit. Quatuor autez sunt venatorū officia vestigatores. indagatores, illatores, pressores.

¶ Incipit liber vndecimus.

¶ De homine et partibus eius. Cap. I.

Natura dicta ab eo q̃ nasci aliquid faciat. Gignendi eni & faciendi potēs est. Hunc quidā deū esse dixerūt, a quo oīa creata sunt & existūt. Genus a gignendo dictū cui deriuatū nomē a terra ex qua oīa gignūtur. Ge ei græce terra dr̃. Vita dicta propter vigorē, vel q̃ vi teneat nascēdi atq; crescēdi. vñ & arbores vitā habere dicūtur, quia gignūtur et crescūt. Homo dict⁹, qa ex humo factus est, sicut in genesi dr̃, et creauit deus hominē de limo terre. Abusiue aūt pronūciat ex vtraq; substātia tot⁹ hō. i. ex societate aie et corporis. Nā ꝓprie hō ab humo, Greci aūt hoiez ātropū appellauerūt, eo q̃ sursum spectet subleuatus ab humo ad cōtēplationē artificis sui. Quod Ouidius poeta designat cū dicit. Pronaq; conspectant aialia cetera terrā. Os homini sublime dedit, celūq; videre Iussit, & erectos ad sydera tollere vultus. Qui iō erectus celū aspicit, vt deū querat, nō vt terrā intēdat, veluti pecora, que natura ꝓna & vētri obedientia finxit. Duplex est aūt hō, interior & exterior, Interior hō aia, exterior hō corpus. Aia aūt a ventis nomē accepit, eo q̃ vētus sit. Vnde et vent⁹ grece aios dr̃, quod ore trahētes aerē viuere videat sed apertissime falsum ē, quia multo prius gignit aia quā cōcipi aer ore possit, quia iā in genitricis vtero viuit. Nō est igitur aer aia, quod putauerūt qdā qui nō potuerūt incorporeā eius cogitare naturā. Spm̄ idē esse quod aiam euāgelista pronūciat dicēs. Potestatē habeo ponēdi aiam meā, & rursus potestatē habeo sumēdi eā. De hac quoq; ipsa dñi aia passiōis tēpore memoratus euāgelista ita ꝓtulit dicēs, et inclinato capite emisit spm̄. Quid ē ei emittere spm̄ nisi quod aiaz ponere, Sed aia dicta ꝓpter quod viuit, spūs aūt vel pro spirituali natura vel pro eo quod spiret in corpore, Itē aim idem esse quod aiam, sed aia vite est, aius cōsilii. Vñ dicūt phi etiā sine aio vitā manere, & sine mente aiā durare, vñ & amētes, nā mētē vocari vt sciat, animū vt velit. Mēs aūt vocata quod emineat i aia vel quod meminit. Vñ & imemores amētes dicunt quapropter nō oia s; quod excellit i aia mens vocat, tanq̃ caput ei⁹ vel oculus. Vñ & ipe homo secūdū mētē imago dei dicit. Ita aūt hec oia adiuncta sunt aie vt vna res sit. Pro efficientiis eī causarū diuersa noia sortita est aia, Nā & memoria mens est vñ & imemores amētes, dū ergo viuificat corpus aia est, dū vult aius est, dū sit mēs ē, dū recolit memoria ē, dū rectū iudicat rō ē, dū spirat spūs ē, dū aliqd sentit sensus est, Nā iñ aius sensus dr̃, ꝓ his q̃ sentit, vñ & sentētia nomen accepit. Corpus dr̃ eo

ꝙ corruptum perit. Solubile enim atq; mortale est et aliquando soluendum. Caro autem a creando ē appellata. Crementum enim semen est masculi. vnde animalium et hominum corpora concipiuntur. Hinc et parentes creatores vocantur. Caro autem ex quatuor slementis compacta est. Nam terra in carne est, aer in habitu, humor in sanguine, ignis in calore vitali. Habent enim in nobis elemēta suam queq; partem, quibus quid debetur compage resoluta Caro aūt & corpus diuersa significant. In carne semper corpus est, non semper ī corpore caro. Nam caro est quæ viuit, idem et corpus. Corpus quod non viuit, id est non caro. Nam corpus dicitur aut quod post vitam est mortuum, aut sine vita est conditum. Interdum et cum vita corpus et non caro, vt herba et lignum. Sensus corporis quinq; sunt vt visus, auditus, odoratus, gustus, & tactus. Ex quibus duo aperiuntur et clauduntur, duo semper patentes sunt. Sensus dicti, quia per eos anima subtilissime totum corpus agitat vigore sentiendi. Vnde et pręsentia nuncupantur ꝙ sint præ sensibus, sicut præ oculis quæ præsto sunt oculis. Visus est qui a philosophis humor vitreus appellatur. Visum autem fieri quidam asseuerant aut externa æthera luce, aut interno spiritu lucido per tenues venas a cerebro venientes atq; penetratis tunicis in aerem exeuntes, et tunc commixtione similis materiæ visum dantes. Visus dictus ꝙ viuacior sit cęteris sensibus ac præstantior siue velocior. ampliusq; vigeat quantum memoria inter cætera mentis officia. Vicinior est enim cerebro, vnde omnia manant, ex quo fit vt ea quæ ad alios pertinēt sensus videre dicamus, veluti cum dicimus. Vide quomodo sonat, vide quomodo sapit, sic & cętera Auditus appelatus ꝙ voces hauriat, hoc est aere verberato suscipiat sonos. Odoratus quasi aeris odore attactus, tacto enim aere sentitur, sic & olfactus ꝙ odoribus afficiatur. Gustus a gutture dict⁹ Tactus eo ꝙ pertractet & tangat, et per omnia mēbra stigorem sensus aspergat. Nam tactu probamus quicquid cæteris sensibus iudicare non possumus Duo autem tactus genera sunt. Nam aut extrinsecus venit quod feriat, aut intus in ipso corpore oritur. Vnicuiq; auteȝ sensui propria natura data est. Nā quod vidēdū est, oculis capitur, quod audiendum est auribus, mollia & dura tactu æstimāt̄ sapor gustu, odor naribus dicitur. Prima pars corporis caput, datumq; illi hoc nomen eo ꝙ sens⁹ et omnes & nerui inde initium capiant, atq; ex eo oīs vigendi causa oriatur. Ibi enim omnes sensus apparent. Vnde ipsius animæ quæ consulit corpori, quodammodo personaȝ gerit. Vertex est pars qua capilli capitis colliguntur & in qua cæsaries vertitur, vnde et nuncupantur. Caluaria ab ossibus caluis dicta per defectionem, et neutraliter pronunciatur. Occipitum capitis pars posterior, quasi contra capitium, vel sit capitis retrorsum. Capilli vocati quasi capitis pili facti, vt in decorem pręstent & cerebrum aduersns frigus muniant, atq; a sole defendant. Pilli autem dicti a pelle de qua prodeunt sicut et pilum dicitur a pila vbi pigmentum coutunditur, Cæsaries a cædendo vocata, ideoq; tantum virorum est. Virum enim tonsum decet mulierem non decet. Comæ sunt proprie non cæsi capilli, et est grecus sermo. Nam comas græci caimos a secaudo nominant. Vnde et cirin tondere dicunt, vnde et cirri vocantur quod etiam idē græci mallonem vocant. Crines proprie mulierum sūt Dicti autem crines eo ꝙ vittis discernentur. Vnde et discriminalia dicuntur a quibus diuersi religātur. Tempora sunt quæ caluarie dextra lęuaq; subiacent Quæ ideo sic nuncupantur, quia mouentur ipsaq; mobilitate quasi tempora quibusdam interuallis mutautur. Facies dicta ab effigie ibi est enī facta tota figura hominis et vniuscuiusq; personæ cognitio. Vultus vero dictus, eo ꝙ eum voluntas ostenditur animi, secundum voluntatem enim in varios motus mutatur. Vnde et differunt sibi vtraq;. Nam facies simpliciter accipitur de vniuscuiuq; naturali aspectu, vultus autem animorum qualitates significat. Frons ab oculorum foraminibus nominata est, hęc imago quędam animi mentisq; motum specie sua exprimit, dum vel lęta vel tristis est. Oculi vocati, siue quia eos ciliorum tegmina occultant, ne qua incidentis iniurię offensione lędantur, siue quia lumen occultum habent, id est secretum vel intus positum. Hi inter omnes sensus viciniores animę existunt. In oculis enim omne mentis indicium est, vnde et animi perturbatio vel hilaritas in oculis apparet. Oculi autem idem et lumina. Et dicti lumina ꝙ ex eis lumen manat, vel ꝙ ex initio sui clausam teneant lucem, aut extrinsecus accepta visui proponendo refundant. Pupilla est medius punctus oculi in quo vis est videndi, vbi quia paruę imagines a nobis videntur, propterea pupillę appellantur. Nam paruulli pupilli dicuntur. Hanc plęriq; pupillam vocant. Vocatur autem pupilla ꝙ sit pura atq; impolluta vt sunt puellę. Physici dicunt easdem pupillas quas videmus in oculis, morituros ante triduum non habere, quibus non visis certa est desperatio. Circulus vero quo a pupilla albę partes oculi separantur discreta nigredine, corona dicitur, ꝙ rotunditate sui ornet ambitum pupillę. Voluos autem quidam appellant ipsos vertices oculorum ex similitudine voluorum. Palpebrę sunt sinus oculorum, a palpitatione dictę, quia semper mouentur. Concurrunt enim inuicem aut assiduo motu reficiant obtutum. Munitę sunt autem vallo capillorum vt et apertis oculis si quid inciderit repellatur et sono conniuentibus tanquam inuoluti quiescant latentes. In summitate autem palpebrarum locis quibus se vtræque clausę contingunt, extant adnoti ordine seruato capilli tutelam oculis ministrantes, ne ir-

ruētes facile iiurias excipiāt,& ex eo noceāt,vt pului er is vł cuiuscūq; crassioris materię arceāt tactū aut ipsum quoq; aerē concidendo mirificēt,quo te nuē atq; serenum faciant visum.Lachrymas qdaꝫ a laceratione mentis putant dictas,alii existimant ideo quia gressi dassiriavocāt.Cilia sunt tegmina, quibus cooperiuntur oculi,& dicta cilia ꝙ celēt oculos regētq; tuta custodia. Supercilia dicta quia superposita sunt ciliis,quę iccirco pilis vestita sunt vt oculis munimēta prætendāt,& sudorem a capite defluentem depellāt.Interciliumvero estmediū illud inter supercilia,quod sine pilis est.Genæ sūt inferiores oculorum partes,vnde barbę inchoant. Nā gręce genos barbę.Hinc & genęꝙ inde incipiant gigni barbę.Malę sunt eminentes sub oculisptes ad protectionem eoꝝ superpositæ.Vocate aūt malę siue ꝙ infra oculos promineāt in rotunditate,quę græci mella appellāt,siue ꝙ sint supra maxillas.Maxillę per diminutionem a malis,sicut paxillus a palo,taxillus a talo.Mādibullę sunt maxillarum partes ex qua et nomen factum.Barbā veteres vocauerunt ꝙ virorum sit non mulierū. Auribꝰ inditum nomen a vocibus hauriendis.vnde & Virgilius.Vocēq; his auribus hausit,aut quia vocē ipsam greci audenlidenvocāt ab auditu.Per immutationem enī litterę aures quasi audes nuncupatę sunt.Vox ei repercussa per anfractus earum sonuꝫ facit,quo sensum excipiāt audiendi,Pinnula summa pars auris,ab acumine dicta.Pinnū enim antiqui acutum dicebāt.vnde & bipēnis & pinna.Nares iccirco nominātur quia per easvel odor vel spiritus manare nō desinit,siue quia nos odore admouent vt nouerimus aliquid,ac sciamꝰ. vnde ecōtra inscii ac rudes ignari dicuntur.Olfecisse enimveteres scisse dicebāt.Terentius.Ac nō notis ex mensibus prius olfecissent q̄ ille quicq̄ cęperit.Nariuꝫ recta pars,propter ꝙ ęqualiter sit in longitudine et rotunditate porrecta colūna vocatur extremitas eius pyrula a formula pomi pyri.Quęvero dextra lęuaq; sunt,pinnulę ab alarum similitudine,medium autem interfinium.Os dictuꝫ ꝙ per ip̄m quasi per ostium & cibos intus mittimus & sputum foris proiicimus,vel qui ibi ingrediuntur cibi inde egrediuntur sermones.Labia a lambando nominata, quod autem superius est,labium dicimus, quod iferius eo ꝙ grossius sit labrum.Aliivirorum labra mulierum labia dicuntur.Lingue a lingendo cibū putat Varro nomen impositum.Alii ꝙ per articulatos sonos verba ligat sicut enim plectrum cordis.ita lingua illiditur dentibus & vocalem efficit sonū.Dentes gręci oduntesvocant,et inde in latinum nomen traherevidentur.Horū primi p̄cisores dicuntur,quia omne quod accipitur ipsi prius incidunt. Sequentes canini vocantur, quorum duo in dextra maxilla,& duo in sinistra sunt.Et dicti canini,quia ad similitudinem caninorū existūt & canis ex ipsis ossa frangit sicut & homo,quia qd non possunt priores præcedere illis tradunt vt cōfringāt.Hos vulgus pre longitudine et rotunditate colomellosvocant.Vltimi sunt molares,qui concisa a prioribus atq; confracta subigunt,et molūt atq; immassant,vnde et molares vocati sunt. Dentium autem numerum discernit qualitas sexus.nā inviris plures,in fœminis pauciores existunt. Cingiuę a gignendis dentibus nominatæ.Factæ sunt autem etiam ad decorem dentium,ne nudi horrori potius q̄ ornamento existerent. Palatum nostrū sicut cęlum sursum est positum,et inde palatum a polo per deriuationem,sed græci similiter palatū vranon appellant,eo ꝙ pro sui concauitate cælisimilitudinem habeat.Fauces a fundendis vocibus nominatę,vel ꝙ per eas famurvoces.Arterię vocatæ,siue ꝙ per eas a pulmone aer,hoc est spiritꝰ fertur,seu ꝙ arctis & angustis meatibusspiritumvitalem retineant,vndevocis sonos emittunt ,qui soni vno modo sonarent,nisi linguę motus distantisvocis efficeret.Toles gallica lingua dicūtur,quasvulgo per diminutionem tusillasvocant,quæ in faucibus turgescere solent.Mentum dicitur ꝙ inde mēdibulę oriantur,vel ꝙ ibi iungantur. Gurgulio a gutture nomen trahit,cuius meatus ad aures pertendit,habensviam qua vox ad linguam transmititur vt possit verba collidere.Vnde & garrire dicimus.Rumen proximum gurgulioni quo cibus& potio deuoratur.Hinc & bestiæ quę cibum reuocant ac remandūt,ruminare dicuntur. Sublinguium,operculium gurgulionis,quasi parua lingua, quæ foramen linguę recludit operitq;.Collum dictum ꝙ sit rigidum et rotundum.vt columna baiulans caput & substentans,quasi capitolium, cuius anterior pars gulavocatur.posterior ceruix. Ceruix autem numero singulari membrum ipsum significat.Nam pluraliter contumaciaꝫ sępe demōstrat Cicero inverrinis.Prętorem tu accusas frangere ceruices.Humeri dicti quasi armi.ad distinctionem hominis a pecudibus mut isvt hi humeros,illi armos habere dicuntur.Nam proprie armi quadrupedi sunt. Ala summi humeri pars posterior. Brachia a fortitudine nominata sunt.Bari enī gręce graue et forte significat.In brachiis enim thori lacertorum sunt, & insigne musculorum robur existit. Hi sunt thori idest musculi,& dicti thori ꝙ illicviscera torta videantur.Cubitus dictus ꝙ ad cibos sumendos in ipso cubamus.Vlna secundum quosdam vtriusq; manus extensio est,secundum alios est cubitus,quod magis verum est, quia græce olonos cubitus dicitur.Alæ autem sub brachia sunt appellatæ,eo quod ex eis in modum alarum motus brachiorum inchoet,quas quidam ascellas vocant,quod ex his brachia cillentur idest moueantur ora.Nam cillere est mouere.Hos quidam sub hircosvocant,propter ꝙ in plerisq; homi

nibus hircoꝝ fetorez reddant. Manus dicta sit to
tius corporis mun⁹. Ipsa ei cibū ori ministrat, ipsa
operatur oīa atq; dispensat, per eaz accipim⁹ & da
mus. abusiue aūt manus etiam ars vel artifex. vñ
et manus precium dicimus. Dextra vocatur a dan
do ipsa ei pignus pacis datur ipsa fidei testis atq;
salutis adhibetur. & hoc est illud apud Tullium.
Fidē publicā iussu senatu dedi id est dextrā. Vn=
de apostolus dicit. Iacobus & Ioannes dextras de=
derunt mihi, & reliqua. Leua ꝗ aptior sit ad leuā
dū. Sinistra aūt vocata quasi sine dextra, siue ꝗ rē
fieri sinat. A sinēdo enim sinistra est nūcupata. Pal
ma est manus expansis digitis sicut contractis pu=
gnus. Pugnus aūt a pugillo dictus sicut palma ab
expansis palmę ramis. Digiti nuncupati, vel quia
decē sunt, vel quia decēter iuncti existant. Nā ha=
bent in se & numerum perfectū & ordinem decen
tissimum. Primus pollex vocatus eo ꝗ inter cæteros
virtute polleat et potestate. Secundus index & sa
lutaris seu demōstratorius, quia eo fere salutamus
vel aliquid demōstramus. Tertius ipudicus, ꝗ plę
rumq; per eum probra isectatio exprimitur. Quar
tus annularis in eo ꝗ in ipso ānulus geritur. Idē &
medicinalis ꝗ eo trita collyria a medicis colligunt
Quintus auricularis pro eo ꝗ eo aurē scalpimus.
Vngulas ex grȩco vocam⁹, illi ei has onices dicunt
Truncus media pars corporis a collo vsq; ad igui=
na. De quo Nigidius. caput collo vehitur, trunc⁹ su
stinetur coxis & genib⁹ cruribusq;. Thorax a græ=
cis dr̄ anterior pars trunci a collo vsq; ad stomachū
quā nos dicimus archā, eo ꝗ ibi archanū sit. i. se=
cretū quo cęteri a rcentur. Vñ et archana & ara di
cta quasi res secretę cui⁹ eminētes pulpæ māmillę
dicūtur. Inter quas pars illa ossea pectus dr̄, ad ex
tra aūt leuaq; costæ. Pectus vocatum ꝗ sit pexū in
ter eminētes māmillarum partes, vnde & pectinen
dicim⁹ ꝗ pexos capillos faciat Māmillę vocatę, qa
rotondę sunt quasi mallę per diminutionem. s. Pa=
pillę capita māmarum sunt, quas infantes suggen
tes cōprȩhendunt. & dictę papillę ꝗ eas infantes ꝗ̄
si papant dum lac sugunt, proinde māmilla est om
nis eminentia vberis papilla vero breue illud vnde
lac trahitur. Vbera dicta, vel quia lacte vberta, vel
quia vuida, humore. s. lactis in morem vuarum ple
na. Lac vim nominis a colore trahit ꝗ sit albus li=
quor. Leucos enim græce album dicunt, cuius na=
tura ex sanguine commutatur. Nam post partum
si quid sanguinis nondum fuerit vteri nutrimento
consumptū, naturali meatu fluit in mammas & ea
rum virtute albescens lactis accipit qualitatem. Cu
tis est quę in corpore prima ē appellata, ꝗ ipsa cor
pori superposita incisionem prima patitur. Cutis
enim græce incisio dicitur, eademq; pellis & exter
nas iniurias corporis tengendo pellat pluuiasq; et
ventos solisq; ardores perferat. Pellis autem mox
detracta subacta iam corium dicitur. Corium autē
per deriuationem caro appellatur ꝗ eo tegatur, sz
hoc in brutis animalibus proprium est. Pori cor=
poris gręco nomine appellātur, qui latine proprie
spiramenta dicuntur, eo quod per eos viuific⁹ spi=
ritus exterius ministretur. Aruina est pinguedo cu
ti adhęrens. Pulpa est caro sine pinguedine, dicta
quod palpitet, resilit enim sæpe. Hanc plæriq; et vi
scum vocant, propter quod glutinosa sit. Membra
sunt partes corporis. Artus quibus colligant̄ mem
bra, ab arando dicti. Nerui græca deriuatione ap
pellata, quos illi neura vocant. Alii latine vocatos
neruos putant eo quod artuum coniunctiones in=
uicem his inhæreant. Maximam autem viriū sub=
stantiam neruos facere certissimum est. Nam quā
to fuerint densiores tanto propensius augescere
firmitatem. Artus dicti quod colligati inuicem ner
uis artantur. i. stringantur quorum diminutiua sūt
articuli. Nam artus dicimus mēbra maiora vt bra
chia, articulos minora membra vt digitos. compa=
gia capita sunt ossiuz dicta eo quod sibi compacta
neruis velut glutino quodam adhæreant Ossa sūt
corporis solidamenta. In his enim positio omnis
roburq; subsistit. Ossa autem ab vsto dicta propter
quod cremarentur ab antiquis siue vt alii putant
ab ore eo quod ibi pateant. Nam vbiq; cute visce=
ribusq; abtecta celantur. Medullę appellatæ quod
madefaciant ossa. Irrigant enim et confortāt. Ves
tibula sunt summæ ossium partes, nodis crassiori=
b⁹ cōglobata, dicta eo quod ad inflexionē mēbroꝝ
illa vertantur. Cartillagines ossa mollia & sine me
dulla, quod genus auriculę & narium discrimen &
costarum extremitates habent, siue opercula ossi
um quę mouentur. Et dictę cartillagines quod leni
atritu careant dolore dum flectantur. Costas ap=
pellari quidam putant quod ab ipsis interiora cu=
stodiantur, et toto mollicies ventris vallata salue=
tur. Latus quia iacentibus nodis latet. Est enim le
ua pars corporis, dextro autem lateri habilior mo
tus est, lęuo fortior, & honeri ferendo accommoda
tior. Vnde et lęua nuncupata quod aptior sit ad le
uandum aliquid et portandum. Ipsa enim gestat
clypeum, ensem pharetram et reliqua onera. vt ex
pedita sit dextra ad agendum. Dorsum est a ceruí
ce vsq; ad renes. Dictum autem dorsuz quod sit su
perficies durior corporis in moduz saxi fortis & ad
portandum & ad perpetiendum. Terga quia in ea
supini iacemus in terra quod solus homo potest.
Nam muta animalia tantum aut in ventre aut la=
tere iacent. vnde in animalibus terga abusiue di=
cuntur. Scapula a scandendo dicitur, interscapili=
um spacium quod inter scapulas est. vnde & nomi
natum. Palæ sunt dorsi dextra lęuaq; eminētia mē
bra, dicta quod in luctando eas prȩmimus, qđ græ
ci palin dicūt. Spina est iunctura dorsi dicta eo qđ
habeat radiolos acutos, cuius iuncturæ spondilia
appellantur propter partem cerebri, quę fertur ꝑ
eos lōgo tractu ad cęteras corporis partes. Sacra
spina ē ima ꝑpetue spinę, quā grȩci ironostoī vocāt

quoniã primũ infante cõcepto nascitur, ideoq; et hostia id primũ a gentib⁹ diis suis dabatur vnde et sapientia sancta dr̃. Renes ait Varro dictos ꝙ riui ab his obscęni humoris nascãt. Nãvenę et medullę tenuẽ liquorẽ desudãt in renibus. qui liquor rursus a renib⁹ calore venereo resolut⁹ decurrit. Lũbi ob libidinis lasciuiã dicti, quia in viris causa corporeę voluptatis in ipsis est, sicut ĩvmbilico, fęminis. Vñ & ad iob in exordio sermonis dictũ est. Accinge sicut vir lũbos tuos vt in his esset resistendi prae paratio, ĩ quib⁹ libidinis est vsitata dominãdi occasio. Vmbilicus est medius locus corporis, dict⁹ ꝙ sit vmbus iliorꝝ. Vñ & vmbo appellatur locus ĩ medio clypei a quo depẽdet. Ex eo ei infans in vtero pendet, ex eo etiã & nutrit̃. Iliũ gręco sermone appellatũ, ꝙ ibi obuoluam⁹ nos. grece ei ilios obuoluer̃ dr̃. Clunes vocatę, ꝙ sint iuxta collũ quod est lõgao, Nates ꝙ in ipsis initimur dũ sedem⁹. Vñ & cõglobata ẽ ĩ eis caro, ne ꝑmẽti corporis mole ossa dolerent. Genitalia, corporis partes sunt, vt nomẽ ipm docet, gignendæ sobolis acceperũt vocabulum ꝙ his procreat̃ & gignit̃, Hęc & pudẽda proverecundia siue a pube. Vñ & indumẽto operiunt̃. Dñr autẽ ista & inhonesta, quia nõ habẽt eã speciẽ decoris, sicut mẽbra quę in promptu locata sunt. Idẽ & veretrũ quia viri est tm̃ siue ꝙ ex eo virus emittit̃. Nã virus proprie dr̃ humor fluẽs a natura viri. Testiculi per diminutionẽ a testibus dicti quorꝝ nũerus icipit a duob⁹. Hi eĩ semẽ calamo ministrant, quod ab spinę medulla & renibus & lũbis suscipiunt ad graciã procreandi. Viscus est pellis in quo testiculi sũt. Posteriora vero vocata quod retro sũt & a vultu aduersa ne dũ aluũ purgam⁹ inquinaremur aspectu. Meatus inde appellatus, quia ꝑ euꝫ meãt. i. egerũt stercora. Femora dicta sunt ꝙ ea ꝑte a fœmina sexus viri discrepet. Sunt aũt ab iguinib⁹ vsq; ad genua. Fęmina aũt per deriuationeꝫ femorum partes sunt, quibus in equitando tergis equorꝝ adhæreim⁹. Vñ & pręliatores oli sub fœminibus equos amisisse dicebãtur. Coxę quasi cõiunctę axes. In ipsis ei femora mouetur, quorꝝ concaua vertebra vocãtur, quia in eis capita femorũ vertũtur. Suffragines, quia subtus frãguntur. i. flectũtur, nõ supra sicut in brachiis. Genua sunt cõmissiones femorũ & cruriũ, & dicta genua eo ꝙ in vtero sint genis opposita. Cohęrent ei sibi ibi, & cognata sunt oculis lachrymarꝝ indicib⁹ & mĩę. Nã a genis genua dñr. Deniq; cõplicatũ gigni formariq; hominẽ dicunt, ita vt genua sursũ sint quib⁹ oculi formãtur, vt caui, ac rotondi fiant. Ennius. Atq; genua se prosternunt stati lachrymãtur. Voluit ei eos natura vterũ maternũ rememorari, vbi quasi ĩ tenebris cõsedebant anteq̃ ad lucẽ venirent. Crura dicta, quia his currim⁹ & gressum facimus. Sũt autẽ sub genibus vsq; ad suras. Tibię vocatę quasi tubę. sunt enim et longitudine et specie similes. Talus dictus a tolo, Nã tolus est eminens rotunditas. Vnde et fastigium templi rotundi tolus vocat̃. Talus auteꝫ sub crure est. sub talo calcanei. Pedes ex græca æthymologia nomen sortiti sunt. Hos eniꝫ gręci podas dicunt, quia alternis motibus solo fixi incedũt. Plantę a planicie nuncupatę, quia nõ rotundę vt in quadrupedib⁹ ne stare non possit bipes homo sed planę atq; longiores formatę sunt vt stabilius corpus efficerẽt. Sunt aũt plãtę anteriores ꝑtes, quę etiã ex multis ossibus cõstant. Calcis prima pars plãtæ, a callo illi nomen impositũ, quod terrã calcamus, Hinc & calcaneus, solum inferior pars pedis, dictũ quia eo terræ vestigia ĩprimimus sed et solũ dicitur oẽ quod aliquid sustinet quasi solidũ, vñ & terra solũ pedis ꝙ totã corporis moleꝫ portat. Viscera non tm̃ intestina dicimus, sed quicquid sub corio est, a visco quod est inter carnẽ & cutẽ. Item viscera vitalia. i. circũfusa cordis loca, quasi viscosa, eo ꝙ ibi vita. i. aĩa cõtinetur. Itẽ viscera capita neruorum, ex sanguine & neruis copulata. eadẽ lacerti siue mures, quia sic in singulis mẽbris corporis loco sunt, vt cor in media parte totius corporis appellãturq; a noĩe similium aĩalium sub terra delitescẽtiũ. Nam inde musculi a murium similitudine. Idẽ etiã & tori, ꝙ illic viscera torta videat̃. Cor a gręca appellatiõe deriuatũ. quod illi cardiã dicũt siue a cura. In eo enim oĩs sollicitudo & scientię cã manet. Quod iõ pulmoni vicinum est, vt cuꝫ ira accenditur, pulmonis humore tẽperetur. Huius duæ arterię sunt, de quibus sinistra plus sanguiuem habet dextra plus spm̃, vnde & in dextro brachio pulsum inspicimus. Pręcordia sunt loca cordis vicina quib⁹ sensus percipitur, & dicta pręcordia eo ꝙ ibi sit principium cordis et cogitationis, Pulsus vocatus ꝙ palpitet, cuius indicio aut infirmitatem ĩtelligimus, aut salutẽ. Huius duplex est motus, aut siplex, aut cõpositus. Simplex est qui ex vno saltu cõstat. Cõpositus est qui ex pluribus moribus inordinatus & inęqualis existit. Qui motus certa habent spacia, dactylicũ percussum q̃diu sine vicio sunt. si quando vero citatiores sunt, vt dorcadazontes, ãt leuiores, vt mirmicizontes mortis signa sunt. Venæ dictę eo ꝙ viæ sunt natantis sanguinis atq; viri per corpus omne diuisi quib⁹ vniuersa membra irrigantur. Sanguis ex gręca æthymologia nomẽ duxit quod vegetetur et substantetur et viuat. Sanguis autem est dum in corpore est, effusus vero cruor dicitur eo ꝙ effusus decurrit, vel ab eo ꝙ currẽdo corruat. Alii autem cruorem ĩterpretantur sanguinem corruptum qui emittitur. Alii autem vocatum sanguinem ꝙ suauis sit. Sanguis autem nõ est integer nisi in iuuenibus Nã dicunt physici minui sanguinem per ętatem, vnde in senibus tremor ẽ. Proprie autem sanguis animæ possessio est. Inde genas lacerare mulieres in luctu solent. Vñ & purpureæ vestes & flores purpurei mortuis ꝑbẽt. pulmo ex gręco trahit vocabulũ. Græci enim pulmonem pleumon vocant, eo ꝙ cordis flabellum sit in

quo pneuma.i.spūs inest,per quod & agitantur et mouētur. Vñ & pulmonesvocati sunt. Nam grece pneuma spūs dr̄,qui flēdo & exagitādo aerē emittit & recipit,a quo mouēt̄ pulmões& palpitāt ad aperiēdo seu flatū capiāt,restringēdo se vt eiiciant Est ei organū corpis.Iecur nomē habet eo ꝙ ignis ibi habeat sedēq in cerebro subuolat,iñ ad oculos cęterosq; sens⁹& mēbra diffundit̄,et calore suo ad se succū ex cibo tactū vertit in sanguinē quē ad vsum pascēdi nutriēdiq; singulis mēbris prebet. In iecore aūt cōsistitvoluptas & cōcupiscentia, iuxta eos qui de physicis disputāt. Fibrę iecoris sunt extremitates.sicut extremę ptes filioꝝ siue quasi linguę eminētes. Dictas aūt fibras quodapud gētiles i sacris ad phœbi aras ferebātur ab ariolis,qb⁹ oblatis atq; succēsis rēspōsa acceperūt. Splen dict⁹ a supplemēto,ex cōtraria parte iecoris nevacua existeret. Quē qdā etiā risus cā factū existimāt. Nam splene ridem⁹,felle irascimur,corde sapim⁹ iecore amam⁹. Quib⁹quatuor elemētis cōstātib⁹ integrū est aīal. Fel appellatū ꝙ sit folliculū gestāshumorē qvocatur bilis. Stomachus gręce osvocatur eo ꝙ ostiūvētris sit,& cibū excipiat,atq; in itestina trāsmittat. Intestina dñr,eo ꝙ corporis interiore pte cohibētur,quę iccirco lōgis nexib⁹ in circuloruꝫ ordinata sunt modūvt susceptas escas paulati digerāt,& superadditis cibis nō ipediant̄. Omētum mēbranū quod cōtinet intestinorꝝ maiorē parteꝫ quod epitholin gręcivocāt. Disseptū intestinuꝫ qd discernitvētrē & cętera intestina a pulmone vel a corde. Cęcū intestinū ꝙ sit sine foramine & exitu, quod gręci tisonenteron dicunt. Ieiuna tenue intestinū,vñ & ieiunium dr̄. Vēter aūt & aluus & vter⁹ inter se differūt. Vēter ē q acceptos cibos digerit, & apparet extrisecus, pertinetq; a pectore ad inguinē,& dict⁹ vēter ꝙ per totū corpusvitę alimenta trāsmittat. Alu⁹ē q cibū recipit,& purgari solet Salustius, Simulās sibi aluū purgari. Et vocat̄ aluus ꝙ abluat̄.i.purget̄, Ex ipo ei sordes stercoruꝫ defluūt. Vterū solę mulieres habēt,in quo cōcipiunt ad similitudinē caliculi. Tñ auctoresvterū pro vtriusq; sexusventre plerūq; ponūt nec poetę tm̄mō,sed & cęteri. Vocat⁹ aūtvterus ꝙ duplex sit,& abvtraq; i duas se diuidat partes,quę i diuersū diffusę ac replexe circūplicātur in modū cornu arietis,vel quod iterius ipleat̄ fętu. Hic &vter ꝙ aliqd intrinsecus habuerit.vt mēbra &viscera. Aqualiculus aūt proprie porci est,hinc ad vētrē translatio. Matrix dr̄ ꝙ fętus in ea generetur,semen enim receptū cōfouet cōfotum corporat,corporatū in mēbra distiguit. Vuluavocata,quasi valua.i.ianua vētris,vel ꝙ semē recipiat,vel ꝙ ex ea fętus procedat. Vesica dicta quasi vas aquę,quia sicut vas aqua,ita de renibus vrina collecta cōplet̄ & humore distiguit̄. Cuiusvsus involucrib⁹ nō habet̄. Vrina aūt dicta siue quodvrat,siue quia ex renib⁹ egeritur. Cuius inditio & salus & egritudo mōstratur. Qui humorvulgo lotiū dr̄,eo ꝙ lota.i.munda vestimenta efficiant̄, Semē est quod iactū sumit̄ aut a terra aut abvtero ad gignendū vel fruct⁹ vel fœtus. Est ei liquor ex cibi & corporis decoctione factus ac diffusus per venas atq; medullas. qui inde desudat⁹ in modū sentinę cōcrescit in renibuseiectusq; p coitū & invtero mulieris suscept⁹ , calore quodāmōviscerū,& mēstrualis sanguinis irrigatione format̄ in corp⁹. Mēstrua supuacuus mulieruꝫ sanguis. Dicta aūt mēstrua ꝑpter circuitū lunaris luminis,quo solet hoc euenire profluuiū. Luna ei gręce mene dr̄,hęc & muliebria nūcupāt̄. Nā mulier solū mēstruale aīal est. Cuius cruoris contactu fruges nō germināt,acescūt musta, moriunt̄ herbę,amittūt arbores fętus, ferrū rubigo corrūpit, nigrescūt ęramēta. Si qui canes iñ ederit in rabieꝫ efferunt̄. Glutinū asphalti,quod nec ferro nec aqs dissoluit̄,cruore ipso pollutū spōte dispergit̄. Post plurimos aūt dies mēstruos iō semen nō est germinabile,quia iā nō ē mēstrualis sanguis a quo pfusum irriget̄. Tenue semen locis mulierib⁹ nō hęre re. Labitur ei nec habetvī hęrēdi. Similiter & crassumvī nō habet gignēdi.quia muliebri sāguini misceri nō pōt,ꝑpter nimiā sui spissitudinē. Hic &steriles mares & fœminas dicunt fieri.vel per nimiaꝫ seminisvel sanguinis crassitudinē,vel ꝑpter nimiā raritatē. Primū aūt aiunt cor hoīs fingi in eo ꝙ sit &vita hominis & sapientia,deinde quadragesimo die totū corpus expleri quod ex obortionibusvt ferūt collectū est. Alii fętusa capite dicūt sumere exordium. Vñ & in auiū fętibus primum oculosfingi in ouisvidemus. Fętus aūt nominatus ꝙ adhuc ī vtero foueatur. Cuius fęcunde dicuntur folliculus qui simul cum infante nascitur cōtinetq; eū. Dict⁹ ita,quia eū cum editur sequitur. Nasci aūt patribus similes aiunt.si paternū semenvalid⁹ sit ,matribus,si matris,hac ratione similes exprimitvult⁹ Qui aūt vtriusq; parentis figurā reddunt,equaliter mixto paterno maternoq; semine cōcipiuntur Auorum proauorū similes fieri,quia sicut in terra multa semina occulta,ita & in hoibus semina celātur figuras parētū redditura. Ex paterno aūt semine puellas nasci & ex materno pueros,quia omnis partus cōstat ex duplici semine cuius pars maior cum inualuerit,occupat similitudinē sexus. In corpore nostro quędā tm̄vtilitatiscausa facta sunt vt viscera,quędā &vtilitatis & decoris vt sensus in facie et in corpore manus ac pedes. Quorum mēbroꝝ & vtilitas magna est et species decentissima Quędam tm̄ decoris,vt māmillę inviris et invtroq; sexuvmbilicus. Quędā discretionisvt in viris genitalia barba prolixa,pectus amplum,in mulieribus lenes genæ et angustum pectus,ad concipiendos autem et portandos fętus renes et latera dilatata. Quod ad hominem et ad partes attinet corporis ex parte dictum est,consequenter ętates ei⁹ subiungam.

¶ De ætatibus hominis. Cap.II.

Gradus ætatis sunt sex, infantia, pueritia, adolescentia, iuuentus, grauitas, atq; senect⁹ Prima ętas infantia est pueri nascētis ad lucem quę porrigit̄ in septē annos. Secūda ętas pueritia. i. pura & nec dū ad generādū apta, tēdēs vsq; ad. xiiii. annū. Tertia adolescētia adgignēdū, adulta quę porrigitur vsq; ad. xxviii. annos. Quarta iuuentus firmissima oīm etatū finiēs i quinquagesimo anno. Quīta ętas senioris. i. grauitas quę est declinatio a iuuētute in senectute nodū senectus, sed iā nō iuuētus, quia senioris ętas est quā græci presbyten vocāt. Nā senex apud gręcos non presbyter sz geron dr̄. Quę ętas a quinquagesimo anno incipiens septuagesimo terminatur. Sexta ętas est senectus, quę nullo annoꝝ tēpore finitur, sed post qn q; illas ętates quātūcūq; vitę est, senectuti deputat̄ Seniū aūt pars est vltima senectutis, dictaq; fit terminus sextę ætatis. In his ergo sex spaciis philosophi vitā descripserūt humanā, i quib⁹ mutat̄ & currit & ad mortis terminū peruenit. Pergamus ergo breuiter per prędictos gradus ætatū, ętymologias eaꝝ i hoīe demonstrantes. infans dicitur hō primę ætatis. Dict⁹ aūt infās qa adhuc fari nescit. i. loq nō possit. Nōdū ei bn̄ ordinatis dētibus minus est sermonis expressio. Puer a puritate vocatus, quia purus est, & necdū lanuginē floreq; genaꝝ habēs. hi sunt ephebi. i. a phębo dicti, necdū viri, sz adolescētuli lenes. Puer aūt trib⁹ mōis dr̄, pro natiuitate, vt Esaias. Puer natus ē nobis, ętate, vt octenis decēnis. Vn̄ et illud iā puerile iugū tenera ceruice gerebat. ꝓ obsequio & fidei puritate, vt dominus ad ꝓphetā. Puer me⁹ es tu, noli timere. dū iā Hieremias lōge pueritię excessisset ānos. Puella est paruula q̄ si pulla. Vn̄ & pupillos non pro conditione, sz ętate puerili vocam⁹. Pupilli aūt dicti, quasi sine oculis hoc ē a parētibus orbi. Hi aūt vere pupilli dn̄r quorū patres an̄ decesserūt q̄ ab eis nomē acciperent Cęteri orbi vocāt̄. Orphani idē qui & pupilli, illud eni gręcū nomē ē, hoc latinū. Nā & i psalmo vbi legitur. Pupillo tu eris adiutor, gręcus habet orphano. Puberes a pube. i. a pudēdis corporis nūcupati. ꝙ hęc loca tūc primū lanuginē ducūt, Quidam aūt ex annis pubertatē, existimāt. i. eū puberē esse qui. xiiii. annos expleuerit q̄uis tardissie pubescat. Certissimū aūt puberē eē qui & ex habitu corporis pubertatē ostendit & generare iā possit. Puerpere sunt quę annis puerilib⁹ pariūt, vn̄ & Horati⁹. Laudat̄ in primo prole puerpera nato. Et dictę puerperę, vel ꝙ primo partu grauātur, vel quod primū pueros pariant. Adolescēs dict⁹ eo ꝙ sit ad gignendū adult⁹, siue a crescere et augeri. Iuuenis vocat⁹ ꝙ iuuare posse incipiat. vt in bobus iuuēci cū a vitulis discesserint. Est ei iuuenis i ipo ętatis icremēto posit⁹, & ad auxiliū ꝓparat⁹. Nā iuuare hoīs est op⁹ aliquod cōfitētis, sicut aūt tricesim⁹ pfectę ętatis ē annus i hoīb⁹, ita in pecudib⁹ ac iumētis terti⁹ robustissimus est. Vir nūcupatus ꝙ maior in eo vis est q̄ in fœminis, vn̄ et virtus nomē accepit, siue ꝙ vi agat fœminā. Mulier vero a mollicie tāq̄ molier detracta littera vel mutata appellata est mulier. Vtriq; ei fortitudīne & ibecillitate aīoꝝ vel corporū separant̄. Sz iō virtus maxima viri, mulieris minor, vt patiens viro esset. s. ne fœminis repugnantibus libido cogeret viros aliud appetere, aut i aliū sexū proruere. Dr̄ igit̄ mulier scd̄z fœmineū sexū nō scd̄m corruptionē integritatis & hoc ex lingua sacrę scripturę. Nā Eua stati facta de latere viri sui nondū cōtacta a viro mulier appellata est, dicente scriptura. Et formauit eā in mulierē. Virgo a viridiore ętate dicta est, sicut & virga, sicut & vitula. Alias ab icorruptione quasi virago, ꝙ ignoret fęmineā passionē. Virago vocata quia vt vir agit, hoc ē opera virilia facit, & masculini viroris ē. Antiqui ei fortes fœminas ita vocabāt. Virgo aūt nō recte virago dr̄, si nō viri officio fungitur. Mulier vero si virilia opera facit recte virago dr̄, vt amazona. Quæ vero nūc fęmina antiquit⁹ vira vocabat̄, sicut a seruo serua, sicut a famulo famula, ita a viro vira. hic & virginis nomē quidā putāt, fęmina vero a partib⁹ fęmoꝝ dicta vbi sex⁹ a viro distiguit̄. Alii græca æthymologia fęminā ab ignea vindictā putant, qa vehemēter cōcupiscit. Libidinosiores ei viris fęminę sunt, tā i mulierib⁹ q̄ in aīalib⁹. Vn̄ nimi⁹ amor apud antiquos fœminęus vocabatur. Senior ē adhuc viridior. Oui. in sexto li. Senior iter iuuenēq; senēq;. Terentius. Quo iure sumus. Adolescētior nō vtiq; magis ē adolescēs, sed min⁹ vt senior minus ē sene. vbi cōparatiuus gradus minus significat a positiuo. Ergo senior nō satis sicut iuuenior inter iuuenem & senem, sicut pauperior inter pauperē Senes dictos quidā putant a sensus diminutiōe eo ꝙ iā pro vetustate desipiāt. Nā physici dicūt homines stultos esse frigidioris sanguinis prudentes calidi. Vn̄ & senes in quib⁹ necdū calet, minus sapiunt. Inde est quod cōuenit sibi infantū ætas & senū. Senes ei per nimiā ętatē delirāt, pueri ꝑ lasciuiam & infantiā ignorāt quod agāt. Senex aūt tantū masculini gn̄is ē. sicut anus fęminini. Nā an⁹ dr̄ sola mulier. Anus aūt appellata a multis ānis, qua si annosa. Nā si cōmune esset nomē, cur diceret. Terentius senē mulierē. Hinc et vetula quia vetusta. Sicut aūt a sene senectus, ita ab anu anilitas noīata est. Canicies aūt vocata a cādore, quasi candicies, vn̄ est illud. Florida iuuentus, lactea canicies, prout diceret candida. Senectus aūt & multa bōa secū affert, & mala, Bona, quia nos a potentissimis dn̄is liberat, voluptatibus iponit modū, libidīs frāgit ipetus, auget sapientiā, dat maturiora cōsilia. Mala aūt quia seniū miserrimū est debilitate et odio. subeūt eni morbi tristisq; senectus. nā duo sūt quib⁹ minuūtur corporis vires. senectus et morbus Mors dictaq; sit amara vel a marte qui est effector mortiū siue a morsu hoīs primi quo ille vsu pomi

mortē meruit. Tria sunt aūt gn̄a mortis acerba,ī=
matura,naturalis. Acerba infantiū,imatura iuue=
nū,matura.i.naturalis senū. Mors aūt ex qua par
te orationis declinetur incertū est. Nā sicut ait cæ
sar,nō pōt mortu⁹ aliqua facere post mortē suam.
ita hō nō pōt scire eius originē.i.mortuus ab eo ꝙ
est morior ī participio pręteriti tēporis intus exire
debuit pervnū.s.u nō per duo. Nāvbi geminata est
litera u nomē est non participiū,vt fatuus arduus.
Cōuenienter itaq; factū estvt queādmodū id quod
significat nō pōt agēdo,ita et ipsū nomē non pos=
sit loquendo declinari. Oīs aūt mortuus aut fun⁹ ē
aut cadauer. funus est si sepeliat̄. Et dictū fun⁹a fu
nib⁹accēsis,quos añ pheretrū papyris cæra circū
datis ferebāt. Cadauer aūt ē si insepultū iacet. naꝫ
cadauer noīatur a cadendo. quia iā stare nō potest
Quod dū portat̄ exequias dicim⁹,crematū reliq=
as,cōditū iā sepultū,corpus aūt cōsuetudine vt il=
lud. Tū corpora luce carentū. Defunctus vocatus
quia cōpleuitvitæ officiū. Nā dicim⁹defunctos of=
ficio,quiaofficia debita cōpleuerūt,vñ est et hono
ribus functus. Hic ergo defunctus ꝙ ab officiovitę
sit deposit⁹,siue ꝙ sit die funct⁹. Sepultus aūt di-
ctus eo quod iam sine pulsu & palpitatione est id
est.sine motu. Sepelire aūt est condere corpus.
Nā humare obruere dicim⁹hoc ē humuꝫ inicere.

¶ De portentis. Cap. III.

Ortenta esse ait Varro quę cōtra natu
rā natavidētur,sed nō sunt cōtra natu=
rā quia diuina volūtate fiunt,cū volun
tas creatoris cuiusq; cōditę rei natura
fit. Vñ & ipsi gētiles deū mō naturā mō
deū appellāt. Portētū ergo fit nō cōtranaturā,sed
cōtra quā est nota natura. Portenta aūt & ostenta
mōstra atq; prodigia ideo nūcupant̄,quod porten
dere atqꝫ ostēdere mōstrare atq; prędicere aliqua
futura vidētur. Nā portenta dicta perbibēt̄ a por=
tendo.i.pręostēdendo. Ostēta aūt quod ostendere
quicq̄ futurū videant̄. Prodigia quod porro dicant
id est futura predicāt. Mōstravero a monitu dicta
quod aliquid significandū demonstrent siue quod
statī monstrent quid appareat,& hoc ꝓprietatis ē,
abusione tñ scriptoꝝ plerūq; corrūpitur. Quędaꝫ
aūt portentoꝝ creationes in significationibus fu=
turis cōstitutavidet̄. Vult eī deus interdū vētura si
gnificare per aliqua nascentiū noxia. sicut & p sō=
nos et per oracula qua p̄moneat et significet qui=
busdāvel gentib⁹vel hoībus futurā cladem ,quod
plurimis etiā experimētis probatū est,vt in tēpori
bus Xerxis regis. Tūc quippe lepus ex equa crea
ta,dissolui regnū eius portēdit. Alexādro ex mulie
re mōstrū creatū est,quod superioris corporis par
tes hoīs,sed mortuas habuerit,inferiores diuersa
rū bestiaꝝ,sedviuētes significasse repentinā regis
interfectionē,superuixerāt eī deteriora meliorib⁹
Sꝫ hæc mōstra quę in significatioīb⁹ dātur,nō diu
viuūt,sed cōtinuovt nata fuerit occidūt. Inter por
tentum aūt et portentuosum differt. Nā portenta
sunt quętransfigurantur,sicut fertur invmbria mu
lierē peperisse serpentē. Vñ Luca. Matrēq; su⁹ cō=
terruit infans. Portētuosavero leuē sumūt mutati
onē.exēpli causa cū sex digitis nati. Portenta igit̄
vel portētuosa existūt alia magnitudine ne totius
corporis vltra cōmunē hoīm modū quātus fuit titi
on in nouē iugerib⁹iacens Homero testāte. Alia ꝑ
uitate totius corporis,vt nani,vel quos gręci pyg=
meosvocāt,eo quod sit statura cubitales. Alia ma
gnitudine partiū,veluti capite informi, aut super
fluis mēbroꝝ partibus,vt bicipites et trimani vel
scinoduntas quibus gemini procedūt ordine den
tes. Alia defectu partiū in quib⁹altera pars pluri=
mū deficit ab altera,vt man⁹ a manu vel pes a pe
de. Alia discissione,vt sine manu,aut capite gene=
rata quos gręci steresiosvocāt. Alia per numeria,
q̄n solū caput aut crus nascit̄. Alia quę ī parte trās
figurāt̄ sicut qui leonis hn̄tvultū,vel canis vel tau
rinū caput aut corpus,vt ex pasiphæ memorat ge
nitū minotaurū,quod gręci etheromorphiā vocāt
Alia q̄ ex oī parte transfigurant̄ in alienæ creatio
nis portētū,vt ex mulierevitulūdicit historia genē
ratū. Alia q̄ sine trāsfiguratione mutationē habēt
locoꝝ,vt oculos in pectorevel in frōte,auressupra
tēporavel sicut Aristoteles tradidit quēdā in sini=
stra parte iecur,ī dextera splen habuisse. Alia scdꝫ
cōnaturationē,vt in alia manu digiti plures cōna
turati et coherētes reperiūt̄ in alia minus siue in
pedibus. Alia secundū īmaturā & ītēperatā crea=
tionē,sicuti hi qui dētati nascuntur siue barbati.vl̄
cani. Alia cōplexu plurimaꝝ differentiaꝝ. sicut il
lud qđ prędixim⁹ in a lexādro multiforme porten
tū. Alia cōmixtione generis vt androgyni & her=
maphroditęvocāt̄. Hermaphroditę aūt nuncupa
ti eo quod in eisvterq; sex⁹appareat. Herma quip
pe apud gręcos mascul⁹ē,aphrodi fœmina nūcu
pat̄. Hi dextrā māmillāvirilē / sinistrā muliebrā ha
bētes vicissim coeundo & gignūt & pariunt. Sicut
aūt ī singulis gētibus quędā mōstra sunt hominuꝫ
ita invniuerso gn̄e hūano q̄dā mōstra sunt gētium
vt gigātes cinocephali cyclopes &c. Gigantes di=
ctos iuxta gręci sermonis ęthymologiā quieoꝝ ge
gines existīmāt.i.terrigenas eo quod eos fabulose
pariēs terra īmensa mole & similes sibi genuerit.
Ge eī terra appellatur genis genus licet &terræ fi
liosvulgusvocet. quoꝝ genus incertū est. falso au
tē opinat̄ qdā īperiti de scripturis sacris pręuarica
tores angelos cū filiab⁹ hoīm añ diluuiū cōcubuis
se / et exindenatos gigātes.i.nimiū grandes & for
tesviros / de qb⁹terra cōpleta est. Cenocephali ap
pellāt̄ / eo quod canina capita habeāt / quosq; ipse
latrat⁹magis bestias q̄ hoīescōfitet̄. hi ī īdia nascū
tur. Cyclopes quoq; eadē īdia gignit. & dicti cyclo
pes eo quod vnum oculū in fronte media habere
perhibēt̄, Hi & agriophagite dn̄r propter quod so
las feraꝝ carnes comedunt, Lemnias in libya cre

dunt truncos sine capite nasci,& os & oculos habere in pectore. Alios sine ceruicibus gigni oculos habētes i humeris. In vltimo aūt orientis mōstruo sæ gētiū facies scribūtur. Aliꝫ sine maribus æquali totius oris planicie informes habētes vultꝰ. Aliæ labro subteriore adeo prominēti, vt i solis arboribus totā eiꝰ eo faciē contegāt dormiētes. Aliis concreta ora esse modico tantū foraminis calamis auenaꝝ pastus hauriētes. Nōnulli sine linguis eē dicuntur inuicē sermonis vtētes nutu siue motu. Panothiosi apud scythā esse feruntur tā diffusa auri um magnitudine vt oē corpꝰ ex eis cōtegant. Panei græco sermone oē othi aures dñr. Artabatitꝫ in æthyopia proni vt pecora ābulare dñr. quadragesimū eni annū nullꝰ supgreditur. Satyri homūtiones sunt aduncis naribꝰ, cornua in frontibꝰ habēt, & caprarum pedibus similes qualē in solitudie antonius sanctꝰ vidit. Qui etiā interrogatꝰ a dei seruo respōdisse fertur dicēs. Mortalis ego sum vnus ex accolis Heremi quos vario delusa errore gentilitas faunos satyrosq; colit. Dñr quidā & siluestres hoīes quos nōnulli faunos ficarios vacāt. Sciopodū gens fertur esse in æthiopia singulis cruribꝰ & celeritate mirabili, quos iñ sciopodas græci vocāt, eoꝙ per æstū in terra resupini iacētes pēdū suoꝝ magnitudine adūbrent. Antipodes in libya plātas versas habēt post crura & octenos digitos i plātis. ypodopes in schitia sunt humanā formā & equinos pedes habētes, In india ferūt esse getēq macrobii nūcupātur. xii. pedū statura habētes. Est & gens ibi staturæ cubitalis, quos græci a cubito pygmæos vocāt, de qua supra dicimus. Hi mōtana Indiæ tenēt quibꝰ ē vicinꝰ oceanus. Perhibēt & in eadē india eē gentē fœmineaꝝ quꝫ quiquennes cōcipiuūt & octauum vitæ annū nō excedunt. Dñr autē & alia hoīꝫ fabula portēta quꝫ nō sunt, sꝫ ficta et in causis rerum īterpretantur vt geryonē hispaniꝫ regē tripli ci forma proditum. Fuerunt eī tres fratres tantæ cōcordiæ vt in tribꝰ corporibus quasi vna aīa esset. Gorgones quoq; meretrices crinitas serpētibꝰ quꝫ ferunt aspicientes se conuertere in lapides. haben tes vnum oculum quo inuicē vtebātur. Fuerūt aūt tres sorores vnius pulchritudinis, quasi vniꝰ oculi q̄ ita spectatores suos stupescere faciebāt vt vertere eos putarētur in lapides. Sirenas tres ferunt fuisse ex parte virgines & ex parte volucres habētes alas et vngulas, quaꝝ voce altera tibiis tertia lyra canebat. Quꝫ illectos nauigātes sub cātu in naufragia trahebāt. Secundū veritatē autē meretrices fuerī quꝫ trāseuntes qm̄ ad egestatē deducebāt. his fictꝫ sunt inferre naufragia. Alas autē habuisse & vngulas, quia amor & volat & vulnerat. Quꝫ inde in fluctibꝰ cōmoratse dñr, quia fluctꝰ venerē creauerunt Scyllā quoq; ferunt fœminā capitibꝰ succīctā canīnis cum latratibꝰ magnis ꝓpter fetū siculi maris i quo nauigātes verticibꝰ i se cōcurrentium vndaꝝ exterriti, latrare existimēt vndas quas sorbentes æstus vorago collidit. Fingunt et mōstra quædā irrationabilium animātium, vt cerberuꝫ inferoruꝫ canē tria capita hebentē, significantes per eum tres ætates per quas mors hominē deuorat. i. infantiaꝫ iuuentutē, & senectutē. Quē quidā iō dictum cerberum putāt quasi creoboros. i. carnē vorās. Dicunt et hydrā esse serpentē cum nouē capitibus quꝫ latine scedera dr̄, quod vno cæso tria capita excrescebāt. Sꝫ cōstat hydrā locum fuisse euomentē aquas vastātē vicinā ciuitatē, i quo vno clauso meatu multi erumpebāt. Quod Hercules vidēs, loca ipsa exussit, et sic aquꝫ clausit meatꝰ. Nā hydra ab aqua dicta est. Huius mētionē facit Ambrosiꝰ i similitudine heresum dicēs. Heresis ei velut q̄dā hydra fabulaꝝ vulneribꝰ suis creuit, et dum sæpe reciditur pullulauit ignis debito īcendio peritura. Fingunt et chymerā triformē bestiā, ore leo, postremis partibꝰ draco, media caprea. Quā quidā philosophi ñ aīal sed ciliciꝫ mōtē eē aiūt, quibusdā locis leones et capras nutriētē, quibusdā ardētē, quibusdā plenā serpētibꝰ. Hunc bellerephōtes habitabilē fecit vñ chymerā dr̄ occidisse. Cētauris. i. hoībus equo mixtis spēs vocabuluꝫ dedit, quos quidē fuisse eqtes thessalorum dicunt, sed pro eo ꝙ discurrentes in bello velut vnum corpus equoꝝ et hoīm viderētur, inde cētauros fictos asseruerunt. Porro minotaurum nomē sumpsisse ex tauro et hoīe, qualē bestiā dicunt fabulose in labyrintho inclusam fuisse. De qua Ouid. Semibouēq; virum, semiuirumq; bouē. Onocentaurum autem vocari eo ꝙ media hominis species, media asini esse dicatur, sicut et hypocentauri, ꝙ equorum hominumq; in eis natura coniuncta fuisse putatur.

¶ De transformatis. Cap. iiii.

Scribuntur autem et quædam mōstruosæ hoīꝫ trāsformatiōes & cōmut iōes i bestias, sicut de illa maga famosissima circe q̄ socios quoq; vlixis mutasse fertur i bestias et de archadibꝰ qui sorte ducti trāsnabāt quoddaꝫ stagnuꝫ, atq; ibi cōuertebātur i lupos. Nā et Diomedis socios īvolucres fuisse cōuersos, nō fabuloso mendacio, sed historica affirmatione cōfirmāt. Sed et quidā asserunt stripas ex hoīnibus fieri. Ad multa ei latrocinia figuræ sceleratoꝝ mutanī, et siue magicis cātibꝰ siue herbaꝝ veneficio totis corporibꝰ in feras trāseunt. Sequidem et per naturaꝫ plæraq; mutationem recipiunt, et corrupta in diuersas species transformātur, sicut de vituloꝝ carnibꝰ putridis apes, sicut de equis scarabei, de mulis locustꝫ, de cancris scorpiones. Ouid. Cōcaua litorei si demas brachia cācri, Scorpiꝰ exhibit, caudaq; minabitur vnca.

¶ Incipit liber duodecimus.

¶ De pecoribus et iumentis Cap. I.

Omnibus animātibus Adā primus vocabula indidit, appellās vnicuiq; nomen ex præsenti institutione, iuxta cōditionem natu-

ræ cui seruiret gentes aūt vnicuiq; aīalium et propria lingua dederūt vocabula. Non aūt secunduʒ latinā linguā atq; grecā aut quarūlibet gētiū barbararū noīa illa imposuit Adā, sed illa lingua quę ante diluuiū vna fuit quę hebręa nūcupaī. Latine aūt aīalia siue animantia dicta ꝙ animātur vita & moueanī spiritu. Quadrupedia vocata, quia quatuor pedib⁹ gradianī, quę dū sunt similia pecorib⁹ tñ sub cura hamana nō sunt, vt cerui, dāmę, onagri &c. sed neq; bestię sunt, vt leones, neq; iumenta, vt vsus hoīm iuuare possint. Pecus dicimus omne quod hūana lingua & effigie caret. Proprie aūt pecorū nomē his aīalibus accōmodari solet q̄ sūt aut advescendū apta vt oues & sues, aut vsui hoīm cōmoda vt equi et boues. Differt aūt inter pecora et pecudes, nā veteres cōiter in significatione oīm aīaliū pecora dixerunt, pecudes aūt tm̄ illa aīalia quę edunī, quasi pecuedes. Gn̄aliter aūt omē aīal pecus a pascendo vocatū. Iumenta inde noīa traxerunt, ꝙ nostrum laboreʒ vel onus suo adiutorio subuectando vel arādo iuuent. Nā bos carpēta trahit & durissimas terræ glebas vomere vertit. Equ⁹ et asinus portāt onera, & hoīm in gradiendo laborē tēperant. Vñ & iumēta appellāī eo ꝙ iuuent homines, sunt ei magnaꝝ virium aīalia. Eadē quoq; armēta, vel ꝙ sint apta armis. i. bello, vel ꝙ his in armis vtimur. Alii armēta tm̄ boues intelligūt ab arando, quasi aramenta vel ꝙ sint cornibus armata. Discretio est aūt inter armenta & greges. Naʒ armēta equoꝝ & bouum sunt. greges vero caprarū et ouiū. Ouis molle pecus lanis, corpore inerme, aīo placidū, ab ablatione dictū, eo ꝙ veteres ī initio nō tauri, sed oues in sacrificio mactarentur. Ex his quasdā bidētes vocāt eo ꝙ inter octo dētes duos altiores habēt, quas maxime gētiles in sacrificiū offerebāt. Veruex vel a viribus dic⁹ quod cæteris ouibus sit fortior, vel quod sit vir. i. masculus, vel quod vermē in capite habeat, quorum excitati pruritu inuicē se cōcutiunt et pugnātes cū magno īpetu feriūt. Aries vel apo tu areos. i. a mare vocatus vñ apud nos in gregibus masculi mares dicūī siue quod hoc pecus a gētilib⁹ primū aris est īmolatū. Aries quod aris īponeretur. Vñ est illud. Aries mactatur ad arā. Agnū q̄q̄ et gręci vocēt apo tu agno, quasi piū, latini tñ ideo hoc nomen habere putāt eo quod prę cęteris animātibus matrē agnoscat, adeo vt etiā si in magno grege errauerit, statī balatu recognoscat vocē parentis. Edi ab edendo vocati. Parui ei pinguissimi sunt et saporis iocundi vñ et edere, inde et eduliū vocaī. Hircus lasciuiuʒ aīal et petulcū et feruens semper ad coitū cui⁹ oculi ad libidinē in transuersum aspiciunt. Vñ et nom̄ traxit. Nā hirci sunt oculoꝝ anguli scd̄m Suetonium, quia natura adeo calidissima est, vt adamantē lapidē quē nec ignis nec ferri domare valet materia, solus huius cruor dissoluat. Maiores hirci cinisi dn̄r a fluuio cinife in lybia vbi grādes nascunī

Capros et capras a carpēdis virgultis quidā dixerīt Alii quod captent aspera. Nōnulli a crepitu crurū vñ eas creas vocitatas, quæ sunt capræ agrestes, quas gręci pro eo quod acutissime videant απο του λερκεσθαι. i. dorchas appellauerunt. Morātur ei in excelsis mōtib⁹, et q̄uis de longiquo, vidēt tñ oēs qui veniūt. Eędē aūt et caprеę eędē ibices, quasi auices, eo quod instar auiū ardua et excelsa teneāt, et in sublimib⁹ ihabitent, ita vt de sublimitate vix humanis obtutibus pateant, vñ et meridiana pars ibi aues vocat qui nili fluentis inhabitant. Hæc itaq; animalia vt dixim⁹ i petris altissimis cōmorāī, vt si qñ feraꝝ vel hoīm aduersitatē persenserit de altissimis saxoꝝ cacuminib⁹ sese pręcipitātes in suis se cornib⁹ illęsas suscipiūt. Cerui dicti a po ton ce raton. i. a cornibus. Cerata eni gręce cornua dn̄r, hi serpentiū inimici, cū se grauatos infirmitate persenserint, spū nariū eos extrahūt de cauernis et superata pernicie veneni eoꝝ pabulo reparāī. Dictamū herbā ipsi prodiderunt. Nā ea pasti excutiunt acceptas sagittas. Miratur aūt sibilū fistulaꝝ, erectis auribus acute audiunt, summissis nihil, si qñ imēsa flumina vel maria transnatāt, capita clunibus præcedētiū superponūt sibiq; inuicē succedētes, nullū laborē ponderis sentiūt. Tragelaphi a gręcis noiati qui dū eadē spē sint, vt cerui villosos tñ habent armos, vt hirci et mēta ꝓmissis hirta barbis, qui nō alibi sunt q̄ circa phasidem Hinnuli filii sunt ceruorū ab innuere dicti quia ad nutū matris abscōdūī. Dammula vocata quod de manu effugiat, timidū aīal et ibelle, de quo Martialis. Dente timetur aper, defendūt cornua ceruū Imbelles dāmę, quid nisi ꝑda sumus. Lepus quasi leuipes, quia velociter currit. Vñ et græce ꝓ cursu lagos dicitur. velox est aīal & satis timidum. Cuniculi genus aīalium agrestium, dicti quasi caniculi, eo ꝙ canum indagine capiantnr, vel excludantur a speluncis. Sus dicta ꝙ pascua subigat. id est terra subacta escas inquirat. Verres ꝙ grandes habeat vires. Porcus quasi sporcus. Ingurgitat eni se cęno, luto immergit, limo illinit. Hora. Et amica luto sus. hinc etiā spurcicia vel spurius nūcupatur. Porcorum pilos setas vocamus. & setas a sue dictas, a quibus & sutores vocantur ꝙ ex setis suant. i. consuant pelles. Aper a feritate vocatus ablata. f. littera & subrogata p. Vñ et apud gręcos syagros. i. ferus dr̄. Omne ei quod ferum est et immite abusiue agreste vocamus. Iuuencus dictus ab eo quod iuuare incipiat hoīm vsus in excolenda terra, vel quia apud gentiles ioui semper vbiq; iuuencus īmolabatur, nunq̄ taurus. Nā invictimis etiam ætas considerabatur. Taurus græcum nomen est, sicut & bos Indicis tauris color fuluus est, volucris pernicitas, pilis in contrarium versis, caput circū flectunt flexibilitate qua volunt, tergi duricia oē telum respuūt immiti feritate. Bouem græci boeten dicunt. Hūc latini trionem vocant eo ꝙ terram terat quasi te-

rionem. Neuius. Trionũ hic moderator rusticus, cuius latitudo pelliũ a mento ad crura. Palearia dñr a pelle ipa, quasi pellearia, quod est generositatis in boue signum. Boũ in sociis eximia pietas. Nã alter alterum inquirit cũ quo ducere collo aratra consueuit, & frequenti mugitu piuꝫ testatur affectum si forte defecerit. Vacca dicta quasi boaca. Est enim ex qualitate mobiliuꝫ noim, sicut leo leęna, draco, dracęna. Vitulus et vitula a viriditate vocati.i.ætate viridi, sicut virgo. Vitula aũt parua est & nondũ enixa. Nã enixa iuuenca est aut vacca. Bubali vocati per deriuationem quod sint similes bouꝫ, adeo idomiti vt prę feritate iugũ ceruicib⁹ nõ recipiãt. Hos africa ꝓcreat. Vri agrestes boues sunt in germania habẽtes cornua intm̃ protensa. vt regiis mensis insigni capacitate ex eis gerulę fiant. Camelis causa nomen dedit, siue quod qñ onerãtur vt breuiores & humiliores fiãt accubãt. quia græci cami hũile & breue dicũt. siue quia curu⁹ ẽ dorso. Cam⁹ ei verbo gręco curuũ significat. Hos lꝫ & aliæ regiones mittãt, sed arabia plurimos, Differunt aũt sibi, nã arabici bina tubera in dorso hñt, reliquaꝝ regionũ singula. Dromeda genus cameloꝝ est minoris quidẽ staturæ, sed velocioris cursus vñ & nomen hꝫ. Nã dromos gręce cursus & velocitas appellatur. Centum eni & ãplius milliaria vno die pergere solet. Quod aial sicut bos & ouis & camelus ruminat. Ruminatio aũt dicta est a rumine, eminẽte gutturis pte, per quã dimissus oibus a certis aialibus reuocatur. Asinus & asellus a sedendo dictus, quasi asedus. sed hoc nomẽ quod magis eq̃ cõueniebat, iõ hoc aial sumpsit, quia priusq̃ equos caperent hoies huic pręsidere cęperũt. Aial quippe tardũ & nulla rõne renitens, statiꝫ vt voluit sibi hõ substrauit. Onager interp̃tatur asinus fer⁹. On quippe gręci asinũ vocãt, agriã ferum. Hos africa habet magnos & idomitos, & in deserto vagantes Singuli aũt fęminaꝝ gregibus pręsunt. Nascentibus masculi ꝫelãt & testiculos eoꝝ morsu detruncãt, quod cauentes matres eos in secretis locis occultãt. Asini archadici dicti eo quod ab archadia primũ vecti sint magni & alti. Minor aũt asell⁹ onagro plus necessarius est, quia & laboreꝫ tollerat & negligentiã prope modũ non recusat. Equi dicti, eo quod qñ quadrigis iungebãtur eq̃bãtur. paresq; forma & similes cursu copulabãtur. Caballus a cauẽdo dictus, propter quod gradiens vngula impressa, terrã cõcauet, quod reliq̃ aialia non habent Inde & sonipes quod pedibus sonat. Viuacitas equoꝝ multa, exultãt eni in cãpis, odorãtur bellum excitãtur sonitu tubę ad pręliũ, voce accẽsi ad cursum prouocãtur. Dolent eni cum victi fuerint, exultãt cũ vicerint. Quidã hostes in bello sentiũt, adeo vt aduersarios morsu petẽt. Aliqui auteꝫ proprios dños recognoscunt, obliti mãsuetudinis si mutenꞇ aliqui pręter dñm nullũ dorso recipiunt. Interfectis vel morientibus dñis multi lachrymas effũdũt

Solius equi est propter hominẽ lachrymari & doloris affectũ sentire. Vñ & in centauris equorum & hoĩm natura permixta est. Solent etiã ex equoruꝫ mesticia vel alacritate euentũ futuruꝫ dimicaturi colligere. Etas longęua equis persicis vgnicis epiroticis ac siculis, in ãnis vltra quinq̃ginta, breuior aũt hispanis, ac numidis & gallicis frequeus opinio est. in generosis equis, vt aiunt veteres, quatuor expectãtur. forma / pulchritudo / meritũ / atq; color. Forma, vt sit validũ corpus & solidum robori. cõueniens altitudo, latus lõgum substrictũ, maxime & rotundę clunes, pectus late patens, corp⁹ oẽ musculorũ densitate nodosum, pes siccus & cornu cõcauo cõsolidatus. Pulchrytudo, vt sit exiguũ caput, & siccũ, pelle prope ossibus adherente, aures breues et argutę, oculi magni, nares patulę, & erecta ceruix. coma dẽsa & cauda, vngulaꝝ solidate fixa rotunditas. Meritũ / vt sit aio audax, pedibus alacer, tremẽtibus mẽbris quod est indiciũ fortitudinis / quiq; ex summa quiete facile cõcitetur / vel excitata festinatione non difficile teneaꞇ. Motus aũt equi in auribus intelligiꞇ, virtus in mẽbris tremẽtibus. Color hic precipue expectãdus, badi⁹ aureus / roseus / myrteus / ceruin⁹ / gilu⁹ / glauc⁹ scutulat⁹ / can⁹ / cãdinus / alb⁹ / guttat⁹ niger. Sequẽti aũt ordine varius ex badio nigroq; distinct⁹, reliquus vari⁹ color vt cinere⁹ deterrim⁹. Badiũ auteꝫ ãtiqui vadiũ dicebãt / quod inter cętera aialia fortius vadat. ipse est et spadix, quem fęnictaũ vocãt. Glauc⁹ vero est veluti pictos oculos habens, et quodã splendore perfusus. Nã glaucũ veteres dicebãt albũ. Gilu⁹ aũt melin⁹ color est subalbidus. Guttat⁹ albus nigris interuenientib⁹ pũctis. Cãdidus aũt et albus inuicẽ sibi differunt. Nã albus cũ quodaꝫ palore est, cãdidus vero niueus et pura luce perfusus. Canus dict⁹ qui ex cãdido colore et nigro est. Scutulat⁹ vocatus propter orbes quos habet cãdidos iter purpureos. Vari⁹ quod varias habeat colorũ ipariũ. Qui aũt albos tm̃ pedes habẽt petuliap pellãꞇ, qui frontẽ albã calidi. Ceruin⁹ est quẽ vulgo guaranem dicũt. Eranẽ idẽ vulgus vocat, quod in modũ erei sit coloris. Myrte⁹ aũt est pressus i purpura. Dosin⁹ aũt dict⁹ quod sit color ei⁹ de asino, idẽ et cinere⁹. Sũt aũt hi de agresti gñe orti, quos eqferos dicim⁹, et proinde ad vrbanĩ dignitatem trãsire nõ possunt. Mauron niger est. Nigrũ enim gręci mauron vocãt. Mãnus vero equus breuior est quẽ vulgo brunicũ vel brunitiũ vocãt. Veredos antiqui dixerũt, quod vehęrent thędas.i. ducerẽt, vel quod vias publicas currãt, per quas et rhędas ire solitũ erat. Equorũ tria sunt genera. Vnũ generosum pręliis et onerib⁹ aptũ. Alterum vulgare atq; gregariũ ad vehendũ nõ ad equitãdũ aptũ. Tertiũ ex permixtione diuersi generis ortũ, quod etiã bigenerum dꞅ, quia ex diuersis nasciꞇ, vt mul⁹. Mulus autem a græco tractum vocabulum habet, eo scꝫ quod iugo pistorũ subactus tardas molẽdo du

cat in gyrū molas.Iudęi aſſerunt ꝙ ana abnepos
eſau equarū greges ab aſinis in deſerto ipſe fece
rit primus aſcendi,vt muloꝝ inde noua cōtra na=
turam aīalia naſcerentur.Onagros quoq; ad hoc
admiſſos eſſe ad aſinas,& ipſum iſtuiſmodi reperiſ
ſe cōcubitū,vt velociſſimi ex his aſſini naſcerenť.
Induſtria quippe humana diuerſum aīal in coitu
coegit ſicq; adulterina cōmixtione genus aliud ra
perit,ſicut & iacob contra naturam colorum ſimi
litudines procurauit.Nā tales fœtus oues illius cō
cipiebāt,qualesvmbras arietū deſuper aſcenden
tium in aquarum ſpeculo contēplabantur. Deniq;
& hoc ipſum in equarum grege fieri fertur,vt ge=
neroſos obiiciant equos viſibus concipientiū,quo
eoꝝ ſimiles cōcipere & creare poſſint.Nā & colū=
baꝝ dilectores depictas ponūt pulcherrimas co=
lūbas iiſdē locis quibus illle verſanť,quo rapiente
viſu ſimiles generant.Inde eſt ꝙ quidaꝫ grauidas
mulieres iubēt nullos intueri turpiſſimos aīalium
vultus,vt cenocefalos & ſimias,neviſibus occurrē
tes ſimiles fœtus pariāt.Hāc eī fœminarū dicunt
eſſe naturā,vt quales proſpexerint,ſiue mēte cōce
perint in extremovoluptatis ęſtu dum concipiunt
talē ſobolē procreant.Et enim aīal in vſuvenereo
formas extrinſecas intꝰ trāſmittit,eorūq; ſatiata
typis raris ſpecies eoꝝ in propriā qualitatē.In ani
mātibus bigenera dn̄r quę ex diuerſis naſcunť,vt
mulus ex equa & aſino,burdo ex equo & aſina,hy
bride ex apris & porcis,tityrus ex oue& hirco,mu
ſino ex capra & ariete.Eſt autem dux gregis.

⁋ De beſtiis. Cap.ii.

BEſtiarū aūtvocabulum proprie cōuenit
leonibus pardis,tigribus,lupis,& vulpi=
bus,canibuſq; & ſimiis,& cęteris quę vel
ore velvnguibus ſęuiunt,exceptis ſerpentibus.Be
ſtiæ aūt dictę avi qua ſæuiūt.Ferę appellatę eo ꝙ
naturalivtantur libertate & deſiderio ſuo ferātur.
Sunt aūt liberę eaꝝ volūtates,& huc atq; illucva
gātur.& quo animus deduxerit,eo ferūtur. Leo=
nisvocabulū ex græca origiue influxū eſt in lati=
nū.Gręce eni leon vocatur,& eſt nomen notū, qa
ex parte corruptū.Leęnavero totū gręcū eſt,ſicut
dracena,Vt aūt leęna lea dicatur,vſurpatuꝫ eſt a
poetis.Leo aūt gręce latine rex interpretať,eo ꝙ
ſit princeps oīm beſtiaꝝ,Cuius genustrifariū dici
tur.E quibꝰbreues,ac iuba criſpa ībelles ſunt, lon
gi & coma ſimplici acriores.Aīos eoꝝ frons& cau
da indicat.Virtus eorū in pectore,firmitas in capi
te.Septi aūt avenatoribꝰterrā cōtuentur,quo mi=
nus cōſpectisvenabulis terreantur. Rotaꝝ timent
ſtrepitus,ſed ignes magis.Cū dormierint vigilant
oculi.Cū ambulāt cauda ſua cooperiunt veſtigia
ſua ne eos venator inueniat.Cū genuerint catulū
tribus diebꝰ & tribꝰnoctibꝰ catulus dormire fertur
Tunc deinde patris fremitu vel rugituveluti tre=
mefactus cubilis locus ſuſcitare dr̄ catulū dormiē
tē.Circa hoīem leonū natura eſt benigna,vt niſi lę
ſi nequeant iraſci.Patet enim eorū mīa exēplis aſ
ſiduis.Proſtratis enī parcunt,captiuos obuios re=
patriare permittūt,hoīem nō niſi magna fame in
terimūt.de quibꝰ Lucre.Similiſq; leonū &c.Tigris
vocata propter velocē fugā.Ita enī nominant per
ſe & medi ſagittā.Eſt eni beſtiavariis diſtincta ma
culis,virtute etvelocitate mirabilis,ex cuius nomi
ne flumen tigris appellatur ꝙ is rapidiſſimꝰſit oīꝫ
fluuioꝝ.Has magis hyrcania gignit.Pāther dictꝰ
ſiue ꝙ oīm aīaliū amicus ſit,excepto dracone , ſi=
ue quia ea ſui generis ſocietate gaudet,ꝙ ad ean
dē ſimilitudinē quicquid accipit reddit.Pan eī grę
ce oē dr̄.Beſtia hæc eſt minutis orbiculis ſuperpi=
cta itavt oculatis ex fuluo circulis nigra vel alba
diſtinguatur varietate.Hæc ſemel omnino partu=
rit,cuius cauſę ratio magnifeſta eſt.Nā cū invtero
matris coaluere catuli,maturiſq; ad naſcendū viri
bus pollent,odiunt tēpoꝝ moras,itaq; oneratā fœ
tibusvuluā tanq̄ obſtātē partuivnguibus lacerant
effundit illa partū,ſeu potius dimittit,dolore coa=
gente.Ita poſtea corruptis et cicatricoſis ſedibus
genitale ſemen infuſum nō hęret acceptū,ſed irri
tum reſilit.Nā Plinius dicit aīalia cū acutis vngui
bus frequenter parere non poſſe.Viciātur enī itri
ſecus ſe mouētibꝰcatulis.Pardus ſecūdus poſt pā
therē eſt genusvarium acvelociſſimum et preceps
ad ſanguinē.Saltu enī ad mortē ruit. Leopardus
ex adulterio leęne et pardi naſcitur,et terciā origi
nē efficit,ſicut et Plinius in naturali hiſtoria dicit
leonē cū parda,aut pardū cū leęna cocūbere , et
exvtroq; coitu degeneres partus creari vt mulꝰ &
equa ex aſino.Rhinoceron a gręcis vocatꝰlatine ī
terp̄tatur in nare cornu.Idē et monoceron.i. vni=
cornis,eo ꝙ vno cornu ī media frōte habeat pedū
quatuor,ita acutū etvalidū vt quicquid īpetierit,
aut ventilet,aut perforet.Nā et cū elephātis ſæpe
certamen habet.et inventrevulneratū proſternit.
Tātę aūt eſt fortitudinis vt nullavenātium virtute
capiatur,ſed ſicut aſſerūt qui naturas aīaliū ſcrip=
ſerūt,virgo puella pręponitur quęvenienti ſinum
aperit,in quo ille oī ferocitate depoſita caput po=
nit,ſicq; ſoporatus velut inermis capiť.Elephāteꝫ
græci a magnitudine corporis vocatū putāt ꝙ for
mā mōtis pręferat.Gręce enī mōs elepho dicitur.
Apud indos aūt avoce barro vocatur.Vnde &vox
eius barritus dr̄,& dētes eius ebur,roſtrū aūt pro=
moſcida dr̄ qm̄ illo pabulū ori admouet,et eſt an=
gui ſimilis,vallo munitus eburneo.Hos boues lu=
casvocabāt antiqui romani boues,quia nullū aīal
grādiusvidebāt,lucas quia in lucania illos primos
pyrrhusin prelio obiecit romanis.Nā hoc genꝰ anī
mātis in rebus bellicis aptū eſt.In eis eī perſę et in
di ligneis turribus collocatis tanq̄ de muro iaculis
dimicāt.Intellectu aūt et memoria multa vigent.
Gregatī icedūt motu quo valent ſalutāt homines
murē fugiūt,auerſi coeunt.qn̄ aūt parturiūt,in a=
quisvel inſulis dimittunt fœtus,propter dracones

quia inimici sunt et ab eis īplicati necāť. Biēnio au
tē portāt fœtus.nec amplius q̄ semel gignunt. nec
plures sed tm̄ vnū. Viuūt aūt annos trecētos. Apd̄
solā africā & indiā elephāti prius nascebātur, nūc
sola eos india gignit. Gryphes vocať, q sit aial pē
natū & quadrupes. Hoc genus feraꝝ in hyperbo=
reis mōtib⁹ nasciť, oī parte corporis leones sunt, a=
lis & facie aquilis similes, equis vehementer infe=
sti. Nā & hoīes viuos discerpūt. Cameleon nō ha=
bet vnū colorē sed diuersa varietate cōspersus vt p
dus. Dictus aūt ita, eo q cameli similitudinē habꝫ
& leonis, hui⁹ cameleontis corpusculū ad colores
quos videt facillima cōuersiōe variať, quod aīaliū
aliorū nō est ita ad cōuersionē facilis corpulentia
Cameleo pardus dictus quod dum sit vt pardus di
bis maculis super asersus, collo equo similis, pedi=
bus bubalis, capite tn̄ camelo similis, hunc ęthio=
pia gignit. Linx dict⁹ quia in lupoꝝ genere nume
ratur, bestia maculis distincta terga vt pardus, sꝫ
similis lupo. Vn̄ & ille licos, iste linx. Huius vrinam
cōuerti in duriciē pręciosi lapidis dicūt qui liguri⁹
appellať, q & ipos linces sentire hoc documento
probatur. Nā egestū liquorē harenis inquantū po
tuerint cōtegunt inuidia quadā naturę ne talis ege
stio trāseat in vsum humanū. Linces dicit Plinius
extra fœtū vnū nō admittere secundū. Castores a
castrando dicti sunt. Nā testiculi eoruꝫ apti sūt me
dicaminibus ꝓpter q cū psenserint venatorē ipi se
castrent & morsibus vires suas amputāt, de quib⁹
Cicero in scauriada, redimūt se a parte corporis,
ꝓpter q maxime expectūtur. Iuuenalis. Qui se eu
nuchū ipse facit, cupiēs euadere dāna testiculi. Ipsi
sunt & fibri qui etiā pōtici canes vocať. Vrsus ferť
dict⁹ quod ore suo formet fœtus, quasi orsus. Nam
aiunt eos iformes generare part⁹, & carnē quādā
nasci quā mater lābiendo in mēbra cōponit. vn̄ est
illud. Sic format lingua fœtū cū protulit vrsa. Sed
hoc imaturitas partus facit. Deniqꝫ .xxx. die gene=
rat vn̄ euenit, vt pręcipitata fœcūditas informis ꝓ
creeť. Vrsoꝝ caput invalidū, vis maxima in bra=
chiis & in lūbis. Vn̄ interdū erecti insistūt. Lupus
gręca determinatiōe in linguā nostrā trāsferť. Lu=
pos eni illi licos dicūt. Licos aūt gręce a morsib⁹
appellatur quod rabie rapacitatis queqꝫ iuenerit
trucidet. Alii lupos vocatos aiunt, quasi leopos: qd̄
quasi leoni ita sit illi virtus in pedib⁹ vn̄ qcquid pe
de pferit, nō viuit. Rapax aūt bestia & cruoris ap=
petēs. De quo rustici aiunt Vocē hoīem perdere si
eū prior lupus viderit Vn̄ & subito tacenti dr̄, lup⁹
est in fabula. Certe si se per visuꝫ senserit, deponit
feritatis audaciā. Lupi toto anno nō āpliusq̄ dieb⁹
xii. coeunt, famē diu portāt, & post longa ieiunia
multū deuorāt. Lupos ęthiopia mittit ceruice iu=
batos, & tāto varios, vt nullū colorē dicāt illis abes
se. Canis nomē latinū gręcā ęthymologiā videť ha
bere. Gręce eni cinos dr̄, lꝫ eū quidam a canore la
tratus appellatū ęstimēt, eo quod insonet, vn̄ & ca
nere. Nihil aūt sagacius canib⁹. Pl⁹ eni sensus cę=
teris aialib⁹ hn̄t. Nāqꝫ soli sua noīa recognoscunt,
dn̄os suos diligūt, dn̄orū tecta defendūt, pro dn̄is
suis se mori obiiciūt volūtarie cū dn̄o suo ad pdaꝫ
currūt, corpus dn̄i sui etiā mortuū nō relinquuut.
Quorū postremo natura est externa hoīes esse nō
posse. In canib⁹ duo sunt expectāda, aut fortitudo
aut velocitas. Catu li abusiue dicunť quarūlibet be
stiaꝝ filii. Nā catuli ꝓprie canū sunt. per diminu=
tionē distincti. Licisci aūt dicūtur, vt ait Plini⁹. Ca=
nes nati ex lupis, & canib⁹ cū inter se forte miscenť.
Solēt & inde fœminas canes noctu in siluis alliga
tas admitti ad tigres bestias a quibus insiliri & na
sci ex eodē fœtu canes adeo acerrimos & fortes vt
cōplexu leones ꝓsternāt. Vulpes dicta quasi volu=
pes. Est ei volubilis pedib⁹ & nunq̄ rectis itinerib⁹:
sed tortuosis anfractib⁹ currit / fraudulētū animal
insidiisqꝫ decipiens. Nā dū habuerit escam fingit
mortē / sicqꝫ descēdētes quasi ad cadauer volucres
rapit & deuorat. Simię gręcū est nomē. i. pressis na
rib⁹ vn̄ & simias dicim⁹ / quod suppressis naribus
sint / & facie fęda rugis turpiter follicātib⁹ / licet &
capellaꝝ sit pressum habere nasū. Alii simias lati
no arbitrātur sermone vocatas eo quod multa in
eis similitudo rationis humanę sentitur / sed falsū
est Hę elementorū sagaces noua luna exultāt / me
dia & caua tristāť. Fœtus quos amāt āñ se gestant
neglecti circa matrē hęrent. Horū gn̄a quinqꝫ sunt
ex quibus circopetici caudas habent. Simia enim
cum cauda est quā quidā vocāt. Sfinge villosę sunt
comis māmis ꝓminētib⁹ / dociles ad feritatis no=
mē. Cenocephali / & ipi similes simiis / sed facie ad
modū canis vn̄ & nūcupati. Satyri facie admodū
grata / & gesticularis morib⁹ iquieti. Callitrices to
to pene aspectu a cęteris distant. Sūt eni in facie ꝓ
ducta barba, & lata cauda. Leōtofonos / bestia mo
dica / et ex eo ita vocata quia capta exuritur eius=
qꝫ cinere asperse carnes & positę per cōpita semi=
taꝝ leones necāt si quātulūcunqꝫ ex illis sumpse=
rint. Strix aial in africa herinacii simile / vocatuꝫ a
spinaꝝ stridore quas tergo laxatas emittit / & ca=
nes insequentes vulnerat. Enydros bestiola ex eo
nuncupata quod in aquis versetur / & maxime in ni
lo. Quę si iuenerit dormientē crocodilū volutat se
in lutū primū et intrat per os eius in ventrē et car=
pēs oīa iteriora ei⁹ exit viua de visceribus crocodili
ipo mortuo. Hic neomon gręce vocat⁹ eo qd̄ odo=
re suo & salubria ciborū et venenosa ꝓdantur. De
quo Dracontius ait. Prędicit suillus vi cuiuscūqꝫ ve
neneni. Suillus aūt a fetis est nūcupatus. Hic etiā
serpētes isequtur / qui cū aduersus aspidē pugnat /
caudē erigit / quā aspis maxīe obseruat / qunsi mi
nātē ad quā cū vi suā trāsfert decepta corrumpiť.
Musio appellat⁹ qd̄ murib⁹ ifest⁹ sit. Hūc vulg⁹ ca=
ptū a captura vocat. Alii dicūt qd̄ captat. i. videt.
Nā tāto acute cernit vt fulgore luminis noctis tene
bras superet. Vn̄ & a gręcis venit cat⁹. i. ingenios⁹

ἀπο του καίειν. Furo a furuo dictus vñ & fur. tenebrosus enī et occultos cuniculos effodit, & eiicit prędā quā inuenerit. Melo vel ꝙ sit rotundissimo mēbro, vel ꝙ fauos petat, & assidue mella captet.

De minutis animantibus. Cap. II.

Mus pusillū aïal, græcum illi nomen ē quicquid vero ex eo trahit latinū fit, Alii dicūt mures ꝙ ex humore terræ nascātur. Naꝫ mus terra, vnde & humus. His in plenilunio iecur crescit, sicut quædā maritima augentur, quæ rursus decrescēte luna deficiunt, Sorex latinum ē eo ꝙ rodat, et in modum ferrę præcidat. Antiqui enī soricē sauricem dicebant, sicut & clodum claudū. Mustella dicta quasi mus longus. Nā telum a longitudine dictum. Hæc ingenio subdola in domib⁹ vb nutrit catulos suos trāsfert mutatq; sedē. Serpētes etiam et mures persequitur. Duo autem genera sunt mustellarum. Alterum enim siluestre est, distens magnitudiue quod gręci ictidas vocāt, alterum in domibus oberrans. Falso aūt opinanī qui dicunt mustellā ore concipere, aure effundere partum. Mus araneum cuius morsus araneę, est in sardinia animal perexiguum, araneę forma, cui⁹ morsu pręsciduntur tecta, quę solifuga dicitur, ꝙ dieꝫ fugiat. In metallis argentariis plurima est, occulta reptans, & per imprudentiam supersedentibus pestem facit. Talpa dicta, ꝙ sit dānata cecitate perpetua & tenebris. Est enim absq; oculis, semp terrā fodit, & humum egerit, & radices subter frugib⁹ comedit, quam græci affalā vocāt. Glires dicti sūt quia pingues eos efficit somnus. Nam gliscere dicimus crescere. Hyeme enim tota dormiunt, & imobiles quasi mortui iacent, tempore æstiuo reuiuiscunt. Hiricius animal spinis coopertum, quod ex inde dicitur nominatum eo ꝙ subrigit se quando spinis suis clauditur, quibus vndiq; prętectus ē contra insidias. Nā statiꝫ vt aliquid prę sensierit, primū se subrigit. atq; in globum conuersus, in sua se arma recolligit. Huius prudentia quędā est. Nā duꝫ absciderit vuā devitę supinus se volutat super eam & sic eā exhibet natis suis. Grillus nomē a sono vocis habet. Hic retro ambulat, terram terebrat, stridet noctibus. Venatur eaꝫ formica circūligata capillo in cauernā eius cōiecta afflata prius puluere ne se abscondat, ita formicę cōplexibus trahitur. Formica dicta eo ꝙ ferat micas farris cuius solertia multa. Prouidet ei in futurum, & præparat ęstate quod hyeme comedat. In messe autem eligit triticum, hordeum non tangit. Duꝫ pluit ei super frumentum totum eiicit. Dicuntur in ęthiopia eē formicę ad formā canis, quę harenas aureas pedibus eruunt. quas custodiūt ne quis auferat, captantesq; ad necē persequūtur. Formicoleon ob hoc vocatus, quia est vel formicarum leo vel certe formica pariter & leo. Est enim animal paruuꝫ formicis satis infestum, infestum quod se in puluere abscōdit, & formicas frumēta gestātes interficit. Proide aūt leo et formica vocatur, quia aliis animalib⁹ vt formica est, formicis autem vt leo est

De serpentibus. Cap. iii.

Anguis vocabulū oīm serpentiū genus ꝙ plicari & contorqueri potest, & inde anguis & angulosus sit, & nunq̄ rectus Angues aūt apud antiquos pro gen⁹ locorū erant habiti semper, vñ & Persius. Pinge duos angues pueri sacer est lucus. Colubrum constat ab eo ꝙ cola tvmbras, vel ꝙ in lubricos tractus flexib⁹ sinuosis labitur. Nam lubricum dicitur quicquid labitur dum tenetur, vt piscis & serpens. Serpens aūt nomē accepit, quia occultis accessibus serpit, nō apertis passibus sꝫ squamarum minutissimis nisibus repit. Illa autem quæ quattuor pedibus nituntur, sicut lacertę & stelliones, non serpentes sed reptilia nominantur. Serpētes aūt reptilia sunt, quia ventre et pectore reptāt. Quorum tot venena, quot genera, tot pernicies, quot species, tot dolores quot colores habenī. Draco maior cūctoꝝ serpentiuꝫ siue omnium animantium sup terraꝫ. Hunc græci dracontam vocant. Vnde et deriuatum est in latinum vt draco diceretur. quia sæpe a speluncis abstractus, fertur in aerē concitaturq; propter eum aer. Est aūt cristat⁹ ore paruo, & arctis fistulis, per quas trahit spm̄ & linguā exerat. Vim aūt non in dentibus, sed in cauda habet, & verbere potius q̄ rictu nocet. Innoxius autē est a venenis, sed ideo huic ad mortem faciendā venena non esse necessaria, quia si queꝫ ligauerit occidit. A quo nec elephas tutus ē sui corporis magnitudine. Nā circa semitas delitescens per quas elephanti solito gradiuntur, crura eoꝝ nodis illigat, ac suffocatos perimit. Gignit aūt in æthiopia, & in india, in ipso incēdio iugis æstus. Basilic⁹ græce latine interpretatur regulus, eo ꝙ rex serpentiū sit, adeo vt eū videntes fugiāt, quia olfactu suo eos necat. Nā et hominē si aspiciat interimit. Siquidē ad eius aspectum nulla auis volans illęsa transit, sed q̄uis procul sit eius ore cōbusta deuorat. A mustellis tñ vincitur, quas illic homines inferūt cauernis, in quibus delitescunt. Itaq; ea visa fugit quē illa persequitur & occidit. Nihil enī parens ille rerū sine remedio constituit. Est aūt longitudine semipedalis albis maculis lineatus. Reguli auteꝫ sicut scorpiones arentia quęq; sectantur, et postq̄ ad aquas venerint ibiq; aliquē momorderit. hydrophobas et lymphaticos faciunt. Sibilus idem est qui & regulus. Sibilo enim occidit, anteq̄ mordeat vel exurat. Vipera dicta ꝙ vi pariat. Nam cum venter ei⁹ ad partum intumuerit catuli non expectantes maturam naturæ solutionem corrosis eius lateribus vi erūpunt cū matris interitu. Lucan⁹. Viperei coeunt abrupto corpore nati. Fertur aūt ꝙ masculus ore inserto viperę semē expuat. Illa aūt ex voluptate libidīs i rabiē versa caput maris ore receptuꝫ pręcidit. Ita fit vt parēs vterq; pereat, masculus dū

coit, fœmina dū parturit, Ex vipera aūt fiunt pastili qui tyriaci vocāt̄ a gręcis. Aspis vocata ꝙ mor su venena immittat & aspergat. Ios ei græci venenū dicūt. et inde iaspis ꝙ morsu venenato interimat. Huius diuersa genera et species et dispares effectus ad nocendū. Fertur aūt aspis cū ceperit pati incantatorē, qui eā quibusdā carminibus propriis euocat, vt eā de cauerna producat, illa cum exire noluerit, vnā aurem in terrā pręmit, alterā cauda obturat, & operit, atq; ita voces illas magicas non audiens non exit ad incantantē. Dipsas gen⁹ aspidis qui latine situla dr̄, quia quē momorderit siti perit. Hypnalis gen⁹ aspidis, dicta ꝙ somno necat Hāc sibi cleopatra apposuit, et ita morte quasi sōno soluta est. Emorrois aspis nūcupatur ꝙ sanguinē sudet qui ab eo morsus fuerit, ita vt dissolutis venis quicquid vitę est per sanguinē euocet. Gręce ei sanguis hęma dr̄. Prester aspis semp ora patenti & vaporanti currit. Cuius poeta sic meminit. Oraq; distendens auidus fumantia prester. Hic quē percusserit distenditur, enormiq; corpulentia necatur extuberatū enim putredo sequitur. Septabific⁹ aspis, qui dū momorderit hominē statim eū cōsumit. ita vt liquefiat totus in ore sepentis. Cerastes serpens dictus eo ꝙ in capite cornua habeat similia arietū κερατα eni gręci cornua vocant, sunt autē illi quadrigemina cornicula, quorum ostentationē veluti escam illiciens sollicitata aīalia perimit, totumq; eius corpus harenis tegit, nec vllum indiciū sui prębet, nisi ea ex parte quas inuitatas aues vel animalia capit. Est aūt flexuosus plusq̄ alii serpētes, ita vt spinā habere non videatur. Scitalis serpens vocatus est eo ꝙ tanta prefulget tergi varietate vt notarū gratia retardet aspicientes, & quia reptando pigrior est, quos assequi nō valet miraculo sui stupentes capit. Tanti autem feruoris est, vt etiam hyemis tempore exuuias corporis feruentis exponat. De quo Lucanus. Et scitale sparsis etiā nunc sola pruinis, exuuias positura suas. Amphibęna dicta eo ꝙ duo capita habeat, vnum in loco suo, alterum in cauda, currens ex vtroq; capite tractu corporis circulato. Hæc sola serpentiū frigori se cōmittit, prima omnium procedens, de qua idē Lucanus. Et grauis in geminū vrgens caput amphybęna. Cuius oculi lucent veluti lucernæ. Enidris coluber in aqua viuens. Græci enim hydor aquam vocant. Hydros aquatilis serpens, a quo icti obturgescunt, cuius quidā morbū boam dicūt, eo ꝙ fimo bouis remedietur. Hydra draco multorū capitū, qualis fuit in lerna palude prouincię archadiæ, hęc latine excedra dr̄ ꝙ vno cęso tria capita excrescebāt, sed hoc fabulosum est. Nā constat hydrā locum fuisse euomentē aquas vastātes vicinā ciuitatē, in quo vno meatū clauso multi erūpebāt. Quod Hercules videns loca ipsa exussit, et aquæ clausit meatus. Nā hydra ab aqua dicta est. Chelydros serpens quasi chersydros dr̄, quia & in aquis et in terris moratur. Nā Χερσον dicunt gręci terrā, υδωρ aquam hic per aquam labitur terrā fumare facit quem sic Mācer describit. Seu terga expirant spumātia virus seu terra fumat teter qua labitur anguis. et Lucanus. Tractiq; via fumāte chelydri. Semper eni directus ambulat. Nam si torserit se dū currit statim crepat. Rinatrix serpens aquā veneno inficiens. In quocūq; enim fonte fuerit veneno eū immiscet. de quo Lucan⁹. Rinatrix violator aquę. Cēcris serpens influxuosa quę semper iter rectū efficit. de qua Lucanus. Et semper recto lapsurus limite cencris. Parias serpens quę semp ī cauda ambulat, & sulcū facere videtur, de quo idē Lucanus. Quo contēptus iter cauda sulcare parias. Boas anguis Italię immēsa mole persequit̄ greges armentoꝝ & bubalos, & plurimo lacte irriguis vberibus se innectit, & suggēs interimit atq; inde a boū prolatione boas nomen accepit. Iaculus serpens volans, de quo Lucanus. Iaculiq; volucres. exiliunt ei in arboribus & dū aliquod aīal obuiū fuerit iactant se super illud et perimunt. Vñ et iaculi dicti sunt, In arabia aūt serpentes sunt cum alis q̄ sirenę vocātur quę plus currunt ab equis, sed etiā & volare dñr, quoꝝ tantū virus est, vt morsum ante mors insequatur q̄ dolor. Obites dicta ꝙ colorē harenę habeat, de qua poeta. ꝙ paruis pict⁹ maculis thebanus obites cōcolor exutis atq; indiscret⁹ harenis admotus. Seps exigua serpens, que nō solum corpus sed & ossa veneno cōsumit. Cui⁹ poeta sic meminit. Ossaq; dissoluens cū corpore tabificus seps. Dipsas serpens tantę exiguitatis fertur, vt cum calcatur non videatur. Cuius venenum ante extinguit, q̄ sentiatur, vt facies prę uenta morte nec tristiciam inducat morituri. de quo poeta. Signiferum iuuenem tyrrheni sanguinis aulum, tortum caput retro dipsas calcata momordit, Vix dolor aut sensus dentis fuit. Salpinga serpens est quę nō videtur, Cęcula dicta propter ꝙ parua sit, & nō habeat oculos. Centūpeda a multitudine pedum dicta. Brucus est cuius pene totum corpus in ventre colligitur. Lacertus reptilis genus est, vocatus ita ꝙ brachia habeat. Genera lacertorum plura vt botrax, salamādria, saura, stellio. Botraca dicta ꝙ ranę habeat faciem. Nam gręci ranam botracā vocant. Salamandria vocata, ꝙ contra incēdia valeat, cuius inter omnia venenata vis maxima est. Cętera enim singulos feriunt, hęc plurimos pariter interimit. Nam si arbori irrepserit, omnia poma inficit veneno. & eos qui eos ederit occidit, qui etiam si vel in puteū cadat vis veneni eius potātes īterficit. ista contra incendia repugnans. ignes sola animalium extinguit. Viuit enim in mediis flāmis, sine dolore & consumptione, et non solum quia nō vritur, sed extinguit incendium. Saura est lacertus quæ quando senescit cecantur oculi eius, et intrat in foramen parietis aspicientis contra orientem, et orto sole intendit et illuminatur. Stellio de

colore inditum nomen habet. Est enim tergore pictus lucentibus guttis in modum stellaruꝫ, de quo Ouidius. Apiumq; colori nomen habet, variis stellatꝫ corpore guttis. Hic autem scorpionibus adeo cōtrarius traditur vt viso eo pauorem his afferat & torporem. Sunt & alia vt serpentiuꝫ genera, vt ad modicę, elephantię. chamedracontes. Postremo q̄tus noīꝫ tantus mortium numerus. Omnes autem serpentes natura sua frigidi sunt, nec percutiūt, nisi qñ calescunt. Nam quando sunt frigidi nullū tāgunt. Vnde et venena eorum plus die q̄ nocte nocent. Torpent enim noctis algore et merito. qa frigidę sunt nocturno rore. In se enim aducunt vaporem corporis gelidę pestis, & natura frigidę. Vnde & hyeme in nodos torquentur, æstate solluuntur. Inde est ꝙ dum quisq; serpentium veneno percutitur, primum obtupescit, et postea vbi in illo calefactum ipsum virus exarserit, statim hominem extinguit. Venenū autem dictum, eo ꝙ per venas vadit Infusa enim eius pestis per venas vegetatione corporis aucta discurrit, & animam extinguit. Vñ nō pōt venenum nocere nisi hominis tetigerit sanguinem. Lucanus. Noxia serpentium est admixtio sāguine pestis. Omne autem venenum frigidum est. & ideo aīa quę ignea est fugit venenum frigidum. In naturalibus bonis quę nobis et irrationabilib⁹ animantibus videmus esse cōmunia, viuacitate q̄dam sensus serpens excellit. Vnde & legiť in genesi. Serpens aūt erat sapientior omnibus pecorib⁹ terræ. Dicit aūt Plinius si crediť, ꝙ serpētis caput etiam si cum duobus euaserit digitis nihilominus viuit. Vnde et totum corpus obiicit pro capite ferientib⁹. Anguibus vniuersis hebes visus est. Raro in aduersum contuentur, nec frustra, cū oculos nō habeant, sed in temporibus adeo vt citius audiāt q̄ aspiciant. Nullum autem animal in tanta celeritate linguam mouet vt serpens adeo vt triplicem linguam habere videatur cum vna sit. Serpentiuꝫ humida sunt corpora, adeo vt quaq̄ eunt viam humore disignent. Vestigia serpentium talia sunt, vt cum pedibus carere videantur, costis tamē & squamarum nisibus repant quas a summo gutture vsq; ad imam aluum parili modo dispositas habent Squamis enim quasi vnguibus, costis quasi cruribus innituntur. Vnde si in qualibet corporis parte ab aluo vsq; ad caput ictu aliquo collidatur, debilis reddita cursum habere non possit, quia vbicūq; ictus ille insiderit spinam soluit per quam costarū pedes & motus corporis agebautur. Serpentes autem diu viuere dñr, adeo vt deposita vetere tunica senectutem deponere, atq; in iuuentutem redire perhibeantur. Tunicę serpentum exuuię nuncupantur eo ꝙ is quando senescunt sese exuunt, quibus exuti in iuuentutem redeunt. Dicuntur auteꝫ exuuię et induuię, quia exuuntur et induuntur. Pythagoras dicit de medulla hominis mortui quę in spina est serpentem creari, quod etiam Ouidins in metamorphoseorum libris commemorat dicens. Sunt qui cuꝫ clauso putrefacta est spina sepulchro mutari credant humanas angue medullas. Quod si crediť merito euenit, vt sicut per sepenteꝫ mors hominis, ita et per hominis mortem serpens. Fertur autem ꝙ serpens hominem nudum non sit au sus attingere.

¶ De vermibus. Cap. V.

Vermis est animal quod plerunq; de carne vel de ligno vel de quacūq; re terrena sine vllo concubitu gignitur, licet nonnū q̄ et de ouis nascātur, vt scorpio. Sunt autē vermes aut terræ, aut aquę, aut aeris, aut carnium, aut frōdium, aut lignorum, aut vestimentorum. Araneas vermis aeris, aeris nutrimento cognominata quæ exiguo corpore longua fila deducit et telę semper intenta, nunq̄ desinit laborare, perpetuuꝫ sustinēs in suo labore suspendium. Sanguisuga vermis aquatilis, dicta ꝙ sanguinem sugit. Potantibus enī insidiatur, cunq; illabitur faucibus vel vbi vspiam adhęserit sanguinem haurit, et cum nimio cruore maduerit euomit id quod hausit, vt recentiorē denuo sugat. Scorpio vermis terrenus, qui potius vermibus ascribitur non serpentibus, animal armatū aculeo, et ex eo gręce vocatum, ꝙ cauda figat, & arcuato vulnere venena diffundat. Proprium est autem scorpionis ꝙ manus palmam non feriat. Cantareda vermis terrenus qui humano corpore statī vt fuerit applicatus, sui adustiōe vesicas efficit plenas humore, Multiplices vermis terrenus, ex multitudine pedum vocatus, qui contra ictum contractus in globum complicatur. Nascitur sub petris ex humore et terra. Limax vermis limi dictus ꝙ in limo vel de limo nascarur. vnde & sordidus semper et immundus habetur. Bombix frondium vermis ex cuius contextura bombicinium conficitur. appellatur autem hoc nomine, ab eo ꝙ euacuetur dum fila generat, & aer solus in eo remaneat. Eruca frondium vermis oleribus vel pampino inuoluta, ab erodendo dicta, cuius meminit Plautus. Imitatus nequam bestiam et maleficam inuolutam in pampino, Implicat se eadem, nec adnolat vt locusta, vt huc illucq; discurrēs, semipasta dimittat, sed permanet perituris frugibus & tardo lapsu pigrisq; morsibus vniuersa consumit. Teredonas græci vocant lignorum vermes ꝙ terendo edant. Hos nos termites dicimus. Ita enim apud latinos ligni vermes vocantut quos tempore in opportuno cęsæ arbores gignunt. Tinea vestimentorum vermis dicta ꝙ teneat, et eo vsq; insedeat quo erodat. Inde et pertinax. ꝙ in eandem rem identidem vrgeat. Vermes carnium emigraneus, lumbricus, ascaridę, costi, pediculi, pulices, ledex, tarmus, ricinus, vsia, cimex. Emigraneus vermis capitis vocatur. Lumbricus vermis intestinorum, dictus quasi lubricus, quia labitur, vel quod in lumbis permaneat. Ascaridæ Costi. Pediculi vermes cutis a pe-

dibus dicti, vñ & pediculosi dñr, quibus pediculi i
corpe efferuescũt. Pulices vero vocati sũt ꝙ ex pul
uere magis nutriãtur. Tarmus vermis ẽ lardi. Rici
nus vermis est canis, vocatus eo ꝙ hęret in auri=
bus canũ. Cinos enĩ gręce canis est. Vsia vermis ẽ
porci appellata quia vrit. Nã vbi momorderit, ade
o locus ardet, vt stati ibi vesicę fiant. Cimex de sĩli
tudine cuiusdã herbę vocat⁹, cuius fetorem habet
Proprie aũt vermis in carne putrefacta nascitur,
tinea in vestimẽtis, eruca in olere, teredo in ligno,
tarmus in lardo, vermis nõ vt serpẽs apertis passi=
bus vel squamarũ nisibus repit, quia nõ est illi spi
nę rigor vt colubri, sed indirectũ corpusculi sui ptes
gradatĩ porrigendo. contractas cõtrahẽdo porre
ctas motum explicat sicq; agitatus perlabitur.

¶ De piscibus. Cap. vi.

PIsces dicti vñ & pecus a pascẽdo scilicȝ
Reptilia ideo dñr hęc quę natant eo ꝙ
reptãdi habeãt speciẽ & naturaȝ, quis
se in profundũ imergant, tñ in natãdo
repunt. Vñ et Dauid ait. Hoc mare ma
gnũ & spaciosũ manibus illic reptilia quoꝝ nõ est
numerus. Anfinia sunt quędã genera pisciuȝ dicta
ꝙ ambulãdi in terris vsum, & natãdi in aquis offi=
ciũ habeant. Anfi enĩ gręce vtrũq; dicitur. i. qa in a=
quis & in terris viuunt vt focę, crocodilli, hipotami
hoc est equi fluuiales. Pecorib⁹ aũt et bestiis & vola
tilibus ante hoĩes noĩa iposuerunt q̃ piscibus, quia
prius visa sunt & cognita. Pisciũ vero postea paula
tĩ cognitis gñib⁹ noĩa ĩ stituta sũt, aut ex similitu
dine terrestriũ animalium, aut ex specie propria,
siue morib⁹, seu colore vel figura aut sexu. Et simi
litudine terrestriũ vt ranę, & leones, & vituli, & ni=
gri meruli & paui diuerso colore dorso & collo pi=
cti, & turdi albouarii, & cętera, quę sibi iuxta speci
es terrestriũ aĩaliũ noĩa vendicarunt. Ex moribus
terrestriũ, vt canes in maria terrenis canibus nun
cupati ꝙ mordeãt, & lupi ꝙ improba voracitate a
lios persequãtur. A colore, vt vmbrę qa colore vm=
brę sunt, & auratę. quia in capite auri colorem ha
bẽt, & varii a varietate, quos vulgo tructas vocant.
A figura, vt orbis, quia rotundus est, totusq; in capi
te cõstat, & solea ꝙ sit instar calciamentoꝝ soliis. A
sexu vt musculus ꝙ sit balenę masculus. Eius eniȝ
coitu cõcipere hęc belua perhibet. Hinc & mascu
li cochleaꝝ quorum lacte concipiunt ostreę. Bale
nę aũt sunt immensę magnitudinis bestię, ab amit
tendo & fundendo aquas vocatæ. Cęteris enĩ be=
stiis maris altius iaciunt vndas. βαλλειν enĩ gre
ce mittere. Cetę dictę τοκιτοσ και τακητη hoc
est ob ĩmanitatẽ. Sunt enĩ ingentia genera belua=
rũ & equalia mõtium corpora, qualis cętus exci=
pit ionam, cuius aluus tantę magnitudinis fuit, vt
instar obtineret inferni, dicẽte propheta. Exaudi=
uit me de vẽtre iferni. Equi marini quod prima par
te equi sunt postrema soluuntur in piscem. Bocas
dicunt esse boues marinos quasi boacas. Cerulei a
calore appellati. Nam ceruleum est viride cum ni
gro vt est mare. Delphines certum habent voca=
bulũ ꝙ voces hoĩm sequantur, vel ꝙ ad simphoni
am gregati cõueniant. Nihil in mari velocius istis
Nã plęrunq; salientes naues transuolant. Quãdo
aũt pręludunt in fluctibus & vndarũ se motib⁹ sal
tu precipiti ferunt, tẽpestates significare videntur.
Hi proprie simones nominãtur. Est & delphinum
genus in nilo dorso serrato qui crocodillos tenera
ventriũ secantes interimunt. Porci marini qui vul
go vocantur suilli, qui dum escaȝ quęrũt more suis
terrã sub aquis fodiunt. Circa guttur enĩ habent o
ris officium, & nisi rostrum harenis immergãt, pa=
stum non colligunt. Corui a cordis voce dicti, quia
grũniunt pectore, suaq; voce proditi capiuntur. Ti
ni gręcũ nomen habent. Hi ingrediuntur veris tẽ=
pore, intrant dextro latere, lęuo exeunt, hoc iñ cre
duntur facere ꝙ dextris oculis acutius videãt q̃ si
nistris. Gladius dicitur, eo ꝙ rostro maiori nato sit
& ob hoc naues perfossas mergit. Serra nuncupa
ta quia serratã cristam habet, & subter natans na
uẽ secat. Scorpio dictus quia ledit dũ manu tollit.
Tradunt decem cancriscũ ozimi manipulo alliga
tis, omnes qui ibi sunt scorpiones ad eum locũ cõ=
gregari. Aranea genus piscis dictus ꝙ aure fe=
riat. Habet enim stimulos de quibus percutit. Cro
codillus a croceo colore dictus gignitur in nilo, a=
nimal quadrupes in terra & in aquis valens, longi
tudine plęrunq; viginti cubitorum, dentium & vn
guium immanitate armatum, tantaq; cutis duri=
cia, vt q̃uis fortiũ ictus lapidum tergo repercussus
sit nõ sentiat. Nocte in aquis die in humo quiescit.
Oua in terra fouet, masculus & fœmina vices ser=
uant. hunc pisces quidam serratam habentes cri=
stam tenera ventrium desecantes interimunt. So=
lus animalibus superiorem maxillam mouere dici
tur. Hippotamus vocatus ꝙ sit equo similis dorso
iuba & hinnitu, rostro resupinato a primis dentib⁹
cauda tortuosa vngulis binis. Die in aquis commo
ratur, nocte segetes depascitur, et hunc Nilus gi=
gnit. Pagrum quem gręci fagrum ideo nuncupãt,
ꝙ duros dentes habeat, ita vt ostreis in mari ala=
tur. Dentrix pro multitudine et granditate dentiũ
dicitur. Lepus a similitudine capitis nuncupatus
Lupum vt dictum est auiditas appellauit piscem ĩ
captura ingeniosum, deniq; rete circundatus fer=
tur harenas arare cauda atq; ita conditus transire
rete. Mullus vocatus ꝙ mollis sit atq; tenerissi=
mus cuius cibo tradunt libidinem inhiberi, oculo=
rum autem aciem hebetari, homines vero qui his
sæpe pasti sunt, piscem olent. Mullus in vino neca
tus hi qui inde biberint tedium vini habent. Mugil
lis nomen habet. ꝙ sit multum agilis. Nam vbi dis
positas senserit piscatorum insidias, confestim re=
trorsum rediens ita transilit rete, vt volare piscem
videas. Melanurus eo ꝙ nigram caudam habeat
& nigras pẽnas. et in corpore lineas nigras. Melã

ei grȩci nigrũ vocant. Glaucus a colore dictus, eo ꝙ albꝰ sit. grȩci ei albũ glaucum dicunt. Hic æsta=
te raro apparet, nisi tñ in nubillo. Timallus ex flo
re nomẽ accepit. Timũ quippe flos appellatur. Nã
dũ se specie gratus & sopore iocũdus tñ sicut flos
fragrat, & corpore odores spirat. Escarus dictꝰ eo
ꝙ solus escã ruminare perhibetur. Deniq; alii pi=
sces nõ ruminãt. Tradũt aũt hunc ingeniosum eẽ.
Nã inclusum nassis nõ frõte erumpere, nec infestis
viminibꝰ caput inserere, sed aduersum caudȩ icti=
bꝰ crebris laxare foras, atq; ita retrorsum redire.
Quẽ luctatũ eius si forte alius escarus extrinsecꝰ
videat apprȩhẽsa mordicus cauda adiuuare nisꝰ
erũpentis. Sparus a lãcea missili nomẽ accepit ꝙ
eiusdem figuræ sit. Terrestria enim prius inuen=
ta sunt q̃ marina. Nã sparus est telũ rusticanũ mis
sile a spargẽdo dictũ. Australis piscis, siue quia a=
quaꝝ vndã ore suscepit, siue quia tunc hic piscis o
ritur. quo tẽpore tẽdere in occasum pliades ceperit
Amio saxatilis leua sinistraq; lateribꝰ virgis puni=
ceis perpetuis, aliisq; coloribꝰ designatur. dictus a=
mio, quia non capitur nisi hamo. Echinus paruus
et semipedalis pisciculus nomẽ sumpsit ꝙ nauem
adhærẽdo retineat, Ruant licet vẽti seuiant ꝓcellȩ
nauis tñ quasi radicata in mari stare videt̃, nec mo
ueri nõ retinendo, sed tm̃mõ adhȩrendo. Hũc lati
ni morã appellauerunt, eo ꝙ cogat stare nauigia.
Vranuscopꝰ vocatur ab oculo quẽ in capite habet
a quo semꝑ supra intendit. Millago noiatus quia e
uolat suꝑ aquã. Quotiẽs aũt cernit̃ extra aquã vo=
litãs, tẽpestates mutari designat. Squatus dictꝰ, ꝙ
sit squamis acutis. Vñ & eius cute lignum pollitur
Ciuitas syriȩ quȩ nũc tyrus dr̃, oli sarra vocabatur
a pisce quodã qui illic abũdat, quẽ lingua sua sar
appellant, ex quo deriuatũ est similitudis huius pi
sciculos sardas sardinasq; vocari, Allec pisciculꝰ ad
liquorẽ salsamẽtorum idoneus, vñ & nũcupatꝰ. af
forus pisciculus qui propter exiguitatẽ hamo capi
nõ põt. Anguillȩ similitudo anguis nomẽ dedit, o=
rigo huius ex limo. Vñ & qñ capit̃ adeo lenis ẽ vt
quãto fortiꝰ presseris, tanto citius elabitur. Ferunt
aũt orientis fluuiũ gangẽ anguillas tricenis pedi
bus gignere. Anguillȩ vino necatȩ qui ex eo bibe=
rint tȩdiũ vini habent. Draco marinus aculeos in
brachiis habet ad caudã spectãtes, quȩ dũ percus
serit quaq̃ ferit venenũ fundit. vñ & vocatus. Mure
nã græci mirenã vocãt, eo ꝙ cõplicet se in circulos
hanc fȩminini tñ sexus esse tradunt & concipere
a serpente. ob id a piscatoribꝰ tãq̃ a serpente sibilo
euocatur & capitur. Ictu aũt fustis difficulter inte=
rimitur, ferula protinus aiam in cauda habere cer
tũ ẽ. Nã capite percusso, vix eã interimi, cauda sta
ti exanimari. Congrus anguillȩ similis sed grãdis
moratur in cauernis petraꝝ sub aqua. Polipus id ẽ
multipes, plurimos eni nexus habet. Iste ingeniosꝰ
hamũ appetens brãchiis cõplectitur non morsu,
nec prius dimittit q̃ escam circũroserit. Torpedo
vocata, eo ꝙ corpus torpescere faciat, si eam quis
q; viuentẽ tangat. Narrat Plinius secundus ex indi
co mari torpedo etiã procul & e longiquo, vel si ha
sta virgaq; attingatur q̃uis preualidos lacertos tor
pescere, quãlibet ad cursum veloces pedes alliga=
re. Tãta eni vis eius est vt etiã aura coporis sui affi
ciat mẽbra. Sepia dr̃ quia sepibus interclusa facili
us capitur. In coeundo obscȩnũ genus, ore ei cõci
pit sicut vipera, Cuius attramenti tãta vis est vt lu=
cernȩ aditũ ȩthiopũ videri, ablato priori lumine q
dã tradunt. Lulligo, tradũt in oceano mauritaniæ
nõ procul a lixo flumine tantã multitudinẽ lulligi
nũ euolari ex aqua vt etiã naues dimergere possit
Cõchæ & cõcleæ hac ex cã vocatȩ, quia deficiente
luna cauantur. i. euacuãtur. Oim eni clausoꝝ ma=
ris aialium atq; cõcharum incremento lunȩ mem
bra turgescunt defectu euacuãtur. Luna eni cũ in
augmẽto fuerit auget humorẽ, cũ vero in defectu
venerit humores minuũtur. Hoc ei physici dicunt
Conchæ aũt primȩ positionis nomen. conclȩȩ vero
per diminutionẽ quasi cõculȩ, Concharꝝ multa ge
nera sunt, inter quas & margariti fore quȩ celoe di
cuntur in quarũ carne ꝓciosus calculus solidatur,
de quibus tradunt hi qui de animantiuꝫ scripsere
naturis, eo ꝙ nocturno tẽpore littora appetũt, et
ex cȩlesti rore margaritũ cõcipiunt vnde et celoe
nominantur. Murex coclea est maris, dicta ab acu
mine & asperitate, quȩ alio noie cõchiliũ nominat̃
propter quod circũcisa ferro lachrymas purpurei
coloris emittat. ex quibus purpura tingitur, et inde
ostrũ appellatũ, ꝙ hæc tinctura ex textȩ humore
elicit̃. Cancros vocari, quia cõchȩ sunt crura habẽ
tes. inimica ostris aialia. Eoꝝ eni carnibꝰ viuũt mi
ro ingenio. Nã quia valida testa eius aperiri nõ po
test. explorat qñ ostrea clausa testarũ apperiat, tũc
cãcer latenter lapillũ iniicit, atq; ipedita cõclusiõe
ostreȩ carnes corrodit. Tradũt quidã decẽ cancris
cum ozimi manipulo alligatis oẽs qui ibi sunt scor
piones ad eum locum coituros. Duo aũt sunt ge=
nera cãcrorum, fluuiales & marini. Ostrea dicta ẽ
a testa quibus mollicies carnis interior munit̃. grȩ
ci eni testũ ostrea vocãt. Ostrea aũt neutro, carnes
eius fȩminino dicuntur genere. Musculi sunt vt p̃
diximꝰ coclȩȩ aquaꝝ, quoꝝ lacte concipiũt ostreæ
& dicti musculi quasi masculi. Pelorides a peloro
promontorio siciliæ vbi abundant cognominatæ
sunt. Vnde virgilius dicit. Ecce autem boreas an=
gusta ab sede pelori. Vngues a similitudine huma
narum vnguium dictȩ. Testudo dictus eo ꝙ tegmi
ne testæ sit adopertus in cameræ moduꝫ. Sunt au
tem quattuor genera, terrestres, maritimȩ, lutariȩ.
i. in cȩno & paludibus viuentes. Quarum genꝰ flu=
uiales, quȩ in dulci aqua viuunt. Tradunt aliqui qđ
incredibile ẽ, tardius ire nauigia testitudinis pedẽ
dextrũ vehentia. Icinus a terrestri icino nomẽ tra=
xit, quẽ vulgus heritium vocat. Huius testula du=
plex spinis aculeata i modũ castaneaꝝ, quãdo ad

huc operte de arborib⁹ cadũt. Caro eius mollis et
minio similis. Vris trib⁹ mõis dr̃, vt testudo ac pelo
rus & coclea. Nã & quod edimus & vbi caro inest,
vtrũq; dr̃ pelorus, Ranæ a garrulitate appellatæ
eo ꝙ circa genitales strepunt paludes, & sonos vo
cis iportunis clamorib⁹ reddãt. Ex his quędã aqua
ticę dñr, quędã palustres, quędã rubeę ob id quia i
veprib⁹ viuũt grãdiores cunctarũ. Alię calamita-
tes vocãtur, qm̃ inter harũdines fructicesq; viuunt,
minimę oĩm & viridissimę mutæ & sine voce sunt.
Agridulę ranæ paruæ i sicco vel agris morantes,
vñ & nũcupatę. Negãt quidã canes latrare quibus
in offa rana viua fuerit data. Sfũgia a fingere. i. ni
tidare & extergere dicta afranius. Accedo a te vt
tibi ceruicẽ fingã lintheo. i. extergã. Cicero. Et fin-
gebatur sfungiis sanguis. i. extergebat̃, Aial autez
esse docet̃ cruore inherente petris, vñ & dũ absci-
dit̃ sanguinẽ emittit. Nã alia sunt viuentia in aquis
& discernũt vt pisces, alia quę stant fixa vt ostreæ
icini sfungię. Ex his alias mares dici, eo ꝙ tenues
sint fistulę spissioresq;, alias fęminas quę maiorib⁹
fistulis sunt ac perpetuis, alias duriores quas græ
ci appellãt tragos, & nos hircosas dicere possum⁹
ob asperitatẽ sui. Mollissimũ genus eaꝝ penicilli
vocãtur, eo ꝙ aptę sint ad oculoꝝ tumores, & ad
extergendas lippitudines vtiles. Cãdidæ sfungiæ
cura fiũt. Per ęstatẽ eni ad solẽ sternuntur, & sicut
cęra punica cãdorẽ bibũt. Aialium oĩm in aquis vi
uentiũ noĩa. c. xliiii. Plinius ait. Diuisa in generib⁹
belaꝝ serpentiũ cõmuniũ terrę, & aquę, cancrorũ
cõcharũ, locustaꝝ. pelerodũ, polippoꝝ, soleaꝝ, la
certoꝝ & luliginũ, & his similia, ex quibus multa
quodã naturę intellectu tẽpoꝝ suoꝝ ordinẽ agno
scũt, quędã vero i suis locis sine mutatione vagant̃
In piscibus aũt fæminis alię cõmixtiõe masculi cõ
cipiũt & pariunt catulos, alię ponũt oua sine com
mixtione masculi suscepta, quę iidẽ in sequenti sui
seminis iactu perfundũt, & quę hoc munere fuerĩt
afflata generabilia sunt, quę vero perfusa nõ fue-
rint sterilia perseuerant, aut putrescunt.

¶ De auibus. Cap. vii.

VNum nomen auium, sed genus diuersum
Nã sicut specie sibi differunt, ita & natu-
ræ diuersitate. Nã alię simplices sunt vt
colũbę, alię astutę vt perdix, alię ad manũ se subii-
ciunt vt accipiter, alię reformidãt, vt garamantes,
aliæ hoim cõuersatione delectãtur, vt hirũdo. aliæ
in desertis secretã vitã diligũt vt turtur, alię solo se
mine reperto pascũtur, vt enser, alię carnes edunt
& rapinis intẽdũt, vt miluus, alię incolę, quę manẽt
in locis semp, vt strutio, alię aduẽticię quę propriis
tẽporib⁹ reuertuntur. vt ciconiæ, & hirũdines, alię
cõgrege. i. gregatiuolãtes, vt sturni & coturnices.
alię soliuagę. i. solitarię, ꝑpter isidias deprędandi
vt aquilla, accipiter, & ꝗcũq; ita sunt alię vocibus
strepũt vt hirũdo, aliæ cantus edunt dulcissimos vt
cygnus & merula, alię verba & voces hoim imitant̃
vt psitacus & pica, sed & alia sicut genere ita & mo
ribus innumerabilia. Nã volucrũ quod genera sũt
iuenire quẽq̃ nõ posse. Neq; ei oĩs idię ęthiopię aut
scythię deserta quis penetrare posset, qui eaꝝ ge-
nus vel differẽtias nosset. Aues dictę eo ꝙ vias cer
tas nõ habeant, sed per auia quęq; discurrãt. Ali-
tes ꝙ alis ad alta tendãt, & ad sublimia remigio a
laꝝ cõscẽdãt. Volucres avolãdo, nã vñ volare, inde
& ambulare dicim⁹. Vola ei dr̃ media pars pedis si
ue manus, & in auib⁹ vola pars media alarũ qua
rũ motu pẽnę agitantur. Inde & volucres. Pulli dñr
oĩm auiũ nati. Sed & aialiũ quadrupediũ nati pul
li dñr, & hõ paruus pullus. Recẽtes igitur nati pul
li dñr, eo ꝙ polluti sunt, vñ & vestis nigra pulla di-
cta est. Alę sunt in quib⁹ pẽnę per ordinẽ fixę volan
di exhibent vsum. Vocatę aũt alę ꝙ his aues com
plexos alant, ac foueant pullos. Pẽna a pendendo
i. avolãdo dicta, vñ & pẽdere. Volucres eni pẽnarũ
auxilio mouẽtur qñ se aeri mandãt. Pluma quasi
piluma. Nã sicut pili in quadrupedũ corpore, ita
pluma in auibus. Auiũ noĩa multa a sono vocis cõ
stãt esse cõposita, vt grus, coruus, cygn⁹, pauo, mil
uus, vlula, cuculus, gracculus &c. Varietas enim
vocis eoꝝ docuit hoĩes qui noĩarentur. Aquila ab
acumiue oculoꝝ vocata. Tãti ei cõtuitus esse dicit̃
vt cũ sup maria ĩmobili pẽna feratur, nec huma-
nis pateat obtutibus. de tãta sublimitate piscicu-
los natare videat, ac tormẽti instar descẽdẽs raptã
prędã pennis ad littus pertrahat. Nã & cõtra radi
um solis fertur obtutũ nõ flectere, vñ & pullos su-
os vngue suspensos radiis solis obiicit, & quos vi-
derit ĩmobilẽ tenere aciẽ, vt dignos genere cõser-
uat, si quos vere inflectere obtutũ quasi degeneres
abiicit. Vultur avolatu tardo noĩata putat̃, magni
tudine corporis prępetes volatus non habet. Harũ
quidã dicũt concubitum nõ misceri, & sine copula
concipere et generare natosq; eaꝝ pene vsq; ad cẽ
tũ annos procedere, vultures aũt sicut & aquilæ
etiã vltra maria cadauera sentiunt. Altius quippe
volãtes multa quę mõtium obscuritate celãt ex al
to illę cõspiciunt. Gradipes apud græcos vocat̃ a-
uis apud nos tarda, eo ꝙ grauivolatu detenta neq̃
ꝗ vt cęterę volucres attollitur velocitate pennarum
Grues vero nomen de propria voce sumpserũt, Ta
li ei sono susurrant. Hę aũt dũ properant, vnam se
quuntur ordine litterato de quib⁹ Luca. Et turba
ta perit dispersis littera pennis. Excelsa aũt petũt
quo facilius videant quas petãt terras. Castigat au
tẽ voce quę cogit ad agmen. At vbi raucescit, succe
dit alia. Nocte aũt excubias diuidunt, & ordinem
vigiliarũ per vices faciunt, tenentes lapillos suspẽ
sis digitis, quib⁹ somnos arceant, quod canẽdũ erit
clamor, indicat. Etatẽ in illis color prodit. Nã sene
ctute nigrescũt. Ciconiæ vocatę a sono quo crepi-
tãt, q̃si citanię quẽ sonũ oris poti⁹ eẽ cõstat q̃ vocis
quia eũ quatiente rostro faciunt. Hę veris nunciæ
societatis comites, serpentiũ hostes, maria transuo

lant,in asiam collecto agmine pergunt. Cornices
duces eas pręcedunt et ipse quasi exercitus prose
quuntur. Eximia illis circa filios pietas. Naʒ adeo
nidos ipẽsius fouẽt,vt assiduo in cubitu plumas ex
uant. Q uãtum aũt tẽpus impenderint in fœtibus
educãdis,tm̃ et ipse inuicẽ a pullis suis alunt̃. Olor
auis est quẽ greci cygnũ appellãt. Olor aũt dict⁹ ꝙ
sit tot⁹ plumis alb⁹ Null⁹ ei meminit cygnũ nigrũ.
Olon ei gręce totũ dr̃. Cygnus aũt a canendo ẽ ap
pellatus eo ꝙ carminis dulcedinẽ modulatis voci
bus fundit. Ideo aũt suauiter eũ canere dicũt,quia
collũ longũ et inflexũ habet,& necesse est eluctan
tẽ vocẽ per longũ et flexuosum iter varias reddere
modulationes. Ferunt in hyperboreis partib⁹ prę
cinẽtibus citharedis olores plurimos aduolate,ap
teq; admodum cõcinere. Olores aũt latinũ nomen
est,nã gręce cygni dñr añ. Nautę vero sibi hũc bo
nã prognosim facere dicũt,sicut Emili⁹ ait. Cygn⁹
in auspiciis semper lętissimus ales. Hũc optãt nau
tę,quia se nõ mergit in vndas. Strutio gręco nomi
ne dr̃,quod aĩal in similitudine auis pẽnas habere
videtur,tñ de terra altius non eleuatur. Oua sua fo
uere negligit. sed proiecta tm̃mõ fotu pulueris ani
mantur. Ardea vocata quasi ardua, id est propter
altos volatus, Lu ca. Q uodq; ausa volare ardea. for
midat ei imbres,& supra nubes euolat,vt procel=
las nubiũ sentire nõ possit. Cũ aũt altius volauerit
significat tempestatẽ. Hanc multi tantaluʒ nomi=
nant. Fęnix Arabię auis dicta ꝙ colorẽ fęniceũ ha
beat,vel ꝙ sit in toto orbe singularis et vnica. Nã
arabes singularẽ & vnicã fęnicẽ vocãt. Hęc quingẽ
tis et vltra annis viuens. dũ viderit se senuisse, col=
lectis aromatũ virgultis,rogũ sibi instruit,& con=
uersa ad radiũ solis alarũ plausu voluntariũ sibi i=
cendiũ nutrit,sicq; iteruʒ de cineribus suis resurgit
Cinnomolgus & ipsa arabię auis proinde ita voca
ta ꝙ in excelsis nemorib⁹ texit nidos ex fructibus
cinnami,& qm̃ non possunt ibi cõscendere homi=
nes propter ramoꝝ altitudinẽ et fragilitatẽ,eosdẽ
nidos plũbatis appetunt iaculis,ac si cinnama illa
deponũt,preciis amplioribꝰ vẽdunt,eo ꝙ cinamũ
illud magis ꝗ̃ alia mercatores probẽt. Psitacus in i
dię littorib⁹ gignitur colore viridi,torque puniceo
grãdi lingua et cęteris auib⁹ latiore. Vñ et articula
ta verba exprimit,ita vt si eã nõ videris hoĩeʒ loqui
putes. Ex natura aũt salutat dicens,aue,vel chere
cętera noĩa institutione discit,hinc est illud. Psita=
c⁹ a vobis alioꝝ noĩa discã. Hoc didici p me dicere
cęsar aue, Altiõ pelagi volucris dicta quasi ales o=
ceana eo ꝙ hyeme i stagnis oceani nidos facit pul
losq; eduxit,qua excubãte fertur extento equore
pelagus silentib⁹ vẽtis cõtinua septẽ dierũ tranql
litate mitescere,et eius fętibus educãdis obsequiũ
ipsa rerũ natura prębere. Pellicanus auis ægyptia
habitaus in solitudinẽ nili fluminis. vñ et nomen
sumpsit. Nã canopus ęgyptius dr̃. Fertur si verum
sit eã occidere natos suos,eosq; per triduũ lugere,
deinde seipsam vulnerare & aspersione sui sangui
nis viuificare illos. Stymphalidę aues ab stympha
dibus insulis appellatę vbi plurimũ abundãt, ad=
uersus quas hercules sagittis est vsus. Sunt eniʒ pe
lagi volucres in insulis habitantes. Diomedias a=
ues a sociis diomedis appellatas,quos ferunt fabu
lę in easdẽ volucres fuisse cõuersos,forma fulicę si
miles,magnitudine cygnoꝝ colore candidos du=
ris et grandibus rostris. Sunt aũt circa appuliam
in insula diomedia inter scopulos littorum,& saxa
volitãtes,iudicãt inter suos et aduenas. Nã si græ
cus est ꝓpius accedũt et blandiuntur,si alienige=
na,morsu impugnãt et vulnerant,lachrymosis quã
si vocib⁹ dolentes,vel suã mutationem vel regis in=
teritũ. Nã Diomedes ab illyriis interemptus ẽ. Hę
aues latine diomedię dicũtur,græci eas herodios
dicũt. Memnonides aues ęgyptię appellatę a loco
vbi mẽnon periit. Nam cateruatim conuolare dñr
ex ęgyto ad iliũ extra mẽnocus sepulchruʒ,et pro
inde illas ilienses mẽnonias vocant. Q uinto auteʒ
anno ad iliũ veniunt,et cum biduo circũuolauerit
tertia die ineuntes pugnã vicissim se vnguibus ro=
strisq; dilacerãt. Hercyneę aues dictę ab hercynio
saltu germanię vbi nascuntur,quarũ pennę adeo p
obscurũ emicãt,vt q̃uis nox obtenta densis tenebris
sit ad ꝑsidiũ itineris dirigendi proiectę interluce=
ant,cursusq; vię pateat indicio plumarũ fulgentiũ
Onocrotalon gręci vocãt rostro longo. Q uorũ duo
genera sunt,aliud aquatile,aliud solitudinis. Ibis a
uis nili fluminis,quę semetipsam purgat rostro in
anũ aquã fundens. Hęc serpẽtiũ ouis vescit̃,ex eis
escã gratissimã nidis suis deportans. Meropes eos
dẽ et gaulos,qui parentes suos recõdere atq; alere
dñr. Coredulus genus volatile,quasi cor edẽs. Mo
nedula auis quasi monecula,quę cũ aurũ inuene=
rit aufert et occultat. Cicero ꝓ valerio flacco. Non
plus aurũ tibi ꝗ̃ monedulę cõmittendũ. Vesperti=
lio ꝓ tẽpore nomen accepit,eo ꝙ lucẽ fugiens cre
pusculo vespertino circũuolat pręcipiti motu acta et
tenuissimis brachiorũ mẽbranis suspensa aĩal mu
riũ simile non tã voce resonans ꝗ̃ stridore, specie
quoq; volatilis simul et quadrupes,quod in aliis a
uibus reperiri non solet. Luscinia inde nomẽ sump
sit ꝙ cãtu suo significare solet diei surgentis exor
tũ,quasi Lucinia. Eadẽ et acredula,de qua Cice=
ro in prenosticis. Et matutinos exercet acredula
cantus. Vlula auis απο τσ υολολυζειν. i. plãctu
et luctu noĩata. Cũ eni clamat aut fletum imitatur
aut gemitũ. Vñ et apud augures si lamentet̃ tristi
ciã tacens ostendere fertur prosperitatẽ. Bubo a so
no vocis cõpositũ nomẽ habet,auis feralis, onusta
quidẽ plumis, sed grauis semp detenta pigricia in
sepulchris die noctuq; versatur,et semp cõmorans
in cauernis,de qua Ouid. Fędaq; sic volucris ventu
ri nuncia luctus. Ignarus bubo dirũ mortalib⁹ omẽ
Deniq; apud augures malũ portendere fert̃. nam
cũ in vrbe visa fuerit solitudinẽ significare dicunt.

Noctua dicitur ꝑ eo ꝙ nocte circũuolat,& per di
em nõ possit videre. Nã exorto splendore solis vis⁹
illius hebetaꝛ. Hanc aũt insula cretensis non habꝫ
Et si veniat aliuude stati moritur. Noctua aũt nõ
est bubo,nã bubo maior est. Nicticorax ipsa ẽ no=
ctua,quia nocte amat. Est ei auis lucifuga & soleꝫ
videre nõ patitur. Strix noturna auis habens no=
men de sono vocis. Q ñ ei clamat stridet. De qua lu
canus. Quod strepitus bubo quod strix nocturna
querunꝛ. Hęc auis vulgo ãma dr̃ ab amando par=
uulos,vñ & lac prębere fertur nascẽtib⁹. Coruus si
ue corax nomẽ a sono gutturis habet ꝙ voce cora
cinet. Fertur hęc auis ꝙ editis pullis escã plene ñ
prebeat priusq̃ in eis per pennarũ nigredinẽ simi=
litudinẽ proprii coloris agnoscat. Postq̃ vero eos te
tros plumis aspexerit,in toto agnitos abũdãti⁹ pa
scit. Hic prior in cadauerib⁹ oculoꝝ petit loca. Cor
nix annosa auis apud latinos gręco noĩe appellaꝛ
quã aiunt augures hoĩm curas significationib⁹ a=
gere,insidiarum vias monstrare,futura prędicere.
Magnũ nefas hoc dicere vt deus consilia sua cor
nicib⁹ mandet. Huius inter multa auspicia tribuũt
etiã pluuias portendere vocib⁹. vnde est illud Tũc
cornix plena pluuiã vocat improba voce. Graccu=
lus a garrulitate nuncupatus,nõ vt quidã volũt ꝑ
eo ꝙ gregatiꝰ volent,cũ sit manifestum ex voce euꝫ
nuncupari. Est aũt loquacissimũ genus & vocib⁹ i=
portunũ. Picę quasi poeticę,ꝙ verba in discrimĩe
vocis exprimãt vt homo. Per ramos eni arborũ pẽ
dulę ĩportuna garrulitate sonãtes & si linguas in
sermone nequeũt explicare sonũ tñ hũanę vocis
imitanꝛ. De qua cõgrue quidã ait. Pica loquax cer
ta dñm te voce saluto. Si me non videas esse nega=
bis auẽ. Picus a pico saturni filio nomẽ sumpsit eo
ꝙ in ea auspiciis vtebaꝛ. Nã ferunt hanc auẽ qui=
dã habere diuinum illo iudicio,quod ĩ quacũq; ar
bore nidificauerit,clauũ vel quicquid aliud fixum
fuerit,diu hęrere nõ possit,qui⁹ stati excidat,vbi ea
insederit,iste est picus martius,nã alia est pica. Pa=
uo nomẽ de sono vocis habet,cuius caro tã dura ẽ
vt putredinẽ vix sentiat,nec facile coquaꝛ,de quo
quidã sic ait. Miraris quotiens gẽmantes explicat
alas,si potes hunc sęuo tradere dure coco. Fasia=
nus a faside insula gręcię vñ primũ asportatus est
appellatur. Testatur id vetus disticõ illud. Argiua
primo sum trãsportata carina. Añ mihi notũ nil ni
si fasis erat. Callus castratione vocatus. Inter cęte=
ras ei aues huic soli testiculi adimuntur. Veteres
eni abscisos gallos vocabãt. Sicut aũt a leone leę=
na,& a dracone dracena ,ita a gallo gallina. Cui⁹
mẽbra,vt ferunt quidã si auro liquescenti misceã=
tur cõsumi. Anas ab assiduitate natandi aptũ no=
men accepit. Ex quo gñe quędã germanæ dñr,ꝙ
plus ceteris nutriãt. Anseris nomen anas dedit per
deriuationẽ vel a similitudine,vel ꝙ & ipsa natan=
di frequẽtiã habeat. Iste vigilias noctis assiduitate
clangoris testatur. Nullũ aũt aĩal ita odorẽ homi=
nis sentit vt anser,vñ & clangore eius galloꝝ ascẽ
sus in capitolio dep̃hensus est. Fulica dicta ꝙ caro
eius leporinã sapiat. Lagos ei lepus dr̃,vñ apd̃ gręc
cos lagos dr̃, Est ei auis stagnẽsis,habens nidũ in
medio aquę vel in petris quas aquę circũdãt, mari
timoq; semp delectatur profundo. Quę dũ tẽpe=
statẽ p̃senserint,fugiens in vado ludit. Mergus ab
assiduitate mergendi nomẽ habet. Sępe aũt dimis
so in profundũ capite aurarũ signa ob fluctib⁹ col
ligunt,& pręuidẽtes ęquoris tẽpestatẽ cũ clamore
ad littora tendunt. Nã in pelago grauissimã esse tẽ
pestatẽ cõstat cũ ad littora mergi cõfugerit. Acci=
piter auis aĩo plus armata q̃ vngulis, virtutẽ maio
rẽ in minori corpore gestans. Hęc ab accipiendo.i.
capiendo nomẽ sumpsit. Est ei auis rapiendis aliis
auib⁹ auida,ĩõq; vocatur accipiter,hoc est raptor,
Vnde & paulus Apostolus dicit. Sustinetis
eni si quis vos accipit. Vt ei diceret si quis rapit. di=
xit. si quis accipit. Ferꝛ aũt accipitres circa pullos
suos ĩpios esse. Nã dũ viderint eos posse tẽtare vo
latus nullas eis prebent escas,sed verberãt pennis
et a nido p̃cipitãt,atq; a tenero cõpellunt ad p̃daꝫ
ne forte adulti pigrescant. Capus italia lingua di=
citur a capiendo. Hunc nostri falconẽ vocãt,eo ꝙ ĩ
curuis digitis sit. Miluus mollis & virib⁹ & volatu,
quasi mollis auis,vñ & nuncupatus, rapacissimus
tñ,& semper domesticis auibus insidiaꝛ. Ossifran=
gus vulgo appellatur auis quę ossa ab alto dimit=
tit & frãgit. Vñ & a frãgẽdo ossa nomẽ accepit. tur
tur de voce vocatur auis pudica & semp in mõtiuꝫ
iugis & in desertis solitudinibus cõmorans. Tecta
eni hoĩm & cõuersationẽ fugit & cõmoraꝛ ĩ siluis.
Quę etiã hyeme deplumata in truncis arborũ cõ
cauis habitare perhibetur. Cui⁹ ecõtrario colũba
hospitia humana diligit,domoꝝ semper blãda in
habitatrix. Colũbę dictę ꝙ eaꝝ colla ad singulas
cõuersiones colores mutent,aues mãsuetę et ĩ ho=
minũ multitudine cõuersantes ac sine felle , quas
ãtiqui venereas nũcupabãt eo ꝙ nidos frequentẽt
& osculo amorẽ cõcipiãt. Palũbes eo ꝙ sint fartæ
pabulo quas vulgus titos vocat,auis casta ex mo=
ribus appellatur ꝙ comes sit castitatis. Nã dicitur
ꝙ amisso corporali cõsortio solitaria incedat , nec
carnalẽ copulã vltra requirat. Perdix de voce nomẽ
habet,auis dolosa atq; ĩmunda. Nã mascul⁹ ĩ ma=
sculũ insurgit,& obliuiscitur sexũ libido preceps.
Adeo aũt fraudulenta vt alteri oua diripiens foue
at,sed fraus fructũ nõ habet, Deniq; dũ pulli pro=
prię genitricis vocẽ audierint,naturali quodã insti
ctu,hãc quę eos fouit relinquunt & ad eãdẽ quę ge
nuit reuertunꝛ. Coturnices a sono vocis dictę,quas
gręci ortygias vocãt eo ꝙ visę fuerint primũ in or
tygia insula. Hę adueniendi habent tẽpora. Nam
æstate depulsa maria trãsmeãt. Ortygometra dici
tur auis quę gregẽ ducit,eã terrę propinquãtẽ ac=
cipiter videns rapit,ac propterea cura est vniuer=
sis ducẽ sollicitare externi generis per quã caueãt

prima discrimia.Cibos gratissimos habent semi=
navenenorum quã ob cãm easveteresvesci iterdi
xerũt.Solũ ei hoc aĩal sicut & hõ caducuȝ patitur
morbũ.Vpupã gręci appellãt eo ꝙ stercora hũa=
na cõsideret,& fetẽti pascatur fimo auis spurcissi=
ma cristis extãtib⁹galeata,sp in sepulchris & hũa
nostercore cõmorãs,Cui⁹sanguine si se quisq;inun
xerit,dormitũ pergens,dęmones suffocãtes se vi=
debit.Tuquosquoshispani cuculosvocãt,a propri
avoce cõstat noiatos.Hiveniẽdi tẽpus habent. mil
uorũ scapulis suscepti,ꝑpter breues & paruos vo
latus ne per longa aeris spacia fatigati deficiant,
hoꝝ saliuę cicadas gignũt.Oua passeris nido rep
ta comedit & sua obiicit,quę illę suscepta & fouet
& nutrit.Passeres sũt minuta volatilia a paruitate
vocata.vñ & pusilli & parui. Merula antiquit⁹ me
dulavocabaẽ,eo ꝙ modulaẽ.Alii merulãvocatam
aiunt,quia sola volat quasi meravolãs.Hęc cũ ĩ oĩ
bus locis nigra sit,in achaia cãdida est. Hirũdo di
cta quod cibos non sumat resĩdẽs,sed in aere capi
at escas & edat,garrula auis & per tortuosos atq;
flexuosos circuitus ꝓuolãs,& in nidis cõstruendis
educãdisq; fętibus solertissima,habens etiã quidã
presciũ,quod lapsura deserat,nec appetat culmia
aliis quoq; auibus nõ impetitur,necvnq̃ præda est
maria transuolat,ibiq; hyeme cõmoraẽ. Turdi a
tarditate dicti.Hyemis ei confinio se referunt.Tur
dela quasi maior turdus, cuius stercore viscuȝ ge
nerari putatur.Vñ et prouerbiũ apud antiquos e=
rat,malũ sibi auẽ cacare. Furfuriovocatusq̃d pri⁹
farre in farinã redacto pasceretur. Ficedulę dictæ
q̃d ficus magis edãt.Quod panditur versiculo ve=
teri illo.Cum me ficus alat cũ pascar dulcibusvuis
Cur potius nomen nõ deditvua mihi? Carduellus
quod spinis & carduis pascitur.Vñ etiã apud græ
cos achãtis dicta est ab achãtis.i.spinis quib⁹ aliẽ.
Augures autẽ dicũt & in gestu,et motu,et involá=
tu,& invoce auiũ signa esse cõstituta. Oscines a=
ues vocant quę ore cãtuq; auspiciũ faciunt,vt cor
uus,cornix,picus.Alites q̃volatu ostendere futura
videntur,quę si aduersę sunt inhibę dñr q̃d inhibe
ant.i.vetãt,si prospere prepetes,et ideo prepetes,
quia oẽs aues priora petuntvolãtes.Tertiã faciũt
speciẽ augurioꝝ in auibus qu ĩ cõmunẽvocãt,exv
troq; permixtã.i.cũ aues ex ore et volatu auguria
faciunt,sed fides non habet.Oĩn aũt gña volucrũ
bis nascuntur.Primũ eni oua gignuntur,inde ca=
lore materni corporis formanẽ et animãtur. Oua
aũt dicta ab eo q̃d sintvuida.vñ &vua,eo quod in
trinsecus humore sint plena.Nã humidũ est q̃d ex
terius humorẽ habetvuidum quod interi⁹, Quidã
aũt putãt ouũ gręcã habere originem nois.Illi au
tẽ dicunt oa.u.littera ablata.Oua aũt quędã ina=
nivento cõcipiuntur,sed non sunt generabilia nisi
quę fuerint cõcubitu masculino cõcepta, et semi=
nali spiritu penetrata.Quoꝝ vi tantã dicunt vt li=
gnum perfusum ex eo non ardeat,ac ne vestis qui
dem contacta aduratur.Admixta quoq; calce glu
tinare fertur vitri fragmenta.

¶ Deminutis volatilibus. Cap.viii.

APes dictęvel q̃d se pedibus inuicẽ alligẽt,
vel pro eo q̃d sine pedib⁹ nascaẽ. Nã post
ea & pedes & pẽnas accipiunt. Hę soler=
tes ĩ generãdis mellis officio assignatasincolunt se
des,domicilia inenarrabili arte cõponũt,ex variis
florib⁹fauũ cõdũt.textisq; cęris ĩnumera prole ca
stra replent,exercitũ & reges habẽt,prælia mouẽt
fumũ fugiũt,tumultu exasperaẽ.Has plęriq; exp
ti sunt nasci de boũ cadauerib⁹. Nã ꝓhis creãdis
vituloꝝ occisoꝝ carnesverberaẽ,vt ex putrefacto
cruorẽvermes creenẽ qui postea efficiuntur apes.
Proprie tñ apesvocaẽ ortę de bobus sicut crabro=
nes de equis,fuci de mulis,vespe de asinis. Castros
græci appellãt,qui in extremis ꝑtib⁹ fauoꝝ maio
res creãtur,quos aliqui reges putãt,dicti q̃d castra
ducãt.Fucus ẽ maior ape,crabrone minor. Dictus
aũt fuc⁹,q̃d alienos labores edat,quasi fagus. De
pasciẽ eni quod nõ laborauit,de quo Virg.Ignauũ
fucospec⁹a presepib⁹arcet.Crabronesvocati a ca
bo.i.cabalo q̃d ex his creaẽ,sicut aũt crabronesna
sciũẽ de equoꝝ carnib⁹putridis,ita ex eis sæpe na=
scuntur scarabei vnde et cognominati sunt.Tauri
vocanẽ scarabei terrestres ricino similes . Bupre=
stis aĩal est paruũ,simillimũ ĩ Italia scarabeo lõgi
pedũ. Fallit inter herbas bouẽ maxime,vñ & nom
habet,deuoratũq; tacto felle ita inflãmat vt rum=
pat.Cicendela scar abeoꝝ gen⁹ ẽ,eo q̃d gradiẽsvel
volãs lucet.Blattę a colore nũcupatę siquidẽ & cõ
pręhẽsę manũ tigũtvñ & blatteum colorẽmdicũt.
Hoc aũt aĩal lucẽvidere nõ patitur cõtraiũ muscę
Nã musca lucipeta,et blatta lucifuga est. Per no=
ctẽ ei tñ ãbulat.Papiliones auiculę sunt quę maxi
me abũdãt florentib⁹maluis,quiq;vermiculosster
core suo faciunt nasci.Locusta q̃d pedib⁹ sit lõgis
veluti hasta.vñ et eã gręci tã maritimã q̃ terrestrẽ
astagon appellãt.Cicades ex culoꝝ nasciunẽ spu
to.Hæ ĩ Italia apud reginos multę sunt,nec vsq̃ a
libi.Musca ex grecovenit,sicut& mus,hęc sicut &
apes necatę in aqua aliquotiẽs postvnius horęspa
ciũ reuiuiscũt.Cinomia grecevocaẽ.i. musca cani
na.Nã cinos grece canisvocatur.Culex ab aculeo
dictus ꝙ sanguinẽ sugat.Habet ei in ore fistulã in
modũ stimuli,qua carnem terebrat vt sanguinẽ bi
bat.Scinifes muscę minutissime sunt,sed aculeis
permolestę,quibus tertia plaga sup̃bus popul⁹ æ=
gyptioꝝ cęsus est.Oestrus aĩal armẽtis aculeis per
molestũ.Oestrũ aũt græcũ ẽ,q̃d latine asilus vul=
go tauan⁹vocaẽ.Bibiones sũt qui ĩ vino nascuntur
quos vulgo musciões a musto appellãt,vñ & Afra
nius.Cũ ad me spectas et fabulari incipis,ex ore ĩ
oculis tuis bibiones inuolant.Gurgulio dicitur,qa
pene nihil aliud est nisi guttur.

¶ Præfatiuncula in librum sequentem.

¶ In hoc libello quasi in quadã breui tabula quaẽ

dā cęli cās situsq; terrarū & maris spacia annotauimus,vt in modico lector ea percurrat,et compendiosa breuitate æthymologias eorum causasq; cognoscat.

☙Incipit liber tertiusdecimus.

☙De mundo. Cap.I.

Mundus est cęlū,terra mare,& quæ in eis sunt opera dei,de quo dicit. Et mundus per eū factus est.Mundus latine a philosophis dicit ꝙ in sempiterno motu sit,vt cœluz sol, luna,aer,maria. Nulla eni requies eius elementis cōcessa est ideoq; semper in motu est.Vñ & aialia Varroni videntur elemēta qm̄ per semetipsa inquit mouētur.Græci vero nomē mundo de ornamēto accōmodauerunt propter diuersitatem elementorū & pulchritudinem siderū.Appellatur ei apud eos cosmos quod significat ornamentū.Nihil eni mundo pulchrius oculis carnis aspicimus.Quatuor aūt esse constant climata mundi.i.plagas.orientē & occidentē septētrionez & meridiē.Oriens ab exortu solis est nuncupatus.Occidēs,ꝙ diem faciat occidere,atq;interire. Ascondit enim lumen mundo & tenebras superinduxit. Septētrio aūt a septē stellis axis vocatur quę in ipso reuolutę rotantur.Hic proprie et vertex dicit,eo ꝙ vertitur,sicut poeta ait. Vertitur interea cælum. Meridies vel quia ibi sol faciat medium diē quasi medidies,vel quia tunc purius micat æther.Merū eni purū dr̄.Ianuę cęli duę sunt,oriens & occasus, Nā vna porta sol procedit,alia se recipit.Cardines aūt mūdi duo,septētrio & meridies. In ipis eni voluitur cœlum.

☙De athomis. Cap.II.

Athomos philosophi vocāt quasdam in mūdo corporū partes tā minutissimas vt nec vsui pateant,nec tomen.i. sectionem recipiant,vñ & athomi dicti sunt Hi per inane totius mūdi inquietis motibus volitare,& huc atq; illuc ferri dicuntur, sicut et tenuissimi pulueres qui infusi per fenestras radiis solis videntur,et ex his arbores et herbas & fruges oēs oriri,et ex his ignē & aquā et vniuersa gigni atq; cōstare quidā philosophi gentiū putauerunt, Sunt aūt athomi aut in corpore,aut in tēpore,aut in numero,aut in littera.In corpore vt lapis Diuides eū in partes,& partes ipsas diuides in grana,veluti sunt harenę rursumq; ipa harenę grana diuide in minutissimū puluerē donec si possis peruenias ad aliquā minutiā,quę iā nō sit quæ diuidi vel secari possit,hoc ē atomus in corporib⁹ In tēpore vero sic intelligitur atomus. Annū verbi gratia diuides in menses,mēses in hebdomodas,hebdomadas in dies,dies in horas,adhuc partes horarū admittūt diuisionē quousq; peruenias ad tantū tēporis punctū,& quādā momenti stillā,vt ꝑ nullam morulā produci possit.& iō iā diuidi non pōt, hoc est atomus tēporis.In numeris vt puta octo diuidūtur in quatuor,rursum quatuor in duo,deinde duo in vnū.Vnus aūt atomus est,quia insecabilis est.sic & littera.Nā oratione diuidis in verba,verba aūt i syllabas,syllabā aūt in litteras.Littera pars minima,atomus est,nec diuidi potest.Atomus ergo est quod diuidi nō pōt,vt in geometria punctus.Nam tomus diuisio grece dicitur,atomus indiuisio.

☙De elementis. Cap.iii.

Græci ylen rerum quandam primm materiam dicūt nullo prors⁹ mō formatā,s; oiū corporaliū formarū capacē,ex qua visibilia hęc elementa formata sunt,vñ & ex eius deriuatione vocabulū acceperūt.Hāc ylen latini materiā appellauerūt,iō quia oē informe vnde aliqd faciendū est,semper materia nuncupatur. Proinde et eā poetæ siluā noiauerūt.Nec icōgrue, quia materiæ siluarū sunt.Gręci aūt elementa ictoixia nuncupāt,eo ꝙ sibi societatis cōcordia & cōmunione quadā cōueniāt.Nā sic ea iter se naturali quadā ratione iuncta dñr,vt mō originē ab igne repetētes vsq; ad terrā,mō a terra vsq; ad ignē,vt ignis quidē in aera desinat,aer in aquā denset, aqua in terra crassescat,rursusq; terra diluatur in aquam, aqua rarescat in aerē,aer in ignē extenuet.Qua ꝓpter oia elemēta oibus cōstat inesse,sed vnūquodq;eorū ex eo quod āplius habet accepisse vocabulū.Sūt aūt diuina prouidētia propriis animātibus distributa.Nā cęlū angelis,aerē volucribus, mare piscibus,terram hominibus cæterisq; animantib⁹ creator ipse impleuit.

☙De cęlo. Cap.iiii.

Celum vocatū eo ꝙ tanq̄ cęlatū vas ipressa lumina habeat,stellarū veluti signa. Nam cęlatū dr̄ vas quod signis eminētiorib⁹ refulget.Distixit ei eū deus claris luminib⁹ & ipleuit sol.s.et lunę orbe fulgēti,& astrorū micātiū splendētib⁹ signis adornauit.Alias aūt a superiora cælādo.Hoc aūt grece vranus dr̄ απο του οραν.i.a vidēdo,eo ꝙ aer perspicu⁹ sit,& ad speculandum purior.Cęlū aūt in scripturis sanctis ideo firmamētū vocat,ꝙ sit cursu syderū & ratis legib⁹ fixisq; firmatū.interdū et cęlū pro aere accipitur,vbbi venti et nubes et procellę et turbines fiunt. Lucretius cęlū quod dicit aer,et psalmus volucres cęli appellat,cū manifestū sit aues in aere volare,et nos i cōsuetudine hunc aerē cęlū appellam⁹. Nā cum de sereno vel nubilo querimus, aliquando dicimus, qualis est aer,aliquando quale est cęlum.

☙De partibus cœli. Cap.v.

Æther est locus in quo sydera sunt,& significat eū ignē qui a toto mūdo in altū separat⁹ ē. Sane ęther ē ipm elementū,ęthera vero splendor ætheris,et est sermo grec⁹.Sphæra cœli dicta eo ꝙ species eius i rotundū formata est, sed et quicquid tale est a volubilitate sphera a grecis dr̄,sicut et pilę quib⁹ ludūt infantes.Nā philo-

sophi dicũt cęlũ in sphęrę figurã vndiq; esse cõuexũ, oĩbus partibus ęqualẽ concludentẽ terrã i media mundi mole libratã, hunc moueri dicũt. & cũ motu eius sydera in eo fixa ab oriente vsq; ad occidentẽ circuire, septẽtrionib⁹ breuiores gyros iuxta cardinẽ peragentibus. Axis est septẽtrionis linea recta, quę per mediã pilã sphęrę tendit. & dictus axis ꝙ i eo sphęra vt rota vuluitur, vel quia ibi plaustrũ est. Cardines extremę partes sunt axis, & dicti cardines eo ꝙ per eos vertitur cęlũ. Poli sunt circuli, qui currũt per axẽ. Hoꝝ alter est septẽtrionalis qui nũꝗ occidit, appellaturq; boreus, alter australis qui nũꝗ videt̃, & austronotus dicitur. Et dicti poli ꝙ sint axiũ cycli ex vsu plaustroꝝ a poliendo scꝫ noiati, sed polus boreus semp videtur. austronot⁹ nunꝗ, quia dextra cęli altiora sũt pressa austri. Cõuexa extrema cęli sunt a curuitate dicta. Nã cõuexũ curuum est. & inclinatũ et in modũ circuli flexũ. Lacteus circulus est via quę in sphęra videtur a candore dicta quia alba est, quã aliqui dicũt viã esse qua circuit sol, et ex splendoris ipsius transitu ita lucere.

℄ De circulis cęli. Cap. vi.

Habitatio ista cęli circulorũ distincta zonis quasdã partes tẽperie sua incolere pmisit quasdã negauit enormitate frigoris aut caloris. zonę autem ipse quinq; sunt. Quę ideo zonę vel circuli appellant̃ eo ꝙ in circũductiõe sphęrę existũt. Quoꝝ prim⁹ circulus ideo arcticos appellatur eo ꝙ intra eũ arcturi signa inclusa perspiciũtur, quę a nostris in vrsaꝝ specie ficta septẽtriones appellãtur. Secũdus circulus ex eo terinus tropicus dr̃, quia in eo circulo sol aquilonis finib⁹ ęstatẽ faciens vltra eũ circulum nõ trãsit, sed stati reuertitur. et inde tropicus appellatur Tercius circulus himerinus qui a latinis iõ equinoctialis appellat̃ eo ꝙ sol cũ ad eũ orbẽ peruenerit equinoctiũ facit. Himerinus eni grece latine dies dr̃ atq; nox, quo circulo dimidia sphęrę pars cõstituta perspicitur. Quartus circulus antarctic⁹ vocatur, eo ꝙ cõtrarius sit circulo quẽ arcticon noiam⁹ Quintus circulus cimerinus tropicus, qui a latinis hyemalis siue brumalis appellatur, ideo quia sol cum ad eum circulum peruenit, hyemẽ his qui ad aquilonẽ sunt facit, ęstatẽ aũt his qui austri partibus cõmorantur. zodiacus aũt circulus est qui duodecim continet signa απο του ζωων. i. ab animalibus dictus

℄ De aere et nube. Cap. vii.

AEr est inanitas plurimũ habens admixtũ raritatis ꝗ cętera elementa de quo Virgi. Longũ per inane senectus. Aer dictus απο του αιρειν, ab eo ꝙ ferat terrã, vel ab eo ꝙ feratur. Hic aũt partiꝫ ad cęlestẽ parti ad terrenam materiã pertinet. Nã ille subtilis vbi ventosi ac procellosi motus non possunt existere, ad cęlestẽ pertinet partẽ, iste vero turbulentior qui exalationib⁹ humidis corporescit terrę deputat̃, quiq; ex se multas species reddit. Nã cõmotus ventos facit, vehementius concitatus ignes & tonitrua, contract⁹ nubila, cõspissatus pluuiã, congelantibus nubib⁹ niuẽ, turbulentius cõgelãtibus dẽsiorib⁹ nubib⁹ grãdinẽ, distentus serenum efficit. Nã aerem densum nubẽ esse constat, nubẽ rarefactã & solutã aerem. Nubes dictæ ab obnubendo. i. operiendo cælum vnde & nuptę ꝙ vultus suos velent, vnde et neptunus ꝙ nubat. i. mare & terram tegat. Nubes auteꝫ aeris densitas facit Vẽti ei aerẽ cõglobãt, nubẽq; faciunt, vñ est illud. Atq; in nubẽ cogitur aer.

℄ De tonitruo Cap. viii.

TOnitruũ dictũ ꝙ sonus eius terreat Nam tonus sonus. Quę iõ interdũ tã grauiter cõcutit oĩa, ita vt cœlũ discidisse videatur quia cũ procella vehementissimi venti nubibus se repente immiserit. turbine inualescẽte exitũq; quęrente nubẽ quã excauauit ĩpetu magno pręscindit ac sic cũ horrendo fragore defertur ad aures. Qđ mirari quis nõ debet, cum vesicula ꝗuis parua magnũ tñ sonitũ displosa emittat. Cũ tonitruo aũt simul & fulgura exprimi, sed illud celerius videt̃, qa clarũ est, hoc aũt ad aures tardius peruenire. Lux aũt quę apparet añ tonitruũ alibi fulgetra vocat̃. Quę vt dicim⁹ iõ añ videtur, quia clarum est lumẽ tonitrum autem tardius ad aures peruenit.

℄ De fulminibus Cap. ix.

℄ Fulgur & fulmen ictus cęlestis iaculi a feriẽdo dicti. Fulgere eni ferire est ac percutere. Fulmina aũt collisa nubila faciũt. Nã oĩm rerũ collisio ignẽ creat, vt in lapidib⁹ cernimus vel attritu rotarum, vel in siluis arborũ, simili mõ in nubibus ignis, vñ & prius nubila sunt, deĩde ignis ex vẽto aũt & igne fulmina certũ est in nubibus fieri & ĩpulsu ventoꝝ emitti. Ideo aũt fulminis ignẽ vi habere maiorem ad penetrandũ, quia subtilioribus elemẽtis factus est ꝗ noster. i. qui nobis in vsu est. Tria sunt aũt eius noia, fulgur, fulgor, & fulmen. Fulgur quia tangit fulgor quia incendit, & vrit, fulmen quia findit, ideo & cum ternis radiis pinguntur.

℄ De arcu et nubium effectibus. Cap. x.

ARcus cęlestis dictus a similitudine curuati arcus. iris huic propriũ nomen est, & dictus iris quasi aeris. i. qđ per aera ad terras descendat. Hic aũt a sole resplendet dum cauę nubes ex aduerso radium solis accipiunt & arcus speciẽ fingunt cui varios colores illa dat res, quia aqua tenuis, aer lucidus, & nubes caligentes irradiata ista varios creat colores, Pluuię dictę qđ fluant quasi fluuię, Nascuntur eni de terræ & maris anhelitu, quę cũ altius eleuatę fuerint, aut solis calore resolutę, aut vi ventoꝝ cõpressæ stillãtur in terris. Nimbus est dẽsitas nubis intẽpesta & obscura, & inde nimbus a nube. Sunt aũt nimbi repentinę & precipites pluuię. Nã pluuias vocam⁹ lentas & iuges, quasi fluuias, quasi fluentes. imbres aũtẽ

et ad nubes & ad pluuias pertinẽt, dicta greco vocabulo ꝙ terrã inebrient ad germinandũ. Ex his enim cuncta creãtur. Vñ & Lucre. Ex igni terra atq; aïa nascuntur & ibri. est aũt nomẽ grecũ. Grando appellata, ꝙ forma eius granoꝝ similitudinez habeat. Hec aũt ventorũ rigore durãt in nube, ac solidãtur in niuẽ. ruptoq; aere soluuntur. Nix a nubevñ venit, & glacies a gelu & aqua quasi glacies idest gelata aqua. Gelu aũt eo ꝙ stringatur tellus Ge quippe terra dr̃. Tunc aũt maiori gelu stringit̃ terra cũ fuerit nox serena. Pruina est matutinitemporis frigus, et inde pruinę nomen accepit, quasi sicut ignis vrit. Pyr eni ignis. Vrere vero et ad frigus & ad solẽ pertinet. Nã vno sermone duo diuersa significãtur, pro eo ꝙ vnum effectum habent. Similis eni vis est & caloris & frigoris, vñ & vtraq; saxa rũpunt. Nã et calor vrit vt est. Vritur infelix dido. Itẽ frigus vrit, vt est, aut boreę penetrabile frigus adurat. Ros grecũ est quod illi drosos dicunt. Alii ros putãt dictũ, quia rarus est et non spissus vt pluuia. Nebula inde dicta, vñ & nubila ab obnubẽdo. i. hoc ẽ operiendo terrã, siue quod nubes volãs faciat. Exalant eni valles humidę nebulas et fiunt nubes, inde nubilũ, ide nubes. Nebulę aũt ima petunt cũ serenitas est, summa cũ nubilũ. Caligo vmbra est de similitudine aeris effecta. Et dicta caligo ꝙ maxime aeris calore gignat̃. Tenebræ dicũtur ꝙ teneant vmbras. Nihil autem sunt tenebræ sed ipsa lucis absentia tenebrę dicuntur, sicut silẽtium nõ aliqua res est, sed vbi sonus non est, silẽtiũ dr̃, sic tenebrę non aliquid sunt, sed vbi lux non est tenebræ dñr. Vmbra est aer carens sole, dicta autẽ quod fiat cũ solis obiicimur radiis. Est aũt mobilis & incerta & ex solis circuitu & ex motu locorum. Nã quotiens moueẗ in sole nobiscum moueri videtur, quia vbiquoq; loco a radiis solis obsistim⁹, proinde illi lumẽ auferim⁹, sic & ingredi nobiscũ vmbra & gestus nostros videtur imitari. Lux ipsa substantia, lumen quod a luce manat. i. candor lucis, sed hec confundunt auctores.

¶ De ventis. Cap. xi.

Ventus aer cõmotus agitatus, & ꝓ diuersis partibus cęli noia sortitur diuersa. Dictus aũt vent⁹ quod sit vehemẽs & violẽtus. Vis eni eius tanta est, vt nõ solũ saxa & arbores euellat, sed etiã cęlũ terrãq; conturbet, maria cõmoueat. Ventorũ quatuor spũs principales sũt Quoꝝ primus ab oriente subsolan⁹, a meridie auster, ab occidente fauonius, a septẽtrione eiusdem noïs vẽtus aspirat, habentes geminos hincinde vẽtoꝝ spũs. Subsolanus a latere dextro vulturnum habet, a leuo eurũ. Auster a dextris euro austrum a sinistris austro africũ. Fauoni⁹ a pte dextra africũ, a leua chorũ, Porro septẽtrio a dextris circiuz a sinistris aquilonẽ. Hi duodeci venti mũdi globuz flatib⁹ circũagunt. Quoꝝ noïa propriis ex causis signata sunt. Nã subsolan⁹ vocat⁹ eo quod sub ortu solis nascatur. Eurus, eo quod ab eo flat. i. ab occidente. Est eni subsolano cõiunctus. Vulturnus quod alte tonat, de quo Lucre. Altitonãs vulturnus & auster fulmine pollens. Auster ab hauriendo aquas vocatus, vñ & crassum aerẽ facit & nubila nutrit. Hic grece notus appellat̃ ꝓpter quod interdũ corrũpat aerẽ. Nã pestilentiã quę ex corrupto aere nascit̃ auster flans in reliquas regiones trãsmittit, sed sicut auster pestilentiã gignit, sic aquilo repellit. Euro auster dictus quod ex vna pte habeat eurũ, ex altera austrũ. Austro africus, quod coniũctus sit hincinde austro & africo. Ipse & libonotus quod sit libs hinc & inde notus. zephirus greco nomine appellatus, eo quod flores et germina ei⁹ flatu viuificentur. Hic latine fauonius dr̃, ꝓter quod foueat quę nascunt̃, vñ illud. Et zephyro rutis se glebla resoluit. Austro aũt flores soluũtur, a zephiro fiuut. Africus a propria regione vocatus. In africa enim initiũ flãdi sumit. Corus est quę ab occidẽte estiuo flat, & vocatus corus quod ipse ventoꝝ circulũ claudat, et quasi choꝝ faciat. Hic antea caurus dictus quẽ plęriq; argestẽ dicũt, nõ vt iprudẽs vulgus agresten. Septẽtrio dictus eo quod a circulo septẽ stellarũ cõsurgit quę vertẽte se mundo resupinato capite ferri vidẽtur. Circius dict⁹ eo quod choro sit iunctus. Hunc hispani gallicũ vocãt, propter quod eis a parte gallicię fi[illegible]t. Aquilo dict⁹ eo quod aquas stringat & nubes dissipet. Est eni gelidus vẽtus et siccus. Idẽ et boreus quia ab hyperboreis mõtibus flat. inde eni origo eiusdẽ vẽti est, vnde et frigidus. natura eni oïm septẽtrionaliũ vẽtorũ frigida et sicca est. australium humida et calida ex oïbus aũt vẽtis duo cardinales sunt, septemtrio et auster. Ethesię aũt flabra aquilonis sunt, quib⁹ nomen inditũ est, ꝙ certo anni tẽpore flatus agere incipiunt. Eniautos eni grece annus latine dicitur. Hec aũt cursum rectũ a borea in ęgyptum ferunt, quibus auster cõtrari⁹ est. Duo sunt aũt extra hos vbiq; spũs magis q̃ vẽti, aura et altanus. Aura ab aere dicta quasi aera quod lenis sit motus aeris Agitat⁹ eni aer aurã facit, vñ et Lucreti⁹. Aereas auras. Altanus qui in pelago est per deriuationez ab alto. i. mari vocatus. naz alt er est flatus in ripis quẽ dixim⁹ aurã. nã aura terra est. Turbo est volubilitas ventoꝝ, et turbo dictus a terra, quotiẽs ventus cõsurgit et terrã in circuitũ mittit. Tẽpestas aũtẽ pro tempore dr̃. sicut vbiq; historiographi solẽtdũ dicũt ea tẽpestate, aut a b statu cęli, quia magnitudine sui multis dieb⁹ orit̃. Verno aũt et autũnali tẽpore q̃ maxime fiunt tẽpestatates qñ nec plena est ęstas, nec plena hyems vñ et mediũ et cõfine vtriusq; tẽporis ex cõiunctione aerũ contrariorum efficiũtur tẽpestates. Fragor a fractaꝝ reꝝ nominatus est sonitu, quia sicca queq; et arida facile frãgit. Procella ab eo quod percellat. i. pcutiat et euellat. Est eni vis venti cum pluuia. Procellę eĩ aut de fluminib⁹, aut de ventis fiunt. nihil aũt velocius vẽ

tis vnde propter celeritatē tamventos q̄ fulmina a lata fingunt poete, vt alativiribus austri.

¶ De aquis. Cap.xii.

AQua dicta q superficies eius æqualis sit. Hinc & æquor appellatū, quia eq̄li ter sursum est. Duo aūt sūt validissima vitę humanę elemēta ignis & aqua. vnde grauiter dānant quibus ignis et aqua interdicitur. Aquarū elementū cęteris omnibus imperat. Aquę enī cęlum temperāt, terrā fęcūdāt, aerem exalationibus suis incorporāt, scādunt in sublime, & cęlum sibivendicāt. Quid enim mirabilius aquis in cœlo stātibus? Parum sit in tātā peruenisse altitudinem. Rapiunt & secum pisciu3 examina, effusę oim in terra nascentium causa fiunt, Fruges gignunt, arbores, frutices, herbasq; producunt, sordes detergunt, peccata abluunt, potū cūctis animantibus tribuunt.

¶ De diuersitate aquarum Cap.xiii.

AQuarū naturę diuersitas multa est. Aliæ enī salis, aliæ nitri, alię aluminis, alię sulphuris, alię bithuminis, alię curā morborū adhibentes. Nā iuxta romā albulę aquęvulneribus medentur. In italia fons ciceronis oculorū vulnera curat. In ęthiopia lacus est quo perfusa corporavelut oleo nitescunt. zame fonsin africa canorasvoces facit. Ex clitorio lacu italię qui biberint. vini tedium habent. in chio insula fontē esse dicūt, quo hebetes fiunt. In boetia duo fontes, alter memoriā, alter obliuionem affert. Cizici fons amore3 veneris tollit. Boetię lacus furialisest. de quo qui biberit ardore libidinis exardescit, In cāpania sunt aquę sterilitatē fęminaru3 etvirorū insaniā abolere dnr. In æthiopia fonte rubro qui biberit, lymphaticus fit. Lechnus fons archadię abortus fieri non patitur. In sicilia fontes sunt duo vnus sterilem fœcundat, alter fœcundā sterilem facit. In thessalia duo sunt flumina, exvno bibentes oues nigras fieri ferunt, ex altero albas, exvtroq; varias Clitumn⁹ lacus ivmbria maximos boues gignit. Reatinis paludibus iumentoꝝ vngulas indurari dicunt. In asphaltide lacu iudeę nihil mergi potest quicquid animā habet. In indiis fide3 vocatur stagnum in quo nihil innatat sed oia imerguntur. At cōtra in alce lacu percidamum oia fluitāt, nihil mergitur. Marside fons in phrygia saxa generat. in achaia aqua profluit e saxis stix appellata, quę ilico potata interficit. Celonium stagnum sicilię tetro odore abigit proximates. Fons est in africa circa tēplum ammonis qui humoris nexibus humum stringit. Fauillas etiā in cespitem solidat. Fons iob in idumęa quater in anno colorem mutare dicitur. i. puluerulentum, sanguineu3, viridem, & limpidum, ternis mēsibus in anno tenens ex his vnam colorem. in troglodits lacus est, ter in die fit amarus, et deinde totiens dulcis. Fons syloa ad radicem montis syon, non iugibus aquis, sed in certis horis diebusq; ebullit. in iudęa quondam riuus sabbatis omnibus siccabatur. in sardinia fontes calidi oculos medentur fures arguunt. Nā cęcitate detegitur eorum facinus. in epiro esse ferunt fontem in quo faces extinguntur accensę, & accenduntur extintę. Apud garamātes fontem esse ita algentem die vt non bibatur, ita ardentem nocte vt non tangatur. iam vero in multis locis aquę manāt perpetim feruentrs tanta vi vt balnea calefaciāt. Quędā enim terræ sunt quę multū sulphuris & acuminis habent. itaq; cu3 per venas calentes aqua frigida venit in vicino sulphuris calore contacta excādescit, nec talis ab origine effluit, sed permutatur dum venit. Sulphur enī alumenq; secum ferunt aquęvtramq; materiam igne plenam mitisq; motibus incalescentem

¶ De maris nomine. Cap.xiiii.

MAre est aquarū generaliscollectio. Omnis enī congregatio aquaru3, siue salsaꝝ sint siue dulces, abusiue maria nūcupāturiuxta illud. Et congregationes aquarum appellauit maria. Proprie aūt mare appellatum eoq aquę eius amare sint. Equor autem vocatum, quia ęqualiter sursum est, & q̄uis aquę fluentesvelut montes erigātur sedatis rursus tempestatibus adequātur. Altitudo enim maris diuersa est, indiscreta tū dorsi eius ęqualitas. ideo mare incremētū non capere cum omnia flumina & oēs fontes recipiat. hæc causa est partim q influentesvndas ipsa magnitudo eius non sentiat, deinde q amara aqua dulce fluētum consumat, vel q ipse nubes multū aquarū ad se attrahāt siue q illā partim venti auferāt, parti3 sol exsiccet, postremum q per occulta quędā terræ foramina percolatur et ad caput oim fontesq; reuolutū recurrat. Maris aūt certum esse colorem sed pro qualitate ventorum mutati. Nā modo flauum est, modo luculentum, modo atrum.

¶ De oceano. Cap.xv.

OCeanum græci & latiniideo nominant, eo q circuli modo ambiat orbem, siue a celeritate eo q ocius currat. item quia vt cœlū purpureo colore nitet, oceanus quasi cianeus. iste est quæ oras terrarum amplectitur, alternisq; ęstibus accedit atq; recedit. Respirantibus enim in p fundum ventis aut remouet maria aut resorbet. quiq; a proximis regionibus diuersa vocabula sūpsit, vt gallicus, germanicus, scythicus caspius, hircanus, atlanticus, gaditanus, Nam gaditanum fretum a gadibus dictum, vbi primo ab oceano maris magni limen aperitur. Vnde et hercules cum gadibus peruenisset, columnas ibi posuit sperans illic esse terrarum finem.

¶ De mediterraneo mari. Cap.xvi.

Mare magnũ ẽ quod ab occasu ex oceano fluit & in meridiẽ vergit, deĩn ad septẽtrionẽ tẽdit. Qđ inde magnũ appellatur quia cętera maria in cõparatiõe ei⁹ minora sunt, Istud est & mediterraneum quia per mediã terrã vsq; ad orientẽ pfundit europã & africã asiãq; disterminans. Cuius primę ptis sinus qui in hispaniis perfundit, hybericus & balearicus appellatur. Deinde gallic⁹ qui narbonensẽ prouinciã aluit. Mox ligusticus qui iuxta ianuã vrbẽ est proximus. Post hęc tyrrhenus, qui italã attingit, quẽ græci ioniũ, itali inferum vocãt. Deinde siculis qui a sicilia vsq; ad cretã vadit. Deinde creticus qui in pãphyliã & ægyptũ pertendit. Inde hellespontus qui in septẽtrionẽ retorquens anfractib⁹ magnis iuxta gręcias & illyricũ in angustias septẽ stadiorũ stringitur, quo xerxes ponte nauib⁹ facto in gręciã cõmeauit, ibi est abidus. Inde diffus⁹ ab ęquore patente rursus stringitur & facit propõtidẽ, qui mox in quingentos passus coartatur, fitq; bosphorus thracius quo darius copias trãsportauit, inde ponticus sinus amplissim⁹ a tergo mæotidis paludibus. Quod mare ex multitudine fluminũ dulcius q̃ cętera nebulosumq; & breuius est. vñ & põticũ vocatum ꝙ sit breuius atq; eos præter focas & tynnos atq; delphinos aliasq; beluas maiores nõ patitur. Sicut aũt terra dum vna sit pro diuersis locis variis appellatur vocabulis, ita & pro regionibus hoc mare magnũ diuersis noĩbus nuncupatur. Nã ibericum & asiaticũ a prouinciis dictũ Ab insulis balearicũ siculũ creticũ, cypriũ, ægeũ, carpaciũ. Nã inter tenedum & chiũ saxũ est ĩ mari potius q̃ insula, quod visentibus procul capræ simile creditur, quã græci ęga nuncupãt, vñ & ęgeũ mare est dictũ. sic & carpatiũ mare inter ęgyptum & rhodũ ab isula carpato illic posita. A gẽtib⁹ gallicũ ausoniũ, dalmatiũ, lubusticũ. Ab oppidis argolicũ, corinthiũ, tyriũ, adriaticũ. Nã adria quædã ciuitas illirico mari proxima fuit, quę adriatico mari nomẽ dedit. A positione cęli vt superũ, inferũ, ꝙ sit oriens superior, occidẽs inferior. Est autẽ tuscũ & adriaticũ. A memoria ducis vt ionium. Iones quippe dux fuit gręcię. Vñ iones athenienses Hoc mare & tyrrhenum dictum siue ꝙ tusciã allu it. i. tyrrhenium, siue a tyrrhenis nautis qui se ĩ hoc mare pręcipitauerunt. Et sciẽdũ ioniũ sinũ eẽ immensum ab ionia vsq; ad siciliã, & huius partes eẽ adriaticũ, achaicũ, & epiroticũ. A moribus accolarũ, euxinus, axenus antea appellatus est. A casib⁹ hoĩm qui ceciderunt in mari, vt hellespõtũ, icareũ myrtoũ. Nã myrtoũ mare dictũ a myrtili lapsu ꝙ illic ab oenomao pręcipitatũ sit. Icarus vero cretẽsis vt fabulę ferunt altiora petẽs pẽnis solis calore solutis mari in quo cecidit nomen ĩposuit. Frixus quoq; cũ helle sorore sua fugiens insidias nouercales conscendit nauẽ signum arietis habentẽ qua liberatus est. Helles autem soror eius perpessa naufragium decidit in mari, & mortua hellesponto mari nomen dedit. Ab ordine fluenti propontidis Nã dictum propontidum, quia pontũ præuenit. idẽ & a trãsitu vel angustis meatib⁹ boũ bosporus ęgyptius aũt pelagus asię datur, gallicus europæ africus lybię. His vt quęq; proxima sunt venerunt in partes. Pelagus aũt est latitudo maris sine littore & portu gręco noĩe apo tu plagia. hoc est a latitudine dictus, vñ & plagia, eo ꝙ sint importuosa.

De sinibus maris. Cap. xvii.

Sinus dicũtur maiores recessus maris, vt in mari magno ionius, in oceano caspius, indicus, persicus, arabic⁹, qui & mare ru brũ qui oceano ascribitur. Rubrũ aũt mare vocatũ, eo ꝙ sit roseis vndis infectũ. Non tñ talẽ naturã habẽ qualem videtur ostendere, sed vicinis littoribus viciatur gurges, atq; inficitur, quia oĩs terra quę circũstat pelago rubra est & sanguineo colori proximo. Ideoq; inde minium acutissimum excerpitur, & alii colores, quibus pictura variatur. Ergo cum terra hanc habeat naturam, fluctibus subinde diluitur, & quicquid adhęsum est in colorẽ cadit. Ob hoc etiã ĩ his littoribus gẽmę rubrę inueniunť. Lapillus enim huiusmodi humo inuolutus cum inter harenas attritus est, et terrę colorẽ habet & maris Hoc mare in duos sinus scinditur. Ex his qui ab oriente est persicus appellatur, quia ora illius persæ inhabitant. Alter vero Arabicus dicitur ꝙ sit circa Arabiam.

De æstibus & fretis. Cap. xviii.

Aestus ad oceanũ pertinet, fretum ad vtrũq; mare. Nã ęstus est maris accessus vel recessus. i. inquietudo. Vñ & æstuaria per q̃ mare vicissim tam accedit q̃ recedit. Fretũ aũt appellatũ ꝙ ibi semper mare ferueat. Nam fretũ est angustum & qu a feruens mare, ab vndarum feruore nominatum vt gaditanum vel siculum. Nam freta dicta Varro ait, quasi feruida. i. feruentia & motum feruoris habentia. Fretum sicilię quod regiũ dicitur. Salustius tali ex causa vocari scribit dicẽs. Italię oli siciliam coniunctam fuisse et dum esset vna tellus, mediũ spacium aut per humiditatẽ abruptũ est aquis, aut per angustiã scissum & inde regium nominatum, quia gręce abruptum hoc noĩe nũcupať. Est aũt artissimũ triuũ milliũ spacio siciliã ab italia diuidens fabulosis infame mõstris quibus hincinde scylla & cbarybdis ostẽditur. scyllã acolę saxum in mari iminens appellant, simile celebratę formę procul visentibus. Vnde & mõstruosam speciem fabulę illi dederunt, quasi formam homins capitibus succinctã caninis, quia collisi ibi fluctus latratus videntur exprimere. Carybdis dicta ꝙ gurgitibus occultis naues absorbeat. Est eni mare verricosum, & inde ibi laniata naufragia profundo emergunt. Ter autem in die erigit fluct⁹ et ter absorbet. Nam accipit aquas vt vomat, vomit rursus vt accipiat. Syrtes autem sunt harenosa in mari loca. Syrtes autẽ Salustius a tractu voca

ri dicit q̄ oīa ad se trahant, appropinquantes vadoso mari hęreāt. Hę aūt ad mare egyptiū vicinæ sunt & pariter admiscentur. Vada vero sunt p̄ quæ in mari vel in fluminibus hoīes vel aīalia pedibus vadūt, q̄ Virg. breuia appellat, gręci braica.

De lacis & stagnis Cap. xix.

Sunt aūt et quędā maria quę non miscenť oceani fluctibus, aut mari magno, & dicūtur lacus & stagna. Lacus est receptaculū in quo aqua retinetur, nec misceť fluctib⁹ vt lacus asphalti, vt lacus benacus, & larius, & cæteri quos græci limen. i. stagnos vocāt. Nā fontes labuntur in fluuiis, flumina in freta discurrunt Lac⁹ stat in loco nec profluit, & dictus lacus quasi aquæ locus. Lacus asphalti. i. & mare mortuū vocatuз, p̄pter quod nihil gignit viuum, nihil recipit ex genere viuentiū. Nā neq; pisces habet, neq; assuetas aquas & lętas mergę divsu patitur aues, sз et quęcū q; viuentia mergenda tētaueris quacunq; arte, dimersa statim resiliunt, & q̄uis vehementer illisa cō festim excutiuntur, sed neq; ventis mouetur, resistēte turbinibus bitumine, quo aqua oīs stagnať, neq; nauigationis patiens est, quia oīa vita carentia ī p̄fundum merguntur. nec materiā vllā sustinet nisi q̄ bithumine illustrarur. Lucernā accensam ferū sua natare, extincto demergi lumine. Hoc & mare salinarum dr̄, siue lacus asphalti. i. bithuminis, et est in iudęa inter hierico & зoar on. Longitudo ei⁹ vsq; ad зoaras arabię dirigitur stadiis septingētis octoginta. Latitudo stadiis centū quinquaginta vsq; ad vicinias sodoꝝ. Lacus tiberiadis ab oppido tiberiade vocatus. quod quondā herodes in honorē tiberii cæsaris condidit. Est aūt in iudęa omnibus lacis salubrior. & sanitatē corporum quodāmō efficacior. Genesar lacus amplissimus in iudęa longitudine centū quadraginta extenditur stadiis, latitudine quadruginta, diffunditur crispantib⁹ aquis aurā non ventis, sed de seipso sibi excreās. Vñ & genesar dr̄ græco vocabulo quasi generans sibi aurā Deniq; per diffusiora spacia lacus frequentib⁹ auris spirātibus agitatur. Vñ et purior haustus ei⁹ & ad potandū dulcis & habilis. Benacus lacus Italię in venetia de quo fluui⁹ nascitur mincius, qui lac⁹ magnitudine sui tēpestates imitatur marinas. Lucrin⁹ et auernus lacus cāpanię sunt. Lucrinus autē dictus, quia olim propter copiam pisciumvectigalia magna pręstabat, Auernus autem lacus vocat⁹ q̄ aues ibi superuolitare non possint. Nā antea siluarum densitate sic ambiebatur, vt exalantes inde per angustias aquæ sulphureæ fetor grauissimus supervolantes aues alitu suo necaret. Quam rem Augustus cęsar intelligēs deiectis siluis, ex pestilentibus amœna reddidit loca. Lacus autē idem & stagnum vbi immensa aqua conuenit. Naз dictū est stagnum ab eo q̄ illic aqua stet nec decurrat.

De abysso Cap. xx.

Abyssus profunditas est aquarum impenetrabilis, siue speluncę aquaꝝ latentium, de quibus fontes & flumina produnt, vel quę occulte subtereunt vnde & abyssus dictus. Nā oēs aquas siue torrētes per occultas venas ad matricē abyssum reuertuntur. Fluctus dicti q̄ flatibus fiant. Ventoꝝ eni impulsu agitatæ aquæ fluctuant. Aqua est statiua et sine motu ęqualis. Vnda vero eminens liquor qui semper in motu est. Lucretius aereas vndas. i. motus et corpus illud quod refluctuat. Nā necvnda p̄ se aqua est, sed aqua in motu quodam et agitatione, quasi abeundo et redeundo vnda vocata. Latex proprie liquor fontis est, et dictus q̄ ivenis terræ lateat, Gutta est quę stat, stilla quę cadit. Hinc & stillicidium. quasi stilla cadens. Stiria enim græcum est. i. gutta, inde fit diminutiuum vt dicamus stilla. Dum aūt stat aut pendet de tectis vel arboribus, quasi glutinosa gutta est, dum ceciderit stilla est. Spuma dicta ab eo q̄ spuatur, sordes enim sūt vndaꝝ, vnde et mustū, et ea quę coquūtur spuma purgantur. Hinc et sputum.

De fluminibus. Cap. xxi.

Est aūt fluuius perennis aquarū decursus a fluendo perpetiз dictus. Proprie autem flumen ipsa aqua, fluuius, cursus aquę, Prius aūt flumen q̄ fluuius. i. prior aqua q̄ decursus. Duo sunt fluminum genera vnum torrens, alterum viuum, de quo Virgilius. Donec me flumine viuo abluero. Torrēs est aqua veniens cum impetu. Dictus autem torrēs, quia pluuia crescit, siccitate torrescit. i. arescit, de quo Pacuuis. Flammeo vapore torrens torret. cui gręci ab hyeme nomen dederunt, nos ab ęstate, illi a tēpore quo arescit, nos a tempare quo siccatur. Amnis fluuius est nemore ac frondibus redimitus, et ex ipsa amœnitate amnis vocatur. Decursus proprie finis cursus siue aquarum sit seu quarumlibet rerum. Riui dicti q̄ deriuentur ad irrigā dum. i. ad inducendum aquas in agris. Nam irrigare inducere est. Gurges proprie locus altus ī flumine. Puteus est locus defossus ex quo hauritur aqua, a potatione dictus. Fons caput est aquę nascē tis, quasi aquas fundens. Quidam autem fluuiorū propriis ex causis nomina acceperunt ex quibus nonnulli notandi sunt qui in historiis celebres memorantur. Geon fluuius de paradiso exiens atq; vniuersam ęthiopiam cingens vocatus hoc nomine q̄ incremento suæ inundationis terram ægypti irriget. Ge enim græce latine terram significat. Hic apud ægyptios nilus vocatur, propter limum queз trahit qui efficit fœcunditatē. Vnde et nilus dictus est quasi νεαλυσ. Nam antea nil⁹ latine melo dicebatur. Apparet autem in nilide lacu, de quo ī meridiem versus excipitur ægypto vbi aquilonis flatibus repercussus aquis retro luctātibus intumescit & inundationem ægypti facit. Ganges fluui⁹ quē phison sancta scriptura cognomiat, exiēs de para

diso pergit ad indię regiones. Dictus aũt phison.i
caterua qu ia.x.fluminibus magnis sibi adiunctis,
ĩpletur et efficitur vnus. Gãges aũt vocatus a rege
gãgaro indię. Fertur aũt nili modo exaltari & su=
per orientis terras erũpere. Tigris fluui⁹ mesopo=
tamię de paradiso exurgens & pergeus cõtra assy
rios,& post multos circuitus in mare mortuũ ĩflu=
ens. Vocatur aũt hoc nõie propter velocitatẽ ĩstar
bestię tigridis nimia pnicitate currentis. Euphra=
tes fluui⁹ mesopotamię de paradiso exurgens co=
piosissim⁹ gẽmis qui per mediã babyloniã influit,
hic a frugib⁹ vel abvbertate nomẽ accepit. Nã he
braice eufrata fertilitas interprętat̃. Mesopota=
miã eteni in quibusdã locis ita irrigat, sicut & nil⁹
alex ĩdriã. Salustius aũt auctor certissimus asserit
tigri & euphratẽ vno fonte manare ĩ armenia, q̃ p
diuersa euntes longius diuidũtur spacio medio de
relicto multoꝝ milliũ, quę tñ terra quę ab ipsis ãbi
tur mesopotamia dicit̃. Ex quo Hieronym⁹ aiad=
uertit aliter de paradisi fluminibus intelligendum
Indus fluuius orientis qui rubro mari accipit̃. Ista
spes fuit medoꝝ rex ãtiquissimus, ex quo orientis
ãnis nomen accepit, qui nunc idaspes dicit̃. de quo
Luca. Qua medius idaspes. Accedũt pelago phœ
bi surgentis ab igne iã proprior q̃ persis erã. Qui
dũ sit fluuius persarum, dr̃ tñ cõtra orientẽ decur
rere Araris fluuius germaniæ. de quo Virgili⁹. Aut
ararĩ parthus bibet, aut germania tigri. Currit eĩ
per parthiã & assyriã. Bactrus fluuius orientis a re
ge bactro vocatus fertur, a quo & bactriani & vrbs
eoꝝ. Coaspis fluuius persarũ vocatus eorũ lingua
q̃ mirã aquę dulcedinem habeat, adeo vt persici
reges q̃diu inter ripas persidis fuerint sibi ex eo po
cula vendicarit. Ex hoc ãne quidã cydnũ cilicię flu
uiũ deriuari existimãt. Araxis amnis armenię q ab
vno monte cum euphrate diuersa specie orit̃. di=
ctus q̃ rapacitate cuncta prosternat. Vñ et cũ ale=
xãder eũ trãsgredi vellet põte fabricato tãta vi in
undauit vt põtẽ dirueret. Hic breuib⁹ interuallis
ab euphratis ortu caput tollit, ac deinde caspium
fertur in mare. Fluuius syriæ qui vocatur orontes
iuxta ãthiochiæ muros decurrens, qui a solis ortu
oriens non longe ab vrbe mari condit̃, quẽ de ori=
ginis suę tractu orientẽ veteres latine appellauer̃t.
Cuius fluentis ex ipso ipetu frigidioribus & zephi
ris assidue ibi spirãtibus tota ciuitas momentis p
pe oĩbus refrigeratur. Iordanis iudeę fluui⁹ a duo
bus fontibus nõiatur, quoꝝ alter vocatur ior, alter
dan. His igitur procul se a distãtibus in vnũ alueũ
fœderatis iordanis deinceps appellatur. Nascitur
aũt sub libano mõte, & diuidit iudeã & arabiã, q p
multos circuitus iuxta hierico in mare mortuũ in=
fluit. Eusis caucaseis mõtibus fusus cũ plurib⁹ ali
is in euxinũ se pręcipitat mare, vnde & nuncupat̃.
Cydnus amnis ciliciæ a tauro monte progrediens
mirã aquarum habens suauitatem, & quia quicqd
cãdidum est, cydnum gentili lingua syri dicunt. Vñ
amni huic nomen datũ quia tumet æstate, quãdo
niues soluuntur, reliquis anni tẽporibus tenuis est
& quietus. Ilas fluuius asiæ. Pactolus fluui⁹ asię ha
renas aureas trahens. de quo Virgi. Pactolusq; ir=
rigat auro, quẽ pro aurato fluore alii chrysoroã vo
cãt, Frinus fluuius asiæ qui smyrneos secat cãpos
& ipse fluctibus aureis & harenis plenus, a quo &
smyrna vocata est. Meãder amnis asiæ flexuosus,
qui recurrentibus ripis inter asiã & ionã pręcipita
tur in sinũ, qui meletũ diuidit & prienẽ. Meander
aũt vocatus q̃ sit flexuosus & nunq̃ currat rectus.
de quo Ouidius. Quiq; recuruatus ludit meãder ĩ
vndis. Tanus fuit rex scythaꝝ primus, a quo tana
is fertur fluui⁹ nũcupatus qui ex ripheis siluis veni
ens, dirimit europã ab asia inter duas mundi ptes
medi⁹ currẽs atq; ĩ põtũ fluẽs. Inachus achaię am
nis argolicos irrigãs cãpos, quẽ rex inach⁹ a se no
minauit, qui exordium argiuę genti primus dedit.
Ibi est & erymãthus ab erymãtho monte dimissus
Padus Italię fluuius a iugis alpiũ fusus, ex tribus
fontibus oritur ex quibus vni vocabulũ est padus,
qui diffusus ĩ modũ stagni amnẽ sinu dirigit, a quo
et padus est nũcupatus. Hic a græcia eridanus co
gnomiatur ab eridano solis filio, quẽ phœtontẽ di
cunt qui fulmine percussus, in eodẽ fluuio deiect⁹
est & extinctus. Augetur aũt ex ortu canis liquescẽ
tibus niuibus, & cũ accessione.xxx. fluminũ circa
Rauẽnã in adriaticũ mare defert̃. Tyberis Italiæ
fluuius, a tyberino rege albanoꝝ dr̃ appellatus, q
in hunc fluuiũ cecidit, & de exitu suo nomen dedit
Nã antea albola antiquũ nomen a colore habuit.
q̃ niuibus albus fit. Ipse est aũt tybris & qui tybe=
ris, sed tyberis in quotidiano sermõe tybris ĩ versu
dr̃. Danubius germaniæ fluuius vocari fertur a ni
uiũ copia quib⁹ magis augetur. Iste est qui ĩ euro
pa plus oĩbus famã habet. idem & ister. quia duꝫ p
innumeras vadit gentes, mutat et nomen, & maio
res sibi ambiendo colligit vires. Oritur a germani
cis iugibus & occidẽtalibus partib⁹ barbarorũ, p
gẽs cõtra orientẽ sexagita in se fluuios recipit, sep
tẽ ostiis in pontũ ĩfluit. Rhodanus gallię fluui⁹ ab
oppido rhodo cognominatus est quem coloni rho
diorum vocauerũt, qui rapido cõcitus cursu, tyr=
rheni ęquoris freta scindens, nõ modicũ sæpe na=
uigãtiũ facit periculũ, dũ inter se maris fluctus &
amnis fluenta decertãt. Rhenus a rhodani societa
te fertur vocatus, qm̃ cum eodeꝫ ex vna prouincia
oritur. Est auteꝫ germanię fluuius inter tres euro
pæ maximos fluuios computatus, qui a iugo alpi=
um vsq; in oceani profunda cursus suos dirigit.
ibertus amnis qui quondam totius hispaniæ no=
men dedit. Minius fluuius galliciæ nomen a colo=
re pigmenti sumpsit, qui in eo plurimus inuenitur
Durius a gręcis quasi doricus cognominatus. Ta
gum quoq; fluuium Carthago Hispaniæ nuncu=
pauit, ex qua ortus procedit fluuius harenis auri=
feris valde copiosus, Et ob hoc cæteris omnibus

fluuiis hispaniarũ prelatus. Bethis fluuius quod & bethyce prouincie nomen dedit, de quo Martial. Bethys oliuifera criuẽ redimite corona, aurea qui nitidis vellera tingis aquis, eo quod ibi lanę pulchro colore tingunt. Bethye aũt dictus eo quod humili solo decurrat. Bethin ei græci humile vel mersuz vocãt. Quędã aũt flumina in diluuio soluta mole terrarum preclusa sunt quędã vero quę non erãt abyssi tunc preruptis meatibus eruperunt.

¶ De diluuiis. Cap. xxii.

Diluuiũ dictũ quod aquarum clade oĩa quę inundauerit deleat. Primũ diluuiũ extitit sub noe qñ hoim sceleribus offensus oĩpotẽs toto orbe contecto, deletis cunctis, vnum spaciũ cęli fuit ac pelagi. Cuius hactenus indiciuz videmus in lapidibus quos in remotis mõtibus cõchis & ostreis concretos, sępe etiã cauatos aquis videre solemus. Secundũ diluuium fuit in achaia, iacob patriarchæ, & ogigi tẽporibus, qui eleusine cõditor & rex fuit nomenq; loco & tẽpori dedit. Tercium diluuiũ in thessalia moysi vel amphitriõis tẽporibus fuit qui tercius post cecropẽ regnauit, cuius tẽporibus aquarum illuuies maiorem partẽ populorum thessalię absumpsit. paucis per refugia mõtiũ liberatis, maxime in monte pernaso, in cui⁹ circuitu deucalion tunc regno potiebatur, qui tũc ad se ratibus confugientes susceptos per gemina parnasi iuga fouit & aluit. A quo propterea gen⁹ hoĩz grecorũ fabulę ex lapidibus reparatum ferunt propter hoim inscitam cordis duriciam, sed et flumina cum insolitis aucta imbribus vltra consuetudinem vel diuturnitatem vel magnitudinẽ redondãt multaq; prosternunt et ipsa diluuiũ dñr. Sciendũ autẽ flumina cũ supra modũ crescunt, non tñ ad præsens iferre dãna, sz etiã & aliqua significare futura.

¶ Incipit liber quartusdecimus.

¶ De terra. Cap. I.

Terra in medio mundi regione posita omnibus partibus cęli in modum centri ęquali interuallo consistẽs, quę singulari nũero totum orbem significat, plurali vero singulas partes, cuius diuersa noia dat ratio. Nã terra a superiori parte qua teritur humus, ab inferiori vel humida terra, vt sub mari, tellus aũt quia fructus ei⁹ tollimus. hęc & ops dicta, eo quod opem fert frugib⁹. Eadem & arua ab arando & colendo vocata. Proprię aũt terra ad distinctionem aquę arida nũcupatur, sicut scriptura ait. Quod vocauit deus terram aridam. Naturalis enim proprietas siccitas est terris. Nã vt humida sit hoc aquarum affinitate sortitur. Cuius motũ alii dicunt ventum esse in concauis eius qui motus eam mouet. Salustius. Venti per caua terrę pręcipitati rupti aliquod montes tumulisq; sedere. Alii aquã dicunt generalem in terris moueri & eas simul cõcutere, sicut vas, vt dicit Lucre. Alii σφοττοειλη terram vocant, cuius plerumq; latentes ruinę superposita cuncta concutiunt. Terræ quoq; hiatus aut motu aquę inferioris fit, ant crebris tonitruis, aut de concauis terræ erumpentibus venis.

¶ De orbe. Cap. II.

Orbis a rotunditate circuli dictus, quia sicut rota est. Vñ breuis etiam rotella orbiculus appellatur. Vndiq; eĩ oceanus circũfluens eius in circulo ambit fines. Diuisus est aũt trifarie. Ex quibus vna pars asia, altera europa, tertia africa, quę & libya nũcupatur. Quas tres partes orbis veteres non ęqualiter diuiserunt. Nam asia a meridie per orientem vsq; ad septentrionem peruenit, europa vero a septentrione vsq; ad occidentez atq; inde africa ab occidente vsq; ad meridiẽ. Vnde euidenter orbem dimidium duę tenent europa et africa, alium vero dimidium sola asia, sed iõ istę duæ partes factę sunt, quia inter vtramq; ab oceano mare magnum ingreditur, quod eas intersecat. Quapropter si in duas partes orientis et occidentis orbem diuidas, asia erit in vna, in altera vero europa et africa.

¶ De asia. Cap. III.

Asia ex nomine cuiusdaz mulieris ẽ appellata, quæ apud antiquos imperiuz tenuit orientis. Hæc tertia orbis parte disposita, ab oriente ortu solis, a meridie oceano, ab occiduo nostro mari finitur a septentrione meotide lacu & tanai fluuio terminatur. Habet autem prouincias multas et regiones quarum breuiter nomina et situs expediam. Sumpto initio a paradiso. Paradisus est locus in orientis partibus constitutus, cuius vocabulum ex greco in latinum vertitur hortus Porro hebraicę eden dicitur, quod in nostra lingua delitię interpretatur, quod vtrũq; iunctum facit hortuz delitiarũ. Est enim omni genere ligni & pomiferarum ar

borũ cõsitus,habens etiã lignum vitę. Non ibi fri-
gus,non æstas,sed perpetua aeris teperies. E cui⁹
medio fons prorũpens totũ nemus irrigat,diuidi-
turq; in quatuor nascentia flumina,cuius loci post
peccatũ hoĩs aditus interclusus est. Septus est eni
vndiq; rõphea flãma.i.muro igneo accinctus,ita vt
eius cũ cęlo pene iungatur incendiũ. Cherubĩ quo
q;.i.angelo℞ presidiũ arcendis spiritibus malis su
per rõpheę fragrantia ordinatũ est vt hoĩes flãmæ
angelos vero malos angeli boni submoueãt.ne cui
carni vel spiritui trãsgressionis aditus paradisi pa-
teat. India vocata ab indo flumine quo ex parte oc
dentali clauditur. Hæc a meridiano mari porrecta
vsq; ad ortũ solis,& a septẽtrione vsq; ad montem
caucasum peruenit,habens gẽtes multas & oppi-
dã,insulã quoq; ataprobanę gẽmis & elephãtis re
fertã,crysam & argyrẽ auro argẽtoq; fecundas vti
lẽq; arboribus foliis nunq̃ carentẽ. Habet & fluui-
os gangen & nidan & ypanẽ illustrãtes indos. Ter
ra indię fauonij spũ saluberrima in anno bis mit-
tit fruges,vicẽ hyemis & æstatis ethereas patitur.
Gignit aũt tincti coloris hoĩes elephãtes ingentes
monocerõ bestiã,psitacũ auẽ,hebenũ quoq; lignũ
& cinnamũ,& piper & calamũ aromaticũ. Mittit
& ebur,lapides quoq; preciosos berillos chrysopas
sos & adamantẽ,carbũculos,liguites, margaritas
& vniones quib⁹ nobiliũ feminarũ ardet ambitio.
Ibi quoq; sunt & montes aurei quos adire prop-
ter dracones & gryphas,& imensorum hominum
mõstra ĩpossibile est parthia ab indię finib⁹ vsq; ad
mesopothamiã gñaliter nominatur propter iniun
ctã ei virtutẽ partho℞,& assyria & reliquę proximę
regiones eius nomẽ traxerũt. Sunt eĩ in ea arcau-
sa,parthia,assyria,media,& persida quę regiones
inuicẽ sibi cõiũctę initiũ ab indo flumine sumũt,ti
gri claudũtur locis mõtuosis & asperiorib⁹ sitę ha
bẽtes fluuios hidaspen & ararim. Sunt eĩ inter se
finib⁹ suis discretę,noĩa a propriis auctorib⁹ ita tra
hentes aracusa ab oppido suo nũcupata. Parthiã
parthi ab scythia venientes occupauerũt eamq; ex
suo noĩe vocauerunt,Huius a meridie rubrũ mare
est,a septẽtrione hyrcanũ saltuз,ab occiduo solis
plaga meridia,Regna in ea decẽ & octo sunt por-
recta a caspio littore vsq; ad terras scytha℞. Assi-
ria vocata ab assur filio sem,qui eã regionẽ post di
luuiũ primus incoluit. Hęc ab ortu indiã,a meridie
mediã tangit,ab occiduo tigrim,a septẽtrione mõ
tẽ caucasum.vbi portę caspię sunt. In hac regione
primus inuẽt⁹ est vsus purpuræ. Inde primũ crini-
um & corporũ venerunt,& odores quib⁹ romano℞
atq; gręco℞ effluxit luxuria. Media a persida a re
gibus medo & perso cognominatæ,qui aes prouin
cias bellãdo agressi sunt. Ex quibus media ab oc-
casu transuersa parthia regna amplectiť,a septẽ-
trione armenia circundať,ab ortu caspios videt,a
meridie persidã. Huius terra medicã arborem gi-
gnit,quã alia regio minime parturit. Sunt aũt me
dię duę maior & minor, Persida tẽdens ab ortu vs-
q; ad indos,ab occasu mare rubrũ habet,ab aqui
lone vero mediã tangit.ab austro armeniã quę psi
dę annectitur,quibus est susa oppidũ nobilissimũ.
In persida primũ orta est ars magica ad quã nem
roth gigas post confusionẽ lingua℞ abiit,ibiq; per
sas igne colere docuit. Nã oẽs in illis partibus so-
lẽ colunt,qui ipsoruз lingua el dr̃. Mesopothamia
grecã æthymologiã possidet,ꝙ duobus fluuiis am
biatur. Nã ab oriente tigrĩ habet,ab occiduo eu-
fraten,incipit aũt a septẽtrione inter montẽ taurũ
& caucasum cuius a meridie sequiť babylonia. de
inde chaldęa,nouissime arabia. Eodemon baby-
lonię regionis caput,babylon vrbs est,a quo nũcu
pata est.tã nobilis vt chaldęa,& assyria & mesopo
thamia in eius nomen aliqñ trãsierunt. Arabia ap
pellata.i.sacra. Hoc eĩ significare interpretať, eo
ꝙ sit regio thurifera odores creans. Hic eã græci
eodemon,nostri beatã noĩauernnt. In cuius salti-
bus et myrrha & cinnamomũ prouenit. Ibi nasciť
auis fœnix sardonix gẽma,& hiris melocides & pe
dorata ibi inuenitur. Ipsa est et saba appellata,a fi
lio chus qui nũcupatus est saba. Hęc aũt angusto
terræ tractu ad orientẽ versus ad persicuз sinũ ex
tenditur,cuius septẽtrionalia chaldęa claudit,oc-
casum sinus arabicus. Syriã syrus quidã perhibeť
indigena a suo vabulo nuncupasse. Hęc ab orien-
te fluuio eufrate ab occasu mari nostro,et ęgypto
terminatur,habens a septẽtrione armeniã & capa
dociã,a meridie sinũ arabicũ. Situs eius porrectus
in imensam longitudinẽ,in lato angustior. Habet
aũt ipse prouincias comagenã,phœniciã, et pale
stinã cuius pars est iudęa absq; saracenis & naba-
theis. Comogena prima prouincia syrię a vocabu-
lo comage vrbis nuncupata,quę quõdã ibi metro
polis habebatur. Huius est a septẽtrione cappado
cia,ab ortu mesopothamia,a meridie syria,ab oc-
casu mare magnũ. Phœnix cadmi frater de thebis
ægyptiorum in syriã profectus apud sidonẽ regna
uit,eãq; prouinciã ex suo noĩe phœniciã appella-
uit.ipsa est vbi est tyrus ad quã Esaias loquiť. Ha-
bet aũt ab oriente Arabiã.a meridie mare rubruз
Palęstina prouincia philistim vrbẽ metropoli ha-
buit,quę nunc dicitur ascalon,ex qua ciuitate om
nis circa eã regio palęstina est nuncupata. Hui⁹ ab
oriente mare rubrũ occurrit a meridiano latere iu
dęa excipitur.a septẽtrionali plaga tyriorũ finib⁹
clauditur,ab occasu ęgyptio limite terminať. Iudę
a regio palęstinę,ex noĩe iudę appellata ex cui⁹ tri
bu reges habuit. Hęc prius chanaã dicta est a filio
cham,siue a decẽ chananeo℞ gẽtibus quib⁹ expul
sis,eandẽ terrã iudęi possederunt,initium longitu
dinis ei⁹ a vico arsa vsq; ad vicũ iuliadẽ porrigitur
ĩ quo iudeo℞ pariter ac tyrio℞ cõmunis habitatio
est. Latitudo aũt ei⁹ a monte lybani vsq; ad tyberi
adis lacũ extendiť. in medio aũt iudeę ciuitas hie-
rosolima est,quasi vmblicus regionis totius terræ

variarũ opũ diues,frugibus fertilis,aquis illustris opima balsamis. Vñ scdm elementorũ graciã ęstimauerunt iudęi eã promissam patribus terrã fluẽtẽ lacte et melle,cũ hinc illis dei resurrectionis prærogatiuã pollicetur. Samaria regio palęstinæ,ab oppido quodã nomen accepit,quod vocabatur samaria ciuitas quondã regalis in israel,quę nunc ab augusti noĩe sebastia nũcupatur. Hęc regio iter iudęã et galileã media iacet,incipiens a vico cui nomen est eleas deficiens in terra acrabato. Situs ei⁹ natura cõsimilis,nec vllo differẽs a iudęa. Galilea regio palęstinę vocata ꝙ gignat cãdidiores hoĩes q̃ palęstina. hæc aũt duplex est,superior & inferior,sibi tñ cõnexę syrię & phœnici adhęrẽtes. Terra eaꝝ opima & ferax,& fructibus satis fœcunda. Pãtapolis regio in cõfinio arabię et palęstinę sita, dicta a quinq; ciuitatib⁹ impioꝝ quę cælesti igne consumptę sunt,terra amplius a hierosolymis oli vberrima,nunc aũt deserta atq; exusta. Nã ꝓ scelere incolaꝝ de cœlo descendit ignis, qui regionẽ illã in cineres ęternos dissoluit. Cuius vmbra quædã & spẽs in fauillis et arboribus ipsis etiã adhuc viderur. Nascũtur enĩ ibi poma virentia sub tanta spẽ maturitatis vt edendi desyderiũ gignant. sicar pas fatescunt,ac resoluuntur in cinerẽ,fumũq; exalant,quasi adhuc ardeãt. Nabathea regio a nabaioth filio ismael nũcupata. iacet aũt inter iudęã & arabiã,et surgens ab eufrate in mare rubrũ porrigitur,et est pars arabię. Egyptus quę prius aeria dicebat̃,ab ægypto danai fratre postea ibi regnãte nomẽ accepit. hęc ab oriente syrię ac rubro mari cõiuncta,ab occasu lybiã habet. a septẽtriõe mare magnũ a meridie vero introrsus recedit pertendens vsq; ad æthiopes,regio cęli ĩbribus ĩsueta, et pluuiaꝝ ignara. Nilus solus eã circũfluens irrigat et inundatiõe sua fœcundat, Vñ et ferax frugibus multã partẽ terrarum frumẽto alit,cęteroꝝ quoq; negocioꝝ adeo copiosa,vt ipleat necessariis mercibus etiã orbẽ terrarũ. Finis ęgypti canopea,a canope menelai gubernatore sepulto in ea insula q̃ libyę principiũ,et ostiũ nili facit. Seres oppidũ orientis a quo et genus sericũ et regio nuncupata est hęc a scytico oceano et mari caspio ad oceanũ orientalẽ inflectitur,nobilibus frondibus fertilis,a q̃bus vellera decerpũtur quę cęterarũ gẽtiuȝ seres ad vsum vestiũ vendũt. Bactrię regioni propri⁹ amnis batros vocabulũ dedit. Partes eius q̃ plęnę sũt propaginis,iugis ambiũtur,quę aduersę sunt,indi fluuii fontib⁹ terminãtur. Reliqua includit occ⁹ fluuius. Mittit bactria fortissimos camœlos nunq̃ atterẽtes pedes. Scythia sicut et gotthia,a magog filio iafeth fertur cognomĩata,cuius terra olĩ igẽs fuit. Nã ab orienti india,a septẽtriõe per paludes meotides inter danubiũ et oceanũ vsq; ad germanię fines porrigebatur. Postea vero minor effecta a dextra orientis parte,qua oceanus syricus tenditur vsq; ad mare caucasi iuguȝ deducta est. cui subiacet hyrcania,ab occasu habens pariter gẽtes multas propter terrarũ infœcunditatẽ late vagantes. Ex quibus quędã agros incolunt,quędã portentuosæ, ac truces,carnib⁹ hũanis et eorũ sanguine viuunt. Scythę plures terrę sunt locupletes,inhabitabiles tñ plures. Nã dũ in plęrisq; locis auro et gemmis affluant,gryphorum ĩmanitate accessus hoĩm rarus est. Smaragdis aũt optimis hęc patria est. Cianeus quoq; lapis et crystallus purissimus scythię ẽ. habet et flumina magna oscoꝝ phaside atq; araxan. hyrcania dicta a silua hyrcania,quę scythiæ subiacet,habens ab oriente mare caspium,a meridie armeniã,a septẽtrione albaniam,ab occasu hiberiã. Est aũt siluis aspera,copiosa ĩmanibus feris tigribus pantherisq; ac pardis. De qua Virgi. Hyrcanęq; admorũt vbera tigres. Albania a calore populi nuncupata,eo ꝙ albo crine nascãtur. Hęc ab oriente sub mari caspio surgens per ora oceani septẽtrionalis vsq; ad meotides paludes per deserta et inculta extẽditur. Huic terræ canes ingentes sũt tantęq; ferocitatis vt tauros pręmãt, leones perimãt. Armenia nũcupata ab armeno iasonis thessali comite,qui amisso iasone rege collecta multitudine eius quę passim vagabatur armeniã cępit, & ex suo noĩe nũcupauit. Sita est aũt inter taurum & caucasum,a capadocia vsq; ad caspiũ mare protensa habens a septẽtrione ceraunios montes, ex cuius collib⁹ tigris fluui⁹ nascitur & in cuius montibus archa post diluuiũ recedisse perhibetur. Duplex est aũt armenia,superior & inferior,sicut duę pannoniæ. Hiberia regio est asię prope pontũ armenię iuncta. In hac herbę tincturę vtiles nascunt̃ Cappadociã vrbs ꝑpria noĩauit. Hęc in capite syrię sita ab oriente armeniã tãgit,ab occasu asiam minorẽ,ab aquilone mare cimmericũ,& themiscirios cãpos quos habuere amazones,a meridie vero taurũ montẽ,cui subiacet cilicia & isauria vsq; ad cilicũ sinũ qui spectat cõtra insulã cyprũ. Terra eius añ alias nutrix equorũ. Halys amnis ꝑ eaȝ fluit,qui quondã lydyę regna disiunxit a persis. Asia minor ab oriente cappadocia cingitur,ab aliis partibus vndiq; mari circũdatur. Nã a septẽtione pontũ euxinũ habet,ab occasu propontidẽ,a meridie ægyptiũ mare. Habet prouincias, bithyniã, phrygiã,galathyã,lybiã,cariã,pamphiliã,& isauriã lyciã,atq; ciliciã, Prima asię minoris bithynia ĩ ponti exordio ad solis orientis partẽ,aduersa thracię iacet,multis antea noĩbus appellata. Nã prius hebrycia dicta,deinde migdonia, mox a bithyno rege bithynia nũcupata. Ipsa est & maior phrygia Nicomedia vrbs ĩ ea ẽ,vbi hãnibat fugiens veneni haustu animã expirauit. Galatia dicta a priscis galloꝝ gentib⁹ a quibus extitit occupata. Nã galli in auxiliũ a rege bithynię euocati regnũ cũ eo peracta victoria diuisernnt sicq; deinde grecis admixti primũ gallogræci,nunc ex antiquo gallorũ nomine galathę dñr,& eoꝝ regio gallacia nuncupatur

Phrygia dicta a phrygia cecropis filia. Hæc & dar
dania a dardano iouis filio dicta. De quo Homer⁹
ait. Quē primū genuit cœlesti iuppiter arce. hic ei
profectus de cotintho ciuitate prim⁹ venit in phry
giā. Est aūt regio troadis superiecta ab aquilonis
parte galacię, a meridiana vicina est lycaonię, ab o
riente lydię adheret, ab occidente hellespōto ma=
ri, terminatur. Huius regio troia est quē ex suo no
mine appellauit tros troianoꝝ rex ganymedis pa
ter. Duę sunt aūt phrygię, maior & minor. Maior
phrygia smyrnā habet. Minor vero iliū, lycaonia3
Cariā harinus fluui⁹ discernit a phrygia. Lydia se
des antiqua regū quā pactoli vnda extulit in diui=
tias torrentibus aureis. Hęc antea meonia diceba
tur. Quę dū pro breuitate duos fratres reges lydū
& tyrrhenū ferre nō posset, hinc et sorte tyrrhen⁹
cū ingenti multitudine profectus, loca italię occu=
pauit, & tyrrheniā noiauit. Lydia aūt a lydo regis
fratre qui in ꝓuincia remāserat cognominata est.
Cōiungiꝰ aūt ab occidente minori phrigię, ab or=
tu smyrnā vrbē habet, quā melas fluui⁹ cigit. Cui⁹
cāpos pactolus & herinus circūfluunt, harenis au
reis ditissimi. Isauria ex situ loci perhibetur cogno
minata, ꝙ vndiq3 apta aurarū flatib⁹ pateat. Me
tropoli vrbē seleuciā habet. Cilicia a cilice quoda3
nomē traxit quē ortū fęnice dicūt, antiquiorēq3 io
ue fuisse asserunt. Plurima iacet cāpis, recipiēs ab
occiduo lyciā, a meridie mare pficū, a tergo mon=
tis tauri iuga. Hāc cydnus amnis intersecat. matrē
vrbiū habet tarsum. In ea & coricus oppidū ē. Vñ
crocū plurimū & optimū venit, spiramine flagran
tib⁹, et colore pulchriusa uro. Lycia nūcupata, ꝙ
ab oriente adiuncta cilicię sit. Nā habet ab ortu ci
liciā, ab occasu & meridie mare, a septētrione cari
am. Ibi est mons chymera qui nocturnis æstibus i=
gnē exalat, sicut i sicilia ętna, & vesuuius i cāpania

¶ De europa Cap. iiii.

Ost asiā ad europā stilum vertimus. Eu
ropa quippe agenoris regis lybiæ filia
fuit quā iouis ab africa raptā cretā ad
uexit, & tertiā ptē orbis ex ei⁹ noie ap=
pellauit. iste aūt age nor lybię fili⁹ ex q̄
& lybia. i. africa fertur cognominata. Vñ apparet
prius libiā accepisse vocabulū postea europā. Eu=
ropa aūt in tertiā ptē orbis diuisa incipit a flumie
tanais descendēs ab occasu per septētrionalē ocea
nū vsq3 ad fines hispanię, cui⁹ pars orientalis & me
ridiana a ponto cōsurgens tota mari magno con=
iungiꝰ, & insulis gadibus finiꝰ. Prima europę regio
scithia inferior, q̄ a męotibus paludibus incipiens
inter danubiū & oceanū septētrionalē vsq3 ad ger
maniā porrigitur, quę terra gñaliter propter bar=
baras gentes quibus inhabitatur, barbarica diciꝰ.
huius ps prima alania est, quę ad męotidas palu=
des pertigit. Post hāc dacia vbi & gotbia, deiñ ger
mania vbi plurimā ptē sueui incoluerunt. Germa=
nia post scithiā inferiorē, a danubio inter rhenum
oceanūq3 cōclusa cingitur a septētrione & occasu
oceano, ab ortu vero danubio, a meridie rheno flu
mine dirimitur terra diues viriū, ac populis nume
rosis & imanibus. Vñ & ꝓpter fœcunditatē gignē
doꝝ populoꝝ germania dicta est. Gignit aues hir
canias, quaꝝ pēnę nocte plucent. Visontas quoq3
feras & vrsos atq3 alces pturit. Mittit & gēmas, cri
stallū et sucinū, callaicū quoq3 virilē, & ceraunum
cādidū. Duę sunt aūt germanię, superior iuxta se
ptētrionalē oceanū, & inferior iuxta rhenū. Proui
cias aūt quas danubius a barbarico ad mediterra
neū mare secludit, prima est misia a messiū prouē
tu vocata. Vñ et eā veteres cereris horreū nuncupa
bāt. hęc aūt ab oriente ostiis danubii iungiꝰ, ab eu
ro vero thracię, a meridie macedonię, ab occasu i=
strię copulaꝰ. Post misiā aūt pānoni aest. inde nori
cus ager frigidus & ptius fructuosus. Post quē reti
cus ferax frugib⁹ qui excipit galiā belgicā. Tr acię
tiras iafeth fili⁹ veniens nomen dedisse perhibitur
Alii asęquitia icolaꝝ thraciā appellatā dixerunt.
huic ab oriente propontis & vrbs costātinopolis
opposita esta septētrione vero ister obtendiꝰ, a me
ridie vero mari ęgeo adhęret, ab occasu m acedo=
nia illi subiacet. Cuius regionē oli bessoꝝ populū
m assagetę sarmatę scithiæ & a lię plurimę natiōes
incoluerunt. Ampla est eni ideoq3 plurimas conti
nuit gentes. hebrū fluuiū thraci afundit, qui etia3
gentes barbarorū plurimas tāgit. Gręcia a gręco
rege vocata, et qui cunctā eā regionē regno incolu
it. Sunt aūt prouincię gr ęcię septē, quarum prima
ab occidente dalmatia, inde epirus, inde hellas, in
de thessalia, inde macedonia, inde achia, & duę i
mari creta et ciclades. illiricus aūt gñaliter omnis
græcia est. Dalmatia a delmi maxima eiusdē pro
uincię ciuitate traxisse nomē existimaꝰ. Adhæret
aūt ab oriente macedonię, a septētrione misię a b
occasu istria te rminaꝰ, a meridie veroa driatico si
nu claudiꝰ. Epirus a pirrho achillis filio cognomi
nat acuius ps chaonia quę āte molossia dicta est a
molosso filio pirrhi quē de ādromacha habuit. S3
postq̄ occisus est pirrhus orestis insidiis ādrom a=
chā helenus suscepit, tenuitq3 regnū priuigni qui
successerat patri a quo molossia dicta est ps epiri,
quā helenus postea a fratre chaone quē in venatu
ꝑ ignorātiā dr occidisse chaoniā noiauit, q̄si ad so
latiū fratris extincti. hellas dicta a rege helline de
ucalionis & pirrhę filius, a quo et prius græci helli
nes nuncupati sunt. ipsa est & attica terra atta pri
us dicta. Nā granus quidā gręcię idigena fuit, ex
cuius filia attis noie attica terra vocata est. hæc in
ter macedoniā et achaiā media iacet, ar chadiæ a
septētrionali pte cōiuncta. ipsa est et vera græcia,
vbi fuit athenas ciuitas mꝛ liberaliū litterarum et
philosophor ū nutrix, qua nihil habuit gręcia cla=
rius atq3 nobilius. in ea est et marathonius cāpus
opinione quondā prelii cruentissimus. helladis a u
tē duę sunt ꝓuincię, boetia et pelopōnesus, Boetia

aūt dicta hac ex causa. Dū cadmus agenoris filiꝰ europā sororem a ioue raptā ex pręcepto genitoris quęreret nec reperiret, patris irā formidās cōfirmato animo elegit exiliū. Nā bouis forte conspectę secutus vestigia āplexus est sedē vbi illa recubu erat, sicq; locū de noīe bouis boetiā noīauit, vbi & thebas vrbē construxit in qua olī ciuilia bella detonuerunt, & vbi nati sūt apollo et hercules maior ille thebanus. Eadē est aonia vocata a fonte quodam apollini & musis cōsecrato qui in eadē boetia est, Polopōnesus secunda pars helladis a pelope regnata atq; vocata. Thessalia a thessalo rege cognominata, quę ad meridianā plagā macedoniæ coniuncta est, cuius a tergo pieria est. Multa in thessalia flumina & oppida, inter quę pręcipue thessalonica & thebę, ibi est et mons parnasus quondā apollini consecratus. Thessalia patria achillis & origo laphitharū fuit, de quibus fertur, ꝙ hi primo equos frenis domuerint, vnde & centauri dicti sūt, in thessalia primū solidi aurei facti sunt dōmādorū quoq; equorum vsus primū repertus est. Macedonię in exordio ab emathio rege emathię nomē erat sed macedo deucalionis maternus nepos post q̄ ibi accepit principatū mutauit vocabulū macedoniāq; a suo noīe dixit. Est aūt confinis ab orien tę egeo mari, a meridie achaię, ab occasu dalmatię a septētriōe mysię, patria alexādri magni, & regio aureis venis argentiq; opima. Lapidē quā peanitē vocāt ista gignit. Mons olympus in ea est, qui excellenti vertice tm̄ attollitur vt in cacumine eiꝰ nec nubes nec venti sentiātur. Achaia ab acheo rege & vrbs & prouincia appellata. Hęc pene insula est. Nā absq; septētrionali parte qua macedonie iungitur, vndiq; septa est mari. Ab oriente enim habet myrtoū mare, ab euro creticū, a meridie ionium, ab africo & occasu cassiopas insulas, a sola septentriōali pte macedonię vł atticę terrę adiūgit̄. huiꝰ caput est vrbs corinthus gręcię decus. inachus est achaię fluuius. Archadia vero sinus achaię est, vt platani foliū, inter ionium & ęgeū mare exposita, quā arcas iouis et caliste filius pelasgis in ditionē redactis, ex suo noīe archadiā nuncupauit. ipsa ē et sicyonia a sicyone rege, a quo et regnū sicyoniorū est dictū. Habet aūt archadia fluuiū magnum erymāthum, a beston quoq; lapidē qui semel accēsus nunq̄ extinguitur. Cādidissimę etiā merulæ ibi nascuntur. Pānonia ab alpibꝰ apeninis est nuncupata quibus ab italia secernitur regio vero fortis & solo lęta duobus satis acribus fluuiis drauo sauoq; vallata. Cōiungitur aūt cū norico et retia habens ab oriente mysiam, ab euro istriā, ab africo vero alpes apęninos, ab occasu galliā belgicā, a septētrione danubii fontē vel limitē, qui germaniā galliāq; secernit. istriā ister amnis vocauit, qui eiꝰ terrā influit. ipsa est danubius. Habet aūt istria a septēttione pānoniā, italia olī a gręcis populis occupata, magna græcia appellata est. Deinde a regis noīe saturnia mox et latiū dicta, eo ꝙ idē saturnus a ioue sedibus suis pulsus, ibi latuerit, postremo ab italo siculorū rege ibi regnāte italia nuncupata est. Cuius situs lōgitudine āplius q̄ latitudine a circio ieurū extenditur, a meridie tyrrheno mari, ab aquilone adriatico claudit̄, ab occiduo alpiū iugis finit̄. terra in oībus rebus pulcherrima soli fertilitate, pabuli vbertate gratissima. Habet lacus benacuꝫ auernū, atq; lucrinū fluuios, eridanū et tyberiꝫ, et tepentes fontibꝰ baias. Gignit gēmas serticen liguriū & coralliū, boā quoq; serpentē lincē ferā et diomedias aues. italia aūt & hispania iccirco hesperię dictę ꝙ gręci hespero stella nauigēt, & ī italia & hispania duę quę hac ratione discernūt̄. Aut enī hesperiā solā dicis, & significas italiam, aut addis vltimā, et significas hispaniā, quia ī fine occidētis est. Tuscia pars italię, vmbria vero pars Tuscię Tuscia aūt a frequētia sacrorum et thuris vocata ἀπο του θυειν. Vmbria vero dicitur vt historiæ narrāt eo ꝙ tēpore aquose cladis imbribus superfuerit, & ob hoc vmbria gręce cognominata. Est eī in iugis apęnini mōtis sita in parte italię iuxta meridiem. Hetruria ps italię dicta ꝙ eius fines tendebātur vsq; ad ripā tyberis quasi, ετερος ορος. Nā ateros significat alteros, oros finis vocatur. Romę enī fines antea vnā tātum tyberis ripā tenebāt Alii hetruriā dictā ab hetrusco principe putāt. idē et tyrrhenia a tyrrheno lydii fratre, qui ex sorte cū populi parte de meonia venit ad italiā. Hæc est et tuscia, sed tusciā dicere nō debemus, quia nusq̄ legimꝰ. Tuscia aūt a frequentia sacrificii & thuris dicta est. ἀπο του θυειν. illic & aruspicia dn̄r esse reperta. Apulia vero brundusiū, quā et olī secuti diomedē ducē condiderunt. Cāpania habet terras hyeme anni atq; ęstate vernātes. Sol ibi mitis. tēperies grata, aer purus et blādus, Gallia a cādore populi nūcupata est. Gala eī gręce lac dr̄. Montes eī et rigor cęli ab ea parte solis ardorē excludūt, quo fit vt cādor corporū non coloretur. Hāc ab oriente alpiū iuga tuentur, ab occasu occeanus includit, a meridie prerupta pyrenei, a septētrione rheni fluēta atq; germania, Cuius initiū belgica, finis aquitania est, regio glebæ vberi ac pabulosa, & ad vsum animātium apta, fluminibꝰ quoq; et fōtibꝰ irrigua perfusa duobꝰ magnis rheno et rhodano fluuiis. Belgis aūt ciuitas est gallię a qua belgica prouincia dicta est. Cisalpina quia citra alpes. Trāsalpina i. trāsalpes, cōtra septētrionē. Retia vero ꝙ sit iuxta rhenum. Aquitania aūt ab obliquis aquis ligeri fluminis appellata, quia ex plurima parte terminus eius est, eāq; pene in orbe cigit. Hispania prius ab ibero amne nūcupata, postea ab hispalo hispania cognominata est. ipsa est et vera hesperia ab hespero stella occidentali dicta. Sita est autē inter africā et galliā, a septētrione pyreneis montibus clausa, a reliquis ptibus vndiq; mari cōclusa, salubritate cęli equalis, oīm frugū gn̄ibus fęcunda, gē

marũ metallorũq; copiis ditissima.Interfluunt eã flumina magna bethys,mineus,iberus,& tag⁹ aurũ trahens vt pactolus,habet prouincias sex taraconensem,carthginensem,lusitaniã,galetiã, bethicã & trans freta in regione africæ tingitanam. Duę sunt hispanię,citerior quę in septẽtrionali plaga a pyreneo vsq; ad carthaginẽ porrigitur,vlterior quę in meridiem a celtiberis vsq; ad gaditanum fretũ extendit.Citerior aũt etvlterior dicta, quasi citra et vltra,sed citra quasi citra terras,& vltravl' ꝙ sitvltima,vel ꝙ non sit post hanc vlla hoc est alia terra.

¶De libya Cap.V.

Libya dicta ꝙ inde libs fiat,hoc est africus Alii aiunt epaphum iouis filiũ qui memphi in ęgypto cõdidit ex cassiota vxore ꝓcreasse filiã lybiã,quę postea in africa regnũ possedit.Cu⁹ ex noie terra libya ẽ appellata.Africã aũt noĩatã quidã iñ putãt,quasi apricã ꝙ sit aperta cęlo vel sole,& sine horrore frigoris.Alii dicunt africã appellari abvno ex posteris abrahæ de cethura quivocat⁹est afer,de qua supra meminim⁹.Incipit aũt a finib⁹ ęgypti pergens iuxta meridiẽ ꝑ ęthiopiã,vsq; ad atlãtem montẽ.A septẽtrionalivero pte mediterraneo mari coniuncta clauditur,et i gaditano freto finitur,habens prouincias libyã cyrenensem,pẽthapolim,tripoli,bizãtiũ, carthaginez numidiã.mauritaniã sitifensem,mauritaniã cęsariensem,mauritaniã tingitanã,et circa solis ardorem ęthiopiã.Libya cyrenẽsis in pte africę prima est,a cyrenevrbe metropoli,quę est in eius finibus nuncupata.Huic ab oriente ęgyptus est,ab occasu syrtes maiores et troglodirę a septẽ trione mare libycũ,a meridie ęthiopię et barbarorũ varię nationes,& solitudines inaccessibiles quęetiã basilicos serpẽtes creãt.Pẽtapolis gręca lingua a quinq;vrbibus nũcupata.i.cyrene,beronice,ceutria, apollonia,ptolomais,ex quibus ptolomais et beronice a regibus noiatę sunt, Est aũt pẽtapolislibyę cyrenensi adiuncta.& eius finibus deputata. Tripolitanã quoq; prouinciam græci lingua sua signant de numero triũ magnarũ vrbiũ,ocea, tabarce, leptis magnę,hæc habet ab oriente syrtes maiores &troglodytas,a septẽtrione mare adriaticũ,ab occasu, bizãtium,a meridie getulos & garamãtas vsq; ad oceanũ ęthiopicũ pertẽdentes.Bizacena regio ex duobns nobilissimis oppidis nomẽ sortita est,ex q busvnũ adrometus vocatur,alterũ bizãtiũ. Hæc sub tripoli est,patens passuũ ducenta vel ãpli⁹ milia,fœcunda oleis,& glebis ita prępinguis vt iacta ibi semina incrementa pene centesimę frugis renascãtur.zeugisvbi carthago magna ipsa est & vera africa inter bizãtiumet numidiã sita a septẽtrione mari siculo iuncta,& a meridie vsq; ad getulorum regionẽ porrecta,cuius proxima quæq; frugifera sunt,vlteriora aũt bestiis& serpentibus plena atq; onagris magnis in deserto vagãtibus. Getulia aũt africę ps mediterranea est.Numidia ab incolis passim vagãtibus sicvocata,ꝙ nullã certã haberent sedem.Nã lingua eorũ incertę sedes &vagę numidiæ dñr.Incipit aũt a flumine amisiga &i zeugitanum limitẽ desinit, hñs ab ortu syrtes mires,a septẽtrione mare quod intendit sardiniã , ab occasu mauritaniã sitifensem.a meridie æthiopuz gentes regio cãpis pręp inguis.Vbi aũt siluestris ẽ feras educat,vbi iugis ardua,equos & onagros ꝓcreat.Eximio etiã marmore predicatur,quod numidicũ dr.Habetvrbes pręcipuas hyppone,regiũ & sucicadã.Mauritania vocata a colore populorũ Gręci enĩ nigrũ mauron vocãt sicut enĩ gallia a cãdore populi,ita mauritania a nigredine nomẽ sortita est.Cuius prima prouincia mauritania sitifensis est,quę sitifi habuit oppidũ a quo &vocabuluz traxisse rigio perhibet.Mauritaniavero cęsariẽsis colonię cęsarię ciuitas fuit et nomẽ prouĩcię ex ea datũ.Vtręq; igitur sibi coniunctę ab oriente numidiã habent,a septẽtrione mare magnũ,ab occasu flumen maluã,a meridie mõtẽ astrixim,qui discernit iter fęcundã terrã & harenas iacentes, vsq; ad oceanũ,Mauritania tingitana,a tingi metropolitana huius prouincię ciuitatevocata est.Hęc vltima africę exurgit a mõtibus septẽ,hñs ab oriente flumen maluã,a septẽtrione fretũ gaditanũ,ab occiduo oceanũ atlãticum. a meridie gaulalũ gẽtes vsq; ad oceanũ hesperiũ pererrãtes.regio gignẽs feras simias dracones & strutiones.Olĩ etiã & elephãtis plena fuit,quos sola nunc india ꝑturit. Garamãtis regionis caput garama oppidũ fuit. Est aũt inter cyrenensem et ęthiopiã,vbi est fons qui friget calore diei et calet frigore noctis. Ethiopia dicta a calore populorũ ꝙ solisvicinitas torret. deniq;vim sideris prodit hominũ color,est enĩ ibi iugis ęstus.Nã quicquid eius est,sub meridiano cardine est.Circa occiduũ aũt montuosa est, harenosa ĩ medio,ad oriẽtalẽ vero plagã deserta,cuius situs ab occiduo atl'tis montis,ad orientẽ vsq; in ęgypti finesporrigitur a meridie oceano a septẽtrione nilo flumine clauditur,plurimas hñs gentes diuersovultu et mõstruosa specie horribiles. Ferarũ quoq; et serpentũ referta est multitudine.Illic ꝗppe rhinocerota bestia,et camelopardus,basiliscus dracones ingentes,ex quorum cerebro gẽmę extrahũtur.Haicynthus quoq;et chrysopassus ibi reperiuntur.Cinnamomũ ibi colligitur.Duę sũt aũt ęthiopię,vna circa solis ortũ,altera circa occasuz in mauritania.Extra tres aũt ꝑtes orbis , quarta ps trãsoceanũ interior est in meridie,quę solis ardore nobis incognita est,in cuius finibus antipodas fabulose inhabitare prodũtur.Proxima autẽ hispanię mauritania est,deinde numidia,inde regio carthaginensis,postq; getuliã accipimus, post ea ęthiopiã,inde loca exusta solis ardoribus. Sciãdũ sane ꝙ quędã prouĩcię primum de nomine auctoris appellatę sunt,postea a prouincia gẽtis no=

men est factū. Nā ab italo italia, & rursus ab italia
italus & sicvtimur ipso noīe gentis quomō fuit ipꝫ
nomen auctoris, vñ deriuarum est nomen prouin=
cię. Ex quo accidit exvno hoīe nominari & ciuita=
tem & regionē et gentē, Prouincię aūt ex causa vo
cabulum acceperunt. Principatus nāq; gentiū, qui
ad alios reges pertinebāt, cum in ius suum roma=
nivincendo redigerent, procul positas regiones ꝑ
uincias appellauerūt. Patria aūt vocata ꝙ cōis sit
oīm qui in ea nati sunt. Terrā aūt significarivt p̄di
ximus elementū, terrasvero singulas partes, vt a=
frica italia. E adem et loca, Nā loca & terrę spacia
in orbe terraꝝ multas in se cōtinent prouincias, si
cut in corpore locus est pars vna, multa in se con=
tinens mēbra, sicut & domus multa in se continēs
cubicula, sic terræet loca dñr terrarū spacia, quo=
ruꝫ ptes sunt prouincię, sicut in asia phrygia, i gal
lia retia, in hispania bethica. Nā asia locus est. pro
uincia asię phrygia, troia regio phrygię, iliū ciui=
tas troię. Item regiones ptes sunt prouinciaꝝ quas
vulgus conuentusvocat, sicut in phrygia troia, si=
cut in galitia cātabria asturia. A rectoribus autem
regio nuncupata est, cuius partes territoria sunt.
Territorū aūt vocatum, quasi tauritorium tritum
bob⁹ & aratro. Antiq eū sulco ducto& possessionū
& territoriorum limites designabant.

De insulis. Cap. vi.

INsulę dictę ꝙ in salo sint. i. in mari Ex
his queq; notissimę et maxię, quas plu
rimi veterū solerti studio indagauerūt
notādę sunt. Britānia oceani insula in=
terfuso mari toto orbe diuisa, a vocabu
lo suę gentis cognominata. Hęc aduersa galliarū
pte ad prospectū hispanię sita est. Circuitusei⁹ qua
dragies octies. lxxv. millia. multa & magna flumi
na in ea, fontes calidi, metallorū larga & varia co=
pia gagates lapis ibi plurimus et margaritę. Tha
natos insula oceani, freto gallico a britānia estva=
ria tenuis separata, frumentariis cāpis & glebav=
beri. Dicta aūt thanatos, a morte serpentiuꝫ, quos
dū ipsa nesciat, asportata inde terra quoquo gētiū
vecta sit, angues illico perimit. Tilevltima insula o
ceani inter septētrionalē et occidentē plagā vltra
britāniā a sole nomen hñtes, quia in ea æstiuū sol=
sticiū sol facit, & nullusvltra eā dies est, vnde et pi
grum et concretū est eius mare. Orchades insulæ
oceanivltra britāniā positęnūero. xxxiii. q̄rū. xx de
setrę sūt. xiii. colūt. Scotia eadē et hibernia, proxi
ma britānię, insula spacio terrarū āgustior, sed si
tu fecundior. Hęc ab africo in boreā porrigit. Cu=
ius ptes priores hiberniā et cātabricū oceanū itē=
dunt, vnde et hibernia dicta. Scotia aūt ꝙ ab sco=
torum gentibus collitur appellata. Illic nullus an=
guis, auis rara, apis nulla, adeo vt aduectos iñ pul
ueres seu lapillos si quisalibi spserit inter aluearia
examina fauos deserāt. Gades insula in fine bethi
cę prouincię sita, quę dirimit europaꝫ ab africa, in
qua herculis colūnę visuntur, etvnde tyrrheni ma
ris faucibus oceani ęstus imittitur. Est aūt a conti=
nenti terra centum. xx. passibus diuisa quā tyrii a
rubro mari profecti occupātes. in līgua sua gades
id est septā noīauerunt, ꝑ eo ꝙ circūsepta sit mari
Nascitur in ea a rbor similis palmę, cuius gūmis i
sectumvitrū ceraunium gēmā reddit. Fortunataꝝ
insulęvocabulo suo significāt oīa ferre bona, quasi
felices & beatę fructuūvbertate. Suapte eni natu
ra p̄ciosarum poma siluaꝝ pturiunt. Fortuitisviti
bus iuga colliūvestiuntur. Ad herbarumvicē mes=
sis et olus vulgo est. Vnde gentilium error et secu
lariū carmina poetarum propter soli fecunditateꝫ
easdē esse paradisum putauerūt. Sitę sunt autē in
oceano contra leuā mauritanię occiduo proximæ
& inter se interiecto mari discrete. Gorgodes insu=
lę oceani obuersę promontorio, quodvocatur hes=
peruceras, quas incoluerunt gorgones fœminę, a=
litę pernicitate, hirsuto et aspero corpore, et exhis
insulę cognominatę. Distāt aūt a continenti terra
bidui nauigatione. Hesperidū insulęvocatę a ciui
tate hesperide quę fuit in finib⁹ mauritanię. Sūt ei
vltra gorgodes sitę sub atlāteuꝫ litusin intimis ma
ris finibus, in quarū hortis fingunt fabulę draco=
nē peruigilē aurea mala seruātem. Fertur eniꝫ ibi
esse maris estuariū adeo sinuosis lateribus tortuo
sumvtvisentibus procul lapsos āgueos imiteī. Cry
se & argire insulę in indico oceano sitæ, adeo fecū
dę copia metallorumvt plęriq; eas aureā superfici
em & argenteā habere prodiderint, vnde et voca=
bula sortitę suut. Taprobana insula idię subiacēs
ad eurū, ex quo oceanus indicus incipit. patens in
longitudine octingētisseptuaginta quinq; millib⁹
passuum, in latitudine sexēta viginti quinq; milia
stadioꝝ, scinditur āni interfluo tota margaritis re
pleta et gēmis. Pars eius bestiis et elephātis reple=
ta est, ptemvero hoīes tenent, In hac insula dicūt i
vno āno duas esse estates et duas hyemes, et bis
floribusvernare locū. Tilos insula est indię ferens
oī tēpore folia. Hucusq; oceani insulę. Item insulæ
quę ab hellesponto vsq; ad gades in mari magno
constitutę sunt. Cyprus insula a ciuitate cypro q̄ i
ea est nomen accepit, ipsa est et paphos veneri cō
secrata i carpathio marivicina austro famosaquō
dā diuitiis et maxime eris. Ibi eni prima huius me
talli inuentio etvtilitas fuit. Creta insula gręcię ps
est ingens cōtra pelopōnesum. Hęc primum a tē=
perie cœli macaroneson appellata est, deinde cre
ta dicta a crete quodā indigena quē aiuntvnū cre
tarum fuisse a quibus iuppiter ibi absconditus est
et enutritus. Est aūt insula gręcię inter ortū et oc
casum longissimo tractu porrecta a septētriōe gre
cię estibus, ab austro ęgyptiisvndis perfusa. Fuit
aūt quondā centumvrbibus nobilis. vnde et heca
tompolis dicta est. Prima etiā remis et sagittis cla
ruit, prima litteris iura finxit, equestres turmaspri
ma docuit. Studium musicum ab ideis adactylis in

ea ceptum,capris copiosa,ceruis eget,lupos & vul pes,aliaq; ferarum noxia nusq̃ gignit,serpens ibi nul lus,& noctua nulla,& si inueniatur stati emoritur. Larga est aũt vitibus & arboribus. Dictamus herba in creta nascit & alimos quę admorsa diurnam famẽ prohibet. Sphalongos aũt venenatos gignit & lapidem qui ideus dr. Abydos insula in europa super hellespõtum posita,ãgusto & periculoso mari separata,& abydos græce dicta q sit introit⁹ hellespõti maris,in quo xerxes pontẽ ex nauib⁹ fecit, & in gręciã trãsiit. Coos insula adiacens prouincię atticę in qua hippocrates medicus natus est, quæ vt Varro testis est arte laneficii prima in ornamento fœminarum inclaruit. Cyclades insulę antiquitus gręcię fuerunt,quas inde cyclades autumãt dictas,q licet spaciis longiorib⁹ a delo proiectę i orbẽ,tñ circa delũ sitę sunt. Nã orbẽ. κυκλου greci loquuntur. Quidã vero non q in orbem digeste sꝫ propter scopulos qui circa eandẽ sunt dictas putãt cyclades. Hę in hellesponto inter ægeum & maleum mare cõstitutę circũdãtur etiã pelasgo myrtoo Sunt aũt oẽs numero.liii.tenẽtes a septẽtrione in meridiẽ milia quinquaginta ab oriente in occasuꝫ milia ducẽta metropolis earũ rhodus. Delos insula,i medio cycladũ posita. Et dicta delos fertur,q post diluuiũ quod ogigi tẽporibus notatur,cũ orbẽ multis mensibus cõtinua nox inumbrasset, ante oẽs terras radiis solis illuminata est,sortitaq; ex eo nomen,q prima manifestata sit visibus humanis. Nã Δελον græci manifestum dicunt. ipsa ẽ & ortygia,eo q primũ ibi visæ sunt coturnices aues quas greci ortygias vocãt. in hac insula latona enixa est apollinem & dianã. Delos aũt & ciuitas dicitur et insula. Rhodos cycladum prima ab oriente in qua rosæ capitoliũ dr esse inuentũ dum ibi ciuitas condereẽ,ex quo & vrbs & insula rhodos ẽ appellata. in hac vrbe solis colossus fuit æreus.lxx.cubitorum altitudine. Fuerunt & alii.c.nũero in eadẽ i insula colossi minores. Tenedos vna ex cycladibus ad septẽtrionẽ sita,in qua oli ciuitas a tene quodã cõdita est,vñ nomen vrbis illius, vel potius insulæ fuit. Nã tenes iste infamatus q cũ nouerca sua cõcubuisset fugiens in hanc insulã,vacuã cultoribus obtinuit. Vñ & tenedos insula dicta est,sic Cicero. Tenẽ ipsum cuius ex noie tenedos noiatur. Carpathos vna ex cycladibus a meridie posita contra ægyptũ,a qua carpathiũ mare appellatũ est,vocata ppter celerẽ fructuũ maturitatẽ. Est eni inter ægyptũ & rhodũ. Ex hac insula dicunt & carpasiæ naues magnæ & spaciosæ. Cyterea insula vna ex cycladibus a parte occidua sita,cuius porphyris antea nomẽ fuit. Cyterea aũt vocata,q ibi venus orta sit, Icaria quoq; insula vna de cycladibus,quæ icareo mari nomen dedit: Hæc inter samum & myconiũ procurrentibus saxis inhospitalis est & nullis finib⁹ portuosa. Dr aũt icarũ cretensem ibi naufragio interisse et de exitu hoĩs impositũ nomeꝫ loco.

Nasos insula a dionysio dicta,quasi dionaxõ q fertilitate vitium vincat cęteras,est auteꝫ a delo.xviii milia passuũ separata,ex qua oli iouis fertur aduersus titanas fuisse profectus. Melos ex nũero cycladũ vna oĩm insularũ rotũdissima,vñ & nuncupata. Historia dicit ex iasone natũ fuisse filomeluꝫ & plutũ,ex filomelo pariantũ genitum,qui de suo noĩe paron insulã & oppidũ appellauit. prius autẽ minoia,deinde paros dicta,de qua Virgi. Niueãq; paron. Gignit eni marmor cãdidissimũ,quod parium dicunt. Mittit & sordiũ lapidẽ marmorib⁹ quidẽ prẽstãtiorem,et inter gẽmas vilissimũ. Chios insula syra lingua appellatur,eo q ibi mastix gignitur. Syri ei masticẽ chion vocãt. Samo insula est in mari ęgeo,vbi nata est iuno,ex qua fuit sybilla samia,& pythagoras sami⁹ a quo philosophiæ nomen inuentum est. in hac insula reperta prius fictilia vasa traduntur,vñ et vasa samia appellata sũt Sicilia a sicano rege sicania cognominata est. deinde a siculo itali sicilia. Prius aũt trinacria dicta ppter tria acra.i.promontoria,pelorum,pachynum & lilybeum. Trinacria enim gręcũ est,quod latine triquadra dicitur,quasi i tres quadras diuisa, Hęc ab italia exiguo freto discrera,africũ mare prospetãs terris frugifera,auro abundãs,cauernis tñ & fistulis penetrabilis,ventisq; & sulphure plena. Vnde et ibi ætnę mõtis extãt incendia. in cuius freto scylla est & carybdis,quibus nauigia,aut absorbũtur aut colliduntur. Fuit aũt quõdã patria cyclopũ,et postea nutrix tyrãnorum frugum fertilis ac primũ terris oibus cõmissis seminibus aratro proscissa. Principẽ vrbiũ syracusas habet. fontem arethusam,et alpheũ fluuiũ magnorum gñatorẽ equorũ. in ea insula primũ est inuenta comœdia. Achatẽ lapidẽ ipsa primũ ex achate flumine edidit. Parturit et mare eius coraliũ,gignit et sales agrigentinos in igne solubiles crepitãtes in aquis. Oĩs ãbitus eius claudit stadiorũ triũ miliũ. Salusti⁹ aũt dicit italię cõiunctã fuisse Siciliã,sed mediũ spacium ipetu maris diuisum et per ãgustiã scissũ. Tapsum insula stadiis.x.a sicilia remota iacẽs et planior,vñ nũcupata,de qua Virg. Tapsumq; iacentẽ. Eoliæ insulę sicilię appellatę,ab iolo ippote filio,quẽ poetę finxerunt regẽ fuisse vẽtorũ,sed vt Varro dicit,rector fuit istarum insularum,et quia ex earuꝫ nebulis et fumo futuros prẽdicebat flatus ventorũ,ab iperitis visus est vẽtos sua potestate retinuisse. Eędẽ isulę et vulcanię vocãtur,q et ipse sicut ętna ardeant. Sunt aũt nouẽ hñtes propria noĩa,quarum primã lipatus quidã liparẽ vocauit,qui eã añ eolum rexit, Altera hiera vocatur.q sit collib⁹ eminẽtissimis,reliqua vero .i.strongyle,didyme eriphusa,phestias phœnicusa,euonymos,ericodes,phœcicodes, quę qm̃ nocte ardẽt,eoliæ siue vulcaniæ dñr. Ex his q̃dã ab initio nõ fuerunt,quędã postea mari editę vsq; nunc permanẽt. Stoechades insulę massiliensiũ lxx,miliũ spacio a cõtinenti in fronte narbonensis

prouincię qua rhodanus fluuius in mare exit. Di-
ctę aũt græce stoechades,quasi opere in ordinem
sint positę. Sardis hercule procreatus,cuz magna
multitudine a libya profectus sardiniam occupa-
uit & ex suovocabulo insulę nomen dedit. Hæc in
africo mari facie vestigii humani in oriẽteq; in oc
cidente latior prominet,ferme paribus lateribus
quę in meridiem & septẽtrionẽ vertunt,ex quo an
te cõmercium a nauigantibus grecorum ichnos ap-
pellata: est Tetra patet in longitudine milia.cxl.i la
titudine.xl.In ea neq; serpens gignit,neq; lupus.sz
solifuga tm̃ aial exiguũ hoibus perniciosuz. Vene
nũ quoq; ibi nõ nascit nisi herba perscriptores plu
rimos & poetas memorata apiastro similis quę ho
minibus rictus cõtrahit,& quasi ridentes interimit
Fontes habet sardinia calidos ĩfirmis medelã præ
bentes,furibus cecitatẽ,si sacramẽto dato oculos
aquę eius tetigerint.Corsicę insulę exordiũ incolæ
ligures dederũt appellãtes eã ex noĩe ducis. Nam
quędã corsa noĩe ligus mulier,cũ taurũ ex grege
quem prope littora tegebat transnatare solitũ,at
q; per interuallum corpore aucto remeare videret,
cupiẽs scire incognita sibi pabula.taurũ a cęteris
digredientẽ vsq; ad insulã nauigio prosecuta est.
cui⁹ regressu insulę fertilitatẽ cognoscẽtes ligures
ratibus ibi ꝑfecti sunt eãq; noĩe mulieris auctoris
& ducis appellauerunt.Hæc autẽ insula grece cyr
ne dr̃,a cyrno herculis filio habitata.de qua Virg.
cyrneas taxos. Diuiditur aũt sardinia.xx.miliũ,fre
to cincta ligustici ęquoris sinu ad prospectũ italiæ
Est aũt multis promontoriis angulosa gignens læ
tissima pabula & lapidẽ quem cacocitem græci vo
cant. Ebissus insula hispaniæ dicta q a zomo non
procul sit,quasi ebozos.Nã.lxx.stadiis ab ea distat
Cuius terrã serpentes fugiunt.Huic contraria est
colubraria,quę referta est anguib⁹.Baleares insu
lę hispanię duę sunt,aphrosiades& gymnesi de ma
ior & minor.Vñ & eas vulgus maioricã nuncupãt.
In his primũ insulis inuenta est funda qua lapides
emittũtur,vñ & baleares dictę.βαλλειν eĩ grece
emittere dr̃,vñ & balista,quasi missa,& fundibulũ
Virgilius.Balearis verbera fundę.

¶De promontoriis. Cap.vii.

Commune est insulis vt promineant.Inde &
loca earum promõtoria dñr. sic Salustius de
sardinia.In oriente latior prominent q̃ i oc
cidente. Sigeum promontorium asię vbi hellespõ
tus apertius dilatat.Dictũ aũt sigeũ propter her-
culis taciturnitatẽ,quia prohibitus hospitio a lao
medonte troianorũ rege simulauit abscessum & in
de cõtra troiã cu silentio venit,quod dr̃.σιγη. Ma
leũ promõtoriũ gręce quod intrat mare & per mi
lia quinquaginta protenditur vbi vnda ita seua ẽ,
prosequi nauigantes videatur.Hoc aũt promõto-
rium a maleo rege argiuorum nomẽ accepit. Pelo
rum promontorium siciliæ respiciens aquilonem,
secundum Salustium dictum a gubernatore han-
nibalis illic sepulto.Pachynum promontoriũ sici-
lię austrũ spectans ab aeris crassitudine dictũ. Nã
παχυσ est pinguis & crassus. Austro enim perfla
tur.Lilybeũ promontorium sicilię,solis occasũ in-
tendens vocatũ ab eiusdẽ nominis ciuitate,quę ibi
sita est.Borion promontorium numidię, vocatum
ita q aquilonem intendat.Hoc ipponeregium po
stea dictum pro eo q sit æquore interruptum. Cal
pis hispanię promontorium.

¶De mõtibus cęterisq; terrę vocabulis. Cap.viii.

Montes sunt tumores terrarũ altissimi dicti
q sint eminentes.Quidã autem propriis
ex causis vocati sunt, ex quibus notandi
sunt qui opinione maximi celebrantur.Mons cau
casus,ab india vsq; ad taurum porrectus pro gen-
tium et linguarum varietate quoquo versum va-
dit,diuersis nominibus nuncupatur.Vbi autem ab
orientem in excelsiorem consurgit sublimitatem,
propter nimium candorem caucasus nuncupatur
Nam orientali lingua caucasum significat candi-
dum.i.niuibus densissimis candicantem. Vnde et
eum scythæ qui eidem monti iunguntur croaca-
sin vocauerunt.Casin enim apud eos candor siue
nix dr̃. Mons taurus a plærisq; idem vocatur qui
& caucasus.Libanus mons phœnicum altissimus,
cuius meminerunt prophetæ,dictus a thure, quia
ibi colligitur.Cuius ea pars quę est super eum ad
orientalem plagam respiciens, antilibanus appel
latur.i.contra libanum.Ararath mons armenię in
quo archam hystorię post diluuium resedisse testã
tur.Vnde et vsq; hodie ibidem lignorum eius vidẽ
tur vestigia.Acroceraunii montes propter altitu-
dinem et fulminum iactus vocati sunt.Gręce enim
fulmen ceraunios dicitur.Sunt autem inter arme
niam & hiberiam incipientes a portis caspiis vsq;
ad fontem tigridis fluuii.Hiperborei montes scy-
thię dicti q supra.i.vltra eos flat boreas.Siphęi mõ
tes in capite germanię sunt a perpetuo ventorum
flatu nominati.Nam ριφη gręce impetus & ορμη
dicitur.Olympus mons macedonię, nimium pre-
celsus,ita vt sub illo nubes esse dicantur. De quo
Virgilius.Nubes excessit olympus. Dictus autem
olympus quasi ololampus.i.quasi cęlum.Hic mõs
macedoniam diuidit a thracia.Athos mons mace
donię & ipse altior nubibus,tantoq; sublimis vt in
lemnum vmbra eius pertendat,quę ab eo.lxxxviii
milibus separatur.Parnasus mons est thessalię iux
ta boetiam,qui gemino vertice est erectus in cœlũ
Hinc in duo finditur iuga cirrha & nisa,vnde & nũ
cupatus,eo q in singulis iugis colebantur apollo
et liber. Hęc iuga a duobus fratribus citheron et
helicon appellantur.Nam helicon dictus ab heli-
cone fratre citheronis. Item ceraunii sunt montes
epiri a crebris dicti fulminibus Grece enĩ fulmẽ ce
raunos dr̃. Apœninus mons appellatus quasi al-
pes,pœnice quia hãnibal veniẽs ad italiã easdẽ al
pes aperuit,vnde et Virgilius.Alpes imittit aper-

tas. Has enĩ hãnibal, post bella hispanię aceto ru=pit. Iuuenalis. Et monrẽ rupit aceto. Et inde loca ipsa quę rupit a pœninę alpes vocãtur. Mons ętna ex igne sulphure dictus, vnde & gehenna. Constat autem hunc ab ea parte qua eurus & africus flat habere speluncas plenas sulphuris, & vsq; ad ma re deductas, quę speluncę recipientes in se fluctus vẽtum creant, qui agitatus ignẽ gignit ex sulphu re, vnde fit quod videtur incendium. Pyrrheneus & ipse a crebris fulminũ ignibus nũcupatus. Grę=ce enim ignis pyro vocatur. Iste est qui inter galliã atq; hispaniã, quasi de industria munimentũ in=teriacet. Solurius a singularitate dicitur, ꝙ oĩbus hispanię mõtibus solus altior videaᷣ, siue ꝙ oriẽ=te sole ante radius eius in eo q̃ ipse cernatur. Cal=pes mõs in vltimis finibus oceani qui dirimit euro pam ab africa, quẽ atlantis finẽ esse dicũt, de quo Lucanꝰ. Hesperiã calpem summũq; impleuit at=lantem. Atlas promethei frater fuit & rex africæ, a quo astrologię artẽ ꝓrimũ dicunt excogitatam. Ideoq; dictus est sustinuisse cęlum. Ob eruditionẽ igitur eius disciplinę & scientiã cœli nomẽ eius in mõtem africe deriuatũ est, qui nunc carlas cogno minatur qui propter altitudinẽ suã quasi cœli ma chinam, atq; astra sustentare videtur. Alpes autẽ proprie montes galliæ sunt. De quibus Virgilius. Aereas alpes Et dicẽdo æreas, verbum expressit a verbo. Nam gallorum lingua alpes, montes alii vocantur. Hæc sunt enim quę italię murorũ exhi bent vicem. Colles sunt prę eminẽtiora iuga mon=tium quasi colla. Iuga autem montiũ ex eo appel lata sunt, ꝙ propinquitate sui iungantur. Tumu=lus est mons breuis, quasi tumens tellus. Itẽ tumu lus, terra congesta, vbi nulla memoria est. Valles sunt humilia loca, quasi vulsa. Hinc & connalles depressa loca terrarũ inter montes. Cãpus est ter=rarum planicies. Dictus autẽ campus ꝙ breuis fit pedibus nec erectus vt montes, sed patens & spa=cio suo porrectus & iacens, vnde & græce pedion dicitur. Sumpsit autẽ nomen ex græca ætymolo=gia. Canei enim græce breue diciᷣ. Solũ est omne quod sustinet, soliditate dictum scilicet, vnde & de mari Virgilius ait. Subtrahiturq; solũ. Saltus sunt vasta & siluestria loca vbi arbores exiliũt in altũ. Fauces sunt in angustorum locorum aditus inter arduos montes loca angusta & breuia, dicta a fau ciũ similitudine, quasi foces, Cõfrages loca in quę vndiq; venti currunt. ac sese frangunt, vt Neuius ait. In montes vbi venti frangebant locũ. Scabra sunt loca situ aspera, vnde & scabies diciᷣ a corpo ris asperitate. Lustra obscura latibula ferarum & luporum cubilia sunt, vnde & lupanaria lustra di cuntur per contrarium videlicet, quia parum illu strantur. Lucus est locus densis arboribus septus, solum lucem detrahẽs. Potest & a collucendo cre=bris luminibus dici, quia ibi ꝓpter religionẽ gen=tilium cultumq; fiebant. Deserta vocata, quia non serũtur. et ideo quasi deserũtur, vt sunt loca silua rum & montiũ, cõtraria vberrimarũ terrarũ, quæ sunt vberrimæ glebæ. Deuia sunt loca secreta & abdita quasi extra viã. Ipsa sunt & inuia. Inde & auiaria secreta loca & a via remota, aut tantũ adi bilia auibus. Vnde est illud. Inculta rubẽt auiaria bacis. Amœna loca Varro dicta ait, eo ꝙ solum amorẽ pręstẽt, & ad se amãda alliciãt Verꝰ Flac=cus ꝙ sine munere sint, nec quicq̃ his officia, quasi a munia hoc est sine fructu, vñ nullus fructꝰ exol=uitur. Inde etiã nihil prestantes imunes vocantur. Aprica loca, quę sole gaudẽt, quasi ἀϕευ φρικησ id est sine frigore, siue qđ sint aperto cœlo. Opaca vero loca quasi opta, cœlo aprico cõtraria. Lubri=cum dici cõstat locũ, ab eo qđ ibi qs labitur. et lu=bricũ dicitur, nõ qđ labitur, sed in quo labiᷣ. Esti=ua sunt loca vmbrosa, quibus per æstatẽ vitãt' pe cora solis ardorem. Statius. Et vmbrosi patuere æstiua licęi. Naualia sunt loca vbi naues fabricã tur. Hoc & textrinũ vocatur. Statio est vbi ad tẽ=pus stant naues. Portus vbi hyemant Importunũ autem in quo nullũ est refugium quasi nullus por tus. Portus autẽ locus est ab accessu ventorum re=motus, vbi hiberna opponere solẽt. Et portus di=ctus a deportandis cõmercijs. Hunc veteres a ba=iulandis mercibus baias vocabãt. illa declinatiõe a baia baias, vt a familia familias. Littus est terra quæ & mari vicina. Et dictũ littus quia fluctu eli=ditur, vel qđ aqua alluitur. Cicero in topicis. Littꝰ est aqua qua fluctus eludit. Circũluuiuꝫ locus quẽ aqua circũluit. Alluuiũ cõsumptio riparũ ex aqs. Margo est pars cuiuslibet loci, vt puta maris, vn=de & nomen accepit Maritima quasi maris itima. Ostia ab ingressu & exitu fluminis dicta in mari. Continens perpetua terra nec vllo mari discreta, quem græci pyron vocant.

¶ De inferioribus terræ. Capi. IX.

Specus est fossa sub terra qua prospici põt. Spelea græce, spelunca latine, Spiracula appellata oĩa loca pestiferi spũs, quẽ gręci paronia appellant, vel acherontea. Etiam Varro spiraculũ dicit huiusmodi locũ, & spiracula ex eo dicũtur loca, qua terra spiritum edit. Hiatus prę=ruptio terrę profunda, quasi hitus. Proprie autem hiatus est hominis oris apertio translata a feris, quarũ auidioris adapertione monstratur, Profun dũ ꝓprie quasi cuiꝰ porro sit fundus, Abusiue aũt profundũ vel sursum vel deorsum dicitur, vt ma=re ac terra cęl ũq; ꝓfundũ, Baratrũ nimię altitudi nis nomẽ est, & dictum baratrũ quasi vorago atra sciꝫ a profuuditate, Herebus inferoꝝ ꝓfunditas atq; recessus. Styx ἀπο τησ στυγοσ. id est a tri=stitia dicta, eo qđ tristes faciat vel qđ tristitiam gi=gnat. Cocytus locus inferi, de quo Iob ita loqui=tur, dulcis fuit glareis cocyti. Cocytꝰ autem nomẽ accepit græca interpretatione, a luctu & gemitu. Tartarus vel quia illic omnia turbata sunt. ἀπο=

του ταραιτειν.vel quodveriꝰ est.απο της τρη
σεως.i.a tremore frigoris quod est algere & rige=
re.s.quia luce soleq; caret.Nā neq; illic vapores sūt
qui ex solis luce gignunť,neq; flatus,qui eiusdem
motibus incitātur,sed perpetuus stupor Tartarizi
ei horrere & tremere apud gręcos legiť. Illic erit
fletus & stridor dentiū.Gehenna est locus ignis &
sulphuris quę putant ita noiatum a valle idolis cō
secrata,quę iuxta murū hierusalem,repleta oli ca
daueribus mortuoꝝ.Ibi enim hebrei filios suos i=
molabāt dęmonibus,& appellabatur locꝰ ipse ge
hennon. Futuri ergo supplicii locus vbi peccatores
cruciandi sunt huius loci vocabulo designatur. Du
plicē aūt esse gehēnā & ignis & frigoris in Iob le=
gimꝰ.Inferus appellatur,eo ꝙ infra sit. Sicut autē
secundū corpus si pōderis sui ordinem teneant in
feriora sunt oia grauiora,ita secundū spiritū infe
riora sunt omnia tristiora,vnde & in gręca lingua
origo nois quo appellatur inferus ex eo ꝙ nihil sua
ue ab eo resonare perhibetur sicut aūt cor aialis ī
medio eius est,ita & infernus in medio terræ eē p=
hibetur. Vnde & in euangelio legimꝰ,in corde ter
ræ.Philosophi autem dicunt ꝙ inferi pro eo dicāť
ꝙ animę hinc ibi inferantur.

¶ Sequitur liber quintusdecimus

¶ De ciuitatibus. Cap.I.

DE conditoribus vrbiū plęrūq; dissen=
tio inuenitur,adeo vt nec vrbis quidem
romę origo diligēter possit agnosci.nā
Salustius dicit.Vrbē romaꝫ sicuti ego
accepi cōdidere atq; habitauere ī ini=
tio troiani & cū his aborigines. Alii dicunt ab euā
dro secundū quod Virgilius.Tunc rex Euandrus
romanę conditor arcis.Alii a romulo, vt Ennius,
Huius nate auspiciis illa inclyta roma.Si igiť tan=
tę ciuitatis certa ratio non apparet,nō mirū si in a
liarum opinione dubitatur. Vñ nec historicos nec
cōmētatores varia dicentes,iperitie condemnare
debemus,quia antiquitas ipsa creauit errorē. Sa=
ne quasdā de quibus aut sanctę scripturę aut histo
rię gentiū certam originem referūt,paucis admo
dū verbis retexere oportet.Primus ante diluuium
cham ciuitatem enoch ex noie filii sui in india cō=
didit,quā vrbem sola multitudine suę posteritatis
impleuit.Primus post diluuium nemroth gigas ba
bylonē vrbē mesopotamię fundauit, hanc semira
mis regina assiriorū ampliauit, murumq; vrbis bi
tumine & cocto latere fecit Vocabulū aūt sumpsit
a confusione,eo ꝙ ibi confusę sint atq; permixtæ
lingue ędificantiū turrim.Huiꝰ turris altitudo qn
q; milium centū septuaginta quattuor passuū fuit
Iudęi asserunt sem filium Noe quem dicunt mel=
chisedech primum post diluuiū in syria condidisse
vrbē salē,in qua regnū fuit eiusdeꝫ melchisedech.
Hanc tenuerunt iebusei,ex quibus & sortita est vo
cabulū iebus,sicq; duobus noibus copulatis iebꝰ
& salem,vocata est hierusalē,quę postea a salomo
ne hierosolyma,quasi hierosalomonia dicta ē.Hęc
& corruptę a poetis solyma nuncupata est , & po=
stea ab helio adriano helia vocitata est.In ipsa est
& syon,quæ hebraice speculatio interpretatur, eo
ꝙ in sublimi constructa sit,& de longe venietia cō
templetur.Hierusalē aūt pacifica in nostro sermo
ne transfertur. Oppida aūt nobilia,qui vel quę cō
stituerunt.Dionysius qui & liber pater,cū indiā vi
ctor perambulasset,nysam vrbē ex suo noie iuxta i
dum fluuiū condidit &.l.milibus hominū ipleuit.
Medus aūt egei filius mediā construxit,vnde & re
gio eius,medię nomen sortita est.Parsinopoli vr=
bē caput persici regni perseus indię filius cōdidit,
famosissimā confertissimāq; opibus,a quo & per
sida dicta est.Hictesifontem quoq; parthi apud p
thiam condiderunt,in emulationē babylonię vrbis
Susis oppidū perside aiunt mēnonis fratrē consti
tuisse.Dictū aūt susis ꝙ immineat suse fluuio, ibi
est regia cyri,lapide cādido & vario,cū colūnis au
reis,& lacunaribus gēmisq; distincta,continens ēt
simulacrum cœli,stellis micātibus presignatū , et
cętera humanis mentibus incredibilia. Bactruꝫ op
pidū bactriani condiderunt ex proprio amne euꝫ
cognominantes qui bactrꝰ vocatur. Carra ciuitas
mesopotamię,transedissam conditā a parthis, vbi
quondā romanus est cęsus exercitus & crassꝰ dux
captus. Edissam vrbē mesopothamiæ condidit nē
roth filius chus postq̄ de babylone migrauit,ī qua
& regnauit,quę ante iare cognominata est. ipse &
cōstruxit & calānæ q̄ postea verso noie a seleuco re
ge dicta est seleucia.Philadelphiā vrbē arabię , cō
didit raphaim gēs antiquissima,quā interfecerunt
filij loth.Seleucus vnꝰ ex pueris alexādri post mor
tē eiusdē alexandri occupato regno orientis vrbeꝫ
in syria condidit,eāq; & antiochi patris sui noie an
thiochiam nuncupauit,& syrię caput instituit.ipse
quoq; laodaciā & seleuciā,ipse apamiā & edissam
vrbes construxit, Damascus vrbs syriæ cōdita & nū
cupata a damasco dispensatoris abrahę filio.Hęc
antea in omni syria tenuit principatum. Necdum
enī florebant ibi antiochia,laoditia & apamia, q̄s
vrbes post alexandrum constructas esse cognosci=
mus.Hic est damascus quem abraham futurum si
bi heredem dixerat anteq̄ esset illi promissus Ysa=
ac.Gazam oppidum palestinę condiderūt euei in
qua habitauerunt cappadoces pristinis cultoribꝰ
interfectis. Vocata autem gaza eo ꝙ ibi cambyses
rex persarū thesauros suos posuit cū bellū ægyp=
tiis intulisset,Persarū enim lingua thesaurū gaza
noiatur.Philistim vrbē condiderunt allophili,ipsa ē
ascalō,de qua superius memorauimus,nuncupata
ex nomine cesloim qui fuit nepos cham,& filiꝰ mes
raim.Dor vrbs fuit quondam potentissima & ver=
sa vice stratonis turris,postea ab Herode rege iu=
deæ in honorem cæsaris augusti cæsarea nuncu=
pata.In qua cornelij domꝰ,Christi ē ecclesia,& phi

turris babel altitudo

lippi edicule,& cubiculū quatuor virginū & ꝓphetaꝝ.Ioppe oppidū palestinę maritimū iidē palestini ędificauerunt,vbi saxū ostenditur,quod vinculorū andromade adhuc vestigia retinet,cuius beluæ forma eminentior elephātis fuit.Hiericho a iebuseis cōdita traditur,a quib⁹ & nomen traxisse perhibetur,hanc subuertit Iesus,post quā instruxit aliā oȝā de bethel ex tribu effraim.Sed & hæc eo tēpore quo hierusalē oppugnabatur a romanis propter perfidiā ciuiū capta atq; destructa ē,post quā tertia edificata est vrbs q̄vsq; hodie permanet.Sichem Samarię vrbē q̄ latine & grece sichima vocat̄ ædificauit emor,appellauitq; eā noīe sichem filij sui.Ipsa est nunc neapolis ciuitas samaritanorum Bethel vrbē samariæ condiderunt iebusei,quę pri⁹ vocabat̄ luza,sed postq̄ dormiēs ibi iacob vidit scalē innitentem cælo & dixit.vere hic domus dei ē & porta cęli,hac ex causa locus nomē accepit bethel i.domus dei.Quādo aūt ibi ab hieroboā vituli aurei fabricati sunt,vocata est bethauen.i.dom⁹ idoli,quę antea vocabatur domus dei.Bethleem iuda ciuitas dauid quę mūdi genuit saluatorē a iebuseis cōdita fert̄,& vocata primū effrata,qn̄ aūt ibi iacob pecora sua pauit.eidē loco bethleē nomē quodam vaticinio futuri īposuit,quod domus panis interpręt atur,propter eum panē qui ibi de cęlo descendit.Ebron ciuitas Iudeæ quę quondā vocabat̄ arbe concita est a gigantibus ante septeȝ q̄ ab eis thanis vrbs ægypti conderetur.Ipsa est arbe,a numero ita vocata ꝙ ibi tres patriarchę sepulti sunt & quartus adā.Ipsa est & membre vocata ex vno amico abrahæ.Samariam a qua omnis regio q̄ circa eā fuit nomē accepit,sennacherib rex assyriorū construxit,vocauitq; samariā.i.custodiā, quia quādo israel transtulit medos ibi custodes cōstituit.hāc obsidione captā antiochus solo coequauit.Q nam postea herodes a fundamētis instaurans,in honorē augusti augustā.i.sebastiā gręco sermone vocauit,ibi sepulti sunt heliseus & abdias prophetę, & quo maior inter natos mulieꝝ non fuit baptista ioannes.Tiberiadē vero herodes alius in iudęa in nomine tiberii cęsaris condidit.Tyrus vrbs phœnicū condita a phœnicibus fuit.Hęc est ciuitas ex qua aurū regi salomoni deferebatur,ī qua optima purpura tingitur.Vnde & tyria dicitur nobilis purpura.Phœnices a rubro profecti mari sidoneȝ vrbem opulentissimā condiderūt,quā a pisciū copia sidō appellauerūt.Nā piscem phœnices sidon vocant. Ipsi etiā tyrū in syria,ipsi vticā in africa, ipponem leptim aliasq; vrbes in ora maritima condiderunt Ipsi thebas in boetia duce cadmo,ipsi postremo ī vltima orbis tendētes vrbē in occeano cōdiderunt eāq; lingua sua gades noīauerūt.Nā mos erat antiquę phœnicū gētis,multis,simul mercādi causa domo proficisci,& cū incolarum animos commercio rerū his ante incognitarum sibi conciliassent, loca quę condendis vrbibus idonea videbātur capere.Ex his profecta & dido in littus africæ, vrbē cōdidit,& carthadā nominauit quod phœnicea lingua exprimit,ciuitatē nouam mox sermone verso carthago est dicta,hanc scipio deleuit.Quę auteȝ nunc est postea a romanis est condita . Carthago aūt antea byrsa postea tyrus dicta est,deinde carthago.Mēphin ciuitateȝ ęgypti ędificauit epaph⁹ iouis filius,cum in secunda ægypto regnaret. Hęc est vrbs in qua charta nascitur vbi etiā optimi mathematici fuerunt.Nā hanc vrbē magicis artibus deditā pristini vsq; ad presens tēpus vestigia erroris ostendunt.Thanis metropolis ægypti vbi pharao fuit,& moyses cuncta signa fecit, quę in exodo scibuntur.Hanc construxisse perhibentur titanes. i.gigantes & ex suo noīe nuncupauerūt.Eliopolis vrbs ægypti quę latine interpretatur solis ciuitas. sicut.lxx.interpretes arbitrantur.Edificata est autē a filiis israel in qua phutifares sacerdos fuit cui⁹ meminit ezechiel.Vrbē alexandriā cōdidit alexāder magnus,cuius et nomen detinet.Hanc ei ideȝ in terminis regionis africę & ægypti constituit , et caput esse regionis ęgypti iussit.Interiacet autē inter ægyptum & mare.quasi claustrum importuosa Hæc est vrbs ægypti,postea versa in alexandriam Thebas ægyptias condidit cadmus,quę inter ęgyptias vrbes numero portarum nobiliores habētur ad quas commercia arabes vndiq; subuehunt . hic regio ægypti thebaica dicta est.Thebę aūt et boetiæ sunt & egyptiæ,vno tamen auctore sunt conditę.Prolomais & beronice a regibus ægyptiis noīatę a quibus & ędificatę fuerūt.Cęsareā cappadocię philippus in honorem cęsaris ędificauit.Tarsū cilicię danaes proles perseus ędificauit,de qua ciuitate fuit paulus apostolus.Natus inquit tarso cilicię.Quidam etiam locus indiæ tarsus vocatur. Seleuciam insaurię condidit seleucus,qui et antiochiam.Ilus autem apollinis filius,in phrygia iliuȝ condidit.Ammazones ephesum in asia construxerunt.Thescus vero smyrnam construxit,quæ Homero poetæ patria extitit,& smyrna vocata,ꝙ ei⁹ campos hermus fluuius secat.Dioscoria calchorū vrbem amphitus & circius aurigę castoris & pollucis fabricauerunt,ex eorum nomine eam cognominantes.Nam castor & pollux græce dioscori appellantur.Nicomedia a nicomede rege bithinyę ędificata est.Bithynia condita a phœnice quę primum mirandina vocabatur.Constantinopolim vrbem thracię constantinus ex nomine suo instituit. solam romę meritis et potentia adęquatam.Hanc conditam primum a Pausania rege spartanorum et vocatam bizantium.vel quod tantum pateat inter adriaticum mare & propontidem,vel ꝙ sit receptaculum terrę,marisq; copiis.Vnde & eam constantinus aptissimam condere iudicauit, vt receptaculum sibi terra mariq; fieret. Ex quo et nunc nuncupatur Romani imperii sedes, & totius caput est orientis,sicut & roma occidentis . Epirus

ciuitas thtacię cōdita ē a pyrrho & cognoiata. Athenas in hellade cecrops cōdidit ex suo noie cecropiam noiauit. Hāc anfixion qui in grecia tertius post cecropē regnauit, mineruę sacrauit & nomen ciuitati athenas dedit. Nā minerua græce athenas dicitur, vñ & mineruā greci inuētricē multarū artiū asserūt, quia & litterę & artes diuersoꝝ studioruꝫ & ipsa phia, veluti tēplū athenas habuerunt. Corithum in achaia cōdidit corinthus orestis filiꝰ. Hāc græci corintheā vocāt hoc est administrationeꝫ rei publice. Thebas boetiæ cadmus a phœnicibꝰ condidit. Thebis ęgyptiis prius ab eo cōstructis Myce nas lacedæmonia cōdita a lacedæmone semele filio. Sparta a sparto filio foronei vocata, qui fuit filius inachi. Ipam aūt esse spartā, quā & lacedæmoniā ciuitatē, atq; inde lacedæmonios spartanos dici. Achaia ab acheo cōstructa. Pelops qui apud argos, regnauit pelopōnensum vrbeꝫ cōdit, Cecrops in insula rhodo rhodū ędificauit. Carpatus coum. Aeos tiphonis filius paphū. Angeus licurgi filiꝰ samū. Dardanus aūt cōdidit dardaniā. Thessalonicā thessalus gręci filius ędificauit, in qua etiam regnauit. Brundusiū cōstruxerunt greci. Brundusiū aūt dictū grece q̄ brūda caput cerui dicat̃, sic ē ei vt & cornua videantur, & caput & lingua in positione ipsius ciuitatis. In italia aūt a iano ianiculum, a saturno saturnia, atq; latiū conditū eo q̄ ibi fugiens latuisset cognominatū. Ab hercule in cāpania pōpeiā qui victor ex hispania pōpaꝫ boū duxerat. Eneas aūt post excidiū troiæ, in eandē italiā veniens, ab vxoris noie lauiniā condidit. Ascanius vero relicto lauiniæ nouercę suę regno albā longā condidit. Alba autem vocata propter colorē suis, lōga quia longū oppidū est, iuxta ꝓlixitatē collis ī quo positum est. Ex hac etiā vrbe reges albanoꝝ appellari cœperunt. Capuā capis siluius rex albanorū cōstruxit appellata noie cōditoris, lꝫ sint qui dicāt a capacitate eā capuā dictā, q̄ eius terra omnē vitę fructū capiat, alii a locis cāpestribus in quibus sita est. Est aūt caput vrbiū cāpanię īter maximas romā carthaginēq; numerata ex qua & prouincia italiæ cāpania dicta est. Romulus cū interfecto apud albā amulio, auū munitorē in regnū restituisset, & in eū locū vbi nunc roma est deuenit ibiq; sedes posuit, mœnia cōstruxit, vrbēq; ex noie suo romā vocauit. Hāc aūt antea euāder dr̄ cōdidisse. vt est illud. Tūc pater euandrus romanę conditor arcis. Ancus Marcus ex filia numę pōpilii natus hic vrbē in exitu tyberis cōdidit. q̄ & peregrinas merces exciperet & hostem morarer̃, quam ab ipo situ hostiā appellauit. Galli quidā intestina discordia & assiduis dissensionibus suoꝝ permoti sedes nouas querētes italiā profecti sunt, sedibusq; propriis tuscis expulsis, mediolanū atq; alias vrbes condiderūt. Vocatū aūt mediolanū ab eo q̄ ibi sus medio lanea perhibet̃ inuenta. Historiis placet a mesapo græco, mesapię datā originē, versa postmodū ī nomē calabriæ quā in exordio enotri frater peuceciꝰ peuceciā nominauerat. Manto tiresie filia post interitū thebanoꝝ dr̄ delata in italiā mantua condisse. Est aūt in venetia, quę gallia cisalpina dicitur. Et dicta mātua q̄ manes tueatur. Partenopia a ꝑtenope virgīe quadā illic sepulta appellata, quod oppidū postea augustus neapoli esse maluit a promontorio leucatē in quo actis apollinis tēpluꝫ fuit bellū augustus cōtra antoniū gessit. Quo victorem vrbē in actiaco sinu cōdidit, quā a victoria nicopolim appellauit. Palantus parthenioꝝ dux parthenios constituit. Taras neptuni filius fuit, a quo tarentū ciuitas & cōdita & appellata est. Cuꝫ Cyrus maritias vrbes gręcię occuparet, & focēses ab eo expugnati oībus angustiis pręmerent̃, iurauerunt vt profugerēt q̄ longissime ab īperio persaruꝫ vbi nec nomen quidē eorꝝ audirent, atq; ita in vltimos galliæ sinus nauibus profecti armisq; se aduersus gallicā feritatē tuentes, massyliā condiderūt. & ex noīe ducis nūcuparunt. Hos Varro trilingues dicit, q̄ & gręce loquantur & latine & gallice. Narbonā, & arelatū, & pictauis coloni ꝓprii cōdiderūt Burdegali appellatū ferunt, burgos gallos primū colonos habuerit quibus anteā cultoribus adipleta est. Terraconā in hispania scipiones cōstruxerīt, ideo caput est terraconensis prouincię. Cęsaraugusta terra conēsis hispanię oppidū a cęsare augusto & sitū & noiatū, loci amœnitate & delitiis pręstantius ciuitatibus hispanię cunctis atq; illustrius florens sanctoꝝ martyrum sepulturis. Afri sub hānibale maritima hispanię occupātes, carthaginem spartariā construxerūt, quę mox a romanis capta & colonia facta, nomen etiā prouinciæ dedit. Nūc aūt a gotthis subuersa atq; in desolationē redacta est, Saguntum gręci ex insula zacynto profecti in hispania cōdiderunt, quā afri postea bello impetitā deleuerunt. Emeritā cęsar augustus ędificauit, postq̄ lusitaniā, & quasdā oceani insulas cepit dās ei nomen ab eo q̄ illi milites veteranos constituisset. Nā emeriti dicuntur veterani, solutiq; militia. Vlixbona ab vlixe est condita & nuncupata, quo loco sicut historiographi dicunt cęlum a terra & maria disiunguntur a terris. Hispalim cęsar iulius condidit. quam ex suo nomine et romę vrbis vocabulo iuliam romulam nuncupauit. Hispalis auteꝫ a situ cognominata est, eo q̄ in solo palustri suffixis profundo palis locata sit, ne lubrico atq; instabili fundamento caderet, Gades oppidum a pęnis conditum, qui etiam & carthagineꝫ sartariam condiderunt. Septem oppidum a montibus. vii. quia similitudine fratres vocati, gaditano imminent freto. Tingis & lixis ciuitates anteus auctor est, quem hercules fertur luctæ certamine superatum interfecisse. Lix aūt a lixo flumine mauritaniæ nūcupata, vbi antea regia fuit, & sala q̄ imineat sale flumi Cęsareā mauritanię oppidū iuba rex mauroꝝ ī honore cęsaris augusti cōdidit, quā ex eius nomine cę

hispanie civitates

H. hispalis

ſareā appellauit,ſicut herodes aliā cęſareā in pale=
ſtina quę nuncvrbs eſt clariſſima.Icoſiū cęſarien=
ſis mauritanię oppidū hercule illuc trāſeunte, vi=
ginti a comitatu eius diſcedentes cōſtruxerūt.hāc
ne quis impoſito a ſe noīe priuatim gloriaretur,de
condentiū nūero vrbi icoſium nomen eſt ipoſitū
Cyrene regina fuit lybię,que ex ſuo noīe ciuitatē
cyrenē cōdidit,ex qua & lybiā cyrenēſem vocauit.

❡ De ædificiis publicis. Cap.II.

Ciuitas eſt hoīm multitudo,ſocietatis vincu
lo adunata.dicta a ciuibus.i.ab ipſis incolis
vrbis pro eo ꝙ plurimoꝶ cōſciſcat & cōtine
atvitas.Nā vrbs ipſa menia ſunt,ciuitas aūt nō ſa
xa ſed habitatores vocātur.Tres aūt ſunt ſocieta
tes,familiaꝶ,vrbiū,gentiū.Vrbs vocata ab orbe,
ꝙ antiquę ciuitates in orbe fiebāt,vel ab vrbo par
te aratri quo muri deſignabantur, vnde eſt illud.
Optauitq; locū regno & cōcludere ſulco.Locꝰ enī
futurę ciuitatis ſulco deſignabatur.i.aratro. Cato
Qui vrbē inquit nouā cōdidit,tauro & vacca aret
vbi arauerit murū faciat,vbi portā vult eē aratrū
ſuſtollat & portet,& portā vocet.Ideo autē aratro
circūdabatur diſpari ſexu iuuencoꝶ propter com
mixtionē familiarū,& imaginē ſerentis,fructūq; re
dētis.Vrbs aūt aratro cōditur,aratro vertitur. Vn
de Horatius.Imprimeretq; muris hoſtile aratrum
Oppidū quidā ab oppoſitione muroꝶ dixerūt alii
ab opibus recondendis,eo ꝙ ſit munitū,alii ꝙ ſibi
in eo cōuentus habitantiū opem det mutuā con=
tra hoſtē.Nā primū hoīes tanq̄ nudi & iermes,nec
cōtra bella hęc præſidia habebāt,nec receptacula
frigoris & coloris,nec ipſi inter ſe hoīes ab hoībus
ſatis erāt tuti.Tandē naturali ſolertia ſpelūcis ſil=
ueſtribuſq; tegumētis tuguria ſibi & caſa virgul=
tis arūdinibuſq; cōtexuerunt,quo eſſet vita tutior,
ne his qui nocere poſſent aditus eſſet.Hęc ē origo
oppidoꝶ quę ꝙ opē darent iccirco oppida noīata
dixerunt.Oppidū aūt magnitudine & męnibꝰ di=
ſcrepare a vico & caſtello & pago.Ciuitates aūt aut
colonię,aut municipia,aut vici,aut caſtella,aut pa
gi appellātur.Ciuitas proprie dr̄ quā nō aduenęſz
in ea nati ſolo condiderūt.Ideoq; vrbes a propriis
ciuibꝰ cōditę ciuitates non colonię nuncupāt̄.Co=
lonia vero eſt quę defectu indigenaꝶ nouis culto=
ribus adipletur,vñ & colonia a cultu agri eſt dicta
Municipiū eſt quo manēte ſtatu ciuitatis ius ali=
quod minoris aut maioris officii a principe impe=
tratur.Dictū aūt municipiū a muniis.i.officiis,ꝙ
tm̄ munia.i.tributa,debita,vel munera reddāt.Nā
liberales & famoſiſſimę cauſę & quę ex pricipe ꝓ
ficiſcūtur ibi nō agunt̄.Hęc enī ad dignitatē ciui=
tatū pertinent.Vici & caſtella & pagi ſunt,q̄ nulla
dignitate ciuitatis ornantur.ſed vulgari hoīm con
uentu incolunt̄,& propter paruitatē ſui,maioribꝰ
ciuitatibus attribuūtur.Vicus aūt dictus a vicinis
tm̄ habitationibꝰ,vel ꝙ vias habeat tm̄ ſine muris
Eſt aūt ſine munitione muroꝶ licet & vici dicātur
ipſe habitationes vrbis,Dictus aūt vicus eo ꝙ ſit
vice ciuitatis ,vel ꝙ vias habeat tantum ſine mu=
ris.Caſtrū antiqui dicebāt oppidū loco altiſſimo
ſitū,quaſi caſam altā,cuius pluralis numerus ca=
ſtra,diminutiuū aūt caſtellū eſt, ſiue ꝙ caſtrabat̄
licentia inibi habitantiū ne paſſim vaga hoſti pa=
teret.Pagi ſunt apta ędificiis loca inter agros ha=
bitātibus.Hęc & cōciliabula dicta a conuentu & ſo
cietate multoꝶ invnū.Cōpeta ſunt vbi vſus eſt cō=
uētus fieri ruſticoꝶ,& dicta cōpeta ꝙ loca multa ī
agris eodē cōpetant,& quo cōuenit̄ a ruſticis.Sub
urbana ſunt circūiecta ciuitatis edificia,quaſi ſub
vrbe. Męnia ſunt muri ciuitatis dicti ab eo q̄d mu
niāt ciuitatē,q̄ſi mūimēta ciuitatis.i.tutamēta Mu
niū aūt dictū q̄ſi manu factū,ſic & muri a munitio
ne dicti,quaſi muniri,eo ꝙ muniāt & tuāt̄ interio=
ra vrbis.Męnia aūt duplicē hn̄t ſignificationē.Nā
interdū męnia abuſiue dici ſolēt oīa ædificia pu=
blica ciuitatis,vt diuidimus muros & męnia pan=
dimꝰ vrbis.Proprie aūt męnia ſunt tm̄ muri. Murꝰ
aūt turribus propugnaculiſq; ornat̄.Turres voca
tę ꝙ teretes ſint & lōgę.Teres eī eſt aliquid rotun
dū cū ꝓceritate vt colūna.Nā & q̄uis quadratę āt
late cōſtruantur,procul ſꝑ vidētibus rotūdę exiſti
mātur,iō quia oē cuiuſq; anguli ſimulacrū ꝑ lōgū
aeris ſpaciū euaneſcit atq; cōſumit̄,& rotundū vi
det̄.Propugnacula pinę muroꝶ ſunt dicte,quia ex
his propugnat̄.Promurale vero,eo ꝙ ſit pro muni
tione muri.Eſt eī murus proximus añ murū,Por=
ta dr̄,quia pōt īportari vel exportari aliquid. Pro=
prie aūt porta aut vrbis aut caſtroruz vocat̄,ſicut
ſuperius dictū eſt.Vicus vt prędictū eſt,ipſe habi=
tationes vrbis ſunt,vñ & vicini dicti.Vię ipā ſpacia
anguſta quę inter vicos ſunt,Plateę perpetuę ac la
tiores vię ciuitatū ſunt,iuxta ꝓprietatē linguę grę
ce a latitudine nūcupatę.Platos enī greci latū di=
cunt.Quintanę pars plateę quinta eſt,qua carpē=
tū progredi pōt. Cloacę dictę ꝙ his percolāt̄ aquę
Has primū romę feciſſe dicunt.tarquiniū priſcū
vt quotiens pluuiaꝶ inundatio exiſteret.per eas a
quę extra ciuitatē emitterētur,ne maximis perpe
tuiſq; tēpeſtatibus planiciē vel fundamēta vrbiū
ſtrages aquarū ſubuerterēt. Imbuli, vel quia ſub
uolumina ſunt,vel quia ſub his ambulant. Sunt eī
porticus hincinde plateaꝶ.Forus eſt exercenda=
rū litiū locus a fando dictus,ſiue a foroneo rege q
primꝰ leges gręcis dedit. Hęc loca et pro roſtra vo
cātur,ideo ꝙ ex bello punico captis nauibus car=
thaginenſiū roſtrata ablata ſunt,& in foro roma=
no pręfixa vt eſſet huius inſigne victorię.Curia di=
citur eo ꝙ ibi cura per ſenatū de cunctis admiſtre
tur.Prętoriū eo ꝙ ibi prętor ſedeat ad diſcutiēdū.
Gymnaſiū gn̄alis eſt exercitioꝶ locus.Tn̄ apud a
thenas locus erat vbi diſcebatur philoſophia & ſa
piētię exercebat̄ ſtudiū,Nā gymnaſiū gręce voca
tur quod latine exercitiū dr̄ hoc eſt meditatio . Sz
& balnea & loca curſoꝶ & athletaꝶ gymnaſia ſūt

eo ꝙ illic oés in suę artis studia exercitētur. Capito
liū romevocatū, eo ꝙ fuerit romanęvrbis & religi
onis caput summū. Alii aiunt cū tarquinius prisc⁹
capitolii fundamenta romę aperiret in loco funda
mēti caput hois literis tuscis notatū inuenit, & pro
inde capitoliū appellauit. Arces sunt partes vrbis
excelsę, atq; minutę. Nā quęcūq; tutissima vrbium
sunt, ab arcēdo hostē arcesvocantur. Vñ & arcus &
arca. Circū romani dictū putant a circuitu equoꝝ:
eo ꝙ ibi circū metas equi currant. Theatrū autez
a spectaculo noiatum απο του θεασθαι ꝙ in eo
populus stans desuper atq; spectās ludos scęnicos
contēplaretur. Amphiteatrumvero vocatuz ꝙ ex
duobus sit theatris cōpositum. Nā āphiteatruz ro
tundū est, theatrūvero ex medio amphiteatri ē se
micirculi figurā habēs. Labyrinth⁹ ē perplexis pa
rietib⁹ edificiū, qualis est aqud cretā a dedalo fa-
ctus, vbi fuit minotaurus inclusus, in quo si quis in
troierit sine glomere lini exitū inuenire nonvalet.
Cuius ędificii talis est situs, vt aperientib⁹ fores to
nitruū terribile intus audiať. Descēditur centenis
vltra gradibus, intus simulacra, et monstrificę effi
gies, in partes diuersas transitus inumeri per tene
bras, & cętera ad terrorē ingredientiū facta, ita vt
de tenebris eius ad lucēvenire ipossibile videatur.
quatuor sunt aūt labyrinthi. primus egyptius, se-
cundus creticus, tertius in lēno, quartus in italia,
oēs ita cōstructi vt dissoluere eos necvlla secula q-
dē possunt. Pharū turris est maxima, quā græci &
latini cōmune ex ipi⁹ reivsu pharū appellauerunt
eo ꝙ flāmaꝝ iudicio lōgevideatur a nauigātibus
qualē ptholemeus iuxta alexādriā cōstruxisse octi
gentis talentis traditur. Vsus eius est nocturno na
uiū cursui ignes ostendere, ad pronunciandavada
portusq; & introitus, ne decepti tenebris nauigan
tes in scopulos incidant. Nā alexandria fallacibus
vadis insidiosus accessus habet. Hinc igitur in por
tubus machinas ad prelucendi ministeriū fabrica
tas pharos dicūt. Nā phos lux est, orosvisio dr̄. Vñ
& lucifer grece phosphoros appellatur. Cocleę sūt
altę & rotundę turres, & dictę cocleę quasi cycleæ
ꝙ in eis tanq̄ per circulū orbēq; conscēdatur, qua-
lis est romę. clvii. pedibus. Thermę appellatę ꝙ ca
leant. Gręci eni thermon calorēvocāt. Balneisve-
ro nomen inditū a lauatione merorıs. Nā græci
balanion dixerunt ꝙ anxietatē animi tollat. Hæc
& gymnasia dnr̄, quia ibi athletę vncto corpore &
perfricato manib⁹ exercitātur. Nā gymnasiū gre-
ce latine exercitiū dr̄, gymnosvero nudus. Apodi-
teriū vbi lauantiūvestimenta ponunť, ab exuēdo
dictum απο λυειν eni grece exurere dr̄. Popina
grec⁹ sermo est qui apud nos propina corrupte dr̄
Est aūt locus iuxta balnea publica vbi post laua-
crū a fame & siti reficiuntur. Vñ & propina et pro
pinare dr̄. Pina ei græce famē significat, eo qđ hic
locus famē tollat. Tabernę olivocabāť ędiculę ple
beioꝝ paruę & simplices invicis, axibus & tabulis
clausæ, vñ & tabernarię qđ soleāt cōsedere. Dictæ
aūt tabernę qđ extabulis lignisq; erāt cōstructe q̄
nunc et si nō speciē, nomē tñ pristinū retinēt. Ma-
cellū dictū qđ ibi mactētur pecora q̄ mercātib⁹ ve-
nundātur. Mercatū aūt a cōmercio noiatuz, ibi ei
res vēdere vel emere solitū est, sicut et telonē diciť
vbi merces nauiū et nautarum emolumēta reddū
tur. Ibi ei vectigalis exactor sedet, preciū rebus im
positurus etvoce a mercatoribus flagitās. Carcer
est a quo prohibemur exire, et dictus carcer a coer
cendo. Hinc fronto vt pergræcari potius amœnis
locis q̄ coerceri carcereviderentur.

De habitaculis. Cap. iii.

HAbitatio ab habendovocata, vt habitare
casas. Domus ex gręca appellatione vo-
cat. Nā domata gręci tecta dicunt Est au
tē dom⁹ vni⁹ familię habitatio, sicut vrbs
vnius populi, sicut orbis domiciliū totius gn̄is hūa
ni. Nā ędificiū antiqui ędē appellauerūt. Alii ędez
ab edēdo quidē sumpsisse nomē existimāt, dantes
exēplū de plato. Sivocassem vos in edē ad prādiū.
Hinc et edificiū, eo qđ fuit prius ad edendū factū
Aula domus est regia, siue spaciosum habitaculuz
porticibusq; quatuor cūclusuz. Atriū magna edes
est siue amplior et spaciosa domus, et dictum est a
trium eo qđ addātur ei tres porticus extrinsecus.
Alii atriū quasi ab igne et ligno atrum dixerunt.
Atrū eni fit ex fumo. Palatiū a palāte principe ar
chadum dictum, in cuius honore arcadas palāteū
oppidum cōstruxerunt. et regiā in ipsius noie con
ditā vocauerunt. Thalamum hac ex causa vocatū
ferunt. Cum ei raptę fuissent a romanis sabinę, ex
quibus cumvna aň alias specie nobilis cū magna
oīm admiratiōe raperet, thalamoni duci eā oracu
lo respōsum est dari, et qm̄ hę nuptię feliciter cesse
rāt, institutum est vt in oibus nuptiis thalami no-
men iteretur. Egyptii quoq; lingua sua loca inqb⁹
nubētes succedunt et incubāt, thalamuz nomināt
Cęnaculum dictum a cōmunione vescēdi, vñ cęno
bium cōgregatio. Antiqui eni publice et in cōmu-
ne vescebantur, nec vllius conuiuium singulare e-
rat, ne in occulto delicię luxuriā gignerent. Tricli-
nium est cęnaculū, a tribus lectulis discumbentiuz
dictum. Apudveteres eni in loco vbi cōuiuii appa-
ratus exponebatur tres lectuli strati erāt, in quib⁹
discūbentes epulabātur. Clinon eni grece lectul⁹
vel accubitus dr̄, ex quo cōfectum est vt triclinium
diceret. Cella dicta qđ nos occultet et celet. Cubi-
culumvero qđ eo cubemus, ibiq; dormientes reqe
scamus. Cubile autē cubādi locus est. Secessus, qđ
sit locus secretus. i. sine accessu. Diuersoriuz dictū
eo qđ ex diuersisviis ibi cōueniatur. Hospitiū ser-
mo grecus est, vbi quis ad tēpus hospitali iure iha
bitat, et iterum inde transiens migrat. Inde et me
tatum, quia mutatur. Vñ et legitur. Et castramen
tati sunt ꝑ mutauerūt. Nō eni illic permanet exer
citus, sed pertrāsit. Męniana dicta sunt qđ manea

mus. Mœnianus collega crassi in foro proiecit materias vt essent loca in quibus expectātes insisterēt que ex noīe eius meniana appellata sunt. Hec & solaria quia patent soli, post hec alii lapide, alii materia edificauere porticibus meniana & foribus & domibus adiecerunt. Tabulata oli linguee domus fiebāt. Inde nomen permanet tabulatorū. Apogeum est cōstructū sub terris ædificiū, quod nos antrū vl' speluncā dicimus. Solariū, ꝙ soli et aure pateat, q̄lis fuit locus in quo dauid bersabee lauantē aspexit & adamauit. Cū hierosolimā anthiochus obsideret hircanus princeps iudeoꝝ reserato dauid sepulchro tria milia auri talento inde abstraxit, ex q̄bus. 300. anthiocho dedit vt obsidionem relinqueret, atq; vt facti inuidiā demeret. Fertur ex reliqua pecunia instituisse primus xenodochia quib⁹ aduētū susciperet pauperum et peregrinoꝝ. vnde et vocabulū sūpsit. Nā ex greco in latinum xenodochium peregrinoꝝ susceptio nuncupatur. Vbi autem egrotantes de plateis colliguntur, nosocomiū græce dicitur in quo consumpta languoribus atq; inediis miserorum membra fouentur.

De edificiis sacris. Cap. iiii.

Sacra sunt loca diuinis cultoribus instituta, vtpote ea in quibus altaria litantibus de more pontificibus consecrantur. Sctā iuxta veteres exteriora tēpli sunt. Sctā autē sctōꝝ locus tēpli secretior, ad quē nulli erat accessus nisi tm̄ sacerdotibus. Dicta aūt sancta sanctoꝝ, quia exteriori oraculo sanctiora sunt, vel quia sanctoꝝ cōparatione sanctiora sunt sicut cantica canticoꝝ, quia cantica vniuersa precellunt. Sanctū aūt a sanguine hostie nuncupatū. Nihil eni sanctū apud veteres dicebatur, nisi quod hostie sanguine esset cōsecratū aut cōspersum. Item sanctuꝫ quod extat esse sancitū. Sancire autē est cōfirmare & irrogatiōe pene ab iniuria defendere, sic & leges sācte & mores sancti esse dn̄r. Propitiatoriū, oraculū inter duo cherubin. Et dictū propitiatoriū, quasi ꝓpitiationis oratorium. Propitiatio enī placatio ē. Oracula dicta eo ꝙ inde respōsa redduntur. et oracula ab ore dicta. Penetralia secreta sunt oraculorum, et penetralia dicta sunt ab eo ꝙ est penitus, hoc est pene intus. Oratoriuꝫ orationi tm̄ est consecratum in quo nemo aliud agere debet, nisi ad quod est factum, vnde et nomen et nomen accepit. Monasterium vnius monachi habitatio est. Mono eī apud grecos solus, sterium statio. i. solitarii habitatio. Cenobium ex greco et latino videtur esse cōpositum. Est enī habitaculum plurimorum in cōmune viuentium. Ceno enī grece cōe dr̄. Templi nomē gn̄ale, pro locis eī quibuscūq; magnis antiqui tēpla dicebāt. Et tēpla dicta quasi tecta āpla, sed et locus designatus ad orientē, a cōtēplatione tēplū dicebatur. Cuius ptes quatuor erant, antica ad ortū, postica ad occasum, sinistra ad septētrionē, dextra ad meridiē spectās. Vn̄ et qn̄ tēplum construebāt, orientē spectabāt equnoctialē, ita vt lineæ ab ortu ad occidentē misse fierent partes celi, dextra sinistra æquales, vt qui consuleret ac depræcaretur, rectum aspiceret orientē. Fana dicta a faunis quib⁹ tēpla error gentiliuꝫ cōstruebat, vn̄ et cōsulentes demonum respōsa audirēt. Delubra veteres dicebāt tēpla fontes habentia, quib⁹ añ ingressum diluebātur, et appellari delubra a diluendo. ipse nunc sunt edes cum sacris fontibus in quibus fideles regenerati purificanr̄ et bene quodā præsagio delubra sunt appellata, sunt enī in ablutioneꝫ pctōruꝫ. Fons autē in delubris, locus regeneratorum est in quo septē gradus in spiritussancti mysterio formātur, tres in descensu, et tres ī ascensu. Septimus vero is est qui et quartus. i. similis filio hominis, extinguens fornacē ignis, stabilimentuꝫ pedū fundamentū aque, in quo plenitudo diuinitatis habitat corporaliter. Basilice prius vocabantur regum habitacula, vnde et nomē habēt. Nā et basileus rex, et basilice regie habitationes. Nunc iō diuina tēpla basilice nominātur, quia ibi regi oīm deo cultus et sacrificia offeruntur. Martyriuꝫ loc⁹ martyris greca deriuatione, eo ꝙ in memoriā martyris sit constructum, vel ꝙ sepulcha sanctoruꝫ ibi sint martyrium. Arā quidā vocatā dixerunt ꝙ ibi incense victime ardeāt. Alii aras dicunt a precationibus. i. quas greci aras vocāt, vn̄ contra imprecatio satura dr̄. Alii volunt ab altitudine aras sed male. Altare aut ab altitudine cōstat esse noiatum, quasi alta ara. Pulpitum ꝙ in eo lector vel psalmista positus in publico cōspici a populo possit quo liberius audiatur. Tribunal, eo ꝙ inde a sacerdote tribuāt̄ precepta viuendi. Est enī locus in sublimi constitutus, vn̄ vniuersa exaudiri possint. Alias tribunal a tribubus denoiatum, ꝙ ad illum tribus conuocer̄. analogium dictū, ꝙ sermo ide predicer̄. Nā logos grece sermo dr̄, ꝙ et ipm altius situm est.

De repositoriis. Cap. V.

Sacrarium proprie est locus tēpli in quo sacra reponuntur, sicut donarium est in quo collocātur oblata, sicut letisternia dicūtur vbi hoies sedere consueuerunt. Ab inferendis igit̄ et deportādis sacris sacrarium nuncupatur. Donaria vero eo ꝙ ibi dona reponātur, q̄ i tēplis offerri consuerunt, erarium vocatum, quia prius es signatum ibi recōdebatur. Hoc enī oli in vsu erat, auro argētoq; nondum signato, ex quorum metallis q̄uis postea facta fuisset pecunia, nomē tñ ærarii ꝑmāsit, ab eo metallo vn̄ pecunia initium sumpsit. Armarium loc⁹ est vbi quarumcunq; artium instrumēta ponunr̄. Armamentariuꝫ vero vbi tm̄ tela' armorum. vn̄ Iuuenalis. Quicquid habēt telorum armētaria celi. Dicta autē vtraq; ab armis. i. brachiis q̄bus exercētur. Bibliotheca est locus vbi reponūt̄ libri. Biblio enī grece liber, theca repositorium dr̄. Prōptuarium dictum eo qd̄ iñ necessaria victui promunr̄. i. ꝓferūt̄, Cellarium dictum, qd̄ i eo colligāt̄

ministeria mensarum vel quę necessaria victui super sunt. Inter prõptuarium autem & cellariũ hoc interest, quod cellarium est paucorum dierum, promptuarium vero temporis longi. Apotheca aũt vel horrea a gręco verbũ ex verbo repositoria vel reconditoria dici possunt. eo quod in his homines elaboratas fruges reponunt. Vnde & enthicam gręco sermone repositã rei copiosã substãtiam appellamus

¶ De operariis. Cap. VI.

Ergasteriũ locus est vbi op⁹ aliquod fit. Gręco enim sermone erga opera sterio statio. i. operaria statio. Ergastula quoque & ipsa a gręco vocabulo nuncupant, vbi deputantur noxij ad aliquod opus faciendum, vt solẽt gladiatores et exules qui marmora secant, & tũ vinculorum custodiis alligati sũt Gyneciũ gręce dictum eo quod ibi conuentus fœminarum ad opus lanificii exercendum conueniat. Mulier enĩ gręce τυνε nuncupatur. Pistrinũ quasi pilistrinũ, quia pilo antea tundebãt granum. Vnde & apud veteres non molitores sed pistores dicti sunt quasi pinsores a pinsendis granis frumenti. Molę enim vsus nondum erat, sed granum pilo pinsebãt vnde & Virgilius. Nunc torrete igni fruges, nunc frangite saxo. Clibanus fornax a cliuo dict⁹, ab eo quod in erectione sit collectus. Cliuũ enĩ ascensum dicimus flexuosum. Furnus per deriuationem a farre dictus, quoniam panis ex eo factus ibi coquitur. Torcular dictum eo quod ibi vuę calcentur atque extortę exprimantur. Forus est locus vbi vua calcatur, dictus quod ibi feratur vua vel propter quod vua feriatur pedibus vñ & calcatorium dicitur. Sed hoc nomen multa significat. Prima species fori locus est in ciuitate ad exercendas nundinas relictus. Secunda vbi magistratus iudicare solet. Tertia quam supra diximus, quã calcatorium nominamus. Quarta spacia plana in nauibus, de quibus Virgilius. Laxatque foros. Lacus dictus quod ibi decurrit frugum liquor.

¶ De aditibus. Cap. VII.

Aditus ab eundo dictus, per quẽ ingredimur & admittimur. Vestibulũ est vel aditus domus priuatę, vel spacium adiacens edibus publicis. Et vestibulum dictum, eo quod eo vestiũtur fores aut quod aditum tecto vestiat, aut ab stando. Porticus dictus quod transitus sit magis quam ibi standum sit quasi porta & porticus eo quod sit aperta. Ianua a iano quodã appellatur cui gentiles oẽm introitum vel exitũ sacrauerunt. vñ Lucanus. Ferrea belligeri compescant limina iani. Est aũt ianua primus domus ingress⁹ cętera inter ianuã ostia vocantur generaliter. Ostium aũt est per quod ab aliquo arcemur igressu ab ostando dictum, siue ostium quia ostendit aliquid intus. Alii aiunt ostium appellari. quia ostem moratur. Ibi enĩ aduersariis nos obiicimus. Hinc et hostia tyberina, quia hostibus sunt opposita. Fores & valuę claustra sunt. Sed fores dñr quę foras, valuę quę intus reuoluuntur, et duplices cõplicabilesque sunt, sed gñaliter vsus vocabula ista corrũpit, claustra ab eo quod claudantur dicta. Fenestrę sunt quibus pars exterior angusta & interior diffusa est quales in horreis videmus, dictę eo quod lucẽ fenerentur. Lux enim gręce fos dr̃, quia vel per eas intus positus, homo foras videt. Alii fenestram putant dictã eo quod domui lucẽ ministret, cõpositum nomen ex gręco latinoque sermone. Fos eni gręce lux est. Cardo est locus in quo ostium vertitur & semper mouetur, dict⁹ απο της καρδιας. i. quod quasi cor hoĩem totũ, ita ille cuneus ianuã regat ac moueat. Vñ & prouerbiale est, in cardine rem esse. Limina ostiorum dicta eo quod transuersa sint vt limes, & per ea sicut i agro aut introeatur aut foris eatur. Postes et antes quasi p⁹ & ante stantes. Et antes quia ante stant, vel quia antea ad eas accedimus priusquam domum ingrediamur. Postes eo quod post ostium stant.

¶ De partibus ędificiorum. Cap. VIII.

Dictum est fundamentum quod fundus sit domus. Idẽ & cementũ, a cedendo dictũ, quod crasso lapide surgat. Paries nuncupatus, quia semper duo sunt pares vel a fronte vel a latere. Siue enim tetragonum siue hexagonum sit, qui se conspiciunt ex pari erunt. Alter enĩ structura facta deformis est, Parietinas dicimus, quasi parietũ ruinas, sunt enĩ parietes stantes sine tecto, & sine habitantibus. Angul⁹ quod duos parietes in vnum coniungat. Culmina dicta sunt, quia apud antiquos tecta culmo tegebantur, vt nunc rustica. Hinc tecti summitas culmen dicitur. Camere sunt volumina introrsum respicientia, appellatę a curuo. Camur enim gręce curuũ est. Laquearia sunt, quę camerã subtegunt & ornant quę et lacunaria dicũtur quod lacos quosdã quadratos vel rotũdos ligno vel gypso vel coloribus habeant depictos cũ signis intermicantibus. Principaliter aũt lacus dr̃, vt Lucilius. Resultant edesque lacusque. Cui⁹ diminutio lacunar facit. vt Horatius. Neque aureũ mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminutio lacunariũ & per antistichon laquariũ facit. Absida gręco sermone latine interpretatur lucida, eo quod lumine accepto per arcũ resplẽdeat. Sed vtrũ absidẽ dicere debeamus, hoc verbi genus ambiguũ quidã doctorum existimãt. Testudo est camera tẽpli obliqua. Nã ĩ modum testitudinis veteres templorum tecta faciebãt quę ideo sic fiebant vt cęli imaginem redderet, quod constat esse cõuexũ. Alii testudinẽ volunt esse locũ in parte atrii aduersum venientibus. Arcus ędificiorũ dicti quod sint arta conclusione curuati. Ipsi & fornices. Pauimẽta originẽ apud gręcos habẽt elaborata arte picturę. Lithostrata paruulis crustis, ac tessellis tinctis in varios colores, vocata aũt pauimenta, eo quod pauiantur. i. cędẽtur. Vñ et pauor, quia cœdit cor. Ostracus est pauimentũ testaceũ, eo quod fractis testis calce admixto feriatur. Testa enim gręci ostra dicũt. Cõpluuiũ dictũ, quia aquę partes quę circa

sunt conueniunt. Tesellę sunt e quib⁹ domicilia ster nuntur, a tesseris noiata.i. quadratis lapillis per di minutionē. Bases fulturę sunt colūnarꝫ, quę a fundamento consurgunt & supposité fabricę sustinent pondus. Bases aūt nomen petrę est fortissimę syro sermone. Colūnę pro longitudine & rotūditate vocatę, in quibus totius fabricę pondus erigitur. Antiqua ratio erat colūnarum altitudinis, tertia pars latitudinū. Genera rotundarꝫ quatuor, doricę, ionicę, tuscanicę, corintheę, mensura grossitudinis & altitudinis inter se distantes. Quintū genus est earū quę vocantur atticę, quaternis angulis, aut ampli⁹ paribus laterum interuallis. Capitoria dicta ꝙ sint colūnarum capita, sicut super collū caput. Epystilia sunt q̄ super capitella colūnarum ponuntur, & est grecū.i. supermissa. Tegulę ꝙ tegant edes, & imbrices ꝙ accipiant imbres. Lateres a laterculis ꝙ lati formātur circūactis vndiq; quatuor tabulis. Canalis dicta ab eo ꝙ caua sit in modū cānę. Sane canalē melius gn̄e fœminino q̄ masculino ꝓferimus. Fistulę aquarꝫ sunt dictę, ꝙ aquas fundant & emittant. Nā stola græce mittere est. Formę earuꝫ pro magnitudine aquę et capacitatis modo fiunt.

De munitionibus. Cap. ix

Munitū vel munimentū dictū quia manu ē factum. Coors vocata, vel ꝙ coartet cuncta quę interi⁹ sunt.i. cōcludat, vel ꝙ coarceat obiectu suo extraneos et adire prohibeat. Vallum est quod molę terrę erigitur, vt custodia prętēdatur. Dictū aūt vallum a vallis. Nā valli fustes sūt quibus vallū munitur. Et valli dicti ꝙ figantur et euellantur, interualla spacia sunt inter capita vallorꝫ.i. stipitum quibus vallū fit, vnde et cętera quoq; spacia dicuntur a stipitibus scꝫ. Agger est cuiuslibet rei aceruatio vnde fossæ aut valles possunt repleri. Agger proprie dr̄ terra aggesta quę vallo facto pro pius ponitur, sed abusiue et muros et munimenta oia aggerem dicimus. Maceriæ sunt parietes longi, quibus vineę aliquę clauduntur. Longū eni greci macron dicunt. Formatū siue formatiuꝫ in africa vel hispania parietes de terra appellant, in forma circūdatis duabus vtrinq; tabulis inferūtur magis q̄ instruuntur. Eiusmōi durant incorruptiventis ignibusq;, omni cemēto fortiores. Sepes munimenta satorꝫ sunt vnde et appellatę. Caulas munimenta ouium vel sepimenta ouilium. Est eni græcum nomen c detracta. Nam græci aulas vocant animalium receptacula.

De tentoriis. Cap. x.

Tabernacula tentoria sunt militūꝫ quibus in itinere solis ardores tēpestatesq; ibriuꝫ frigorisq; iniurias vitāt. Dicta aūt tabernacula ꝙ cortinæ distentæ funibus tabulis appenderentur quę tentoria sustinerent. Tentoriū vocatuꝫ eo ꝙ tēdatur funibus atq; palis, vn̄ et hodie prętēdere dn̄r. Papiliones vocantur a similitudine paruuli animalis volātis, quod maxime abundat florentibus maluis. Hæ sunt auiculæ quæ lumine accenso conueniunt, et circa volitantes ab igne proxime interire coguntur.

De sepulchris. Cap. xi.

Sepulchrū a sepulto dictū. Prius aūt quisq; in domo sua sepeliebatur. Postea vetitū est legibus fetore ipso carporea y iuentiuꝫ cōtacta inficerentur. Monumentū iō nuncupatur eo ꝙ mentē moneat ad defūcti memoriā. Cū ei non videris monumentū obliuisceris mortuū hoc est illud quod scriptū est. Excidi tanq̄ mortu⁹ a corde. Cū aūt videris monet mentē et ad memoriā te reducit, vt mortuū recorderis. Monumenta itaq; et memorię, pro mentis admonitiōe dictę. Tumulus dictus quasi tumens tellus. Sarcophag⁹ grecū nomen est eo ꝙ ibi corpora assumantur. σαρξ ei grece caro. φαγειν comedere dr̄. Mausolea sūt sepulchra seu monumenta regū a mausoleo rege ęgyptiorꝫ dicta. Nā eo defuncto vxor eius mirę magnitudinis et pulchritudinis extruxit sepulchrū, itantū vsq; hodie oīa monumēta p̄ciosa ex noīe ei⁹ mausolea nūcupantur. Pyramides est gen⁹ sepulchorꝫ quadratū et fastigiatū vltra oēm celsitudinē quę fieri manu possit, vn̄ et mēsurā vmbrarꝫ egresę nullā habere dn̄r. Tali aūt ędificio surgunt, vt a lato incipiant et in angusto finiant̄, sicut ignis. Pyr ei dr̄ ignis, has ęgypt⁹ habet. Apud maiores ei potētes aut sub montibus aut in montibus sepeliebātur. inde tractum est vt super cadauera aut pyramides fierent, aut ingentes columnę collocarentur.

De ędificiis rusticis. Cap. xii.

Casa est agreste habitaculū palis atq; virgultis arundinibusq; cōtextū quib⁹ possint homines tueri a vi frigoris vel caloris iniuria. Tuguriū casula est quā faciūt sibi custodes vinearū ad tegimē sui, quasi tuguriū siue ꝓpter ardorē solis et radios declinādos, siue vt inde vel hoīes vel bestiolas quę isidiari solent natis frugibus abigāt. Hanc rustici capānā vocāt, qd̄ vnū tm̄ capiat. Tesca quidaꝫ putāt esse tuguria, quidā loca prerupta et aspera. Magalia ędificia numidarum agrestium oblonga in curuis lateribus tecta, quasi nauiū carinę sint, siue rotunda in modum furnorū. Et magalia dicta quasi magaria, qa magar punici nouā villā dicūt, vna littera cōmutata l pro r magaria teguria.

De agris. Cap. xiii.

Ager latine appellari dr̄ eo qd̄ in eo agāt aliquid. Alij agrū ex greco noiari manifestius credūt, vn̄ et villa grece coragros dr̄. Villa a vallo.i. agere terrę nuncupata qd̄ ꝓ limite cōstitui solet. Possessiones sunt agri late patentes publici priuatiq; quos initio non mācipatione, sed quisq; vt potuit occupauit atq; possedit, vn̄ et nuncupati. Fundus dictus qd̄ eo fundatur vel stabiliat̄ patrimoniū. Fundus aū t et vrbanū ędificium et rusticū intelligendū est. Prędiū dictū qd̄ ex oibus pa

trifamilias maxime pręuidetur.i.apparet, quasi ꝓ uidiũ,vel ꝙ antiqui agros quos bello ceperãt vt ꝓ de noĩe habebãt. Oĩs aũt agervt Varro docet qua drifarius diuidit. Aut eĩ aruus est ager.i.sationalis aut cõsitus.i.aptus arboribus aut pascuus qui her bis tm̃ & aĩalibusvacat,aut flore⁹,qđ sunt orti api bus cõgruẽtes & floribus.qđ etiã Virg.in quatuor libris georgicoꝝ secutus est. Rura veteres icultos agros dicebãt.i.siluas & pascua,agrũ vero qui co= lebat. Nã rus est quo mel,quo lac quo pecus habe ri potest,vñ & rustic⁹ noĩatur, Hęc agrestiũ prima & ociosa fęlicitas. Seges ager est in quo seritur.vñ & Virg. Illa seges demũ votis respondit auari agri colę. Cõpascu⁹ ager dictus,quia diuisorib⁹ agroruꝫ relictus est,ad pascẽdũ cõiter vicinis. Alluui⁹ ager est quẽ paulatĩ fluui⁹ in agrũ reddit. Arcifini⁹ ager dictus est,quia certis lineaꝝ mensuris nõ continet sꝫ arcent fines ei⁹ obiectu fluminũ montiũ,arboꝝ vñ & i his agris nihil subsециuoꝝ ite ruenit. Noua= lis ager ẽ primũ ꝓsciſſus,siue quia alternis annis vacat nouãdarũ sibiviriũ cã. Noualia eĩ semel cũ fructu erũt,& semelvacua. Squalidus ager quasi excolidus ꝙ iã a cultura exitit,siue excõsul ꝙ a cõ sulatu discesserit. Vliginosus ager est vuidus. Naꝫ vuidus dr̃ qui aliqñ siccat. Vligo eĩ humor terręest naturalis ab ea nuuq̃ recedẽs. Subseciua sunt pro prie quę sutor de materia ꝑcidens quasi superua= cua abiicit. Inde& subsecиui agri quos in ꝑtica di= uisos recusant quasi sterilesvel palustres. Itẽ subse ciua q̃ in diuisura agri nõ efficiũt centuariã.i.iuge ra.cc. Area dr̃ tabularũ ęqualitas. Dicta aũt area a planicie atq; ęqualitate,vñ & ara. Alii areãvoca tã dicunt ꝙ pro triturãdis frugibus eradat, vel ꝙ nontriturantur in ea nisi arida. Pratũ est cui⁹ fęni copia armẽta tuentur,cuiveteres romani nomẽ in diderunt,ab eo ꝙ ꝓtinus sit paratũ,nec magnum laborẽ culturę desideret. Prata aũt sunt quę seca ri pñt. Paludes dictę a pale pastorali dea ꝙ paleas id est pabula nutriant iumentorum.

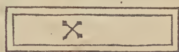
¶ De finibus agrorum. Cap.viii.

Dicti fines eo ꝙagrifuniculis sint diuisi.mẽ suraꝝ eĩ ligneę in terraꝝ partiõe tendũt vt dimẽsionis ęqualitas teneat. Limites appellati antiquo verbo trãsuersi. Nam transuersa oĩa antiq lima dicebãt,a quo & limina ostioꝝ ꝑ quę foras & introit,& limites q ꝑ eos in a gros foras eatur. Hinc & limusvocabulum accipit cĩgulũ quo serui publici cingebãt obliqua purpu= ra. Termini dicti ꝙ terrę mẽsurasdistingũt atq;de clarant. His eĩ testimonia finiũ intelligũt, & agro rũ cõtentio & certamen aufert. Limites maximi i agris duo sunt,cardo & decuman⁹. Cardo qui a se ptẽtrione directus a cardine celi ẽ. Nã sine dubio celũvertit i septẽtrionali orbe. Decumanus est qui ab oriente in occidentẽ per trãsuersuꝫ dirigit, qui pro eo ꝙ formã.x.faciat decumanus est appellat⁹ Ager eñi bis diuisus figurã denarii numeri efficit.

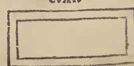
Arca ab arcendovocata. Fines eĩ agri custodit eos q; adire prohibet. Trifiniũ dictũ eo ꝙ triũ posses= sionũ fines astringit. Hinc & quadrifiniũ ꝙ quatu or. Reliqui limites angustiores & inter se distant i paribus interuallis et nominibus designatis.

¶ De mensuris agrorum. Cap.xv.

Mensura est quicquid pondere capacitate longitudine,latitudine,altoq; finitur. Ma= iores itaq; orbẽ partib⁹,partes in proui ciis,prouincias in regionibus,regiones in locis,lo ca in territoriis,territoria in agris,agros in centu riis,centurias in iugeribus,iugera in clematib⁹,de inde dimata in actus.ꝑticas.passus,gradus,cubi= tos,pedes,palmos,vncias,& digitos diuiserũt. Tã ta eĩ fuit eoꝝ solertia. Digitus est pars minima a= grestiũ mensuraꝝ. Indevncia hñs digitos tres. Pal mus aũt quatuor digitos habet,pes sexdecim di= gitos,passus pedes quinq;,ꝑtica passus duos.i.pe= des.x. Pertica aũt a portando dicta,quasi portica Oẽs aũt precedentes mensurę in corpore sunt vt palmus,pes,passus,et reliqua,sola pertica portat Est enim.x.pedum instar calami in ezechiele.tem plum mensurantis ita.

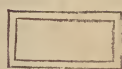
Actus minimus est la= titudine pedum.iiii. longitudine.c.xl.ita

Climata quoq; vndiq; ver= sum habent pedes.lx.ita.

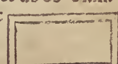

Actus quadratus vn diq; finitur pedibus c.xx.ita Hunc bethyci arpennẽ dicũt,ab arãdo scilicet.

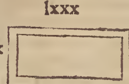

Actus duplicat⁹ iugerũ facit et ab eo ꝙ ẽ iũctũ iugeri nom̃ accepit

Iugerũ aũt cõstat lõ gitudine pedũ.cc.xl.la titudine.c.xx.ita

Actum prouincię bethy= cę rustici agrum vocant. Porcã.i.bethyci.xxx. pedum latitudine et lxxx.longitudine dif= finiunt ita.

¶ Sed porca est quę in arando extat, quod defos= sum ẽ lyra. At galli candetũ appellant in areis vr= banis spaciũ.c.pedũ,quasi centecũ. In agrestibus aũt pedũ.cl.quadratoꝝ iustũ candetũ vocãt. Por=

ro stadialis ager habet passus.cxxv.i.pedes.cccccc xxv.cui⁹ mēsura octies cōputata miliariū facit,qui cōstat.v.milia pedib⁹.Centuria aūt ager est ducentorū iugerū quia apud antiquos a centū iugeribus vocabat̄,sed postea duplicata est mensura, nomē q; pristinū retinuit,In numero enim centuriæ multiplicatę sunt,nomen tamen non perdiderunt.

℄ De itineribus. Cap.xvi.

Mensuras viarū nos miliaria dicimus, græci stadia,galli leuuas,egyptii signes, persę pasangas. Sunt aūt ꝓprio queq; spacio Miliariū mille passib⁹ terminat̄ & dictū miliarium quasi mille aditū,habēs pedes quinq; milia.Leuua finit passib⁹ mille quingentis.Stadiū octaua pars miliarii est,cōstans passibus,cxxv.Hoc primū herculē statuisse dicūt eūq; eo spacio determinasse qđ ipse sub vno spū cōfecisset,ac proindestadiū appellasset,q̄m in fine respirasset,simul & stetisset.Via ē qua pōt ire vehiculū,&via dicta a vehiculorū icursu.Nā duos actus capit propter euntiū & venientium vehiculorū occursum.Ois aūtvia aut publica ē aut priuata.Publica est quę in solo publico est quę inter actus populo patent. Hæc aut ad mare, aut ad oppida pertinet.Priuata est quę vicino municipio data est.Strata dicta quasivulgi pedibus trita Lucretius, Strataq; iāvulgi pedibus deritaviarum Ipsa est & dilapidata.i.lapidibus strata.Primi aūt poeni dñr lapidibusvias strauisse, postea Romani eas per oēm pene orbē disposuerūt,propter rectitudinē itinerū,& ne plebs esset ociosa.Ager est media stratę eminētia coaceruatis lapidibus strata, ab agere.i.coaceruatione dicta,quā historici viam militarē dicūt,vt qualis sæpeviędeprensus in aggere serpens. Itervelit⁹est via qua iri ab hoīe qua qua versum pōt.Iter aūt & itiner diuersam hñt significationē.Iter ei est locus transitu facilis, vñ et appellamus aditū.Itiner aūt est itus longęvię & ipse labor ambulādi,vt quovelis puenias.Semita itineris dimidiū est,a semi ictu dicta.Semita aūt hominū est,callis ferarū & pecudū.Callis est iter pecudū inter mōtes angustū & tritū,a callo pedūvocatū siue callo pecudū perduratū. Tramites sunt trāsuersa in agris itinera siue rectavia dicti q; trāsmittāt.Diuortia sunt flexusviarū,hoc estviæ in diuersa tēdentes,eadē diuerticula sunt,hoc est diuersę ac diuersę vię siue semitę trāsuersæ,quę sunt alteręvię.Biuiū quia duplex estvia.Cōpeta quia plures in ea cōpetuntvię.quasi triuiæ,quadriuię. Ambitus intervicinorū ędificia locus duorū pedū & semipedis,ad circūeundi facultatē relictus,& ab ambulādo dictus.Orbitavestigiū carri ab orbe rotæ dicta.Porro actus quo pecus agi solet.Cliuosū iter flexuosum.Vestigia sunt pedum signa primis plātis expressa vocata q; his viæ pręcurrentium instigentur,idest cognoscantur.

℄ Incipit liber sextusdecimus.

℄ De puluerihus & glebis terræ. Capi.i.

Puluis dictus q; vi & venti pellat̄.Tollitur eni eius flatu nec resistit nec stare nouit sicut ait propheta. Tanq̄ puluis quē proiicit ventus a facie terrę.Limus vocatus q; lenis sit.Cœnum estvorago luti.Cinis ex incendio dicitur.Ab eo eni fit fauilla q; per ignē effecta sit.Nā fos ignis est.Gleba,q; sit globus.Pulueris enim collectione compingit̄ & in vno glomere adunat̄.Terra autē ligata gleba est, soluta puluis.Labina eo qđ ambulātibus lapsum inferat,dicta p deriuationē labe. Lutū vocatū q̄dam per antiphrasin putāt,qđ sit mundū. Nā omne lotum mundū est. Volutabra appellata,qđ ibi apri voluētur.Vligo sordes lini vel aquę sunt.Sabulum leuissimū terrę genus.Argylla ab argis vocata apud quos primum ex ea vasa cōfecta sunt. Creta ab isula creta vbi melior est. Creta cymolia candida est,a cymea italię insula dicta,quarū altera vestimentorū præciosos colores emollit,& confricato sulphurę,quodam nitore exhilarat, altera geminis nitorē pręstat.Creta argentearea,& ipsa candida appellata,eo qđ nitorem argēto reddat. Terra samia a samo insula dicta,glutinosa,& candida & linguæ lenis, medicamētis & vasculis necessaria.Puluis puteolan⁹ in puteolanis italię colligitur collibus . opponiturq; ad sustinēda maria, fluctusq; frangēdos. Nā mersus aquis protinus lapis fit,vndiq; quotidie fortior effectus in saxū mutatur,sicut agrylla igne i lapidē vertitur. Sulphur vocatū quia igne accēditur.Vt enim ignis est.Nā vis eius in aquis fruētibus sentitur,nec alia res facilius accēditur.Nascitur in insulis ęoliisinter siciliam & italiam,quas ardere dicūt. Inuenitur,& in aliis locis effosum, Huius genera quatuor.Vnum qđ foditur translucetq; & viret, quo solo ex oībus medici vtūtur.Alterū qđ appellant glebā,vsibus tantū fullonū familiare.Tertiū liquor est.vsus ei⁹ ad lanas suffiendas,quoniā candorem molliciēq; pręstat.Quartū ad lychina cōficiēda maxīe aptū. Sulphuris tāta vis est vt morbos comitiales depręhēdat nitore suo īpositus ignib⁹ ardescēs in calice vini,prunaq; subdita circūferēs exardescētib⁹ repcusso pallorē dirū velut defunctorum effundit.

℄ De glebis ex aqua. Cap.ii.

Bitumen in iudeę lacu asphaltide emergit, cuius gleba supernatātes nautę scaphis appropinquātes colligunt. in syria aūt lim⁹ est passim a terra exestuās. Spissatura aūt vtraq; & dēsitate coeunt,et vtraq; gręci spissa asphalton appellant. Natura eius ardens et ignium cognata,et neq; aqua neq;ferro rūpitur nisi solis mulieribus inquinamentis,vtilis ad compages nauiū.Alumen vocatū a lumine q; lumen colorib⁹ pręstat tingēdis. Est aūt salsugo terrę,efficiturq; hyeme ex aqua et limo,&ęstiuis solib⁹ maturat̄.Huius species duę sunt,liquiduz & spissum.

Sed quidã dictũ putant q in igne exiliat. Fugit eĩ ignẽ dũ sit igneus,sed naturã sequitur quia ignis & aqua sẽp inter se inimica sunt. Alij sal a salo & sole vocatũ existimãt. Nã aquis maris sponte gignit spuma in extremis littoribus vel scopulis derelicta & sole decocta. Sunt & lacus & flumina & putei e quib⁹ haurit,dehinc in salinis inde gestus sole sicca tur,sed & flumina dẽsant in sale,amne reliquo sub gelu fluente. Alibi quoq; detractis harenis colligit crescẽs cũ lunę noctibus,nã in cyrenea hãmoniacus sub harenis inuenit. Sunt et montes natiui salis in quibus ferro cęditur,vt lapis renascens mai⁹ tantę alicubi duriciẽ,vt muros domosq; massis sa lis faciant,sicut in arabia. In natura quoq; salis dif ferentiæ sunt. Nã alibi suauis alibi salsissimus,cõmune sal in igne crepitat. Tragaseũ,nec crepitat ĩ igne nec exilit. Agrigentinũ siciliæ flãmis patiens in qua exilit,in igne fluit contra naturã. Sunt & co loꝝ differentiæ. Mẽphiticus rufus est. In pte quadam siciliæ vbi ętna mõs est purpureus. Itẽ in eadẽ sicilia in pachyno adeo splẽdidus & lucidus vt imagines reddat. In cappadocia crocinus effodit. Salis natura necessaria est ad oẽm escã. Pulmentis eĩ saporẽ dat,excitat auiditatẽ,& appetitũ in oĩb⁹ cibis facit. ex eo quippe oĩs victus delectio & sũma ilaritas. Hic & salus nomen accepisse putat. Nihil enĩ vtilius sale & sole. Deniq; cornea videmus corpora nauticoꝝ,quinetiã pecudes,armenta et iumta sale maxime prouocatum ad pastũ,multũ largiores lacte multoq; grauiores casei dote. Corpora etiã sal etiã astringit siccat & alligat. Defuncta etiã a putrescendi labe vindicat vt durent. Nitrum a loco sumpsit vocabulũ. Nascit enĩ in oppido vel regione ęgypti nitria,ex quo et medicinę fiunt, & sordes corporũ vestiũq; lauant. Huius natura non multũ a sale distat,habet enĩ virtutes salis,& simi liter oritur canescentibus littorib⁹ siccitate. Aphro nitrũ græce latine spuma nitri est,de quo quidam ait Rusticus es nescis quid græco noĩe dicat,spuma vocor nitri. Gręcus es & aphronitrũ Colligitur aũt in asia in speluncis distillans, dehinc siccatur sole. Optimũ putatur si minime fuerit ponderosuꝫ & maxime friabile,colore pene purpureo. Calchã thũ dictũ,quia chalcidis est thimũ.i.flos,vnde & a pud latinos aeris flos appellat. Fit aũt nunc ĩ mul tis regionibus oli in hispania de puteis vel stagnis id genus aq̃ habẽtibus quã decoquebãt,& in pisci nas ligneas fundebãt appendẽtes sup eas restes la pillis extẽtas q̃bus lim⁹ ĩ siĩitudĩe viteis acinis ad herebat,sicq; eiectũ siccabat dieb⁹.xxx. Fit auteꝫ nũc alibi ĩ spelũcis,q̃d liq̃de collectũ dehĩc diffusũ ĩ quosdã botros solidat,fit & ĩ scrobib⁹ cauatis qua rũ e laterib⁹ decidẽtes a guttę coalescũt fit & salis mõ ex flagrãtissimo sole. Adeo aũt cõstrictę virtutis est,vt in leonũ & vrsoꝝ ora spsum tãtã vim habeat ad stringendum vt non valeat mordere.

¶ De lapidibus vulgaribus. Cap.iii.

Lapis a terra tanq̃ dẽsior etiã vulgo discer nitur. Lapis aũt dictus q ledat pedẽ. Lapis mollis est & sparsus. Saxa herent & a montibus excidũtur. Petra grecũ est. Silex est lapis durus,eo q exiliat ignis ab eo dictus. Scopulus a saxo eminẽti quasi a speculãdo dictus, siue a tegimento nauiũ σκεπάζειν. Spelea grçce spelũca latine. Est autẽ rupis cauata. Crepido est extremitas saxi abrupti, vñ & crepido vocata q sit abrupti saxi altitudo,sicut hęret pede pes dẽsusq; vnde & vocat. Cauta aspera saxi ĩ mari,dictę a ca uẽdo quasi cautę. Nurices petrę in littore,similes nuricis viuis acutissimę & nauibus pniciosę Icon saxum est q̃d humane vocis sonũ captans etiã ver ba loquentiũ imitatur. Icon autẽ grçce latine ima go vocat,eo q ad vocẽ respõdens,alieni efficitur imago sermonis, licet hoc quidẽ & locorũ natura eueniat,ac plerũq; conualliũ Calculus est lapillus terrę admixtus,rotundus atq; durissimus & omni puritate leniss im⁹. Dictus autẽ calculus q sine mo lestia breuitate sui calcetur, cui contrarius est scru pus,lapillus minutus & asper, q si inciderit in calciamentum nocet,et molestia est animo, vñ & mo lestiã animi scrupulũ dicimus,hinc et scrupea saxa.i.aspera. Cos nomẽ accepit q ferrũ ad inciden dũ acuat. Cos enĩ grçco sermone incisio noĩat. Ex his alię aquarię sunt, alię oleo indigẽt in acuẽdo, sed oleũ lenẽ,aquę aciẽ acerrimã reddunt. Punex vocat eo q spumę dẽsitate cõcretus fiat,& est aridus,candore paruus,tantãq; naturã refrigerandi habẽs.vt in vase missus musta deferuere desinãt. Rudos artifices appellãt lapides cõtusos & calci admixtos, quos in pauimẽtis faciẽdis supfundũt, vñ et rudera dicunt. Gypsum cognatũ calci est,& est grçcũ nomẽ,plura eius genera. Omniũ autem optimum lapis specularis. Est eĩ ĩsignis ędificioꝝ & coronis gratissimus. Calx viua dicta,quia dũ sit tactu frigida,intus occultũ continet ignẽ. Vnde et perfusa aqua statim latens ignis erumpit. Natura eius mirũ aliquid facit. Postq̃ enĩ arserit aquis incenditur q̃bus solet ignis extingui, oleo extinguit quo solet ignis accendi. Vsus eius structuris fabricæ necessarius. Nam lapis lapidi non potest adhę rere fortius,nisi calce cõiunctus. Calce e lapide al bo et duro melior structurę, ex molle vtilis tectoriis. Arena ab ariditate dicta non ab adhęrẽdo in fabricis vt quidam volunt. Huius probatio, si ma nu impressa stridat,aut si in vestem candidã asper sa nihil sordis relinquat.

¶ De lapidibus insignioribus. Capi.iiij.

Magnes lapis indic⁹ ab inuẽtore vocatus. Fuit aũt in ĩdia primũ reptus clauis crepidarũ baculiq; cuspidi hęrens cũ armen ta idẽ magnes pasceret, postea & passim inuẽtus. Est autẽ colore ferrugineus,sed pbatur,cum ferro adiunctus eius fecerit raptũ. Nam adeo appre hendit ferrũ vt catenam faciat annulorũ,vnde &

cum vulgus ferrũ viuum appellat. Liquorẽ quoq; vitri vt ferrũ trahere creditur. Cuius tãta vis est vt refert beatissimus Augustinus ꝙ quidã eundẽ magnetem lapidẽ tenuerit sub vase argẽteo, ferrũq; sup argẽtum posuerit, deinde subter mouente manu cũ lapide ferrum cursim desup mouebat. Vnde factũ est vt in tẽplo quodã simulacrũ ex ferro pẽdere in aere videret. Est quippe & alius i ęthiopia magnes qui ferrũ nõ ambit, sed respuit. Omis autẽ magnes tãto melior est, quãtomagis cęruleus est. Gagates lapis primũ inuẽtus est in sicilia gagatis fluminis fluore reiectus, vñ & noiatus, licet in britãnia sit plurimus. Est autẽ niger planus, leuis, & ardẽs ignis admotus. Fictilia ex eo scripta non delent incẽsus serpentes fugat, demoniacos ꝑdit, virginitatẽ deprehẽdit mirũ qd accenditur aqua, oleo restinguit. Abeston arcadię lapis ferrei coloris ab igne nomẽ sortitus eo ꝙ accẽsus semel nũq̃ extiguit. De quo lapide mechanicũ aliqd hũana ars mollita est, ꝙ gẽtiles capti sacrilegio mirarentur. Deniq; in tẽplo quodã fuisse veneris fanum dicũt, ibiq; candelabrũ & in eo lucernã sub diuo sic ardentẽ vt eã nulla tẽpestas nullus imber extigueret. Pyrites psicus lapis fuluus, aeris similãs qualitatẽ, ita est dictus qm̃ plurimus illi sit ignis, siquidẽ facile scitillas emittit, hic tenẽtis manũ si vehementius premat adurit, ꝑpter qd ab igne nomẽ accepit. Est alius pyrites vulgaris quẽ viuũ lapidẽ appellãt, q ferro vel lapide ꝑcussus scitillas emittit, quæ excipiunt sulphure vel alijs fungis vel folijs, & dicto celerius prębet ignẽ. Hũc vulgus focarem petrã vocat. Selenites latine lunaris interp̃tat, eo ꝙ interiorẽ eius candorẽ cũ luna crescere atq; deficere aiũt, gignit in psidia. Dionysius lapis fuscus & rubẽtibus notis sparsus. Vocat autẽ ita, qa si aq̃ mixtus cõteratur vinũ fragrat, & ꝙ in illo mirũ est ebrietati resistit Tracius niger & sonorus nascit in flumie, cuius nomẽ est põtus in equitia. Phrygins lapis ex loco traxit vocabulũ. Nascit ei in phrygia, colore pallidus, mediocriter grauis. Est aũt gleba punicosa. Vritur antea vino ꝑfusus, flatusq; follibus donec rubescat, ac rursus dulci vino intigitur ternis vicibus tingẽdis vestibus tantũ vtilis. Syrius lapis a syria vbi reperit appellatus, hic niger fluctuari traditur, cõminutus mergi. Arabicus similis est ebori sine vlla macula. Hic defricatus ad cutẽ succũ dimittit croco similẽ. Iudaicus lapis albus est, atq; in scemate grãdis scripturis subinuicẽ modulatus, quas gręci grãmas appellãt. Samius a samo isula vbi reperitur vocatus, & est grauis & cãdidus, poliẽdi aurũ vtilis. Mẽphitis vocatus a loco ęgypti. & ẽ gẽmantis naturę. Hic tritus atq; in his quę vtẽda sunt & secanda ex aceto illinitus ita obstupescere facit corpus vt nõ sentiat cruciatũ. Sarcophagus lapis dictus eo ꝙ corpora defunctorum cõdita in eo infra xl. dies absumũtur. σαρξ enim gręce caro dicitur φαγειν comedere. Nascit autẽ in troade, fissiliq; vena sciditur. Sũt & eiusdẽ generis in oriẽte saxa, quę etiã viuẽtibus alligata erodũt corpora, mitiores autẽ seruãdis corporibus nec absumẽdis. Hęmatites appellatus eo ꝙ cote resolutus i colorẽ veniat sanguinis. Est autẽ admodũ liuidus. Est & ferrugineus. Nascitur in vltima ęgypto, babylonia & hispania. Androdamãtus colore niger, põdere & duricia isignis, vñ & nomẽ traxit, pręcipuus reperit in africa. Trahere autẽ in se argẽtũ vel ęs dicit, qa attritus vt hęmatites in colorẽ redigitur sanguinis. Isciſtos iuenitur i vltima hispania, croco similis cũ leui fulgore, facile fricabilis, Amãthon appellatus a veteribus, eo ꝙ si ex ipso vestis fuerit cõtracta cõtra ignẽ resistat, & igni iposita nõ ardeat, sed splẽdore accepto nitescat, & est scissi aluminis similis, veneficijs resistẽs oibus, specialiter magorum. Batrachites lapis similis est testę lamiosę scissibilis Galactites colore cinereus, gustu suauis, sed ideo vocatus ꝙ quidã de se lacteũ attritus dimittat. Obsius lapis niger est trãslucidus, & vitri habẽs similitudinẽ, & ponitur i speculis parietũ ꝑpter imaginum vmbras reddẽdas. Gẽmas multi ex eo faciũt. Nascitur in india & in samo italię. Mitridas lapis euphratis sole repcussus coloribus micat varijs. Ethites lapides reperiũtur i nidis aquilarũ. aiũt binos inueniri, marẽ & fœminã, nec sine his parere aquilas. Horum masculus durus similis gallę subrutilis fœmineus vero pusillus ac mollis. Alligati partus celeritatẽ faciunt, etiã aliqbus vuluę excidũt nisi cito parturiẽtibus auferãtur. Fingites cappadociæ lapis, duricia marmoris. cãdidus atq; trãslucẽs, ex quo quondã templũ cõstructũ est a quodã rege foribus aureis, qbus clausis claritas intus diuturna erat. Emites lapis ebori similis in quo dariũ cõditũ fertur parioq; similis candore & duricia, minus tantũ põderosus, q purus vocat. Ostracites vocatus ꝙ similitudinẽ testę habeat, vsus eius pro punice. Melanites lapis dictus eo ꝙ melleũ & dulcẽ succũ emittat. Hisiniris lapis asper & idomitus, & oia atterens, ex quo lapide gẽmę terũtur. Chrysites colore similis ocreę inuenit in ęgypto Amites similis nitro, sed durior, gignitur in ęgypto & arabia, nascitur in ęthiopia veluti viridis, sed lactei cũ resoluitur, remordẽs vehemẽter. Coranus albus est duriorq; pario. Molotius veluti viridis & grandis, inuenitur in ęgypto. Tusculanus a loco italię dictus, dissiliri igne traditur. Sauinus lapis fuscus, addito oleo etiã lucere fertur. Est & quidã viridis lapis vehemẽter igni resistens. Sifinius mollis & cãdidus, sed calefactus oleo nigrescit atq; durescit. Lapides quoq; medicinaliũ mortariorum & pigmentorũ vsibus apti, edesius pręcipuus, & inde colaticus. Thebaicus quoq; & basanites lapides nihil ex sese remittẽtes. Specularis lapis vocatus est ꝙ vitri more trãsluceat, repertus primũ in hispania citeriore, & circa segobricã vrbẽ. Inuenitur eñ sub terra et effossus excidit atq; findit in q̃slibet tenues crustas.

¶ De marmoribus. Capi.v.

P Ost lapidū genere veniemꝰ ad marmora. Nā inter lapides & marmora differentia est. Nā marmora dicunť eximij lapides qui maculis & coloribꝰ cōmendātur. Marmor sermo gręcus est, a viriditate vocatus, & q̄uis postea & alij colores īueniātur, nomen tñpristinū a viriditate retinuerunt. Marmorum colores & genera inumerabilia sunt. Non tamen oia e rupibus excidunť, sed multa sub terra sparta sunt et præciosissimi generis, sicut lacedęmoniū viride cunctisq; ilariu s, repertū prius apud lacedęmones, vn̄ & vocabulum traxit. Ophites serpentiū maculis simile est, vnde et vocabulū sumpsit. Duo eius genera, molle candidū, nigrum durū. Augusteū & tiberiū in ęgypto augusti et tiberij primū pricipatu reperta sunt. Differētia eorum est ab ophite, cū illud vt prędiximꝰ serpentiū maculis sit simile, hæc maculas diuerso modo colligūt. Nā augusteū vndatim est crispū in vertices, tiberiū sparsa nō cōuoluta canicie. Purpurites ex ęgypto est rubēs cādidis interueniētibus punctis. Nois eius causa ꝙ rubeat vt purpura. Basanites ferrei coloris sine duricię, vnde & no mē ei datum est, inuētus in egypto & æthiopia. Alabastrites lapis candidus, intertinctus varijs coloribus, ex quo euangelici illius vnguēti vasculū fuit. Cauant em̄ hunc ad vasa vnguētaria, qm̄ optime seruare icorrupta dicit. Nascit circa hebes ęgyptias & damascum syrię, cęteris cādidior, probatissimus vero in india Parius cādoris eximij, lychnites cognomento, hic apud paron insulā nascit, vnde & parius nūcupatus. Magnitudo eius qua lāces craterasq; nō excedat. Vnguētis et ipse aptus. Corralliticus i asia repertꝰ mēsura nō vltra cubitos binos, cādore pximo eboris, ad quandam similitudinē e diuerso niger. Alabādicus terrę suę noie nūcupatus purpurę aspectui similis. Iste in oriēte igne liquatur, atq; ad vsum vitri fundit. Thebaicus intertinctꝰ aureis guttis inuenitur in parte ęgyptia, scriptꝰ coticulis ad terēda collyria quadā vtilitate naturali conueniēs. Sienites circa sienē vel thebas nascit, trabes ex eo fecisse reges phibētur. Marmora aūt quę in officinis sunt, rupibꝰ gignunť, ex qbus iste sienites diuersi coloris maculis distinctus est, cuius primū vsum insulę cyclades dederūt. Lesbius liuidior est paulo huic, sed & ipse diuersi coloris maculas habēs. Coritheus ammoniacę guttę similis cū varietate diuersorū colorꝝ coritho primū repertus, ex eo colūnæ ingētes liminaq; fiunt ac trabes Charysteum, viride optimū nomē ab aspectu habēs eo ꝙ gratū sit his q gēmas sculpunt, eius em̄ viriditas reficit oculos. Numidicū marmor numidia mittit ad cutē succum dimittit, croco similem. vnde & nomen accepit, nō crustis, sed in massa, & liminū vsū aptum. Luculleū marmor nascitur in chio insula cui lucullus cōsul nomē dedit, q delectatus illo primū romā iuexit, solūq; pene hoc marmor ab amatore nomē accepit. Est & limēsis, tephria appellatus, colore cineris cuius lapidis alligatio cōtra serpentes laudatur. Ebur, a barro .i. elephāto dictū. Ho. Quid tibi vis mulier nigris dignissima barris

¶ De gemmis. Capi.vj.

P Ost marmorū genera gēmę sequunť, quæ multū auro decorē tribuūt venustate colorꝝ. Primordia earū a rupe caucasi. Fabulę ferunt pmetheū primū fragmēta saxi eiusdē inclusisse ferro ac digito circūdasse, hisq; initiū cœpisse anulū atq; gemmā. Genera gēmarū innumerabilia esse traduntur, e quibꝰ nos ea tātū quę principalia snnt siue notissima annotabimus. Gēmæ vocatę ꝙ istar gūmi transluceāt Preciosi lapides ideo dicti sunt, quia care valēt, siue vt a vilibus discerni possint, seu ꝙ rari sint. Omne em̄ qd̄ rarum est, magnum & pręciosum vocatur, sicut & in samuelis volumine legitur. Et sermo domini pręciosus erat in israel, hoc est rarus.

¶ De viridioribus gemmis. Capi.vij.

O Mniū gēmarū virentiū smaradus pricipatum habet. Cui veteres tertiā post margaritas & vniones tribuūt dignitatē. Smaragdus animi viriditate dicit. Omne enim satis viride smaradū dicit. Nullis em̄ gēmis vel herbis maior q̄ huic austeritas est. Nā herbas virētes frondesq; exuperat, inficiēs circa se viriditate repcussum aerē. Sculpētibus quoq; gēmas nulla gratior oculorū refectio est. Cuius corpus si extentū fuerit sicut speculū ita imagines reddit. Quippe Nero cęsar gladiatorꝝ pugnas in smaragdo spectabat. Genera eiꝰ. xij. sed nobiliores scythici, q in scythica gēte reperiunť. Secundū locū tenēt bactriani. Colligūtur em̄ in cōmissuris saxorꝝ flante aquilone. Tunc em̄ tellure deoperta intermicāt. quia his vētis harenæ maxime mouent. Tertiū ęgyptij habēt. Reliqui in metallis ærarijs inueniūtur, sed viciosi. Nā aut ęre aut plumbo aut lapillamētis, vel salis similes notas habēt. Smaragdi autē mero & viridi pficiūt oleo q̄uis natura imbuant. Calcosmaragdus dicta ꝙ viridis sit, & turbida aeris venis. Hæc in ægypto vel cypro insula nascitur. Prasius proviridante colore dictus, sed vilis. Cuius alterū genus sanguineis punctis abhorret. Tertium distinctuꝫ virgulis tribus cādidis. Berillus in india gignitur, gētis suę lingua nomen habens, viriditate similis smaragdo, sed cū pallore. Politur autē ab indis in sexāgulas formas, vt hebetudo coloris repcussione angulorū excitet. Alter politꝰ nō habet fulgorem. Genera eius nouē. Crisoberillus dictus eo ꝙ pallida eius viriditas in aureū colorē resplēdeat, & hunc india mittit. Crisopassus indicus est colore porri succum referēs, aureis interueniētibus guttis, vn̄ & nomē accepit, quē quidā berillorū generis iudicauerūt Iaspis de gręco in latinū viridis gēma iterpretat. Iasq ppe viride, pinnasin gēma dr̄. Est autē smaragdo subsimilis & crassi coloris Species eiꝰ decē & septē. volūt aūt qdā iaspidē gēmā &

gratiæ & tutelę esse gestãtibus quod credere nõ fi
dei sed superstitionis est. Topazion, ex virẽti gene
re est omniq; colore resplendẽs, inuẽta primũ in A
rabię insula in qua troglodytę prędones fame &
tẽpestate fessi, cũ herbaꝝ radices effoderent erue
runt. Quę insula postea quęsita nebulis cooperta
tandẽ a nauigantibus inuenta est. Sed ob hoc loc⁹
& gemma nomen ex causa accepit. Nam topazin
trogloditarum lingua significationẽ habet querẽ
di. Est aũt amplissima gẽmaꝝ, eadẽ sola nob iliũ li
mã sentit. Genera ei⁹ duo. Callaica colore viridisſꝫ
pallens & nimis crassa, nihil iocundius, aurũ decẽs
vñ & appellata. Nascit̃ in india vel germania in ru
pibus gelidis oculis modo extuberans. Molochi=
tes spissus virens, & crassior⁹ q̃ smaragdus, a colore
maluę nomẽ accepit, i reddẽdis laudata signis na
scit̃ in arabia. Eliotropia viridi colore & nubilo stel
lis puniceis superspansa cũ sanguineis venis Causa
nois de effectu lapidis est. Nã deiecta in labris ęne
is radios solis mutatur sanguineo repercussu. Ex=
tra aquã aũt speculi modo solem excipit. depręhẽ
ditq; defectus eius subeuntẽ lunã ostendẽs mago
rũ ĩpudentie. Manifestissimũ in hoc quoq; exẽplũ
est, ꝙ admixta herba eliotropio quibusdã additis
pręcantationibus gerentẽ conspici negant. Gigni
tur in cypro & in africa, sed melior ĩ æthiopia. Sag
da gẽma prasini coloris apud chaldęos. Cuius tan
ta vis est vt permeantes naues e profundo petat. &
carinis ita tenaciter adhereat, vt nisi abrasa parte
ligni vix separetur. Myrrhites dicta est ꝙ i eo myr
rhę vis est. Cõpressus aũt vsq; ad odorẽ nardi spi=
rat suauitatẽ aromatis. Reperitur in arabia vel æ
gypto. myrrhę coloris & odoris, vnde & nomẽ ac=
cepit. Melecros, bicolor ex vna parte viridis, ex al=
tera melli similis. Coaspis a flumine persarũ dicta
est ex viriditate fulgoris aurei.

De rubris gemmis — Cap. viii.

COrallius gignit̃ in mari rubro forma ramo
sus colore viridis, & maxime rubens. Bacę
eius vel vię candidę sub aqua & molles, de
tractę cõfesti durant̃ & rebescũt tactuq; ꝓtinus la
pidescũt. Itaq; occupari euelliq; retibus solet aut a
cri ferramento pręcidi, qua de causa corallius voci
tatur. Quantũ aũt apud nos margaritũ indicũ p̃=
ciosum est, tẽtum apud indos coralliũ. Hunc magi
fulminibus resistere affirmãt, si creditur. Sardi⁹ di
cta, eo ꝙ primũ reperta sit a sardis hęc rubruꝫ ha
bet colorẽ, marmoribus pręstãs, sed inter gẽmas vi
lissima. Genera eius quinq;. Onyx appellata ꝙ ha
beat in se permixtum candorem in similitudinem
vnguis humanę. Gręci enim vnguem onycem di=
cunt. Hanc india vel arabia gignit, distans autẽ in
uicem. Nam indica igniculos habet albis cingẽti=
bus zonis, arabica autem nigra est cum candidis
zonis. Genera eius quiq; Sardonix ex duũ noiꝫ so
cietate vocata ẽ. Est ei ex onycis cãdore & sardo.
Constat autem trib⁹ coloribus. subterius nigro me
dio candido, superius minio. Hęc sola in signando
nihil cerę auellit. Reperitur aũt apud indos & ara
bes detracta torrentib⁹. Genera eius quinq;. Hæ=
matites rubore sanguineus ac propterea hęmati=
tes vocatus. Hęma quippe sanguis est. Gignitur in
æthiopia quidẽ, sed principalis in arabia & in afri
ca inuenitur. De qua promittunt magi quidaꝫ ad
coarguendas barbarorũ insidias. Succinus quem
appellant gręci electron fului cereiq; coloris. fert̃
arboris succus esse, & ob id succinũ appellari. Ele
ctrum aũt vocari fabulosa argumentatio dedit. nã
q; phœtonte fulminis ictu interempto, sorores ei⁹
luctu mutatas in arbores populos lachrymis ele=
ctrũ omnibus annis fundere iuxta eridanũ amneꝫ
& electrũ appellatum, quoniam sol vocitatus sit e
lectrum plurimi poetę dixerũt. Constat aũt non es
se succũ populi sed pineę arboris. Nã accensus te=
de nidori fragrat. Nascitur aũt in insulis oceani se
ptẽtrionalis, sicut gũmi, dẽsaturq; vt crystallũ rigo
re vel tempore. Ex ea fiunt decoris gratia agresti
um fœminarũ monilia. Vocati aũt a quibusdã har
paga eo ꝙ attritu digitoꝝ accepta caloris anima
folia paleasq; & vestium fimbrias rapiat, sicut ma
gnes ferrũ. Quocũq; aũt mõ libeat tingit̃. Nã au=
cuse radice cõchylioq; inficitur. Ligurius vocatus
ꝙ fiat ex vrina lyncis bestię tempore indurata. Est
autem sicut & succidum fulua, attrahens spiritu
folia propinquantia.

De purpureis. — Cap. ix.

INter purpureas gẽmas principatũ a=
methistus indicus tenet. Amethist⁹ pur
pureus est, permixto violaceo colore, &
quasi rore nitor & leniter quasdã flam
mulas fundens. Alterũ eius genus de=
scendit a hyacynthis. Causam nominis eius assert̃,
quasi sit quidã in purpura illius non ex toto igneũ
sed vini colorẽ habens. Est autẽ sculpturis facilis.
Genera eius quinq;. Saphirus cęruleus est cũ pur=
pura, habens pulueres aureos sparsos, optimus a=
pud medos, nusq̃ tamen perlucidus. Hyacynth⁹ ex
nominis sui floris vocatur. Hic in æthimologia in
uenitur, cęruleum colorem habens optim⁹ qui nec
rarus est, nec densitate obtusus sed ex vtroq; tem
peramento lucens purpuraq; refulgens, hic auteꝫ
nõ rutilat ęqualiter, sed cum facie cęli mutatur. Se
reno enim perspicuus est atq; gratus, nubilo corã
oculis euanescit atq; marcescit. in os missus frigi=
dus est, in scrulpturis durissimus, nec tamen inuĩ=
ctus. Nam adamante scribitur & signatur. Hiacyn
thizõto indicus est, hiacynthũ prope referẽs. Qui
dã aũt eorum crystallis similes capillamẽtis inter
currentibus obscurantur ex quo etiam viro nomen
illorũ est. Amethistizontas appellatur, quia ei⁹ ex=
tremus igniculus in amethisti violam exit. Cęlido
nia ex hirundinũ vocata colore. & duorum est ge=
nerum, quarũ vna ex altera parte purpurea, & alia
purpurea nigris ĩteruenĩẽtib⁹ maculis, Cyanea scy

thię gēma, cęruleo coruscās nitore purpura interdum & punctualis intermicātibus auratis puluisculis variās Roditis rosea est & eo nomē accepit.

¶ De candidis. Cap.x.

Margarita prima candidarū gēmarū, quā inde margaritā aiunt vocatā, q in cōculis marinis hoc genus lapidū iueniatur. Inest eni in carne cochleæ calculis natus. sicut in carne ostreę præciosissima margarita reperiri dicaꝛ, vel sicut in cerebro piscis lapillus. Gignitur autē de cœlesti rore, quē certo anni tēpore cōculę hauriunt. Ex quibus margaritis quedā vniones vocantur. aptū nomē habētes, q tm̄ vnus nunq̄ duo vel plures simul reperiātur. Meliores autem candidę margaritę, q̄ quę flauescunt. Illas eni aut iuuētus, aut matutini roris cōceptio reddit candidas, has senectus, vel vespertin⁹ aer gignit obscuras Pedorus secūda post margaritā candidarū gemmarū, de qua queritur in quo colore numerari debeat totiens iactati p alienas pulchritudines nois adeo vt decoris prerogatiua vocabulo facta sit. Asterites gēma candida est inclusum lucē continens, veluti stellā intus ambulantē, redditq; solis candidantes radios, vn̄ et nomē accepit. Galacites lactea ē quę attrita reddit succum albū, ad lacteū saporē fœminis nutriētibus illigata fœcūdat vbera, Infantum quoq; collo suspēsa saliuā facere fertur, in ore aūt liquescere & memoriā adimere. Mittunt eā nilus & achlaous amnes. Sunt qui smaragdū albis venis circūligatū glactiten vocāt. Galatias grandinis & candorē pręfert & figurā. duricia quoq; inuicta vt adamas, etiā in igne posita manet suū frig⁹. Solis gēma candida est, traxitq; nomen q ad solis speciē in orbē fulgētes spargit radios. Solētes trāslucet candido melleoq; fulgore cōtinens lunę imaginē quā iuxta cursum astri ipius perhibēti in dies singulos minui atq; augeri, nascit in psida. Cymedia inuenitur in cerebro piscis eiusdē nois, cādida & oblonga. Pręsagite his ferunt magi signa tranquillitatis vel tēpestatis. Beloculus albicans pupillam cingit nigrā e medio aureo fulgore lucentē, & propter speciem assyriorū regi belo dicatā, vnde & appellata. Emipelas dicitur, cum in cādida gēma supne enigricat color, vn̄ & nomē habet. Exebenus speciosa & cādida q̄ aurifices aurū poliunt.

¶ De nigris. Cap.xj.

Achates reperta primū in sicilia iuxta flumen eiusdē nois, postea plurimis i terris. Est autē nigra habēs in medio cirrulos nigros & albos iunctos & variatos similis hematiti. Magi suffitu earū si credit tēpestates auertūt, flumina sistunt. Absictos nigra & ponderosa disticta venis rubētibus. Hęc excalefacta igni septē dieb⁹ calorē tenet Egypti illa nigra est radice cærulea facie, ex egypto vbi iuenitur vocata. Medea nigra est, a medea illa fabulosa inuēta. Habet venas aerij coloris, sudorem reddit crocū saporem vini. Veientana italica gēma est a veiētibus reperta, nigra facie, albis intermicātibus notis. Baruptos nigra est cū sanguineis & albis notis. Meramelas nigra vena, quēlibet colorē secans p mediū. Veneris crinis nigerrimi nitoris, cōtinens in se speciē rufi crinis. Tricun⁹ ex africa nigra est, sed tres succos reddit, ab radiente nigrū, e medio sanguineū, e summo ocreę. Dionysia nigris mixtis rubentib⁹ notis, ex aqua trita, vinum fragrat, & odore suo ebrietati resistere putatur Pyrites nigra quidem sed attritu digitos adurit.

¶ De varijs. Capi.xij.

Rangus varius ex oibus pene coloribus cōstans vn̄ & nominātur Olea barbari nois ex fuluo, & nigro viridiq; & candido est. Mitridax sole pcussa, coloribus micat varijs gignitur in psida Droselitus, varius nois causa, quia si ad ignem applicet, velut sudorē mittit. Opallus distinct⁹ diuersarū colore gēmaꝝ. Est eñ in eo carbūculi tenuior ignis, amethisti fulgēs purpura, smaragdi nitens viriditas & cuncta pariter sub quadā varietate lucētia. Nomē habet ex patria, solo eni eū parturit india. Pōticę a pontio dicūtur. genere diuerso, nunc sanguineis, nunc auratis guttis micātes, aliæ habētes stellas, alię lōgis chorū ductibus lineatę. Hexocōthalithus in parua magnitudine multicolo, vn̄ & hoc nomen sibi adoptauit. Tam diuersis eni notis sparsus est, vt sexaginta gēmarū colores in paruo eius orbiculo dephendātur, nascitur autē in libya apud troglodytas. Murina apud parthos gignit, sed pcipua in germania, humorē sub terra putant calore densatum. vnde & nomē sumpsit. Varietas eius in purpurā cādorēq; & ignē cum quibusdā colorum repercussionibus quales in cœlesti arcu spectantur. Cuius contraria causa crystallū facit, gelu concreto vehementiore.

¶ De crystallis. Capi.xiij.

Crystallus resplēdēs & aquosus colore tradit q nix sit glacie durata p ānos, vn̄ & nomen ei gręci dederūt. Gignit aūt in asia & cypro maxie in septētionū alpibus, vbi nec ęstate sol feruētissimus iuenitur. Ideoq; ipsa diuturna & annosa duricia reddit hāc speciem quę crystallus dicit. Hic oppositus radijs solis adeo rapit flāmā, vt aridi fungis vel folijs ignem prębeat. Vsus eius etiā ad pocula destinatur. Nihil aūt aliud q̄ frigidum pati potest. Adamas indicus lapis paruus & idecorus ferrugineū habēs colorē & splendorē crystalli. Nunq̄ aūt vltra magnitudine nuclei auellanę repertus. Hic nulli cedit materię, nec ferro qdē nec igni, nec vnq̄ incalescit, vn̄ & nomē greca iterpretatiōe indomita vis accepit. Sed dū sit iuictus ferri ignisq; contēptor, hircino rumpitur sanguine recēti et calido maceratur, sicq; multis ictib⁹ ferri perfringitur. Cuius fragmēti sculptores pro gemmis insignēdis pforādisq; vtuntur. Hic autē diffi-

det cū magnete lapide,intantū vt iuxta posit⁹ fer
rū nō patiatur abstrahi magneti. aut si admotus
magnes cōprehenderit,rapiat atq; auferat.Fertur
quoq; in electri similitudinevenena deprehendere
metusvanos expellere,maleficis resistere artibus.
Genera eius sex.Galatias grādinū & candorē & fi
gurā adamantinā duriciē habet.Etiā in igne posi
tus manet suū frigus Cerauniorū duo genera sūt
Vnū qnod germania mittit crystallini simile splē=
det tñ ceruleo,& si sub diuo positū fuerit fulgorez
rapit sidereū.Ceraunīū alterū hispania i lusitanis
littoribus gignit cui color pyropo rubenti et qua=
litas vt ignis.Hęc aduersusvim fulgurū opitulari
fertur,si credim⁹.Dicta aūt ceraunia, qm̄ alibi nō
inuenitur q̄ in loco fulminis ictui proximo . Grece
ei fulmen ceraunos dr̄.Iris apud arabiā in mari ru
bro nascitur coloris crystallini, sexangulata dicta
ex argumento ignis.Nam sub tecto percussa sole
spēs & colores arcus cęlestis i.pximos parietes imi
taꝛ.Astrion ex india est crystallo ꝓpinqua, in cui⁹
centro stella lucet fulgore lunę plenę.Sūpsit autē
nomen ꝙ astris opposita,fulgorē rapit ac egerit.
Electria quasi electoria.Invētriculis ei gallinatiis
inueniꝛ,crystallina specie,magnitudine fabę.Hac
in certaminibus inuictos fieri magivolunt,si credi
mus.Enidros ab aquavocata. Exundat eni aqua
itavt clausam in ea putes fontanā scaturiginē.Om
niū ardentiū gēmaꝝ principatū carbunculus ha
bet.Carbunculus aūt dictus ꝙ sit ignitus vt carbo
cuius fulgor nec noctevicitur.Lucet ei intenebris,
adeovt flāmas ad oculosvibret.Gña eiu⁹ duodecī
sed prēstātiores qvidentur fulgure & velut ignem
effundere.Carbūculus aūt grēce anthrax dicitur.
Gignitur in libya apud troglodytas. Anthracites
vocatus ꝙ sit & ipse coloris ignei vt carbunculus,
sed cādidavena precinctus,cuius ꝓprium est,ꝙ ia
ctatus in ignē,velut inter mortuosextinguiꝛ,at cō
traquis perfusus exardescit.Sandasirus nasciꝛ i in
die loco eiusdē noīs.Species eius ꝙveluti intra lu
cido igne intus fulgente aureæ guttæ.Constat in=
ter oēs quātus numerus stillarū accedit,tāto & p̄=
ciū accedere.Lychnis ex eodē gñe ardentiū est,ap
pellata a lucernorū flagrantia,gigniꝛ in multis lo
cis,sz ꝓbatissima apud indos.Quidā eā remotio=
rē carbunculū esse dixerūt. Huius duplex facies,
vna quę purpura radiat,altera q̄ cocci rubore a so
le excalefacta,aut digitoꝝ attritu paleas & car=
thaꝝ fila ad se rapere diciꝛ.Sculpturisresistit,ac si
qñ sculpta fuerit,dū signa īprimit,quasi quodā a=
nimali morsu partē cęrę retentat.Genera ei⁹ qua
tuor.Carcedonia hoc est quod & lychnis facere di
ciꝛ,q̄q̄ multo vilior predictis,nasciꝛ apud nasamo
nas,ibre vt ferūt diuino,inueniꝛ ad repercussū lu=
nę plenę.Oīa aūt gña sua sculpturę resistunt. Ala
bādina dicta ab alabāda asię regiōe,cui⁹color ad
calcedoniūvadit,sed rarus.Dracōtidesex cerebro
draconis eruiꝛ quę nisi viuenti abscisa fuerit non
ignescit.Vñ & eā magi dormientibus draconibus
amputāt.Audaces ei viri,explorant draconū spe
cus & spargūt ibi gramina medicata ad incitādū
draconū soporē,atq; ita somno sopitis capita dese
cant & gēmas detrahunt.Sunt aūt cādore translu
cido.Vsu earū oriētis reges p̄cipue gloriant̄.Chry
sopassus ęthiopic⁹ ē quē lapidē lux cœlat, prodit
obscuritas.Nocte eni igneus est,die aure⁹.Phlogi
tes ex persida est ostentāsintra se quasi flāmas æ=
stuātes quę nō exeant. Syrtiresvocata,qm̄ in litto
re syrtiū inuēta primū est i parte lucanię.Color ei⁹
croceus intus stellas cōtinēs elāguidas,&sub nubi
lo renitētes.Ermiscion inter gratissimas gēmas a
spiciꝛ & ex igneo colore radians auro,portās secū
in extremitatibus candicam lucem.

Cap.xiiii.

¶De aureis.

SVnt quędā gēmaꝝ gña spē metalloꝝ vel
lapidū cognominata.Chrysopis aurū tm̄
videtur esse.Chrysolit⁹ auro similis ē,cuz
marini colorissimilitudine,hūc æthiopia
gignit.Crysolectrus similis est auro,sed in colorez
electrivergens matutino tm̄ aspectu iocūd⁹.rapa=
cissimus igniū,& si iuxta fuerit celerrime ardescēs
Chrysolansis ex auro & ignevocata. Aurea est enī
die & nocte ignea,hanc æthiopia gignit. Ammo=
chrysus harenis auro intermixtus nūc brachteaꝝ
nūc pulueris habet quadrulas,gigniꝛ in persida.
Leochrysus,colore aureo interueniēte cādida ve
na.Melectrisis dicta,ꝙveluti per aurū sincerū,sic
hęc gēma transluceat Chrysocolla gignitur in idia
vbi formice eruūt aurū.Est aūt auro similis & ha
bet naturā magnetis,nisi ꝙ augere aurū traditur
vnde & nuncupaꝛ.Argirites similis argēto habēs
stigmata aurea.Androdoma argenti nitorem ha=
bet,& pene adamas quadrata semper tesseris.Ma
gi putant nomen impositū ab eo ꝙ aioꝝ ipet⁹ vel
iracūdias domare & refrenare dicaꝛ,si credimus.
gignitur in mari rubro.Calcitis aerii coloris ē. Cal
cofanus nigra est,sed lapidi illisa ęris tinnitū red=
dit.Balanites duo sunt gña,subuiridis& corinthei
ęris similitudinē mediā secāte flāmeavena. Sede=
ritis a cōtēplatione ferri nihil dissonat.In malefici
is quoquō si inferaꝛ discordias excitat. Ideus da=
ctylus ex insula creta est ferrei coloris,causa nomi
nis ei⁹,quia pollicē humanū exprimit.Ethiopicus
ferrei coloris est,qui dū teritur nigrū succū emit=
tit.zimilianicius in euphratis alueo legiꝛ proconi=
sio marmori similis medio coloreglauco,veluti o=
culi pupilla internitens.Arabica ex patria dicta,
aspectu eburnea est. Efestitis speculi naturā habet
in reddēdis imaginibus q̄q̄ rutilet, experimentum
eius,si feruēti aquę addita stati refrigeret,aut si so
li opposita aridā materiā accendat, nascitur in co
rico.Ostracites lapidosus colore testaceo durior.
Altera achati similis nisi ꝙ achates politura pin=
guescit,duriori tanta inest vis,vt alię gēme sculpā
tur fragmentis eius.Glossa petra similis est lingue

humanę, vñ & nomen sumpsit. Fertur aũt deficiẽte luna e cęlo cadere, cui nõ modicã magi tribuũt potestatẽ. Nã ex eo lunares motus excitari putant Sunt & quedã gẽmaꝝ genera cognominata ab animalib⁹. Echites vipereas maculas exprimit. Carcine marini cãcri coloris est. Scorpiter scorpionẽ & colore & effigie refert. Mirmicites formicę raptantis effigiẽ imitatur. Taopauroni est similis. Hieracites accipitris coloris. Ethites aquilę. Egoptalmus caprino oculo similis. Licoptalmus quatuor colorũ ex rutilo sanguineũ in medio nigrũ, cãdidus cĩgit vt lupoꝝ oculus. Meconites papauer exprimit Sunt & quedã gẽmę quibus gentiles in superstitionibus quibusdã vtunt̃. Liperia suffita oẽs bestias euocare tradunt. Anancitide in necromãtia dęmonũ imagines euocare dñr. Sinocitide vmbras inferoꝝ euocatas tenere pagani aiunt. celonites oculus est indicę testudinis, varius & purpureus. Per hunc magi ipositũ linguę futura prẽnuuciari fingunt. Bronia a capite testudinum e tonitruis cadi putat̃ & restringere fulminis ictus. Hienia lapis in oculis hienę bestię inuenitur. Qui si sub lingua hominis subditus fuerit, futura eũ pręcinere dicunt. Sed et corallius tẽpestati et grãdini resistere fert̃. Põtica est gẽma quędã liuore perlucida, habẽs stellas rubeas, interdũ & aureas. Dicũt per eã interrogare dęmones et effugare. In quibusdã gẽmarũ generib⁹ veras a falsis discernere magna difficultas est, quippe cũ inuentũ sit ex vero genere alteri⁹ in alia falsa transducere, vt sardonices q̃ ternis glutinãtur gẽmis ita vt deprehendi non possint. Figũt eni eas ex diuerso genere nigro cãdido minioq; colore. Nã et pro lapide p̄ciosissimõ smaragdo quidã vitrũ arte inficiunt, et fallit oculos subdole quędã falsa viriditas, quoadusq; non est qui probet simulatũ & arguat, sic & alia alio atq; alio mõ. Neq; ei est sine fraude vlla vita mortalium. Omnes autẽ non translucidas gemmas cœcas appellari eo ꝙ densitate sua obscurentur.

¶ De vitro. Cap. xv.

Vitrũ dictũ ꝙ visui perspicuitate transluceat. In aliis eni metallis quicquid intrinsecus cõtinetur abscõditur, in vitro vero quilibet liquor vel species qualis est interius, talis exterius declaratur & quodãmõ clausus patet. cuius origo hęc fuit. In parte syrię q̃ fenicis vocat̃ finitima iudeę circa radicẽ montis carmeli palus est ex qua nascit̃ belus, amnis quiq; miliũ passuũ spacio in mare fluens iuxta ptolomaidẽ, cuius harenę de torrente fluctu sordibus eluũtur. Hic fama est pulsa naue mercatoꝝ nitri, cũ sparsim per littus epulas pararẽt nec essent pro attollendis vasis lapides glebas nitri ex naui subdiderunt, quib⁹ accensis p mixta harena littoris translucentes noui liquoris fluxisse riuos & hanc fuisse originẽ vitri. Mox vt est ingeniosa solertia non fuit cõtenta solo nitro sꝫ et aliis mixturis hanc artẽ studuit. Leuibus ei aridisq; lignis cõcoquitur adiecto cupro ac nitro cõtinuisq; fornacibus vt ęs liquatur massęq; fiũt. Postea ex massis rursus funditur in officinis, et aliud flatu figuratur, aliud torno teritur, aliud argenti modo cęlatur. Tingitur etiã multis modis ita vt hiacynthos saphirosq; et virides imitet̃ & onyces, vel aliarũ gẽmaꝝ colores, neq; est alia speculis aptior materia vel picturæ accõmodatior. Maximus tñ honor in cãdido vitro proximoq; in chrystalli similitudine. Vñ & ad potandũ argẽti metalla & auri repulit. Vitrũ oli fiebat & ini talia, & p gallias & hispaniã harena alba et mollissima pilla molaq; terebatur. dehinc miscebat̃ tribus partibus nitri põdere vel mensura, ac liquata in alias fornaces trãsfundebatur. Quę massa vocabatur admonitrum, atq; hæc recocta fiebat vitrũ purũ et candiduꝫ. In genere vitri et osianus lapis annumeratur. Est aũt virens interdũ et niger aliqñ et translucidus, crassiore visu, et in speculis parietũ ꝓ imagine vmbras reddente, gẽmas multi ex eo faciunt. Hunc lapidẽ et in india et i italia et ad oceanũ i hispania nasci tradunt, Fertur aũt sub tiberio cęsare quendã artificẽ excogitasse vitri tẽperamentũ vt flexibile esset et ductile. Qui dum admissus fuisset ad cęsarẽ porrexit phialã cęsari. Quã ille indignatus in pauimentum ꝓiecit. Artifex aũt sustulit phialã de pauimento, quę cõplicauerat se tanq̃ vas ęneum, Dein de malleũ de sinu ꝓtulit et phialam correxit. Hoc facto cęsar dixit artifici. Nunquid alius scit hãc cõditurã vitroꝝ? Postq̃ ille iurans negauit alterũ hoc scire, iussit eũ cęsar decollari ne dum hoc cognituꝫ fieret, aurum ꝓ luto haberetur et oĩm metallorum precia abstraherẽtur. Et reuera quia si vasa vitrea nõ frãgerentur melius essent q̃ aurũ et argentum.

¶ De metallis. Cap. xvi.

Metallum dictum grece απο του μεταλλον ꝙ natura eius ea sit vt vbi vna vena apparuerit, ibi spes sit alterius inquirendi Septẽ autẽ sunt genera metallorũ, aurum, argentum, æs, electrum, stannum, plumbum, et quod domat omnia ferrum.

¶ De auro. Cap. XVII.

Aurum ab aura dictũ. i. a splẽdore. ꝙ repercusso aere plus fulgeat. vñ & Virgilius. Discolor vñ auri p ramos aura refulsit hoc est splẽdor auri. Naturale ei est vt metallorũ splendor plus fulgeat luce alia repercussus. Hic & aurati dicti quorũ fulgor splẽdidos reddit. Obrizum aurũ dictũ, ꝙ obradiet splendore. Est einm coloris optimi, qd̃ hebrei opham gręci cairũ vocant. Brachtea dicit̃ tenuissima lamina. αποτου βραχειρ, qd̃ est ηχειν. i. a crepitãdo. lamina. Pecunia prius de pecudibus, & ꝓprietatẽ habebat & nomẽ De corio eñ pecudũ nũmi incidebant̃ et signabãtur. Postea a saturno ęreus nũmus inuẽtus est. Ipse eñ signari nũmos et iscribi cõstituit. Propterea et

erarium saturno a gentibus consecratũ est. Alij vt
superius pecuniã a pecudibus appellauerũt, sicut
a iuuando iumẽta dicta sunt. Omne eni patrimo=
niũ apud antiquos peculiũ dicebatur a pecudibꝰ,
in quibus eoꝝ constabat vniuersa substãtia. Vnde
et pecuarius vocabatur q erat diues, modo vero
pecuniosus. Antiquissimi nõdũ auro argẽtoq; in=
uento, ære vtebãtur. Nã prius ęrea pecunia in vsu
fuit, post argẽtea, deinde aurea subsecuta, sed ab
ea qua cœpit & nomẽ retinuit. Vnde et ęrariũ di=
ctum, quia prius tantũ in vsu fuit, & ipm solũ recõ
debatur, auro argẽtoq; nondũ signato, ex quorũ
metallis q̃uis postea facta fuisset pecunia, nomen
tm̃ erarij pmansit ab eo metallo vnde initiũ sum=
psit. Thesaurũ iuxta grecã proprietatẽ απογησ
τεσεοσ, a positione, hoc est a reposito noiat. Nã
thesis posito dicitur & est nomẽ ex græco latinoq;
sermone cõpositum. Nam thesis greci repositũ di
cunt. Latini autem qd iunctum sonat repositũ au
rum. Auraria nomẽ habet ab auro. Tributa vero
eo q antea per tribus singulas exigebantur, sicut
nunc per singula territoria. Sic autẽ in tres partes
diuisum fuisse romanũ populũ constat, vt qui prę
erant in singulis partibus tribuni dicerẽtur. Vnde
etiã sumptꝰ quos dabant populi tributa noiarũt.
Vectigalia sunt tributa a vehendo dicta. Stipen=
diũ a stipe pendẽda nominatũ. Antiqui eni appen
dere pecuniã soliti erãt magis q̃ annumerare. Mo
neta appellata est quia monet ne qua fraus ĩ me=
tallo vel põdere fiat. Numisma est solidus aureus
vel argeuteus siue ęreus, qui ideo numisma dicit,
quia nominibus pricipũ effigiebusq; signabatur.
Prius nummus argirus nũcupabatur, quia q̃pluri
mũ ex argẽto percutiebatur. Nũmi autẽ a numa
romanoꝝ rege vocati sunt qui eos primũ apud la
tinos imaginibus notauit, & titulo nois sui pręscri
psit. Folles dicũtur a sacculo quo cõduntur, a cõti
nẽte id qd cõtinetur appellatũ. In numismate tria
quęruntur, metallũ, figura, & põdus. Si ex his ali=
quid defuerit, numisma non erit. Tria sunt autem
genera argẽti & auri et æris, signatũ, factũ, infe=
ctum. Signatũ est qd in nũmis est. factum est qd in
vasis & signis. infectũ quod in massis est, qd & gra
ue dicitur, id est massa. In noticiã autẽ formarum
metalla ita venerunt. Dũ enim quacũq; causa ar=
dẽtes siluę excoquerẽt terram ex calefactis venis
fudit riuos cuiuscũq; structurę, siue igitur æs illud
fuerat, siue aurũ cũ in loca terræ depressiora de=
curreret, sumpsit figuram in quã illud vel pfluẽs
riuus vel excipiens lacuna formauerat. Quaꝝ re=
rũ splendore capi hoies cũ ligatas attollerẽt mas
sas viderũt in ea terrę figurata vestigia in quę ex=
cogitauerũt liq̃factas ad oẽm formã posse deduci.

¶ De argento. Cap. xviij.

ARgentũ non longe a gręca appellatione
distat. Hoc eni illi argirũ vocant. Sed mi=
rum in modũ illud dũ candidũ sit, ipres=
sum corpori lineas nigras reddit. Argentũ viuum
dictũ q excidat materias in qbus inicitur. hoc & li
quidũ quia pcurrit. Inuenit specialiter in metallis
siue in argẽtarijs fornacibus guttarũ concretione
tectis inhærens, sæpe etiã in stercore vetustissimo
cloacarũ vel puteoꝝ limo. Fit etiã & ex nimio im=
posito concule ferreæ patena testea superposita,
cũ circũlito vasculo circũdãtur carbones, sicq; ar=
gentũ viuum ex nimio stillat, sine hoc neq; argen
tũ, neq; ęs inaurari põt, Tantę autẽ virtutis est, vt
si sup sextariũ argenti viui centenariũ saxum su=
perponas, oneri statim resistat. Sin vero auri scru
pulũ, leuitatẽ eius raptim sinu recipit, ex quo in=
telligitur nõ pondus sed naturn esse cui cedit. Ser
uatur autẽ melius in vitreis vasis, nã cęteras mate
rias perforat. Potui autẽ datũ, interficit ponderis
causa. Argẽti purgamẽta, litargyros, quã nos spu
mã argenti appellamus. Fit aũt ex argento et plũ
bo mixta.

¶ De ære. Capi. xix.

AEs a splendore aeris vocatũ sicut au=
rum & argẽtum. Apud antiquos autẽ
priore æris q̃ ferri cognitus vsus. ære
quippe primi pscindebãt terrã, ęre cer
tamina belli gerebãt, eratq; in precio
magis æs, aurũ vero & argentũ ppter inutilitatẽ
reiciebantur. Nunc versa vice iacet ęs, aurũ sum=
mo cessit honore. sic voluenda æris cõmutat tẽpo
ra rerũ. & qd fuit in precio, fit deniq; nullo hono=
re. Vsus æris postea transijt in simulacris, in vasis,
in ædificioꝝ structuris, maxime & ad perpetuita=
tẽ monumentorũ, etiã publicę in eis cõstitutiones
scipcæ sunt. Cyprũ ęs in cypro insula prius reper
tum, vnde & vocatũ, factum ex lapide eroso, quẽ
cathmiã vocãt, & est ductile, huic si addatur plum
bum colore purpureo fit. Auricalcũ dictum q &
splendorẽ auri et duriciã ęris possideat. Est autẽ
nomẽ compositũ ex lingua latina et gręca. Es eñ
sermone gręcoꝝ calco vocatur. Fit autẽ ex ęre et
igne multo ac medicaminibus pducitur ad aureũ
colorẽ. Corintheũ est omniũ cõmixtio metalloꝝ,
qd casus primũ miscuit corintho cũ caperetur in=
censa. Nã dum hanc ciuitatẽ hãnibal cepisset oẽs
statuas ęneas & aureas & argẽteas in vnũ rogum
congessit, et eas incẽdit. Ita ex hac cõmixtione fa
bri sustulerunt et fecerunt parapsides. Sic corin=
thea nata sunt ex omnibus in vnũ, nec hoc nec il=
lud. Vnde et vsq; in hodiernũ diem, siue ex ipo. si=
ue ex mixtione eius, ęs corintheũ vel corithea va=
sa dicuntur. Huius tria genera. vnum candidũ ad
argenti nitorẽ accedens, alterũ in quo ipsius auri
fulua natura est, tertiũ in quo ęqualis cunctoꝝ tẽ=
peries. Coronariũ, ex ductili ære tenuatur in lami
nas, taurorumq; felle tinctũ speciem auri in coro=
nis histrionũ præbet. Vnde et appellatũ. Pyropũ
igneus color vocauit. Nãq; in singulas vncias ęris
aditis auri scrupulis senis p̃ tenui brachtea igne=

ſcit flãmaſq; imitatur, vñ & pyropum dr̃. Regulare ęs dr̃, quod ab aliis ductile appellatur, quale omne cyprium eſt. Ductile aũt dicitur eo ꝙ malleo producatur, ſicut cõtra fuſile quod tm̃ funditur. Nam malleis fragile eſt. Siquidẽ omne ęs diligenti⁹ purgatis igne viciis excoctiſq; regulare efficitur. Campanũ quoq; inter oĩa genera ęris vocatur a campania prouincia, quę eſt in italię partibus, vtenſilibus & vaſis oĩbus probatiſſimũ. Es oẽ frigore magno melius fundit̃. ęs rubiginẽ celerius trahit niſi oleo perungatur, ſeruari aũt id optime etiã in aliqua pice tradunt. Inter oĩa metalla ęs vocaliſſimũ eſt, & maximę poteſtatis, ideo & ęnea limina. vñ & Virg. In foribus cardo ſtridebat ęneis. Origo æris catmia & calciteus. Purgamenta ęris catmia & origo & ęris flos. Catmia gignitur in metallorũ ęris atq; argenti fornacibus inſidente nitore. Nãq; vt ipſe lapis ex quo fit ęs catmia vocatur, ſic rurſus in fornacibus exiſtit, & noĩs ſui originem recepit, ęris flos fit ſeu gignit̃ cõflationib⁹ reſoluto atq; reliquo ęre perfuſa frigida aqua. Repẽtina ei denſatione tanq̃ de ſucco reparatur flos. Eruginẽ ęs quoq; creat. Nã laminę ęreę ſuper vas aceti aſperrimi ſarmentis ſuperpoſitę atq; ita diſtillãtibus quod ex eo cecidit in ipſum acetum teritur & cribratur.

¶ De ferro. Cap. xx.

Ferrũ dictũ ꝙ farra. i. ſemina frugũ terræ cõdat. Idẽ & calybs, a calybe flumine vbi ferrũ optima acie tẽperatur. Vñ & abuſiue dr̃ calybs ipſa materies vt vulnificuſq; calybs. Ferri vſus poſt alia metalla repertus eſt, cuius poſtea verſa in opprobriũ ſpecies. Nã vnde prius tellus tractabatur, inde mõ cruor effundit̃. Nullũ aũt corpus tã denſis inter ſe coherentibus & implicitis elemẽtis q̃ ferrũ. vñ ineſt illi duricia cũ frigore. Ferri aũt metallũ pene vbiq; reperitur, ſed ex omnibus generibus palma ſerico ferro datur. Seres enĩ hoc cũ veſtibus ſuis pellibuſq; mittunt. Secunda ꝑthico, neq; alia genera ferri ex mera acie tẽperantur. Cęteris enĩ admiſcetur mollior cõplexus. Differentia ferri plurima, iuxta terrę genus. Nam aliud molle, plumboq; vicinũ, rotarꝫ & clauiũ vſibus aptũ. Aliud fragile & ęroſum culturę terrę cõueniẽs. Aliud ſola breuitate placet, clauiſq; calligariis. Aliud rubiginẽ celerius ſentit. Tricturę vocat̃ hę omnes ꝙ in aliis metallis a ſtringendo apte vocabulo ĩpoſito. Aquarum vero ſumma differentia eſt, quibus ferrũ candens imergitur quo vtilior fiat, ſicut birbilis in hiſpania et thiras ſonacomus in italia, in acuendo ferro oleo delectatior fit acies, vñ & tenuiora ferramenta oleo reſtringi mos eſt, ne aqua in fragilitatẽ durentur. A ferro ſanguis human⁹ ſe ſe vlciſcitur. Contactũ nãq; celerius rubiginẽ trahit. Cũ ferro magnes lapis concordiã habet. Sola ei hęc materia vim ab hoc lapide accipit, retinetq; longo tẽpore. Ex eodẽ lapide architectus quidam alexandrię templũ concamerauerat, vt in eo ſimulacrũ ferro in aere pendẽte videretur. Ferrũ accẽſum igni niſi duretur ictibus corrũpit̃. Rubens nõ eſt habile ad tundendũ, neq; anteq̃ albeſcere incipiat. Aceto vel alumine illitum ferrũ fit ęris ſimile. Purgamenta ferri rubigo & ſcoria. Rubigo eſt viciũ rodens ferrũ vel ſegetes, quaſi rudigo mutata vna littera, hæc et erugo ab erodendo. Nã erugo viciũ eſt ferri ab erodendo dicta, non ab æramento. Scoria vero purgamẽta et ſordes ſunt quę igne excoquũtur. Et dicta ſcoria, quia de ferro excutit̃. Rubigine aũt caret ferrũ ſi ceruſa et gypſo et liquida pice perungitur. Item rubigo ferramentum nõ viciat, ſi eadem medulla ceruina vel ceruſa mixta roſaceo vngatur.

¶ De plumbo. Cap. xxi.

Plumbum dictũ, ꝙ ex eo primum pilis factis maris altitudo tentata eſt. Huius vero gñã ſunt nigrum et cãdidũ, ſed meli⁹ candidũ, quod prius in inſulis atlantici maris inuentum eſt. Siquidẽ et in luſitania et in gallicia gignitur ſumpta terra harenoſa et coloris nigri et ponderis grauis interueniunt et minuti calculi maxime de torrentibus ſiccatis, lauant eas harenas. et quod ſubſidit coquunt in fornacibus. Inueniuntur et in aurariis metallis aqua miſſa calculi nigri et graues. et dum aurũ colligitur cũ eo remanent. Poſtea ſeparati conflẽtur, et in plumbũ albũ reſoluuntur. Inde et eadem grauitas plũbi q̃ auri. Nigrum plumbũ circa cantabriã abundat, cui⁹ origo duplex eſt. Aut enĩ ſolũ ex ſua vena prodit, aut cum argento naſcitur. mixtiſq; venis conflat̃. Huius primus in fornacibus liquor ſtannum eſt, ſecundus argentum quod remanet ſuper addita vena rurſuſq; conflata fit nigrum plumpum. India neq; plumbum neq; ęs habet gẽmis tm̃ et margaritis hęc permutat. Nigro plumbo fiſtulis laminiſq; vtimur. Laborosius in hiſpania et gallia eruitur plumbum. Nã in britannia ſummo terrę corio.

¶ De ſtanno. Cap. xxii.

Stanni ęthimologia απο χορίζων. i. ſeparans dr̃ et ſecernens. Mixta enĩ et adulterata inter ſe per ignem metalla diſſociat et ab auro et argento ęs plumbũq; ſecernit, alia quoq; metalla ab igne defendit, et cũ ſit natura ęris ferriq; duriſſima, ſi abſq; ſtãno fuerit vritur et crematur. Sannum illitum ęreis vaſis ſaporem facit gratiorem et compeſcit virus eruginis. Specula etiam ex eo temperãtur. Ceruſa quoq; ex eo ſicut ex plumbo conficitur.

¶ De electro. cap. xxiii.

Electrũ vocatum ꝙ ad radiũ ſolis clarius auro argentoq; reluceat. Sol enĩ a poetis electrũ vocatur. Defecatius ẽ enim hoc metallũ oĩbus metallis. Hui⁹ tria genera. Vnum quod ex pini arboribus fluit quod ſuccinũ dr̃. Alterum metallũ qđ naturaliter inuenitur, et in pręcio habetur. Tertiũ

ꝙ fit de tribus partibus auri & argenti vna.Quas
partes etiã si naturale soluas inuenies.Vñ & nihil
interest,natũ sit an factũ,vtrũq; eni eiusdẽ naturę
est.Electrũ quod est naturale eiusmõi naturę ẽ, vt
in couiuio & ad lumina clarius cunctis metallis ful
geat et venenũ prodat.Nam si ei infundas vene=
num stridorem edit & colores varios in moduȝ ar
cus cęlestis emittit.

¶De ponderibus. Cap.xxiiii.

Ponderũ ac mensuraꝝ iuuat cognoscere
modũ.Nam oĩa corporalia sicut scriptum
est a summis vsq; ad ima in mensura & nu
mero & põdere disposita sunt atq; formata. Cun=
ctis corporeis rebus pondus natura dedit,suũ quo
q; regit oĩa pondus.Primus moyses in heremo fili
is israel põdera & mensuras dedit.Primus sidõ ar
giuus ponderũ rationẽ in græcia constituit,&licet
alii antiquiores extiterint,sed iste hac arte experiẽ
tior fuit.Pondus dictũ eo ꝙ in statera libraꝝ pen=
deat,hinc & pensum.Abusiue aũt põdus,libra v=
na est.Vñ etiam dipondium dictũ est quasi duo põ
dera,quod nomen adhuc invsu retinetur,Trut ina
est gemina ponderũ lances æquali examine pen=
dens facta propter talenta & cẽtenaria appenden
da sicut momẽtana pro parua modicaq; pecunia.
Et hæc moneta vocata.Eadem & statera nomẽ ex
numero habens ꝙ duabus lancib⁹ & vno in medio
stilo librata æqualiter stet.Examen est filũ mediũ
quo trutinę statera regitur & lances ęquantur. vn
de & in lanceis amentum dr̃.Campana regione ita
lię nomen accepit vbi primũ eius vsus repertus est
Hæc duas lãces non habet sed virga est signata li
bris & vnciis & vago pondere mensurata.Vnicuiq;
aũt ponderi certus est modus noĩbus proprijs desi
gnatus.Calcus minima pars põderis quarta pars
oboli est,cõstans lentis germinis granis,Appella=
tur aũt calcus,ꝙ sit paruulus sicut & lapis calcul⁹
qui adeo minimus est.vt sine molestia sui calcetur
Siliqua vicesimaquarta pars solidi est,ab arboris
semine vocabulũ tenens.Cerates oboli pars media
est habens siliquã vnã semis.Hunc latinitas semi o
bolũ vocat.Cerates aũt gręce latine siliqua cornu
um interpręt atur.Obolus siliquis tribus appendit
habeus cerates duos,calcos quattuor.Fiebat eniȝ
oli ex ęre ad instar sagittę,vnde & nomen a gręcis
accepit,hoc est sagitta,Scrupulus sex siliquaꝝ põ
dere cõstat. Hic apud gręcos grãma vocatur.Scru
pulus aũt dictus per diminutionẽ a lapillo breui q
scrupus vocatur.Drachma octaua pars vnciæ est,
& denarij pondus argenti tribus cõstans scrupulis
i.xviii.siliquis.Deuarius aũt dictus,quia pro decẽ
nũmis imputatur.Solidus nũcupatur,quia nihil il
li deesse videtur.Solidũ eĩ antiqui integrũ dicebãt
et totũ.Ipse quoq; numisma vocatur,pro eo ꝙ no=
minibus principũ effigiebusq; signetur. Ab initio
vero vnũ numisma vnus argenteus erat.Hoc eniȝ
ab assiriis cępit.Dicũt enĩ iudęi ꝙ abraham in ter
rã chanaan primus hanc aduexerit formã. Solid⁹
apud latinos alio noĩe sextula dĩ,ꝙ de his sex vn=
cia cõpleatur.Hunc vt diximus vulgus aureũ soli=
dũ vocat,cuius tertiã partẽ ideo dixerũt tremissaȝ
eo ꝙ solidũ faciat tremissus.Sextula bis assumpta
duellã facit,ter posita staterã reddit.Stater auteȝ
medietas vnciæ est,appendẽs aureos tres,vñ & vo
catur stater ꝙ tribus solidis stet. Hic & semiuncia
quia semis habet de vncia.Hic & semissis quia põ=
deris semis est,quasi semiassis.Quadrantẽ hebręi
similiter quadrantẽ vocant,& vocatur quadrãs , ꝙ
vncię quartã partem appendat.Sicel qui latino ser
mone siclus corrupte appellatur,hebręũ nomẽ est
habens apud eos vncię pondus.Apud latinos aũt
& gręcos quarta pars vncię est,& stateris medietas
drachmas appendens duas.Vnde cũ in litteris di
uinis legitur siclus vncia est,cũ vero in gentilium,
quarta pars vncię est.Vncia dicta ꝙ vninersitatem
minoꝝ ponderũ sua vnitate vinciat.i. cõplectatur
Cõstat aũt drachmis.viii.i.scrupulis.xxiiii. Quod
proinde legitimũ pondus habetur,quia numerus
scrupuloꝝ ei⁹ horas diei noctisq; metitur, vel quia
librã efficit duodecies cõputatus. Libra.xii. vnciis
perficitur,et inde habetur perfecti ponderis gen⁹
quia tot cõstat vnciis,quot mensibus annus. Dicta
aũt libra ꝙ sit libera & cuncta intra se pondera ꝑ
dicta cõcludat.Mna in põderibus centũ drachmis
appenditur,et est nomen gręcũ.Talentũ aũt sum
mum esse põdus perhibetur in gręcis.Nã nihil est
calco minus nihil talento maius.Cuius variũ apud
diuersas gentes pondus habetur.Apud romanos
enĩ talentum est saptuaginta duaꝝ libraruȝ,sicut
Plautus ostendit qui ait duo talenta esse.c.xliiii.li
bras.Est aũt triplex.i.minus,mediũ,summum,mi
nus.l.mediũ.lxxii.librarũ,summũ.c.xx.cõstat.Cẽ=
tenariũ numeri nomen est eo ꝙ centũ librarũ põ=
deris sit.Quod pondus propter perfectionem cen
tenarij numeri instituerunt romani.

¶De mensuris. Cap.xxv.

Mensura est res aliqua mõ suo vel tempore
circũscripta.Hęc aũt corporis est aut tẽ=
poris.corporis est vt hoĩm,lignoꝝ et colũ
narũ longitudo vel breuitas.Sed et solẽ istũ ꝓpriã
sui orbis habere mẽsurã quod geometrici perscru
tari audẽt.Tẽporis vt mẽsura horarũ et dierum et
annoꝝ.Vnde et metiri pedes horaꝝ dicim⁹ hoc ẽ
mẽsurare.Proprie aũt mensura vocata, ꝙ ea fru=
ges metiuntur atq; frumentũ.i.humida et sicca &
modios,arrabones,vrnas,& amphoras. Mensura
rũ pars minima cochlear quod est dimidia pars
drachmę,appendẽs siliquas.ix.Qui triplicatus cõ
culã facit.cõcula drachma vna et dimidia adiplet
cyathi pondus. x.drachmis appendit qui etiã a q=
busdã causatus dr̃.Oxifalus fit,si quinq; drachmę
adduntur ad.x.Acitabulus quarta pars eminę est
xii.drachmas appẽdens.cotula emina est habens
cyathos.vi.quę iccirco cotula vocat̃,quia gręco ser

mone cotę incisio dicitur,et emina sextarij in duo
ęqua inciditur & cotulā facit. Emina autē appen=
dit librā vnā,quę geminata sextariū facit. Sexta=
rius duarū librarū est qui bis assumpt⁹ bilibris no
minatur,assumptus quater fit gręco noīe chenix.
Quinquies cōplicatus,quinarē, siue gomor facit.
Adice sextū congium reddit. Nā congius.vj.meti
tur sextarijs a quo & sextarij nomen dederūt. Cō=
giū autē a congiēdo.i.per augmentū crescēdovo=
catur. Vnde postea pecunia beneficij grā dari cœ=
pta congiariū appellatū est. Vnusquisq; em̄ sui tē
poris imperator fauorē populi captans adijciebat
vt largior videretur in donis. Coogiariū autē spe=
cialiter mēsura est liquidoꝝ,cuius & rē simul & no
men a romanis impositū inuenimus. Metreta est
mensura liquidoꝝ. Hęc a mēsura accepit nomen.
Metron em̄ mensurā dicunt gręci,& inde appella
ta metreta,licet & vrna & amphora,& reliqua hu
iusmodi noīa mensurarum sint,tamen ista hoc no
men a denarij numeri pfectione accepit. Metrum
ad omnē mensurā pertinet. Metron eni gręce,lati
ne mensura dicitur. Nā & cyathum mensura est,&
amphora mensura est, et quicqd plus minusve ca
pit mensura est. Sed ideo hoc nomē specialiter si=
bi assumpsit, ꝙ sit mēsura perfecti numeri.i.dena
rij. Modius dictus ab eo ꝙ sit suo modo pfectus.
Est autem mensura librarū.xliiij.id est sextarioꝝ
xxij. Cui⁹ numeri causa inde tracta est eo ꝙ in pri=
cipio deus.xxij.opera fecerit. Nā prima die septē
opera fecit,id est materiam īformē,angelos,lucē,
cœlos superiores,terrā,aquam atq; aerē. Secūda
die firmamentū solum. Tertia die quatuor maria,
semia,sationes atq; plantaria. Quarta die tria,so=
lem & lunā & stellas. Quinta die tria,pisces & re=
ptilia aquarū,& volatilia. Sexta die quatuor,be=
stias,pecudes,reptilia terræ,& hominem. Et facta
sunt oīa.xxij.genera in diebus sex. Et.xxij.genera
tiones sunt ab adam vsq; ad Iacob,ex cuius semi=
ne nascitur oīs gens israel. Et.xx.libri veteris testa
menti vsq; ad Hester. et.xxij.literarum elementa
sunt quibus constat diuinæ legis doctrina. His igi
tur exrmplis modius.xxij.sextariorū a Moyse se=
cundū sacrę legis mensurā effectus. Et q̄uis diuer
sę gētes huic mensuræ pōdus vel adijciāt ignoran
ter vel detrahant apud hebręos cōstitutione diui=
na tali ratione seruaī. Modius eni a modo dictus.
Hinc & modica.i.moderata. Modicis eni modius
nomē imposuit. Nā modica ꝓ paruis abusiue non
proprie dicimus. Satum genus est mensurę iuxta
morē prouincię palestinæ, vnū et dimidiū modiū
capiens. Cuius nomen ex hebręo sermone tractuꝫ
est. Satum eni apud eos nomīatur sumptio siue le
uatio, eo ꝙ qui metitur eandē mensurā sumat ac
leuet. Est & aliud satum mensura sextarioꝝ.xxij.
capax quasi modius. Batus vocatur hebraica lin=
gua ab olearia mola quę bath apud eos vel bata
noīatur,capiens quinquaginta sextaria, quę men
sura vna molæ vice proteritur. Amphora vocata
ꝙ hinc & inde leuetur. Hæc gręce a figura sui di=
cta dicitur,ꝙ eius ansę geminatæ,videātur aures
imitari. Recipit aūt vini vel aquę pedē quadratū,
frumenti vero modios italicos. Cadus gręca am=
phora est continens vrnas tres. Vrna mensura est.
quem quidā quartariū dicunt. Proprie autē vrna
vas est qđ pro condēdis defunctoꝝ cineribus adhi
beri solet,de quo poeta. Cœlo tegitur,qui non ha
bet vrnā. Medimna est mēsura quinq; modiorum.
Medimna autē latina lingua vocatur,id est dimi=
dia eo ꝙ quinq; modijs metiatur qui est dimidius
numerus a perfecto denario. Artabo mensura est
apud ęgyptios sextariorū.lxxij.composita ex nu=
mero propter.lxxij.gentesvel linguas,quę orbem
impleuerunt. Gomor.xv.modioꝝ onus appendit.
Corus.xxx.modiis impletur. Hic ex hebraico ser=
mone descendit, qui vocatur cora a similitudine
collis. Coria enim hebraice colles appellātur. Co=
aceruati enim modij.xxx. instar iollis videntur,et
onus cameli efficiunt.

¶De signis. Capi.xxvi.

Ponderis signa plærisq; ignota sunt & inde errorē legentibus faciunt. Quapropter formas eorū & caracteres ita vt a veterib⁹ signata sunt subiiciam⁹.

Z Littera significat dimidium obolum

— Virgula æqualitar iacens et porrecta simpliciter significat obolum

= Geminata virgula duo oboli sunt.

T Latinum significat obolos tres

F Latinum significat obolos quattuor.

E Latinū demōstrat obolos.v. Oboli vero sex propterea caracterē non habēt eo ꝙ iuna drachma sexveniant,quod est pondus denarij argentei.

H Littera significat siliquas. viii. id est tremissem.

N Latinum significat numisma gręcum id est solidum.

IB Iota adiuncta beta significat dimidiū solidum.

< Virgulę duęexvno angulo a leua i dextrā sediuidentes,significat drachmā quam etiam olcem appellant.

NΓ N latinum adiuncto gamma gręco significat semiunciam.

ΓO Gammę autem gręcę litterę o latinū in fine adiunctum ſignificat vnciam.

Λ Lauda gręcum, per medium ſui latinū abiunctū ſignificat libram.

KU kappa gręcum circa finē cornuū adiūcto υ gręco ſignificat cyathum

KO Si vero o latinū habuerit adiunctum, eminam demonſtrat quam gręci cotylem vocant.

ΞE Xi gręum ſi acceperit iunctum e latinum ſignificat ſextarium.

ΞO Si o latinum adiunctum habuerit, indicat acitabulum, quod gręci oxiphalon vocant.

Nμ μ gręcum ſuperpoſito n latino ſignificat mna.

AΛ A latinum in fine habens lauda græcum ſignificat talentum.

A Alpha gręcū in dextro brachio ſupiori o littera coniuncta chęnix eſt.

Incipit liber decimusſeptimus.

De auctoribus rerum ruſticarum. Cap.I.

SCribendi ruſticarū rerum ſolertiam apud gręcos primus Heſiodus Boeti⁹ humanis ſtudiis cōtulit. Deinde Democritus magn⁹ quoq; carthaginenſis in.xxviii. voluminibus ſtudiū agriculationis cōſcripſit, Apud tomanos autē de agricultura primus cato inſtituit, quam deinde marcus terentius expoliuit, mox Virgilius laude carminū extulit. Nec minus ſtudiū habuerūt poſt modum Cornelius celſus & Iulius acticus, ęmilianus ſiue columella inſignis arator, qui totū corp⁹ eiuſdē diſciplinę cōplexus eſt. Primū ad aratrū boues iunxiſſe ferunt quēdam priuatū hominē & fulminatū noīe homogyrū. Quidā aūt oſirim dicūt eſſe artis huius inuentorē quidā triptolemō. Et hic queſtio eſt quō prima ceres ferro in græcia vertere teerā inſtituit, ſed ferro qualicūq; non ſpecialiter vomere aut aratro. Stercorandi agri rationē primus induxit quidā noīe ſtercus in italia, cuius ara apico dedicata eſt romę. Hic plura inſtrumenta agriculturæ repperit, Primuſq; agros firmauit. Eūdem quidā ſaturnum putauerunt vt maiorē illi nobilitatem facerent hoc nomine, quo ſplendide ſonaret et dignitatem tituli compararet.

De cultura agrorum. Cap.II.

CVltura eſt qua frumēta vel vina magno labore querūtur, ab incolēdo vocata Diuitię aūt antiquoꝝ iu his duobus erant, bñ paſcere et bene arare. Cultura agri cinis, aratio, iter miſſio, incenſio ſtipulaꝝ, ſtercoratio, occatio, runcatio. Cinis eſt incendiū per quod ager inutilē humorē exſudat. Aratio dicta, quia de ęre prius terrę culturā exercebant, anteq̄ ferri fuiſſet vſus reptus Duplex eſt aūt aratio. vernalis et autūnalis. Inter miſſio eſt, qua alternis annis vacuus ager vires recipit. Stercoratio eſt lætaminis aſperſio. Sterc⁹ autē vocatū vel quia ſternitur in agris, vel extergi oporteat quicquid ſordidū in ciuitate redundat, ſiue quod verius eſt ad ſtercen qui et ſtercutus dict⁹. Idē & fimus eſt, qui per agros iacitur. Et dictus fimus ꝙ fiat imus. i. ſtercus, qui vulgo letamen vocatur eo ꝙ ſuo nutrimento læta faciat germina, red datq; pinguia arua & fęcūda. Occatio eſt cū ruſtici ſatione facta bobus diſſimilis grandes glebas cędunt, & ligonibus frāgūt & dicta occatio, quaſi ob cęcatio, ꝙ operiat ſemina. Occare igitur eſt operire terrā ſemina, vites et arbores. Rūcatio eſt a terra herbas euellere. Nā rus terra eſt Sulc⁹ a ſole vocatus, ꝙ proſciſſus ſolem capiat. Veractuꝫ dicitur quaſi vere actū. i. verno aratum. Proſciſſio eſt aratio prima cū ad huc durus eſt ager. Satio dicta eſt quaſi ſemis actio, vel quaſi ſatoruꝫ actio, ſerere autem vocatū quia hoc ſereno cęlo faciendū eſt, non per imbres. Hinc eſt et illud virgilianū. Nudus ara ſere nudus. Meſſis a metendo id eſt a recidendo dicta. Segeſ aūt de ſemie dicta ꝙ iacim⁹ ſiue a ſectiōe

De frumentis. Cap.III.

PRima ceres cœpit vti frugibus in gręcia & habere ſegetes tranſlatis aliunde ſeminibus. Huius meminit Ouidius dicēs. Prima ceres vnco glebā dimouit aratro. Prima dedit fruges. alimentaq; initia terris. Frumenta ſunt proprie quę ariſtas habent, fruges aūt reliqua. Frumenta aūt vel fruges a frumendo hoc eſt a veſcēdo dicta. Nā frumē dicitur ſumma pars gulę. Primitię proprie ſunt quę de frugibus pręcerpūtur. Triticū vel a tritura dictū, ꝙ puriſſimū horreo condatur, vel quia granū eius cōmolitur et teritur Far dicitur eo ꝙ initio frāgeretur. Apud antiquos eni mollaꝝ vſus nondū erat, ſed frumentū in pila miſſum frangebāt, et hoc erat genus molādi. Adoreū tritici genus, quod ideꝫ vulgo ſemen dr̄. Ador quondā appellatum ab edendo, quia primo eo vſi ſunt hoīes, ſiue quia in ſacrificio ipſius generis panis ad aras offerebatur. Vñ adorea ſacrificia dicūtur. Siligo genus tritici a ſe lecto dictū Nam in pane ſpecies eius pręcipua eſt. Trimenſe triticū ideo nuncupatū, quia ſatū poſt tres menſes colligitur. Nā vbi propter aquā aliāve cauſam matura ſatio omiſſa eſt, pręſidiū ab hoc petitur. Alica gręcū nomen eſt Alicaſtrū ſimile eſt alicę pondere et bonitate pręcipua. Ordeū dictum q̄d prę cęteris generibus frumenti aridū ante fiat, vel q̄d ſpica ei⁹ ordines habeat. Horum tria genera. Primū hexaticuꝫ vocatur. eo q̄d ſpica eius ſex ordines habeat, quod quidā canterinum appellant, q̄m aīalia meli⁹ q̄ tri

ticum pascit,& hoies salubrius q̃ malũ triticũ. Alterũ disticũ,eo ꝙ duos ordines habeat,hocplęriq; calaticũvocãt. Tertiũ trimẽse,quia dũ cogit necessitasverno seminatur & celeriter colligiť. Scandula a diuisiõevocata duplex ei est,scanditur.i.diuidiť. Centenũ appellatũ eo ꝙ in plęrisq; locis iactis seminis eius incrementũ frugibus centesimũ renascať. Hinc & miliũ a multitudine fructus vocatum Panitiũ dictũ ꝙ in multis regionib⁹ ex eo panisvice hoies sustẽtenť,quasi panis viciũ. Pistũ a pasto. Sisaniũ gręcũ nomen est. Farrago a farre dicta est eni herba ordeacea adhucviridis,nec duз grauis ad maturitatẽ turgentibus. Spicã de matutis frugibus abusiue dicim⁹. Nã proprie spica est,cũ per culmi folliculũ.i.extremũ tumorẽ aristæ adhuc tenues in modũ spiculi eminẽt. Arista appellata. ꝙ prius ipsa arescat. Culmus & ipse calamus spicę q̃ a radicib⁹ nasciť. Et dictus culmus quasi calamus. Folliculus est theca frumẽti,in qua granum seruatur interius. Hęc super spicãvallo instructa, munimẽ pręťẽdit.ne auiũ minoꝝ morsib⁹ spica suis fructibus exuatur,autvestigiis proteratur. Stipulę sũt folia seuvaginę quib⁹ culm⁹ ambitur atq; fulcitur, ne pondere frugis curuetur quę ambiũt culmum. Et dicta stipula quasi vsta & quasi vstipula,stipula dicta abvsto collecta eni messevritur propter cultu ram agri. Itẽ stipula vel quia pars eius vriť pars in terdũ pro palea pręciditur. Palea a quibusdã vocari dř,ꝙ palaventiletur,vt frumenta purgenť. Gentiles aũt paleã a quadã pale frugũ inuẽtricevocauerũt.quã cererẽ essevolũt. De qua Virg. Te quoq; magna pales,& te memoranda canemus. Itẽ alij a pabulo nuncupatã dicunt paleã ꝙ ea primũ sola ĩ pascẽdis aialibus præbebatur Cuius natura ex cõtrario tãto est frigida,vt obruptas niues fluere nõ sinat,adeo calida,vt maturescere poma cõpellat.

❡ De leguminibus. Cap.iiii.

Legumina a legẽdo dicta,quasi electaveteres ei meliora queq; legebãt.siue ꝙ manu leganť,nec sectiõeз requirãt. Leguminũ plurima gñа,ex quibus fabula,lens,pisa, faselũ,cicer,lupinũ,gratiora invsuhoimvidentur. Faba gręca ęthymologiaavescẽdovocabulũ sumpsit quasi faga. Fage ei gręce comedere dř. Primũ eni hoies hoc legumine vsi sunt. Hui⁹species duę quarũ altera cõmunis,altera ęgyptia fabafresa dicta eo ꝙ eã hoies frendãt.i.frangãt,& molando cõminuãt. Lensvocata ꝙ hũida & lenta est,vel ꝙ adhęreat humi. Faselũ aũt & cicer gręca noia sũt,sз faselũvile genus leguminis,quia oẽ abuudãs vile est hoc aũt semen abundans inuenitur. Lupinũ græcum si ipsum nomẽ est,de quo Virg. Tristesq; lupini,quiavultũ gustantis amaritudine contristãt, vñ & illud pręamaritudine necvermis necvllũ aial comedit. Medica,vicia,erbũ pabuloꝝ optima sunt. Medica dicta quia medis translata est in græciam tẽpore quo eã xerxes rex persaꝝ inuasit. Hæc semel seritur & decẽ annis permanet itavt quater vł sexies possit per annũ recidi. Vicia ꝙ vix ad triplicẽ pueniat fructũ cũ alia legumina prouentũ habeant fertilẽ,vñ & Virg. Vt tenuis fœtusvicię. Pisa ꝙ ea pẽsať aliquid auri minutũ. Nã pis aurũ diciť. Erbũ a græco trahit vocabulũ. Hoc eni illi orobã dicũt,quod dũ sit quibusdã pecorib⁹ infestuз tauros tamen pingues efficit.

❡ De vtibus. Cap.V.

Vitis plãtationẽ primusnoe ĩstituit rudi adhuc sęculo. Apud gręcos aũt inuentorẽ vitis liberũ patrẽ appellari. Vñ & eũ gentiles post mortẽ deũvoluerunt. Vitis dicta,ꝙ vi habeat citius radicãdi. Alij putant vites dictas, ꝙ iuicẽ sevittis innectãt,vicinisq; arborib⁹ reptando religẽtur. Est ei eaꝝ natura flexibilis,quia quasi brachijs quibusdã quicqd cõpręhenderint stringunt. Labrusca estvitis agrestis,quę in terrę marginib⁹ nasciť. Tñ & labrusca dicta a labris & extremitatibus terrę. Codex dict⁹ quasi caudex,sic eiveteres& clodũ pro claudo dixebãt. Sarmẽtũ a serẽdo. Malleolus est nouell⁹ palmes inat⁹ prioris anni flagello cognoiatusq; ob similitudinẽ rei,ꝙ in ea parte quã decidiť exveteri sarmento ꝓminẽsvtrũq; mallei specię prębeat. Spadones sunt surculi fruge carentes,ex ipsa appellatione ꝙ sint inhabiles fructu & sterilitate affecti. Sagittã rusticivocãt nouissimã partẽ surculi,siue quia lõgi⁹ recessit a matre ex qua ꝓsilijt seu quia acuminis tenuitate teli speciẽ pfert. Sũmitates vitiũ & fruticũ flagella nũcupanť eo qđ flatu agitenť. Palmesvitismateria mollis qui p nouella brachia emissus fructũ affert. Nã ideo rustici partẽvitis palmitẽ dicũt. Palmes enim deriuatũ nomẽ est,quod nomẽ παραγωγον dicitur qđ a palma deriueť. Palma eni habet nomen αρωτοτυπον qđ dř principale ab eo quod ex se deriuatũ faciat. Pãpinus est foliũ cuius subsidio vitis a frigore vel ardore defendiť,atq; aduersũ oẽз iniuriã muniť. Qui ideo alicubi intercisus est,vt & solẽ ad maturitatẽ fructus amittat & vmbrã faciat Et dict⁹ pãpinus quod de palmite pẽdeat, Capriolı dicti qđ capiãt arbores,sunt eni cincinni siuevnciolí,quibus se innecterevites & suspendere solent arboribus quo ãminiculo freti palmites ventos ac turbines continere queant,& sine lapsu periculoꝝ fructus suos sustineant,ac sese vaga ꝓceritate diffundant. Corymbi sunt annuli qui proxima queq; ligant & cõpręhendũt ne longius laxati palmites ventoꝝ flatib⁹ dissipẽť. Vuę dictę qđ intrinsec⁹ humore sint plenęsucciq; &pinguedinis. Nã humidũ est qđ exterius humorẽ habet. Vuidũ quod interi⁹ Acinus botrus est. Racemus est botrionis pars, & botrio græcum est. Suburbanęvuę quędam dicũt quia fructus earum ad escamveluti pomum invrbibusvẽdiť. Cõmendat enim eas & species et saporis iocunditas,ex quibus sunt,pręcoquę,duracię, pur

pureę,dactyli,rhodię,libyę,ceraunię,ſtephanię,tri
pedianę,vnciarię,cidonitę.Pręcoquęvocatęꝙ ci=
to matureſcãt,& ante oẽs ſole coquãt. Has græci
lagos dicuntꝙ currãt ad maturitatẽvelocitervt le
pus.Durabiles aũt per totã hyemẽveniculę & nu=
meſianię.Purpureę a colore dñr.Dactili a longitu
dine.Rhodię & libycę a regionibus nũcupatę ſũt.
Ceraunięvero ꝙ rubeãtveluti ignis,Stephanitę a
rotũditate.Vnciarie a magnitudine.Genera autẽ
vuaꝝ q̃vino deſeruiũt plurima.Ex quib⁹ aminea
dicta quaſi ſine minio.i.ſine rubore.Albũ eivinum
reddit,quę cũ ſitvnius noĩs non vnã ſpeciẽ reddit.
Amineę duę geminę ab eo dictę ꝙ duplices vuas
mittunt.Aminea lagana,quia plus oĩbus laneſcit
lanugine.Rubiliana dicta,quia eiusmateria rubet
Fecinia minuti acini& durę cutisvuas habet,nobi
litate aminiã ſequitur,fœcũditate pręcedit Quaꝫ
proinde feciniãvocãt,ꝙ plus q̃ cęterę feces afferat
Apianævinũ dulce faciũt,quas niſi cito legas, plu
uiis & vẽtis & maxime apibus infeſtãt,quaꝝ deꝑ=
datiõe apianę cognoĩatę ſunt.Balanitę a magnitu
dine nomẽ ſumpſerunt.Balanin enĩ gręce grande
vocat.Biturica a regione nomẽ ſortita eſt, turbies
ꝙ pluuias & colores fortiſſime ſuſtinẽs,nec in ma=
cra terra deficiens,huius meriti &baſilica eſt.Argi
tis gręculavitis,generis albi fertilis,vaſtã materiã
& breuẽ & latũ foliũ mittens.Cuius fructũ niſi pri
mo tẽpore colligas,aut ad terrã decidit, aut humo
re putreſcit.Inerticula nigra eſt quã gręci amara=
cionvocãt,bonivini & leuis a quo etiã nomen tra=
xit,ꝙ iners in tãdendis neruis habeatur q̃uis gu=
ſtu nõ ſit hebes.Mareoticęa regione ægypti mare
otis dictę,vñ priusvenerunt,ſunt enĩ& albę&nigrę
Elbolę,quas quidãvarias appellãt,neq; purpureę
neq; nigrę ab elbo colore ita dictę,ſubalbi tñ mu=
ſti.Elbũ eſt enĩ nigrũ cãdidũq; colore. Naꝫ elbum
nec albũ necnigrũ eſt.Tertius locusvitiũ quo ſola
fœcunditate cõmẽdant abundãtia copioſa,multũ
q;vini fluens.Viticionia vuas grãdes magis q̃ mul
tas habet.nomẽ aũt inde hoc ſumens ꝙ multũvi=
ni fluat.Syriaca vel quia de ſyria allatavel quia ni
gra eſt.Multa aũt generavitium ſunt,quę tñ muta
tione loci & qualitatẽ & nomẽ amittnut. Vitibus ĩ
ter cętera magis iſta conueniunt,oblaqueatio,pu=
tatio,propaginatio,foſſio.Oblaqueare eſt circa co
dicem terrã aperire & velut lacus efficere. Hoc ali
qui excodicare appellant.Putare eſt virgãvitę ſuꝑ
uacuã reſecare,cuius flagellis luxuriant.Putare eĩ
dicitur purgare.i.amputare.Traducere tranſduce
re.Propaginarevero flagellumvitis terræ ſubmer
ſum ſternere & quaſi porro pangere.Hinc propa=
gines ac propagare et protendere dicuntur. Fode
revero eſt foueam facere,quaſi fouere.

¶De arboribus. Cap.vi.

ARborũ nomen ſiue herbaꝝ,ab aruis ĩfle=
xũ credit,eo ꝙ terris fixis radicib⁹ adhæ=
rẽt.Vtraq; aũt ideo ſibi pene ſimilia ſunt,
quia exvno alterũ gignit.Nã dũ ſementẽ ĩ terraꝫ
ieceris,herba prius orit,dehĩc cõſota ſurgit in ar=
borẽ & infra paruũ tẽpus,quã herbãvideras arbu
ſtã ſuſpicis.Arbuſta arbor nouella & tenera in qua
inſertio fieri põt.Ft dicta arbuſta,quaſi arboris ha
ſta.Alii arbuſtũ locũ in quo arbores ſunt volũt ac=
cipere,ſicut ſalictũ,ſic&viretavbivirgulę nouellæ
& virẽtes ſunt.Arbor aũt & fructifera & ſterilis, ar
bos aũt nõ niſi fructifera.Genere aũtfœminino ar
bores dicimus,pomavero neutro.Fructex breuis ẽ
appellat⁹,ꝙ terrã fronde tegat,cui⁹plurale nomẽ
frutecta,arbor alta eſt.Siluavero ſpiſſum nemus&
breue.Silua dicta quaſi xiliua.ꝙ ibi ligna cędant
Nã gręci xilon lignum dicunt.Multa ei latina no=
mina gręcã plęrũq; ęthymologiã recipiunt.Nem⁹
a numinibus nuncupatũ,quia pagani ibi idola cõ
ſtituebãt.Sunt enĩ nemora arboresmaioresvmbro
ſę frondib⁹.Lucus ẽ dẽſitas arboꝝ ſolo lucẽ detra
hens,tropoantiphraſin eo ꝙ nõ luceat,ſiue a luce,
ꝙ in eo lucebãt funaliavel cerei,propter nemoruꝫ
tenebras.Saltus eſt dẽſitas arboꝝ altavocata hoc
noĩe,eo ꝙ exiliat in altũ & in ſublime conſurgat.
Auiaria ſecreta nemora,dicta ꝙ ea aues frequen=
tãt.Recidiua arboꝝ ſunt,quę alijs ſectis repullu=
lãt.Alij recidiua a cędendo dicũt,quia poſt caſum
naſcuntur.Alij recidẽdo & repullulando dixerunt.
Ergo recidiuũvbi mors aut caſus.Inſitio dr cũ fiſ
ſo trũco ſurculus fęcũdę arboris ſterili ĩſerit.aut o
culoꝝ ĩpoſitio cũ inciſo corticę libro alienę arbo=
ris germẽ ĩmittitur.Plãtę ſunt raptę de arboribus
Plantaria vero quæ ex ſeminibus nata ſunt cum
radicibus,& aterra propria tranſferunt . Çeſpites
fructices ſunt quaſi cuſpides vel quaſi circa pedes
Frondes dicti ꝙ ferantvirgulta vel vmbras , ſunt
aũt cauſa vmbraꝝ.Oculi nodi ſunt ex q̄bus fron=
des exeũt.Radix appellat ꝙ quaſi radiis q̄buſdã
fixa terris in profunda dimergit.Nã phiſici dicũt
parẽ eẽ altitudinẽ radicũ & arboꝝ.Alii radicẽ a ſi
militudine radioꝝ dictã putant,vel quia ſi eradat
nõ repullulat.Trũcus ẽ ſtatura arboris inſiſtẽs ra=
dici.Corticẽveteresvocabãt.Dict⁹ aũtcortex qđ co
rio lignũ tegat.Liber eſt corticis pars interior, di=
ctus a liberato cortice.i.ablato.Eſt ei mediũ q̄ddã
inter lignũ & corticẽ.Rami ſunt qui de trunco ma
nãt,ſicut a ramuſculis cętera.Surculi a pręciſione
ſerrę nũcupati.Virgultũ ẽ,qđ de radice pullulat.
Ramus qui de ipſo robore arboris,virga q̃ de ra=
mis.Proprie aũt virgultũ appellatur qđ ad radicẽ
arboris naſcit & quaſi inutile ab agricolis ampu=
tat.Et hinc dictũvirgultũ,quia exvirga tollit. Vir
ga aũt a vi vel a virtute dr,qđvim in ſe multã ha=
beat,vel a viriditate,vel quia pacis indiciuꝫ eſt qđ
vim regat.Vnde hacvtuntur magi ad placãdos in
ter ſe ſerpentes & iccirco in ea hos ſuſtinent illiga
tos.Hac etiam philoſophi ac reges et magiſtri &
nuncij & legativtuntur.Flagella dicunturvt prędi
xim⁹ ſummę arboꝝ partes ab eo qđ crebros ven=

torum sustinent flatus. Cimas vocatas dicunt quasi comas. Folia gręce filia dicuntur. ide& ad nos hoc nomen per deriuationē translatum est. Flores nominati, ꝙ cito defluant de arboribus, quasi fluores ꝙ cito soluantur. In his duplex gratia coloris & odoris. Austro eni flores soluuntur, zephiro fiunt. Germen dicimus surculum pręgnantē a gerendo, vnde & germinatio Fructus nomen accepit a frumine.i.eminēte gutturis parte qua vescimur. Inde & fruges. Fructus aūt proprie dicūtur agrorū & arborū quibus vtimur. In aīalibus vero abusiue & trās latiue vocari fructum, Poma dicta ab opimo.i.copię vbertate. Matura dñr quia apta sunt ad mandandū, sic & imatura. quia prius q̄ matura fiat, dura sunt ad mandendū. Ligna dicta quia incensa cōuertuntur in lumen. Vñ & licíniū dr̄ ꝙ lumen det, astula a tollendo nūcupata quasi abstula. Fomes est abstula quæ ab arboribus excutitur, recisione aut austulę ambustę, aut ligno cauata a fungis nomine accepto, ꝙ ita capiat ignē de quo Virg. Rapuit in fomite flammā. Torris lignū adustū quem vulgus ticionē appellat, extractū foco semiustū & extinctum. Quisquilię stipulę īmixtę surculis ac folijs aridis, sunt aūt purgamenta terrarū. Caries putredo lignorū, dictum hoc nomīe qđ eueniat lignis virtute carentibus.

❧ De propriis noibus arborum. Cap.vii.

Palma dicta, quia manus vltricis ornatꝰ ē vel ꝙ oppāsis est ramis, in modū palmæ hominis. Est eni arbor insignevictorię, ꝓceroq; ac decorovultu, diuturnisq; vestita frondibus & folia sua sinevlla successione conseruans. Hanc græci fœnicem dicunt, ꝙ diu duret. ex noīe auis illius arabię quę multis annis viuere phibetur. Quę dū in multis locis nascatur, nō in omnibus fructus perficit maturitatē. Frequēter aūt inægypto & syria. Fructus aūt eius dactilia digitorū similitudine nuncupati, quorū etiam noīa variantur Nā alii appellantur palmulę, similes mirabolani, alij thebaici, qui et nicolai. Alii mucales, quos græci cariatos vocant. Laurus a verbo laudis dicti. hęc enī eū laudibus victorū capita coronabātur. Apud antiquos aūt laudea noīnabatur, postea d littera sublata & subrogata r, dicta est laurus vt in auriculis, quę initio audiculę dictę sunt, et medidies quæ nunc meridies dr̄. Hanc arborem gręci daphnē vocant, ꝙ nunq̄ deponat viriditatē, inde illa potius victores coronantur. Sola quoq; hęc arbor vulgo fulminari minime creditur. Malū a græcis dictū, ꝙ sit fructus eius pomorum oīm rotundissimus, vnde & hæc sunt vera mala, quę vehementer rotunda sunt Malū matianū a loco vocatum vñ prius aduectuȝ est. Nā multę arbores noīa ex prouinciis & ciuitatibus de quibus allatę sunt acceperunt. Virgilius. Amantibus qui ex malo queri soleat ostendit. Malacidonia nomen sumpsit ab oppido quod est in insula creta, de qua gręci dicere solent, vrbium cretensium matrem sidoniā, ex cuius primo cidonitū conficitur. Fit quoq; ex ea et vinū, quo languentiū disideria falluntur. Nā specie & gustu & odore cuiuslibet vini veteris imaginē reprēsētat. Malomellū dulcedine appellatū, ꝙ fructus eius mellis saporē habeat, vel ꝙ in melle seruetur, vnde & quidam Si tibi cecropio saturata cidonia melle. Ponantur dicas hęc melli mella placent. Malū punicum dicitur et ꝙ ex punica regione sit genus eius translatum. Idē & malogranatum, eo ꝙ inter corticis rotunditatē granorum contineat multitudinem. Arbor aūt malogranata generis est fœminini, pomū vero est neutri generis. Flores malorū a græcis appellati sunt quitinas, latini caducum vocant. Agrestium aūt malorum flores gręci balaustion appellauerūt. Quorū alij albi, alij purpurei, alii rosei reperiuntur, similes floribus mali punici. Negāt me dici mali punici cibo nostra corpora nutriri, sȝ eo sic opinantur vtendū vt mendicare potius non alere videatur. Malū persicū cuius breuis admodum vita concessa est, trium generum esse fertur, duracenum, armeniacum & persicum, Duracenū nuncupatur, eo ꝙ pomum eius in gustu acoreȝ referat Armeniacum dicitur, ꝙ primum genus eius ab armenia sit aduectum. Persicum vocatū ꝙ eam arborē primus in ęgypto seuerit perseus, a quo se oriundos ptolomei ferebāt. Hęc in persida fructū generat interfectorium, apud nos autem iocundū ac suauem. Horum aliud pręcox, aliud vocatur ęstiuū Medica arbor cuius nomen etiā carminibus mantuanis inclaruit, asportata primum a medis, vñ & vocabulū sumpsit. Hanc gręci cedromelam, latini citriā vocant, ꝙ eius pomū ac folia cedri odorē referat. Malum eius inimicum venenis, & hoc est qđ idem poeta intelligi voluit, cum tradat ex illo foueri animā. Hęc arbor omni tempore plena est pomis quę in ea partim matura, partim acerba, partim adhuc in flore sunt posita, quod in cęteris arboribus rarum est. Mella quam gręci loton appellant, quę vulgo propter formam & colorē faba syrica dicitur. Arbor enim est magna fructum ferēs comestibilē maiorem pipere gustu suauem vnde & mella vocata est. Coquinella, quam latini ob colorem primum vocant, alij a multitudine enixi fructꝰ nixam appellant. Cuius generis damascena melior, a damasco oppido vnde prius asportata est dicta, cuius solum pomum stomachum mederi probatur. Nam cætera noxia prohibentur. Hæc sola arbor gummi glutinosum & compactiuum distillat quo et me dici et scriptores vtuntur. Oleomella nascitur in palmaria syrie ciuitate ex eo ita appellata, qđ ex trunco oleū defluat in crassitudine mellis saporis suaui. Pomelida sorbo simil', mediocris arbor, et flore candido, dicta quod dulcis sit eiꝰ fructus & acuto sapore commixtus. Hæc arbor ętate durat exigua. Melosos arbor in africa punica lingua vocata, ex qua profluit lētus succꝰ, qui a loco

amoniacus noíatur.Mespila arbor spinosa, fructu
similis malorũ,sed paulo breuiore, vnde et appel
lata,ꝙ pilulę formã habeant eius poma.Pyrus vo
cata videtur,ꝙ in ignis speciem formata.Naʒ hoc
genus pomi ab amplo incipit & in angustũ finit,si
cut ignis.Pyrus aũt arbor,fructus eius pyra est.Cu
ius multę species ex quibus crustumia suntpyra ex
parte rubẽtia,ab oppido crustumio noíata. Poma
pyri iumẽtis ipositavel si pauca,vehemẽter onero
sa esse dñr.Cerasus a ceraso vrbe ponti vocata. nã
lucullus cũ cerasum ciuitatẽ ponti delesset,hoc ge
nus pomi inde aduexit& a ciuitate cerasum appel
lauit.Arbor aũt cerasus,pomũ cerasum dr̃.Hoc ẽt
& ante lucullum erat in italia,sed durum, vnde &
cornum appellatũ est.Est autem arbor apta astili
bus.Vnde etvirgilius.Bona bello cornus. Ficus la
tine a fœcunditate vocatur.Feracior est eni arbo=
ribus cęteris.Nã terq; quaterq; per singulos ãnos
generat fructũ,atq; altero maturescente alter obo
ritur.Hinc & carice a copia noíatę.Ficus ægyptia
fœcundior fertur,cuius lignum in aqua missum ili
co mergitur,& cũ in limo aliquãdiu iacuerit, dein
de in superficiẽ sustollitur.versavice naturę,qñ ma
defactũ debuit humoris pondere residere. Antea
athletę fecis alebãtur prius q̃ eos pythagoras exer
citator ad carnis vsum qui fortior cibus est transtu
lisset.A senibus in cibo sępius sumptę ficus rugas
eoꝝ ferunt distẽdere. Tauros quoq; ferocissimos
ad fici arborẽ colligatos repente mãsuescere dicũt
Caprificus appellata,eo ꝙ parietes quibus innasci
tur carpit.Rũpit eni & prodit ex latebris quibꝰ cõ
cepta est.Alii caprificũ putant dictũ,ꝙ ficus arbor
eius remedio fœcũdetur.Morus a græcis vocata
quã latini rubũ appellant,eo ꝙ fructus vel virgul
ta eius rubent.Est eni morsus siluestria fructusaf=
ferens,quibus in deserto pastoꝝ fames ac penuria
consouetur.Huius folia superposita serpenti ferũ
tur interimere eum.Sycomorus sicut & morꝰ græ
ca noía sunt.Dicta aũt sycomorus,eo ꝙ sit folijs si
milis moro.Hanc latini celsam appellant ab alti=
tudine quia non est breuis vt morus.Nux appella
ta ꝙ vmbra vel stillicidiũ folioꝝ eius proximis ar=
boribus noceat.hunc alio nomine latini iuglandẽ
vocãt,quasi iouis glandẽ.Fuit eni hæc arbor con=
secrata ioui.Cuius pomum tantãvim habet vt mis
sa inter suspectos herbarũ vel fungorũ cibos,quic
quid in eis virulẽtũ est exudet rapiat atq; extiguat.
Nuces aũt gñaliter dñr oía poma tecta corio du=
riori,vt pineę,nuces,auellanę,glandes,castaneę,a
migdalę.hinc &uuclei dicti eo ꝙ sint duro corio te
cti.At contra poma omnia mollia mala dicta,sʒ cũ
adiectione terraꝝ in quibus antea nata sunt,vt psi
ca,punica,matiana.cidonia &c.Amigdala græcuʒ
nomen est,quod latine nux longa vocatur.hanc a
lij nuclicam vocant quasi minorẽ nucem, de qua
Virgilius,cum se nux plurima siluis induit in florẽ
Cunctis enim arboribus prior se flore vestit et ad
ferenda poma arbusta sequentia præuenit.Auella
næ ab auellãno cãpanię oppido vbi abundãt co=
gnoíatę sunt.hæc a gręcis põticę appellãtur,eo ꝙ
circa ponticũ mare abundãt.Castaneã latini a gręco appellantvocabulo.hanc eni græci castaneãvo
cant,propter quod fructus eius gemini in modum
testiculorum intra folliculũ reconditi sunt, qui dũ
eiiciuntur quasi castrantur.hæc arbor semel vt ex=
cisa fuerit tanq̃ silua expullulare consueuit Vel po
ma ex omnibus nucibus fortissima sunt.nam in ci=
bo sumpta difficile digerũtur,virides stringunt,co
ctę aũt minus.Ilex ab electovocata.huius eni arbo
ris fructum hominesprimũ advictum sibi elegerũt
vnde et poeta.Mortales primi ructabant gutture
glandẽ.Prius enim q̃ frumenti vsus esset,ãtiqui ho
mines glandẽvixerunt.Suberies arbor,ex quava=
lidissimus cortex natorius extrahitur.Et ideo ap=
pellata suberies,eo ꝙ fructus eius sues edunt,por=
corum sunt enim alimenta non hominuʒ. Et dicta
suberies quasi suhedies.Fagus & esculus arbores
glandiferę,ideovocatę creduntur ꝙ harum fructi
bus olim homines vixerunt,cibumq; sumpserunt,
escamq; habuerunt.Nam esculus ab esca dicta. Fa
gus vero a græcovocabulum traxit.Fage eni græ
ce comedere dicitur.Silicon quam latini corrupte
silicamvocant,ideo a gręcis tale nomen accepit,
eo ꝙ ligni eius fructus dulcis.Xilo quippe dicunt
ligum,licon dulce.huius arboris pomo succus ex=
pressus acatia a græcis dicitur. Pistatia ꝙ cortex
pomi eius nardipistici odorem referat.Pinꝰ arbor
picea,ab acumine foliorum vocata.Pinum eni an
tiqui acutum nominabant.Pinum autem aliam pi
tin,aliam græci peucem vocant,quam nos piceaʒ
dicimus,eo qđ desudet picem. Nam & specie sibi
differunt.In germanię autem insulis huius arbo=
ris lachryma electrum gignit. Gutta enim deflu=
ens rigorevel tepore in soliditatem durescit, & gẽ
mam facit de qualitate sua nomen accipiens.i. suc
cinum,eo ꝙ succus sit arboris. Pinus creditur pro
desse cunctis quę sub ea seruantur,sicut nux noce
re omnibus.Abies dicta quod prę cęteris arboribꝰ
longe eat,& in excelsum promineat.Cuius natura
expers est terreni humoris,ac proinde habilis atq;
leuis habetur,de qua Virgilius.Et casus abies vi=
sura marinos,quia ex ea naues fiunt.hanc quidaʒ
gallicum vocant propter candorem.Est autem si=
ne nodo.Cedrus quam gręci cedros vocant, quasi
ceomenes driosioron,id est arboris humor arden=
tis,cuius folia ad cypressi similitudinem respõdẽt.
Lignumvero iocundi odoris est,& diu durans,nec
a tineavnq̃ exterminatur de qua Persius.Et cedro
digna locutus,scilicet propter durabilem perpe=
tuitatem . Vnde et in tẽplis propter diutųrnitateʒ
ex hoc ligno lacunaria fiunt.huius ligni resina ce=
dria dr̃,quę in conseruandis libris adeo est vtilis,vt
perliniti ex ea nec tineas patiebãtur,nec tempore
cõsenescant.Nascitur in creta africa atq; syria. Cy

pressus grece dicitur q caput eius in rotunditate i acumen erigitur. Vnde & cononvocatur, idest alta rotunditas. Hinc & fructus eius conus, quia rotunditas eius talis est vt conum imitetur. Vnde & conifere cyparissi dicuntur. Huius lignū cedro pene pximā habet virtutē. tēplo℞ quoq; trabibus aptum, impenetrabili soliditate nunq̄ oneri cedit, sed ea q̄ in principio fuerit firmitate perseuerat, Antiqui cypressi ramos prope rogū cōstituere solebāt vt odorē cadauerū dum vrerentur comprimerent iocunditate odoris sui. Iuniperus grece dicta siue q ab āplo in angustū finiat vt ignis, siue q conceptū diu teneat ignem, adeo vt si prunę ex eius cinere fuerit opertę, vsq; ad annū perueniant. Pyr eni apud grecos ignis dicitur. Iuniperus aūt alia parua alia magna est. Hebenus in india & æthiopia nascit̄, quæ cęsa durescit in lapidē, cuius lignū nigrū est, & cortex leuis, vt lauri, sed indicū maculosum est in paruis distinctionibus albis ac fuluis. Ethiopicuȝ vero qđ prestantius accipitur, in nullo est maculatuȝ, sȝ est nigrum leue & corneum. Est autem mareotica palus in india, vnde hebenus venit. Lucanus mareotica inquit. Hebenus aūt crepundiis illigat̄, vt īfantē visu nigra non terreant. Platanus a latitudīe folio℞ dicta, vel q ipsa arbor patula sit & ampla. Nā platos greci latū vocant. Expressit huius arboris scriptura & nomē & formā dicēs, quasi platanꝰ dilatata sum in plateis. Est aūt tenerrimꝰ foliis ac mollibꝰ & vitiū similis. Quercus siue quernus dicta q eo soliti erant dii gentiū quęrentibꝰ responsa dare arbor multū annosa, sicut legitur de quercu mābre sub qua habitauit abrahā, quę fert̄ vsq; ad constantini regis imperiū per multa sęcula perdurasse. Huius fructus glādula appellatur. E quibꝰ vna agrestis onfaticis dicta parua forma, sed firmo corpore atq; nodoso, quę medicaminibus & incaustis adhibetur, altera balanis lenis, ac leuis, ac nimiuȝ perforata. Lucerna℞ tm̄ vsibus necessaria. Fraxinus vocari fertur, q magis in asperis locis montanisq; fragis nascatur. hinc per deriuationē fraxinꝰ. sicut a monte montanus. De quo Ouidius. Et fraxinus vtilis astis. Taxus venenata arbor, vnde toxica venenata exprimuntur. Ex hac arcus parthi & aliæ gentes faciunt, vn̄ & poeta. Itireos taxi torquētur in arcus. Itireos aūt dicit parthicos. Acer coloribꝰ īpar. Robur aūt gn̄aliter dr̄ ex oī materia qcquid ē firmissimū. Alnus vocat̄ q alat̄ amne. Proxima ei aq nascit̄, nec facile extra vndas viuit. Hinc & tenera & mollis, quia in humecto loco nutrit̄. Vlnꝰ nomē accepit, q vliginosis locis & hūidis meliusꝰ pficit. Nā i mōtanis & asperis minꝰ letata est. Larex cui hoc nomē a castello laricino initū est, ex qua tabulę regulis affixę, flāmā repellūt, neq; ex se carbonē ambustę efficiūt, Populus dicta q ex eius calce multitudo nascat̄. Cuiꝰ genꝰ duplex ē. Nā altera est alba. altera nigra. Alba aūt populꝰ dicta, quia folia eiꝰ vna pte sunt alba, altera viridia. Hęc igit̄ bicolor habēs, quasi noctis & diei notas quę tēpora ortu solis occasuq; cōstāt. Generat etiā resinā circa eridanū fluuiū, velut alij memorant in finibꝰ syriæ. Tiliā dicunt vocatā, eo q vtilis sit ad vsum telorū nitore & lenitate iaculandi. Est eni genus materiæ leuissime. Salix dicta q celeriter saliat, hoc ē velociter crescat, arbor lenta vitibꝰ vtilis vinciendis. Cuius seminis hanc dicūt esse naturā, vt si quis illud in poculo hauserit liberis careat, sed & fœminas infœcūdas efficit. Populus aūt & salix & tilia materię sunt & ad sculpturā aptę. Vimen vocatur eo q vim habeat multā viroris. Natura enī eiꝰ talis est vt etiā si arefacta abluat̄ virescat, deinde excisa atq; in humo fixa radicibꝰ seseipsa dimergat. Mirice. quā latini tramariciā vocāt, ex amaritudine noiata, Gustus ei eius nimis amarus est. Hęc arbor in solitudine et saxoso humo nascit̄, ex qua ē arbore maleficis artibus mistra. i. odia concitari dicunt̄. Mirtus a mari dicta, eo q magis littorea arbori sit. Vn̄ & Virgilius. Littora myrtetis lętissima & amātes littora myrtę. Hinc est qđ & a grecis myrene dicitur. Medicorum autem libri hanc arborem aptā scribunt mulierum necessitatibus plurimis. Lentiscus qđ cuspis ipsius lentus sit & mollis, Nam lentum dicimus quicquid flexibile est, vnde & lentum vimen et vites. Virgilius. Et lentę vites, pro flexibiles. Huius fructus oleuȝ desudat, cortex resinam, quę mastix appellat̄, cuius plurima & melior in chio insula gignitur. Terebinthꝰ arbor, grecum nomen generans resinam omnium resinaruȝ prestantiorē. Buxus grecū est nomen ex parte a latinis corruptū. Pixos enim appellatur apud eos arbor semper viuens & leuitate materię elemento℞ apicibꝰ apta, vnde & scriptura. Scribe buxo Rodādarum quod corrupte vulgo lorandrū vocatur qđ sit foliis lauri similis, flore vt rosa, arbor venenata. Interficit enim animalia, & medetur serpentiū vexationes. Herbitū vocauerūt pastores eo qđ vice herbę prębeatur pecoribus vbi desunt pascua. turbiscus, qđ de vno cespite eiꝰ multa virgulta surgūt quasi turba. Stipata vocata propter qđ ex ea stipētur tecta. Hinc & stipula per diminutionē. Arundo dicta qđ cito arescat. Hanc veteres cānā vocauerūt arundinē vero postea. Varro dixit. Sane sciendum qđ latinū cāna de lingua hebrea sumptū est. Apud eos eni calamus cāna dr̄. Cicuta aūt est quod est inter cāna℞ nodos, dicta qđ lateat. In indicis stagnis nasci arundines calamiq; dicuntur ex quo℞ radicibus expressum suauissimum succū bibunt, vnde & Varro ait. Indica nō magnū in arbore crescit arūdo. Illius & lētis pmitur radicibꝰ humor. Dulcis cui nequeāt succo cōdere mella. Sābucus mollis & pauia arbor. Rhamnus genus est rubi quod vulgo senticē vrsinā appellāt, asperū nimis & spinosū. Sētix dctā a situ qđ ē terra iculta i q̄ sētices spinęq; nascūtur Maiores aūt nr̄i oēm arborē spinosā veprem dicebāt, qđ vī prēdat. Oleaster dictꝰ qđ sit folijs oliuę

ſimilibus ſed latioribus,arbor īculta atq; ſilueſtris
amara atq; infructuoſa. Cui inſertus oliuæ ramus,
vim mutat radicis,&vertit eam in propriam quali
tatem.Lachyma oleaſtri arboris duplex eſt.Alia e
nī gūmi ſimilat ſinevllo qualitatismorſu,alia amo
niaci guttā ex diſtillatione collectā ac remordentē
Oliua gręce oleum dicitur,ex quo in latinum tra=
ctū eſt vt oliua dicatur.Olea autem ipſa arbor eſt
fructus oliua,ſuccus oleū.eſt aūt arbor pacis inſi=
gnedi ,cuius fructus diuerſis nominibus appellat.
Orcades oliuę gręca ethymologia a ſimilitudie te
ſticulorumvocatæ quos græci oros vocant.Radio
læ,pro eo ꝙ oblōgæ ſunt in modū radioꝝ.Paphię
a papho inſula dictę,vnde prius allatę ſūt.Licinię
eo ꝙ optimū dent lumen.Nam lignus lumen eſt.
vnde et lignum nomenaccepit,quia aptum ē flam
mis et luminibus.Pauſia quā corrupte ruſtici pau=
ſiāvocantviridi oleo & ſuaui apta.Et dicta pauſia
ꝙ pauiatur.i.tundatur,vne et pauimentuȝ. Syria
dicta pro eo ꝙ de ſyria eſt allata ſiue quia nigra ē.
Cruſtumia idē &volemis dicta eo ꝙ volā comple=
at magnitudine,hoc eſt mediam manū,vnde & in
uolare dicimus.Quidā autemvolemū gallica lin=
gua bonum et magum intelligunt colimbades ap
pellatę.Oleū autē ac olea noīatur.Namvt dicimꝰ
olea eſt arbor,vnde deriuatum ſit oleuȝ.Sed quod
ex albis fuerit oliuis expreſſumvocatur ſpanum, a
græcis onfation appellatū.Quod autem ex fuluis
et nondū maturis fuerit expreſſumviride appella
tur.Quodvero ex nimium maturis cōmune.dicit.
Ex his advſumvitæ primum eſt ſpanum, ſecundū
viride,tercium cōmune.Amurca olei pars aquoſa
ab emergendo dicta.i.ꝙ ab oleo ſe mergat. & fex
eius ſit.Hanc gręci amurcenvocāt ex latina līgua
trahentesvocabulū.Gumē gręcum nomeneſt,hoc
enim illi gūmi dicunt.Reſinā græci retinamvocāt
Rhea enim gręce dr quicquid manat.Eſt enim la
chryma ſudore exhalata lignorum,vt ceraſi, lenti
ſci,balſami,vel reliquarum arborū ſiue virgultoꝝ
quæ ſudare produntur,ſicut & odorata orientis lī
gua,ſicut gutta balſami,ac ferularumvel ſuccino=
rum cuius lachryma dureſcit in gēmam.Prima eſt
reſina trebinthina oīm pręſtantior.Affertur auteȝ
ex arabiæ patria atq; india et ſyria cypro & africa
ex inſulis quoq; cycladibus.Secunda eſt lentiſcina
quæ maſtixvocatur hæc ex chio inſula deportatur
Tercia pinalis quarū alia pitines,alia peucine,ali
a liquida,alia arida,et afferuntur ex tyrrhena co=
lofonia.Vñ etiam nomen colofonia reſina ſumpſit
Pix græcum nomen eſt,quam illi piſſam vocant.
Alijvolunt ex pino picē vocari. Hec a græcis ap=
pellatur donia,nos ramalē dicere poſſumus,cuius
probabilis ſplendens lenis &munda.Creandarum
arboꝝ naturaliter tria ſunt genera,aut ei ſua ſpon
te naſcuntur,aut ex ſeminibus fortuitu iacentibus
ſurgunt,aut ex radicibus pullulant.Nam cęterav
ſus inuenit fauente natura,Oia poma latine neu=
tri generis eſſe dñr,arbores aut fœminini fere ſūt
generis exceptis paucis, vt hic oleaſter,hoc ſiler,
Virgi.vt molle ſiler.Item hoc buxum,licet & hæc
buxus dicatur.Nam ſuperfluam quidam volūt fa
cere diſcretionem,vt hęc buxus de arbore dicamꝰ
buxumvero de ligno compoſito.

¶De arboribus aromaticis. Cap.viii.

ARomata ſunt quęq; fragmentis odoris
quę india vel arabia mittit ſiue alię re
giones.Nomen autem aromata traxiſ
ſevidentur,ſiue ꝙ ariſimpoſita diuiniſ
inuocationibus aptavideantur, ſeu ꝙ
ſeſe aeri inſerere ac miſceri probantur.Nam quod
eſt odor niſi aer contactus?Tus arbor arabię imen
ſa atq; ramoſa leniſſimi corticis,ramis ad aeris q̄li
tatem,amigdalę modo ſuccum aromaticum fun=
dens album,& maſticationevelut in puluere ſolu=
tum,et cum frangitur intus pingue eſt & igni ap=
poſitū facile ardeſcens.Et appellatur apud nos
maſculus,eo ꝙ ſit natura rotundum in modum te
ſticulorum.Reliquum planum & pene ſcabroſum
minus optimum.Adulteratur autem admixta reſi
na ſiue gummi,ſed dignoſcitur ſua proprietate.
Nam thus igni impoſitum ardeſcit, reſina fume=
ſcit,gummivero liqueſcit calefactum.Tus autē ſi=
ne aſpiratione a tundendo dicitur,quia dum gum
mi guttę ex arbore cadunt in glebis miſcentur. dū
vero glebę in puluerem rediguntur tus capitur &
virgulis tunditur,& ſic inde manibus tollitur.Hoc
et libanum vocatum a monte arabię vbi ſabei ſūt
Nam mons eornm libanus diciturvbi tura colligū
tur.Myrrha arabię arbor altitudinis quinq; cubi=
torum,ſimilis ſpinę quam achantum dicunt. Cuiꝰ
gutta viridis atq; amara, vnde & nomen accepit
myrrha.Gutta eius ſponte manens pręcioſior eſt,
elicita corticis vulnere vilior iudicatur.Sarmenta
eius arabes ignibus fouent,quorum fumo ſatis no
xio niſi ad odorem ſtoracis occurrant plęrumq; in
ſanabiles morbos contrahunt.Myrrha autem tra
goditę ab inſula arabię dicta vbi melior colligi=
tur & purior,Storax arbor arabię ſimilis malo ce=
donij cuius virgulę inter caniculę ortum cauerna=
tim lachrymam fluunt. Diſtillatio eius in terraȝ ca
dens mnnda non eſt,ſed cum proprii corticis ſcro=
be ſeruatur.Illa autem quę virgis & calamis inhę=
ſerit,munda eſt & albida,dehinc fulua ſit ſolis cau
ſa & ipſa ſtorax calamites pinguis reſinoſa,odoris
iocundi humecta et veluti melloſum liquorem emi
tens.Storax autem dicta ꝙ ſit gutta arboris pro=
fluens et congelata.Nam gręci ſtiriam guttam di
cunt.Gręce autem ſtirax latine ſtorax dicitur. Bi=
della indię et arabię arbor,cuius lachryma melior
arabica.Eſt enim lucida,ſubalbida,leuis,pinguis
ęqualiter cęrea,& quę facile molliatur, neq; ligno
vel terrę commixta amara odoris boni.Nam ex in
dia ſordida eſt,nigra et maiori gleba.Adulteratur
autem admixto gummi,qui non ita amarificat gu

stu. Mastix, arboris lentici gutta est. Hęc granomastix dicta est, quia in modum granorum est Melior autem in chio insula gignitur, odoris boni, candoris cęre punicę. Vnde & splendorem cutis pulchrificat. Adulteratur autem interdum resina vel ture Piperis arbor nascitur in india, et in latere montis caucasi, quod soli obuersum est, folia eius ad iuniperi similitudinem. Cuius siluas serpentes custodiunt, sed incolę regionis illius, cum mature fuerint incendunt & serpentes igne fugantur, et ide ex flāma nigrum piper efficitur, Nam natura piperis alba est, cuius quędam diuersus est fructus. Nam q̄d immaturum est piper longum vocatur, quodincorruptum ab igne piper album. Quodvero cute rugosa & horrida fuerit, ex calore ignis trahit & colorem et nomen. Piper si leue estvetustuꝫ est, si graue nouellum. Vitanda est autem mercatoruꝫ fraus Solent enimvetustissimo piperi humecto argenti spumam aut plumbum aspergere vt ponderosum fiat. Aloa in india atq; arabia gignitur arbor ponris suauissimi ac summi. Deniq; lignum ipsius vice thymiamanthum altaribus adoletur, vnde et nomen traxisse creditur. Cynnamomum dictū ꝙ cortex eius in modum cannę fit rotundus & gracilis. Gignitnr autem in indię et æthiopię regionibꝰ fruticę breui duorum tantum cubitorum, colore sub nigro vel cinereo, tenuissimarum virgularum. Nā quod in crassitudine extenditurdespectui est, quod vero gracilius prouenerit eximium. Quod cū frangitur visibile spiramentum emittit, ad imaginē nebulę seu pulueris. Amomumvocatum ꝙ veluti odorem cynamomi referat. Nascitur in syria & armenia, fructex eius botruosum semen reddens sibi connexum flore albo veluti violę, folijs similibꝰ brionię. odore etiam bono somnos suauificat. Casia nascitur in arabia, virga robusti corticis & purpurei, folijs vt piperis. Est autem virtutis cynamomi similis, sed potētia inferior, vnde pro cynnamomi vice duplex eius pondus in medicamentisadmiscetur. Calamus aromaticus a similitudine calamivsualis vocatur. Gignitur in india multis nodis geniculatus fuluus fragrans spiritus suauitate. Qui cum frangitur in multas fit partes scissilis, similās gustu casiam cum leua crimonia remordenti. Balsami arbor in iudęa intra terminos tantnm. xx. iugerum erat. Postea q̄ eadem regione romani potiti sunt etiam latissimis collibus propagata est stirpe similisvitis, folijs similis rutę, sed albidioribꝰ, sēperq; manentibus. Arbor autem balsamum, lignū eius xilobalsamum dicitur, fructus siue semen carpobalsamū succus opobalsamū. Quod ideo cum adiectione significatur, eo ꝙ percussus ferreis vngulis cortex ligni per cauernas eximij odoris guttā distillat. Cauerna eni gręco sermone oppe dicit̄ cuius guttam adulterant admixto cyprino oleo vl' melle. Sed sincera probatur a melle, si cūlacte coagulauerit, ab oleo si instillata aquę aut admixta facile fuerit resoluta, pręterea & si laneę vestes ex ipsa pollutę non maculantur. Adulteratur quidem neq; cum lacte coegulat, et vt oleum in aqua supernatat, & vestem maculat. Balsama autem si pura fuerint tantamvim habent, vt si sol excādue rit, sustineri non possint in manu.

¶ De herbis aromaticis siue cōibus. Cap. ix.

Extant et quarundam herbarum nomina q̄ ex ex aliqua sui causa resonāt habentes nominum explanationem. Non tamen omnium herbarum ethymolagiam inuenies. Nam pro locis mutantur etiam nomina. Folium dictum ꝙ si nevlla radice innatans in indię littoribus colligatūr. Quod ligno pręforatum siccant indi atq; reponunt. Fertur aūt paradisi esse herbaꝫ gustu nardū referens. Nardusherba est spicosa, vnde est gręcis nardos tacos appellata, quaruꝫ alia indica, alia syriaca vocatur, non quod in syria nascatur sꝫ quod mons in quo inuenitur, alio latere indiam spectat, alio syriam. Est autem indica multiformis, sed melior syriaca, leuis, fulua, comosa, spicaparua, odorissima cyperum similans. Quod si multum in ore tardauerit linguam siccat. Nardus celtica a regione gallię nomen traxit. Nascitur enim sępius in ligurie alpibus et in syria frutice paruo radicibꝰ in manipulo collectis ligamentis. Flos eius tantū ꝑpter odorem bonum Tyrsi eius atq; radicule vtiles probātur vsibus nostris. Costum radix herbe ē nascentis in india arabia, & syria, sed melius arabicum, est enim album & leue, suaue, iocundi odoris indicum colore nigro et leue, vt ferula, syriacuꝫ vero pondere graue, colore buxeo, odore acro, summum tamen album, leue, aridum, gustū incendēs & est virtutis ignee emictualis. Crocum dictum ab oppido cicilie, quodvocatur coritiū, q̄q et alibi nascatur, sed non tantumvel talequale in cilicia. Vnde & a potiori parte nomen accepit. Nā multe res nomina sumpserunt a locisvbi plus proueniunt & aliquid melius. Optimum est auteꝫ quod fuerit recens, odoris boni, albedine parua, porrecte longitudinis, integrū, et neq; in fragmenta comminutū inspiratione bona, & cum carpitur manus inficiēs et leuiter acre. Quod si eiusmodi non fuerit, autvetustum, aut infusum agnoscitur. Adulteratur autē admixto croco magmate. Augendi quoq; ponderis causa spuma argenti contrita adiicitur & proditur, si puluerulentum reperitur, atq; decoctum ab odore proprio fuerit laptum. Crocum magma ex pressis aromatibus crocini vnguenti atq; informato sedimine in pannusculos fit, et ideo sic appellat̄ Asarum nascitur in vmbrosis montibus casiæ similibus, inter que flos iuxta radicem purpureꝰ in quo semen continetur vuarum simile, a radicibus pluribus atq; tenuissimis & bene redolentibus, & ē virtute similis nardo. Fū nascitur in ponto, foliis oleastro similibꝰ. Quiparū a grecis vocatur, quod habeat virtutem feruentem. Radix est iunci triangu

li folijs porri ſimilibus. radicibus uigris ſiue conti
guis in ſimilitudinem oliuarum odoriſſimis atq; a
cerrimis. Naſcitur in paludib⁹ atq; vacuis locis. tra
ditur etiam alia ſpecies quipari q̃ in india naſcitur
& appellatur lingua eorum zinziber. Iris illirica a
ſimilitudine iris cęleſtis nomen accepit. Vnde & a
latinis argumen dicitur. Iris qđ flos eius coloris va
rietate eundem arcum cęleſtem imitetur. Illyrica
autem dicitur, quia in illyria plurima et violentiſſi
ma eſt, ſpecies eius foliis gladioli ſimilibus, radice
aromatica, odoris boni. Acorum foliis iridis ſimili
bus radicibus acerrimi odoris, ſed iocundi prop=
ter quod et aromatica eſt. Meu foliis paſtinace ſi=
milibus. Cardamomũ herba quã vulgus naſturgũ
vocat Squinũ melius quod ĩ euphrate naſcit̃ q̃ qđ
in arabia fuluum multiflorꝝ, purpureum, tenue, o=
doris roſei, cum manu confricatur, guſtu multũ in
cendit linguam atq; mordet. Huius flos ſquinoan
tos dicitur. Antos enim græce flos nuncupatur.
Thimum appellatum qđ flos eius odorem refert.
de quo Virgilius. Redolẽtq; thimo fragrantia mel
la. Epithimum gręcum nomen quod latine dicitur
flos thimi. Nam flos græce thimuꝫ vocatur Eſt au
tem flos tymbre ſimilis Sanſucus eſt quem latini a
maracum vocant cuius nominis vſum Virgili⁹ etiã
advenerẽ referens ait. Vbi mollis amaracus illum
Floribus & dulci ſpirans amplectitur vmbra. Ap=
ta eſt autem hęc herba vnguentis. Vnde et nomen
traxit amaracus a puero cuiuſdam regis, qui caſu
lapſus dum ferret vnguenta nouum & grauiſſimũ
ex confuſione odorem creauit. Iacynthus herba ẽ
habens florem purpureum. Traxit autem nomen
a puero quodã nobili, qui in ſaltibus inter purpu=
reos flores repertus eſt interfectus, deditq; nomẽ
herbę puerilis funeris caſus. Eſt autem radice et
flore volui ſimilis, pueros a pubertate retinens.
Narciſſus herba fabuloſe impoſitum nomen ha=
bet a quodã puero, cuius membra in hunc florem
tranſierunt, qui & nomen narciſſi in appellatione
cuſtodit, & decus pulchritudinis a candore retiet
foliorum. Roſa a ſpecie floris nuncupata, qđ ruti=
lanti colore rubeat. Lilia lactei floris herba, vnde
& nuncupata quaſi liolia cuius dum candor ſit in
folijs, auri tamen ſpecies intus effulget. Viola pro
pter vim doloris nomen accepit. Huius genera ſũt
tria, purpureum, album, melinum. Achantus her=
ba ęgyptia ſemper frondens ſpinis plena, flexibili
virgultu. In cuius imitatione arte veſtis ornatur, q̃
achantina dicitur, & aliter achantis dicta. Hędera
dicta qđ arboribus reptando adhęreat, de qua Vir
gilius. Inter vitrices hęderam cibi ſerpere lauros.
Alij hęderam aiunt vocatã qđ hędis ſupra lactis a
bundantiã in eſca a veteribus præbeatur. hęderæ
frigidæ terrę indices ſcp̄m phiſicos. Nã antiphar
macon ebrietatis eſt ſi quis potus hedera coronet̃
Fleborum memorant gręci circa elleborũ quendã
fluuium plurimum gigni inde atq; a gręcis appel
lari. hunc romani alio nomine veratrũ dicunt, pro
eo qđ ſumptũ mentem in ſanitatem reducit. Duo
ſunt aũt genera, album et nigrum. hanc autem pe
riti loquuntur eſcam eſſe et alimoniam coturnicũ
eo qđ naturali quodã temperamento ſui corporis
vim pabuli nocentis euitant. Etenim ſiue ratione
medicinę plęrumq; ad ſalubritatẽ humani quoq;
corporis temperatur, cui videtur eſſe contrarium.
quanto magis proprietate naturę ad cibum profi=
cit quod medicinali manu conuertitur ad ſaluteꝫ
Acone portus eſt bithynię, qui prouentu maloruꝫ
graminum vſq; ad eo celebris eſt vt noxias herbas
aconitãs illinc nominemus. Naꝫ toxica venena ex
eo dicta ꝗ ex arboribus taxeis exprimantur, maxi
me apud cantabriã. Euphorbiũ dictũ ꝗ eius ſuc=
cus oculorꝝ acuat viſum, cuius vis tanta eſt vt du=
ris carnibus ſuper adiecta citius coqui compellat.
Naſcitur in multis locis, ſed plurima in maurita=
nia Laſer herba naſcitur in monte oſcobagi, vbi &
ganges fluuius oritur, cuius ſuccus dictus primũ
laſir, quoniam manat in modũ lactis. Deide vſu de
riuante laſer nominatũ eſt. hoc & a quibuſdũ opi
um cyrenaicũ appellatur, qm̃ & apud cyrenas na=
ſcitur. Aloe herba amariſſimi ſuccus. Panace her=
ba fragrantis odoris, tyrſo ferulę ſimilis, ex quo ꝓ
fluit ſuccus qui opopanacis dicitur, croceus & pin
guis, odore grauis & amariſſimus. Galbanum eſt
genus pigmenti albi creſceus in monte amomo ſy
rię, alias ſuccus eſt ferulę. Dictus eſt mons crete ex
quo dictamũ herba nomen accepit, ꝓpter quã a=
pud Virgi. Cerua vulnerata ſaltus peragrat. Tan
tę eni potentię eſt dictamum vt ferrum a corpore
expellat, ſagittas excutiat vnde et eius pabulo fe
rę percuſſæ, ſagittas corpori inhærentes eiiciunt.
hanc quidã latinorum pologium martis dicunt ꝓ
pter belli tela excutiẽda. Mandragora dicta ꝗ ha
beat mala ſuaue olentia in magnitudinẽ mali ma
tiani, vnde et eam latini malum terrę vocant. hãc
poetę antropomorpheos appellant, qđ habeat ra
dicem formam hominis ſimilantem. Anthropos eĩ
gręce latine dicitur homo, cuius cortex vino mix=
tus ad bibendũ datur his quorũ corp⁹ propter cu
raꝫ ſectaudũ eſt vt ſoporati dolorẽ non ſentiãt. hu
ius ſpecies ſunt duę. Fœmina foliis lactucę ſimili=
bus mala generans in ſimilitudinẽ prunorꝝ. Maſcu
lus vero folijs betę ſimilibus. Papauer hęrba ſom
nifera, de qua Virgilius. Leteo perfuſa papauera
ſomno. Soporẽ eni languentibus facit. Eius alia ẽ
vſualis, alia agreſtis, ex qua fluit ſuccus quẽ opion
vocãt. Colocintida cucurbita agreſtis et vehemen
ter amara, quę ſimiliter vt cucurbita flagella ꝑ ter
rã tendit. Dicta aũt colocintida qđ ſit fructu rotun
do atq; folijs vt cucumis vſualis. Centaureã gręci
vocãt quoniã a chirone centauro fertur reperta,
Eadem & limniſios quia locis humectis naſcitur.
Eadem & fel terrę propter amaritudineꝫ dictum.
Glyciriza gręce ex eo dicta qđ dulcem radicẽ ha=

beat.γλυκυ enim greci dulce dicunt. Eadem ad ipsos quia sitientibus sitim sedat. Draconteavocata ꝙ hasta eius varia sit in modum colubri, similitudinemq; draconis imitetur, vel quod eam herbã vipera timeat. Chelidonia ideo diciturvel quod ad uentu hirundinum videtur erumpere, vł quod pullis hirundinum si oculi auferantur matres eorum illis ex hac herba mederi dicuntur. heliotropium nomen accepit primo quod æstiuo solstitio floreat vel quod solis motibus folia circunacta conuertat. Vnde et a latinis solsequia nuncupatur. Nam & sole oriente flores suos aperit, item sero claudit cum sol occubuerit. Ipsa est quam latini incubum siluaticum vocant. hæc & verrucaria quod extinguat verrucas, ex aqua potata. vel in cataplasmate posita abstergat, Pantaphilon a numero foliorum dicta. Vnde & eam latini quinq; folium vocant, herba adeo vt purificationi, et templis adhiberi a gẽtilibus solita esset. Isopus herba purgandis pulmonibus apta. Vnde & inveteri testamento per isopi fasciculos aspergebantur agni sanguine qui mundari volebant. Nascitur in petris hęrens saxo radicibus. Reubarbarum siue reupõticum, illud quod trans danubium in solo barbarico, illud quod circa ponticum colligitur nominatum est. Reu autez radix dicitur, Reubarbarum ergo quasi radix barbarica. Reuponticum quasi radix pontica. hyosciamos a gręcis a latinis herba calicularis dicitur, quod caliculi eius in figuram cantarorum nascantur, vt est malipunici, quorum ora serrata sunt habentes intrisecus semina papaueri similia. hęc herba insanavocatur, quia vsus eius periculosus est. Deniq; si bibatur vel edatur insaniam facit, vel sõni imaginem torpidam. hanc vulgus milimindrum dicit, propter quod alienationem mentis inducit. Saxifragavocata quod semen eius petras in vesica frangat atq; comminuat. Gentiana nomen sumpsit vt medici memorant, ab inuentore radicibus aristolocię similibus. Nascitur sub alpibus gallię, atq; asię. Satureia calida & prope ignita. Vnde illi et nomen inditum credunt, quod pronos facit in venerem. Satyrium dicta a satyrispropter incendiuz libidinis, quamvulgus stincumvocat, venerem enĩ suscitat. Eadem & orchis quod radix eius in modũ testiculorum sit, quos greci ορχει vocant Item & leporina, propter quod caulem mollem emittat. Vrtica vocata, quod tactus eius corpus adurat. Est ei igneę omnino naturę, & tactu perurit, vnde et pruriginem facit, & vtilis valde ad sanguinem stãgnãdum. Artemisia herba dianę a gẽtilibus consecrata est, vnde & nuncupata. Gręce enim diana artemis dicitur. Est autem apta medicis & potu sumpta aufert dolorem cordis. Camimelos herba gręce dicta, quod mali matiam odorem habeat, sitq; breuis terręq; vicina. Camidrios a gręcis appellata qđ sit breuis & per terram strata et minuta foliis paruissimis. Pęon quidam medicus fuit, a quo pęonia herba perhibetur inuenta vt homerus dicit. hanc quidam glesidẽvocant, quod dulcis saporis sit, vel pentorobinam, a numero granorum, velvt alii dactilosam a digitorum similitudine. Nascitur in siluis. Boglossos a gręcis dicta eo quod folia asperrima in modum linguę bouis habeat. Quę miruz in modum ob sapientiam nutriendamvino infundẽda a veteribus memoratur. Conuiuij quoq; illaritatem prebere fertur pro olere etiam sumitur. Arnoglossos. i. agni lingua, quę a romanis plantago dicitur. quod planta eius cito adhęreat terrę. hac multi pro olere vescuntur. Erpillos quę apud nos serpillus vocatur pro eo quod radices eius longe serpiant. Eadem & matris animola, propter quod menstrua moueat. Aristolocia dicitur quod mulieribus fœtis optima sit. Nam superfessa post partũ matricem beneficio vaporis expurgat. huius herbę genera sunt duo, quarumvna aristolocia rotunda dicitur, propter quod rotundam radicem habeat. Altera aristolocia longa, quia longam radicem habet cum ramis et folijs longioribus. Quam etiã & dactilinvocant, quod sit radice robore digitali & longa. Erigonon a gręcis dicitur quodvere primo senescat. Vnde et eam latini herbam senetionẽ vocant. Nascitur per macerias. Psillios dicta quod semen simile pulicis habeat. Vnde eam latini herbã pulicarem vocant. Gerabotane ideo a gręcis nom̃ accepit, quod remediis ac ligamentis hoim & turificationibus sacerdotum a gentilibus apta probaretur. Vnde et eam pontifices sagmen appellabãt quasi sancimen, hęc et verbena, quia pura, proficit fibrolicis si bibatur. Paliurus herba asperrima & spinosa, pungens et retinens, vulnerans appropinquantem sibi & adunco dente comprehendens. Strutios quam quidam herham lanariam vocant eo quod plęriq; lanam ex ea lauent. Nascitur in locis cultis. Cimicia propter similitudinem cimicis. Vnde et eam greci corionemvocauerunt. Nascit̃ ĩ locis asperis atq; incultis. Marubium quod gręci prasium dicunt, vocatum propter amaritudinem Nascitur in campis. Pollegium apud indos pipere preciosius est, habet autemvirtutem termanticam calefacit, et deducit, extenuat et purgat & digerit. Absinthium gręcum nomen cuius probabilius est quod in ponti regione nascitur, vnde & absinthiũ ponticum nominatur. Simpatus gręce dictus eo quod tantam in radice virtutem habeat, vt frusta carnis aspersa ĩ cacabo coagulet. Polypodion herba, cuius radix hispida atq; crinita, vt est polipus, ex quo deriuatum est vt polipodion diceretur. Nascitur in teneris petrarum terris siue quercubus vicinis. Polios herba a gręcis, latinis oĩmorbia, quod multis morbis subueniat. Nascitur in montibus & ĩ duris locis, devna radice multas et tenues fibres mittit seminis plenas, in summitate habens quosdã corymbos canescentes odore graui et subdulce, succus eius aqua cocta a serpentibus percussos

ſanat ſparſa in domo vel incenſa omnes ſerpentes fugat. Scamonea quam latini acridium vocāt. her ba ſucci plena, quę colligit ſub cauata radice. De niq; terram ſub rotunda cauitate fodiunt. tamen ſuppoſitis aut cochleis, aut nuci folijs excipit ſuc cus, atq; ſiccatus aufertur. Venit autem ſępius ꝓ babilior ex myſia aſię. Huic contrarius atq; falſus ex ſyria atq; iudea. Daucos herba folijs fœniculi ſi milis tyrſo bipalmis. Citocatia dicta quod ventreȝ cito depurget, quam vulgus corrupte citociam vo cat. Lappa dicta quod habeat caulem ingentem p terram diſpoſitam. Hęc herba a gręcis philantro pos vocatur, quod veſtibus hominum inhereat ob aſperitatem ſui. Naſcitur iuxta muros. Capillū ve neris vocatum, ſiue quod ela pſos poſt alopiciā ca pillos recreat, vel quod capilloruȝ fluores coerce at, vel quod ſit virgulis nigris lenibus cuȝ ſplendo re, quaſi capilli. naſcitur in aquoſis locis. Rubia di cta quod radix eius ſit rubra, vnde et colorare la nas perhibetur. Ancuſa cuius radix contrita digi tos inficit. Eſt enim colore ſanguineo, vnde etiam pictoribus ad purpuram efficiendam vſui eſt. Ca meleon quę latine vaſcarago vocatur eo quod vi ſcum gignat, in quo hęrent aues quę propria volū tate deſcendunt ad eſcam. Cicuta, propter qđ i tyr ſo geniculatos nodos habeat occultos vt canna, ſi cut dicitur foſſa cęca quę occulta eſt. Hęc potui da ta interficit. Hanc in carcere ſocrates bibit et expi rauit. Perſius dicit. Sorbitio quem tollit dira cicu tę. Hęc dum hominibus venenum ſit, capellas effi cit pingues. Trifolium eſt quod greci trifillum vo cant, quod ſit folijs trinis et per ſingulas annota tiones. Flomos quam latini herbam lucernareȝ vo cant, ad eo quod ad lychinia proficiat. Eadem et lucubros quod lucem prebeat vmbris. Piretrō gre ce dicta quod radicem incendioſam atq; coaceruā tam. Altea malua agreſtis, ſiue malueviſcus, ſed al tea quod in aſtum ſurgat, & viſcus quia glutinoſa eſt. Origanum quod latine colora interpretatur, ꝓ pter quod infuſum coloret vinum. Hęc autem her ba calida eſt, deducit etiam flegma & mingitur. Ti timallum vocabulum ſumpſit quod foliorum co mam ad radium ſolis circunacta conuertat. Nam gręci ſolem titan vocant, mallonē comam, ex quo confectum eſt vt titimallum diceretur. Huius ſpeci es ſeptem diuerſis locis naſcentes. Strignos quę la tine herba ſalutaris vocatur, propter quod dolorē capitis et ſtomachi incendium mitigat. Eadem & vua lupina propter ſemen eius vuę ſimile. Pilogo nos quem latini herbam ſanguinariam vocant. ꝓ pter quod miſſa in naribus ſanguineȝ moueat. Am broſia quam latini apium ſiluaticum vocant. de q̄ Virgilius. Ambroſięq; comę diuinum vertice odo rem Spirauere. Apiago dicta quod flores ei⁹ apes maxime appetunt. Roſmarinum quaȝ latini ab af fectu herbam ſalutarem vocant, cuius folia fœnicu li ſunt ſimilia atq; aſpera, & rotatim terrę proſtra ta. Menta agreſtis quam gręci calaminti, noſtri vul go nepeta vocauerunt, maioris virtutis et vehemēs in calore. Genicularis herba ſubſternitur ob ſcor pionum vim repellendam. Gladiolus quod ſit foli is gladii ſimilibus tyrſo cubitali floribus purpure is. Agaricum radix vitis albę. Aſſolidos, quam lati ni a colore albutium vocant, Scilla quod nocens ſit de qua ſuperſtitio gentilium dicit, quod ſi integra ad limen ſuſpendatur, omnia mala fugat. Camipe tos a gręcis dicta qđ terrę adhereat, & odorem pi ni habeat. hanc latini cucurbicularem vocant qđ ex parte odorem cucurbitę referat. Staſiſagria hoc eſt herba quinq; digitorum, huius ſemen com maſticatum, humorem nimium capitis deducit, gu ſtu amarum, naſcitur in locis amœnis. Splenos di cta qđ ſplenē auferat, ſiue ſcolopendrios eo qđ fo lia ipſius ſcolopendro animali ſint ſimilia. Naſci tur in humidis petris. Nec caulem, nec florem, nec ſemen habet, folia ipſi⁹ ſuperficie viridia ſunt, ſub ter rufa et damnoſa, ſplenē curat. Voluus appella tus qđ radix eius volubilis ſit & rotunda. Stoecas in inſulis ſtoecadibus naſcitur, vnde et nuncupa tur. Cyclaminos gręce dicta a quodam qui cyclos vocatus eſt, qui primus virtutem huius herbę inue nit, ſiue qđ habeat radicem rotundam. Gręci enim cycla rotundum vocant, cuius radix aut ſuccus ſi vino fuerit admixtus ebrioſos facit. Naſcitur i ſil uoſis locis & agreſtibus. Ampelos leuce ſiue brio nia, quam latini vitam albam vocant. vel a quali tate coloris, vel qđ eius radix cōtrita & corpori in fricata teneriorem & candidiorem cutem reddat. Nam ſuccus baccarum eius lac vberibus ſiccis red dit. ampelos melena. i. vitis nigra, eadēq; labruſca folia hederę ſimilia in omnibus maior q̄ vitis alba baccas ſimiliter habens quę immaturitate nigre ſcunt, vnde & vocabulum ſumpſit. Viticella her ba a latinis appellata, qđ ſicut vitis quicquid proxi mum habuerit apprehendat. Corimbis quos a nu los appellamus. Buptalmō florem habet croceuȝ oculo ſimilem, vnde & a gręcis nomen accepit. eſt autem caulle molle folijs coliandri ſimilibus. Na ſcitur iuxta muros ciuitatum. Flomos, quam lati ni verbaſcum vocāt quarum altera eſt maſcul⁹ al bidioribus folijs atq; āguſtioribus, altera fœmina folijs latioribus atq; nigris. Ferula vocata a medul la. Nā illā Varro tradit eſſe ferulę medullā, quā op podelō gręci vocāt. Nōnulli a feriendo ferulā di cunt. hāc enim pueri & puellę vapulare ſolent, hu lius ſuccus glabanum eſt. Papyrum dictum qđ igni & cereis eſt aptum. Pyrō enim grece igneın dicūt. Iuncus dr̄ eo qđ iunctis radicibus hereat. Scyrpus a quo ſegetes teguntur ſine nodo, de qua Ennius Querunt in ſcyrpo ſoliti qđ dicere nodum. Et in ꝓ uerbio. Qui inimicus eſt etiā in ſcyrp non dum que rit. Fucus genus herbe eſt de qua tingitur veſtis di cta quia mentitur alienum colorem. Vnde & Virgi lius. Diſcet mentiri lana colores. Alga naſcitur in

aquis stantibus.Ita deniq; nomen sumpsit ab algore aquę,vel quod alliget pedes,quia crassa est, folijs aquam ex parte superantibus.Vlua & typ⁹herbę circa fontes & paludes stagnisq; nascuntur.Ex quibus vlua idest alga mollis,& quodammodo fũgus dicta abvligine.Typus vero quę se ab aquis inflat.Vnde etiam ambitiosorum et sibi placentiuꝫ hominum tumor typus dicitur.Carix acuta herba & durissima sparto similis,de qua Virgilius.Et carice pastus acuta.Spartus frutex virgosus sine folijs ab asperitate vocatus.Volumina enim funium quę ex eo fiunt aspera sunt.Gramen a situ potius dictum quod plurimorum agrorum sit.Vnde illud græci agreste vocauerunt,licet omnis herba gramen vocetur ab eo quod germinetur sicut robur omnis ligni cutis,species ab eo qđ sit firmissima. filix a singularitate folii dicta.Deniq; exvnavirgula altitudine cubitali vnum scissum folium gignitur res implicata velut pẽna.Auena per u litteram herba est,per.b.vero lorum quo equi retinentur. Auena herba seminalis segeti &milis.Virgi.Vrit enim lini campum seges,vrit auenę penitus & pro calamo aliquotiens.zizania qđ poetę semper infelix lolium dicunt qđ sit inutile et infœcundum. Fenum dictum qđ eo flamma nutritur,Fos enim flamma est.Fenum qđ est palea per e solam scribendũ. fœnum quod est lucrum per o & e scribitur.Manipulum dicimus facem feni Et dictus manipul⁹ quod manum impleat.

¶De oleribus. Cap.x.

Hortus nominatur quod semper ibi aliqd oriatur nam cum alia terra semel in anno aliquid creet,hortus nunq̃ sine fructu est.Olus ab alendo dictum, eo quod primum homines ab oleribus alerentur anteq̃ fruges & carnes ederent.tentum enim pomis arborum et oleribus alebantur,sicut animalia herbis. Caulis est generaliter herbarum et olerum medius frutex qui vulgo tyrsus dicitur,quod a terra sursum cõscẽdat,ex quo deriuatum est vt specialiter quoddam genus olerum caulis diceretur,quia tyrsus ipsi⁹ amplius cęteris oleribus coalescit,idest crescit.Est autem generale nomen.Omnis enim frutex caulis dicitur.Caulium autem sunt genera quinq;.i.cumanum pompeianum arcinum sabellicum brucium. Cima dicitur quasi coma.Est enim summitae olerum vel arborum in qua vigens virtus naturalis ẽ Malua genus herbę hortulanę quę ex parte græcovocabulo appellat̃.απο του μαλακιξεσθαι eo quod molliendi aluum soluendiq; naturam habeat.Cuius succo si quis se oleo mixto perunxerit ab apibus negetur feriri.Folia eius ex oleo trita & imposita scorpionibus creduntur auferre torporẽ Pastinaca vocata quod radix eius precipuus past⁹ sit hominis.Est enim odoratu iocunda,cibo delectabilis.Rapa dicta a rapiendo.i. comprehendendo.Est autem radice amplior nape, sapor dulcior & folio tenuior.Napus a similitudine,nisi quod foliis latior;& radicis gustu subacrior est.Nominis autem affinitas in vtrisq; inde pene communis, quia vtrumq; semen in alterum vicissim mutatur.Nam rapa in alio solio,vt Emilianus ait, per biennium mutatur in napum,in alio vero napus transit ĩ rapam.Napocaulis ex duobus operibus compositũ nomen habet,quia dum sit sapore napo similis nõ in radice sed in tyrso conscendit vt caulis. Sinapis appellatur quod foliis sit similis napis. Hęc auctores aiunt calidam virtutem habet & egeritur, sed stringit vrinam crudum in cibo sumptum, stomacho contrarium coctum vero in olere iuuat stomachum,semen autem eius tritum cum aceto serpentinum vulnera curat.Raphanum græci nos radicem vocamus,eo quod totus deorsum nititur dum reliqua olera in summa magis prosiliant. Cuius semine macerato quisquis suas manus infecerit,serpentes impugne tractabit.Siquidem ex ipsius radice etiam ebur albescit.In cibo quoq; veneno obsistit.Nam contra venena radices,nuces,lupini citria,apium,ruta prosunt,sed contra futurum non contra acceptum venenum.Vnde et apud veteres ante alias epulas hæc solebant mensis apponi.Lactuca dicta est quod abundantia lactis exuberet, seu quia lacte nutrientes fœminas implet. hæc & ĩ viris veneris vsum coercet.Lactuca agrestis ẽ quã sarraliam nominamus,eo quod dorsum eius in modum serræ est.Intubus græcum nomen est Et intubus quod intus sit tofus.Cepa vocatur quia non aliud est nisi tantum caput.Ascalonia nũcupata ex vna vrbium palestinæ quæ ascalon dicitur.vñ prius aduecta est.Alium dictum quod oleat.Vlpicum appellatnm alii odoreꝫ habeat.faselos vocari aiũt a faselo insula græciæ,vbi non procul mons olympus est.Porrum cuius duo genera sunt,capitatum & sectile.Capitatum maius sectile paruulum.Beta apud nos oleris genus,apud græcos littera est. clitum genus oleris saporis euanidi quasi vilis beta. Cucumeres quod sint interdum amari, qui dulces nasci perhibentur si lacte mellito eorum semen infundatur.Cucurbita apopores.Sane pepo, melipepo,ozimum græca nomina sunt,et origo eorum latinis incerta.Olus molle atriplex brassica,olisatrũ Nasturtium sapor appellauit.quod acrimonia sui nasum torqueat.fungi quod aridi ignem acceptũ concipiant. fos enim ignis est,vnde et esca vulgo dicitur quod sit fomes ignis & nutrimentum.alijdicunt fungos vocatos quod sint ex eorum genere q dam interemptorii,vnde et defũcti.Tubera tumor terræ prodit eaq; causa nomen illi dedit.Volui appellati,quod sint volubiles et rotundi. asparagus quod sit spinosa et aspera,et frutex eius ex qua gignitur.Capparis a grecis nomen sumpsisse videtur quod habeat rotunda in summitatibus seminũ capitella.armoracea hoc est lapsana. Lapistrũ Lapacia,hec in cibo sumpta stomachum confor-

tat,venerem reprimit.Carduus genus herbę ſpino
ſæ.huius natura mordax & ſubauſtera eſt&mollis
frigidus & indigeſtus ſuccus eius alopicias curat.
Eruca quaſi vruca qđ ignitę ſit virtutis,et in cibo
ſepe ſumpto veneris incendium moueat Huius ſpe
cies duę,quarum altera vſualis,altera agreſtis acri
oris virtutis,vtraq; tamen,veneris cõmouens vſum

¶ De odoratis oleribus. Cap.xi.

APium dictum qđ ex eo apes.i.caput an
tiquorum triumphantium coronabat.
Hercules autem hanc herbam primus
capiti circuntulit.Nam nunc populum
capite pręferebat,nunc oleaſtruꝫ ,nũc
apium.Cuius radices efficaciter pugnant cõtra in
ſidias venenorum.Eius generis ſunt petroſilenon
ipoſilenon,& oleoſilenon.Petroſilenon vocatũ qđ
ſit ſimile apio & naſcatur in petris,montibuſq;prę
ruptis,quod nos petrapium dicere poſſumus. Sile
non eni gręce apium dicitur,ſed eſt ſummum ac ꝓ
babile macedonicum guſtu ſuaue,&odore aroma
tico.Ipoſilenon dictum qđ ſit durum et auſterum,
Oleoſilenon qđ mollior folio & caule tenerum. Fe
niculum latini vocant,qđ eius tyrſi ſeu radicis ſuc=
cus acuat viſum,cuius virtus traditur vt ſerpentes
annuam ſenectutem eius guſtu deponant.Hoc olꝰ
græci maratron vocant.Liguſticum a regione no=
men accepit.Naſcitur enim plurimum in liguria,o
dore aromatico & guſtu acre.Aneſon græci dicũt,
ſiue vt latini aneſum,herba omnibus cognita acer
rime feruens.Coriandrum ex gręco nomine ſum=
ptum,quod illi corion vocant,cuius ſemen in dulci
vino datum,proniores reddit in venerem,ſi ſupra
modum dederis amentiam nutrit.Canos etiam ex
coriandro inſici traditum eſt.Ruta dicta quod ſit
feruentiſſima,cuius altera agreſtis,atq; virtute a=
crior,ſed vtraq; feruentiſſima comprobatur.Hanc
venenis repugnare muſtellę docent.quę dum cum
ſerpente dimicauerint cibo eius armantur. Inula
quam ruſtici alam vocant,radice aromatica, odo=
ris ſummi cum leni acrimonia.Menta genus her=
bę odoriferę,huius genera ſex.

¶ Incipit liber decimuſoctauus.

¶ De bellis. Cap.I.

PRimus bella intulit Ninus aſſirio=
rum rex.Ipſe enim finibus ſuis neq
q contentus humanæ ſocietatis fœ
dus irrumpens exercitus ducere ,a
liena vaſtare, liberos populos aut
trucidare aut ſubiicere cœpit vni=
uerſamq; aſyam vſq; ad libyę fines noua ſeruitute
perdomuit.Hinc iam ſtuduit orbis in mutuo ſan
guine graſſari alterna cęde.Quatuor autem ſunt
genera bellorum.i.iuſtum,iniuſtum,ciuile, pluſqci
uile.Iuſtum belluꝫ eſt quod ex prędicto geritur de
rebus repetitis,aut propulſandorum hoſtium cau
ſa.Iniuſtum bellum eſt quod de furore non de legi
tima ratione initur.De quo in republica.Cicero di
cit.Illa iniuſta bella ſunt quę ſunt ſine cauſa ſuſce
pta.Nam extra vlciſcendi aut propulſandoruz ho
ſtium cauſa,bellum iuſtum geri nullum poteſt. Et
hoc idem Tullius paruis interiectis ſubdidit. Nul
lum bellum iuſtum haberi videtur niſi denunciatũ
niſi dictum, niſi de repetitis rebus.Ciuile bellum ē
inter ciues orta ſeditio,et concitati tumultus, ſicut
inter ſyllam & marium,qui bellum ciuile inuicem
in vna gente geſſerunt.Pluſqciuile bellum eſt vbi
non ſolum ciues concertant,ſed & cognati , quale
actum eſt inter cęſarem & pompeium,quando ge=
ner & ſocer inuicem dimicauerunt. Siquidem in
hac pugna frater cuꝫ fratre dimicauit,et pater ad
uerſus filium arma portauit.Lucanus.In fratrum
ceciderunt premia fratris Item.Cui ceruix cęſa pa
rentis cederet.Bella itaq; dicuntur interna, exter=
na,ſeruilia,ſocialia,pyratica.Nam pyratica bella
ſunt ſparſa latronum manus per maria myoparo
nibus leuibus et fugacibus,non ſolum nauium cõ
meatus,ſed etiam inſulas prouinciaſq; vaſtantibꝰ
Quos primum Cnens pompeius poſt multam va=
ſtationem quam terra mariq;diu egerat,mira cele
ritate compreſſit ac ſuperauit.Sicut autem belluꝫ
vocatum quod contra hoſtes agitur,ita tumultus
qui ciuili ſeditione concitatur.Nam ſeditio eſt diſ
ſentio ciuium,dicta quod ſeorſum alii ad alios eãt
Alii eſtimant diſſentionem animorum ſeditionem
vocari,quam gręci diabaſin vocant. Quo autem
differat vtrumq; Cicero docet.Poteſt enim inquit
eſſe bellum vt tumultus non ſit. Tumultus autem
eſſe ſine bello non poteſt.Quid eſt autem aliud tu
multus niſi perturbatio tanta vt maior timor oria
tur,vnde etiam dictus tumultus,quaſi timor mul=
tus.Grauior autem eſt tumultus q̃ bellum.in bello
vacationes valent,in tumultu non valent. Differt
autem bellum,pugna,et prelium.Nam bellum vni
uerſum dicitur,vt punicum.Huius partes ſunt pu
gnę,vt cannenſi,termenſis.Rurſum in vna pugna
multa ſunt prelia.Aliud enim in cornibus.aliud in
media,aliud in extrema acie geritur. Bellum igi=
tur eſt totum,pugna vnius diei,prelium pars pu=
gnę eſt.Bellum antea duellum vocatum. eo quod
duę ſunt partes dimicantium,vel quod alterum fa
ciat victorem.alterum victum.Poſtea detracta litte
ra d.et mutata u in b dictuꝫ eſt bellum. Alii per an
tiphraſin putant bellum quod ſit horridum, vnde
& illud Bella horrida bella.cum bellum contra ſit
peſſimum.Prelia dicuntur a prĕmendo hoſtis ho=
ſtem.Vnde eſt prelia ligna quibus vua prĕmitur.
Pugna vocata eo quod initio vſus fuiſſet in bello
pugnis contendere,vel quia primo bellum pugnis
incipiebant.Vnde et pugna etiam duorum eſt ali
quando et ſine ferro.Quattuor autem in bello a=
guntur,pugna.fuga,victoria,pax. Pacis vocabu=
lum videtur a pacto ſumptum. Poſterius autem

pax accipitur, fœdus primū initur. Fœdus est pax quę fit inter dimicātes, vel a fide vel a fecialib⁹, id est sacerdotibus dictum. Per ipsos eni fiebant fœdera, sicut per seculares bella, Alij fœdera putant a porca fœde & crudeliter occisa, cuius mors optabatur ei qui a pace resilisset. Virgilius. Et cesa iungebant fœdera porca. Fœderis partes induciæ. et dictę induciæ quasi indies ocia.

¶ De triumphis. Cap. ii.

Omne regnum seculi huius bellisquęritur. victoriis propagatur. Victoria dicta q vi. i. virtute adipiscatur. Hoc est eni ius gentiū vim vi expellere. Nā turpis est dolo quęsita victoria certa aūt victoria est, vel ocisio hostis, vel expoliatio, vel vtrunq;. Non est aūt iocunda victoria quę per imensa detrimenta contingit. Et hoc est quod laudat Salustius. duces victoriā in cruēto exercitu deportasse. Pompa dicta est gręca significatiōe απο του πομπευσθαι hoc est publice ostentari. Præcedit aūt victoria pompam, ideo q ituris ad certamen primum est victoriæ votum. Tropheum dictū απο της τροπης, idest a conuersione hostis & fuga. Nam ab eo q hostē quis fugasset merebat̄ tropheū, q occidisset triumphum, qui dictus est απο της τριαμβης, idest ab exultatiōe. Plenæ eni victoriæ triumphus debetur, semiplenæ tropheum, quia nondū plenā consecutus est victoriā. Non eni obtinuit, sed fugauit exercitū, Hęc tn̄ noia scriptores confundunt, Tranquillus aūt triumphum latine dicit potius appellatū, q is qui triumphans vrbē ingrederetur, tripartito iudicio honoraret̄. Nā primū de triumpho duci contendendo exercitū iudicare solitū erat, secundo senatū, tercio populuʒ. Erat aūt apud romanos mox vt triūphantes quadrigis veherētur, ex illo q soliti sint priores duces hoc habitu bella inire. Quicūq; aūt in conflictu vicisset, palma aurea coronabatur, quia palma stimulos habet. Qui vero sine conflictu fugientē prostrasset, laurea, eo q hęc arbor sine spinis est. Namq; & purpureā & palmatam totam triūphantes induebantur, & scipionē cū sceptro in manu gerebāt, ad imitationē victoriæ scipionis, licet & scipio bacul⁹ sit quo hoīes innituntur, vnde & ille primus cornelius scipio appellatus est, quia in foro pater eius cęcus innixus eo ambulabat. Super scipionē aūt aqla supersedebat ob indiciū q per victoriā quasi ad supernā magnitudinē accederēt. Inde & colore rufo perliniebantur, quasi imitarentur diuini ignis effigiē. Quod vero a carnifice contingebātur, id erat indicio vt ad tantum fastigium euecti, mediocritatis bumanæ cōmonerentur. Duobus autem generi[illegible]u; deletur exercitus, aut internitione aut dispsione. Salustius. Hostes inquit oppressi, aut dilapsi forent, Sic et vtrunq; Virgi. Internitiōe, vt submersasq; obrue puppes. Dispersione, vt age & disiice corpora ponto. Spolia hostium preda, manubiæ, exuuię partes. Præda a pręndendo, vocata. Manubiæ eo q manibus detrahuntur, Hæ & exuuię ab exuendo dictę, quia exuuntur. Hæ & partes a pari diuisione pro personarum qualitate & laborū iusta decisione, Spolia auteʒ a palliis quasi expallia victis enim detrahuntur.

¶ De signis. Cap. iii.

Signa bellorum dicuntur q ex his exercit⁹ & pugnādi & victorię receptui accipit symbolum. Nam aut per vocem tubę aut per symbolum admonetur exercitus legionum. Principalia signa aquile, dracones, & pilę. Aquilę ideoq eadem auis iouis in armis auspicio fuerit. Naʒ dūidem iouis aduersus titanas proficisceretur, aquilā ei in auspicio apparuisse ferunt, quam ille pro indicio victoriæ acceptam tutelę suę auspicatus eaʒ legioni signum dedit, quo factum est vt deinceps militum signis committeretur. Cuius Lucanus meminit dicens. Signa pares aquilas & pila minantia pilis. Draconū signa ab apolline morte phitonis serpentis inchoata sunt. Dehinc a gręcis & romanis in bello gestari cœperunt. Pilam in signo cōstituisse fertur augustus propter nationes sibi in cuncto orbe subiectas vt magis figurā orbis ostēderet Vexillum & ipsum signū bellicū tractū, nomē habens a veli diminutione quasi vellilum. Sub romulo aūt fasciculos fœni pro vexillis militeshabuerūt Hinc & manipuli appellantur. Manipulos enim dicimus fasces fœni q manum impleant. Cętera signa diuersis prælata agminibus secundum militarem consuetudinem existunt per quę exercitus per mixtione præliorum agnoscitur.

¶ De buccinis. Cap. iiii.

Buccina est qua signū datur in hoste, dicta a voce quasi vocina. Nam pagani agrestesq; ab omnem vsum buccina ad competa conuocabantur, proprie ergo hoc agrestib⁹ signum fuit. De quo Propertius. Buccina cogebat priscos ad arma quirites. Huius clangor buccinnʒ dicitur. Tubam tyrrheni primum inueneruntvnde Virgilius. Tyrrhenusq; tubę mugire per aera clangor. Hanc eni a tyrrhenis pręedonibus excogitataʒ dicunt cū dispersi circa maritimas oras nō fale ad q̄cūq; pręde occasiōem voce aut buccina conuocarentur vento plęrunq; obstrepente. Hic postea bellicis certaminibus adhibita est, ad denuncianda signa bellorum vt vbi exaudiri præco præ tumultu non poterat. sonitus tubæ clangantis attingeret. Tuba autem dicta quasi toffa. i. caua. Item tuba q̄si tibia. Inter tubam autem et buccinam veteres discernebant. Nam buccina insonans sollicitudineʒ ad bella denunciabat. Virgilius. Qua buccina sisignum dira dedit. Tuba autem prelium īdicabat vt At tuba terribilem sonitum. Cuius sonitus vari⁹ est. Nam interdum canitur vt bella committantur interdum vt insequentur eos qui fugiunt, & interdum receptui. Nam receptus dicitur quo se exercitus recipit. Vnde et signa receptui canere di

cuntur. Classica sunt cornua quę conuocãdi causa erant facta, & a calẽdo classica dicebãtur. De quibus Virgilius. Classica iamq; sonant. Apud amazones aũt non tuba sicut a regibus sed a regina sistro vocabatur fœminarum exercitus.

¶ De armis. Cap. v.

ARma generaliter omnium rerum instrumenta sunt, vnde vbi reponuntur armaria dicta sunt, Idem arma & tela oim generũ sed arma sunt quibus ipsi tuemur. tela quę emittimus. Nã arma duplicata idest quibus percutimur vel quibus tegimur. Arma autez proprie dicta sũt eo ꝙ armos tegunt. Nam arma vel ab armis dicũtur, idest humeris vt latus hinc asta per armos acta tremit, vel απο του αρηος. i. a marte

¶ De gladiis. Cap. vi.

GLadius generaliter dr̃ ensis in plęlio, sz ensis ferrum tantum, gladius vero totus. Proprie aũt appellatur gladius quod gulaz diuidit idest ceruicem secat. Ad hoc enim primũ est factus. Nam cętera membra securibus magis cędũtur, collũ gladio tm̃. Acies autem gladii ab acumine dicta est. Capulus vocatur, vel quia caput ẽ gladij, vel quia ibi capitur vt teneatur. Nam alibi acies ferri non sinit Mucro non tantũ gladij est, sed cuiuslibet teli acumen, dictus a longitudine. Naz macron gręci longum dicunt. hinc & machere Machera autem est gladius longus ex vna parte acutus. Framea vero gladius ex vtraq; parte acutus quaz vulgo spatam vocant. Framea autem dicta qa ferrea est. Nam sicut ferramentuz, sic framea dicitur ac proinde omnis gladius romphea. Spata a passione dicitur græco vocabulo quoniam patin græce dicitur pati vnde & patior & patitur dicimus. Alij spatam latine autumant dictam eoꝙ spaciosa sit. i lata et ampla. Vnde & spatula in pecoribus. Semispatium gladius est a media lõgitudine spatę appellatus, nõ vt iprudẽs vulgus dicit sine spacio, dũ sagitta velocior sit. Pugio a pungẽdo & transfigendo vocatur. Est enĩ gladius paruus & bisacutus lateri adherens, Idẽ & clunabulũ dictũ, ꝙ religetur ad clunẽ. Celidoniacus gladius, ferrũ est latum cuius duplex mucro ac bifurcus in modũ caudę hirundinee formatur, vnde & celidoniacus dr̃. Sicca a siccando dicta est. Est enim gladius breuis quo maxime vtuntur qui apud italos latrocinia exercent. a quo & siccarii dicti sunt. Tanquillinus aũt dicit, dũ cuiusdam gladiatoris in ludũ emissi gladius curuatus fuisset, ex acie recta procurrit vnus ad eum corrigendum, tũq; a pugnante rñsum est, sicca pugnabo, inde siccę nomen datum est. Secures signa sunt, quę ante cõsules ferebantur, ne aut vsum perderent belli, aut vacantes ocio aspectum amitterẽt gladiorum. Quas & hispani ab vsu francorum per deriuationem franciscas vocant.

¶ De astis. Cap. vii.

¶ Asta est contus cum ferro, cuius diminutiuuz facit astile. Nomen autem asta ab astu subsumpsit. vnde & astutia. Contus ferrum non habet, sz tãtum cuspide acuta est. Virgilius. Ferratasq; trudes & acuta cuspide contos. Contus aũt quasi conitus. Est ei conitus acuta rotunditas. Trudes amitesſũt cũ limato ferro, quę gręci aplustria dicunt Trudes aũt dicuntur ab eo ꝙ trudunt & detrudũt. Virgili⁹ Ferratasq; trudes. Venabula dicta q̃si venatui habilia. Excipia quia venięntẽ excipiunt quasi excipiabilia. Excipiunt enĩ apros, expectant suscipiũtq; leones, intrant vrsos, sit tm̃ firma manus. Lãcea est asta amẽtũ hñs ĩ medio. Dicta aũt lãcea ꝙ ęqua lance. i. ęquali amento ponderata vibratur. Amentuz quia media asta religatur vt iaculetur. Claua ẽ q̃lis fuit herculis, dicta ꝙ sit clauis ferreis ĩuicem religata. et est cubito semis facta in longitudine. Hæc & cateia quam Horatius caiã dicit. Est ei gen⁹ gallici teli ex materia q̃ maxime lenta, quę iactu nõ q dẽ longe ꝑpter grauitatẽ euolat, sed quo peruenit vi nimia ꝑfringit, ꝙ si ab artifice mittaᷓ, rursũ redit ad eum qui misit Huius meminit Virgilius dicens. Teutonico ritu soliti torquere cateias Vnde & eos hispani & galli teutonicos vocant Falarica enĩ est telum ingens torno factum habens ferrum cubitale et rotunditatem de plumbo in modum sphæræ in ipsa sũmitate, dicitur etiã & ignez habere affixum. Hoc aũt telo pugnaᷓ de turribus quas falas dici manifestũ est. Iuuenalis. Cõsulis ante falas delphinoꝝq; & columnas. A falis igitur dicta est falarica, sicut a muro muralis. Sane falaricaz Lucan⁹ dicit neruis mitti tortilibus et quędam machina vt nunc vibrata fabrica neruis. Virgilius vero ait turnum manu falarica iaculasse. Pila sunt arma iaculorum atq; telorum a torquendo vel emittendo vocata. De quibus Lucanus. Signa paresq; aquilas & pila minantia pilis. Cuius singulare pilum dicitur Telum vocatur secunduz gręcã ęthymologiã απο του τηλοϑεν quod longe iaci potest, q̃q̃ abusiue dicatur & gladius vt est illud At non hoc telũ mea quod vi dextra versat. Proprie autem teluz a longitudine dicitur. vnde & mustela dicitꝙ longior sit q̃ mus. Cuspis astile amentatuz a cespite dicta, quod est virgultum. Virgilius. Et pastoralẽ pręfixa cuspide myrtiũ. Proprie aũt cuspis posterior ps hastę est

¶ De sagittis. Cap. viii.

SAgitta a sagaci ictu idest veloci ictu vocata. Pennis enim fertur quasi auis, vt celeriter mors percurrat ad hominem. His primum cretenses vsi sunt. Quibus pennæ ideo vt diximus aglutinantur vt leues sint & peruolent scutatos. Spicula sunt sagittæ vel lanceæ breues, ab spicarum specie nuncupate. Scorpio & sagitta venenata arcu vel tormentis excussa. Quæ dum ad hominem venerit, virus quo figit infundit, vnde et scorpio nomen accepit.

¶ De pharetris. cap.ix

PHaretra sagittarũ techa, a ferendo iacula dicta, sicut & pheretrũ vbi fim⁹ deferẽ quę ideo ęthymologiam cõmunez habet quia pharetra mortem. pheretrũ mortuũ portat. coriti proprie sunt arcuũ thecę, sicut sagittarũ pharetrę Vagina appellatur eo ꝙ in ea mucro vel gladi⁹ ba iuletur. Theca ab eo quod aliquid receptũ tegat. c littera pro g posita. Alii gręco uomine thecam vo cari asserũt q̃d ibi reponatur aliquid. Inde biblio= theca libo℞ repositio dicitur. dolones sũt vaginę li gneę inter quas latet pugio sub baculi specie. dolo nes aũt a dolo dicti sunt q̃d fallant & decipiant fer ro cũ speciem pręferant ligni. Hos vulg⁹ gręco no mine oxos vocant. i. acutos. Vñ & apud medicos a= cut⁹ morbus oxea vocatur. Arcus vocatur eo quod arceat aduersarium. Inde et arces dicuntur a qui= bus arcentur hostes. Item arcus ob speciem, quod sint curuati artius.

¶ De fundis. Cap.x.

DIcta est funda ab eo ꝙ ex ea fundantur la pides. i. emittantur. Harum vsus primum in insulis quę baleares dicutur inuentus ẽ Virgilius balearis verbere fundæ. Balista gen⁹ tor menti ab emittendo iacula dicta. Bali enim græce mittere dicitur. Torquentur enim verbere neruo= rum et magna vi iacit aut astas aut saxa. Inde & fũ dibalus quasi fundens & emittens. Contra balistã testudo valet. Series enim fit armorum vmbonib⁹ inter se colligatis.

¶ De ariete. Cap.x.

ARieti nomen species dedit, eo ꝙ cũ im petu impigit murũ in modum arietuz pugnantium. Valide enim ac nodosæ arboris caput ferro vestitur. eaq; suspẽ sa funibus multo℞ manus ad murũ im pellitur. deinde retrorsuz ducta impetu maiore de stinatur, sicq; ictibus crebris concussum muri lat⁹ cedit. cauatum irrumpit ac fenestram facit. Contra impulsum arietis remedium est saccus paleis ple= nus & in eum locuz dimissus quo aries percutit. la xo enim saccorum sinu ictus arietis illisus mollitur Duriora. n. mollioribus facilius cedunt. Plutei sunt crates corio crudo ĩtextę. quę in opere faciẽdo ho sti obiiciũtur. Muscul⁹ cuniculo siſis fit quo murus perfoditur. ex quo & appellaẽ, quasi murusculus.

¶ De clypeis. Cap.xii.

CLypeus est scutum maius dictus ab eo ꝙ cle pet. i. celet corp⁹, periculisq; subducat, απο του κλεπτειν. Oppositus enim sua defẽ sione ab astis & iaculis corpus munit. Clypeus pe= ditũ est, scutum equitum. Scutum appellatum eo ꝙ a se excutiat telorum ictum. Vt eni telis resistaẽ clypeus ante fertur. Vmbo scuti pars media est, q̃si vmbilicus. Ancile vocatur scutũ breue & rotundũ. De quo Virgi. Leuaq; ancile gerebat. Et ancile di ctum ab ancisione ꝙ sit ab omni parte veluti anci= sum ac rotundum. Ouidius. Idq; ancile vocãt ab oĩ parte recisum. Quaq; notes oculis angulus omnis abest. Pelta scutum breuissimum in modum lunæ medię. Cuius meminit liber regum. Fecit rex salo= mon ducenta scuta de auro puro, & trecentas pel= tas ex auro probato. Cetra scutum loreum sine li= gno, quo vtuntur afri & mauri De quo poeta Leuã creta tegit Parma leuia arma quasi paruus clype⁹ Dicitur aũt & testudo scutũ. Nã in modũ testitudi nis fit clypeus. Est & testudo scuto℞ cõnexio cur= uata in testitudinis modũ. Nanq; in armo℞ gñib⁹ milites etiã ab aĩalibus noĩa sumunt vt aries. Et sa lustius in modum inquit heritij militaris.

¶ de loricis. Cap.xiii.

LOrica vocaẽ eo ꝙ loris careat, solis eni cir culis ferreis cõtexta est. Squama est lorica ferrea ex laminis ferreis aut æris cõcate= nata, in modum squamæ piscis, et ex ipso splendo re squamarum & similitudine nuncupata est. de ci licijs autem & poliuntur & reguntur loricę.

¶ de galeis. Cap.xiiii.

CAssis de lamina est, galea de corio. Nam ga leros corium dicitur. Cassidem autem a tu scis nominatam dicunt. Illi enim galeã cas sim dicunt, credo a capite. Apex est quod in sum= ma galea eminet, quo figitur crista quam græci co non dicunt, Nam conus est curuatura quæ in ga= lea prominet & supra q̃ cristę sunt.

¶ de foro. Cap.xv.

ESt forus exercendarum litium locus, a fando dict⁹ vel a phoroneo rege q pri= m⁹ gręcis legẽ dedit. Qui loc⁹ & rostra vocaẽ ab eo ꝙ ex bello punico captis nauibus carthaginũ, rostra ablata sũt, & in foro romano pręfixa, vt esset huius insigne vi= ctoriæ. Constat autem forus causa, lege, & iudice. Causa vocatur a casu quo euenit. Est enim materia & origo negocij, necdum discussionis examine pa tefacta, quę dum proponitur causa est, dum discu= titur iudiciũ est, dũ finitur iusticia vocatũ autẽ q̃si iurisditio, & iusticia quasi iuris stans. Iudiciũ autẽ prius inquisitio vocabatur. Vnde et actores iudici orum, & prępositos quęstores, vel quęsitores voca mus. Negocium multa significat, modo actũ rei a licuius cui contrariũ est ociũ, modo actionẽ causæ quod est iurgium litis, Et dictũ negociũ quasi nec ocium. i. sine ocio. Negociũ aũt in causis, negocia= tio in cõmertiis dicitur, vbi aliquid datur vt maio= ra lucrentur. Iurgium dictũ quasi iuris garriũ eoꝙ hi qui cãm dicũt iure disceptẽt. Lis a cõtẽtione li= mitis pri⁹ nomẽ sũpsit. de qua Virg. Limes erat po situs litẽ vt discerneret agri. Causa aut argumẽto aut ꝓbatiõe cõstat. Argumentũ nũq̃ testib⁹, nũq̃ta bulis dat ꝓbationẽ, sz sola inuestigatiõe iuenit ve= ritatẽ, vnde & dictũ argumẽtũ. i. argutũ inuentum Probatio aũt testibus & fide tabularũ cõstat. In oĩ aũt iudicio sex ꝑsonę reqrũẽ, iudex, accusator, re⁹,

& tres testes. Iudex dictus, quasi ius dicens populo siue q iure disceptet. Iure autem disceptare estiu= ste iudicare. Nō est aūt iudex si nō ē in eo iusticia. Accusator vocatus quasi adcausator, quia ad cām vocat eū quē appellat. Re⁹ a re qua petit nuncupa tur, quia quis sceleris cōsci⁹ nō sit, reus tñ dr̄ qdiu i iudicio ꝓ re aliqua petit. Testes antiqt⁹ supstites di cebāt, eo q sup statū causę ꝓferebāt. Nūc pte ob lata nois testes vocātur. Testis aūt cōsideratur, cōdi= tiōe, natura, & vita, Cōditiōe si liber, nō seruus. Nā sępe seruus metu dñantis testimoniū supprimit ve ritatis. Natura, si vir nō fœmina. Nā variū & muta bile semper fœmina. Vita si innoscēs & integer a= ctu. Nā si vita bona defuerit, fide carebit. Nō eniʒ pōt iusticia cū scelerato hr̄e societatē. Duo sūt aūt gñā testiū, aut dicēdo id qd viderit, aut ꝓferēdo id qd audierit. Duob⁹ aūt mōis testes delinquunt, cuʒ aut falsa promunt, aut vera silentio obtegunt.

¶ De spectaculis. Cap. xvi.

SPectacula vt opinor, gñaliter noīantur vo= luptates, quę nō per semetipsa inquinant. sed p ea quę illic gerūt. Dicta aūt specta= cula eo q hoīb⁹ publica ibi prębeat ispectio hęc & ludicra nūcupata, q in ludis gerant, aut in scęnis. ludoꝝ origo sic traditur. Lydii ex asia trāseuntes in hetruria cōsēderūt, duce tyrrheno, qui fratri suo successerat in regno. Cōtentione igitur in hetruria inter cęteros ritus superstitionū suaruʒ spectacula quoq; religionis noīe instituerunt. Inde romani ar= cessitos artifices mutati sunt, et inde ludi a lydis vo cati sunt, Varro autem dicit ludos a lusu vocatos. q iuuenes per dies festos solebant ludi exultatiōe delectare populū. Vnde & eum lusum iuuenum & diebus festis & templis & religionibus deputabāt. Nihil iam de causa vocabuli, dum re. causa idola= tria sit. Vnde & promiscue ludi liberalia vocabant ob honorem liberi patris. Ob hoc despiciēda ē ori ginis macula, ne bonum æstimes quod initiū a ma lo accepit. Ludus autem, aut gymnibus est aut cir censis, aut gladiatorius, aut scęnicus.

¶ De ludo gymnico. Cap. xvii.

GYmnicus ludus est velocitatis ac viriū gloria Cuius locus gymnasiū dicitur, vbi exercēt athletę, & cursoꝝ velocitas cōprobat. Hinc accidit vt oīʒ prope artiū exercitia gymnasia dicā tur. Antea. n. in locis certantes cincti erāt ne nude rentur post relaxato singulo repente prostratus & exanimatus est quidā cursor, quare ex cōsimili de creto tunc arconipomenes vt nudi deinceps omnes exercitarentur permisit. Ex illo gymnasiū dictum est, q iuuenes nudi exercētur in campo vbi sola tā tum pudenda operiuntur.

¶ De generibus gymnicorum. Cap. xviii.

GEnera gymnicorum quinq;. i. saltus. cursus actus, virtus, atq; luctatio. Vñ ferunt quēdā regē tot filios adolescētes habentē, totideʒ generibns de regno iussisse contendere.

¶ De saltu, Cap. xix.

¶ Saltus dictus quasi exilire in altum. Est eni sal= tus altius exilire vel longius.

¶ De cursu. Cap. xx.

¶ Cursus a velocitate crurum vocatur. Est eni cur sus celeritas pedum.

¶ De iactu. Cap. xxi.

IActus dictus a iaciendo, vnde & piscatoriuʒ rete iaculū dicitur. Huic arti vsus est arrep to lapides procul ferire, astas pondere libra to iacere, sagittas arcu emittere.

¶ De virtute. Cap. xxii.

¶ Virtus est immensitas virium i labore & ponde= re corporis.

¶ De luctatione. Cap. xxiii.

LVctatio alterum complexu vocata, quibus cominus certantes innitent, qui gręca ap pellatione athletę vocantur. Locus itē lu= ctationis palestra dicitur.

¶ De palestra. Cap. xxiiii.

PAlestrā aūt vel αποτουπωλησ. i. a lu= ctatione vel απο του παλλειν. i. a mo tu ruinę fortis nominatā dicunt. s. q in lu ctando cum medios arripiant fere quati unt, idq; apud græcos πρλλειυ vocatur. Quidā opinantur artem luctendi v rsoruʒ contentione mō stratā. Nanq; inter cęteras feras eos solos & erigi congressos & subsidere celeriter ac reuerti, & mo= do manibus tentare inuicem, modo complexu abi gere sese more luctantium dicunt.

¶ De agone. Cap. vxv.

QVę latini certamina, gręci agones vocāt, a frequētia qua celebrātur. Siquidē & omnē cœtū atq; cōuentū agona dici. Alii qm cir culis & quasi ανευτωνιασ. i. sine angulo locis e= derentur nuncupatos agones putant.

¶ De generibus agonum. cap. xxvi.

AGonum genera fuisse, imensitas viriū, cur sus celeritas, sagitādi peritia, standi patiē tia, ad citharam quoq; vel tibias inceden di genus, de motibus quoq;, de forma, de cantandi modulatione, terrestris quoq; belli, & naualis præ lij perpetiendorumq; suppliciorum certamina

¶ De ludis circensibus. cap. xxvij

LVdi circenses sacrorum causa deorum ac gentilium celebrationibus instituti sunt, vnde & qui eos spectant dęmonum culti= bus inseruire vidētur. Nam res equestris antea sim plex agebatur, & vtiq; communis vsus huius rea= tus non erat. Sed cum ad ludos coactus est natu= ralis vsus, ad dæmoniorum cultum translatus est. Itaq; castori et polluci deputantur hæc species qui bus equos Mercurio distributos historiæ docent. Sed & neptunus equestris ludus est quem Græci Ippon vocant, Sed et Marti et Ioui in ludis equi sunt consecrati. et ipsi quadrigis præsunt. circen= ses autem ludi ideo dicti vel a circumeundo., vel quod ibi nunc metæ sunt, olim gladij ponebantur,

quos quadrigę circuibāt, & ide dicti circēses ab ensibus circa quos currebāt siqnid ē in littore circa ripas fluminū cursus agitātes gladiosin ordine ripę litore ponebāt. & erat artis equū circa pericula torquere. inde et circēses dicti putāt q̄si circū enses.

¶ de circo. cap. xxviii.

Circus soli principaliter cōsecratus est a paganis cui ędes medio spacio & effigies de fastigio ædis emicat, quod nōnulli putauerunt sub tecto cōsecrandū, quē in aperto habent. Est aūt circus omne illud spacium quod circuire equi solent. Hūc romani dictū putant a circuitu equoꝝ. eo q̄d ibi circūmetas equi currāt. Græci vero a circe filia solis quę patri suo hoc genus certaminis instituit asserūt nuncupatū. Fuit aūt maga & venefica, & sacerdos demonū. in cui⁹ habitu & opere magicę artis, & cultus idolatrię recognoscit.

¶ de ornamentis. cap. xxix.

ORnamenta circi, oua, meta, obelisc⁹, carcer Oua honoris castoris et pollucis scribunt, q illos ouo editos credendo de cygno et ioue non erubescunt. Fingunt aūt circensia romani ad causas mundi referre, vt sub hac specie superstitiones vanitatum suarum excusant.

¶ de metis. cap. xxx.

MEtum quippe appellatione proprie terminum ac finē mūdi designare volūt ab eo quod aliquis emensur⁹ finis est, siue ad testimonium orientis occidentisq; solis.

¶ de obelisco. cap. xxxi

OBeliscū messeres rex ęgypti primus fecisse fertur tali ex causa. cū quodā tēpore nilus violēti inundatione ęgyptū nocuisset, indignatus rex tāq̄ pœnas a flumine exigeret sagittaꝫ in vndas misit. Nō multo post grauivalitudine corrept⁹, lumen amisit, qui post cęcitatē visu recepto duos obeliscos soli cōsecrauit. Obeliscus enī sagitta dr̄, qui ideo in medio circo ponit, quia per medium mūdū sol currit. Medio auteꝫ spacio abvtraq; meta cōstitut⁹ obeliscus, fastigiū sūmitatēq; cœli significat cū sol abvtroq; spacio medio horaꝝ discrimine transcendit. Sūmo obelisco suppositum est quoddā auratū in modum flammę formatum, q̄m sol plurimum caloris atq; ignis habet.

¶ de carceribus. capi. xxxii

IN circo vnde emittuntur equi carceres dicerunt ab ea re qua et ille carcer qui est in ciuitate, quod vt ibi hominesdamnati atqꝫ inclusi, ita hic equi coercentur ne exeant anteq̄ signum emittant.

¶ De aurigis. Cap. xxxiii

¶ Ars circi auriga & currus, equites vel pedites, auriga proprie dictus ꝙ currum agat & regat siueq; feriat iunctos equos. Nam aurit ferit dicimus, vt latus aurit apertum. Ipse est & agitator. i. verberator ab agendo dictus. Aurigę autem duobus coloribus sunt quibus speciem idolatrię vestiunt. Nam prasinus terrę, venetus cælo & maria paganis dedicatus est.

¶ De quadrigis. Cap. xxxiiii.

ERichthonius aūt qui regnauit athenis primus quatuor equos iunxisse fert. sicut Virgi. auctor est dicēs. Prim⁹ erichthoni⁹ currus & quattuor ausus iūgere equos, rapidisq; rotis insistere victor. Fuit eni mineruę & vulcani fili⁹ de caduca in terram libidine vt fabulę ferūt procreatus, portentum demoniacum, immo diabolus qui primo iunoni currum dedicauit. Tali auctore quadrigę productę sunt.

¶ De curru. Cap. xxxv.

DIctus est aūt currus a cursu, vel quia rotas habere videtur, vnde & currum quasi cursum. Quadrigarū vero currus duplici temone olim erant perpetuoq; & qui omnibus equis iniiceretur. Iugo primus ciristenes sicyonius tantū medios iugauit eosq; singulos exvtraq; parte simplici vinculo applicauit, quos græci siraforos, latini funarios vocant, a genere vinculi quo prius alligabantur.

¶ De equis quibus currunt. Cap. xxxvi.

QVadrigæ & bigæ, trigæ & seiugæ a numero equorum & iugo dictę. Ex quibus quadrigas soli, bigas lunę, trigas inferis, seiugas ioui desultores lucifeto & hespero sacrauerunt. Quadrigas ideo soli iungunt, quia per quattuor tempora annus vertitur ver & ęstateꝫ autūnum et hyemen. Bigas lunę, quoniam gemio cursu cum sole contendit, siue quia & nocte videtur & die. Iungunt enim vnum equum nigrum, alterū candidum. Trigas diis inferis, quia hi per tres ętates homines ad se rapiunt, id est per infantiam iuuentutem atq; senectutem. Seiuga maximus currus ioui, propter quod maximum deorum suorum euꝫ esse credunt. Ideo autem rotis quodridas currere dicunt, siue quia mundus iste circuli sui celeritate trāscurrit, siue propter soleꝫ quia volubili ambitu rotat, sicut ait Ennius. Inde petefecit radijs rota candida cęlum.

¶ De septem spacijs. Cap. xxxvii

QVadrigę spacia septē currunt referentes hoc ad cursum septē stellaꝝ, quib⁹ mūdū regi dicūt, siue ad cursum septē dierū pręsentiū, quibus peractis vitę terminus cōsummatur quorum finis est arcus. i. iudicium.

¶ De equitibus. Capi. xxxviii.

DOrro equites singulares ideo currere dicūt quia singulariter vnusquisq; cursū vitę hui⁹ peragit, atq; transit, alius alio tempore sequens alium per vnam tamen viam mortalitatis vsq; ad propriam metam mortis.

¶ de desultoribus. Capi. xxxix.

DEsultores noiati, ꝙ olim prout quisq; ad finē cursus venerat, desiliebat & currebat siue de equo in equum iterum transiliebat.

¶De peditibus. Cap.xl.

PEdites autem aiunt.propterea pede currere,quia pedib⁹ curritur mortalitati. ob hoc a superiore parte currunt ad inferiora.i.ab oriente ad occidentem, quia mortales oriuntur& occidunt.Nudi currunt,quia &homini in seculo nullę reliquię sunt.Recto spacio currunt,quia inter vitam & mortem nihil distat. Sed hæc igitur propterea fingunt,vt vanitates suas & sacrilegia excusare conentur.

¶De coloribus equorum. Capi.xli.

CIrca causas quoq; elementorum iidem gẽtiles etiam colores equorum iunxerunt, roseos,eniȝ soli.i.igni,albos aeri,prasinos terræ,venetos mari assimilãtes.Itẽ roseos æstati currere voluerunt,ꝙ ignei coloris sint,& cuncta tunc flauescant. Albos hyemi ꝙ sit glacialis & frigoribus vniuersa canescant.Veri prasinos viridi colore,quia tum pampinus densatur,Item roseos currere marti sacrauerunt,a quo romani exoriuntnr, & quia vexilla romanorum cocco decorantur, siue ꝙ mars gaudeat sanguine.Albos zephiris & serenis tempestatibus prasinos flori & terræ, venetos aquis vel aeri,quia ceruleo sũt colore,luteos id est croceos igni & soli,purpureos iri sacrificauer̃t quẽ arcum dicimus ꝙ is plurimos colores habeat. Sicq; dum hac spectatione deorum cultibus atq; elementis mundialibus prophanantur,eosdem deos atq; eadem elementa proculdubio colere nascunt̃ Vnde animaduertere debes christiane ꝙ circũ numina immunda possideant. Quapropter alienus erit tibi locus,quem plurimi sathanę spiritus occupauerunt,Totum enim illum diabolus et angeli eius repleuerunt.

¶De theatro. Cap.xlii.

THeatrum est,quo scęna includitur, semicirculi figuram habens,in quo stantes omnes inspiciunt.Cuius forma primum rotũda erat sicut & amphiteatri.Postea ex medio amphiteatro theatrum factum est. Theatrum autem a spectaculo nominatum απο του θεασθαι ꝙ in eo populus stans desuper atq; spectans ludos contemplaretnr.Idem vero theatrum idem& prostibuluȝ,eo ꝙ post ludos exactos meretrices ibi prosternerentur.Idem & lupanar vocatum ab eisdem meretricibus quę propter vulgati corporis leuitatem lupę nuncupabantur.Nam lupæ meretrices sunt vocatę a rapacitate,ꝙ ad se miseros rapiant et appręhendant.Lupanaria autem a paganis constituta sunt,vt pudor infœlicium mulierum ibi publicaretur,et ludibrio haberentur tam hi qui facerent q̃ quæ putarentur.

¶De scęna. Cap.xliii.

SCęna autem erat locus infra theatrũ in modum domus instructa cũ pulpito. Qui pulpitus orcistra vocabatur vbi cantabant comici,tragici,atq; saltabant histriones & mimi.Dicta autem scęna græca appellatione eo ꝙ in speciem domus erat instructa,vnde & apud hebreos tabernaculorum dedicatio a similitudine domiciliorum scęnophagia appellabatur.

¶De orcistra. Cap.xliiii.

ORcistra autem pulpitus erat scœnę,vbi saltator agere posset,aut duo inter se disputare.Ibi enim poetę,comœdi,& tragœdi, ad certamen conscendebant,hisq; canentibus alij gestus edebãt.Officia scęnica,tragœdi,comœdi, themelici,histriones,mimi,& saltatores.

¶De tragœdis. Cap.xlv.

¶Tragœdi sunt qui antiqua gesta atq; facinora sceleratorum regum luctuoso carmine spectãte populo concinebant.

¶Dc eomœdis. Cap.xlvi

COmœdi sunt qui priuatorum hominum acta dictis aut gestis canebãt,atq; stupra virginum & amores meretricum in suis fabulis exprimebant.

¶De themelicis. Cap.xlvii.

¶Themelici autem erant musici scęnici qui in organis & lyris & cytharis præcinebant & dicti themelici quod olim in orcistra stantes cantabant super pulpitum,quod themele vocabatur.

¶De histrionibus. Cap.xlviii.

HIstriones sunt qui muliebri indumento gestus impudicarum fœminarum exprimebant.Hi autem saltando etiam historias & res gestas demonstrabant. Dicti autem histriones siue ꝙ ab historia id genus sit adductum siue quod perflexas historiis fabulas exprimerent quasi histriones.

¶De mimis. Cap.xlix.

MImi sunt dicti gręca appellatione ꝙ rerũ humanarum sint imitatores.Nam habebant suum auctorem, qui anteq̃ mimum agerent fabulam pronunciaret.Nam fabulę ita cõponebãt a poetis vt aptissime essent motui copis.

¶De saltatoribus. Cap.l.

SAltatores autem nominatos Varro dicit ab arcade salio,quem æneas in italiam secum adduxit,quiq; primo docuit romanos adolescentes nobiles saltare.

¶Quid pro patrono agatur. Cap.li.

ESt plane in artibus scęnicis,liberi & veneris patrocinium quę priuata & propria sunt scęnę,de gustu & fluxu corporis.Nam molliciem libero et veneri imolauerunt,illi per sexuȝ,illi per luxũ dissoluti.Quę vero ibi vocibus & modis & organis & lyris transfiguntur,apollines,& musas & mineruas & mercurios patronos habent.Quod spectaculuȝ odire debes christiane,quoꝝ odisti auctores

¶De amphiteatro. Cap.lii

AMphiteatrum locus est spectaculi,vbi pugnant gladiatores.Et inde ludus gladia

torius dictus quod in eo iuuenes vsum armorū diuerso motu condiscant, et modo inter se aut gladiis aut pugnis certantes, modo contra bestias incedentes, vbi non odio sed pręmio illecti, subeunt ferale certamen. Amphiteatrum dictum qꝛ ex duobꝰ theatris sit factum. Nam amphiteatrum rotundū est, theatrum vero ex medio amphiteatro est, semi circuli figurnm habens.

¶ De ludo equestri. Cap. liii.

GEnera gladiatorum plura. Quoruꝫ primū ludus equestrium. Duo enim equites pręcedentibus prius signis militaribus vnus a porta orientis alter ab occidentis præcedebant in equis albis cum aureis galeis minoribus & habilioribus armis, sicqꝫ atroci perseuerantia pro virtute sua iniebant pugnam dimicantes quousqꝫ alter in alteriꝰ morte prosiliret, vt haberet qui caderet casum, gloriaꝫ qui perimeret. Quę armatura pugnabat marti duelli causa.

¶ De retirariis. Cap. liiii.

¶ Retirarius ab armaturæ genere in gladiatorio ludo contra alterum pugnantem occulte ferebat rete quod iaculum appellatur vt aduersum cuspide insequente operiret, implicitumqꝫ viribus superaret. Quę armatura pugnabat neptuno tridentis causa. De secutoribus. Cap. lv.

Sequor est ab insequendo retirarium dictus Gestabat enim cuspidem & massam plumbeam quæ aduersarii iaculum impediret vt anteq̄ ille feriret rete iste superaret. Hæc armatura sacrata erat vulcano. ignis enim aquam semper insequitur ideoqꝫ cū retiario componebatur, quia ignis et aqua semper inter se inimica sunt.

¶ De laqueatoribus. Cap. lvi.

LAqueatorum pugna erat, fugientes in ludo homines iniecto laqueo impeditos cōsecutosqꝫ prostrare. amictos vmbone pelliceo. De velitibus. Cap. lvii.

VElitum pugna erat, vt vltro citroqꝫ tela obiectarent. Erat autem eorum varia pugna & spectantibus grauior q̄ reliquę, Velites autem vocati sunt siue a volitatione, siue a ciuitate hetruscorum quę veletes vocabatur.

¶ De ferali certamine. Cap. lviii.

¶ Ferarum pugna erat missas bestias iuuenes excipere & pugnare aduersꝰ eas vltroneo funere certare, non crimine sed furore.

¶ De horum execratione ludorum. Cap. lix.

HÆc quippe spectacula crudelitatis & inspectio vanitatum, non solum hominum viciis sed & dęmonum iussis instituta sunt. Proinde nihil esse habet christiano cum circensi insania cum impudicitia theatri cum amphiteatri crudelitate, cum atrocitate harenę cum luxuria ludi. deuꝫ enim negat qui talia pręsumit, fidei christianę pręuaricator effectus, qui id denuo appetit quo in lauacro iampridem renunciauit. i. diabolo pompis & operibus eius

¶ De alea. cap. lx.

ALea idest ludus tabulę inueuta a græcis in ocio troiani belli a quodam milite nomine alea, a quo et ars nomen accepit Tabula luditur pirgo, calculis tesserisqꝫ.

¶ De pirgis. cap. lxi.

PIrgus dictus, qꝛ per eum tessere pergant siue qꝛ turris speciem habeat. Nam græci turrim pirgum vocant.

¶ De calculis. lxii.

CAlculi vocati qꝛ leues sint & rotundi, vnde & calculus dicitur lapis breuis qui sine molestia sui breuitate calcetur. itē calculi qꝛ per vias ordinales eant quasi per calles.

¶ de tesseris. cap. lxiii.

¶ Tesserę vocatę quia quadratę sunt ex partibus omnibus. Has alij lepusculos vocant, eo qꝛ exiliendo discurrunt. Olim autem tesserę iacula appellabantur a iaciendo.

¶ de figuris aleæ cap. lxiiii.

QVidam autem aleatores sibiꝰ videntur phisiologice per allegoriam hanc artē exercere & sub quadam rerum similitudine fingere. Nam tribus tesseris ludere perhibent, propterea tria seculi tempora pręterita, pręsentia, & futura. quia non stant, sed decurrunt. Sed & ipsas vias senariis locis distinctas propter ætates hominum, ternarijs lineis propter tempora argumentantur. inde et tabulam ternis descriptam dicunt lineis.

¶ de vocabulis tessararum. cap. lxv

IActus quisqꝫ apud veteres lusores a numero vocabatur vt vnio, binio, trinio, quatrio, quinio, senio. Postea appellatio singuloruꝫ mutata est, & vnionem canem trionem suppum, quatrionem planum vocabant.

¶ de iactibus tessararum. cap. lxvi.

IActus tessararum ita a peritis aleatoribus componitur vt afferat quod voluerit, vt puta seniorem qui eis in iactu bonum affert. vitant autem canem quia damnosus est, vnum enim significat.

¶ de calculorum motu. cap. lxvii.

CAlculi partim ordine mouentur, partim vage ideo alios ordinarios, alios vagos appellant. At vero qui moueri omnino non possunt, incitos dicunt. Vnde & egentes homines inciti vocantur, quibus spes vltra procedendi nulla restat. ¶ de interdictione aleæ, cap. lxviii.

¶ Ab hac arte fraus & mendaciū et periuriuꝫ nūq̄ abest, postremo & odium, damna rerum, vnde & aliquando propter hæc scelera interdicta legibꝰ fuit

¶ de pila. cap. lxix.

PIla proprie dicitur qꝛ sit pilis plena. Hęc & spęra a ferendo vel feriendo dicta. De qua quarū genere et pondere dorcatius sic tra

tradidit. Neu tu parce pilos viuaces condere cerue. Vnica donec erit gemina superaddita libre. Inter species pilarum sunt, trigonaria, & arenata Trigonaria est qua inter tres luditur. Arenata qua in grege dum ex circulo astantium spectantiumq; emissa. vltra iustum spacium pilam excipere lusūq; inire consueuerunt. Cubitalem lusum appellāt, cum duo cominus ex proximo ac pene coniunctis cubitis pilam feriunt. Suram dicitur dare, qui pilā crure prolato feriendam collusoribus prebet.

¶ Incipit liber nonusdecimus.

¶ De nauibus. Capi. i.

ARtium quarundam vocabula quibus aliquid fabricatur, vel instrumenta artificium vel quę misterium exibent, atq; aliquid huiuscemodi, deinceps experte notanda studui artifex generale nomen vocatur, ꝙ artem faciat, sicut aurifex qui aurum. Faxo enim antiqui pro facio dicebant. Nauclerus dominus nauis est appellatus ita ꝙ nauis i. sorte eius sit. Cleros enim grece sors dicitur Cęteri autem in naui contributione sunt. Gubernio qui & gubernator quasi cohibernator, ꝙ cohibeat prudentia sua hiberna. i. tempestates maris. Nauta a naue dictus per deriuationem. Nauita autem pro nauta poetice dicitur, sicut mauors pro mars. Nam rectum est nauta Remex vocatus ꝙ remum gerit, sic autem remex quomodo tubex dicitur. nominatiuo casu. Epipaca gręco sermone appellatur qui latiue dicitur superueniens. Hic nihil habet negocii. sed naulo dato in alias terras transire disponit Nauem quidem perhibent dictam, ex eo ꝙ gnarū rectorem querat. i. peritum sapientem strenuum, q continere et gubernare nouit, propter maritima pericula & casus, vnde est illud salomonis. Intelligens gubernacula possidebit. Lydii autem primū nauem fabricauerunt, pelagi incerta petentes, pui um mare vsibus humanis fecerunt. Rates primum & antiquissimum genus nauigii est erudibus tignis asseribusq; consertum, ad cuius similitudinem fabricatę naues ratarię dictę nunciam rates abusiue naues. Nam proprie rates sunt conexę inuicē trabes. Trieris nauis magna quam gręci durconā vocant. de qua esaia dicitur. Non transibit per eam trieris magna. Carpasia nauis a carpado insula nominata sicut rhodo a rhodia, sicut ab alexandria alexandrina. Liburnę naues dictę a libiis, naues ei sunt negociatorum. de quibus Horatiꝰ. Ibis liburnis inter alta nauium, Rostratę naues dictę ab eo ꝙ in fronte rostra ęrea habebant propter scopulos ne feriantur & collidantur. Longę naues sūt q̄s dromones vocamus, dictę eo ꝙ longiores sint cęteris. cuius contrarius mulculus curtum nauigium. dromo autem a decurrando dicittur. Cursum enim gręci dromum vocant, Classis dicta a gręco vocabulo Απο του καλου. i. lignis. vnde & calanes nauiculę quę ligna militibus portant, Auquiromanꝰ dictus ꝓ eo ꝙ celeritate sui anchoris & instrumentis reliquis nauiū vehendis sit aptus. Phaselus est nauigium, quod nos corrupte baselum dicimꝰ, de quo vigi. Pictisq; phaselis. Scapha quæ & catascopꝰ nauium, quod latine speculatorium dicitur Barca est quę cuncta nouius cōmertia ad littus portat. Hāc nauis in pelago propter nimias vndas suo suscipit gremio, vbi autem appropinquauerit portui, reddit vicem barca naui quam accepit in pelago. Paro nauigium piratarum aptum, et ex his ita vocatum. Cicero. Tunc se fluctigero tradit mandatq; paroni. Et alibi. Parumculis ad littus ludit celeribus. Myoparo quasi minus paro idem & carabus. Est enim parua scapha ex vimine facta quæ contexta crudo corio genus nauigii prebet, qualibus vtuntur germanorum pirate in oceani littoribus vel paludibus ob agilitatem. De qualibus historia gens inquit saxonum myoparonibus non viribus nitun tur fugę potius q̄ bello parati. Celeones quas græci celecras vocant. i. veloces biremes vel triremes agiles & ad misterium classis aptę. Ennius. Labitur vncte carina per ęquora cana celonis. Biremes autem naues sunt habentes remorum ordinem geminum. Triremes et quatriremes trium et quattuor ordinum, sic et pentiremes, et hexeremes quinos vel senos ordines habentes. Actuarię naues sunt quę velis simul & remis aguntur. Hippoganus in quos transuehere solitum est. Potonium nauigium fluminale. tardum et graue, quod non nisi remigio ꝓgredi potest. Hinc et. traiectus. i. extentus. Est enim funis latus vnde et transenna dicitur extentus funis. Lembus nauicula breuis quę alia appellatione dicitur et cymba & caupillus, sicut & liutris. i. carabus, qua in pado paludibusq; vtuntur. Carabus parua scapha ex vimine facta quę contexta crudo corio genus nauigii prebet. Portemia nauicula nauicula syriaci generis lata & sine carina, a portendo vocata. Vtuntur his in pannonia. Trabarię amnicę naues quę ex singulis trabibus cauantur, quę alio nomine littorarię dicuntur. Hę et caudicę ex vno ligno cauatę factę, & inde caudicę, quia a quatuor vsq; ad decem homines capiunt.

¶ de partibus nauium et armamentis. Capi. ii.

PVppis posterior pars nauis est quasi pꝰ Prora anterior, quasi priora. Cumba locus imus nauis. ꝙ aquis incumbat. carpina a currendo dicta quasi currina. fori nauium latera concaua a ferendo onera dicta, siue tabulata nauium quę sternuntur, dicta ab eo ꝙ incessus ferant, vel foris emineant. de quibus Virg. Laxantq; foros. columbaria in summis lateribus nauium loca concaua per quę eminent remi dicta credo ꝙ sit similia latibulis columbarum in quibus nidificant. Ageavię sunt vel loca in naui per q ad remiges hortator accedit. de qua Ennius. Multa foro ponet & agea longea longa repletur. Transtra sunt tabulę vbi sedent remiges di

cta q in transuerso sit, quæ Virgilius iuga appellat. Remia a remouendis & decutiendis fluctibus dicti, sicut tonsores a tondendis & decutiendis capillis. Palmula est extrema latitudo remia palma dicta qua mare impellitur. Antemnę autem dictæ quando ante amnem sint positæ, Pręterfluit enim eas amnis. Cornua extremę partes antemnarū sūt dicta per tropum ab animali in animale. Malus est arbor nauis qua vela sustinentur. Malus autem dictus, quia habet instar mali in summitate vel qa quasi quibusdam malleolis ligneis cingitnr quorū volubilitate vela facilius eleuantur. Modius est cui arbor nauis insistit ob similitudinē mensuralis vasis dictus. Carceria sunt in cacumine arboris. Trocleę, quasi f litteta, per quę funes trahuntur. Cinna Lucida consulgent alti carceria mali, Troclee autem vocatæ q rotulas babeant, trocos enim græce rota dicitur. Parastatæ stipites, sunt pares quib⁹ arbor nauis sustinetur. Cato. Malum deligatū parastatę iunctę. Clauus est quo regitur gubernaculum. De quo Ennius, vt clauum rectum teneaʒ nauimq; gubernem. Porticulus malleus in manu portatus quo modus signumq; datur remigantibus. De quo plautus. Ad loquendum atq; tacendū tu te habes porticulum, a portando igitur porticulus. Tonsilla vncinus ferreus vel ligneus ad quem in littore defixum funes nauium illigātur. De quo Ennius tonsillas rapiunt configunt littus ad vncas. Anchora dens ferreus ex grçca çthymologia nomen ducit. q quasi hominis manus comprehēdat vel scopulos vel harenas. Nam manus græce circa dicitur. Apud grçcos autem aspirationem non habet. Nam ancira, vnde & apud maiores sine aspiratione proferebatur, Pulumi sunt machinę quibus naues deducuntur et seducuntur in portum. Pons scala nauium.

¶ De velis. Cap. iii.

Vela grçci armena dicunt, proinde q ære mouentur. Apud latinos autem vela a volatu dicta. Vnde est illud. Velorum pandimus alas. Genera velorum acateon, pidromos, dalum, artemon, siparum, mendicum. Ex quibus acateon velum maximum & in media naui constitutū. Epidromos velum secundæ amplitudinis, sed ad puppim. Dalum enim minimum velum, & ad proram defixum. Artemon dirigendę potius nauis cā commendatum q̄ celeritatis. Siparum genus veli vnum pedem habens quo iuuari nauigia solent in nauigatione quotiens vis venti languescit. De quo Lucanus. Summaq; tendens sipara velorum perituras colligit auras, quod ex separatione existimāt nominatum, Pes, extremus angulus veli quoniam sic nautæ loquuntur.

¶ De funibus. Cap. iiij.

¶ Funes dicti q antea in vsum luminis fuerint circundati cęra vnde et funalia. Restes siue q rates contineant, seu q in his retia tendantur. Rudētes sunt funes nauium ex nimio stridore ita dicti. Spiræ autem funes sunt quibus in tempestatibus vtuntur, quas nautici suo more curcubas vocant. Spirę autem a sparto vocatæ. Propes funis quo pes veli alligatur, quasi prope pedes. De quo turpili⁹. Qua si cumventus fert nauem in mare secundus, si qs p pedō misit si veli sinistrum. Tormentuʒ funis in nauibus longus quo prora ad puppim extēditur quo magis constringantur Tormenta autem a tortura dicta sunt restes funesq;. Saphon funis in prora positus. De quo cecilius. Venerio cursu veni plato pede vsq; ad saphonem. Opiffera funis quo cornibus antemnę dextra sinistraq; tendūtur retrouerso ps nestum funis quo nauis in littore religatur ad palū Mitra funis funis qua nauis media vincitur. Anquina funis naui est quo ad malum antemna constringitur. de qua cinna. Atq; anquina regit stabilē fortissima cursum. Remulcum funis quo deligata nauis trahitur vice remi. De quo Valgi⁹. Hic mea me longo succedens prora remulco. Lętantem gratis sistit in hospitijs. Struppi vincula loro vel lino facta quibus remi ad scalmos alligantur. De quibus Libius. Tumq; remos iussit religare struppis. Cataporates liea cum massa plumbea qua maris altitudo tentatur. Lucilius. Hanc cataporatem puer eodeʒ defert, vnctum plumbi pauxillum rudis liniq; mataxam.

¶ De retibus. cap. v.

Vocata sunt retia siue a retinendis piscib⁹ siue a restibus quibus tenduntur. Minus autem rete siplagium dicitur a plagis. nā proprie plagas dici funes illos quibus retia tendūtur circa imam & summam partem. Funda genus est piscatorij retis dicta ab eo q in fundum mittat. Eadem etiam a iactando iaculum dicitur. Plautus Probus quidem antea iaculator eras. Tragum genus retis ab eo q trahatur nūcupatū ipm est & verriculū. Verrere enim trahere est. Nassa ex viminib⁹ tanq̄ rete contextum. cassis genus venatorij retis q capiat. Hinc est q incassum dicim⁹. i. sine cā. quasi sine cassib⁹ sine quib⁹ venatio inanis est. conopeū rete in similitudinem tentorii contextum p pter muscas & culices excludendos, quo magis alexādrini vtūtur, quia ibi ex nilo culices copiosi nascūtur, vnde & conope dicit. nā conopea ęgypt⁹ est

¶ de fabricis siue fornacibus. cap. vi.

A Faciendo ferrum Faber impositū nomē habet. Hinc deriuatū est nomen ad alias artiū materias, fabros vel fabricas dicere sed cū adiectione, vt faber lignari⁹, & reliqua pro pter operis. s. firmitatem. In fabroruʒ aūt fornace gentiles vulcanū auctorem dicūt, figuraliter p vulcanū ignem significantes sine quo nullum metalli gen⁹ fūdi extendiq; potest. Nichil est enim pene qd igne non efficiatur. Alibi enim vitrum, alibi argentū, alibi plumbū, alibi miniū. alibi pigmenta, alibi medicamenta efficit. Igne lapides in ęra soluuntur

igne ferrum gignitur ac domatur, igne aurum perficitur, igne cremato lapide cementa & parietes ligantur. Lapides nigros igniscoquendo candificat ligna candida vrēdo obfuscat. carbones ex pruna fulgida nigros facit, de lignis duris fragiles. de putribilibus imputribiles reddit, stricta soluit, soluta restringit, dura mollit, mollia dura reddit. Habet & medicaminis vsum. Nam sępe viri prodest. Pestilentię quoq; quę obscuratione soliscontrahitur auxiliari certum est. In opere quoq; aliud gignit primis ignibus, aliud secūdis, aliud tertijs. Habet quoq; et aliam in se diuersitatem ignis. Nam alius est qui vsui humano, alius qui iudicio paret diuino, siue qui de cęlo fulmen astringit, siue qui de terra p vertices montium eructuat, Ignis autem dictus ꝙ nihil gigni potest ex eo. Est enim inuiolabile elemētum assumens cuncta quę rapit. Fabrica duab⁹ rebus cōstat, ventis & flammis. Flāma vero proprie fornacis est dicta ꝙ flatu folium excitetur. Fornax vero ab igne vocata. Fos enim ignis est, Camin⁹ est fornax, & est græcum nomen deriuatum a caumate. i. a calore. Fauilla est deserta igne scintilla. Pruna est q̄diu ardet, cum autem extincta fuerit carbo nominatur. Pruna autem a perurendo dicta est carbo vero quod flamma caret. Qui dum interisse dicitur maioris fit virtutis. Nam iterum incens⁹ fortiore luce calescit. Cuius tanta est etiā & sine igne firmitas vt nullo humore corrūpatur, nulla vetustate vincatur, extinctus enim tantum incorruptibiliter durat vt hi qui limites figunt eos ifossos terra substernant, & lapides desuper figant ad conuīcendum litigatorem, vt fixum lapidem post quantalibet secula limitem esse agnoscant.

¶ de instrumentis fabrorum. Cap. vii.

INcus est in quo ferrum tunditur, a cædendo dictus eo ꝙ illic aliquid cudamus. i. feriendo producamus. Cudere enim cedere & ferire est. Veteres autem non incudem vocabant, sed intudez eo ꝙ in ea metallum tuneatur. i. tendatur, vnde & tudis malleus a tundendo. i. tendendo dictus Malle⁹ vocatur, quia dum quid calet & malle est cędit & p ducit. Marcus malleus maior, & dictus marcus qđ maior fit ad cędendum & fortior, Marcellus mediocris. Marcullus malleus pusillus. Lucilius. Et velut in fabricam feruens cum marcullus ferrum multorum magnis ictibus tundit. Forcipes quasi ferricipes eo ꝙ ferrum candens capiant, teneantq; siue qđ ab his aliquid foruum capimus & tenem⁹, quasi fornicapes. Nam foruum est calidum, vnde & feruidum, vnde et formosos dicimus quibus calor sanguinis ex rubore pulchritudinem creat. Lima dicta eo ꝙ lene faciat. Nam limum lene est. cilium est vnde operantur argentarii, a quo et cęlata vasa dicuntur.

¶ de fabricis parietum. cap. viii.

¶ In fabricis parietum atq; tectorum gręci inuentorem dędalum asserunt. iste enim primus didicisse fabricam a minerua dicitur. Fabros autem siue artifices gręci tectores vocant. i. instructores Architecti autem cementarii sunt qui disponunt in fundamentis. Vnde & apostolus de semetipso quasi sapiens inquit architectus fuudamentum posui. Mationes dicti a machinis in quibus insistunt propter altitudinem parietum.

¶ de dispositione. cap. ix.

Edificiorum partes sunt tres, dispositio, constructio, venustas, dispositio est areę vel solij et fundamentorum descriptio.

¶ de constructione. cap. x.

COnstructio est laterum & altitudinis ędificatio. constructio autem vel instructio vocata eo qđ instrigat & coherere faciat, vt lapides luto, & ligna & lapides inuicem sibi. Nam &ītinctio ferri in aqua instructa est. Nisi enim candēs intingatur, stringi & coherere non pōt, ferrū. item constructio a multitudine lapidum et lignorum dicta. vnde et strues. Aliud est enim ędificatio, aliud instauratio. Nam ędificatio noua constructio est. instauratio vero quod reparatur ad instar prioris. nā instar veteres pro similitudine ponebāt. inde & instaurare dicebant. constructio autē constat fundamento lapidibus calce & lignis. Fundamentum dictum. quod fundus sit ędificii. idem & cementuz a cędendo dictum quod crasso lapide surgat. Lapides in structuris apti, albus, tiburtinus, columbin⁹ fluuialis, funga, rubrus, & reliqui. Albus lapis, ali⁹ durus, alius mollis. Mollis dentata serra secatur. tractabilis in opere est, ita vt in eo quasi in ligno literę scribantur. Tiburtinus a loco italię dictus, qui dum sit ad fabricam fortis, vapore tamen dissilit. Tophus ędificijs inutilis est, fundamentis apt⁹ mortalitate et mollitia. Ex ęstu enim & halitu maris fricatur & verberatur imbribus. Arenatius lapis cōcretus maris hatenis, hic et bibulus dicitur. Seruat enim humorem acceptum, idem et in bethyca Gaditanus ab insula oceani vbi plurimus exciditnr. Piperinus subalbidus cum punctis nigris durus atq; fortissimus. conclatius cocleis lapillisq; et harena concretus asperrimus & interdum fistulosus. columbinus a colore auiuz nuncupatus, natura vicinus gypso, & mollitię simillimus. Molaris in parietibus vtilis, quia est quędam natura eius pinguior duraq; & aspera, ex quo etiam et molę fiunt, vnde & nomen traxit, huius quatuor genera, albus. niger, permixtus ac fistulosus. Sfungia lapis creatue ex aqua leuis ac fistulosus & cameris aptus. Silex lapis durus ex cuius genere nigri silices optimi quibusdam in locis & rubentes. Albi silices contra vetustatem, incorrupti permanent. Idem et in monumentis sculpti, & incorrupti permanent, quibus nec ignis quidem nocet. Nam ex his etiam formę fiunt in quibus ęra funduntur.. Viridis silex vehementer & ipse igni resistens, sed nusq̄ copiosus,

& vbi inuenitur lapis non saxum est. Pallidus in ce
mento raro vtilis. Gilbus contra iniurias fortis & i
structuris infidus, nisi fuerit multa suffrenatiōe de
uinctus. Fluuiatilis silex semper veluti madens est
Hic ęstate exhiberi oportet, nec ante biennium in
serere in structuris domorum. Fictiliū operum ad
parietes et fundamenta, coctis laterculis ad tecta
imbriculis tegulisq; aptantur. Tegulę vocatę ꝙ te
gant ædes & imbrices ꝙ accipiant imbres. Tegu=
lę autem primę positionis nomen, cuius diminuti=
uum tigillum. Laterculi vero vocati, ꝙ lati formen
tur circumactis vndiq; quattuor tabulis. Lateres
autem crudi sunt, qui & ipsi inde nominati ꝙ lati li
gneis formis efficiuntur, quoꝝ crates dicuntur, in
quibus lutum pro iisdem lateribus crudis portare
solent. Sunt enim connexiones cannarū dicti απο
του κρατειν. i. ꝙ se inuicem teneant. Lutum autē
vocatū quidam per antiphrasin putant, ꝙ non sit
mundum. Nam omne lotuʒ mundum est. Calx viua
dicta quia dum sit tactu frigida, intus occultum cō
tinet ignem vnde perfusa aqua statim latens ignis
erumpit. Natura eius mirum aliquid facit. Postq̄ ei
arserit, aqua incenditur quibus solet ignis extigui
oleo extinguitur quo solet ignis accendi. Vsus ei⁹ ī
structuris fabricę necessarius. Nam lapis lapidi nō
potest adhere fortius nisi calce coniunctus. Gypsū
cognatum calci est et est grecū nomē. Plura ei⁹ ge
nera. Omnium autem optimum lapis est specula=
ris. Est enim insignis ędificiorum & coronis gratil
simus. Arena ab ariditate dicta, non ab adhæren=
do in fabricis vt quidam volunt. Huius probatio, si
manu impressa stridet, aut si in vestem candidā sp
sa nihil sordis reliquat. Columnę pro longitudine
& rotunditate vocatę, in quibus totius fabricę pon
dus erigitur. Antiqua ratio erat columnarum alti=
tudinis tertia pars latitudinum. Genera rotunda=
rum quattuor, doricę, ionicę, tuscanicę, corintheæ,
mensura grossitudinis & altitudinis inter se distan
tes. Quintum genus est earum quę vocantur atti=
cę quaternis angulis, aut amplius parib⁹ laterū in
teruallis. Bases fulturæ sunt columnarum quæ a
fundamento consurgunt, & superpositę fabricę su
stinent pondus. Bases autem nomen petre est for=
tissimę syro sermone. Capitella dicta ꝙ sint colum
narum capita quasi super collum caput. Epistilia
sunt quę super capitella columnaruʒ ponuntur, &
est græcum, idem supermissa. Pauimenta origineʒ
operis a grecis habent. Vocata autem pauimenta
eo ꝙ pauiantur. i. ędantur, vnde et pauor quia ce=
dit cor. Ostracus est pauimentum testaceū eo ꝙ fra
ctis testis calce admixto feriatur. Testa enim græ=
ci ostra dicūt. Rudos artifices appellant lapides cō
tusos et calce admixtos quos in pauimentis facien
dis superfundunt, vnde et rudera dicuntur. Cana=
lis ab eo ꝙ caua sit in modum cannę. Sane canalē
melius genere fœminino q̄ masculino proferimus.
Fistulę aquarum sunt dictę, ꝙ aquas fundāt et mit
tant. Nam grece stola mittere est. Formæ earuʒ ꝓ
magnitudine aquę et capacitate fiunt, per quas a
quę per modulos certos diuiduntur. E quibus ē vn
cia et quinaria, digitus quadratus, digitus rotūdus
et cęteri modi cuiq; causę.

¶ De venustate. Cap. xi.

HVcusq; partes constructionis, sequitur de
venustate ędificiorum Venustas est quic=
quid ornamenti et decoris causa edificiis
additur, vt tectorum auro distincta laqa=
ria et preciosi marmoris crustę, et colorum pictura

¶ De laqueariis. Cap. xii.

LAquearia sunt quę cameram subtegūt et
ornant quę lacunaria dicuntur, quod la=
cus quosdam quadratos vel rotundos li=
gno vel gypso vel coloribus habeat pictos cum si=
gnis intermicantibus. Principaliter autem lacus di
citur, vt lucilius, Resultent ędesq; lacusq;. cuius di
minutio lacunar facit. vt Horatius. Neq; aureum
mea renidet in domo lacunar. Inde fit alia diminu
tio lacunarium, et per antisticon laqueariū facit.

¶ Ce crustis. cap. xiii.

CRustę autem sunt tabulę marmoris. vnde
et marmorati parietes et crustati dicuntur
Qui autem marmora secandi in crustas ex
cogitauerunt non constat. Fiunt autē arena et fer=
ro serraq; in prętenui linea premente arenas tra=
ctuq; ipso secante, sed crassior arena plus erodit
marmoris. Nam tenuis fabricis et polituris accom
modata est.

¶ De lithostratis. cap. xiiii.

LIthostrata sunt elaborata arte picturę p=
uulis crustis ac tessellis tinctis in varios co
lores. Tessalli autem a tesseris nominati. i
quadratis lapillis per diminutionem

¶ De plastis. cap. xv

PLasticen est parietum ex gypso effigies si
gnaq; exprimere, pingiq; coloribus. Plasti
cen autem dictum grece quod latine ē fin
gere terra vel gypso similitudines. Nam impressa
argilla formam aliquam facere plastis est Vnde et
prothoplastus est dictus homo, qui ex limo primus
est conditus.

¶ De pictura. cap. xvi.

PIctura autem est imago exprimens spe
ciem alicuius rei. Quę dum visa fuerit
ad recordationem mentem reducit. Pi
ctura autem dicta quasi fictura. Est enī
imago ficta non veritas. Hinc et fucata
i. ficto quodam colore illita, nihil fidei et veritatis
habentia. Vnde et sunt quędam picturę quę corpo
ra veritatis studio coloris excedunt et fidem dū au
gere contendunt, ad mendacium prouehunt, sicut
qui chimeram triplicem pingunt, vel scillam homi
nem sursum, caninis autem capitibus cinctam de=
orsum. Picturam autem egyptii excogitauerūt pri
muʒ, vmbra hominis lineis circūducta. Itaq; initio

talis,secunda singulis coloribus,posta diuersis,sic paulatim sese ars ipsa distinxit & inuenit lumē atq; vmbras differentiasq; colorum.vnde nunc picto res prius vmbras quasdam & lineas futurę imaginis ducunt,deinde coloribus complent tenētes ordinem inuentę artis.

¶ De coloribus Cap.xvii.

COlores autem dicti sunt ꝙ calore ignis vel sole perficiuntur,siue ꝙ initio colebantur, vt summę sublimitatis existerent. Colores aūt aut nascuntur aut fiunt.Nascuntur vt sinopis rubrica paritonium,melinum, fretia auripigmentum.Cęteri finguntur aut arte aut permixtione. sinopis primum inuenta in ponto est.Inde nomen a sinope vrbe accepit.Species eius tres,rubra,& minus rubens,& inter has media,Rubrica vocata ꝙ sit rubra & sanguineo proxima.Hęc plurimis locis gignitur,sed optima ponto.vnde & pōtica dr̄. Syricum rubri coloris pigmentum ex quo & librorū capita scribuntur,Ipsum est & phoeniceū,appellatū ita eo ꝙ in syria colligatur in littorib⁹ rubri maris vbi phoenices inhabitant.Aliud est sericū,aliud syricum.Nam sericum per e lana est quā seres mittunt,syricū vero per y pigmentū quod syri phoenices in rubri maris littoribus colligunt.Est aūt & inter facticios.Naꝫ sępe fit aut sinopide aut sandice mixtus.Miniū primi greci in ephesiorū solo inuenisse tradunt.Cuius pigmenti hispania cęteris regionibus plus abundat,vn̄ etiam nomē proprio flumini dedit.Huius distillatio argentū liquidum gignit.Miniū aūt hoc quidam dicūt esse cinnabari. Ciunabarin a dracone et barro.i.elephanto cognominatū,aut enī draconū esse sanguinēdū implicāt elephantes.Ruunt enī beluę & dracones obruunt quorū fuluus cruor terram inficit,fitq; pigmentuꝫ quicquid solo tinxerit.Est aūt puluis coloris rubri Prasin.i.creta viridis et si in aliquibus terris promiscue generetur,optima tn̄ in libya cirenensi. Chrysocolla colore prasina est dicta ꝙ vena eius habere aurū traditur.Hęc & in armenia nascitur, sꝫ ex macedonia probabilis venit.Foditur enī ex metallis ęris.Cuius inuentio argentū atq; indicum prodit.Nam vene eius cum his habent nature societatem.Cypria ab insula cypro vbi plurima reperitur Sandaraca in insula rubri maris topazon nascitur colore cinnabari,odore sulphureo,Inuenitur aūt i aureis & argentariis metallis,melior quo magis rufa,quoq; magis vir⁹ redolet,q̄q̄ & cerusa si torreat in fornace sandaracū facit.vnde et colore est flammeus.Quod si torreatur,ęqua pte rubrica admixta sandicen reddit.Arsenicū quod ob coloreꝫ auri auripigmentū vocant,colligitur in ponto exauraria materia,vbi etiam sandaraca.Optimum ē q̄d i aureū colorē transit purum & fissile,g racili venaꝶ discursu.Q̄d vero pallidus aut sandarace simile ē deterius iudicatur.Est & tertium genus squamosū quo miscetur aureus color.Vis eorum vt sandaracę sed acrior.Ocra & ipsa in insula maris rubri topazon gignitur,vbi et sandaraca.Fit quoq; & ocra exusta rubrica in ollis nouis luto circūlitis quę quātomagis in camino arserit,tanto melior fit. Venetū,cęruleum temperare primum alexandria reperit.In italia ex arenę puluere & nitiflore idem faciunt.Sed si cypriū in fornace adustum huic pmixtioni addes.vestoriani similitudo erit. Purpurissuꝫ ex creta argentaria cum purpuris pariter tingitur bibetq; eū colorē celeriꝫ.Lanis precipuū est, tn̄ aliud quod adhuc vase rudibus medicamentis inebriatū proximū est,egesto eo addita creta ivas idē,& quotiens id factū est,eleuatur bonitas pręciosissimę purpurę,causa est quod iscino maxime ificitur rubeaq;.Indicū in indicis iuenit calamis spuma adherente limo.Est aūt coloris cianei mixturā purpurę ceruleiq; mirabilē reddens.Est alterum genus i purpurariis officinis spumę i ęreis cortinis inatās quā infectores detrahentes siccant.Atramentū dictū ꝙ sit atrū,cuius species et picturę,et quotidiano vsui necessaria est,istud inter factitios est.Fit eī ex fuligine plurib⁹ modis supaddētes tedas resina adiecta lacusculo ędificata q̄d fumū retineat. Huic pictores cū aqua admiscent gluten,vt illustri⁹ resplendeat.Ad festinationē aūt operis etiā sarmētorū veterū carbones cū glutino triti inducēdis parietibus atramēti speciē reddūt.Sunt et qui vini fecē siccatā excoquant,affirmentq;,si ex bono vino fex fuerit,indici speciē atramētū id pbere.Sed et sarmētū vuę nigrę vino optimo tinctū posteaq̄ siccitate aruerit si exuras et cōteras,adiecto glute nitorē idici reddet vstaq; plurimū necessaria est, nullo negocio prouenit.Nā et si glebā silicis bonę igne excoquas & aceto acerrimo superfusaꝫ extinguas madefacta spongia colorē purpureū reddit.Eā vbi contriueris vsta erit.Oē aūt atramentū sole persicitur.Oēs colores calcis admixtione corūpuntur. Melinū dictū ꝙ eius metalli ferax sit vna ex cycladibus insula,melos noīe.Est enī candidū,nec vtuntur eo pictores propter nimiā pinguedinē. Annulare quod vocāt caudidū est quo muliebres picturæ luminātur.Fit et ipm ex creta admixtis vitreis gēmis.Cesura fit hoc mō.In vase enīꝫ aceto acerrimo ipleto sarmenta aminea in eodē vasculo eius collo cabis ac super sarmēta tabulas plūbi tenuissimas pones,deinde vas diligētissime claudis illinisq; ne aliquid spiraminis exeat.Post dies aūt.xxx.vas aperitur,et ex distillatiōe tabulaꝝ innata cerusa inuenit.Quod ablatū et arefactū terit,atq; iterū aceto admixtū in pastillis diuidit et in sole siccatur. Has obseruātia si laminas ęreas sarmētis superponas, eruginē creāt.Calcātū dictū quia calcis est thymū i.flos,vn̄ et apud latinos ęris flos appellatur

¶ De instrumentis ędificiorum. Cap.xviii

INstrumenta autem parietum ad normā fieri et ad perpendiculum respondere oportet Norma dicta greco vocabulo,e xtra quā ni

hil rectum fieri pōt. Cōponitur autem ex tribus regulis,ita vt duę sint binū pedū, tertia habeat pedes duos,vncias.x.quas ęquali crassitudine politas extremis acuminibus sibi iunget vscemā trigoni faciāt id erit norma. Regula dicta ꝙ sit recta,q̄si rectula et ipedimentum non habeat. Perpendiculū est quod semp appenditur. Deniq; in fabrica nisi oīa ad perpendiculū & regulā certam fiat necesse est vt cuncta mendosa instruantur,vt aliqua praua sint,aliqua cubātia prona nōnulla alia supina,et propter hocvniuersa sunt constructa. Linea a genere suo appellata,quia ex lino fit. Trulle nomen factū,eo q̄d trudit et detrudit.i.includit calce vel luto lapides.Marcellus,mediocris malleus dictus per diminutionē.Machines dicti a machinis in quibus istunt propter altitudinē parietum. Scalę a scādendo.i.ascendendovocatę,hęrent enīʒ parietibus.scalę auteʒ dicuntur quę autvnę sunt aut plures,quia numeri tantum pluralis est nomen, vt litterę quę epistolam significant.

¶De lignariis. Cap.xix.

Lignarius gn̄aliter ligni opifex appellatur Carpētarius speciale nomen est.Carpentū enim solū facit sicut municulariꝰ, quia tantū nauiū est fabricator& artifex. Sarcitector dictus q̄d ex multis hicinde cōiunctis tabulis vnū tecti sarciat corpus.Idē & tignariꝰ, qnia tectoria lignis iducit.Lignū vocatur gręca æthymologia. quia incensum in lumē cōuertit & i flāmā,Vnde et lichiniū dicit̄ q̄d lumē det.Materia inde dicit̄ omne lignum quod ex ea aliquid efficiat̄,vel si ad ianuā referas vel ad staturā materia erit.Ad aliquid enī semper materia accipienda est,sicut elementa materiā rerū esse dicimꝰ.quia inde ea q̄ꝫ sunt facta videmꝰ,& materia quasi mater dicta. Trabes vocatę quod in transuerso positę vtrosq; parietes cōtineant,Aliud aūt sunt tigna,aliud trabes. Tigna enī iuncta trabē faciūt.Trabes aūt sunt cū sūt dolatę.Tolus ꝓprie estveluti scutū breue,q̄d i medio tecto est i quo trabescoeunt.Cuplęvocatę,q̄d copulent in se luctātes.Luctātes dn̄r q̄d erecti iuicē se teneāt more luctantiū.Agrātes.ꝶ.Asseres ab asse dicti,quia soli ponūtur neq; cōiuncti.Scindulę eo q̄d scindātur.i.diuidant̄.Epigri & claui sunt quibus lignū ligno adheret.Claui aūt dicti quasi chalybi, quia ex chalybe fiunt.i.ferro.chalybs eni ferrū est. Tabulę aveteribus tagulęvocabātur,a tegendo.s. vn̄ et tegulę.cōmissura dr̄ tabulaꝝcōiunctio.sectio aūt dicta a sequēdo ea q̄ ceperit.Nā secare sectari & sequi est.serręaūt nomen de sono factū ē.i.stridore.serrę circiniq; vsum perdices quidā adolescens iuenit quē puerū dedalus frater matris sue,studiis perdocēdum acceperat.cuiuspueri tantū ingeniū fertur,vt dum materię diuidēdę cōpendiū quereret,spinā piscis imitatus de ferro laminā exasperans dētium mordacitate armauit,quā serrā artifices nuncupāt.Pro cuius artis inuentione dedalus magister eius inuidię liuore permotus precipē puerū ex arce deiecit.dehinc exulatus cretā abijt ibiq; aliquādiu fuit vt fabulę ferunt ex creta pēnis volauit& in ciciliāvenit.circinus dictus q̄d vergendo efficiat circulū.Huius modus duplicata linea fit, q̄ simplex per latitudinē,extensa fuerat.Punctus autē in medio circini cētrum a gręcis dr̄,in cuius medio cuncta cōuergunt.securisvocatur eo q̄d ea arbores succidātur,quasi sucuris.Itē securis quasi semicuris.Exvna eni parte acuta est,ex altera fossoria.Hæc apudveteres pēnavocabat̄. vtrā aūt habens aciē bipēnis.Nā bipēnis dicitur,quod exvtraq; parte habeat acutā aciem quasi duas pēnas.Pēnum aūt antiqui acutum dicebāt.vnde& auiū pēnę quia acutę.Et ecce nomen quod reseruauit antiquitatē quiaveteres dicebāt pennas,non pinnas Hæc et dolabra,quod babeat duo labra,nā securis simplex est.Dextralis dexterę habilis.Ascia ab astulis dicta,quas a ligno eximit,cuiusdiminutiuū est asciola.Est autē manubrio breui ex aduersa ꝑte referens vel simplicem malleū aut cauatūvel bicorne rastruʒ.scalprꝰdictꝰ q̄d scalpturis et foraminibꝰ sit aptꝰ quasi scalphorus,cuiꝰdiminutiuū scalpellus.Terebravocata a verme ligni qui vocat̄ terebra,quā græci teredonēvocant.Hinc terebra dicta q̄d vt vermis terēdo forat,quasi terephora vel quasi transforans.Taratrum quasi eratrum. scophina dicta quod hærendo scophem faciat,cauterium.Gallia.Guuia.

¶De inuentione lanefici**j**. cap.xx.

Mineruā quēdā gentiles multis ingeniis predicāt.Hāc primā lanéficii vsum monstras se hāc etiā telā ordisse,et colorasse lanas perhibēt.Oliuę quoq; hāc dicūt iuētricē,& fabricę multaꝝq;artiuʒ reptricē.Ideo et illi vulgo opifices supplicāt.sed hoc poetice fingitur.Non eni minerua istarū artium princeps est,sed quia sapientia in capite esse dr̄ hoīs & minerua de capite iouis nata fingit̄,hoc est ingenium, ideoq; sensus sapiētis qui inuenit hæc omnia,in capite ideo & dea artiū minerua dicitur,quia nihil excellentius ē igenio quo reguntur vniuersa.

¶De veste sacerdotali. cap.xxi.

Octo sunt in lege genera sacerdotaliūvestimētorum.Poderis est tunica sacerdotalis linea corpori astricta,et vsq; ad pedes descendēs vn̄ et nuncupatur.Podas ei græci pedes dicūt hec vulgo camisia vocatur.Abaneth cingulū sacerdotale rotunduʒ polymita arte excocco purpura hiacynthoq; contextum,ita vt flores atq; gēme in eo videātur esse distinctæ.Pilleum est ex bysso rotundum quasi sphæra media,caput tegens sacerdotale et in occipitio vitta constrictum.hoc græci et nostri tiarāvel galeāvocāt.Machil quod est tunica talaris tota hyacinthina hn̄s ad pedes.lxxii.tintinabula,totideq; intermixta ac depēdētia punica mala.Ephot quod latine interpretatur superindumē

tum. Erat enim pallium superhumerale ex quatuor coloribus et auro contextum habens in vtroq; humero lapides quos smaragdos auro conclusos i quibus sculpta erant nomina patriarcharum. Lagiuz quod latine dicitur rationale, pannus duplex auro et quatuor textus coloribus habens magnitudinem palmi per quadrũ cui intexti erant. xii. praeciosissimi lapides. Hic pannus superhumerali contra pectuspontificis annectebatur. Petalum, aurea lamina in fronte pontificis quę nomen dei illud ineffabile tetragrammaton hebreis litteris habeat scriptum. Batin, siue femoralia. i. brachae lineae vsq; ad genua pertingentes, quibus verecunda sacerdotis velabantur. Bat enim hebraicę lignum dicit

¶ De nominibus vestium ceterarum. Cap. xxii.

Diuersitas vestimentoruz tegmen, tegumẽ indumentum, vestimentuz & reliqua Tegmen dictũ eo qđ tegat mẽbra, sicut tegumen, tecta quę tegunt corpora. Indumentũ quod ĩtus ad corpus iduitur, quasi intumentum. Amictus vestimentum vero est quod vsq; ad vestigiũ ꝑtendit̃ur, quasi vestimentũ vt ẽ tunica talaris. Sz & haec consuetudo sermones auctoꝝ cõfundit. Discernit̃ aũt vestit⁹ a cultu, q̃m lauti⁹ itelligit̃ cult⁹. Itẽ cult⁹ ab habitu. nã habitus ad naturã pertinet, cultus ad hoĩes. Plęręq; aũt vestiũ aut a tẽpore q̃ maxĩe ĩ vsu sunt appellãtur, aut a locis vel primũ confectę vel maxime vẽdicãtur, aut a gñe coloris, aut a noĩe reptoꝝ. Vestis ãtiquissima hoĩz fuit perizomatũ. i. succintoriũ, quo tm̃ genitalia cõteguntur. Hoc primũ primi mortales e folijs arboꝝ sibi fecerunt qñ post pręuaricationem erubescentes pudẽda videbant. Cui⁹ vsum quędã barbare gẽtes dũ sint nudę vsq; hodie tenent. Hęc & cãpestria nuncupant̃, pro eo qđ eisdẽ iuuenes qui nudi exercent̃ ĩ cãpo pudẽda operiunt. Tunica vestis antiquissima appellata qa in motu ĩcedẽtis sonũ facit. Tonus enĩ son⁹ ẽ. Primum aũt fuere pellicee tunicę, quib⁹ post offensaz & deiectionem de paradiso adã & eua induti sũt Talaris tunica dicta eo qđ ad talos vsq; descendat & ad pedes defluat, sicut pectoralis quę apud antiquos breuis erat, vt tantum pectus operiret. licet nunc profusior sit. Manicleata tunica. i. manicata, eo qđ habeat manicas, quã chirodytã gręci vocant Dalmatica vestis primũ in dalmatia prouĩcia gręcię texta ẽ. Tunica sacerdotalis candida cuz clauis ex purpura. Russata quã gręci phoeniceaz vocant nos coccineã reperta est a lacedęmoniis ad celandum coloris similitudinẽ, sanguinẽ quotiẽs q si acie vulneraretur ne cõtẽplati aduersarioanimus augesceret. Hac sub cõsulib⁹ romani vsi sunt milites, vnde etiã russati vocabãtur. Solebãt eĩ pridie q̃ dimicandum esset ante principia proponi, quasi admonitio & indicium futurę pugnę. Laculata vestis est quę lacus quadratos quosdã pictura habet intextos, aut aditos acu. Hiacynthina vestis est aereo colore resplendens. Molocinia quę maluarum stamine conficit̃ur quã alij melocinã alii malleolã vocãt Bõbicina est quę a bõbyce vermiculo, qui longissima ex se fila generat, quoꝝ textura bõbyciniũ dicitur, cõficit̃ q; ĩ insula coo. Apocalama. Serica a serico dicta. vel eã seres primi miserunt. Olosérica tota serica. Olo ei totum. Tramoserica stamĩe lineo trama ex serico. Oloporphyra tota ex purpura. Byssina cãdida cõfecta ex quodã gñe lini grossioris. Sunt q gen⁹ quoddã lini byssuz eẽ existimẽt. Fabrina tramã a fabri lana hñs Caprina Mena quod sit colore nigro. Gręci enĩ melan nigrũ vocãt. Masticina quod colorẽ masticis habeat. Linea quę ex solo lino fit. Linostema vestis ẽ ex lana linoq; contexta. Et dicta linostema quia in stamine linũ intra ma lanã habet, Recta dr̃ vestis, quã sursum versũ q; stãtes texunt. Segmẽtata, zonis quibusdaz & quasi ꝑcisamẽtis ornata. Nã & particulas cuicũq; materię abscissas ꝑsegmina vocãt. Leuidẽsis pro raro filo sit leuiterq; dẽsata. Pauitẽsis cõtraria leuidensĩ dicta ꝙ grauiter pressa atq; calcata sit Citrosa qua si cõcrispa ad similitudinẽ citri. Neuius Pulchram q; ex auro vesteq; citrosam. Velenesis tuuica est q̃ affertur ex insulis. Exotica vestis est peregrina de foris veniẽs vt in hispania a gręcis Polymita multi corporis, polymitus enim textus multoꝝ coloꝝ est. Acupicta vestis acu textilis vel acu ornata. Eadẽ & phrygia. Huius enĩ artis periti phrygiones dicuntur, quia in phrygia iuenta. Vnde et artifices q id faciunt phrygiones dñr. Virgi. Phrygiãq3 chlamidẽ. Trilicis artib⁹ liciis, quia ẽ simplex & biplex Ralla quę vulgo rasilis dr̃, interpolata vestis illa vocatur quę dũ sit vetus ad nouã spẽciẽ recurratur. Pãnutia nuncupata quod sit diuersis pãnis obsita. Coloqium dictũ quia longũ est et sine manicis. Antiqui enim magis hoc vtebantur. Libitonariũ est colobium sine manicis, quale monachi ęgyptii vtũtur. Lũbare vocatur quod lumbis religetur. vel qđ lũbis hęreat. Hoc ĩ ęgypto & ĩ syria nõ tm̃ foemine sz & viri vtunt̃. Vñ & hieremias trãseuphrateʒ tulit lumbare suuz, ibiq3 illud in foramĩe petrę abscondit, & postea scissum repperit. hoc a quibusdam & tenale dr̃, quia renibus alligatur. Limus est vestis, quę ab vmbilico vsq3 ad pedes producitur. hęc autem vestis habet in extremo sui purpurã limã eniz flexuosam, inde et nomen accepit. Nã limum obsequium dicimus. Licinum vocatum quod textura eius ligata sit in totum, quasi diceret liginum c ꝑ g littera commutata. Armilausa vulgo vocata quod ante & retro diuisa atq; aperta est. in armos tm̃ clausa, quasi armiclausa c littera ablata. Camisias vocamus, quod in his dormimus in camis. i. in stratis nostris. Femoralia appellata, eo quod femora tegant. ipsa et brachę quod sint breues, et verecunda corporis his velentur. Tubrucos vocatos dicunt, quod tibias brachasq3 tegant. Tubraci quod a brachis ad tibias vsq3 perueniant.

¶ De vestibus quarundam gentium. Cap. xxiiii.

QVibusdā aūt nationibus sua cuiq; ꝓpria vestis est parthis sarabarę, gallis linę, germanis rhenones, hispanis stringes, sardis mastrutę. Sarabarę sunt fluxa ac sinuosa vestimenta. de quibus legitur in daniele. Et sarabarę eoꝝ non sunt immutatę. Et publius. Vt quid ergo inventre tuo parthi sarabara suspenderent. Apud quosdā aūt sarabara quędā capituꝫ tegmina nuncupantur, qualia videmus in capite magorum picta. Linnę saga quadra & mollia sunt. de quibus Plautus Linna cooperta est textrina gallia. Rhenones sunt velamina humeroꝝ & pectoris, vsq; vmbilicum, atq; intortis villis adeo hispida, vt imbres respuant, quas vulgo reptos vocant. eo ꝙ lōgitudo villorum quasi reptat. de quibus Salustius Germani intectū rhenonibus corpus tegūt. dicti aūt rhenones a rheno germanię flumine, vbi his frequenter vtuntur. Mastruca vestis germanica ex pelliculis ferarū. de qua Cicero pro scauro. Quem purpura regalis non cōmouit eū sacerdotē mastruca mutauit Mastruca aūt dicta quasi menstruosa, eo ꝙ qui ea induuntur quasi in ferarum habitum ttansforman tur. dignoscuntur et gentes ita habitu, sicut & lingua discordes. Persę brachia & crura liniamentis, caput tiara tegunt, eminēt apicibus fastigiatis alani, horrent & malis recti cū latrantibus lingulis scoti, sagati sunt alamani, lintea li indi, gēmati persæ, sericati seres, pharetra armeni. Nonnullę etiam gētes non solū in vestibus sed in corpore aliqua sibi propria quasi insignia vendicant, vt videmus ciros germanorum, granos & cinnabar gothorū, stigmata britonū. circūcidūt quoq; iudęi preputia pertūdūt arabes aures, flauent capitibus intextis getę, nitēt albani albātibus crinibus, mauors habet tetra nox corpoꝝ, gallos candida cutis, sine equis inertes extant alani, nec abest gens pictoꝝ, nomen a corpore, quod minutis opifex acu punctis & expressos natiui graminis succos includit, vt has ad sui specimē cicatrices ferat pictis artubus maculosa nobilitas. Habet & sexus institutam speciē habitus, vt in viris tonsi capilli, in mulieribus redundantia criniū, quod maxime virginibus insigne est quarum et ornatus ipse proprie sic est, vt concumulatus in verticem ipsam capitis sui arcē ābitu criniū cōtegat. ¶ de palliis virorum. cap. xxiiii.

PAllium est in quo ministrantiū scapulę conteguntur, vt dū ministrāt expediti discurrant, Plaut⁹. Si qd facturus es appende in humeris palliū, & ꝑgat q̄tū valet tuoꝝ pedū pernicitas. dictū aūt palliū a pellib⁹ quia prius superindumēta pellicea veteres induebātur, quasi pellea siue a palla per deriuationem. chlamis est quę ex vna parte induitur neq; cōsuit, sed fibula infrenatur Hinc & græce nomen accepit. Toga dicta ꝙ velamēto sui corpus tegat atq; operiat. Est aūt palliū purū forma rotuuda & fusiore & quasi inundante sinu. & sub dextro veniens, supra humerū sinistrū ponitur, cuius similitudinē i operimētis simulacrorū vel picturaꝝ aspicim⁹, easq; statuas togatas vocamus. Toga aūt romani in pace vtebantur, belli aūt tp̄e paludamētis. Mēsura togę iustę, si sex vlnas habeat. Toga aūt palmata dicebatur, quā merebātur hi qui reportabant de hostib⁹ palmas. Ipsa vocabatur & toga picta. eo ꝙ victorias cum palmis intextas haberet. Toga cādida eadēq; cretata in qua cādidati. i. magistratuū potentes ambiebāt addita creta quo candidior insigniorq; esset. cicero in oratione quā habuit cōtra cōpetitores, in toga candida scripsit. cinctus gabinus est, cū ita imponitur toga, vt togæ lacinia, quę post sec⁹ reiicit, attrahitur ad pectus ita vt ex vtroq; latere ex hūeris picturę pēdeāt vt sacerdotes gentiliū faciebant aut cigebāt pretores. Trabea erat togę species ex purpura & cocco qua operti romanoꝝ reges initio procedebāt. Hanc romulus adinuenisse perhibetur ad discretionē regii habitus. Trabea aūt dicta ꝙ i maiori gloria hoīem transueheret, hoc est vltra, & i posterū ampliori dignitate honoris beatū faceret Paludamentū erat insigne pallium īperatoꝝ cocco purpuraq; & auro distictū. de quo salustius. Togā inquit paludamento mutauit. Erat enim palliū bellicū, dictū vt quibusdā videtur ꝙ eo inductus palē faceret ipator bellū futurū. circūtextū est quod gręce cyclas dr̄. de quo Virgili. Et circūtextū croceo velamen achāto. circūtextū aūt dictū, quia est rotundū palliū. diplois gręcū nomē ab eo ꝙ sit duplex amictus. Horatius. contra quē duplici panno patientia velat. Est aūt velis militaris cuius vsus gallicis primū expeditionibus cępit e pręda hostili. de qua vox illa senatui. Togis depositis quirites ad saga conuersi fuerunt. Sagū aūt gallicū nomē ē. dictū aūt sagū quadrū eo ꝙ apud eos primū quadratus vel quadruplex esset. Penula est palliū ī fimbriis lōgis. Lucerna palliū fimbriatuꝫ, quo oli soli milites vtebātur, vtebantur, vn̄ & i distiguēda castrensi vrbanaq; turba hos togatos, illos lacernatos vocabāt. Inde aūt lacernę quasi amputatis capitibus fimbriaꝝ, neq; ita laxis vt sunt penularum Mātū hispani vocāt ꝙ manus tergat tm̄. Est ei breue amictū. Prętexta puerile palliū est, quo vsq; ad. xvi. ānos pueri nobiles sub disciplinę cultu vtebāt̄ vn̄ & ꝑtexati pueri appellati sunt. Dicta aūt ꝑtexta quia prętexebatur ei latior purpura. Casula est vestis cucullata, dicta p diminutionē a casa ꝙ totuꝫ hoīem tegat, quasi minor casa. Vn̄ & cuculla quasi minor cella, sic & gręci. Planetas dicta svolūt, quia oris errātib⁹ euagātur. Vn̄ & stellę & planetę. i. vagę, eo ꝙ vagę suo errore motuq; discurrūt. Birrus a gręco vocabulū trahit. illi enī birrū bibrū dicūt, Melotes quę etiā pera vocat̄ pellis ē caprina, a collo pēdēs pręcincta vsq; ad lūbos. Est ei habit⁹ ꝓprie necessari⁹ ad opis exercitiū. Fiebat aūt pri⁹ vt quidā existimāt, de pelliculis melonū, vn̄ & melotes vocatę sūt. Fibrię vocatę ora vestimētoꝝ, hoc ē fines,

ex græco vocabulum trahunt. Græci enim terminum oron vocant.

¶ De palliis fœminarum Cap. xxv.

¶ Regillũ est prelautum reginarum amiculũ, unde & appellatũ. Peplum mattonale palliũ ex purpura signatũ, cuius fimbriæ aurei staminis sũmitate resplendet. Palla est quadrũ palliũ muliebris vestis deductũ usq; ad vestigia, affixis in ordinẽ gẽmis. Et palla dicta apo tu pallein. i. a mobilitate q̃ est circa finẽ huiusmodi indumenti, siue ꝙ rugis vibrantibus sinuata crispetur. Stola matronale operimentũ quo cooperto capite & scapula a dextro latere in leuũ humerũ mittitur, Stola aũt grece vocata ꝙ supermittatᷣ. Eadẽ & riciniũ latino sermone appellatũ, eo ꝙ dimidia eius pars retro eiicitur quod vulgo mauortẽ dicunt. Vocatã aũt dicũt mauortã quasi martẽ. Signũ enĩ maritalis dignitatis, & potestatis in eo est. Caput enĩ mulieris vir est, inde & super caput mulieris est. Amiculũ est meretricũ palliũ lineũ. Hoc apud veteres matrone in adulterio deprehensæ induebãtur, vt in tali amiculo potius q̃ in stola polluerẽt pudicitiã, Erat ei hoc apd̃ veteres signum meretricie vestis, nunc in hispania honestatis. Theristrũ palliũ muliebre dictũ, & ĩ theri. i. in estu & caumate corpora mulierũ protegat quousq; hodie arabie & mesopotamie mulieres velãtur. quibus in estu tutissimo teguntur vmbraculo de quo in Isaia legitur. Anaboladiũ amictorium lineũ fœminaꝶ quo humeri operiuntur, quod greci et latini sindonem vocant.

¶ De statu & reliqs vestib⁹ q̃ ĩ vsu habẽtᷣ. Cap. xxvi.

Stragulũ vestis est discolor, quod manu artificis diuersa varietate distinguitur. Dictũ aũt ꝙ in stratu & ĩ amictu aptũ sit. De quo Salomon. Stragulatã vestẽ fecit sibi. Ludices a ludis. i. theatris vocatas quidã existimãt. Cũ ei egrediebãtur de ludi ꝓstibulo iuuenes hoꝶ velamento tegebãt caput & faciẽ, quia solebãt erubescere qui lupanar introissent. Fulcra sunt ornamẽta lectorũ dicta ꝙ in his fulcimur. i. sustinemur, vlᷣ ꝙ thrŏuos fulciãt, siue caput, q̃ reclinatoria vulgus appellat. Ceruicalia aũt eo ꝙ ponãtur sub ceruice vel cubito. Puluillus dictus a puluinari qui est diuitũ lect⁹. Culcitre vocate ꝙ calcentᷣ. i. farciantᷣ pluma siue tomẽto quo molliores callidioresq; sint. Tapeta dicta ꝙ pedib⁹ primũ sternetentᷣ, quasi tapedia. Tapeta aũt aut simpla sunt, aut ãphitapa. Simpla tapeta ex vna parte villosa, quasi simpla. Amphitapa exvtraq; pte villosa tapeta. Lucilius atq; ãphitapa villis in gẽtib⁹ molles. Mãtelia nũc pro operiẽdis mẽsis sunt, que vt nomẽ ip̃z idicat oli tergẽdis manibus p̃bebãtᷣ, siue mãdelia a mandãdo. Mappe conuiuii & epulaꝶ appositaꝶ sunt quasi manupe, atq; ob id noiate, cuius diminutiuũ mapella est. Toralia, lõge ꝑpetueq; mappe a toro dicte Sabanum grecum nomẽ est. Facitergiũ & manutergiũ a tergendo faciẽ vel manus vocata. Vela dicta ꝙ obiectu suo interiora domoꝶ velent. Aulea, vela picta & grãdia, que ideo aulea dicta sunt, ꝙ primũ ĩ aula attali regis asie, cui successit populus roman⁹ inuenta sunt, Cortine sunt aulea. i. vela de pellib⁹, q̃lia in exodo legũtᷣ. a quibus tabernaculũ extrinsecus tegebatᷣ. Dicte aũt cortine a coriis, eo ꝙ pri⁹ ex pellib⁹ fuissent facte. Vñ & in eodẽ tabernaculo legis iubetᷣ cortinas fieri ex pellib⁹ arietuz rubris, & ex pellib⁹ hyacynthinis. Cilicia arabes nuncupant velamẽta pilis caprarum contexta, ex quibus sibi tentoria faciunt.

¶ De lanis. Cap. xxvii.

Lana a laniendo. i. a vellẽdo dicta. Hinc & vellus dictũ qd̃ pri⁹ lane vellerentᷣ, nõ tonderentᷣ. Linũ ex terra specie nitẽti oritᷣ de flexũq; nomẽ ei⁹ ex greco. Nã linũ greci linarin dicũt, siue qd̃ sit molle & lene. Stupa vero canabi est siue lini. Hec secundũ antiquã orthographiã stuppa dr̃, ex ea rime nauiũ stipẽtur. Vñ & stipatores dicuntur qui in vallib⁹ eã cõponũt. Tomentũ appellatũ, qd̃ aut in filo aut in telis tumeat, nec subtilitatẽ habeat. Canabũ a similitudine cãne vocatum, siue a greca ethymologia. Nã illi canabum canabin vocãt. Bissum genus est quoddã lini nimiũ candidi & mollicissimi quod greci papatẽ vocãt. Fibrinũ lana est aialiũ quos fibros vocãt. ipsos & castores existimant quos dũ venatores sequuntur, ipsi sibi testiculos adimunt. Aranea vocata eo qd̃ aeris infusiõe in frondib⁹ nutritᷣ. Sericũ dictuz quia id seres primi miserũt. Vermiculi enĩ ibi nasci perhibentᷣ, a q̃bus hec circũ arbores fila ducũtᷣ. Vermes aũt ipsi græce bõbices nominãtur. Placiũ est stuppa & quasi crassedo serici, & est græcum nomen.

¶ De coloribus vestium. Cap. xxviii.

Tinctura vocata, quia tingitur & in aliã fucatã speciẽ nitoris gratia colloratᷣ. Coccuz greci, nos rubrũ vel vermiculũ dicim⁹. Est enĩ vermiculus ex siluestrib⁹ frõdibus. Conchyliuz dictũ eo qd̃ ex cõculis marinis color ei⁹ colligitᷣ. Itẽ & ostrũ vocatᷣ. Ostrũ quod pro colore purpure tẽperatur, plurimis quidẽ in locis, sed optimũ in insula cypro gignitur, siue in his quas proprie solis curs⁹ illuminat. Cõchylia aũt sunt maris, quæ circũcisa ferro lachrymas purpurei coloris emittunt, His collectis color purpureus tẽperatur. Et ostrũ exĩde appellatũ dicũt, qd̃ ex teste humore elicitur. Purpura apud latinos a puritate lucis vocatur. Apud græcos aũt purphiria dr̃ cũ aspiratione apud nos purpura sine aspiratione. Ferrugo est color purpuræ subnigre que fit in hispania, vt ferrugine claro hibera. Dicta aũt ferrugo qd̃ oĩs purpura prima tinctura eiusmõi coloris existat. Glaucus color est ferrugineus subniger. Elbidũ ab elbo colore vocatuz Elbum est enim medius color inter nigrum & albũ ab albo deriuatum. Luteus color rubicũdus quod est croceus. Nam crocus lutei coloris est, vt croceo mutata vellera luto. Menuz & fit colore nigro. greci enim melan nigrum dicunt. Masticinuz quod co

lorem masticis habeat. Blatteum. Blauum. Mestitium. Ostitium, quia exusto est. Fit enim ex dependenti fuligine tectorum egesta assiduis ignib⁹, Vnde & color eiusdem tincturæ flammeus est.

¶ De instrumentis vestium Cap. xxix.

¶ Tela pro longitudine staminum dicta, cuius deriuatiuum est telaria Insubuli dicti, quia infra & supra sunt, vel quia insubulantur. Radij dicti quia radendo fiunt. Pectines quod pexa fila reddant qđ ĩprimant. Colũ qđ sit in longitudine & rotunditate quasi colũna. Fusum quod per eum fundatur qđ netũ est. Alibrum quod in eo librãtur fila, id est soluantur. Calathum, leue gestamen ex ligno vel canna aut ex iunco factum, in qua vel pensa ponuntur vel leguntur flores. Cala eñi grçce lignũ est, a quo deriuatũ est calathum. Nam latine cassillũ dicitur Cicero in philippicis. Autvero inter quassilla pendatur aurũ. Pensum mulierũ a pendẽdo dictũ. Vnde pẽsa & ĩ pẽsa. Netũ fila dicta, vel quia ex pilis animaliũ sunt, vel quia laneficium filis tenuibus cõstat, in modum pilorum. i. quasi filorum. Mataxa q̃si metaxa a circuitu. s. filo℞. Nã meta circuitus dr̃ vel quod transferatur. Gubellum corrupte a globo dictum per diminutionẽ quasi globellu℥. Panuliæ vel panuclę quod ex ea panni texantur. Ipse enim discurrunt per telam. Stamen dictum quia rectum stat. Trama quod via recta transmittatur per tela℥ Est enim filum inter stamen currens Licia sunt q bus stagmina legantur quasi iigia. Ordire ẽ tessere

¶ De ornamentis Capitu. xxx.

HActeuus de veste, dehinc ad cęterũ cultũ deueniamus: Ornamẽta dicta eo quod eorũ cultu ora vultusq; decorẽtur. Primũ ornamentũ corona insigne victorię, siue honoris regij signum. Quę ideo in capite regum ponitur ad significandos circũfusos in orbe populos quib⁹ accinct⁹ quasi caput suũ coronat̃. Hęc a lucilio corolla ab homero stephane dicta est. Huius prĩcipiũ a libero quodã gentiles existimãt, quod his ĩpotando mota vino capita vincere fasciolis instituerit, iccirco olim linei ac lanei generis coronas fuisse, sicut erat in sacerdotibus gentiliũ, Nomen coronę hac ex causa vocatũ eo quod in initio circũ aras curreret̃, atq; ad imaginẽ circuitus vł chori, & formatã & noiatã coronã. Imperatores romani et reges quidã gentiũ aureis coronis vtuntur. Persæ tiaras gerunt. sed reges rectas, satrapę incuruas. Reperta aũt tiara a semiramide assiriorũ regina. Quod genus ornamenti exindevsq; hodie gens ipsa retinet Athenienses enim cycladas aureas gerebant, partim in vertice, nonnulli in fronte Non eñi eadem sunt insignia regnorum. Gentilium vates ĩfula apice pilleo siue gallerio vtebantur Infula est fasciola sacerdotalis capitis alba in modũ diadematis a qua vittę abvtraq; parte dependent quę ĩfulam vinciunt, vnde & vittę dictę sunt quod vinciant. Infula autem plęrunq; lata erat, plęrũq; tortilis ex albo & cocco. Apex est pilleũ subtile, quo sacerdotes gentiles vtebañ, appellatus ab apiendo i. alligando. Nã virgula quę in pilleo erat cõnectebatur filo, quod fiebat ex lana hostię Galleriũ pilleum ex pelle cęsę hostię factũ Pilleũ aũt dictũ a pelle hostię vnde fiebat Cydarim & ipsum sacerdotu℥ erat, quod a plerisq; mitra vocat̃. Ornamenta capitis fœmina℞, diadema nimbũ, capitulum & mitra Diadema est ornamentũ capitis matronarũ ex auro & gẽmis contextum, quod in se circũactis extremitatibus retro astringit̃ & exinde dictũ grece qđ pręligetur. Nimbus est fasciola trãsuersa ex auro assuta in linteo quod est in frõte fœmina℞. Plaut⁹. Quo magis eã aspicio, tã magis nimbata est. Nam & lumen quod circa angelo℞ capita pingitur nimbus vocat̃, licet & nimb⁹ sit dẽsitas nubis Capitulũ est quod vulgo capitulare dicunt. Idem et cappa, vel quod duos apices vt cappa littera habeat, vel quia capitis ornamentũ est Mitra est pilleũ phrigiũ caput ꝓtegens quale est ornamentũ capitis de nota℞ Sed pilleũ virorũ est, Mitrę aũt fœminaru℥ Ridimicula aũt sunt quib⁹ mitrę alligãtur. Pilleu℥ aũt vt pręduximus a pelle erat, Nam mitra ex lana est, Rigula est mitra virginalis capitis, Vittę aute℥ sunt quę crinibus innectuntur quibus fluentes religantur capilli & vittę dictę quod vinciet, Tenia autem est vittarum extremitas dependens diuersorum colorum. Item vitta est qua corona vincitur, tenia vero extrema pars vittę qua dependent coronę. Reticulum est quod colligit comas, dictũ ab eo quod retinet crines ne effundantur. Discriminalia capitis mulierum sũt, vocata ex eo quod caput auro discernant. Nam discriminare diuidere dicitur, Anciæ sunt cincinni dependentes prope auriculas, gręco vocabulo ab aurib⁹ dictę. Acus sunt quibus in fœminis ornandorum crinium compago retinetur, ne laxius fluant & sparsi dissipentur capilli. Inaures ab aurium foraminibus nuncupatę, quibus preciosa grana lapidum dependent. Harum vsus in gręcia puellę vtraq; aure, pueri tantum dextra gerebant. Torques sunt circuli aurei a collo ad pectus vsq; dependentes. Torques autem & bullę a viris geruntur, a fœminis vero monilia & catella. Dictę autem torques ꝙ sint tortę, & bullę quod sint similes rotunditate bullis, quę in aqua vento ĩflantur. Monile, ornamentum est gemmis ex quod solet ex fœminarum pendere collo dictum a munere. Hoc etiã & serpentum dicitur, quod constat ex amphorolis quibusdam aureis gemmisq; variis in modum facturę serpentis. Nonnulli hoc si segmenta. & longos habitus, licet & segmentatas vestes dicamus vt ipsa segmentatis dormisset paruula cunis. Plęrumq; autem & per monille oĩa ornamenta matronarũ significatur quicquid illis munere datur. Murena vulgo vocatur. quod. s. auri metallo ĩ virgulis lẽtescẽte, quędã ordinis fluxuosi cathena

contexitur,in similitudinē murenę serpentis,q̄ ad collū ornādum aptatur.Hęc interdū auri atq; ar= ti texitur virgulis.vñ & in cāticis dr̄ canticoꝝ. Mu renulas aureas faciemus tibi vermiculatas argen to.Catellę sunt catenullę colli inuicē se cōprehēdē tes in modū catenę,vnde & appellatę.Dextras cō munes suntviroꝝ ac fœminaꝝ,quiavtriusq; sexus dextrę sunt,āpla & ante manicā portantur,& pos= sunt ibi iungi clauo vno.Armillę aūt proprie viro= rum sunt,collatęvictoriæ causa militib⁹ob armoꝝ virtutē.Vnde & quondā vulgovirilię dicebantur. Ab intellectu aūt circuli armillę nomen discrepat, quia ipsa quoq; vbi ponit̄ ābiēdo cōstrigit,sꝫarmil la latius extēdit̄ circulus rotundus fit.Eabulę sunt quib⁹pectus fœminaꝝ ornatur,vel palliū tenetur aviris in hūeris,seu cingulū in lūbis.Lunulęsūt or namenta mulierū in lunę similitudinē bullulę aū= reę depēdētes.Specula dñr in quibus fœminę vul tus suos intuentur.Dictū aūt speculū,vel quod ex splendore reddatur,vel ibi fœminę intuentes con siderent speciē sui vultus,& quicquid ornamēti de essevidemrint adiiciant.Periscelides sunt ornamen= ta crurū mulierū siue atmillę pedū,quibus gress⁹ eaꝝ ornantur.Olfactoriola vascula sūt muliebria in quibus odoramenta gestantur.

¶De anulis. Cap.xxxi.

PRimus promethe⁹ fertur circulū ferreū inclusо lapide digito circūdedisse.Qua cōsuetudine hoīes vsi anulos habere cœ perunt.Anuli aūt per diminutionēdicti a circulis & anis quę sunt circū brachia & circū cru= ra.Vnde & signa eorū per diminutionē sigilla.naꝫ signa maiora sunt,sigillavero quasi minora signa. Anulos homines primū gestare cœperunt quarto a pollice digito,quod eavena quędā ad cor vsq; p= tingat,quā notandā ornandāq; aliquo insignivete res putauerūt.Apud romanosanuli de publico da bātur & nō sine discrimine.Nā dignitate precipu= isviris gēmati dabātur,cęteris solidi.Anulū aureū neq; seruus neq; libertus gestabat in publico,sꝫ a= nulo aureo liberivtebantur,libertini ar genteo,ser ui ferreo.Apudveteres vltra vnū anulūvti infame habitū viro.Graccus in meuiū. Considerate quiri tes siniltrā eius,en cuius auctoritatē sequimini qui pr opter mulierū cupiditatēvt mulier est ornatus. Crassus qui apud parthos periit in senectute duos habuit anulos.causam pręferens quo pecunia ei ī mensa creuisset.Multi etiā romanorum prę graui tate anulū gestare in digito abstinuerunt. Fœmi= nę nonvsæ sunt anulis,nisi quos virgini spons⁹ mi serat neq; amplius q̄ binos aureos in digitis habe= re solebant.At nunc prę auro nullum fœminis le= ue est atq; īmune membrū.Inter genera anuloruꝫ sunt,vngulus,samotracius,tynius.Vngulus est gē= matus,vocatusq; hoc uomīe,quia sicutvngula car ni ita gēma anuli auro accingitur.samotracius au reus est quidē,sed capitulo ferreo,a loco itavoca= tus.Tynius purus est primum in bythinia fabrica tus.quam olim tynamvocabant.Flaccus.Lugen= te mea vita smaragdus berillusq; mihi flacce nec nitentes per candidam margaritā quęro,nec quos tynica lima poliuit anellos nec iaspios lapillos.

¶De cingulis. Cap.xxxii.

CInctus est lata zona,& minus lata semicin= ctium et vtriusq; minima cingulum.Nam a cincto per diminutionem cingulum voca tur.Cincto autem iuuenes in exercitatione campe stri verecunda velabant,vnde & campestris dice= batur.Balteus cingulum militare est dictus prop= ter ꝙ ex eo signa dependent,ad demonstrandam legionis militaris summam.i.sex milium sexcento rum ex quo numero & ipsi consistunt.Vnde & bal teus dicitur non tm̄ quo cingitur,sed etiam a quo arma dependent.zona græcum est, quam zonari um,nos cingulum nuncupamus Strophium est cin gulum aureum cuꝫ gemmis de quo ait cinna.Stro phio lactantes cincta papillas.Et prudentius. No men hoc gemmę strophio illigata est. Limus ē cin ctus quem publice habens serui. Et dictus limus, quia transuersas habent purpuras.i.limas. Caltu= lum cinguli genus a coacto loro dictuꝫ.Fibula gre cum est,quam illi fibliti dicunt ꝙ ligat.Subfibuluꝫ subligaculum.Ridimiculum est quod succinctoriū siue bracile nuncupamus,quod descendēs per cer uicem et a lateribus colli diuisum,vtrarumq;alaꝝ sinum ambit atq; hincinde succingit vt constrin= gens latitudinem vestiat corpus atq; coniungen= do cōponat,hocvulgo bracile quasi brachiale vo= cant,q̄uis nunc non brachiorum sed renum sit cin gulum.Succinctorium autem vocatum ꝙ vt dictū est sub brachiis ductum,alarum sinum ambit, at= q; hincinde succingit.Fascia est qua tegitur pectus & papille comprimuntur, atq; crispante cingulo angustius pectus artatur.Et dicta fascia quasi imo dum fasciculi corpus alliget.Hinc & fascide quib⁹ vulnera colligantur.Vitta dicta ꝙ ea pectus vinci tur istar vitis ligantis.Limbus quam nos ornaturā dicimus,fasciola est quæ ambit extremitatem, ve stium,aut ex filis,aut ex auro contexta,assutaq;ex trinsecus in extrema parte vestimenti vel chlami= dis.de qua Virgilius dicit.Sidonia picto chlamide circunda ta limbo

¶de calciamentis. Cap.xxxiii.

SVtores nuncupati sunt,ꝙ in settis filo por corum setis suant.i.consuant,quasi setores Caliginarius vero non a calo pedum,sed a calo.i.ligno vocatus,sine quo consui calciamenta non possunt,quod græci calopodium dicunt. Fie= bant autem prius ex salice tm̄.Hinc & calciamen ta dicta quod ī calo.i.in ligno fiant, vel ꝙ calcen= tur.Crepitas græci ante repertas vsi sunt. Est au tem genus singulari forma,et idem vtriq; aptum pedi,vel dextro vel sinistro.Crepitas autem dictas

ꝙ cū sono stringātur, siue a pedum crepitu in ambulandū. Calceis reges vtebantur, & cæsares forma eoꝝ. Patricios calceos Romulus reperit quattuor corigiarū, assutaq; luna. His soli patricij vtebantur. Luna autē in eis non sideris formam, sed notam centenarii numeri significabat, ꝙ initio patricij senatores centū fuerint. Ocreę tibialia calciamenta sunt dicta ꝙ crura tegant. Coturni sunt quibus calciabantur tragœdi, qui in theatro dicturi erant & alta intonantiq; voce carmina cātaturi. Est enim calciamentum in modum crepidarū quo heroes vtebantur, sed tale est vt in dextro & leuo conueniat pede. Baxea calciamentum comœdorum erat, sicut tragœdorum coturni. Quos quidā calones etiā appellant, eo ꝙ ex salice fiebant. Naꝫ greci vt dicimus lignum calo vocabant. Talares calcei socci sunt qui inde noīati videntur, ꝙ ea figura sint vt contingant talū, sicut subtalares ꝙ sub talo sūt quasi subcalares. Obstrigilli sunt qui per plātas cōsuti sunt, & ex superiore parte corrigia trahitur vt cōstringantur, vnde & noīantur. Osas puto ab oso primū factas & q̄uis nunc ex alio genere, tamē nomen pristinum retinent. Mullei similes sunt coturnorū solo alto, superiore aūt parte cum osseis sunt vel ęneis malleolis, ad quos lora deligabantur. Dicti aūt sunt a colore rubro, qualis est mulli piscis. Soleę sunt quibus tantū pedum plantę teguntur, dictę a solo pedum. Itē soleę materiales, ex materia corio intexta. Socci, cuius diminutiuū soccelli appellati inde ꝙ soccum habeant, in quo pars plātę iniciatur. Caligulę, caligæ vel a callo pedū dictę vel quia ligētur. Nā socci non ligantur, sed tantuꝫ intromittuntur. Cernui socci sunt sine solo lingulati, quos nos foliatos vocamus. Clauati quasi calliuati eo ꝙ minutis clauis.i.acutis sola calcis vinciātur. Perones ꝯ culponiæ, rustica calciamenta sunt Braxeę calciamenta mulierū sunt. Corrigiæ acorijs vocantur vel a colligatione quasi colligiæ.

¶ Incipit liber vicesimus.

¶ De mensis. Cap.i.

PRimus Dedalus mensas & sellas fecit. Coquinę apparatū aptius quidā prim⁹ composuit, qui in eo absumptis bonis morte volūtaria periit & merito, quia is qui gulę atq; edacitati seruit, & animaꝫ & corpus interficit. ab esu & comesu mense factuꝫ dicitur vocabulū. Nullū enī alium habet vsum. Torius dicitur a tortis herbis quę accūbentiū humeris supponuntur. Stiphadiū a stipitibus dictū, quasi stipiadiū, sic enī prius cœptū est. Accubitū a cibo vocatū, quasi accibitum epulaꝝ. Conuiuiū apd̄ grecos cōpotatione symposion, apud nos vero rectius a cōuictu appellatur, vel quia vitæ collocutionē habet. Itē conuiuium dicitur a multitudīe cōuescentium. Nam priuata mensa victus est, conuiuiū non est. Conuiui triplex est modus, discūbēdi, edēdi, & bibendi. Discumbendi, vt thoris iussis discumbere pictis. Edendi & bibendi vt postq̄ prima quies epulis mensæq; remotæ, Crateras statuunt & vina coronant.

¶ De escis. Cap.ii.

CIbus dict⁹ quia capitur ore sicuti esca, quia eam os capit. Victus proprie vocatur, quia vitam retinet, vnde & ad cibū vocare inuitare dicitur. Alimonia dicitur eoꝙ eius sumptu corpus alatur. Hanc iuuenes accipiunt ad incrementum, senes ad perseuerantiā neq; enim sustinere poterit caro nisi conforteretur alimentis. Alimentuꝫ enim est quo alimur, alimonium alendi cura. Affluentia nuncupata quasi rei nimiū exuberantis effusio vltra q̄ satis est, modusq; non est. Opulentia ab ope dicta est, quam si discutias inuenies eam tenere modum. Nam quomodo opitulatur quod nimium est, cum incōmodius sit sępe q̄ parū. Epulę ab opulentia rerum dictę. Epulę autē simplices ī duo necessaria diuiduntur, panem et vinum, et in duo superflua quę terra et mari vescendi causa exquirūtur. Dapes aūt regum sunt. epulę priuatoꝝ. Delitiæ nuncupatę, ꝙ his delectentur hoīes easq; suauiter appetant. Pulmentum vocatur a pultę, siue ei sola pultis, siue quid aliud eius permixtione sumatur. Pulmentum proprie dicitur. Satietas autē & saturitas sibi differunt. Nam satietas ex vno cibo dici potest, pro eo ꝙ satis sit, Saturitas autem a saturo nomen accepit, quod est vario alimentorū apparatu compositū. Crapula est immoderata voracitas, quasi cruda epula, cuius crudelitate grauatur cor, & stomachus indigestus efficitur. Immoderata enim voracitas vicium est, sed tantū id salutis est, q̄tum substantationi naturæq; sufficiat. Ianticulum est primus cibus quo ieiunium soluitur, vnde & nuncupatum. Nigidius. Nos ipsi ieiunia ianticulis leuibus soluimus. Prandium ab apparatu edendi dictum. Proprie autem veteres prandium vocabant oīm militum cibum ante pugnam, vnde est illud ducis alloquium. Prandeamus tanq̄ ad inferos cœnaturi. Merenda est cibus qui declinante die sumitur, quasi post meridiem edenda & proximo cœnæ. Vnde & antecœna a quibusdā vocatur. Itē merēdare, quasi meridie edere. Annona tractū ē a tēpore quo romani veteres ad cibos aduocabanꝫ, sic martialis. Imperat excelsos frāgere nona thoros, qđ & vsq; hodie persæ faciunt. Cœna vocari a cōione vescētiū. Cenon quippe græci cōe dicunt. Vñ & cōicantes ꝙ cōiter.i.pariter cōueniant. Apud veteres enī solitum erat in propatulo vesci & cōiter epulari ne singularitas luxuriā gigneret. Est aūt cęna verspertinus cib⁹, quā vespertinā antiqui dicebāt. In vsu enī non erant prandia. Panis dic⁹ ꝙ cū omni cibo apponatur. vel ꝙ oē aial eū appetat. pā enī grece oē dicitur. Cibari⁹ est qui ad cibū seruis datꝫ nec delicatus. Fermentarius fermentis confectus. Azimus nō fermētatus. Nā azim⁹ est sine fermēto sincer⁹. Acrizim⁹, leuiter fermētat⁹, quasi acroazi

mus. Sigilineus panis a frumenti genere nũcupať Siligo eni genus est tritici. Rubidus recoctus & rurubefactus. Subcineritius cinere coctus & reuersatus. Ipse est & focatius. Clibanitius in testa coctus. Sfungia panis aqua diutissime laxatus similã modicã accipit, & fermentũ modicum & habet humectationes plusq̃ oĩs panis, vnde & sfungię nomẽ accepit. Placentę sunt quę fiunt de farre quas alii libã dicunt eo ꝙ libeant & placeant. Lagenum est latus & tenuis panis q primũ in aqua postea ĩ oleo frigitur. Dulcia sunt genera pistorii operis a sapore dicta. Melle eni asperso sumuntur. Crustula diminutiuum est a crusta, panis oleo conspersus ĩ medio concauus & tortus. hæc & torta panis. Crusta aũt est superficies panis. Ipsa est & fragmẽta quia diuidũtur vt fracta. Simila subtilissima est farina. Amolũ flos farinæ tenuissimus pre lenitate de mola egestũ, vnde & appellatum quasi a mola. Farina & furfures a farre dictę, cuius sunt purgamenta Pollem genus est farinę cãdidissime Fermentum a feruore nuncupatũ, ꝙ plus vna hora non põt contineri. Crescẽdo enim excedit. Catnes dictę, quia carę sunt, siue a creando, vñ a gręcis creas vocantur Crudũ ꝙ sit cruentũ est enim cum sanguine coctũ sed & multi tẽporis aliquid coctũ vocatur. Assuз ꝙ ardeat, quasi arsum. Elixũ eo ꝙ in aqua sola decoquitur. Lixa ei aqua dicitur, ab eoꝙ sit soluta, vñ & solutio libidinis luxus & mẽbra loco mota luxa dicunť. Frixũ a sono dictũ, qñ ardet in oleo. Salsum quasi sale aspersum dẽptis e medio syllabis tribus Rancidũ ex vitio nuncupatũ ꝙ raucos efficiat. Succida carnes in vsnm repositę a succidendo dictę. Lardus dicitur eo ꝙ in domo repositus cõseruať. Nã antiqui domos lares dicebãt. Taxea lardus est gallice dictũ. Vnde dicit Afranius in rosa, Gallum saginatũ, pingui pastũ taxea. Axungia, ab vnctione vocata. Sebũ a sue dictũ quasi suebũ, quod plꝰ pinguedinis hoc aĩal habeat. Offa est proprie frustum dentiũ cuius diminutiuũ ofella facit. Vnde & offarij coci, quia particulatim. i. offatim excoqunt. Hunc offa est latrantiũ, quia si in os canis iaciť, satiatus illico cõpescitur & silescit. Frustũ vocatũ qđ capiat a frumie. Est ei frumẽ sũma pars gulę. Pulpa dicta, quia cũ pultę oli cõmixta vescebať. Vñ & pulmentũ & pulmentariũ dř. Pulpa aũt est caro sine piguedine, dicta, quia palpitet, resilit eniз sępe. Hãc plęriq; viscũ vocãt, eo ꝙ glutinosa sit. Lucanicę dictę ꝙ prius in lucania factę sunt. Farcimen caro cõcisa & minuta, dictũ ꝙ eo intestinũ farciatur. hoc est impleať cũ aliaꝝ reꝝ cõmixtione. Minutal vocatũ ꝙ fiat de piscibꝰ & isiciis oleribusq; minutatim concisis. Afratũ quod latine spumeum vocatur Afro eni grecę spuma dicitur. Martisia ĩ mortario ex pisce fiunt, vñ & nominata, Isocẽ piscẽ quedã dicũt, ex quo primũ isicia facta sunt, & q̃uis ex alio genere pisciũ fiant, initiũ tñ piscis vocabulũ dedit Galaticę a colore lacteo noiatę. Gręci eni gala lac Sheras a rotunditate græco vocabulo appellatas quicquid eni in rotundũ formať spera a græcis diciť. Ius, coquinę magistri a iure nũcupauerunt, qa ea est lex cõdimẽti eius, Hãc gręci zemã vocãt. Caseus vocatꝰ qđ careat sero, quasi careũ. Nã serũ ei oẽ deducitur, vt ponderibus arguať. Colostruз lac nouũ, qđ neutri gñis est. Laca gręco sermone deriuatũ est pro candore. Gręci eni albũ glaucũ dicũt Lac vero & sanguis quod nutrit & qđ nutriť. Nam lacte nutrimur, viuimus sanguine. Quactuз quasi coactũ, & quasi coagulatũ. Accepta ei secum alia spẽ coagulatur. Mel gręce appellationis est quod ab apibus nomen habere probatur, Nã apis gręce melle se dř. antea aũt mella de rore erãt iueniebãť q; in arũdinũ folijs, vñ & Virgi. Hactenꝰ aerij mellis cęlestia dona. Siquidẽ hucusq; in india & arabia colligatũ reperiť, ramis hęrẽs in similitudine salis Oẽ aũt mel dulce dř. Sardũ amarũ est absinthii cã cuiꝰ copia eiꝰ regionis apes nutriũť. Fauum vocari quia comeditur magis q̃ bibiť. Fagere ei gręce comedere appellant. Aiunt aũt medici & qui de hũanoꝝ corporꝝ suscipere naturis pręcipueq; galienꝰ ĩ libris quoꝝ titulus est   in quoꝝ pueroꝝ & iuuenũ ac perfecte ętatis virorũ mulieroruз q; corpa isito calore feruere, & noxios eẽ his ętatib; cibos q calorẽ augeãt, sanitatẽq; cõducere frigida q̃q; ĩ esũ sũere, sicuti ecõtrario senibꝰ q pituita laborãt & frigore, calidos cibos & vina vetera prodesse.

¶ De potu. Cap. iii.

Potio a gręca deriuatiõe vocata. Hanc eni illi potos dicũt. Aqua gñaliter vocata, ꝙ superficies eius equalis sit, hic & ęquora. hãc quidã recẽtẽ vocãt, quia reiiciť noua, a fõte vel a flumine. Nã vetꝰ putrescit, quia nõ ẽ vtilis vetusta vt vinum, sз stati sublata de flumine fõte vel puteo, fetescit eni vetusta. Vinũ inde dictũ ꝙ eius potꝰ venas sanguine cito repleat. Hoc alii qđ nos cura soluat, lieũ appellãt. Veteres vinũ venenũ vocabant. Sed postq̃ inuẽtũ ẽ virus letiferi succi, hoc vinũ vocatũ ẽ illud venenũ. Vñ & hiero. in libro quẽ de virginitate cõseruanda scripsit, adolescentulas dixit ita vinũ debere fugere vt venenum, ne pro ętatis calore feruenti bibãt & pereãt. Inde ẽ ꝙ apud veteres rõanos fœmie nõ vtebãť vino nisi sacroꝝ causa certis diebꝰ. Merũ dicimꝰ cũ vinũ purũ significamꝰ. Naз merũ dicimꝰ qcqd purũ atq; sincerũ ẽ, sicut & aquã merã nulli vtiq; rei mixtã. Hic & merẽdã qđ ãtiqtꝰ id tpis pueris operariis qbꝰ panis merꝰ dabať, aut ꝙ meridiẽt eodẽ tpe. i. soli ac sepati, nõ vt ĩ prãdio, aut ĩ cęna ad vnã mẽsã. Inde credimꝰ etiã illud tẽpꝰ qđ post mediũ diẽ est meridiã appellari, ꝙ purũ sit Mustũ est vinũ e lacu stati sublatũ. Dictũ aũt creditur mustũ ꝙ in se limũ terrã habeat mixtã. Nã mꝰ terra est, vñ & humus Cuius & tanta vis feruoris ẽ vt vasa q̃uis grandia ex eo plena absq; spiramine repleta ilico dirumpat. Roseum vinum. i. cum rubore. Rosa ei rubet. Aminiũ vero quasi sine minio. i. si

ne rubore,nā album est. Sucinaciū saccine gēmæ similis est.i fului coloris. Limpidū vinū.i.perspicuū aquę ad specie dictū quasi lymphidū. Lympha enī aqua est. Turbidū quasi terbidum.i.terra cōmixtū quod est fece. Phalernū vinum vocatum a phalerna regione cāpaniæ vbi optima vina nascunt. Colatū vas proprium nuncupauit in quo deportatur. Gazetū veto a regione vnde defertur. Gaza ei oppidū est palestinę. Infertum vinum dicitur quod altario libatur atq; offertur. Spurcū quod offerri nō licet, aut cui aqua admixta est, quasi spuriū, hoc ē immundum. Honorarium vinū quod regibus & potētibus honoris gratia offertur. Cato de innocentia sua. Cum essem in prouicia legatus q̄plures ad prętores & consules, vinū honorariū dabant, nunq̄ accepi nec priuatus quidē. Crudum vinū est insuaue quod serui potant. Acidum vel quia acutū vel quia aqua mxitū. Vinū eni m aqua mixtum cito in hunc saporē redigitur. Vnde & acidū quasi aquidū, quia aqua lauantur vuę in torculari post expressum vinū, est vilis potus seruis aptus. Cōditum vocatū ꝙ non sit simplex sed cōmixtione pigmentorū compositū. Lactatū est potio e lacte. Mulsum ex melle mixtū. Est enim potio ex aqua et melle, q̄d greci mellicratum vocant. Inomellum mustum melle ad mixtum vehementer agitatū atq; cōmotū. Hydromellū quod fiat ex malis matianis. Saccatum liquor est aquę feci vini admixtus, sacco expressus. Luxia.ꝵ. Oximellum appellatum ꝙ aceti & mellis permixta cōficitur materia, vnde & dulcedinē retinet & acorē. Rhodomellus dicitur eo ꝙ in succo rosæ mel admisceatur. Nellicratum vinum mel le mixtū. Medus quasi mel⁹, quia ex melle fit, sicut calamitas pro cadamitas. Feculavua piguis decocta vsq; ad crassitudinē mellis, ac refrigerata vtilis stomacho. Passum quicquid ex vua passa cōpressū effluxerit. Dicitur aūt passum a patiendo, naꝫ per cutitur vua siccior & decoquitur et inde fit passum. Defrutū dictū est ꝙ defraudetur, & quasi fraudeꝫ patiatur. Carenum eo ꝙ feruēdo parte careat Tertia ei parte musti amissa, quod remanserit carenū est. Cui contraria sapa est, quę feruendo ad tertiaꝫ redacta descenderit. Sicera est omnis potio quę extra vinum inebriare potest. Cuius licet nomen hebreum sit tū latinum sonat, pro eo ꝙ ex succo frumenti vel pomoꝵ conficiatur, aut palmarum fructus in liquorē exprimantur, c octisq; frugib⁹ aqua pinguior quasi succus colatur & ipsa potio sicera nuncupatur. Ceruisia a cerere.i.fruge vocata. Est enī potio ex seminibus frumenti vario modo cōfecta. Celia a calefaciendo appellata. Est enī potio ex succo tritici per artem confecta. Suscitatur enī igne illa vis germinis madefactę frugis, ac deinde siccat, et post ī farinā redacta molli succo admiscetur. Q uo fermentato sapor austeritatis & calor ebrietatis adiicitur, quę fit in his partibus hispaniæ cuius ferax vini locus non est. Fex dicta quod sese vasis emergendo affigat. Garum est liquor pisciū salsus, qui olim conficiebatur ex pisce quē greci garon vocabāt, & q̄uis nunc ex infimo genere pisciuꝫ fiat, nomen tamen pristinum retinet a quo initium sumpsit. Liquamen dictum eo ꝙ soluti a salsamento pisciculi eundē humorem liquant. Cuius liquor appellatur salsugo vel muria. Proprie autem muria dicitur aqua sale cōmixta effectaq; gustu in modum maris. Succus dicti ꝙ sacco exprimantur tisanæ. Tisanę, zema. apozima gręca vocabula sunt

❡ De vasis escariis Cap.iiii

VAs dictum a vescendo ꝙ in eo escę apponantur Cuius diminutiuum vasculū quasi vesculū. Fictilia dicta quod fiant & fingāt ex terra. fingere enim est facere, formare & ꝑsalmare, vnde & figuli dicuntur. Et vas fictile dicitur nō fictuꝫ in illud q̄d mendaciū est, sed quod formatur vt sit & habeat aliquam formā, vnde & apostolus ait. Nunquid dicitur figmentū ei qui se finxit, quare sic me fecisti: fictilia vasa in samo insula prius inuenta tradunt, facta ex creta et indurata igni, vnde & samia vasa. Postea inuentum et rubricā addere, et ex rubra creta fingere. Antiquiorem auteꝫ fuisse dicunt vsum fictilium vasorum q̄ fundendi æris aut argenti. Apud veteres enī nec aurea nec argentea, sed fictilia vasa habebantur, sicut ad vina doliis excogitatis, ad aquas amphoris, hydriis ad balneas ac reliquis quę in vsibus hoīm aut rota fiunt, aut manu aptantur. Argilla aūt a terra exco cta testę vocabulum suscepit, quia dum mollis esset efficitur testa, nec cōmunicat cū vocabulo pristini generis, quia quod fuit non est. Aretina vasa municipio italiæ dicuntur vbi fiunt, sunt enim rubra, de quibus sedulius. Rubra quod appositum testa ministrat olus. Samia vasa quidā putaut ab oppido samo gręcię habere nomen. Alii dicūt cretā esse italię, quę non longe a roma nascitur quę samia appellatur. Cęlata vasa argentea vel aurea sūt signis eminentiorib⁹ intus extra ve expressa, a cœlo vocata quod est genus ferramenti, quod vulgi cilionem vocāt. Chrysen dicta vasa deaurata, græcum ē. Anaglypha, quod superius sint sculpta. Græci enim ana sursum, glyphe sculpturam dicunt. idest sursū sum sculpta. Discus antea scut⁹ vocabatur a specie scuti, vnde & scutella per diminutionē. Est ei eiusdem similis. Postea discus vocatus ē quod dat escas idest apponat. A quo et discūbentes dicti siue απο του δικειν.i.q̄d iaciant. Missorium vocatū a mēsa per deriuationem quasi mensoriū. Parapsis quadraudulū et quadrilaterū vas. idest paribus absidis. Patena q̄d dispansis patentibusq; sit oris. Lancis. Gauata quasi cauata g. pro c. littera posita. hic concha, sed illa cauata, ista cōcaua, sic & gręci hęc nūcupāt. Apophereta a gręcis, a ferendo poma vl' aliquid nominata est enim plana. Salinū vas aptū salibus. Idem & sulzica quasi salzica. Aceptabulū quasi acetaferum quod acetum ferat. cochlear ab

vsu prius cochlearū dictum. Hinc est illud veterū
disticon. Sum cochleis habilis & nec minus vtilis o
uis. Nunquid scis potius cur cochleare vocor. Tris
siles grece latine tripidas. Qui aūt quatuor pedi=
bus insistunt abusiue dicūtur. In vasculis autē tria
queruntur quę placeant, manus artificis, pond⁹ ar
genti, & splendor metalli.

¶ De vasis potatoriis. Cap. v.

POculum a potando nominatū. Est enī
omne vas in quo bibendi est consuetu=
do. Phialę dictę q̄ ex vitro fiant. Vitrū
eni grece hyalin dr̄. Paterę phialę sunt
dictę, vel q̄ in ipsis potare solemus, vel
patentes sunt, dispansisq; labris. Cratera calix est
duas habens ansas, & est grecū nomen. Declinat̄
aūt apud eos hic crater Nam latine hęc cratera di
citur. Vnde Persius. Si tibi crateras argenti. Virgi.
Crateras magnos statuunt & vina coronant. Fie=
bant aūt primū a connexionibus virgularū. Vnde
& dictę cratę, apo tu cratin, idest q̄ inuicē se tene=
ant. Cyathi quoq; cyphi cymbia & ipsa poculorum
sunt genera. Ex quibus cymbia pocula sunt ex si=
militudine cymbę nauis. Emistes species poculi q̄
ductim. i. vno spiritu bibitur. Bacchia primū a bac
cho quod est vinum noiata, postea in vsibus aqua=
riis transiit. Calices & calcati & scalę poculorū ge=
nera ātea ex ligno facta inde vocata. Græci ei om
ne ligum cala dicebant. Ampula quasi ampla bul=
la similis est enim rotūditate bullis, quę ex spumis
aquarum fiunt, atq; ita inflantur vento.

¶ De vasis vinariis et aquariis. Cap. vi.

OEnophorum vas ferens vinū, οἶνοσ enī vi=
nū est. De quo est illud. Vertitur oenopho=
ri fundus sententia nobis. Flascę a greco vo
cabulo dictę. Hę pro vehendis ac recondendis phi
alis primum factę sunt, inde et nuncupatę. Postea ī
vsum vini transierunt manente greco vocabulo vn
de sumpserunt initium. Lagena & situla greca no
mina sunt, inflexa ex parte vt fierent latina. Illi eī
laginos, nos lagena, illi sitile, nos situlum dicimus
cantarus. Hydria genus vasis aquatilis per deriua
tionem vocata, ydor enim græci aquā dicunt. Si=
tula q̄ sitientibus apta sit ad bibendū. Quod vas
greci cadum vocant. catinum vas fictile, quod meli
us neutro genere dicitur q̄ masculino, sicut & sali=
num dicitur vas aptum salibus. Orcha est ampho=
rę species, cuius minore vocabulo vrceus, diminu=
tio vrceolus est. cyphus in quo manus lauam⁹. Se=
riola est orcarum ordo directus, vel vas fictile vini
apud syriam primum excogitatum. sicut cilicis e sa
cilicia nuncupatę vnde primum aduectę sunt. Do=
lium. ℞. cupos et cupas, a capiendo. i. accipiendo a
quas vel vinum vocatas volunt, vnde & caupones
Vtres ab vtero, Mulgarium vas in quo mulgentur
pecora. Idem & mulctrum, ab eo q̄ in eo mulgea=
tur lac. Labrum vocatum, eo q̄ in eo lauationē fie
ri infantum solitum est, cuius diminutiuum label=
lum. Idem et alueum quod in eo lauationē fieri so
litum sit. Pelues vocatę quod pedes ibi lauantur. Si
phon vas appellatum, quod aquas sufflando fun=
dat. Vtuntur enim hoc orientales. Nam vbi sense=
rit domum ardere currunt cum siphonibus plenis
aquis, & extingunt incendia, sed & cū eis aras ex
pressis ad superiora aquis emundant.

¶ De vasis olearijs. Cap. vii.

EMicadium vas olearium. Scortia vas olea
rium dictū eo quod sit ex corio. Alabastrū
vas vnguentarium, a lapide sui generis co
gnomiatum quem alabastritem vocant, qui incor=
rupta vnguenta conseruat. Pixides vascula vnguē
taria ex buxo facta, nam quod nos buxū, greci pi
xum vocant, Lenticula modicum vas ęneū vel ar
genteum, quadrangulum in latere apertum, quod
et lechitum. Est enim vas olei quo reges et sacerdo
tes vngebantur, a liniendo dictum.

¶ De vasis coquinariis. Cap. viii.

OMnia vasa coquēdi causa parata cocula di
cuntur. Plautus, ęneis loculis mihi excocta
est omnis misericordia Olla dicta pro eo q̄d
ebuliat in ea aqua igne subiecto, vt altius vapor e
mittatur. Vnde & bulla dicitur quę in aqua vēti in
tus spū substentatur. Patella quasi patula. Olla est
eni oris patentibus. cacabus & cucum a sono fer=
uoris cognominantur. Hęc in grecis & latinis cōia
nomina habent. Sed vtrum latini a grecis, an gre=
ci a latinis hęc vocabula mutuassent incertum est.
Lebetes ęneę sunt greco sermone vocatę, sunt eni
ollę minores in vsum coquendi paratę. Sartago a
strepitu soni vocata, q̄n in ea ardet oleum. Tripe=
des appellatę q̄d tribus pedibus constent has gre
ci tripodas vocant. Mola a rotunditate sui vocata
vt mala pomorum, sic et greci. cibrum dictum q̄d
ibi currat frumentum quasi currifrugum. Rotabu
lum dictum a proruendo stercora siue ignē, panis
coquendi gratia.

¶ De vasis repositoriis. cap. ix

GAzophilatiū archa est vbi colliguntur ī tē=
plo ea quę ad indigentiam pauperū mit=
tuntur. compositum est autem nomen de li
gua persa & greca, Gaza enim linguarum persa℞
thesaurus, phylation grece custodia interpretatur
Archa dicta quod arceat visum atq; prohibeat. hic
& arciuum, hinc & archanum. i. secretum vnde cę=
teri arcentur, cibutum grecum nomē est, quod nos
archam dicimus. Loculus ad aliquid ponendum ī
terra factus locus seu ad vestes vel pecuniam cu=
stodiendam, vnde & per diminutionē dicitur. Mo
zicia quasi modicia, vnde & modicum. c. pro. d. si=
cut solet itali osie dicere pro hodie. Scrinia. ℞. sac
cus a sago dictus quod eo cōsuetudo efficiatur q̄si
sagus. Marsupium sacculus nummorum, quē gre=
ci marsippa appellant. Quędā eni greca noīa ī la
tiuum paulatim inflectuntur propter romanū elo
quium. Sitarcię nautarū sunt, ab eo quod sutę sūt.

Inuolucrum dictũ ꝙ aliquid in se teneat inuolutũ. Fiscus sacculus est publicus, vnde & fiscellæ & fiscinę dñr. hunc habẽt exactores. & in eo mittũt debitũ publicũ quod redditur regibus. Fiscus autem primę positionis est, deriuatiuũ fiscina, diminutiuũ fiiscella. Canistrũ fiscis cãnis contexitur, vnde & nũcupatũ alii grecũ asserunt. Cistella a coctis ex canna vel ligno quibus contexitur noiata. Cophinus ẽ ex virgultis aptum mundare stercora & terrã portare. De quo dicit psalmista pro isral. Manus eius ĩ cophino seruierunt. Dictus aũt cophin⁹ quasi cou⁹ vel cauus. Corbes dicti quia curuatis virgis cõtexuntur. Sportula diminutium a sporta. Sporta autẽ dicta quia exportet aliquid, vel qa ex sparto fit. Spartus vero est frutex virgulosus sine foliis, ab asperitate vocatus similis carici herbę, & funes de eo cõficiuntur.

¶ De vasis luminarium. Cap. x.

A Colendo ignẽ & ligna antiqui appellauerunt focũ. Fos enĩ gręce latine ignis est, vñ & iuxta philosophos quosdã cũcta procreantur. Et reuera sine calore nihil nascitur, adeo vt de septẽtrione dicatur, sterili non quicq̃ frigore gigni. Varro autem focos ait dictos, ꝙ foueant ignes. Nã ignis ipa flãma est, quicquid autem ignẽ fouet focus vocaꝛ, seu ara sit, siue quicquid aliud in quo ignis fouetur. lucerna a lychno dicta est, vnde & breuis est lu, vt Persius. Dispositę pinguẽ nebulã vomuere lucernę. Si enĩ a luce diceretur, non staret versus. Lychini⁹ autẽ quasi lucinius. Est enĩ cicendela lucernæ. Candelabrum a candelis dictum quasi candelaferũ & candelam ferat. Cereus per deriuationẽ a cęra nomen habet ex qua formatur, de quo quidã. Hic tibi nocturnos pręstabo cęreus ignes. Subducta luce altera lux tibi sum. Candela a cadẽdo dicitur, eoꝙ cadendo deleatur. Lacunaria pẽdentia sunt lumina. i. in aere lucentia. Funalia sunt quę intra cęram sunt, dicta a funibus quos ante vsum papyri cæra circũdatos habuere maiores, vnde & funera dicũtur. Funalia aũt gręci scolares dicunt ꝙ sint scolię hoc est intorti. Hos romani funes & funalia nomiabant. Funalia candelabra apud veteres extãtes stimulos habuerũt abũcos quibus funiculi cæra vel huiusmodi alimento luminis obliti figebantur. idẽ itaq; & stimuli peracuti funalia dicebãtur. Lãpas flamma est in vertice lucens, dictaꝙ lãbentis motũ ostendere videatur. Fax dicta ꝙ focos faciat, cuius diminutiuum facula, Laterna dicta ꝙ lucẽ interi⁹ habeat clausam. Fit enĩ ex vitro recluso intus lumine, vt venti flatus adire non possit, & ad probandũ lumen facile vbiq; circunferatur. Lucubrũ vocatũ ꝙ luceat in vmbra. Est enim modicus ignis q solet ex tenui stupa cęraq; formari. Pyra est quę in modũ are ex lignis construi solet vt ardeat. Pyro eĩ ignis dꝛ, sed pyra est ipsa lignorum congeries cum nondum ardet, rogus est cũ ardere ceperit, bustũ vero iam exustus vocatur. Phareũ est turris maxima quã gręci ac latini in cõmune ex ipsius rei vsu pharũ appellauerũt, eo ꝙ flammarũ indicio longe videaꝛ a nauigãtibus sicut supra diximus qualem ptolemeus iuxta alexandriã cõstruxisse octingẽtis talentis tradiꝛ. Vsus eius est nocturno nauiũ cursui ignes ostendere ad pronũcianda vada portusq; itroitus, ne decepti tenebris nauigãtes in scopulos incidãt. Nã alexandria fallacibus vadis insidiosos accessus habet. Hinc igitur ĩ porticib⁹ machinas ad prelucendi ministeriũ fabricatas pharos dicunt. Nã phos lux est, oros visio diciꝛ. Vnde & lucifer græce phosphorus appellatur.

¶ De lecticis & sellis. Capi. xi.

LEcticę lectis herbis vocatę. Stat⁹ a sternẽdo dict⁹, quasi storiat⁹. In his solis antiqui ad dormiendũ accubabãt nõdum laneis stramẽtis reptis Storia ꝙ sit terra strata Cama est breuis & circa terrã. Gręci ei cami breue dicũt. Cubile est cubãdi loc⁹ Grabatũ gręcũ est. Baionulla est lect⁹ q in itinere baiulaꝛ, a baiulãdo. i. deportãdo. Puluinar lect⁹ diuitũ est, ide & puluillus. Spinsgę sunt lectice ĩ qb⁹ sunt spĩ gatę effigies, quos nos grisos dicim⁹ Punicani lecti pui et humiles primũ a carthagine aduecti, & inde nomiati. Lecticę siue plutei lecti, de qbus satilius rufus de vita sua prima inquit cõtra cõsuetudinẽ imperatoꝝ ipe ꝓ lectis lecticis vtebaꝛ. Sponda autẽ exterior pars lecti, pluteus interior. Geniales lecti ꝓprie sunt qui sternũtur puellis nubẽtibus, dicti a generãdis liberis. Cunabula sunt lectuli qbus infantes iacere consueuerũt, dicta ꝙ partui adhibeanꝛ, q̃si cinabula. Nã cine est gręce emiti. Pheretrũ dꝛ eo ꝙ ĩ eo mortui deferanꝛ, & est gręcũ nomẽ. Nã pherestron dꝛ apo tu pheresin. i. a ferẽdo. nã latine capulus dꝛ ꝙ sup capita hoĩm feraꝛ, sic Plaut⁹ ait. Capularis senex. i. vicinius capulo. Scãna sunt q̃ altiorib⁹ lectis apponũꝛ, dicta a scãdẽdo. i. ascẽdẽdo. Hic & scabelli, q lectis paruis vel sellis ob ascẽsum opponũtur. Scabellũ autẽ & suppedaneũ diciꝛ. Nam quod dicunt gręci ippodion, dixerũt latini scabellũ, & alii dixerunt suppedaneũ, ꝙ sub pedibus sit. Scãsilia gradus sunt vbi honorati in sedibus hærẽt. Sedes dictę, quoniã apud veteres romanos nõ erat visus accũbendi, vnde & consedere dicebãtur. Postea vt Varro ait de vita populi romani, viri discũbere ceperunt, mulieres sedere, quia turpis visus est ĩ muliere accubitus. Sedes singulari numero ꝓprie regni est q̃d gręce thronus diciꝛ. Item thronũ græci dicunt, nos soliũ. Subsellia vero cęteroꝝ cathedrę doctoꝝ. Soliũ in quo reges sedent ꝓpter tutelam corporis sui. scd̃ꝫ quosdã a soliditate dictũ quasi solidum, scd̃m alios p antisticõ quasi sediũ a sedẽdo. Vnde & sella quasi sedda dicta est, & subsellia q̃si subsedia Sellę curules erãt in quibus magistratus sedẽtes iura reddebãt. dicte aũt curules, qa apud veteres pretores & cõsules ꝓpter itineris longin-

quitatem curru forū prouehebantur, sellę aūt quę post eos vehebantur quib⁹ sedētes dicere iura sede bant, a curru curules sellæ sunt noīatæ. Tripodes scabilli sunt. habentes tres pedes, sed et cādelabra tripoda sunt, quia similiter tres habent pedes.

¶ De vehiculis. cap. xii.

Carrū a cardine rotarum dictū, vnde & currus dicti q rotas habere videtur. Reta autē dicta q ruat, & rotundū a rota vocatū. Reda genus vehiculi quattuor rotarū, has antiqui re tas dicebāt, ppter q haberēt rotas. Carpentū pōpaticū vehiculi genus est, quasi carrū pōpaticum. Plaustrū vehiculum duarū rotarū quibus onera de feruntur. Et dictū plaustrum quod voluitur, quasi diceret pilastrū. Caracutiū vehiculū altissimarū ro tarū quasi carrū acutū. Capsus carruca vndiq; cō texta, quasi capsa. Pilentū vel prętoriū contextum quatuor rotarū vehiculū, quibus matronę oli vtebā tur. Virg. Pilentis matres mollibus. Horatius. Plures calones atq; caballi pascēdi ducēda prætoria. Erant aūt antea pilenta veneti coloris non vt nunc sunt rossati, quibus nisi castę matronę vti non pote rant sicut nec vittis. Basterna vehiculum itineris, q̄ si vasterna mollibus stramentis composita, a duobus animalibus deportatur.

¶ De reliquis quæ in vsu habentur. cap. xiii.

Baculus a baccho repertore vitis fertur inuentus in quo hoīes moti vino inniterent, sicut aūt a baccho baculus, ita a bacculo bacillus per diminutionē. Fustes dicti q præfixi in terrā stant, quos palos rustici vocāt, quib⁹ iuuenes pro criminibus feriuntur. Vectes dicti q manib⁹ ve ctentur, vñ hostia saxaq; euellunt. Forfices secūdū ęthymologiā si a filo dicuntur. f. ponitur vt forfices quę sunt sartorū. Si a pilo. p. vt forpices quę sunt tō sorum. Si ab accipiendo. c. vt forcipes, eo q formū capiant quæ sunt fabrorū. Formū enim dixerūt an tiqui calidū, vnde & formosus. Nouacula ferrum subtile satisq3 acutū. Dicta aūt nouacula eo q innouet faciē. Pecten dictus eo q pexos capillos faci at atq3 cōpositos. Calamistrū est acus quæ calefacta et adhibita calefacit & intorquet capillos. Vñ & calamistrati appellantur, qui comā torquent. Clauis dicta q claudat & aperiat. Catenatū q capien do teneat. Horologiū q ibi horas legamus. i. colli gamus. Est eni in solariis positū, vbi clauo per lineas currit vmbra, vt quācunq3 diei horā ostēdat.

¶ De instrumentis rusticis. Cap. xiiii.

Vomer est dictus q vi humū eruat, seu ab euomendo terrā. de quo Lucretius. Vnc⁹ aratri ferreus occulto decrescit vomer in aruis sumpsitq3 per detrimenta fulgorē. Aratrum ab arando terrā vocatū, quasi araterium. Buris est curuamenū aratri, dictu3 quasi βουσ ουρα quod sit in similitudine caudę bouis. Dentale est aratri prima pars in qua vomer in qua vomer inducitur. quasi dens. Cultelli a cultura dicti, eo q ipsis puta tione veteres in arbore vtebātur & vite priusq̄ falces essent repertę. Falx est qua arbores putantur, & vites. Dicta aūt falx q hac primū milites herbā filicē solebant abscindere, vñ est illud. Pax me certa ducis placidos curuauit in vsus. Agricolę nūc sū militis ante fui. Falcastrum a similitudine falcis vo catū. Est aūt ferramentum curuum cū manubrio longo ad densitatē vepriū succidendā. Hi & runco nes dicti quibus vepres secantur, a runcando dicti. Serrula est prętenuis lamina ferri dentiu3 morda citate resecans arbores seu ramos. Rastra quoq3 aut a radēdo terrā, aut a raritate dentiu3 dicta. Ligones q terrā leuent, quasi leuones. Scudicia dicta eo q circa caudicē terrā aperiat. Et q̄uis ei⁹ vs⁹ in reliquis operibus habeatur, nomen tamē ex cau dice retinet. Hanc alii generaliter fossoriū vocant q foueā faciat, quasi fouessorium. Sarculum ferrū fossorum est, habens duos dentes a sartiendo. i. fodiendo dictum. Sunt autem vel simplices vel bicornes. Pastinatum vocant agricolę ferramentum bisforcum, quo semina sparguntur. Vnde etiam repa stinari dictę sunt vineæ veteres, quæ refodiuntur. Cylindrus lapis est teres in modū colūnę qui a volubilitate nomen accepit. De quo Virgilius. Area tū primū ingenti equanda cylindro, & vertēda ma nu. Tribula genus vehiculi vnde terunt frumenta & ob hoc ita vocatur. Pala quę ventilabrum vulgo dicitur a ventilandis paleis nominata. Furcillæ dictę eo q his frumenta cillentur. i. mouentur. Vnde & oscilla dicta ab eo q cilleantur hoc est moue antur ora. Nam cillere est mouere. Tesseræ sunt q bus frumentorum numerus designatur. Trapetū mola oliuaria. Prelum trabes quo vua calcata pręmitur a pręmendo vocatum, quasi pressorium. Lacus prelum quo pręmitur oleum quo liquans profluat et quo ab vuis vel oliuis torquendo oleū vinumq3 exigitur. Verennes a vehere. i. portare noīatę. Qualus corbes colaq3 prælorum per quem mu stum fluit, a colendo dictus. Fisclum quasi fisculu3 a colando oleum dictum vel quasi fiscella olei.

¶ De instrumentis hortorum. Cap. xv.

Dicta est rota q quasi ruat. Est enim machina de qua a flumine a qua extrahitur. Lucretius In fluuio versare rotas atq3 austra videmus. Austra aute3, id est rota, ab hauriendo aquas dicta. Gyrgillus dictus q ī gyro vertatur Est enim lignum in transuersa partica mobile ex quo funis cum situla vel vtre in puteu3 dimittitur, hauriendæ aquę causa. Telonem hortulani vocant lignum longum quo hauriunt aquas. Et dictus telō a longitudine. Telon enim dicitur iuxta gręcos qc quid longum est. Vñ & mustella vocata quasi mus longus. Hoc instrumentum hispani ciconiā vocant propter q imitetur eiusdem nominis auem, lauan tis ac deponantis rostrum dum clangit. Lupus qui & canicula ferreus arpax, quia si quid in puteū de cidit, rapit & extrahit, vnde & nomen accepit. Ar-

pax aūt dictus, quia arripit. Arpe eī grece rapere ē

❡ De instrumentis equorum cap. xvi.

THalere ornamenta equorum sunt, & ē grecus sermo Frena dicta ꝙ equos fremere cogant vel quod hæc equi frendent. i. imprimant dentibus & obmordeant. Vnde & nefrēdes dicti adhuc lactentes porculi, ꝙ nondum aliquid frendant id est comminuant dentibus. Hinc & fabafresa quę mollita est. Lupati sunt freni asperrimi. Dicti autem lupati a lupinis dentibus quę iequales sunt, vnde eti am eorum morsus vehementer obest. Chamus genus asperi freni quo caballi superbi coerceri solēt, dictus a curuitate. Chamos enim græci curuum dicunt. Habenę ab habendo dictę, ꝙ his equos habeamus hoc est teneamus, vnde & equi habiles dicti. Hęc & retinacula, a retinendo lora. Capistrum a capite inmentorum dictum. Sella a sedendo quasi sedda. Antella quasi antesella, sicut et postella. q̄si post sella. Cingulum hominum generis neutri est nam animalium genere fœminino dicimus has cīgulas. Sagma quę corruptæ vulgo salma dicitur, stratu sagorum vocatur. vnde caballus sagmarius mula sagmaria. Capulum funis a capiendo, ꝙ eo ī domita iumenta comprehēdantur. Calcaria dicta quia in calce hominis reperiantur. i. in pedis posteriore parte ad stimulandos equos, quibus aut pugnandum est aut currendum propter pigriciam animalium aut timorem. Nam ex timore stimuli nūcupati, licet sint et libidinis stimuli. Strigiles nuncupati a tergendo, ꝙ his equi tergātur. Character est ferrum coloratum, quo notę pecudibus inurantur. Character autē gręce latine forma dicitur Cauterium dictum quasi cauturium, ꝙ vrat & prouida sit in eum, sęueraq; cautio, vt dum videtur cuius sit auaricia refrenetur. Quod interdum pro signo, interdum pro cura adhibetur, vt vis morbis ignis ardore siccetur.

❡ Finit liber æthymologiarum Isidori Hispalensis episcopi.

❡ Registrū in libros æthymologiarum sancti Isidori Hispalensis episcopi. Et primo capitula libri primi

❡ capitula libri secundi.

Laus deo.

¶Impressum Parrhisij sumptibns Ioannis Petit. Anno salutis Miliesimo quingentesimo vicesimo. die vero vicesima quinta mensis Septembris.

S.
ISI
DORI
AETH